

“FAKAT SİYASET HER ZAMAN BİR
TUTARSIZLIKLAR BİLİMİDİR.”

STEFAN

ZWEIG

MARY
STUART

6. BASKI

Çeviri: KASIM EĞİT - YADİGAR EĞİT

♥can
modern

STEFAN ZWEIG ÜNLÜ İSKOÇ KRALİÇESİ
MARY STUART'TAN BAHSEDERKEN,
"DÜNYA TARİHİNDE BELKİ DE BAŞKA
HİÇBİR KADIN EDEBİYATA BU KADAR
ÇOK KONU OLMAMIŞ, DRAMLARDA,
ROMANLARDA, BİYOGRAFİLERDE VE
TARTIŞMALARDA BÖYLESİNE ÇOK
İŞLENMEMİŞTİR," DER.

KRALİÇENİN ENTRİKALAR, İTTİFAKLAR
VE POLİTİK HESAPLARLA GEÇEN,
İHANETLERLE YOLUNDAN SAPTIRILAN
KISA YAŞAMINI STEFAN ZWEIG İLK
KEZ 1935'TE ANLATTI. O GÜNDEN BU
YANA MARY STUART, YAZARIN EN
GÖZDE BİYOGRAFİLERİNDEN BİRİ.
TOPLUMSAL ROLLERİN ARDINDAKİ
İNSANA, OLAYLARIN ARDINDAKİ
DUYGULARA YOĞUNLAŞAN ZWEIG'İN
MARY STUART'I, DÜŞMEYEN
TEMPOSUYLA GERİLİM ROMANLARINI
ARATMAYACAK TÜRDE...

#krallarınoyunu #satranc #nazizm #maviyolculuk #yalnızlık #ikisavaşarasında

STEFAN ZWEIG
MARY STUART

Can Modern

Mary Stuart, Stefan Zweig

Almanca aslından çeviren: Kasım Eğit - Yadigar Eğit

Maria Stuart

© 2016, Can Sanat Yayınları A.Ş.

1. basım: 2016

6. basım: Kasım 2019, İstanbul

Bu kitabın 6. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Emrah Serdan

Editör: Şebnem Sunar

Düzeltilti: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-3180-8

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

STEFAN ZWEIG

MARY STUART

BİYOĞRAFI

Almanca aslından çeviren
Kasım Eğitim - Yedigöller Eğitim

Stefan Zweig'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Dünün Dünyası, 1985

Amok Koşucusu, 1990

Yarının Tarihi, 1991

Lyon'da Düğün, 1992

İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar,
1995

Günlükler, 1997

Satranç, 1997

Değişim Rüzgârı, 1998

Amerigo, 2005

Marie Antoinette, 2006

Sabırsız Yürek, 2006

Joseph Fouché, 2007

Rotterdamlı Erasmus, 2008

Balzac, 2009

Macellan, 2010

Hayatın Mucizeleri, 2011

Montaigne, 2012

*Vicdan Zorbalığa Karşı ya da
Castellio Calvin'e*, 2014

*Üç Usta: Balzac, Dickens,
Dostoyevski*, 2015

*Şeytanla Savaş: Hölderlin, Kleist,
Nietzsche*, 2017

*Bilinmeyen Bir Kadının Mektubu - Bir
Kadının Hayatından 24 Saat*, 2017

*Kendi Hayatını Yazan Üç Yazar:
Casanova, Stendhal, Tolstoy*, 2017

O Muydu?, 2018

Bir Kalbin Çöküşü, 2018

Olağanüstü Bir Gece, 2019

Émile Verhaeren, 2019

STEFAN ZWEIG, 1881'de Viyana'da doğdu. Avusturya, Fransa ve Almanya'da öğrenim gördü. Savaş karşıtı kişiliğiyle dikkat çekti. 1919-1934 yılları arasında Salzburg'da yaşadı, Nazilerin baskısı yüzünden Salzburg'u terk etmek zorunda kaldı. 1938'de İngiltere'ye, 1939'da New York'a gitti, birkaç ay sonra da Brezilya'ya yerleşti. Önceleri Verlaine, Baudelaire ve Verhaeren çevirileriyle tanındı, ilk şiirlerini ise 1901'de yayımladı. Çok sayıda deneme, öykü, uzun öykünün yanı sıra büyük bir ustalıkla kaleme aldığı yaşamöyküleriyle de ünlüdür. Psikolojiye ve Freud'un öğretisine duyduğu yoğun ilgi, Zweig'in derin karakter incelemelerinde ifade bulur. Özellikle tarihsel karakterler üzerine yazdığı yorumlar ve yaşamöyküleri, psikolojik çözümlemeler bakımından son derece zengindir. Zweig, Avrupa'nın içine düştüğü siyasi duruma dayanamayarak 1942'de Brezilya'da karısıyla birlikte intihar etti.

KASIM EĞİT, 1948'de Adana'da doğdu. Doktorasını 1978'de Almanya'da Ruhr Üniversitesi'nde yaptı. Edebiyatbilim ve çeviribilim uzmanı. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi ve bölüm başkanı. Friedrich Dürrenmatt'ın *Duruşma Gecesi*, Stefan Zweig'in *İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar ve Değişim Rüzgârı*, Heinrich Böll'ün *Frankfurt Dersleri* ve *Melek Sustu*, Theodor Fontane'nin *Effi Briest*, Thomas Mann'ın *Buddenbrooklar*, *Değişen Kafalar* ve *Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafı* adlı yapıtlarını dilimize kazandırdı.

YADİGAR EĞİT, 1951'de İstanbul'da doğdu. Yükseköğrenimini Ruhr Üniversitesi ve Ege Üniversitesi'nde tamamladı. Dilbilim ve çeviribilim uzmanı. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi. Heinrich Böll'ün *Solgun Köpek* ve *Melek Sustu*, Thomas Mann'ın *Buddenbrooklar*, *Değişen Kafalar* ve *Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafı* adlı yapıtlarını dilimize kazandırdı.

İÇİNDEKİLER

Giriş	11
Birinci Bölüm: Beşikteki Kraliçe (542-1548)	21
İkinci Bölüm: Fransa'da Geçen Gençlik Dönemi (1548-1559)	37
Üçüncü Bölüm: Kraliçe, Dul ve Yine de Kraliçe (Temmuz 1560-Ağustos 1561)	53
Dördüncü Bölüm: İskoçya'ya Dönüş (Ağustos 1561)	73
Beşinci Bölüm: Taş Yerinden Oynadı (1561-1563)	93
Altıncı Bölüm: Büyük Politik Evlilik Piyasası (1563-1565)	111
Yedinci Bölüm: İkinci Evlilik (1565)	137
Sekizinci Bölüm: Holyrood Sarayı'nda Kader Gecesi (9 Mart 1566)	157
Dokuzuncu Bölüm: İhanete Uğrayan Hainler (Mart-Haziran 1566)	181
Onuncu Bölüm: Korkunç Bir Karışıklık (Temmuz'dan Noel'e Kadar 1566)	201
On Birinci Bölüm: Bir Tutku Trajedisi (1566-1567)	223
On İkinci Bölüm: Ölüm Giden Yol (22 Ocak-9 Şubat 1567)	253
On Üçüncü Bölüm: <i>Quos Deus Perdere Vult...</i> (Şubat-Nisan 1567)	273

On Dördüncü Bölüm: Çıkılmaz Yol (Nisan-Haziran 1567)	297
On Beşinci Bölüm: Tahttan İndiriliş (1567 Yazı)	327
On Altıncı Bölüm: Özgürlüğe Veda (1567 Yazından 1568 Yazına Kadar)	345
On Yedinci Bölüm: Bir Ağ Örülüyor (16 Mayıs-28 Nisan 1568)	363
On Sekizinci Bölüm: Ağ Daralıyor (Temmuz 1568-Ocak 1569)	377
On Dokuzuncu Bölüm: Karanlıkta Geçen Yıllar (1569-1584)	393
Yirminci Bölüm: Son Raunt (1584-1585)	411
Yirmi Birinci Bölüm: Kavgaya Son Veriliyor (Eylül 1585-Ağustos 1586)	427
Yirmi İkinci Bölüm: Elisabeth Elisabeth'e Karşı (Ağustos 1586-Şubat 1587)	455
Yirmi Üçüncü Bölüm: "Sonum, Başlangıcım Olacaktır" (8 Şubat 1587)	483
Son Deyiş (1587-1603)	499

GİRİŞ

Açık ve belirgin olan, kendini anlatır; gizemin etkisi ise yaratıcıdır. Belirsizlik perdesinin gölgelediği tarihsel kişiler ve olaylar bu nedenledir ki hep yeniden yorumlanmak ister. Mary Stuart'ın yaşam trajedisi, tarihsel bir soruna dair gizemin tükenmeyen cazibesine klasik bir örnek olarak gösterilebilir. Dünya tarihinde belki de başka hiçbir kadın edebiyata bu kadar çok konu olmamış, dramlarda, romanlarda, biyografilerde ve tartışmalarda böylesine çok konu edilmemiştir. Mary Stuart, üç yüz yılı aşkın bir süre boyunca yazarları hep cezbetmiş, bilimsanlarının ilgisini çekmiştir; insan onun kişiliğini, dinmeyen bir enerjiyle yeniden şekillendirmeye kendini hâlâ mecbur hissetmektedir. Çünkü karmaşık olan her şey açıklığa, karanlık olan da aydınlığa kavuşmak ister.

Ama Mary Stuart'ın yaşamındaki sır perdesi, çelişkili olduğu kadar farklı yorumlarla da anlatıldı: Belki de yaşamı böylesine farklı biçimde yorumlanan bir kadın daha yoktur; bazen bir katil, bazen bir şehit, bazen budala bir entrikacı, bazen de bir azizedir. Ancak tuhaftır ki, onun kişiliğinin betimlenmesindeki bu farklılıklar, bize ulaşan malzeme eksikliğinden değil, tam tersine insanın kafasını karıştıracak kadar çok oluşundan kaynak-

lanır. Saklanan belgeler, protokoller, evraklar, mektuplar ve raporların sayısı binleri aşmaktadır: Mary Stuart'ın suçlu ya da suçsuz olduğu konusunda yürütölen tartışmalar, üç yüz yıldan beri her yıl yeni bir çabayla ve sürekli tekrarlanmaktadır. Ama eldeki belgeler ayrıntılı ve titiz bir şekilde incelendikçe, tarihe tanıklık eden bütün bu belgelerin (ve dolayısıyla bunlara dayanarak yapılan betimlemelerin) doğruluğı da ne yazık ki sorgulanır hale gelmektedir. Çünkü bir belgenin orijinal elyazılı, eski ve arşivlerce tasdik edilmiş olması, bu belgenin salt bu nedenden dolayı güvenilir ve gerçeğe uygun olduğu anlamına gelmez. Aynı zaman dilimi içinde bir ve aynı olayın, dönemin gözlemcileri tarafından nasıl şaşırtıcı bir farklılıkla aktarılabildiğı, Mary Stuart vakasından başka bir yerde daha net tespit edilemez. Burada tarihe tanıklık eden her evet sözcüğüne karşı belgelerle kanıtlanmış bir hayır sözcüğü, her suçlamaya karşı bir özür yer alır. Yanlış olan doğruyla, yalan ve uydurma olan da gerçikle öyle şaşırtıcı bir şekilde karıştırılır ki, her türlü görüş ve düşünce en inandırıcı biçimde ortaya konulabilir: Mary Stuart'ın kocasının öldürölmesinde suç ortağı olduğunu göstermek isteyen biri, düzinelerce tanık ifadesi ortaya sürebilir ve bu, onun masum olduğunu kanıtlamaya çalışanlar için de geçerlidir; onun resminin istenilen şekilde boyanması için gerekli olan renkler önceden karıştırılmıştır. Ortaya konulan bu bilgiler karmaşasına bir de siyasetten ya da milli vatanseverlikten ileri gelen yandaşlık eklenirse, o zaman resmedilen kişilik daha da acımasızca değişime uğrar. İki kişi, iki düşünce ve iki dünya görüşü arasında var olmak ya da var olmamakla ilgili ne zaman çatışma çıksa, insan doğası gereğı birini haklı bulmak, diğeriini haksız bulmaktan, birine suçlu, diğeriine suçsuz demekten kendini alamaz ve ister istemez taraf olur. Ancak söz konusu bu olayda olduğu gibi, onun ya-

şamını tasvir edenler, çoğu zaman birbiriyle çatışan düşünceleri, dinleri ya da dünya görüşlerini temsil ettikleri için, onların tek taraflılıkları kaçınılmaz hale gelmektedir. Protestan yazarlar genellikle suçu Mary Stuart'ın üstüne atarken, Katolikler daha çok Elisabeth'i suçlarlar. İngiliz yazarlar onu her zaman bir katil olarak sunarken, İskoç yazarlar alçakça bir iftiranın masum bir kurbanı olarak gösterirler. Bir taraf en hararetli tartışmalara konu olan kutu mektuplarının¹ doğruluğuna kesin olarak inanırken, öteki taraftakiler de aynı şekilde sahte olduğunu ileri sürerler; tarafların görüşleri ve yorumları en önemsiz bir olayın içine kadar ısrarla sokulur. Belki de bu yüzden, İngiliz ve İskoç olmayan, dolayısıyla aralarında herhangi bir kan bağı bulunmayan bir yazarın nesnellik namına daha saf ve daha önyargısız hareket etmesi olasıdır; bu trajediyi bir sanatçının tutkulu ama yine de tarafsız ilgisiyle ele almak, belki de daha ziyade bir yazarın işidir.

Mary Stuart'ın bütün yaşam koşulları hakkındaki biricik hakikati bildiğini iddia edecek olursa, elbette yazar da cüretkârlık etmiş olur. Çünkü ulaşabileceği tek şey, ancak olasılığın en üst noktasıdır ve bu yazarın elini vicdanına koyarak hissettiği nesnel şeyler bile her zaman öznel olacaktır; çünkü kaynaklar duru akmadığı için aradığı gerçeği bulanık sulardan çıkarmaya mecbur kalacak, aynı zaman dilimi içinde yazılmış olan raporlar birbiriyle çeliştiği için, bu davanın en küçük ayrıntısında bile hafifletici ve suçlayıcı tanık ifadeleri arasından birini seçmek zorunda kalacaktır. Bu seçim sırasında ne kadar dikkatli olur, işini ne kadar düzgün yaparsa yapsın, düşüncelerini bazen bir soru işaretiyle sonlandıracak ve Mary Stuart'ın yaşamındaki şu ya da bu gerçeğin karan-

1. İskoçya Kraliçesi Mary Stuart'ın, Bothwell Kontu James Hepburn'e yazıp kutular içinde gönderdiği söylenen sekiz mektuptan oluşur. (Ç.N.)

lıkta kaldığını ve belki de hep böyle kalacağını kabul ederse, dürüst davranmış olacaktır.

İşte bunun için bu kitapta işkence, korku ya da baskı altında alınan ifadelere hiçbir biçimde değer vermeme ilkesine özellikle dikkat edilmiştir: Salt gerçeği arayan bir kimse, baskı altında yapılan itirafları hiçbir zaman doğru ve geçerli sayamaz. Aynı şekilde casusların ve elçilerin (o devirde ikisi hemen hemen aynı şeydi) raporları da büyük bir dikkatle incelenmiş ve her bir belgenin doğruluğuna kuşkuyla yaklaşılmıştır; eğer burada buna rağmen sonelerin ve kutu mektuplarının büyük bir kısmının gerçek olduğu düşünülüyorsa, bu ancak titiz bir incelemeyle ve bizi ikna edici nedenler ortaya konulduktan sonra olmuştur. Arşivlerce kaydedilmiş belgelerde birbiriyle çelişen iddiaların bulunduğu her yerde, bu belgelerin her birinin kaynağı ve siyasi motifleri titizlikle araştırılmış, biri ya da diğeri arasında karar vermek zorunda kalındığında başvurulmuş en son ölçüt, eldeki verileri tek tek inceleyerek bunların psikolojik olarak bütün aktörlerin karakterine ne ölçüde uygun olabileceği ilkesi olmuştur.

Çünkü Mary Stuart'ın kişiliği aslında hiç de öyle gizemli değildir: Kişiliğinin sadece dışsal gelişiminde bir birlik yoktur; ama iç dünyası baştan sona kadar düz ve berraktır. Mary Stuart, yaşam serüveni kısa bir zaman dilimi içine sıkışan çok ender ve heyecan verici kadın tiplerinden biridir; bu gibi kadınların parlak dönemleri kısa ama şiddetli olur ve yaşadıkları sürece mücadele güçlerini yitirmezler, aksine yalnızca tek bir tutkunun dar ve yakıcı mekânı içinde kalırlar. Mary Stuart'ın duyguları yirmi üç yaşına kadar sakin ve dümdüz bir seyir göstermiş, yirmi beşinden sonra da bir defa bile olsun coşup kabarmamıştır; ancak bu arada geçen iki yıl içinde doğanın yıkıcı gücü, bir kasırga gibi onu etkisi altına al-

muş ve sıradan bir yaşamdan oluşan antik ölçekli bir trajediye dönüşerek *Oriestie*'de¹ olduğu gibi çok büyük ve şiddetli bir artışla tüm benliğini sarmıştır. Mary Stuart ancak bu iki yıl içinde hakiki anlamıyla trajik bir figürdür, bu baskının etkisiyle kendini aşmış, yaşamını mahvetmiş, aynı zamanda da ebediyete intikal etmiştir. Ancak kendisini insan olarak tamamen yok eden bu tutku sayesinde adı günümüz yazın dünyasında yaşamaya devam etmektedir.

İçsel yaşamındaki bu yok edici feryatla ortaya çıkan özel durum sayesinde Mary Stuart'ın yaşamının her türlü tasvirinin biçimi ve ahengi önceden belirlenmiş oluyor. Onun tasvirini yapmaya kalkışan biri, dimdik yükselen ve birdenbire aynı hızla aşağıya düşen yaşam dönemecini bir bütün olarak ortaya koymaya çalışmalıdır. İşte bu yüzden bu kitapta onun ilk yirmi üç yıllık yaşamını ve yine yirmi yıl kadar süren esaret yıllarını anlatmak için ayrılan bölümün, yaşadığı büyük trajediye ayrılan iki yıldan daha fazla yer tutmuyor olmasını bir çelişki olarak görmemek gerekir. Çünkü yaşanan bir yazgının etki alanı içindeki içsel ve dışsal zaman ancak görünüşte birbirinin aynısıdır. Bir insan ruhunun gerçek ölçüsü, yaşanan bir hayatın olaylarla dolu oluşuna bağlıdır – ruh, zamanın akışını soğuk takvimden çok daha farklı bir şekilde sayar. Duygularla kabarıp coşmuş ve yazgıyla yoğrulmuş bir ruh, en kısa bir zaman dilimi içinde bile sonsuz bir doyum kazanır; hareketli geçen tutkulu yıllar ise bir boşluk, kayan bir gölge ve sağır bir hiçtir. Bu nedenle bir insan yaşamının akışında sadece gerilimli ve kesin anlar belirleyicidir; yaşam ancak bunların içinden,

1. Aiskhylos'un MÖ 458'de yazmış olduğu eser. "Oreteia Üçlemesi" olarak da bilinen eser "Agamemnon", "Adak Sunucular", "Eumenidler" bölümlerinden oluşmaktadır. (Ç.N.)

bunların arasından bakıldığı zaman doğru anlaşılmış olur. İnsan bütün gücünü ortaya koyunca, o zaman kendisi için ve başkaları için yaşar; ruh içeriden alevlenerek yanıp tutuşursa, dışsal olarak da ancak o zaman gerçek biçimini almış olur.

KİŞİLER

Birinci Sahne	İskoçya	1542-1548
İkinci Sahne	Fransa	1548-1561
Üçüncü Sahne	İskoçya	1561-1568
Dördüncü Sahne	İngiltere	1568-1587

İSKOÇYA

V. JAMES (1512-1542): Mary Stuart'ın babası.

MARIE DE GUISE-LORRAINE (1515-1560): V. James' in eşi, Mary Stuart'ın annesi.

MARY STUART (1542-1587)

JAMES STUART, MORAY KONTU (1533-1570): Lord Erskine'in kızı Margret Douglas ile V. James'in evlilik dışı oğulları, Mary Stuart'ın üvey kardeşi, Mary Stuart saltanatından önceki ve sonraki İskoçya hükümdarı.

HENRY DARNLEY (STUART) (1546-1567): Annesi Lady Lennox tarafından VII. Henry'nin torunu, VIII. Henry'nin yeğeni, Mary Stuart'ın ikinci eşi, bu nedenle İskoçya tahtına ortak oldu.

VI. JAMES (1566-1625): Mary Stuart ile Henry Darnley'nin oğulları. Mary Stuart'ın ölümünden sonra yasalara uygun olarak İskoçya kralı oldu. Elisabeth'in ölümünden sonra ise I. James olarak İngiltere tahtına geçti.

JAMES HEPBURN, BOTHWELL KONTU: (1536-1578):

Sonraları Orkney dükü ve Mary Stuart'ın üçüncü eşi.

LETHINGTON'LU WILLIAM MATTLAND: Mary Stuart döneminin devlet bakanı.

JAMES MELVILLE: Mary Stuart'ın diplomatik işlerde görevli delegeşi.

JAMES DOUGLAS, MORTON KONTU: Moray'ın katlin-den sonraki İskoçya hükümdarı, 1581'de idam edildi.

MATHEW STUART, LENNOX KONTU: Henry Darnley'nin babası, ölümünden sonra Mary Stuart döneminin başsavcısı.

ARGYLL

ARRAN

MORTON DOUGLAS

ERSKINE

GORDON

HARRIES

HUNTLY

GRANGE'LI KIRKCALDY

LINDSAY

MAR

RUTHVEN

Mary Stuart'ın zaman zaman destekçisi, zaman zaman muhalifi olan, birbirleriyle sürekli irtibat halindeki lordlar. Neredeyse hepsinin sonu kaba kuvvetle geldi.

MARY BEATON

MARY FLEMING

MARY LIVINGSTONE

MARY SETON

Mary Stuart'ın çocukluk arkadaşı olan dört Mary.

JOHN KNOX (1505-1572): "Kirk" vaizi, Mary Stuart'ın baş-düşmanı.

DAVID RIZZIO: Mary Stuart sarayının sekreteri ve müzisyeni, 1566'da öldürüldü.

PIERRE DE CHASTELARD: Mary Stuart sarayının Fransız ozanı, 1563'te idam edildi.

GEORGE BUCHANAN: Hümanist, VI. James'in hocası, Mary Stuart aleyhinde kin dolu küçük düşürücü yazılar yazdı.

FRANSA

II. HENRI (1518-1559): 1547'den sonra Fransa kralı.

CATERINA DE' MEDICI (1519-1589): II. Henri'nin eşi.

II. FRANÇOIS (1544-1560): II. Henri ile Caterina de' Medici'nin en büyük oğulları, Mary Stuart'ın ilk eşi.

IX. CHARLES (1550-1574): II. François'nın küçük kardeşi ve ölümünden sonraki Fransa kralı.

LORRAINE KARDİNALİ

CLAUDE DE GUISE

FRANÇOIS DE GUISE

HENRI DE GUISE

} Dört De Guise.

RONSARD

DU BELLAY

BRANTÔME

} Mary Stuart onuruna eserler yazan ozanlar.

İNGİLTERE

VII. HENRY (1457-1509): 1485 sonrası İngiltere kralı. Mary Stuart'ın ve Darnley'lerin büyük büyükbabası.

VIII. HENRY (1491-1547): VII. Henry'nin oğlu, 1509'dan sonra kral oldu.

ANNE BOLEYN (1507-1536): VIII. Henry'nin ikinci eşi, zina yapmakla suçlanarak idam edildi.

I. MARY (1516-1558): VIII. Henry'nin Aragon'lu Catherine ile evliliğinden olan kızı, VI. Edward'ın ölümünden sonra İngiltere kraliçesi.

ELISABETH (1533-1603): VIII. Henry ile Anne Boleyn'in kızları, babasının yaşadığı dönemde gayrimeşru sayıldı; ama üvey kardeşi Mary'nin ölümünden sonra İngiltere kraliçesi oldu.

VI. EDWARD (1537-1553): VIII. Henry'nin Jane Seymour'la yaptığı üçüncü evliliğinden olan oğlu, çocukluğunda Mary Stuart'la nişanlandı, 1547'den sonra kral oldu.

I. JAMES: Mary Stuart'ın oğlu, Elisabeth'in halefi.

WILLIAM CECIL, LORD BURLEIGH (1520-1598): Elisabeth döneminin güçlü ve güvenilir devlet bakanı.

SIR FRANCIS WALSINGHAM: Devlet sekreteri ve polis bakanı.

WILLIAM DAVISON: İkinci sekreter.

ROBERT DUDLEY, LEICESTER KONTU (1532-1588): Elisabeth'in sadık hizmetkârı ve âşığı, Elisabeth onun Mary Stuart'la evlenmesini önerdi.

THOMAS HOWARD, NORFOLK DÜKÜ: İmparatorluğun ilk soylusu, Mary Stuart'a evlenme teklifi etti.

TALBOT, SHREWSBURY KONTU: Elisabeth tarafından on beş yıl boyunca Mary Stuart'ı izlemekle görevlendirildi.

AMYAS POULET: Mary Stuart'ın son zindan bekçisi.

LONDRA CELLADI

BİRİNCİ BÖLÜM

Beşikteki Kraliçe

1542-1548

Mary Stuart, İskoçya kraliçesi olduğunda altı gündür: Kaderin kendisine armağan ettiği yaşamının yasa-sı, erkenden ve bilinçli bir sevinç yaşamadan daha en başta gerçekleşir. 1542 yılının puslu bir Aralık gününde Linlithgow Sarayı'nda dünyaya geldiği sırada, Falkland'daki komşu sarayda da, henüz 31 yaşında olmasına rağmen yaşamdan kopmuş, tacından bıkmış ve mücadele etmekten yorulmuş olan babası V. James, ölüm döşeğindeydi. Cesur, yürekli bir adamdı, aslen neşeli bir ruha sahipti, sanatseverdi, kadınların tutkulu dostuydu ve halkının güvenini kazanmıştı; pek çok kez kılık değiştirerek köy şenliklerine katılmış, köylülerle birlikte dans etmiş ve eğlenmişti. Yazdığı İskoç şarkıların ve baladların bazı-ları, ülke insanının belleğinde uzun süre yaşamaya devam etti. Ama bahtsız bir neslin bu bahtsız mirasçısı vah-şi bir devirde, asi bir memlekette doğmuştu ve trajik yazgısı daha başlangıçtan itibaren onun yaşamının belirleyicisi olmuştu. Baskıcı ve acımasız komşusu VIII. Henry, onu Reform'a¹ gitmeye zorluyordu; ama V. James

1. Almanya'da Martin Luther'le başlayan, buradan Fransa'ya ve tüm Avrupa'ya yayılan, Katolik kilisesi karşıtı dinsel hareket. Protestanlığı doğurmuş ve ulus-devlet oluşumunun yolunu açmıştır. (Y.N.)

kiliseye sadık kalınca, hükümdarlarına zorluklar çıkarmaya her zaman hazır olan İskoç soyluları, bu iç çatışma ortamından hemen yararlanmaya kalkıştılar ve bu neşeli ve barışsever adamı, hiç istememesine rağmen sürekli bir kargaşaya ve savaşa sürüklediler. V. James'in Marie de Guise'e evlenme teklifinde bulunmasından dört yıl önce, bu inatçı ve yağmacı klana krallık etmenin ne büyük bir talihsizlik olduğunu, ona yazdığı bir mektupta açıkça anlatmıştı. Son derece samimi duygularla yazdığı mektubunda şöyle diyordu:

Madam, henüz yirmi yedi yaşındayım; ama başımdaki taç kadar hayatım da beni rahatsız ediyor... Çocukluğumdan beri yetim kalmış biri olarak ihtiraslı soyluların tutsağı oldum. Güçlü Douglas Hanedanı beni uzun süre esaret altında tuttu, bunun için bu ailenin adından ve bu aile ilgi bütün anılardan nefret ediyorum. Angus Kontu Archibald, kardeşi George ve onun sürgünde bulunan akrabaları, İngiltere kralını sürekli bize karşı kışkırtıyorlar. Ülkemin sınırları içinde vaatleriyle kandırmadığı ya da para vererek satın almadığı bir tek soylu kalmadı. Ne şahsım için ne de iradem ve adil kanunlar için güvencem kaldı. Madam, bütün bunlar beni ürkütüyor. Sizden destek ve öneri bekliyorum. Param yok, sadece Fransa'dan aldığım yardımlarla ya da varlıklı rahiplerimin küçük bağışları sayesinde saraylarımı güzelleştirmeye, kalelerimi korumaya ve gemiler yapmaya çalışıyorum. Ama baronlarım gerçekten kral olmak isteyen bir kralı katlanması zor bir rakip olarak görüyorlar. Fransa kralının dostluğuna, ordularının yardımına ve halkımın sadakatine rağmen baronlarıma karşı kesin bir zaferi kazanamayacağımdan korkuyorum. Eğer karşımda yalnızca ülkemin soyluları olsaydı, bu ulusa adalet ve barış yolunu açmak için bütün engelleri aşardım ve belki de hedefime ulaşardım. Ancak İngiltere kralı onlarla aramıza sürekli nifak sokmaya çalışıyor ve ülkemin içine ektiği sapkınlık tohumları kilise

çevrelerine ve halkın arasına kadar sirayet ediyor. Gerçi eskiden beri ben ve atalarım gücümüzü sadece kent sakinlerinden ve kiliseden alırdık; ama şimdi kendime şu soruyu sormak zorundayım: Bu güç acaba daha ne kadar devam edecek?

Kralın bu kehanetlerle dolu mektubunda dile getirdiği bütün felaketler gerçekleşir, başına çok büyük felaketler gelir. Marie de Guise'ten olan iki oğlu da beşikteyken ölür; V. James en verimli yıllarında, kendisine her yıl biraz daha acı veren tacını teslim edeceği bir erkek vârisinin olmadığını görmektedir. Sonunda İskoç baronları, istememesine rağmen onu güçlü İngiltere'ye karşı savaşa sürüklerler; ama son anda ihanet edip onu ortada bırakırlar. İskoçya, Solway Moss'ta yalnızca bir savaş kaybetmekle kalmamış, onurunu da kaybetmiştir: Klan beyleri tarafından terk edilen ve komutansız kalan birlikler, daha gerçek anlamda savaşmadan perişan bir şekilde darmadağın olurlar. Gerçek bir şövalye ruhuna sahip olan kral ise, bu son karar ânında yabancı düşmanlarla değil, artık kendi ölümüyle savaşmaktadır. Falkland Sarayı'ndaki yatağında, bu anlamsız savaştan ve üstündeki ağır yaşam yükünden yorgun ve bitkin düşmüş bir halde, ateşler içinde yatmaktadır.

9 Aralık 1542'de, işte o hüzünlü kış gününde, çöken sisin pencereyi kararttığı anda bir ulak, kapısını tıklatır. Ölüm döşeğindeki bu hasta adama bir kızının olduğunu bildirir. Ama bitkin durumdaki V. James'in gelecek için artık umutlanacak ve sevinecek gücü yoktur. Niçin bir erkek vâris değildir? Ölümü bekleyen kral artık her şeyde bir felaket, trajedi ve çöküş görmektedir. Yazgısına teslim olmuş biri olarak şu yanıtı verir: "Taç bize bir kadından gelmişti, bir kadınla bizden gidecek." Bu hüzünlü kehanet, aynı zamanda onun son sözleridir. Artık daha fazla inlemektedir, yatağında duvara doğru döner ve bir

daha hiçbir soruya yanıt vermez. Birkaç gün sonra toprağa verilir ve Mary Stuart daha hayata gözlerini henüz tam anlamıyla açmadan, krallığının vârisi olur.

Ama hem bir Stuart hem de İskoçya kraliçesi olmak, iki misli karanlık bir mirastır; çünkü bu tahta çıkan Stuart'lardan hiçbirine o güne dek mutluluk ya da kalıcı bir hükümlanlık kısmet olmamıştır. Krallardan ikisi, I. James ve III. James katledilmiş, II. James ve IV. James de savaş meydanlarında öldürölmüşlerdi. Kaderin daha sonra gelen kuşaklardan ikisine, yani hiçbir şeyden habersiz bu masum kıza ve onun kanından gelen torunu I. Charles'a hazırladığı gelecek daha da korkunçtur: idam sehпасı. Bu lanetli Atridler¹ soyundan gelen Stuart'ların hiçbirine, yaşamın zirvesine çıkmak kısmet olmamış, hiçbirinin şansı yüzüne gülmemiş, yıldızı parlamamıştır. Stuart'lar hem dışarıdaki düşmanlarla hem de kendi içlerindeki ve kendilerine karşı düşmanlarla sürekli mücadele etmek zorunda kalmışlardır, çevrelerinde ve içlerinde her bir huzursuzluk vardır. Kendileri gibi ölkeleri de barış yüzü görmemiştir; onlara karşı en vefasız davrananlar, en sadık olması gerekenlerdir: lordlar ve baronlar, bu karanlık ve güçlü, bu vahşi ve azgın, bu doyumsuz ve savaş düşkünü, bu inatçı ve dikkafalı şövalyeler soyu – yolu tesadüfen bu sisli öлкеye düşen şair Ronsard, "*Un pays barbare et une gent brutelle*,"² diye gönölsüzce şikâyet eder. Kendi topraklarında ve saraylarında küçük krallar gibi yaşamakta, köylöleri ve çobanları tıpkı kasaplık hayvanlar gibi hiç bitmeyen küçük çatışmalara ve soygunlara süröklemektedirler; klanlarının mutlak hâkimi olan bu adamlar, savaştan başka bir varoluş sevinci tanımaz-

1. Miken Kralı Atreus'un halefleri. (Y.N.)

2. (Fr.) Barbar bir öлке ve acımasız insanlar. (Ç.N.)

lar; hayatta keyif aldıkları en büyük şey, kavga, kıskançlık ve güçlü olma hırsıdır. "Bu İskoçya lordlarının peşinde oldukları tek şey," diye yazar Fransız sefiri, "para ve menfaat ilişkisidir; bu adamlara, prenslerine karşı görevlerini hatırlatmak, onurdan, adaletten, erdemli olmaktan ve asil davranışta bulunmaktan söz etmek onları sadece güldürür." Kavgaya ve soygunculuğa yatkın olmaları nedeniyle tıpkı İtalya'nın *condottieri*'lerine¹ benzeyen ama içgüdüsel olarak daha kaba ve daha ölçsüz davranan eski ve kudretli Gordon'lar, Hamilton'lar, Arran'lar, Maitland'ler, Crawford'lar, Lindsay'ler, Lennox'lar ve Argyll'ler gibi klanlar, üstünlüğü ele geçirmek için sürekli ortalığı karıştırıp birbirleriyle kavga etmektedirler. Kimi zaman yıllarca sürdürdükleri çekişmeler için, kimi zaman da üçüncü bir kişiye karşı birlik oluşturmak için birbirlerine bağlılık yemini edip törensel bir edayla anlaşmalar imzalamakta, klikler ve nifak grupları oluşturmaktadırlar; ama hiçbiri samimi olarak diğerini desteklememektedir ve aralarında akrabalık bağı bulunsa da, birbirlerini kıskanmakta ve acımasız birer düşman olarak kalmaktadırlar. Kendilerini ister Katolik, ister Protestan olarak adlandırsınlar, vahşi ruhlarındaki kâfirlik ve barbarlık hiç değişmez – çıkarları neyi gerektiriyorsa öyle davranırlar– aslında her biri Shakespeare'in eserlerinde mükemmel bir şekilde tasvir ettiği kanlı *thane*'lerin², Macbeth'in ve Macduff'in torunlarıdır.

Bu azgın ve kıskanç çete ancak efendilerini, yani kendi krallarını alt etmek söz konusu olduğunda hemen birleşmektedir; çünkü sadakati bilmedikleri gibi söz dinlemeye de tahammülleri yoktur. Eski bir İskoçyalı olan

1. (İng.) Ortaçağ İngiltere'si ve İskoçya'sında kralın vasalı. (Ç.N.)

2. (İng.) Ortaçağ'da toprak karşılığı krala hizmet eden soylu. (Y.N.)

Burns'ün *parcel of rascals*¹ dediği bu karanlık adamlar, şatoları ve topraklarına hükmeden bir gölge krallığa katlanıyorlarsa, bu sadece bir klan, diğer klanı kışkandığı içindir. Gordon'lar tacı, sırf Hamilton'ların eline geçmesin diye Stuart'lara bırakmışlar, Hamilton'lar da Gordon'ları kışkandıkları için aynı şeyi yapmışlardır. Ancak gerçek anlamda hükümdar olmaya çalışmak ve ülkeye disiplin ve düzen getirmek isteyen, gençliğinin verdiği cesaretle lordların kibir ve çıkar hırsına karşı çıkmaya çalışan bir İskoçya kralının vay haline! O zaman birbirine karşı her zaman düşman olan bu çete, hükümdarlarını güçsüz kılmak için hemen kardeşçe birlik olurlar; amaçlarına kılıçla ulaşamazlarsa, o zaman da bu görevi hançer yerine getirir.

Avrupa'nın en kuzeyinde yer alan, denizle çevrili bu küçük ada krallığı, korkunç ihtiraslarla parçalanmış, bir balad misali hüznü ve romantik, trajik ve ayrıca yoksul bir ülkedir. Burada ezelden beri süren savaş, ülkenin bütün gücünü yiyip bitirmektedir. Salt bir kalenin koruması altında varlıklarını sürdürmeye çalışan yoksul evlerin oluşturduğu, aslında şehir bile denemeyecek birkaç şehir, sık sık yağmalandığı ve yakılıp yıkıldığı için hiçbir zaman zenginleşememekte ya da en azından bir burjuva refahına erişememektedir. Karanlık görüntüleri ve azametleriyle harabelerinin bugün de yükseldiği soyluların şatolarına gelince; onlar da şatafat ve ihtişamın hüküm sürdüğü gerçek saraylar değildir; hepsi de konukseverliğin tatlı zarafetinden ziyade savaşılmaya yarayan zapt edilmez kaleler olarak düşünülmüştür. Yaratıcı bir orta sınıfın korumacı, devleti var eden gücü, bu pek de büyük olmayan güruh ve tebaaları arasında tamamen yok

1. (İng.) Serseriler güruhu. (Ç.N.)

olmuş durumdadır. Tweed ile Firth arasındaki tek kalabalık yerleşim bölgesi İngiltere sınırının çok yakınındadır, yapılan saldırılarla sürekli yakılıp yıkılmakta, nüfusu yok edilmektedir. Kuzeyde ise ıssız göller, çıplak otlaklar ve karanlık ormanlar boyunca saatlerce yüründüğü halde ne bir köye, ne bir kaleye ne de bir şehre rastlanır. Burada nüfusu yoğun Avrupa ülkelerinde olduğu gibi yerleşim bölgeleri birbiriyle birleşmez, ülkeye canlılık ve ticaretin gelmesini sağlayacak geniş yollar bulunmaz, Hollanda'da, İspanya'da ve İngiltere'de olduğu gibi bayraklarla donatılmış limanlardan, uzak okyanuslardan ülkeye altın ve baharat getiren gemiler kalkmaz; buranın insanları yaşamlarını ataerkil dönemlerde olduğu gibi koyun besleyerek, balık tutarak ve avlanarak sürdürmektedirler: O zamanların İskoçya'sı yasa ve görgü, refah ve kültür bakımından İngiltere ve Avrupa'dan en az yüz yıl geridedir. Avrupa ve İngiltere'nin bütün kıyı şehirlerinde Yeniçağ'ın başlamasıyla birlikte bankalar ve borsalar gelişmeye başlarken, buradaki bütün zenginlikler, tıpkı Kutsal Kitap'ın geldiği günlerdeki gibi hâlâ toprak ve koyunla ölçülmektedir. Mary Stuart'ın babası V. James'in on bin koyunu vardır ve bütün serveti bundan ibarettir. Kralın bir hazinesi, bir ordusu, iktidarını korumak için bir muhafız birliği yoktur; çünkü bunları karşılayacak parası yoktur; lordların hâkim olduğu parlamento ise krallarını güçlü kılacak olanaklara izin vermemektedir. Kralın en hayati ihtiyaçları dışında sahip olduğu her şey, zengin müttefikler Fransa ve papa tarafından ya ödünç verilmekte ya da hediye edilmektedir. Kralın odalarında ve saraylarında bulunan her halı, her goblen, her şamdan onur kırıcı bir şekilde elde edilmiştir.

İskoçya'nın, bu güzel ve mükemmel ülkenin, bütün siyasi kudretini yiyip bitiren bu iltihaplı çıban, işte bu ebedî yoksulluktur. Çünkü krallarının, askerlerinin ve

lordlarının yoksulluğu ve açgözlülüğü yüzünden sürekli yabancı devletlerin kanlı oyuncağı haline gelmiştir. Krala karşı ve Protestanlık lehine mücadele edenler Londra'dan, Katoliklikler ve Stuart'lar için mücadele edenler Paris, Madrid ya da Roma'dan para yardımı görmektedir: Bütün bu yabancı devletler, İskoç kanı akması için paralarını isteyerek ve seve seve harcamaktadırlar. Fransa ve İngiltere gibi iki büyük devlet arasında son karar hâlâ verilemediği için, İngiltere'nin en yakın komşusu olan İskoçya, Fransa için bulunmaz bir müttefik olarak oyuna dahil olmuştur. İngiliz ordusunun Normandiya'ya her girişinde, Fransa hemen harekete geçerek bu İskoç silahıyla İngiltere'yi arkadan vurmaya çalışmaktadır. Durum böyle olunca, savaştan pek hoşlanan İskoçlar, hemen *border*'ı¹ aşarak *auld enemies*'inin² üzerine saldırıyorlar ve barış zamanlarında bile sürekli bir tehdit oluşturmuyorlardı. İskoçya'yı askerî bakımdan güçlendirmek, Fransız siyasetinin ebedî kaygısı olduğuna göre, İngiltere'nin de lordları kışkırtarak ve sürekli isyanlar çıkararak bu askerî gücü kırmaya çalışmasından daha doğal bir şey olamazdı. Böylece bu talih-siz ülke, yüz yıl süren bir savaşın kanlı sahnesi haline gelmişti ve bu kanlı savaş, bu yeni doğan masum çocuğun yazgısını kesin olarak belirleyecekti.

Bu savaşın Mary Stuart daha beşikteyken başlamış olması, ne müthiş bir dramatik semboldür! Kundaktaki bu bebek daha konuşmadan, düşünmeden, hissedemeden, kundağının içinde minicik ellerini hareket ettiremeden, politika onun henüz gelişmemiş körpe vücuduna, hiçbir şeyden habersiz ruhuna girmiştir. Bu durum Mary

1. (İng.) Sınır. (Ç.N.)

2. (İng.) Eski düşmanlar. (Ç.N.)

Stuart'ı her türlü hesap oyunlarına ebediyen mahkûm eden kötü bir yazgıdır. O hiçbir zaman kendi beninin, kendi benliğinin sahibi olamayacak, her zaman politika-nın içine çekilecek, diplomasinin objesi, yabancı devletle-rin elinde bir oyuncak olacak, sadece bir kraliçe, taç giy-meyi bekleyen kraliçe aday, müttefik ya da düşman ola-rak kalacaktır. Yola çıkan bir ulak, V. James'in öldüğü ve yeni doğan kızının vârisi ve İskoçya'nın kraliçesi olduğu haberini Londra'ya getirir getirmez, İngiltere Kralı VIII. Henry hiç vakit kaybetmeden harekete geçerek henüz re-şit olmamış oğlu ve vârisi Edward için bu çok değerli kızı gelin almaya karar verir; böylece henüz gelişmemiş bir beden, beşiğinde uyuyan masum bir kızcağız üzerinde sanki bir eşyaymışçasına tasarrufta bulunulur. Ama polit-ika, hesabını duygularla değil taçlarla, devletlerle ve vera-set haklarıyla yapar. Politika için birey söz konusu de ğil-dir, onun dünyanın gözle görülür nesnel değerleri karşı-sında hiçbir önemi yoktur. Bu özel durum nedeniyle VIII. Henry'nin İskoç krallığının vârisini İngiltere veliahtıyla nişanlama iste ği kuşkusuz mantıklı, hatta insani bir dü-şünce dir. Çünkü iki kardeş ülke arasındaki bu sonsuz sa-vaş anlamını çoktan yitirmiştir. Aynı denizin korudu ğu, kıyılarını aynı dalgaların dövdüğü, aynı adada oturan, ay-nı ırktan gelen ve aynı yaşam koşullarına sahip bu iki ülke halkı için, İngiltere ve İskoçya halkları için kuşkusuz tek bir görev vardır: birleşmek; doğa iste ğini burada açıkça göstermiştir. İki hanedanın, Tudor'ların ve Stuart'ların bir-birlerini kıskanmaları, bu son hedefe ulaşmalarına engel-dir yalnızca; ama bu iki hükümdar ailesi arasındaki çekiş-meyi böyle bir evlilikle işbirliğine dönüştürmek başarıla-bilirse, Stuart'ların ve Tudor'ların müşterek vârisleri, aynı zamanda İngiltere, İskoçya ve İrlanda kralı olacak ve bir-leşik bir Büyük Britanya, çok daha büyük mücadeleye, dünyaya hâkim olma mücadelesine girebilecektir.

Ama kötü kader: Siyasette ne zaman doğru ve mantıklı bir fikir ortaya atılsa, aptalca bir uygulamayla mahvedilir. Başlangıçta her şey çok iyi gidiyormuş gibi görünmektedir. Ceplerine para sokuşturulan lordlar, yapılan evlilik antlaşmasını sevinçle karşılarlar. Ancak uyanık VIII. Henry, bu sıradan kâğıt parçasını yeterli bulmaz. Soyluların ikiyüzlülüğünü ve açgözlülüklerini pek çok defa görmüş olan kral, böyle bir anlaşmanın bu güvensiz adamları asla bağlamayacağını, onların daha yüksek bir teklif karşısında çocuk kraliçeyi Fransa tahtının vârisine satmaya hazır olacaklarını bilmektedir. Bunun için ilk koşul olarak İskoçyalı aracılaran reşit olmayan bu çocuğun hemen İngiltere'ye teslim edilmesini ister. Ama Tudor'lar Stuart'lara ne denli güvensizse, Stuart'lar da Tudor'lara o denli az güven duymaktadır; özellikle de Mary Stuart'ın annesi bu anlaşmaya karşı çıkar. Katolik olarak yetiştirilmiş bir Guise olarak, çocuğunu bu sapkın kâfirlerin eline bırakmak istemez, ayrıca varılan anlaşmada tehlikeli bir tuzak bulunduğunu keşfetmekte de güçlük çekmez. VIII. Henry tarafından rüşvetle satın alınan İskoçyalı temsilciler, gerçekten de anlaşmanın gizli bir maddesinde, çocuk vaktinden önce ölecek olursa, "krallığın yönetiminin ve tüm mal varlıklarının" VIII. Henry'ye geçmesi konusunda girişimde bulunacaklarını taahhüt etmektedirler: Bu madde kuşkuludur. Çünkü daha önce eşlerinden ikisinin kafasını vurduran bu adamdan her şey beklenebilir, bu kadar önemli bir mirasa bir an önce konabilmek için, çocuğun belki de vaktinden önce ve doğal olmayan bir şekilde ölmesine sebep olabilir; bu nedenle düşünceli ve şefkatli bir anne olarak kızının Londra'ya gönderilmesini kabul etmez. Ancak bu evlenme talebinin reddedilmesinden dolayı neredeyse bir savaş çıkacaktır. VIII. Henry bu çok değerli gelin adayını zorla almak için İskoçya'ya asker gönderir. Bu bağlamda ordusuna

verdiği emir, o yüzyılın korkunç barbarlığının gerçek bir göstergesidir: "Majesteleri kralın iradesi, her şeyin ateş ve kılıçla yok edilmesidir. Alabileceğiniz her şeyi alıp yağmaladıktan sonra, Edinburgh'u yakıp yerle bir edin... Holyrood'u ve Edinburgh çevresinde bulunan bütün kasaba ve köyleri elinizden geldiğince yağmalayıp yakın ve Leith gibi bütün öteki şehirleri ve kasabaları boyunduruk altına alın, direnişle karşılaşacağınız her yerde erkekleri, kadınları ve çocukları acımadan yok edin." VIII. Henry'nin silahlı çeteleri, bu emir üzerine Hun akıncıları gibi sınırı geçer. Ama son anda anne ile kızı Stirling Sarayı'nda sıkı koruma altına alındığı için VIII. Henry, Mary Stuart'ın (daima bir eşya ve satılık mal gibi görülmektedir) on yaşına geldiği gün İngiltere'ye teslim edilmek üzere İskoçya'nın taahhütte bulunduğu bir anlaşmayla yetinmek zorunda kalır.

Şimdilik her şey yeniden yoluna girmiş gibi görünmektedir. Fakat siyaset her zaman bir tutarsızlıklar bilimidir. Basit, doğal ve makul çözümler ona aykırı gelir; zorluklar en büyük zevki, nifaksa unsurudur. Kısa bir süre sonra Katolik taraftarlar gizli oyunlara başvurarak çocuğu –ki konuşmayı ve gülümsemeyi daha yeni yeni öğrenmeye başlamıştır– İngiltere kralının oğlu yerine Fransa kralının oğluna satmanın belki de daha iyi olacağını dillendirmeye başlarlar. VIII. Henry hiç beklenmedik bir anda ölünce, anlaşmaya uyma eğilimi büsbütün azalmıştır. Ama şimdi de İngiliz kral naibi Somerset, henüz reşit olmayan Kral Edward için çocuk gelinin Londra'ya gönderilmesini istemektedir, buna İskoçya'nın şiddetle karşı çıktığını görünce, lordlara anladıkları tek dille, yani güç kullanarak cevap vermek için, üzerlerine ordu gönderir. 10 Eylül 1547 tarihindeki Pinkie Cleugh Muharebesi'nde –daha doğrusu kanlı boğazlaşmada– İskoç ordusu tarumar edilir; İskoçlar savaş meydanında on

binden fazla ölü bırakarak geri çekilmek zorunda kalırlar. Mary Stuart daha beş yaşına basmadan, uğruna oluk gibi kan akıtılmıştır.

İskoçya artık İngilizlere karşı savunmasızdır. Fakat bütünüyle yağmalanmış bu ülkede yağmalanacak başka pek bir şey kalmamıştır ve Tudor'lar için değer ifade eden sadece tek bir şey vardır: tacı ve taç hakkını temsil eden bu çocuk. Ancak Mary Stuart ansızın ve geride hiçbir iz bırakmadan Stirling Sarayı'ndan kaybolur. Bu durum İngiliz casuslarını büyük bir umutsuzluğa düşürür; güvenilir çevrelerden bile hiç kimse kraliçenin annesinin çocuğunu nereye sakladığını bilmemektedir. Çünkü annenin kızını sakladığı yer son derece iyi seçilmiştir ve çok iyi korunmaktadır: Mary Stuart en güvenilir hizmetçiler tarafından gece yarısı alınıp büyük bir gizlilik içinde Inchmahome Manastırı'na götürülmüştür; bu manastır, Fransız elçisinin *dans le pays des sauvages*¹ diye adlandırdığı Menteith Gölü üzerindeki küçük bir adada bulunmaktadır. Bu romantik bölgeye giden hiçbir yol yoktur: Bu değerli yük, adanın sahiline bir botla ulaştırılır ve manastırdan hiç ayrılmayan rahibelerin himayesi altına alınır. Her şeyden habersiz bu çocuk burada, tamamen gizlilik içinde, çalkantılı ve huzursuz dünyanın dışında ve olayların gölgesinde sakin bir yaşam sürerken, denizlere ve ülkelere hâkim olan siyaset, büyük bir çabayla onun yazgısını belirlemeye çalışır. Çünkü bu arada Fransa, İskoçya'nın bütünüyle İngiltere'nin boyunduruğu altına girmesini önlemek için, tehditkâr bir şekilde sahneye çıkmıştır. I. François'nın oğlu II. Henri, İskoçya'ya güçlü bir donanma göndererek Fransız ordusu komutanı aracılığıyla Mary Stuart'ı oğlu ve veliahtı François'ya is-

1. (Fr.) Vahşiler ülkesinde. (Ç.N.)

ter. Manş Denizi üzerinden esen sert politik savaş rüzgârıyla bu çocuğun yazgısı bir gece içinde değişivermiştir: Stuart ailesinin küçük kızı İngiltere kraliçesi olacağı yerde birdenbire Fransa kraliçesi olarak seçilmiştir. Bu yeni ve kârlı ticaret anlaşması henüz onaylanmıştı ki, 7 Ağustos günü, pazarlığı yapılan bu kıymetli hazine, çocuk kraliçe Mary Stuart henüz beş yıl ve sekiz aylıkken paketlenip Fransa'ya gönderilir ve bir başkasına, birincisi kadar yabancı olduğu başka bir kocaya ömrü boyunca satılır. Yabancı bir irade onun yazgısını, son defa olmamak üzere belirlemiştir.

Hiçbir şeyin farkında olmamak çocukluk çağının en büyük lütfudur. Üç-dört ya da beş yaşında bir çocuk, savaştan, barıştan, insan öldürmekten ya da anlaşmalardan ne anlar? Fransa ve İngiltere ya da Edward ve François gibi isimler onun için ne ifade eder? Dünyanın bütün bu vahşi çılgınlığı ne demektir? Bir sarayın karanlık ve aydınlık odalarında büyüyen ince bacaklı küçük bir kız, dalgalanan sarı saçlarıyla, kendisiyle yaşıt dört arkadaşıyla koşuyor ve oynuyordu. Çünkü –böyle barbar bir devirde ne büyüleyici bir zarafet!– başlangıçtan itibaren ona, İskoçya'nın soylu ailelerinden aynı yaşta dört oyun arkadaşı seçilmişti: Dört Mary'ler grubu; yani Mary Fleming, Mary Beaton, Mary Livingstone ve Mary Seton. Bugün Mary Stuart'ın neşeli oyun arkadaşları olan bu çocuklar, yarın gurbet acısını ona daha az hissettirmeye çalışan can dostları, daha sonra da o bir eş tercihinde bulunmadan önce kendilerinin evlenmeyecekleri konusunda yemin eden nedimleri olacaklardı. Sonradan üçü, kraliçelerini talihsiz bir şekilde terk edecek olsa da, geriye kalan biri sürgüne giderken ona eşlik edecek ve ölüm ânına kadar onun yanından ayrılmayacaktır: Böylece mutlu çocukluk günlerinin parıltısı, en karanlık ânına kadar bütün ruhu-

nu aydınlatmaya devam edecektir. Ama bu kara ve acılı günler daha ne kadar uzaktır! Bu beş küçük kız şimdilik egemenlikten ve asaletten, krallık ve krallığın azametinden ve tehlikelerden habersiz, Holyrood ya da Stirling Sarayı'nda gece gündüz demeden neşe içinde koşuşturup eğlenmektedir. Ama bir gün, gece yarısı küçük Mary yatağından kaldırılarak dışarıya çıkarılır ve göl kenarında bekleyen bir bota bindirilerek sessiz ve sakın bir adaya, barışın ve huzurun hâkim olduğu Inchmahome Adası'na götürülür. Burada bir grup yabancı adam karşılar onu, geniş geniş dalgalanan siyah cübbeleriyle diğer insanlardan farklı giyinen bir grup yabancı adam. Ama bu adamlar nazik ve sempatiktir, pencereleri renkli yüksek mekânlarda tatlı tatlı şarkılar söylemektedirler ve çocuk, bu adamlara alışır. Ancak yine bir gece (Mary Stuart bütün yaşamı boyunca daha pek çok geceler bir yazgıdan ötekine kaçmak zorunda kalacaktır) buradaki yatağından da kaldırılarak yabancı askerlerin ve sakallı tayfaların doldurduğu, yüksek ve beyaz yelkenleri rüzgârda gıcır gıcır eden bir gemiye bindirilir. Ama küçük Mary bunlardan neden korkacaktır ki? Herkes güler yüzlüdür ve ona iyi davranmaktadır. On yedi yaşındaki üvey kardeşi James—babası V. James'in evlenmeden önceki çok sayıdaki gayrimeşru çocuklarından biri— sarı saçlarını okşamaktadır; çok sevdiği oyun arkadaşları dört Mary'ler de yanındadır. Bu beş küçük kız, beklenmedik her değişikliğin verdiği heyecan ve sevinçle, Fransız savaş gemisinin topları ve zırhlar giymiş gemiciler arasında kaygısızca eğlenip sağa sola koşuştururlar. Bu arada bir denizci yukarıda, çanaklıkta dikilmiş, kaygıyla çevreyi gözetlemektedir: Çünkü İngiliz donanmasının, İngiltere kralının nişanlısını, Fransız tahtı veliahtıyla nişanlanmadan önce ele geçirmek için Manş Denizi'nde dolaştığı bilinmektedir. Ama küçük kız sadece yakındakileri, yeni şeyleri görmektedir: Sadece

denizin maviliğini, insanların kibarlığını, içinde bulunduğ u geminin dev bir canavar gibi derin derin soluyarak azg ın dalgalar aras ından ilerlediğini görür.

13 Ağustos günü kalyon sonunda Brest yakınlarında küçük bir liman olan Roscoff'a varır. Botlar sahile yanaş ır. Henüz altı yaş ına girmemiş olan İskoçya kraliçesi, bu renkli serüvenden çocukça heyecanlanmış , hiçbir şeyden haberi olmadan gülerek, neş eli ve taşkın bir eda ile atlayıp zıplayarak Fransız topraklarına ayak basar. Ama artık çocukluk devri bitmiş , görev ve sınav dönemi başlamış tır.

İKİNCİ BÖLÜM

Fransa'da Geçen Gençlik Dönemi

1548-1559

Fransız sarayı, uygar davranışlar konusunda deneyimlidir ve tören düzenlemenin gizemli bilimine kusursuz bir şekilde vâkıftır. Valois hanedanından olan II. Henri de veliahtın nişanlısına nasıl saygı gösterilmesi gerektiğini bilmektedir. Mary Stuart henüz daha gelmeden önce, İskoçya'nın, *la reinette*'inin, küçük kraliçesinin bütün şehir ve kasaba halkı tarafından, tıpkı kendi öz kızı gibi büyük bir saygı ve sevgiyle karşılanmasını emreden bir ferman yayımlar. Böylece Mary Stuart, ilk olarak ayak bastığı Nantes şehrinde, göz kamaştırıcı bir sürü etkinlikle karşılaşır. Sadece bütün caddelerde ve cadde köşelerinde klasik amblemler, ilaheler, doğa tanrıçaları ve denizkızlarıyla süslenmiş geçitler düzenlenmekle yetinilmemiş, refakatçi heyet, sunulan birkaç fıçı kaliteli şarapla coşturulmamış, küçük kraliçenin onuruna havai fişekler ve toplar atılmakla kalınmamıştı; sekiz yaşın altında yüz elli çocuktan oluşan ve bir cüceler ordusunu anımsatan küçük bir ordu da, bir şeref kıtası halinde ve tören edasıyla davullar ve ıslıklar çalarak ellerindeki minyatür mızrakları ve kargıları sallayıp sevinç çılgınlıkları atarak küçük kraliçeyi karşılarlar. Ve böylece küçük kraliçe Mary Stuart, birbirini takip eden bir bayram ve şenlik havası içinde ilerleyerek sonunda Saint-Germain'e ulaşır. Henüz altı

yaşını doldurmamış bu küçük kraliçe, nişanlısını ilk defa orada görür; zehirlenmiş kanının daha dünyaya gelir gelmez kahredici bir hastalığa ve erken ölüme mahkûm ettiği bu dört buçuk yaşındaki cılız, soluk benizli ve kemik hastalığından mustarip çocuk, ürkek ve mahcup bir şekilde Mary Stuart'ı selamlar. Çocuksu zarafetinden oldukça etkilenen kraliyet ailesinin öteki üyeleri de onu büyük bir içtenlikle karşılarlar. II. Henri yazdığı bir mektupta ona olan hayranlığını şu sözlerle dile getirir: "*la plus parfayt enfant que je vys jamès.*"¹

Fransız sarayı o yıllarda dünyanın en parlak ve en muhteşem saraylarından biriydi. Gerçi Ortaçağ'ın o karanlık havası etkisini yeni kaybetmişti ama bu geçiş dönemi kuşağının üzerinde, can çekişen şövalyelik kültürünün son romantik parıltısı hâlâ devam ediyordu. Güç ve cesaret, düzenlenen av partilerinde, savaş oyunlarında ve turnuvalarda, serüvenlerde ve savaşlarda eskisi gibi hâlâ sert bir biçimde etkisini sürdürüyordu; ama artık her şeye hâkim olan tinsel düşünce, hükümdarlar çevresinde etkinlik kazanmış, hümanizma hareketi manastırlar ve üniversitelerden sonra kraliyet saraylarını da fethetmişti. İtalya'dan esen rüzgâr, papaların gösteriş tutkusunu, Rönesans ruhunun sağladığı tinsel ve bedensel doyumu ve güzel sanatlara olan ilgiyi tüm gücüyle Fransa'ya getiriyor ve böylece gücün güzellikle ve cesaretin kayıtsızlıkla birleştiği bu eşsiz tarihsel an gerçekleşmiş oluyor: ölümden korkmama ve yaşamı cinsel yönüyle sevmek sanatı. Sıcakkanlılık ve ateşli bir heyecan hali, Fransızların yaradılışında olduğu kadar başka hiçbir yerde böylesine doğal ve özgürce birbirini tamamlamıyordu. Galyalıların şövalye kültürü, Rönesans'ın klasik kültürüyle mükem-

1. (Fr.) Hayatımda gördüğüm en mükemmel kız çocuğu. (Ç.N.)

mel bir uyum sağlıyordu. Her bir soyludan savaş oyunlarında zırhlı gömlekler giyip ellerindeki mızrakla var gücüyle rakibine saldırmaması ve bunu, sanatsal bir şekilde adeta bir dans figürü gibi, zarif dönüş hareketleriyle ve örnek olacak bir şekilde yapmaları ve saraya özgü görgü kurallarında olduğu gibi sert savaş tekniğinin de üstesinden gelmeleri beklenirken, yakın dövüş sırasında iki elle sıkı sıkı tutulan kılıç rakibe sallanırken, ellerin ritmik olarak yer değiştirip müzik yapması ve sevilen kadına soneler yazması isteniyordu: hem kuvvetli hem kibar, hem sert hem bilgili, hem savaşçı hem de sanatçı olmak, çağın idealiydi. Kral ve soylular, gündüzleri ağızlarından köpükler saçan av köpekleriyle saatlerce geyik ve yabandomuzu kovalayıp mızrak ve kargılar kırarlarken, akşamları Louvre'nin ya da Saint-Germain, Blois ve Amboise'in saraylarının yenilenmiş muhteşem salonlarında bir araya geliyorlar, kadın ve erkek hep birlikte tinsel sohbetler yapıyorlar, şiirler okuyorlar, madrigaller söylüyorlar, müzik yapıyorlar, maskeli oyunlarıyla klasik edebiyatın ruhunu canlandırıyorlardı. Pek çok güzel ve süslü kadının varlığı, Ronsard, Du Bellay ve Clouet gibi şair ve ressamların yapıtları, bu kral sarayına, sanatın ve yaşamın her biçiminin ifade edildiği eşsiz bir renk ve canlılık veriyordu. O talihsiz dinsel savaşlardan önce, Avrupa'nın her yerinde olduğu gibi, Fransa da o zamanlar büyük bir kültürel gelişimin eşiğinde bulunuyordu.

Böyle bir sarayda yaşamak, özellikle de böyle bir sarayda hükümdar olmak isteyen biri, *bu yeni kültürel taleplere ıymak zorundadır*. Böyle bir hükümdar sanatın ve bilimin bütün alanlarında mükemmelliğe ulaşmaya çalışmalı, vücudu gibi ruhunu da hep canlı tutmalıdır. Hümanizma hareketinin şanlı olaylarından biri de, yaşamın yüksek düzeyinde etkili rol oynamak isteyenlerin, sanata her yönüyle vâkıf olmalarının bir görev olduğudur. Tarihin nere-

deyse hiçbir döneminde asiller sınıfına mensup erkeklerin yanı sıra kadınların da –hümanizma hareketiyle yeni bir dönem başlamıştı– böylesine mükemmel bir eğitime tabi tutulduğu görülmemiştir. İngiltere kraliçeleri Mary ve Elisabeth gibi Mary Stuart da Yunanca ve Latincenin dahil olduğu klasik dilleri, İtalyanca, İngilizce ve İspanyolca gibi dönemin çağdaş dillerini öğrenmeye mecbur kılınmıştı. Ama parlak ve kıvrak zekâsı ve atalarından miras kalan öğrenme hırsı sayesinde her türlü külfet bu yetenekli çocuğa oyun oynamak gibi geliyordu. Latinceyi Erasmus'un kolokyumlarından öğrenen bu küçük kız, henüz on üç yaşındayken Louvre Sarayı'nın salonunda, bütün saray erkânı önünde kendi yazdığı Latince bir söylevi okumuştur, bunun üzerine Lorraine kardinali olan dayısı, Mary Stuart'ın annesi Marie de Guise'e gururla şöyle yazmıştı:

Kızınız öyle güzel büyüyor, ruhunun asaleti, güzelliği ve zekâsı her geçen gün öyle geliyor ki, bütün iyi ve onurlu şeylerde mükemmel bir kişilik sergiliyor, Fransa krallığı içinde, asiller sınıfından ya da başka sınıflardan gelen kızlar arasında hiç kimse onunla kıyaslanamaz. Kral onu o kadar çok seviyor ki, onunla sık sık bir araya geliyor ve bir saatten fazla sohbet ediyor. 25 yaşındaki bir kadının söyleyebileceği akıllı ve mantıklı şeyler söyleyerek kralı eğlendirmesini çok iyi biliyor!

Mary Stuart'ın zihinsel gelişimi gerçekten de şaşılacak kadar erken başlamıştı. Kısa bir süre sonra Fransızcaya o kadar hâkim olmuştu ki, şiirler yazıyor, Ronsard ya da Du Bellay gibi şairlerin sevgiliye bağlılığı anlatan mısralarına aynı saygınlıkla karşılık verebiliyordu. *Şiiri seven ve bütün şairler tarafından sevilen* bu küçük kız, şiiri sadece alışlagelmiş bir saray eğlencesi olarak görmüyor, özellikle sıkıntılı anlarında duygularını da mısralara yansıtmasını çok iyi biliyordu. Şiir yazmasının yanı sıra sanatın bütün

öteki alanlarında da müthiş bir zevk sahibi olduğunu gösteriyordu: Tıpkı bir sanatçı gibi ut çalıp şarkılar söylüyor, yaptığı danslardan herkes övgüyle söz ediyor, el işlemleri onun ne kadar becerikli olduğunu göstermekle kalmıyor, aynı zamanda özel bir yeteneğe sahip olduğunu da gösteriyordu; giydiği elbiseler sade ve sevimliydi, hiçbir zaman Kraliçe Elisabeth'in büyük bir ihtişamla taşıdığı gösterişli çan eteklerden giymiyordu. İster göz kamaştıran ipek elbiseler giysin, ister İskoçyalıların ulusal kareli eteğini giysin, genç kızlık zarafetiyle her zaman doğal görünüyordu. Kibarlık ve güzellik Mary Stuart'ta doğa vergisiydi. Stuart ailesinin kızı, kendisine şiiırsel bir zarafet veren bu asil ama asla yapmacık olmayan tutumunu, kraliyet kanının ve aldığı asil eğitiminin değerli bir mirası olarak hayatının en kötü dönemlerinde bile hep korumuştur. Mary Stuart, spor konusunda da sarayın en yetenekli şövalyelerinin bile gerisinde kalmıyordu, o yorulmak bilmez bir at binicisi, enerjik bir avcı, yetenekli bir top oyuncusuydu; uzun boyu ve incecik vücuduyla yorgunluk ve halsizlik nedir bilmiyordu. Bu enerjik ve romantik gençlik, çağın kendisine sunduğu her türlü içkiyi neşeyle, kayıtsızca ve mutlulukla içerken, hayatının en mutlu ânını bilinçsizce tükettiğinin farkında değildi: Fransız Rönesans'ının kadın ideali, bu neşeli ve ateşli kral çocuğu kadar başka hiçbir kadında, böyle saygın ve romantik bir şekilde ifadesini bulmamıştır.

Bu kız çocuğunu yalnızca sanat koruyucusu tanrıçalar değil, tanrılar da kutsuyorlardı. Tanrı, bütün bu dünsel yeteneklerinin yanı sıra özel bir vücut güzelliği de bahşetmişti ona. Genç kızlık ve kadınlık yaşına ulaşır ulaşmaz, hemen hemen bütün şairler onun güzelliğini övmek için birbirleriyle yarışıyorlardı. Brantome, "On beş yaşındaki bu kızın güzelliği aydınlık öğle güneşi gibi parlamaya başladı," derken, Du Bellay daha da heyecanlı bir dille şöyle diyordu:

*En vôte esprit le ciel s'est surmonté
Nature et art ont en vôte beauté
Mis tout le beau dont la beauté s'assemble.¹*

Lope de Vega ona olan hayranlığını dile getirirken, "Yıldızlar en güzel parıltısını onun gözlerinden, renklerini de yüzünden almış," diyordu. Ronsard ise kardeşi François ölünce, IX. Charles'ın ağzından neredeyse kışkançlık dolu bir hayranlıkla şu dizeleri yazıyordu:

*Avoir joui d'une telle beauté
Sein contre sein, valoit ta royauté²*

Du Bellay ise bütün bu tasvirler ve şiirlerde ifadesini bulan övgü dolu sözleri aşağıdaki coşkulu ifadelerle özetler:

*Contentez vous mes yeux,
Vous ne verrez jamais une chose pareille.³*

Ancak şairler, özellikle de saray şairleri, kraliçelerinin meziyetlerini övmek söz konusu olduğu zaman, mesleklerinin gereği olarak her şeyi biraz abartırlar; o dönemin resimlerine, özellikle de Clouet'in usta ellerinden çıkan güvenilir resimlere dikkatle bakıldığında, insan o tanrısal coşkuya ne tamamen katılır ne de hayal kırıklığı yaşar. Bu resimlerde etrafa ışık saçan bir güzellik yoktur, daha çok büyüleyici bir güzellik vardır: Kadın

1. (Fr.) Gökyüzünün parlaklığı ruhuna yansıyor, / Güzelliğinde doğa ve sanat birleşiyor / Her türlü güzelliği içinde taşıyor. (Ç.N.)

2. (Fr.) Böyle bir güzelliğe sahip olması, / Göğsünde taşıdığı asalettendir. (Ç.N.)

3. (Fr.) Ona bakınca insanın gözleri bayram ediyor, / Böyle bir güzelliği başka hiçbir yerde göremez insan. (Ç.N.)

 ehresini özellikle çekici kılan sivrice bir burun, ince ve sevimli bir yüz. Gizemli ve esrarlı bir parıltıyla bakan koyu gözler, sakin ve ketum bir ağız: Kabul etmek gerekir ki, doğa bu kral kızı için gerçekten de en kıymetli malzemesini kullanmıştır: Bembeyaz, temiz ve parlak bir ten, incilerle zarif bir şekilde bezenmiş sarı ve g r sa lar, kar beyazı incecik eller, ince uzun ve kıvrak bir vücut: “*dont le corsage laissait entrevoir la neige de sa poitrine et dont le collet relev  droit decouvrait le pur model  de ses  paules.*”¹ Böyle bir yüzde en küçük bir kusur bulmak mümkün değildir, işte bu kadar kusursuz, bu kadar düzgün ve güzel olduğu için geleceğiyle ilgili karar verme özelliğinden mahrumdur. Resmine bakıldığında, bu zarif kız çocuğu hakkında hiçbir fikir sahibi olunamıyor, hatta gerçek benliğini onun kendisi de tanımıyor. İçindeki ruh ve şehvet duygusu bu çehreye henüz daha yansımamış, bu kadının içindeki kadın henüz daha uyanmamıştır: Güzel ve uysal bir yatılı okul kız  ğrencisi, şimdi bir erkeğin yüzüne tatlı tatlı bakmaktadır.

Bütün sözlü ifadeler, aşırı heyecanına rağmen onun henüz daha olgunlaşmadığını, içindeki kadınsal duygunun hâlâ uyanmadığını doğrulamaktadır. Çünkü insanlar Mary Stuart’ın kusursuzluğunu, aldığı iyi eğitimi, enerjisini ve düzgün halini  vmekle bitiremiyor, ondan örnek bir  ğrenci diye söz ediyorlardı. Onun her şeyi çok güzel öğrendiğini, tatlı tatlı sohbet edişini, nazik ve dindar olduğunu, özel bir yeteneği olmamakla birlikte oyun ve sanatla ilgili her konuda görüş ileri sürdüğünü, bir kral nişanlısı olarak öngörülen eğitim programını tam bir disiplin içinde ve dürüstlükle takip ederek her şeyin üstesinden geldiğini öğreniyoruz. Ancak toplum içinde ve

1. (Fr.) Açık korsesinin arasından bembeyaz parlayan göğüsler ve kalkık dik yakasının, tertemiz hatlarını ortaya çıkardığı omuzlar. ( .N.)

saray çevresinde herkesi hayran bırakan bu özellikler, kişisel olmak yerine özelliği olmayan meziyetlerdir; onun nasıl bir insan olduğunu, nasıl bir karaktere sahip olduğunu bildiren tek bir haber yok, bu durum bu genç kızın doğasının özlü ve kadınsı yönü henüz daha gelişmediği için erkek bakışına şimdilik kapalı olduğunu gösteriyordu. Prensesin aldığı köklü eğitim ve edindiği evrensel kültür, içindeki tutku ve heyecanın gücünü, bir kadının iç dünyasını harekete geçiren ve dışa vurmasını sağlayan şehvetin gücünü, daha yıllarca hissettirmeyecekti. Alnı şimdilik temiz ve duygudan yoksun bir şekilde parlıyor, dudakları sevimli ve tatlı tatlı gülümsüyor, sadece dış dünyayı gören, kalbinin derinliklerine henüz daha bakmayan gözleri kara kara bakıyor ve bir şeyler arıyordu: İnsanlar, hatta Mary Stuart'ın kendisi bile, kanındaki mirastan, başına gelecek tehlikelerden tamamen habersizdi. Çünkü bir kadının ruhunun derinliklerindeki heyecan fırtınasını açığa çıkaran şey, her zaman aşk tutkusudur ve kadın, aşk ve aşk acısı karşısında her zaman kendi gerçeğini bulur.

Bu kız çocuğu geleceğin kraliçesi olarak çok şeyler vaat ederek büyüyüp geliştiği için, düğün hazırlıklarına öngörülen tarihten daha erken başlandı: Böylece Mary Stuart'ın yaşam saatinin ibresi kendi yaşitlarkinden daha hızlı dönerek yazgısını bir kere daha belirlemiş oluyordu. Gerçi yapılan evlilik anlaşmasına göre ona koca olarak düşünülen veliaht, henüz on dört yaşındaydı ve üstelik çelimsiz, soluk ve hastalıklı bir çocuktur. Ama politika doğadan daha sabırsız davranıyor, beklemek istemiyor ve bekleyemiyordu. Evlenme işini hemen gerçekleştirmek için Fransız sarayında kuşku uyandıran bir acelecilik vardı çünkü veliahtın dermansızlığı ve tehlikeli bir hastalığı olduğu doktorların endişeli raporlarından

biliniyordu. Ve Valois Hanedanı için evliliğin en önemli tarafı, İskoçya tacını güvence altına almaktı, bunun için iki çocuk, sürüklenerek alelacele rahibin önüne götürüldü. İskoçya parlamentosunun görevlendirdiği elçiyle birlikte yapılan evlilik sözleşmesine göre, Fransa veliahtı İskoçya tacına da, *matrimonial crown*'a¹ da sahip olacaktı. Ama aynı zamanda akrabaları olan Guise'ler, sorumluluğunun henüz bilincinde olmayan on beş yaşındaki Mary'ye herkesten gizli olarak ikinci bir belge daha imzalattılar; İskoçya parlamentosundan gizli kalması gereken bu belgede, Mary Stuart vaktinden önce ya da arkasında bir vâris bırakmadan öldüğü takdirde –sanki kendi mallarıymış gibi– ülkesini ve hatta İngiltere ve İrlanda üzerindeki miras hakkını Fransa krallığına bırakmayı peşinen kabul ediyordu.

Kuşkusuz bu evlilik sözleşmesi –zaten gizli imzalanışı da bunu doğruluyor– her türlü samimiyetten uzaktı. Çünkü Mary Stuart veraset sırasını kendi isteğiyle değiştirmek ve ölümü halinde ülkesini, bir manto ya da başka herhangi bir eşya gibi, yabancı bir hanedan mensubuna bırakmak hakkına sahip değildi. Ama amcaları, hiçbir şeyden habersiz bu küçük eli, sözleşmeyi imzalamaya mecbur bırakmışlardı. Trajik bir sembol: Mary Stuart'ın, akrabalarının parmaklarının üstüne bastırmasıyla siyasi bir belgenin altına atmak zorunda kaldığı bu ilk imza, son derece samimi, dürüst ve herkese güven duyan bu kadının aynı zamanda ilk yalanı oluyordu. Ancak kraliçe olmak ve kraliçe kalabilmek için bundan böyle dürüst kalması asla mümkün olmayacaktı: Çünkü kendisini siyasete veren bir insan artık kendisine ait değildir ve kendi doğasının kutsal yasalarından çok başka yasalara tabidir.

1. (İng.) Evlilik yoluyla gelen taç. (Y.N.)

Ama herkesin gözü önünde yapılan bu gizli entrika, düğün eğlencelerinin tantanası sayesinde olağanüstü bir şekilde saklanmıştı. İki yüz yıldan daha fazla bir süreden beri hiçbir Fransa veliahtı kendi memleketinde evlenmemişti. Bunun için Valois Hanedanı'nın sarayı, şımarılmaya alışık olmayan halka görülmemiş bir ihtişam örneği sunmanın bir borç olduğunu düşünüyordu. Ülkesinde Rönesans'ın en büyük sanatçılarının düzenlediği düğün şenliklerini hatırlayan Kraliçe Caterina de' Medici, oğlunun düğününde en görkemli törenleri düzenlemeyi bir onur sorunu yapmıştı: Paris, 24 Nisan 1558 günü dünyanın en büyük şenlik kenti oldu. Notre-Dame Kilisesi önünde, üstünde kraliyet arması bulunan, altın renkli zambaklarla süslenmiş, mavi Kıbrıs ipeğinden kocaman bir çadır kuruldu, bu çadıra yine zambaklarla işlenmiş mavi renkli bir halı üzerinden yürüyerek varılıyordu. Kırmızı ve sarı elbiseler giymiş mızıkacılar çeşit çeşit aletler çalarak önden yürüyorlardı, bunları muhteşem elbiseler giymiş, sevinç çılgınları atan kraliyet alayı izliyordu. Nikâh töreni halkın gözleri önünde yapıldı, binlerce ve binlerce göz, bu ihtişamın altında ezilen çelimsiz ve soluk benizli çocuğun yanındaki geline hayranlıkla bakıyordu. Saray şairleri de coşkun ifadelerle gelinin güzelliğini tasvir etme konusunda adeta birbirleriyle yarışıyorlardı. Genellikle sevimli anekdotlar anlatmaktan hoşlanan Brantôme, şiirsel bir dille: "Bir ilaheden yüz defa daha güzeldi," diyordu. Bu heyecanlı ve hırslı kadının o anki mutluluğu, ona gerçekten de özel bir parıltı veriyordu. Çünkü bu gülümseyen, herkesi mutlu bir ifadeyle selamlayan bu güzeller güzeli genç ve körpe kız, şimdi belki de hayatının en ihtişamlı ânını yaşıyordu. Mary Stuart, Avrupa'nın bu en büyük prensinin yanı başında, değerli kostümler giymiş atlıların önünde, evlerin damlarına varıncaya kadar her yeri dolduran insan seli-

nin coşku ve sevinç çığlıklarıyla inlettikleri sokaklardan geçerken, kendisini böyle bir gönül zenginliğinin, hayranlığın ve sevinç çığlıklarının sardığını bir daha hiç göremeyecekti. Akşam, adliye sarayının önünde halka açık bir ziyafet sofrası kuruldu ve bütün Paris, Fransa'nın krallık tacına yeni bir ta ekleyen bu genç kızın güzelliğini seyretmek için, coşkuyla itişip kakışarak birbirleriyle yarışmışlardı. Bu şanlı gün, sanatçıların en nefis srprizlerini sundukları bir baloyla sona erdi. Yelkenleri gümüş rengi kumaştan altın yaldızlı altı gemi, azgın fırtınaya tutulmuş gerçek gemiler gibi savrula savrula gözle görülmeyen makinistler tarafından salona çekildi. Gemilerin her birinde altın sırmalı elbiseler giymiş, şam ipeği maskeli bir prens oturuyordu. Prenslerden her biri kibar davranışlarla bütün saray mensubu kadınları, Kraliçe Caterina de' Medici'yi, taht vârisinin karısı Mary Stuart'ı, Navarra kraliçesini ve prensesler Elisabeth, Margarethe ve Claudia'yı gemilerine bindirdiler. Bu sahne, zenginlik ve ihtişam içinde hayat boyu yapılacak mutlu yolculuğu sembolize ediyordu. Ama yazęı insani isteklerin yerine getirilmesine izin vermeyecek, Mary Stuart'ın yaşam gemisi, kayęısız geçen bu tek geceden itibaren daha tehlikeli başka sahillere doğru yol alacaktı.

İlk tehlike hiç beklenmedik bir şekilde geldi. Mary Stuart artık çoktandır İskoçya kraliesiydi. Fransa krallığının veliahtı onu eş olarak almıştı, böylece gözle görülmeyen, birincisinden çok daha değerli ikinci bir ta daha giymişti. Ama yazęısının oynadığı kahredici bir oyun, üçüncü bir ta daha sunuyordu ona; Mary Stuart deneyimsiz çocuksu elleriyle bu üçüncü tacın aldatıcı parıltısına uzandı. Aynı yıl, yani Fransa veliahtının karısı olduğu 1558 yılında, İngiltere Kraliçesi Mary ölmüş ve hemen arkasından üvey kardeşi Elisabeth tahta çıkmıştı.

Ama krallığın gerçek vârisi Elisabeth miydi acaba? Pek çok karısı bulunan Mavi Sakal VIII. Henry, ölürken Edward ve iki kız olmak üzere arkasında üç çocuk bırakmıştı. Adı Mary olan kızı Aragon'lu Catherine'le olan evliliğinden, adı Elisabeth olan kızı da Anne Boleyn'le olan evliliğindendi. Edward'ın zamansız ölümü üzerine, yaşça daha büyük olduğu ve yasallığından kimsenin kuşku duymadığı bir evlilikten doğduğu için tahtın vârisi Mary olmuştu, ancak o da arkasında çocuk bırakmadan ölünce, tahta şimdi Elisabeth mi çıkacaktı? İngiltere'nin önde gelen hukukçuları bunun böyle olması gerektiğini söylüyorlardı çünkü VIII. Henry'yi bir piskopos evlendirmişti ve papa da bu evliliği tanımıştı. Fransız hukukçular ise buna karşıydılar; çünkü VIII. Henry sonradan Anne Boleyn'le evliliğini iptal edip kızı Elisabeth'i de parlamento kararıyla evlilik dışı çocuk ilan ettirmişti. Elisabeth, tüm Katolik dünyası tarafından doğru kabul edilen bu anlayışa göre, evlilik dışı çocuk olduğu için tahta çıkmaya layık görülmeyince, İngiliz krallık tahtı üzerinde VII. Henry'nin torunu Mary Stuart'tan başka hiç kimse hak sahibi olduğunu iddia edemezdi.

Böylece bu on altı yaşındaki deneyimsiz kız, bir gecede dünya tarihi bakımından çok önemli bir tarihsel karar vermek zorunda bırakılıyordu. Mary Stuart için iki olasılık vardı. Ya uzlaşıya hazır olduğunu gösterip bir politikacı gibi hareket ederek kuzini Elisabeth'i İngiltere'nin meşru kraliçesi olarak tanıyabilir ya da salt silahlı mücadeleyle kazanabileceği taht talebinden vazgeçebilirdi. Ya da kararlılık ve cesaret göstererek Elisabeth'i taht gaspçısı ilan edip onu tahttan zorla indirmek için Fransa ve İskoçya ordularından yardım isteyebilirdi. Ama ne yazık ki, Mary Stuart ve danışmanları üçüncü yolu, siyasetteki en tehlikeli olan orta yolu seçmişlerdi. Fransa kraliyet sarayı Elisabeth'e şiddetli ve kesin bir

darbe indirmek yerine, kılıç sallayarak göstermelik bir hareketle yetiniyor: II. Henri'nin emriyle veliaht ve karısı, armalarına İngiliz kraliyet armasını da eklediler ve Mary Stuart böylece halk arasında ve bütün resmî belgelerde "*Regina Franciae, Scotiae, Angliae et Hiberniae*"¹ olarak adlandırılmaya başladı. Görüldüğü gibi bir taht talebinde bulunuluyor ama bu talep savunulmuyordu. Elisabeth'le savaşılmıyor, öfkelenlendirmekle yetiniliyordu yalnızca. Kılıca ve tüfeğe sarılıp gerçek bir eylemde bulunmak yerine, boyalı tahta ve yazılı kâğıtla hiçbir etkisi olmayan bir jest yaparak hak talebinde bulunuyorlardı, bu nedenle de sürekli bir belirsizlik durumu yaratılmış oluyordu; çünkü bu durumda Mary Stuart, İngiliz tahtı üzerinde hem hak iddia ediyor hem de edemiyordu. Bu hak talebi isteğe göre bazen gizleniyor, bazen de yeniden ortaya konuluyordu. Örneğin Elisabeth sözleşme uyarınca Calais'nin geri verilmesini isteyince, II. Henri ona şu yanıtı verdi: "Bu durumda Calais, veliahtın karısına, yani hepimizin İngiltere kraliçesi olarak telakki ettiğimiz İskoçya kraliçesine geri verilmelidir." Ama öte yandan II. Henri, gelininin hak talebini savunmak için hiçbir şey yapmıyor, tam tersine tahtı gayrimeşru yollardan ele geçiren kraliçeyle eşit haklara sahip bir kraliçeymiş gibi fikir alışverişinde bulunuyordu.

Bu içi boş ve aptalca jestle, bu çocukça ve safça boyanmış armayla Mary Stuart için hiçbir şey kazanılmış olmuyor, aksine her şey daha da berbat oluyordu. Her bireyin yaşamında telafisi imkânsız hatalar vardır. Mary Stuart'ın yaşamında da, çocukluk yıllarında bilinçli bir muhakemeden çok, inatçılığı ve kibiri yüzünden yaptığı

1. (Lat.) Fransa, İskoçya, İngiltere ve İrlanda kraliçesi. (Ç.N.)

siyasi hataları böyle bütün yaşamı boyunca peşini bırakmayacak ve onu mahvedecekti çünkü bu bir tek hatası yüzünden Avrupa'nın bu en güçlü kadını, kendisini en uzlaşmaz düşman haline getirmişti. Gerçek bir hükümdar kuşkusuz her şeye izin verir, hatta her şeyi anlayışla karşılayabilir ama tek bir şeye, birisinin onun hükümdarlık anlayışından kuşku duymasına katlanamaz. Eğer Elisabeth o andan itibaren Mary Stuart'ı, tahtının arkasında bir gölge, en tehlikeli rakibi olarak görmeye başladıysa, bundan daha doğal bir şey olamaz ve bunun için Elisabeth'i de anlamak gerekir. O andan itibaren iki kadın arasında söylenen ve yazılan her şey, içlerindeki düşmanlığı gizlemek için yapılan bir makyaj ve aldatıcı bir laf kalabalığından ibaret olacak, altındaki çatlak hiçbir zaman tamir edilemeyecekti. Yaşamdaki ve siyasetteki eksiklik ve samimiyetsizlik, sert ve kesin kararlardan her zaman daha çok zarar vermiştir. Mary Stuart'ın armasına resmedilen sembolik İngiliz tacı, gerçek bir taç uğruna yapılan gerçek bir savaştan daha çok kan dökülmesine sebep olmuştur. Çünkü aleni yapılan bir savaş, sorunu bir defada ve kesin olarak halledebilirdi, oysa bu gizli savaş sürekli yenileniyor ve her iki kadının yaşamını ve iktidarını rahatsız ediyordu.

Üstüne İngiliz kraliyet amblemi resmedilmiş bu uğursuz arma, 1559 yılının Temmuz ayında, Cateau-Cambr sis Barışını kutlamak için düzenlenen bir savaş oyunu sırasında da, Fransız veliahtı ve karısının önünden gururla ve herkesin görebileceği bir şekilde taşınıyordu. Şövalye ruhlu Kral II. Henri'nin kendisi de, bu *pour l'amour des dames*¹ için onların şerefine bir mızrak kır-

1. (Fr.) Hanımların sevgisi için. (Ç.N.)

maktan geri kalmamıştı; kralın hangi hanımı kastettiğini herkes biliyordu: Bu kadın locasından sevgilisi krala bütün güzelliği ve ihtişamıyla bakan Diane de Poitiers'di. Ama bu oyun birdenbire korkunç bir ciddiyet kazandı. İki kişi arasındaki bu mücadeleyle dünya tarihine kesin bir yön verilmiş oluyordu. Çünkü İskoçya Muhafız Birliği Komutanı Montgomery, elindeki mızrağın ucu kırıldıktan sonra kör ucuyla oyundaki rakibi krala, tedbirsizce öyle bir şiddetle saldırdı ki, kırılan mızrağın bir parçası kralın miğferinin arasından geçerek gözüne saplandı ve kral baygın bir şekilde atından yere düştü. Aldığı yara önce tehlikesiz sanıldı ama kral bir daha kendine gelemedi, ailesi, ateş içinde yatan kralın çevresini sarmış, dehşet içinde yüzüne bakıyorlardı. Yürekli bir kral olan Valois'in güçlü bedeni birkaç gün ölüme karşı mücadele etti, ancak kalbi daha fazla dayanamadı ve 10 Temmuz günü durdu.

Ama Fransa sarayı, derin acılar çekiyor olsa da, âdet ve geleneklere, renkli bir yaşam süren krallarından daha çok değer veriyordu. Kral ailesi saraydan ayrılırken, II. Henri'nin karısı Caterina de' Medici aniden kapının önünde durdu. Dul kaldığı bu andan itibaren saraydaki öncelik artık onun değil, o andan itibaren kraliçeliğe yükselen kadına aitti. Mary Stuart, Fransa'nın yeni kralının karısı olarak dünün kraliçesinin yanından ürkek adımlarla geçmek zorunda kalıyor. İşte on yedi yaşındaki Mary Stuart, bu bir tek adımla yaşıtlarının hepsini geçmiş ve iktidarın en yüksek basamağına ulaşmış oluyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kraliçe, Dul ve Yine de Kraliçe

Temmuz 1560-Ağustos 1561

Yazgısının dünyevi gücü Mary Stuart'ın yaşam çizgisine hiç bu kadar trajik bir yön vermemiştir. Bu onun ellerine kolayca ve aldatıcı bir şekilde bırakılmıştır. Altı günlükken İskoçya kraliçesi, altı yaşındayken Avrupa'nın en güçlü prenslerinden birisinin nişanlısı ve on yedi yaşındayken Fransa kraliçesi olan bu kızın yükselişi, tıpkı bir roketin yükselirken çizdiği çizgi gibi hızla gerçekleşti, öyle ki o daha iç dünyasını tanıyamadan, dış dünyasındaki gücü en yüksek basamağına ulaşmış oldu. Her şey görünmez bir zenginlik boynuzundan sürekli akıyor gibiydi ve o, boynuzdan akan şeylerin hiçbirisine kendi iradesiyle, kendi gücüyle, kendi çabası ve emeğiyle değil, sadece miras yoluyla, lütuf ve hediyelerle ulaşmıştı. Tıpkı renkli ve güzel olan her şeyin uyandıktan sonra uçup gittiği bir düşteymiş gibi, kendisini gelinlik ve taç giyme töreni elbisesi içinde buluyor, bu çok erken gelen bahrın anlamını gerçek duyularıyla kavrayamadan bütün bu renkli güzellikler sararıp soluyor, kaybolup gidiyor ve Mary Stuart hayal kırıklığına uğramış, soyulmuş, yağmalanmış ve şaşırılmış bir halde bu düşten uyanıyor. Başkalarının arzulamaya, umut etmeye ve talep etmeye başladıkları bir yaşta, o ruhunu ve boş zamanlarını bu işe harcamadan başarının bütün basamaklarını hızla çıktı.

İşte Mary Stuart'ın huzursuzluğunun ve tatminsizliğinin gizemi bu aceleci yazgısının içindeki tohumda gizlidir: Kim bu kadar genç yaşta ülkesinin ya da dünyanın birinci kadını olursa, mütevazı bir yaşamla asla yetinemez. Yalnızca zayıf kişilikler vazgeçerler ve unuturlar ama güçlü olanlar asla boyun eğmezler ve en karşı konulmaz yazgıya bile meydan okurlar.

Fransa'daki bu kısa kraliyet dönemi gerçekten de bir rüya gibi, acele, huzursuz, korkulu ve kaygılı bir rüya gibi çok çabuk geçti. Başpiskoposun bu soluk yüzlü, hasta oğlan çocuğunun başına tacını koyduğu, hazinenin bütün mücevherleriyle süslenmiş genç ve güzel kraliçenin soyluların arasında, narin, incecik ve henüz daha tam olarak açmamış bir zambak gibi parladığı gün, Reims Katedrali ona sadece tek bir defa parıltılı bir an sunuyordu, tarihsel belgeler bunun dışında başka şenliklerden, başka eğlencelerden söz etmiyor. Mary Stuart'ın yazgısı, Fransa'nın gezgin ozanlarını kendi sarayında bir araya getirip bir saray sanatı ve edebiyatı yaratma düşünü gerçekleştirmesine zaman tanımıyor, aynı şekilde kralı ve onun güzel karısını en görkemli tablolarla resmetmesine, onun karakterini anlatmaları için kronikçilere, hükümdarlarını tanımaları ve hatta onu sevmeyi öğrenmeleri için halka da zaman tanımıyor. Bu iki çocuk, tıpkı kötü bir rüzgârın savurduğu birer gölge gibi, Fransa krallarının uzun isim listesi arasından çabucak gelip geçtiler.

Çünkü Kral II. François hastaydı ve daha en baştan itibaren ormanda kurumuş bir ağaç gibi erken ölüme mahkûmdu. Bu solgun ve şiş yüzlü çocuk, tıpkı uykusundan ürkererek uyanmış birinin baktığı gibi çevresindekilere bakıyordu, aniden başlayan ve hızla ilerleyen hastalık onun dayanma gücünü giderek zayıflatıyordu. Doktorlar onu sürekli gözlem altında tutuyorlar ve ısrarla sağlığına özen göstermesi gerektiğini söylüyorlardı. Ama bu deli-

kanlıda, avı ve sporu çok seven ince ve güçlü yapılı eşinin gerisinde kalmamak için çocukça ve ahmakça bir hırs vardı. Sağlıklı olduğuna ve erkekliğine kendi kendisini inandırmak için yorucu at yarışlarına ve öteki bedensel sporları yapmaya kalkıştıyordu ama doğayı kandırmak mümkün değildi. Büyükbabası I. François'dan kötü bir miras olarak aldığı, tedavisi imkânsız zehirli kanı, onu her fırsatta ateşler içinde bırakıyor, soğuk havalarda sürekli evde kalması gerekiyordu, sabırsız, ürkek ve yorgun bir hali vardı, doktorların bakımına muhtaç acınası bir gölgeydi. Bu zavallı kral, sarayında saygıdan çok merhamet uyandırıyor ama halk arasında hemen onun cüzzam hastalığına yakalandığı, iyileşmesi için boğazlanan çocukların taze kanıyla yıkandığı gibi birtakım çirkin söylentiler dolaşmaya başladı. Köylüler, bu solgun yüzlü çocuğun atıyla yavaş yavaş yanlarından geçtiğini görünce, ona kötü kötü ve acıyarak bakıyorlardı, öte yandan saray erkânı da neler olacağını önceden görerek Ana Kraliçe Caterina de' Medici'nin ve veliaht kralın çevresinde toplanmaya başlamışlardı. Bu kadar güçsüz ve zayıf ellerle iktidarın dizginlerini uzun süre tutamayacağı belliydi; çocuk kral arada sırada belgelerin ve genelgelerin altına dik yazısıyla ve beceriksizce "François" adını yazabiliyordu ama gerçekte onun yerine Mary Stuart'ın akrabaları Guise'ler hüküm sürüyordu, kendisi yalnızca tek bir şey için mücadele ediyordu: Geriye kalan kısacık ömrünü ve yaşama gücünü mümkün olduğunca uzatabilmek için.

Sürekli üzüntüyle hasta bakılan odalarda sürdürülen böyle bir birlikteliğe –eğer bu gerçek bir evlilikse– mutlu bir evlilik denemezdi. Ama bu iki çocuğun birbirleriyle anlaşıp anlaşıp izlenimini veren hiçbir şey de yoktu, zira şair Brantôme'un *Vie des dames galantes* [Şık Hanımların Hayatı] adlı yapıtında her türlü aşk serüvenini kaydettiği, böylesine iğrenç söylentilerin yapıldığı bir sarayda, Mary

Stuart'ın yaşam biçimi hakkında ne tek bir eleştiride ne de suçlamada bulunulmuştur. Devletin çıkarları rahibin huzurunda kıyılan nikâhlarıyla onları birbirine bağlamadan çok önce, François ve Mary Stuart birbirleriyle arkadaş olmuşlardı, oyun arkadaşlıkları bu iki çocuğu önceden birleştirdiği için, onların yaşamında şehvetin önemli bir rol oynadığını düşünmek akla pek uygun gelmiyor: Mary Stuart'ın içindeki şehvet tutkusunun uyanması için yıllar geçecekti, ağır ateş nöbetlerinin yiyip bitirdiği François ise, onu, duygularını gizleyen, bütünüyle içine kapanık doğasından uyandıracak en son kişi olurdu herhalde. Kuşkusuz Mary Stuart merhametli ve iyiliksever yaradılışı gereğince eşine özel bir ihtimam gösteriyordu çünkü duygularıyla olmasa da, akıl yoluyla biliyordu ki, bütün gücü ve büyüklüğü bu zavallı hasta delikanlının nefes alış verişine ve kalp atışlarına bağlıdır, onun yaşamını korumakla bizzat kendi mutluluğunu korumuş olacaktı. Ama kısa süren bu krallık döneminde gerçek bir mutluluğa hiçbir zaman yer yoktu. Ülkede Huguenot'lar¹ ayaklanmıştı; kral ve kraliçenin yaşamını doğrudan tehdit eden Amboise kargaşasından sonra Mary Stuart, yönetim sorumluluğunun bedelini en ağır biçimde ödemek zorunda kaldı. Asilerin idam edilmesini seyretmek zorunda bırakılmıştı; bu dehşet ânı ruhunun derinliklerine kadar işleyecek ve belki de kendi son ânı geldiğinde, canlı bir insanın elleri kolları bağlanmış bir halde, idam kütüğünün üstüne yatırılıp celladın sert darbesiyle indirilen baltanın, adamın ensesine boğuk ve gıcırtilı bir sesle gürleyerek nasıl girdiği ve kesilen başın kanlar içinde kumlara nasıl yuvarlandığı, sihirli bir ayna gibi gözlerinin önünde yeniden belirecekti: Reims Katedrali'ndeki parıltılı törenin görüntüsünü silecek kadar korkunç bir

1. 16. yüzyıldaki Reform hareketi sırasında Fransa'da ortaya çıkan Protestan topluluklar. (Ç.N.)

sahne. Ve bundan sonra kötü haberler birbirini kovaladı: İskoçya'yı kızı Mary Stuart adına yöneten annesi Marie de Guise, İngiliz askerlerinin, sınır bölgelerinin içlerine kadar girip sürdürdükleri savaşlarla kendisine miras kalan ülkeyi isyan ve din kavgaları içinde bırakarak 1560 yılının Haziran ayında öldü ve Mary Stuart, çocukça düşlediği şatafatlı elbiseler yerine matem elbiseleri giymek zorunda kaldı. Mary Stuart'ın çok sevdiği müzik susturuldu, danslar durduruldu. Ama Azrail onun kalbini ve evinin kapısını bir kere daha çalacaktı. II. François her geçen gün biraz daha zayıf düşüyor, damarlarındaki zehirli kan şakaklarına vuruyor, kulaklarında uğuldayarak onu huzursuz ediyordu. Artık yürüyemiyor, at binemiyor ve bir yerden bir yere yatağının içinde taşınyordu. Sonunda tüm vücudunu saran iltihap, kulaklarından dışarı vurdu, doktorlar buna bir çare bulamadılar ve 6 Aralık 1560 tarihinde bu bahtsız delikanlı acılarından ebediyen kurtuldu.

Bu iki kadın Caterina de' Medici ile Mary Stuart arasındaki sahne –trajik bir sembol– bu ölüm döşegindeki hastanın başında bir kez daha tekrarlandı. II. François son nefesini verir vermez, artık Fransa kraliçesi olmayan Mary Stuart, kapıdan dışarı çıkarken, Caterina de' Medici'nin arkasından yürüdü, genç dul kraliçe yaşlı dul kraliçeye geçiş üstünlüğü tanımak zorunda kaldı. O artık imparatorluğun birinci kadını değildi, yeniden ikinci kadını olmuştu. Rüya, sadece bir yıl içinde sona ermişti ve Mary Stuart artık Fransa kraliçesi değildi; şimdi doğduğu andan öldüğü âna kadar sahip olduğu tek bir unvanı vardı: İskoçya kraliçesi.

Fransız saray protokolüne göre dul kalan bir kraliçe için öngörülen en katı yas süresi, kırk gündü. Dul kraliçe bu acımasız inziva sırasında dairesinden bir an bile ayrılamıyor, ilk iki hafta içinde, anıt mezara benzeyen ve an-

cak mumlarla aydınlanan kubbeli dairesinde, yeni kral ve onun akrabaları dışında hiç kimse onu ziyaret edemiyordu. Mary Stuart bu yası günler boyunca orta sınıfa mensup kadınların böyle durumlarda giydikleri gibi siyah matem rengi elbiselere bürünmedi çünkü sadece kendisinin giymesine izin verilen beyaz matem elbisesi, *Deuil blanc* giymişti. O günlerde solgun yüzünü çevreleyen beyaz başlığı, beyaz brokar elbisesi, beyaz ayakkabıları, beyaz çorapları ve bütün bu tuhaf parıltının üzerine sarkan siyah tülüyle dolaşıyordu. Janet ünlü tablosunda onu böyle gösteriyor, Ronsard ise yazdığı bir şiirde onu şöyle tasvir ediyordu:

*Un cresse long, subtil et délié
Ply contre ply, retors et replié
Habit de deuil, vous sert de couverture,
Depuis le chef jusques à la ceinture,
Qui s'enfle ainsi qu'un voile quand le vent
Soufle la barque et la cingle en avant,
De tel habit vous étiez accoutrée
Partant, hélas! de la belle contrée
Dont aviez eu le sceptre dans la main,
Lorsque, pensive et baignant votre sein
Du beau cristal de vos larmes coulées
Triste marchiez par les longues allées
Du grand jardin de ce royal château
Qui prend son nom de la beauté des eaux¹*

1. (Fr.) Bir yas tülü, uzun, ince ve çözülmüş / Kırışık, bükümlü ve kıvrımlı / Yas giysisi örter vücudunuzu / Başınızdan belinize kadar / Bir yelken gibi şişen, ne zaman ki rüzgâr eser / Sandalı ve kuşu itercesine ileriye / Böyle bir giysi vardı üzerinde / Ayrılırken güzelim ülkeden / ki onun hükümdarlık asası elinizdeydi sizin / Düşünceli halinizle billur gözyaşlarınız / Islatırken göğsünüzü / Üzüntülü üzüntülü yürürken ağaçlı uzun yollardan / Bu kraliyet şatosunun bahçesinin / ki o, alır adını suların güzelliğinden. (Ç.N.)

Gerçekten de bu genç yüzdeki sevimlilik ve tatlılık, bu tabloda olduğu kadar başka hiçbir yerde bundan daha gururlu yansıtılmamıştır çünkü bu yüzdeki ciddi ve düşünceli ifade, onun huzursuz bakışlarını aydınlatmış ve tablodaki tekdüze ve sade renkler, cildinin masum solukluğunu daha da parlak bir şekilde ortaya çıkarmıştır. İnsan onun yaşlı halindeki asaleti ve insanlığının büyüklüğünü, mücevherlerle ve her türlü güç simgesiyle süslenmiş, ihtişam ve debdebe içinde gösteren daha önceki resimlerinden çok daha belirgin bir şekilde hissediyor.

Bu asil hüznün, Mary Stuart'ın o günlerde ölen kocasının arkasından ağıt olarak yazdığı aşağıdaki mısralarda, ustası ve hocası Ronsard'dan geri kalmayan mısralarda da dile getirilir. Bu sessiz ağıt, bir kraliçe eliyle yazılmamış olsa bile, içtenliği ve sadeliğiyle doğrudan kalbe hitap etmektedir. Çünkü dul kalan genç kraliçe şiirinde, ölen kocasına tutkuyla bağlı olmakla övünmez –şiirde hiçbir zaman yalan söylememiştir, yalnızca siyasette yalan söylemiştir– sadece çaresizliğini ve yalnız kalışını anlatır:

*Sans cesse mon cœur sent
Le regret d'un absent
Si parfois vers les cieux
Viens à dresser ma veue
Le doux traict de ses yeux
Je vois dans une nue;
Soudain je vois dans l'eau
Comme dans un tombeau
Si je suis en repos
Sommeillant sur ma couche,
Je le sens qu'il me touche:*

*En labeur, en recoy
Toujours est près de moy¹*

Mary Stuart'ın II. François'nın arkasından tuttuğu bu yasın, duygu yüklü bir yapıntıdan çok daha fazla bir şey olduğuna, gerçek ve samimi bir üzüntü olduğuna kuşku yoktur. Mary Stuart, II. François'nın ölümüyle yalnızca iyi niyet sahibi, uysal bir arkadaş, sevecen bir dost kaybetmekle kalmamış, aynı zamanda Avrupa'daki sosyal konumunu, gücünü ve güvencesini de kaybetmişti. Bu çocuk yaştaki dul kadın, bir sarayda birinci kadın, yani kraliçe olmuş olmanın ne kadar önemli olduğunu ve yerine geçenin lütfuna muhtaç ikinci kadın olmanın ne kadar az şey ifade ettiğini kısa bir süre sonra hissedecekti. Yeteri kadar sıkıntı veren bu durum, kayınvalidesi Caterina de' Medici sarayda yeniden birinci kadın olur olmaz, kendisine karşı beslediği düşmanlıkla daha da çelkilmez hale geldi. Mary Stuart bir keresinde düşüncesiz bir şekilde kayınvalidesinin sıradan bir "tüccar kızı" olduğunu ve kendisinin ise kuşaktan kuşağa geçen krallık asaletine sahip bir kadın olduğunu söylemiş ve bu sorumsuzca kıyaslamasıyla bu kendini beğenmiş, sinsi kadına ağır bir şekilde hakaret etmişti. Bu tür düşüncesizlikler –bu söz dinlemez, deli dolu kız ileride Elisabeth'e karşı da aynı hatayı yapacaktı– kadınlar arasında ağır hakaretlerden daha tehlikeli olabilir. Nitekim yirmi yıl boyunca önce Diane de Poitiers, daha sonra da Mary Stuart yüzünden hırsına hâkim olmaya çalışan Caterina de' Medici, siyasi güce kavuşur kavuşmaz, iktidarı kaybet-

1. (Fr.) Sürekli hisseder kalbim / Hüznünü bir meçhulün / Göklere doğru bazen / Yöneldiğinde dileğim / Gözlerinin ışıltısını / Görürüm onun bir bulutta / Görürüm birden suda / Tıpkı bir mezarda / Dinleniyormuşum gibi / Uyuklarken yatağımda / Duyarım bana dokunduğunu / İşte, güçte, konuklukta / Yanımdadır o her zaman. (Ç.N.)

miş bu iki kadına karşı duyduğu nefreti baskıcı bir şekilde ve meydan okurcasına hissettirmeye başladı.

Ama Mary Stuart'ın karakterinin belirleyici özelliği ancak şimdi ortaya çıkıyordu: Zapt edilmez, boyun eğmez ve erkeksi katı gururuyla hiçbir yerde ikinci kadın olmak istemezdi, onun asil ve coşkulu kalbi, küçük bir makamla, yarım rütbeyle asla yetinemezdi. Böyle olmak-tansa hiçliği, ölümü tercih ederdi. Bir an tamamen bir manastıra çekilmeyi, ülkedeki en büyük makamı bir daha ele geçiremeyeceği için her türlü görevi ve rütbeyi bırakmayı düşündü. Ama yaşamın çekiciliği daha ağır bastı, on sekiz yaşındaki bir kadın için her şeyden ebediyen uzaklaşmak insan doğasına aykırıydı. Üstelik kaybolan tacı aynı değerde başka bir taçla değiştirmesi hâlâ mümkün-dü. Daha şimdiden İspanya kralının elçisi, iki dünyanın müstakbel hükümdarı Don Carlos adına kendisine talip olmuş, Avusturya sarayı gizli görüşmeciler göndermiş, İs-veç ve Danimarka kralları evlenme teklifinde bulunarak tahtlarını paylaşmayı önermişlerdi. Sonuçta babasından kalan İskoçya tacı hâlâ kendisinin ve komşu İngiltere'nin kraliçelik tacı üzerindeki hak talebi de henüz bir karara bağlanmamıştı. Güzelliği tam anlamıyla ortaya çıkan bu genç ve dul kral eşine zaten sınırsız olanaklar sunuluyordu. Ancak bu olanaklar artık eskisi gibi yazgının bir lütfu olarak sunulmuyordu, bundan sonra her şeyi, inatçı rakipleriyle büyük bir maharetle ve sabırla mücadele ederek kazanması gerekiyordu. Ama yüreğindeki bu cesaretle, yüzündeki bu göz kamaştırıcı güzellikle, kıpır kıpır vücudunun tazeliğiyle en tehlikeli oyunu bile hiç düşünmeden göze alabilirdi. Ve Mary Stuart işte bu kararlı yüreğiyle hakkı olan miras kavgasına girdi.

Mary Stuart'ın Fransa'dan ayrılışı kuşkusuz pek kolay olmadı. Bu muhteşem sarayda on iki yıl yaşamıştı ve bu güzel, zengin, sıcak ve neşeli ülke, kaybolan çocukluk

günlerini geçirdiği İskoçya'dan daha çok vatani olmuştu. Kendisini koruyan anne tarafından akrabaları, mutlu günler geçirdiği saraylar, kendisini öven ve anlayan şairler buradaydı, kısacası tüm güzellikleri yaşamak için doğduğunu düşündüğü kolay ve asil bir yaşam buradaydı. Bunun için ısrarla çağrıldığı halde kendi ülkesine, İskoçya krallığına dönmeyi aylarca geciktirdi. Joinville ve Nancy'deki akrabalarını ziyaret etti ve Reims'ta, kayınbiraderi IX. Charles'ın taç giyme töreninde hazır bulundu; sanki gizemli bir önsezi tarafından uyarılmış gibi çeşit çeşit bahaneler ileri sürerek geri dönüş yolculuğunu hep erteleme-ye çalıştı. Yazgısının bir jest yapıp kendisini memleketi İskoçya'ya dönmekten kurtarmasını bekliyor gibiydi.

Zira bu on sekiz yaşındaki genç kadın, devlet işlerinde acemi ve deneyimsiz olmasına karşın, kendisini İskoçya'da zor bir sınavın beklediğini biliyor olmalıydı. Kendisi adına ülkeyi yöneten annesi öldükten sonra, Mary Stuart'ın en acımasız rakipleri olan Protestan lordlar devleti ele geçirmişlerdi ve ayinlerinden nefret ettikleri koyu Katolik bir kadını ülkeye çağırma konusundaki isteksizliklerini gizlemekten sakınmıyorlardı. İngiliz elçisinin büyük bir coşkuyla Londra'ya bildirdiğine göre, Protestan lordlar açıkça, "İskoçya kraliçesinin dönüş yolculuğunu birkaç ay daha geciktirmek gerekir, eğer itaat etmeye mecbur olmasaydık, bir daha onun yüzünü bile görmek istemezdik," diyorlardı. Bu adamlar gizlice çok kötü bir oyun oynayarak tahtın en yakın vârisi olan Protestan Arran kontunu İngiltere kraliçesine koca olarak teklif etmişler ve böylece Mary Stuart'a ait olduğu belli olan İskoçya tacını yasalara aykırı olarak Elisabeth'e vermeye kalkışmışlardı. Mary Stuart, İskoçya parlamentosu adına Fransa'ya, yanına gelen üvey kardeşi Moray Kontu James Stuart'a da güvenemiyordu; çünkü o, Elisabeth'e tehlikeli bir şekilde yakın duruyordu ve hatta hizmeti-

nin karşılığı olarak ondan para alıyordu. Mary Stuart bütün bu karanlık ve sinsi entrikalardan, hiç vakit kaybetmeden ülkeye dönerek kurtulabilir ve kraliçeliğini, ataları olan Stuart krallarından gelen cesaretle savunabilirdi. İşte bu yüzden, aynı yıl içinde birinci tacın arkasından ikincisini de kaybetmemek için, Mary Stuart, kötü önse-zilerle ve istemeye istemeye, bu yürekten gelmeyen ve kendisinin bile güven duymadığı daveti sonunda kabul etmeye karar verdi.

Ama Mary Stuart daha kendi kraliyet topraklarına ayak basmadan önce, İskoçya'nın İngiltere'yle ortak sınırı olduğunu ve kendisinden başka birinin bu ülkenin kraliçesi olduğunu hissetmek zorunda kaldı. Elisabeth'in kendisine rakip olan ve tahtı üzerinde hak iddia eden bu kadının yaşamını kolaylaştırmak için ne bir nedeni ne de böyle bir niyeti vardı; Başbakan Cecil bütün bu düşmanca davranışları alaycı bir tavırla şöyle teyit ediyordu: "İskoçya kraliçesinin sorunları ne kadar çok sürüncemede kalırsa, majesteleri kraliçenin konumu da o kadar iyi olur." Çünkü kâğıttan bir armanın İngiltere tahtı üzerine resmedilmesinden doğan kavga henüz çözüme kavuşmuş değildi. Gerçi İskoçyalı elçiler Edinburgh'da İngilizlerle bir anlaşma yapmışlar ve Elisabeth'i *for all times coming*, yani İngiltere'nin meşru kraliçesi olarak kabul ettiklerini Mary Stuart adına taahhüt etmişlerdi. Ama atılan imzaların geçerliliğinden kuşku duyulmayan bu anlaşma metni Paris'e getirildiğinde, Mary Stuart ile kocası II. François onu imzalamaktan kaçınmışlardı; İngiltere kraliçesini meşru olarak kabul eden bu anlaşmayı imzalamaya Mary Stuart'ın eli gitmiyordu, İngiliz tahtı üzerindeki hak iddiasını açıkça ilan ettikten ve İngiliz armasını bir bayrak gibi önünde taşıttırdıktan sonra, bu bayrağı artık indiremezdi. Bu hakkını siyasi nedenlerle geri

çekmeye hazırды ama atalarının mirasından alenen ve isteyerek asla vazgeçemeyecekti.

Elisabeth ise anlaşmayla ilgili olarak hem evet hem hayır anlamına gelen açıklamalara tahammül edemezdi. İskoçya elçileri Edinburgh Anlaşması'nı kraliçeleri adına imzalamışlardı, bu durumda Mary Stuart imzasının gereğini yerine getirmek zorundaydı. Varılan anlaşmanın müzakereye açık kabulü, gizli bir onay Elisabeth'e yeterli gelmiyordu çünkü halkının yarısı hâlâ koyu Katolik olan bir Protestan kraliçe için, bir Katoliğin kendi tahtı üzerinde hak iddia etmesi yalnızca tahtı için değil, yaşamı için de tehlike demekti. Rakip kraliçe taht üzerindeki her türlü iddiasından vazgeçmedikçe Elisabeth gerçek bir kraliçe olamazdı.

Elisabeth bu kavgada, hiç şüphe yok ki, haklıydı, bunu kimse inkâr edemez; ama böyle büyük bir siyasi anlaşmazlığı, dar görüşlü ve hasis ruhlu bir davranışla hareket ederek kendisini haksız duruma düşürdü. Kadınların siyaset dünyasında rakiplerini sürekli iğneleyerek yaralamak, anlaşmazlıklarını en acımasız saldırılarıyla çıkmaza sokmak gibi tehlikeli özellikleri vardır. Her zaman aklı başında bir kraliçe olan Elisabeth de politika-daki kadınların bu ezeli ve ebedî hatasını işledi. Mary Stuart İskoçya'ya dönüş için resmî bir *safe conduct*, bugünkü adıyla transit geçiş vizesi istemişti, üstelik onun bu isteği sadece bir saygı sunma ve kibarlık anlamına geliyordu çünkü Mary Stuart'ın İskoçya'ya gideceği deniz yolu zaten açıktı: Mary Stuart İngiltere üzerinden geçmek istemekle, belli ki rakibine, aralarındaki sorunları dostça görüşerek çözüme kavuşturma imkânı veriyordu. Ama Elisabeth bu davranışı, rakibine bir darbe indirmek için fırsat bildi, kendisine gösterilen nezakete büyük bir kabalıkla karşılık verdi ve Edinburgh Anlaşması kabul edilip imzalanmadıkça, Mary Stuart'ın istediği

transit geçişe, *safe conduct*'a izin verilmeyeceğini söyledi. Kraliçeyi yaralamak için, kadıncağıza hakaret ediyordu. Elisabeth savaş tehdidini azaltacak kararlı bir davranış sergileyeceğı yerde, son derece kötü ve aşağılayıcı bir davranışta bulunmayı tercih etti.

Artık iki kadın arasındaki içten içe gelişen anlaşmazlığın üzerindeki perde açılmıştı; bu iki gurur sert ve ateş saçan gözlerle karşı karşıya gelmişlerdi. Mary Stuart İngiliz elçisini hemen yanına çağırdı ve ona hırsla bağıarak şöyle dedi: "Hükümdarınız kraliçeden, hiç de ihtiyacım olmayan bu teveccühü göstermesini istemek gafletinde bulunmuş olmak kadar hiçbir şey canımı bu kadar çok acıtmadı. Kendisi seyahatleri için benim iznime ne kadar az ihtiyaç duyuyorsa, ben de yapacağım seyahat için onun iznine o kadar az ihtiyaç duyuyorum ve onun pasaportu ve izni olmadan da ölkeme dönebilirim. Çünkü ben bu ölkeye geldiğim zaman, ölen kralınız beni yakalatmak için her türlü engellemelerde bulunduğı halde, siz sayın elçinin de bildiğı gibi, ben yine de sağı salım buraya geldim, dostlarımdan yardım istediğim takdirde, şimdi de aynı şekilde ölkeme dönmemin çare ve yollarını bulurum... Kralienizle aramızda dostluk kurulmasını çok önemsediğinizi ve bunun her ikimizin de yararına olacağını açıkça söylediniz. Ancak kralienizin aynı düşüncede olmadığı konusunda haklı nedenlerim var çünkü böyle olmasaydı, izin talebimi bu kadar nezaketsizce geri çevirmezdi. Görünüşe bakılırsa kraliçeniz benim tebaam altındaki asilerin dostluğuna, akıl ve deneyim bakımından kendisinin biraz gerisinde olan ama konumu itibarıyla eşit durumdaki yakın akrabası ve komşusu olan benden daha çok değeri veriyor... Ben ondan dostluktan başka bir şey istemiyorum, onun devletini huzursuz etmiyorum ve tebaasıyla görüşmeler yapmıyorum, oysa İngiltere krallığı

içinde benim önerilerimi memnuniyetle kabul edecek pek çok kimse olduğunu biliyorum.”

Bu çok büyük bir tehditti, belki de akıllı davranmaktan daha büyük bir tehditti. Çünkü Mary Stuart daha İskoçya topraklarına ayak basmadan önce, Elisabeth’le olan mücadelesini gerektiğinde tüm İngiltere’ye yayma niyetini açığa vurmuştu. İngiliz elçisi bütün sorunların Mary Stuart’ın vaktiyle kendi armasına İngiliz kraliyet armasını eklemesinden kaynaklandığını söyleyerek işin içinden sıyrılmaya çalıştı. Mary Stuart elçinin bu serzenişine hemen yanıt verdi: “Sayın elçi, o zamanlar kayınpederim Kral Henri ile kocam, eşim ve efendim olan kralın etkisi altındaydım, her ne olduysa, onların emir ve talimatları doğrultusunda oldu. Sizin de bildiğiniz gibi, onların ölümünden sonra İngiltere kraliçesinin ne armasını ne de unvanını taşıyorum. Bu davranış biçimimle kraliçenize güvence verdiğimi sanıyordum. Aslında benim İskoçya kraliçesi olarak İngiltere armasını taşıyor olmam kuzinimi utanç verici bir duruma düşürmez çünkü benden daha düşük konumda olan ve benim gibi yakın akrabalık bağları bulunmayan bazı insanların bu armayı taşıdıklarını da biliyorum. Sonuçta büyükanne-min, kraliçenizin babasının iki kız kardeşinden biri olduğunu, üstelik ablası olduğunu inkâr edemezsiniz.”

Mary Stuart kibarca yaptığı bu konuşmasıyla bir defa daha tehlikeli bir uyarıda bulunuyordu: Stuart ailesinin eski bir soyundan geldiğini vurgulayarak İngiltere tahtı üzerindeki hak iddiasını yeniden teyit etmiş oluyordu. Bunun üzerine İngiliz elçisi, bu sevimsiz olaya son verilmesi için, Mary Stuart’ın verdiği sözü tutmasını ve Edinburgh Anlaşması’nı imzalamasını sakinleştirici bir dille rica edince, İskoçya kraliçesi bu nazik noktaya her dokunuşta yaptığı gibi yine işi geciktirme yoluna başvurdu: İskoçya parlamentosuyla müzakere etmeden

bu konuda bir şey yapamayacağını söyledi, öte yandan İngiliz elçisi de Elisabeth'in adına herhangi bir güvence vermek istemedi. Müzakereler kritik bir aşamaya gelip de, kraliçelerden biri, ne zaman haklarından vazgeçtiğini açıkça ve inandırıcı bir şekilde söylese, arkasından hemen samimiyetsizlik başlıyordu. Her iki kraliçe de kozunu sıkı sıkı elinde tutuyordu, bu oyun böylece sürüp gidecek ve sonunda tam bir faciaya dönüşecekti. Mary Stuart transit geçişle ilgili müzakereleri aniden sonlandırdı; bu, bir bez parçasının kesildikten sonra geriye bıraktığı onarılmaz yırtığa benziyordu: "Eğer yol hazırlıklarım bu kadar ilerlemiş olmasaydı, o zaman hükümdarınız kraliçenin bu nezaketsizliği seyahatime belki engel olabilirdi. Ama şimdi, sonucu ne olursa olsun, bunu göze almaya karar verdim. Umarım rüzgârın durumu uygun olur da, İngiltere sahillerine yaklaşmak zorunda kalmam. Ama bu gerçekleşmezse, o zaman hükümdarınız kraliçe beni ele geçirir. Bu durumda bana istediği her şeyi yapabilir. Eğer ölümümü isteyecek kadar katı yürekliyse, uygun göreceği cezayı versin ve beni kurban etsin. Belki de böyle bir çözüm benim için yaşamaktan daha iyi olur. Bu işte Tanrı'nın takdiri neyse öyle olsun."

Bu sözlerden Mary Stuart'ın o tehlikeli, kendinden emin ve kararlı tutumu bir kere daha ortaya çıkıyordu. Doğası itibarıyla daha çok yumuşak başlı, umursamaz, duyarsız ve mücadele etmekten çok yaşamın zevkine düşkün olan bu kadın, onuru söz konusu olduğunda ve kraliçe olarak talep ettiği haklarına dokunulduğunda, birden demir gibi sert, inatçı ve gözüpek biri oluyordu. Boyun eğmektense ölmeyi, küçük bir zayıflık göstermektense krallara yakışır bir çılgınlık yapmayı yeğliyordu. İngiliz elçisi başarısızlığını şaşkın bir halde hemen Londra'ya bildirdi, devlet adamı aklıyla hareket etmesini bilen kıvrak siyasetçi Elisabeth, Mary Stuart'ın istekleri-

ni hemen yerine getirdi, bir pasaport hazırlatarak Calais'ye gönderdi. Ancak pasaport iki gün gecikmişti. Çünkü Mary Stuart, İngiliz korsanların Manş Denizi'nde dolaştıklarını bilmesine rağmen, bu tehlikeli yolculuğa çıkmayı göze almıştı. Özgürce ve cesurca hareket ederek bu tehlikeli yolu, aşağılanma pahasına güvenli yola tercih etmişti. Elisabeth rakibi olarak korktuğu bir kimseyi hoşgörüsüyle kendisine minnettar kılmak ve gittikçe derinleşen anlaşmazlığı ortadan kaldırmak için eline geçen tek fırsatı kaçırmış oluyordu. Ama akıl ve siyaset nadi-ren aynı yolda yürürler: Dünya tarihinin dramatik bir biçim kazanması belki de hep bu kaçırılan fırsatlar yüzündendir.

Akşam güneşinin ışıkları doğayı nasıl aldatıcı bir parlaltıya ve kızılığa boğarsa, Mary Stuart da bu veda ânında, Fransa sarayının, onuruna düzenlediği uğurlama töreninin bütün debdebe ve şaşaasını bir kere daha yaşıyordu. Çünkü kral nişanlısı olarak geldiği bu ülkeyi, artık hüküm süremeyeceği bu toprakları korunup izlenmeden terk etmemesi gerekiyordu. İskoçya kraliçesinin, terk edilmiş zavallı bir dul, zayıf ve çaresiz bir kadın olarak değil, aksine Fransa'nın onurunu bütün askerî gücüyle arkasında bulunduran bir kadın olarak ülkesine döndüğünü bütün dünya bilmeliydi. Saint-Germain'den Calais'ye kadar muhteşem bir süvari kafilesi arkasından onu izledi. Zengin bir eyer örtüsüyle süslü atların üstünde, Fransız Rönesans'ının zengin ihtişamıyla giyinmiş, sanatsal bir biçimde yapılmış altın yaldızlı zırhlar içinde ve kılıç şakırtıları arasında ilerleyen Fransız soyluları, dul kraliçe ile birlikte yürüyorlardı, öndeki muhteşem arabanın içinde Mary Stuart'ın üç dayısı, Guise dükü ve Lorraine ve Guise kardinalleri bulunuyordu. Mary Stuart'ın kendisi, sadık dört Mary'lerle, soylu hanımlar ve hizmet-

çilerle, soylu gençler, şairler ve çalgıcılarla çevrilmiş bulunuyordu. İçi çok değerli ev eşyalarıyla dolu sandıklar ve kraliçenin kapalı kutular içindeki mücevherleri bu renkli kafileyi izliyordu. Mary Stuart kraliçe olarak nasıl şan ve şeref içinde geldiyse, şimdi de kalbinin vatanından aynı şan ve şerefle ayrılıyordu. Ama bu çocuğun bir zamanlar büyük bir heyecanla ve kaygısızca parlayan gözlerindeki o sevinç artık yoktu. Ayrılık her zaman batmakta olan akşam güneşinin parıltısı gibidir, kısmen aydınlık, kısmen de karanlıktır.

Bu krallara layık tören alayının büyük bir kısmı Calais'de kaldı. Soylular geri döndüler. Onlar yarın Louvre Sarayı'nda başka bir kraliçeye hizmet edeceklerdi çünkü saray halkı için her zaman makam önemlidir, o makama sahip olan insan değil. Şimdi Mary Stuart'ın yüzüne hayranlıkla bakıp önünde diz çöken ve ebediyen bağlılık yeminleri eden bütün bu insanlar, esen rüzgâr kalyonunun yelkenlerini şişirdiği andan itibaren onu unutacaklar, onu kalplerinden sileceklerdi: Bu veda sahnesi şövalyeler için taç giyme ya da cenaze törenleri gibi coşkun bir tören demekti ve bunun dışında başka bir anlamı yoktu. Mary Stuart'ın gidişi karşısında gerçekten yas tutanlar, gerçekten hüznlenenler, hassas duygularıyla önsézilere ve uyarılara yatkın olanlar sadece şairlerdi. Onlar bir neşe ve güzellik sarayı yaratmak isteyen bu genç kadınla birlikte bütün sanat tanrıçalarının da Fransa'yı terk edeceğini biliyorlardı; hem Mary Stuart için hem de bütün Fransızlar için artık karanlık yılların başlayacağını söylüyorlardı: siyasi sorunlar, kavgalar ve anlaşmazlıklar, Huguenot'ların savaşları, Saint Barthelemy Katliamı yaşanacak, kavgacılar ve dinsel fanatiklerle karşı karşıya kalınacaktı. Bu genç kadınla birlikte şövalyelik ruhu, hâkim olan romantik hava, şeffaflık ve kaygısızca yaşanan güzellik ve sanatların zaferi birer birer yok olup gi-

decekti. Ülker burcunun yedi yıldızı, edebiyatın “Sürey-yası”, savaşın karanlık ufkunda solacaktı. Şairler, Mary Stuart’la birlikte hoş ve düşünsel zevklerinin de gittiğinden yakınıyorlardı:

*Ce jour le même voile emporta loin de France
Les Muses, qui songoient y faire demeurance¹*

Kalbi, karşılaştığı her gençlik, her zarafet karşısında hayranlıkla coşan şair Ronsard, “Au départ” adlı şiirinde, sıcak bakışlar için ebediyen kaybolan şeyi en azından mısralarda saklamak istiyormuş gibi, Mary Stuart’ın tüm güzelliğini bir kere daha övüyor ve duyduğu hüznün samimiliğiyle insanı derinden etkileyen şu anlamlı dizeleri yazıyordu:

*Comment pourroient chanter les bouches des poètes,
Quand, par vostre départ les Muses sont muettes?
Tout ce qui est de beau ne se garde longtemps,
Les roses et les lys ne règnent qu'un printemps.
Ainsi votre beauté seulement apparue
Quinze ans en Notre France, est soudain disparue,
Comme on voit d'un éclair s'évanouir le trait,
Et d'elle n'a laissé sinon le regret,
Sinon le déplaisir qui me remet sans cesse
Au cœur le souvenir d'une telle princesse.²*

1. (Fr.) Aynı yelkenli uzaklara götürdü Fransa'dan / Orada kalmayı düşünen ilham perilerini. (Ç.N.)

2. (Fr.) Nasıl şiir söyleyeceklerdi şairler, / Sizin gidişinizle tutulunca dili ilham perilerinin? / Güzel olan her şey sürmez uzun zaman, / Ancak bir bahardır ömrü güllerin ve zambakların. / Yalnız sizin güzelliğiniz görüldü / On beş yıl boyunca Fransa'mızda, ve birden kayboldu, / Sönüp gitmesi gibi bir şimşegin, / Özleminden başka geride bıraktığı, / Ve hüznü veren gidişinden öte / Böylesi bir prensesin hatırasıdır kalan yüreğimde. (Ç.N.)

Fransız sarayı, soyluları ve şövalyeleri, ülkeden ayrılan kraliçeyi hemen unutulurken, bunlardan yalnızca şairler kraliçeye hizmet etmeye devam ettiler; çünkü şairler için felaket yeni asalet demektir, güzelliğini öve öve bitiremedikleri hükümdarlarını, şimdi bu hüznü anında iki kat daha fazla sevecekler, ona sonuna kadar bağlı kalarak yaşamını ve ölümünü terennüm edeceklerdi. Yüksek makam sahibi bir insanın yaşamını şiirlerde, dramlarda, balatlarda yeniden yeniden canlandıracak şairler her zaman bulunacaktır.

Calais Limanı'nda beyaz boyalı muhteşem bir kalvon bekliyordu. Mary Stuart, İskoçya krallık bandırasının yanına Fransız kraliyet bandırası da çekilen bu amiral gemisine binerken, sarayın en seçkin şövalyeleri, üç dayısı ve oyun arkadaşları olan dört Mary'ler ona eşlik ettiler, ayrıca iki ayrı gemi de ona eskortluk ediyordu. Ama gemiler daha iç limandan çıkmadan, yelkenleri henüz şişmeden, Mary Stuart'ın denizin bilinmezliğine yönelen ilk bakışları kötü bir alametle karşılaştı: Limana girmeye çalışan kılavuzlu bir yelkenli birden parçalandı, içindekiler boğulma tehlikesiyle karşılaştılar. İktidarı ele almak üzere Fransa'dan ayrılan Mary Stuart'ın karşılaştığı bu ilk olay, uğursuz bir sembole işaret ediyordu: kötü kullanıldığı için denizin dibine sürüklenen bir gemi.

Bu kötü alametinin neden olduğu gizli bir korku, kaybolan memleket duygusu, bir daha geri dönemeyeceği önsezisi olduğu için mi bilinmez ama Mary Stuart göz yaşlarının ıslattığı gözlerini, genç bir kraliçe olarak her şeyden habersiz, mutluluk içinde yaşadığı vatan toprağından ayıramıyordu. Brantôme, onun ayrılışının verdiği boğuk acıyı, duygu yüklü bir dille anlatır: "Gemi limandan çıkıp hafif bir rüzgâr esmeye başlayınca, yelkenleri açılmaya başladı. Dümenin yanında, ellerini geminin

kıçına dayamış olan kraliçe birden hıçkırıklara boğuldu. Güzel gözleriyle sürekli limana ve hareket ettikleri noktaya bakarken, akşam olup karanlık basıncaya kadar hep şu hüzünlü sözcükleri mırıldanıyordu: 'Hoşça kal, Fransa!' Ona yatması ve geminin sancak tarafındaki kamara ya inmesi önerildi, ancak o bütün bu önerileri inatla reddetti. Bunun üzerine ona güvertede bir yatak hazırlandı. Gün ağarır ağarmaz, belli belirsiz de olsa, ufukta Fransa sahilleri hâlâ görünüyorsa, kendisini hemen uyandırmasını, uyanmadığı takdirde bağırmaktan çekinmemesi gerektiğini ikinci dümenciye sıkı sıkı tembih etti. Gerçekten de şanslı dileğini yerine getirdi. Çünkü rüzgâr dindiği ve küreklere sarılmak zorunda kalındığı için, bu gece fazla yol alınamamıştı. Gün ağardığında Fransa sahilleri hâlâ seçilebiliyordu. Dümenci kendisine verilen buyruğunu yerine getirir getirmez, kraliçe yatağından kalktı ve arkasında kalan sahillere gözden kayboluncaya kadar baktı. Bu sırada sürekli şu sözcükleri tekrarlıyordu: 'Hoşça kal, Fransa, hoşça kal, Fransa! Öyle sanıyorum ki, seni bir daha hiç göremeyeceğim.'"

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İskoçya'ya Dönüş

Ağustos 1561

Mary Stuart'ın gemisi, 19 Ağustos 1561'de Leith Limanı'na yanaştığında, bu sahillerde yazın ender görülen yoğun bir sis tabakası bütün kıyıyı kaplamıştı. Ama onun İskoçya'ya varışı Fransa düklüğünden ayrılışından çok farklıydı. Orada onu Fransız soylularının en seçkinleri muhteşem bir tören alayıyla uğurlamışlar, prensler ve kontlar, şairler ve müzisyenler saraya özgü bir biçimde saygı ve selamlarını sunmuşlardı. Burada onu kimse beklemiyordu; gemiler kıyıya yaklaşınca, limanda sadece bir grup meraklı insan toplanmıştı: kaba saba iş elbiseleri giymiş birkaç balıkçı, aylak aylak dolaşan birkaç asker, şehre koyunlarını satmaya gelen birkaç satıcı ve köylüler. Bunlar, muhteşem elbiseler giymiş, süslü hanımların ve soyluların kayıklardan inişlerini heyecan duymaktan çok ürkeklikle seyrediyorlardı. Yabancılıkla birbirlerine bakıyorlardı. Bu tuhaf karşılama biçimi bu kuzey ülkesinin insanı gibi sert ve soğuktu. Mary Stuart karaya ayak bastığı ilk anda ülkesinin bu korkunç sefaletini üzüntüyle görmüştü, bu beş günlük deniz yolculuğundan sonra büyük, zengin, günü gün eden ve yaşamdan zevk almasını bilen bir kültürden gerçekten de bir asır geride bulunan sıkışık, karanlık ve acınası bir dünyanın içine düştüğünü anlamıştı. Çünkü İngilizler ve asiler tarafından defalarca yağma-

lanmış ve yakılıp yıkılmış olan bu kentte onu onurlu bir şekilde karşılayabilecek tek bir saray, tek bir soylu evi yoktu: Mary Stuart ülkesinin kraliçesi olarak hiç olmazsa başını sokabileceği bir damı olsun diye sıradan bir tüccarın evinde gecelemeğe zorunda kaldı.

İlk izlenimlerin insan üzerindeki etkisi büyük olur, derin ve kaygı dolu izler bırakır. Genç kadın on üç yıllık bir ayrılıktan sonra ülkesine bir yabancı gibi döndüğü şu anda kendisine bu kadar dokunan şeyin ne olduğunu belki kendisi de anlamıyordu. Bu bir memleket özlemi miydi, Fransız topraklarında tanıdığı sıcak ve tatlı yaşam karşı bilinçsizce duyulan bir istek miydi, yoksa karanlık ve yabancı gökyüzünün gölgesi, yaklaşan tehlikenin gizli habercisi miydi? Her ne olursa olsun; Mary Stuart, yalnız kalır kalmaz –bunu Brantome de anlatıyor– hemen gözyaşlarına boğuldu. Britanya adası fatihi Wilhelm gibi güçlü ve kendisinden emin, gerçek bir hükümdar olma duygusuyla ülkesine ayak basmamıştı, aksine onun ilk hissettiği şey şaşkınlık, ileride başına gelecekleri düşünmek ve bundan korkmak olmuştu.

Ertesi gün dönüşünden haberdar edilen kral naibi üvey kardeşi James Stuart –daha çok Moray kontu olarak bilinir– ve birkaç soylu, kraliçeye kısmen de olsa saygılarını sunmak üzere yakındaki Edinburgh kentine geldiler. Ama bu hiç de öyle tantanalı bir karşılama alayı değildi. İngilizler korsan yakalamak gibi uydurma bir bahaneyle sarayın atlarının bulunduğu gemilerden birini alıkoymuşlar, kraliçe için ancak Leith kentinde kısmen işe yarar bir at hazırlamak mümkün olabilmişti. Yanındaki kadınlar ve soylu refakatçiler çok öfkelenmeler de, civardaki samanlıklardan ve ahırlardan alelacele toplanan yaşlı ve kaba saba atlarla yetinmek zorunda kalmışlardı. Gördüğü bu manzara karşısında Mary Stuart'ın gözleri yaşardı ve kocasının

ölümüyle neler kaybettiğini, İskoçya kraliçesi olmanın Fransa kraliçesi olmaktan çok daha az önemli olduğunu anladı. Kraliçelik gururu tebaasının karşısına böylesine sefil ve onursuz bir karşılama alayıyla çıkmasını yasaklıyor. Bunun için Edinburgh sokaklarından neşeyle geçmek yerine, maiyetiyle birlikte hemen kent surlarının dışında kalan Holyrood Sarayı'na gitti. Babası tarafından yaptırılan bu saray, yuvarlak kuleleriyle karanlık doğanın içine hap-solmuş gibiydi, sadece sivri mazgalları doğaya meydan okurcasına tüm ihtişamıyla yükseliyordu. Saray düz berak biçimi ve dört köşe yontma taşlarıyla dışarıdan bakıldığında muhteşem bir görüntü sunuyordu.

Ama sarayın içi Fransa'nın göklere çıkardığı bu kadını ne kadar soğuk, ne kadar boş, ne kadar neşesiz karşılıyor! Goblenlerden, İtalyan aynalarından, duvardan duvara yansıyan parlak ışıklardan, kıymetli kumaşlardan, altın ve gümüş parıltılarından eser yoktu. Yıllardan beri burada krala hizmet verilmemiş, terk edilen bu mekânlarda tek bir kahkaha sesi duyulmamış, babasının ölümünden beri hiçbir kraliyet mensubu sarayı yenilememiş ve güzelleştirmemişti: Sefalet ve krallığın üstüne çöken eski lanet burada da genç kraliçenin çukur gözlelerinden okunuyordu.

Edinburgh halkı, kraliçelerinin Holyrood'a geldiğini duyar duymaz, hoş geldin demek için gece yarısı yola çıktılar. Fransız soylularının kraliçeye sundukları saygının ve zarif selamlamanın yanında bu karşılaşmanın biraz kaba ve köylülüğe kaçmasına şaşdırmamak gerekir; Ronsard'ın öğrencisini tatlı madrigalleriyle ve sanatkârane bir şekilde bestelenmiş kanzoneleriyle eğlendirmek için Edinburgh'luların *musiciens de la cour*'ları¹ yoktu. Onla-

1. (Fr.) Saray müzisyenleri. (Ç.N.)

rın kraliçelerinin gelişini kutlamak için yapabildikleri tek şey, ülkelerinin eski bir geleneğine uygun olarak bu verimsiz topraklarda bolca bulunan odun kütüklerini meydana yığıp yakmak ve geceyi kızıl alevlere boğmaktan ibaretti. Bu sırada insanlar pencerelerinin önlerinde toplanarak gaydalarla, düdüklerle ve öteki ilkel aletlerle kendilerince müzik demek olan, ancak kültürlü konuklarına cehennem azabı gibi gelen gürültülü bir şeyler çaldılar ve kalın sesleriyle –Calvinci papazlar bu dünya ile ilgili güfteleri yasakladığı için– ilahiler ve dinsel şarkılar söylediler, bütün iyi niyetlerine rağmen daha fazlasını sunmak ellerinden gelmiyordu. Ama Mary Stuart bu güzel karşılamaya sevindi ya da en azından sevindiğini belli etti ve dostça davranış sergiledi. Ve böylece bu ilk geliş ânında, bir kraliçe ve halkı arasındaki ahenk yıllar sonra ilk defa yeniden sağlanmış oluyordu.

Siyasette tamamen deneyimsiz olan bu hükümdarı son derece zor bir görevin beklediğine ne kraliçenin kendisi ne de danışmanları inanıyordu. İskoçya soylularının en akıllısı olan Lethington’lu Maitland’in, Mary Stuart’ın, kaçınılması imkânsız korkunç bir trajediye sebebiyet vereceğini o gelmeden önce görmüş ve yazmıştı. Enerjik, kararlı ve demir bilekli bir adamın bile burada kalıcı bir huzur sağlayamayacağı belliyken, kendi öz vatanına yabancı, devlet idaresinde hiç deneyimi bulunmayan on dokuz yaşındaki bir kadın bunu nasıl başarabilirdi! Yoksul bir ülke, isyan ve savaş çıkarmak için her türlü bahaneyi kullanmaktan çekinmeyen rüşvetçi soylular sınıfı, birbirleriyle sürekli kavga eden ve aralarındaki kin ve nefreti savaşa dönüştürmek için sürekli bahane arayan klanlar, üstünlüğü ele geçirmek için birbirleriyle şiddetle mücadele eden Katolik ve Protestan papazlar, huzursuzluk çıkarmak için eline geçen her fırsatı maharetle kö-

rükleyen uyanık ve tehlikeli bir komşu ve bütün bunların yanı sıra İskoçya'yı acımasızca kanlı bir oyunun içine çekmeye çalışan büyük devletlerin düşmanlığı: İşte Mary Stuart'ın içinde bulunduğu durum buydu.

Genç kadın ülkesinin topraklarına ayak bastığı anda bu mücadele bıçak sırtına gelmişti. Dolu kasalar yerine annesinden lanetli bir miras, gerçek bir *damnosa hereditas*¹, buranın insanını başka ülkelerin insanlarından çok daha fazla huzursuz eden bir din kavgası devralmıştı. Mary Stuart'ın kendisi Fransa'da hiçbir şeyden habersiz mutlu bir yaşam sürerken, Reform hareketi her yönüyle İskoçya'ya girmeyi başarmıştı. Bu korkunç ayrışma şimdi evlere ve saraylara, köylere ve şehirlere, akrabalara ve ailelere kadar her yere yayılıyordu: Soyluların bir kısmı Protestan olurken, diğerleri Katolik oluyor, şehirler yeni dine yönelirken, düz ovadaki köyler eskisine bağlı kalıyor, klan klana karşı, aile aileye karşı çıkıyordu; bu iki grup fanatik papazlar ve yabancı devletler tarafından siyasi olarak desteklenen bir kin ve nefretle sürekli birbirleriyle mücadele ediyorlardı. Ama Mary Stuart için özellikle tehlikeli olan şey, soyluların en güçlü ve en etkili kısmının karşı tarafta, Kalvenler cephesinde bulunuyor olmasıydı; kilisenin mallarını ele geçirme fırsatı bu asi ve iktidar hırslısı azgın sürü üzerinde bir büyü etkisi yapmıştı. Bunlar sonunda gerçek kilisenin koruyucuları, *Lords of the Congregation* olarak hükümdarlarına isyan etmek için sözde ahlaki, mükemmel bir yalan uydurmuşlardı, kraliçenin karşı çıkması durumunda İngiltere'yi yardıma hazır bir yardımcı olarak görüyorlardı. Genellikle tutumlu bir kraliçe olan Elisabeth, İskoçya'yı isyanlarla ve savaşlarla Katolik Stuart'ların elinden almak için iki yüz bin

1. (Lat.) Roma hukukunda iflas etmiş ya da borçlu bir kişinin vefatından sonra geride bıraktığı "kölfteli miras". (Ç.N.)

İngiliz lirasından daha fazla para harcamıştı; şimdi, barış resmen sağlandıktan sonra bile, İskoç tebaasının büyük bir kısmı gizlice onun hizmetinde çalışıyordu. Mary Stuart, Protestanlığa geçerek dengeyi yeniden sağlayabilirdi, zaten danışmanlarının bir kısmı kendisini bu konuda sürekli sıkıştırıyordu. Ama Mary Stuart, bir Guise'di, yani Katolisizmin ateşli savunucusu bir aileden geliyordu ve kendisi, bağınaz biri olmasa da, babalarının ve atalarının inancına sadakatle ve hararetle bağlıydı. Yaşamının hiçbir döneminde bu inancından uzaklaşmayacaktı ve cesur doğası gereği, en büyük tehlike karşısında bile vicdanına karşı bir defa olsun korkakça davranmaktansa, sonuna kadar mücadele etmeyi tercih edecekti. Ama bu tutumuyla kendisi ve soylular arasında aşılması imkânsız bir uçurum yaratmış oldu; bir hükümdarın, tebaasından ayrı bir dine sahip olması her zaman tehlikeli sonuçlar doğurur çünkü bu kadar keskin bir anlaşmazlık karşısında terazinin kolu sürekli bir taraftan öbür tarafa gidip gelemezdi, kesin kararını vermesi gerekirdi. Mary Stuart için tek bir seçenek vardı, Reform hareketi ülkeye ya hâkim ya da mağlup olacaktı. Luther, Calvin ve Roma arasındaki bitmek tükenmek bilmeyen kavga, tuhaf bir rastlantıyla İskoçya kraliçesinin yazgısını dramatik bir şekilde belirliyordu. İngiltere ile İskoçya, Elisabeth ile Mary Stuart arasındaki kişisel mücadele, aynı zamanda –bu mücadele işte bunun için önem kazanıyor– İngiltere ile İspanya, Reform ile Karşıreform arasındaki mücadeleye de son şeklini verecekti.

Mary Stuart'ın yazgısını belirleyecek bu durum, ortaya çıkan dinsel anlaşmazlığın kraliçenin ailesine, sarayına, danışma odasına kadar girmesiyle büsbütün güçleşiyordu. Mary Stuart'ın devlet işlerinin yönetimini teslim etmek zorunda kaldığı, İskoçya'nın en etkili adamı

olan üvey kardeşi James Stuart koyu bir Protestandı ve inançlı bir Katolik olan kraliçenin dinsizlikle suçlayıp lanetlemek zorunda kaldığı “kirk”lerin, yani Protestan kilisesinin de koruyucusuydu ve dört yıl önce “bu şeytan kültü öğretisini, batıl inançları, puta tapınmayı inkâr etme ve bundan böyle bu dine açıkça düşmanlık besleyeceğini ilan etme” sözünü veren koruyucuların (*Lords of Congregation*) yeminlerinin altına imzasını atan ilk kişi olmuştu. Bu şeytani din (*Congregation of Satan*), Mary Stuart’ın mensubu olduğu Katolisizmden başka bir din değildi. Böylece kraliçe ve kral naibi arasında daha başlangıçta yaşam anlayışı bakımından büyük bir uçurum ortaya çıkmış oluyordu, bu durum gelecek için barış vaat etmiyordu. Çünkü kraliçenin kalbinin derinliklerinde tek bir düşünce vardı: İskoçya’daki Reform hareketini bastırmak. Üvey kardeşi kral naibinin de tek bir isteği vardı: Reform’u İskoçya’da hâkim olan tek din düzeyine çıkarmak. Böylesine zıt bir anlayışın ilk fırsatta açık bir çatışmaya dönüşmesi kaçınılmazdı.

Moray kontu olarak da tanınan bu James Stuart, Mary Stuart’ın dramında en önemli rolü oynayacaklardan biriydi. Yazgısı ona büyük bir rol hazırlamıştı ve o bu rolü, usta bir oyuncu olarak oynamasını biliyordu. Aynı babanın çocuğu olan ama İskoçya’nın en soylu ailelerinden birinin kızı Margaret Erskine ile yıllarca süren aşk ilişkisinden dünyaya gelen bu adam, damarlarında dolaşan kraliyet kanı ve hiç de azımsanmayacak güçlü enerjisiyle, İskoçya tahtına doğuştan en layık vâris olarak seçilmiş gibiydi. V. James, sırf siyasi konumunun zayıflığı yüzünden çok sevdiği Lady Erskine ile yasal bir evlilikten vazgeçip iktidarını ve parasal durumunu sağlamlaştırmak için bir Fransız prensesiyle, Mary Stuart’ın annesiyle evlenmek zorunda kalmıştı. Bu hırslı kral oğluna böylece gayrimeşru çocuk lekesi sürülmüş ve bu leke

ona tahta giden yolu ebediyen kapamıştı. V. James'in ricası üzerine papa, hepsi de yasak aşk ürünü olan öteki beş çocukla birlikte Moray kontunun da kraliyet kanı taşıdığını resmen ilan ettiyse de, bu durum üvey kardeşin evlilik dışı bir çocuk olarak kalmasına ve babasının tacı üzerinde hak iddia etmesine engel olamadı.

Tarih ve onun en büyük yaratıcısı Shakespeare, doğanın, kanına işlediği ve görüntüsüne yansıttığı kraliyet hakkını, siyasi, dinî ve dünyevi bir yasanın acımasızca elinden aldığı bu çocuğun –evlat olduğu halde evlat olmayan bu gayrimeşru çocuğun– içsel trajedisini defalarca işlemiştir. Yargıların en acımasız olan önyargıyla yargılanan, kral yatağında edinilmeyen bu tür evlilik dışı çocuklar, aşk sonucu değil de, siyasi hesaplar kaygısıyla doğdukları için, genellikle daha zayıf mirasçılar olurlar, emretmeleri ve sahip olmaları gerektiği yerde, sürekli itilip kakılırlar ve dilencilik yapmaya mahkûm bırakılırlar. Ama bir insanın alnına aşağılık damgası vuruldu mu, bu aşağılık duygusu onu ya tamamen zayıflatır ya da tamamen kuvvetlendirir. Böyle bir baskı bir insanın karakterini bozar ya da şaşılacak derecede sertleştirir. Korkak ve kararsız karakterler böyle bir aşağılamaya maruz kaldıklarından daha çok küçülürler, bunlar dilenci ve dalkavuklar gibi meşru olanların hizmetine girerler ve onların verdikleri hediyeleri kabul ederler. Ama güçlü karakterlerde geri plana itilme, onların içindeki gizli güçlerin açığa çıkmasına neden olur. Onları iktidara götürecek yol iyi niyetle verilmezse, o zaman iktidara giden yolu bulmayı kendi kendilerine öğreneceklerdir.

İşte Moray'ın güçlü bir kişiliği vardı. Kraliyet mensubu ataları Stuart'ların çılgın kararlılığı, gururu ve yönetme iradesi, onun damarlarında da güçlü ve korkutucu bir şekilde dolaşıyordu. Zekâsı ve kararlı iradesiyle diğer açgözlü lordlardan ve baronlardan bariz bir şekilde üstün-

dü. Amaçları çok geniş, planları siyasi bakımdan üstündü; kız kardeşi gibi akıllı olan bu otuz yaşındaki adam, ileri görüşlülüğü ve erkek olarak edindiği deneyimler bakımından ondan kat kat üstündü. Mary Stuart'a, oyun oynayan bir çocuğa bakar gibi bakıyor ve çevresini rahatsız etmediği sürece oynamasına izin veriyordu. Olgun bir insan olarak kendisini kız kardeşi gibi heyecanlı ve romantik duygulara kaptırmıyordu; bir hükümdar olarak onu kahraman yapan bir özelliği yoktu ama buna karşılık başarıyı, aniden ortaya çıkıveren heyecanlı bir coşkudan daha inandırıcı kılan beklemenin ve sabretmenin sırtını çok iyi biliyordu.

Bir adamın gerçek siyasi yeteneğinin ilk işareti, daha başlangıçta kendisi için erişilemez olan şeyi istemekten vazgeçmesidir. Bu evlilik dışı dünyaya gelen çocuk için erişilmez olan şey, krallık tacıydı. Moray çok iyi biliyordu ki, hiçbir zaman VI. James adını alamayacaktı. Bu nedenle temkinli davranmasını bilen bir siyasetçi olarak başlangıçtan itibaren İskoçya kralı olma iddiasından vazgeçerek İskoçya'nın gerçek hükümdarı olarak kalmayı, hiçbir zaman kral olamayacağı için kral naibi olmayı yeğledi. Gerçek gücü elinde daha sıkı tutmak için, iktidarın önemli mevkilerinden ve her türlü gösteriştten vazgeçmişti. Henüz daha genç bir delikanlıyken, iktidarın en anlamlı yanını keşfetmiş, yani servetini kat kat çoğaltmıştı; babasından miras almanın, başkalarından bol bol hediye almanın yolunu bulmuş, manastırların mallarını kurtarmış, savaşımlardan yararlanmasını bilmiş, bir balık avında olduğu gibi ağını ilk dolduran hep o olmuştu. Hiç çekinmeden Elisabeth'in verdiği parasal yardımı kabul etmişti; işte kız kardeşi Mary Stuart kraliçe olarak ülkesine döndüğünde, üvey kardeşi Moray'i İskoçya'nın en zengin ve en güçlü adamı olarak buldu, o kadar zengin ve güçlüydü ki, hiç kimse onu görmezden gelemez, onu

bir kenarda bırakamazdı. Kraliçe onun dostluğuna gerçek bir sempatiden çok zorunluluktan ihtiyaç duyuyordu. Kendi egemenliğini sağlamlaştırmak için üvey kardeşine istediği her şeyi verdi, servet ve iktidara karşı duyduğu sonsuz açlık hırsını yenmesi için onu hep besledi. Moray'ın elleri –bu Mary Stuart için bir şanstı– şimdilik gerçekten de güven veriyordu, Mary Stuart bu elleri sıkı sıkı tutuyor ama gerektiğinde bırakmasını da biliyordu. Moray, doğuştan bir siyasetçi olarak ortanın adamı olduğunu göstermişti: Protestandı ama kiliseyi ve içindeki resim ve heykelleri kırıp döken biri de değildi, bir İskoçya milliyetçisiydi ama Elisabeth'in teveccühünü de kazanmıştı. Lordlarla oldukça iyi dost olduğu halde, gerektiğinde onlara yumruğunu göstermesini biliyordu; kısacası, iktidarın parıltısıyla gözleri kamaşmayan, sadece iktidar gücüyle yetinmesini bilen soğukkanlı ve sinirlerine hâkim bir hesap adamıydı.

Böylesine mükemmel bir adamın kendi yanında yer alması Mary Stuart için çok büyük bir kazançtı. Ama karşısına çıktığı müddetçe de çok büyük bir tehlikeydi. Moray, aynı kanı taşıyan erkek kardeş olarak son derece bencil biriydi ve kız kardeşinin iktidarda kalmasına büyük ilgi gösteriyordu çünkü onun yerine geçecek bir Hamilton ya da bir Gordon ona hiçbir zaman bu kadar çok yönetim özgürlüğü ve sınırsız güç vermeyecekti; bu yüzden Moray, iktidarın dizginlerinin kendi elinde olduğunu bildiği sürece, kız kardeşinin devleti temsil etmesine rıza gösteriyor, resmî törenlerde onun asasının ve tacının önde taşınmasını kıskançlık duymadan seyrediyordu. Ama kraliçe iktidarı kendisi yönetmek ve kardeşinin otoritesini azaltmak istediği anda, iki Stuart'ın gururu şiddetle birbiriyle çarpışacaktı. Ve hiçbir düşmanlık, bu iki benzerin aynı içgüdüyle ve aynı güçle birbiriyle çatışmasından daha korkunç olmayacaktı.

Mary Stuart'ın müsteşarı, İskoçya kraliyet sarayının ikinci önemli adamı olan Lethington'lu Maitland de Protestandı. Ama önceleri o da kraliçenin yanında yer almıştı. Maitland, Kraliçe Elisabeth'in *the flower of wits*¹ diye adlandırdığı gibi kibar, uysal ve kültürlü bir adamdı; iktidar gücünü Moray gibi aşırı bir tutkuyla sevmiyor, onunla gururlanmıyordu. Diplomat olarak siyaset ve entrikanın rezil ve karışık oyunlarını ve kombinezon sanatını çok seviyordu. Onun için din ve vatan, kraliçe ve krallık gibi katı ilkeler söz konusu değildi, aksine elini her türlü oyunun içine uzatma ve ipleri istediği gibi bağlama ve çözme becerisine sahip olmaktı. Kişisel olarak tuhaf bir şekilde bağlı bulunduğu Mary Stuart'a –dört Mary'lerden biri olan Mary Fleming'le evlenmişti– ne tamamen sadık kalmış ne de tamamen ihanet etmişti. Mary Stuart başarılı olduğu sürece ona hizmet edecek ama tehlike ânında onu yalnız bırakacaktı. Kraliçe ona, bu renkli rüzgâr fırlıdağına bakarak esen rüzgârın uygun mu yoksa uygunsuz mu olduğunu anlayabilirdi. Çünkü Maitland gerçek bir siyasetçi olarak kraliçeye, yani dostum dediği bu kadının kendisine değil, yalnızca onun başarısına hizmet edecekti.

Demek oluyor ki, Mary Stuart İskoçya'ya geldiğinde ne sağında ne solunda, ne şehirde ne de sarayında –çok kötü bir alamet!– güvenilir bir dost bulabilmişti. Ama hiç olmazsa bir Moray'le, bir Maitland'le ülkeyi yönetmek ve anlaşma yapmak mümkündü ama ülkenin en güçlü halk adamı, uzlaşmaz kişiliği ve korkunç düşmanlığıyla ilk andan itibaren acımasızca onun karşısında yer aldı: Bu adam Edinburgh halkının vaizi, İskoçya Protestan kilisesi “kirk”in organizatörü, dinî demagojinin ger-

1. (İng.) Zekâ çiçeği. (Y.N.)

çek ustası John Knox'tu. Onunla olmak ya da olmamak mücadelesi, yaşam ya da ölüm savaşı başladı.

Çünkü John Knox'ın temsil ettiği Calvincilik, kilisenin Reform hareketine uygun olarak yeniden yapılanmasını ifade etmiyor, aksine katı bir Tanrı devleti sistemi ve dolayısıyla Protestanlığın abartılı bir şekilde yüceltilmesini teşkil ediyordu. Knox mağrur bir edayla ve bir hükümdar gibi ortaya çıkıyor ve kralların bile tıpkı bir köle gibi din erkinin buyruğuna girmelerini istiyordu. Mary Stuart yumuşak ve uysal doğası nedeniyle bir Anglikan kilisesi, Luther tarzı bir kilise ya da Reformculuğun herhangi bir ılımlı biçimiyle belki anlaşılabirdi ama Calvinciliğin mutlak hâkim olma iddiası, gerçek bir hükümdar için her türlü anlaşma olasılığını daha baştan ortadan kaldırıyordu, hatta rakibinin başına çorap örmek için Knox'ı siyaseten kullanan Elisabeth bile, tahammül sınırlarını aşan istekleri yüzünden ondan nefret ediyordu. Bu bağınaz ve korkutucu taraftarlık, son derece insani ve hümanist düşünen Mary Stuart'ı kim bilir ne kadar çok kızdırmış olmalıydı! Yaşamı sevmesi, ondan zevk alma biçimi ve sanatsal olana duyduğu ilgiyle, bu Cenevre okulunun katı kuralcılığı, yaşam düşmanlığı, kilise resimlerini tahrip eden sanat düşmanlığı ve mutluluk düşmanlığı kadar hiçbir şey kraliçeye böyle ters gelmiyordu; gülmeyi yasaklayan ve güzelliği suç sayan, değerli bildiği her şeyi, gelenek ve göreneklerin güzel yanlarını, müziği, şiiri ve dansı yasaklayan ve böylece zaten kasvetli bir yaşam sunan dünyayı daha da kasvetle boğan bu kibirli inatçıdan başka hiçbir şey bu kadar dayanılmaz görünmüyordu.

Kilise kurucularının en inatçısı, en bağınazı ve en acımasız olan ve ahlaksızlıkta ve sabırsızlıkta kendi öğretmeni Calvin'i de geçen bu Calvinci John Knox, Edinburgh kilisesine bu sert Eski Ahit karakterini aşlamıştı. Düşük dereceli küçük bir Katolik papaz olarak hükme-

den zorba ruhunun tüm vahşiliği ve hışmıyla kendisini Reform hareketinin içine atmış olan bu adam, Mary Stuart'ın annesinin kâfir diye diri diri yaktırdığı Georg Wishart'ın bir öğrencisiydi. Öğretmenini yakan bu ateş, onun içinde hâlâ yanıyordu. Naip, kraliçeye karşı yapılan ayaklanmanın elebaşlarından biri olarak yardım için gelen Fransız askerleri tarafından yakalanarak Fransa'ya götürülmüş ve kürek cezasına mahkûm edilmişti. Orada uzun süre zincire vurulmuş bir mahkûm olarak kaldı ama iradesi vurulduğu zincirler kadar sertleşmişti. Serbest bırakıldıktan sonra hemen Calvin'in yanına sığınmış, orada hitabet sanatının gücünü, aydınlık ve Hele-nistik'e karşı duyduğu acımasız püritenlik kinini öğrenmiş, İskoçya'ya döner dönmez, zorbalığının dehası sayesinde birkaç yıl içinde lordları ve halkı Reformculuğu kabule mecbur etmişti.

John Knox belki de tarihin tanıdığı dindar fanatiklerin en kusursuz tipidir, ara sıra da olsa içten gelen bir neşeyle ruhu kabaran Luther'den daha katı, hitabeti mistik ışık ve parıltıdan yoksun olduğu için de Savonarola'dan daha sertti. Son derece dar görüşlü bir kişiliğe sahip olan Knox, sadece kendi düşüncelerini esas alan bu dar görüşlülüğüyle kendi gerçeklerinin gerçek, kendi faziletlerinin fazilet ve kendi Hıristiyanlık dini anlayışını benimseyenlerin Hıristiyan olduğuna inanan biri olmuştur. Kendisiyle aynı düşünceyi paylaşmayanlar canı, taleplerinin tek bir harfinden bile uzaklaşanlar şeytanın uşakları oluyordu. Knox, kendi benliğiyle büyülenmiş bir kimsenin korkutucu cesaretine, dar görüşlü ve kendini beğenmiş bir delinin ihtirasına ve kendi doğrularına inananların iğrenç gururuna sahip adamlardan biriydi: Katı davranışlarında tehlikeli bir haz alıyordu, hoşgörüsüzlüğünde fikirlerinin tartışılmaz olmasının verdiği ürkütücü bir zevk vardı. Dalgalanan uzun sakalıyla, bir İskoçyalı Yehova gibi her pazar St.

Giles Kilisesi'nin kürsüsüne çıkan bu neşe katili adam, bu *killjoy*, vaazını dinlemeyen, kendi dinsel anlayışına harfi harfine uygun olarak Tanrı'ya hizmet etmeyen kayıtsız ve gamsız "şeytan nesline" ağır hakaretler ve lanetler okuyordu. Çünkü bu koyu fanatik adam, haklılığını kabul ettirme başarısından başka bir başarı ve kendi adaletinin üstünlüğünden daha üstün başka bir adalet tanımıyordu. Bir Katolik ya da rakiplerinden herhangi bir kimse aşağılandığı ya da öldürüldüğü zaman, tamamen naif bir şekilde eğleniyordu; Protestan kilisesinin, yani "kirk" in düşmanlarından biri bir katil tarafından ortadan kaldırıldığında, bu takdire değer eylemi isteyen ve teşvik edenin Tanrı'nın kendisi olduğunu söylüyordu. Mary Stuart'ın bahtsız kocası II. François, "Tanrı'nın sesini duymak istemeyen kulaklarından" cerahat boşalarak genç yaşta öldüğü zaman, Knox kürsüsünden zafer şarkıları söylemiş, Mary Stuart'ın annesi Marie de Guise öldüğünde de coşkuyla şöyle demişti: "Tanrı yüce ihsanıyla bizi Valois kanından gelen ötekilerden de kurtarsın. Amin! Amin!" Sopası gösterir gibi tehditler savurarak yaptığı konuşmalarında İncil'in ilahî yüceliğinden ve hoşgörüsünden eser yoktu. Onun tanrısı sadece kıskanç ve acımasız bir intikam tanrısı, Eski Ahit'i ise kan kokan ve barbar ruhlu asıl İncil'idir. Vaazlarında ve dinsel sohbetlerinde sürekli Moab'dan, Amalek'ten ve İsrail halkının bütün başdüşmanlarının ateş ve kılıçtan geçirilerek yok edilmesinden söz ederken, gerçek inancın, yani kendi inancının düşmanlarına da tehditler savuruyordu. Sonunda İncil'de adı geçen Kraliçe İzebel'i ağır sözlerle suçladığı zaman, dinleyenler gerçekte hangi kraliçeyi kastettiğini anlamışlardı. Calvincilik, pırıl pırıl gökyüzünü karartan ve şimşekler çakıp gümbürdeyerek insanın içine sonsuz korkular salan büyük bir fırtına gibi, İskoçya'nın üstüne çökmüştü ve bu karabulutlar elektriğini her an boşaltabilirdi.

İnandığı yoldan asla sapmayan, sadece emretmek isteyen ve itaat eden bir inançla hareket eden böyle bir adamla uzlaşmak mümkün değildi. Onu kazanmaya çalışmak ve gönlünü almak için gösterilen bütün gayretler, onu daha katı, daha alaycı ve daha iddialı yapacaktı. Her türlü uzlaşma çabası, kendini beğenmiş bu dik kafalı adamın taş duvarlarına çarparak parçalanıyordu. Tanrı'nın yolundan yürüdüğünü iddia edenler, her zaman bu dünyanın en kavgacı insanları olmuşlardır çünkü kendilerine vahiy geldiğine inandıkları için, insanlığın her sözüne karşı kulakları sağırdır.

Mary Stuart, ülkesine döneli henüz bir hafta bile olmadan, bu fanatik adamın karanlık kişiliğini hissetti. Devleti yönetmeye başlamadan önce, tebaasına tam bir inanç özgürlüğü tanımakla kalmadı –ki bu onun hoşgörülü kişiliği için bir özveri anlamına gelmiyordu– İskoçya'da Katoliklerin ayin yapmasını resmen yasaklayan kanunu da dikkate aldı; bu, “tek bir Katolik ayininin yapıldığını görmektense, İskoçya'ya on bin düşmanın ayak basmasını tercih ederim,” diyen John Knox'un taraftarları için çok acı bir tavizdi. Ama Guise'lerin yeğeni bu koyu Katolik kraliçe, sarayındaki özel kilisesinde kendi dinî vecibelerini dilediği gibi yerine getirmek istemiş, parlamento da onun bu haklı talebini tereddütsüz kabul etmişti. Ancak daha ilk pazar günü kendi evinde, Holyrood Sarayı'ndaki özel kilisesinde Katolik ayini hazırlığı yapılırken, kışkırtılan bir grup insan tehditkâr bir biçimde giriş kapılarına kadar geldiler ve kutsanmış mumları mihraba götürmek isteyen zangocun elinden zorla alıp parçaladılar. Giderek artan homurdanmalar “putperest papazlar”ın uzaklaştırılmasını, hatta öldürölmelerini istiyordu, bu “şeytan ayini”ne karşı yükselen sesler ortamı gittikçe daha da geriyordu, kraliçenin sarayındaki özel kilisesine her an bir saldırıda

bulunulabilirdi. Tanrı'ya şükür ki, "kirk" kilisesinin en hararetli savunucusu olduğu halde, Lord Moray bu fanatik güruhun karşısına dikildi ve giriş kapısını savundu. Korku içinde biten ayinden sonra, dehşet içinde kalan papaz sağ salim odasına götürüldü. Böylece genel bir felaket önlenmiş, kraliçenin otoritesi zor da olsa kurtarılmıştı. Ama kraliçenin ülkeye dönüşü şerefine yapılan eğlenceler, Knox'un öfkeyle söylediği şekliyle *joyousities*'ye¹, ne yazık ki kötü bir şekilde son verildi: Romantik kraliçe gerçekliğin direnişini kendi ülkesinde ilk defa hissediyordu.

Mary Stuart'ın bu hakarete yanıtı tam bir öfke patlaması şeklinde oldu. Bastırmaya çalıştığı öfkesi akan gözyaşları ve acı sözlerle köpürdü. Böylece şimdiye kadar henüz tam olarak belirmemiş olan karakteri ilk defa daha güçlü bir ışıkla aydınlanmış oluyordu. Yazgının çocukluğundan beri şımarttığı bu genç kraliçe, iç dünyası bakımından da ince, zarif, yumuşak huylu ve cana yakın bir kadındı, saraydaki bütün soylulardan, hizmetçilerine varıncaya kadar herkes onun sevecenliğini, alçakgönüllülüğünü ve içten davranışını övüyordu. Kimseye karşı sert ve kibirli davranıp kraliçe olduğunu hissettirmediği, aksine doğal ve rahat haliyle temsil ettiği makamın üstünlüğünü unutturduğu için herkesin sevgisini kazanmayı bilmişti. Fakat bu dostça davranışların altında, dokunulmadığı müddetçe hissedilmeyen ama herhangi bir kimse kendisine itiraz etmeye ya da karşı çıkmaya cüret ettiği anda, birden ortaya çıkan çok güçlü bir özgüven duygusu vardı. Bu tuhaf kadın, pek çok kez kendi kişiliğine karşı yapılan incitici saldırıları unutmayı başarmışsa da kraliçelik haklarına karşı yapılan en küçük bir saldırıyı asla affetmemiştir.

1. (İng.) Küçük şenlikler. (Y.N.)

Kraliçe, işte bunun için karşılaştığı bu ilk hakaret karşısında bir an bile sessiz kalmak istemedi. Böyle bir küstahlığı daha işin başında yok etmek gerekirdi. Tabii kraliçe kime tutunacağını, halkı kendi dinine karşı kıskırtan ve bu azgın sürüyü sarayına saldırtan bu uzun sakallı adama, sapkınlar kilisesinin papazına karşı ne yapması gerektiğini biliyordu. Hemen ona haddini bildirmeye karar verdi. Çünkü Fransa krallığının mutlak iradesi ve Tanrı'nın inayetiyle büyüyen ve kraliçe olarak bu iradeye çocukluğundan beri itaat etmeye alışık olan Mary Stuart, tebaasından birinin, bir burjuvanın kendisine itaatsizlik edeceğini hiç düşünmemişti. Herkesten her şeyi bekleyebilirdi ama birisinin kendisine karşı açıkça ve hatta küstahça kafa tutmayı göze alabileceğini aklından bile geçirmemişti. Ama John Knox ona karşı çıkmaya hazırdı ve hatta isteyerek hazırdı. "Birçok öfkeli adamın gözüne bakıp hiç korkmadığım halde, soylu bir kadının güzel yüzü beni niye korkutsun ki?" diyordu. Knox heyecanla saraya koştu çünkü mücadele etmek, söylediği gibi Tanrı uğruna mücadele etmek her fanatiğin en büyük zevkidir. Tanrı krallara taç bahşettiyse, elçilere ve papazlara da ateşli konuşma gücü bahşetmiştir. John Knox'a göre "kirk" in papazı, ilahî adaletin koruyucusu olarak kraldan üstündür. Görevi bu dünyada Tanrı'nın devletini savunmak ve bir zamanlar İbrani peygamberi Samuel'in ve Kutsal Kitap'ın hâkimlerinin yaptıkları gibi, asileri, gazabının asasıyla döverek cezalandırmaktan kaçınmamalıdır. Böylece Eski Ahit'teki sahneye benzer bir sahne oluştu ve krallık gururu ile rahip gururu karşı karşıya geldi; artık tek bir kadınla tek bir erkek, üstünlüğü ele geçirmek için savaşıyordu, iki eski fikir birbirleriyle binlerce defa amansız bir mücadeleye girişmiş bulunuyordu. Mary Stuart sükûnetini korumaya çalışıyordu; bir anlaşmaya varmak istiyor, ülkede barış ve huzur istediği için infialini

gizliyordu. Görüşmelere nazik bir üslupla başladı. Ama John Knox, kabalaşmaya ve yeryüzünde güç sahibi hiç kimsenin önünde boyun eğmeyeceğini bu *idolatress*'e, bu putperest kadına göstermeye karar vermişti. Bunun için, sanki suçlanan değil de suçlayanmış gibi, *The First Blast of Trumpet against the monstrous regiment of Women* [Korkunç Bir Kadın Alayına Karşı İlk Trompet Sesi] adlı kitabından dolayı Mary Stuart'ın kendisine yönelttiği suçlamaları sessizce dinledi. Bu kitapta kadınların hükümdarlık haklarını reddediyordu. Ama daha sonra bu kitap yüzünden Protestan Kraliçe Elisabeth'ten tüm alçakgönüllülüğüyle özür dileyen bu adam, kendi ülkesinin Katolik kraliçesi karşısında, çifte anlama gelen bir sürü söz söyleyerek fikrinde ısrar ediyordu. Çatışmanın dili gittikçe sertleşmeye başladı. Mary Stuart, John Knox'a doğrudan doğruya tebaaların hükümdarlarına mutlaka itaat etmeleri gerekir mi gerekmez mi, diye sordu. Ama karşısındaki bu uyanık taktikçi, kraliçenin beklediği "kuşkusuz" yanıtını vermek yerine, itaat etme sorumluluğunu bir benzetmeyle şöyle sınırladı: Eğer bir baba aklını yitirip çocuklarını öldürmeye kalkışursa, o zaman çocuklar onun ellerini bağlayıp kılıcı elinden alma hakkına sahiptirler. Eğer hükümdarlar Tanrı'nın çocuklarına zulmederlerse, çocuklar da direniş gösterme hakkına sahiptirler. Kraliçe bu teokratın söylediklerinde kendi hükümdarlık hakkına yönelik bir isyan sezdi ve, "Öyleyse benim tebaam bana değil de size mi itaat edecekler? Siz bana değil ben size tabiyim, öyle mi?" diye sordu.

Gerçekten de John Knox böyle düşünüyordu ama bunu Moray'in huzurunda açıkça dile getirmeyecek kadar da dikkatliydi. Bu yüzden kaçamak bir yanıt verdi: "Hayır, her ikisi de, yani prensler de tebaalar da Tanrı'ya itaat etmeye mecburdurlar. Krallar kilisenin ekmek babaları, kraliçeler de sütnineleri olmalıdır."

Bu iki anlamlı sözlere çok sinirlenen kraliçe, “Ama benim beslemek istediğim kilise, sizin kiliseniz değil. Ben ancak Tanrı’nın kilisesi saydığım Roma Katolik Kilisesi’ne bakarım,” dedi.

Artık iki taraf da birbirine kılıç çekmişti. İnancı bir Katolikle fanatik bir Protestanın anlaşmalarının mümkün olmayacağı noktasına gelinmişti. Knox, son derece küstahlaşarak Roma Katolik Kilisesi’ni Tanrı’nın nişanlısı olmayacak kadar pis bir orospuya benzetti. Kraliçe, inancına hakaret eden böyle sözler söylemekten onu men edince, “İnanç bilgili olmayı gerektirir, korkarım ki siz gerçek bilgidен yoksunsunuz,” dedi meydan okurcasına. Bu ilk görüşme bir anlaşma sağlayacağı yerde aralarındaki uyuşmazlığı büsbütün artırmış oldu. Knox, “bu şeytanın güçlü olduğunu” biliyordu ve genç kraliçeyi yumuşatmanın mümkün olmayacağını anlamıştı. Bu konuda infialle şunları yazmıştı: “Onunla yaptığım görüşme sırasında, o yaştaki bir kadında şimdiye kadar hiç görmediğim bir kararlılık gördüm. O günden beri benim sarayla, sarayın da benimle hiçbir ilgisi kalmadı.” Öte yandan genç kadın ilk defa kraliçelik gücünün sınırlarını tanımış oluyordu. Knox, bir kraliçeye kafa tutmuş olmanın gururu ve mutluluğuyla, başı dik bir şekilde odadan dışarı çıkarken, Mary Stuart şaşkın bir halde odada kalıyor, zayıflığını ve âcizliğini acı acı içinde duyumsayarak sıcak gözyaşları dökyordu. Ama bunlar onun döktüğü son gözyaşları da olmayacaktı. Pek yakında iktidarın yalnızca akrabalık kanından miras kalmadığını, aksine sürekli kavga ve aşağılanmalarla yeniden kazanılması gerektiğini öğrenecekti.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Taş Yerinden Oynadı

1561-1563

Kral eşi bir dul olarak genç kraliçenin İskoçya'da yaşadığı ilk üç yıl oldukça sakin ve olaysız geçti: Onun yazgısını özel kılan şey (bütün dram yazarlarını cezbeden şey de budur zaten), bütün büyük olayların onun şahsında çok kısa ve basit bir epizot olarak bir araya toplanmış olmasıdır. O yıllarda Moray ve Maitland devleti yönetiyorlardı, Mary Stuart'ın kendisi de temsil görevini üstlenmişti, iktidarın bu şekilde paylaşılması bütün ülke için mükemmel sonuçlar doğurmuştu. Çünkü gerek Moray gerek Maitland, devleti büyük bir dikkat ve basiretle yönetiyorlardı, Mary Stuart da temsil görevini gerçekten çok iyi yapıyordu. Doğanın güzelliği ve zarafetiyle yoğrulmuş, bütün şövalyelik sanatlarının üstesinden gelen, erkek kadar cesur bir at binicisi, yetenekli bir top oyuncusu ve hırslı bir avcı olan kraliçe, dış görünüşü bakımından da herkesin hayranlığını kazanıyordu. Sabahları erkenden kalkıp elinin üzerinde tuttuğu şahiniyle pırıl pırıl parıldayan atlıların arasından atıyla geçerken kendisini selamlayan herkese güler yüzle ve neşeyle karşılık veren Stuart'ların bu kızını bütün Edinburgh halkı gururla seyrediyordu. Bu haşın ve karanlık ülkeye, bu güzel ve çekingen kraliçe ile birlikte parlak, sevimli ve romantik bir hava, gençliğin ve güzelliğin göz kamaştı-

ran parıltısı gelmişti; aslında bir hükümdarın gençliği ve büyüleyici güzelliği bir ulusun her zaman gönlünü kazandırır. Öte yandan lordlar da kraliçenin özellikle erkek cesaretiyle davranan halini çok takdir ediyorlardı. Bu genç kadın maiyetiyle birlikte hiç yorulmadan günlerce atını dörtnala koşturabiliyordu, herkesin sempatisini kazanan güzelliği ve sevecenliğiyle henüz daha tam olarak gelişmemiş ruhu nasıl sarsılmaz bir gurura sahipse, incecik beli ve fidan gibi boyu, yumuşak ve kadınsı vücuduyla içinde inanılmaz bir güç gizliydi. Hiçbir çaba ve yorgunluk heyecanını ve cesaretini azaltmıyordu; bir keresinde atıyla av hayvanlarını çılgınca ve neşeyle kovalarken, refakatindekilerden birine, bütün geceyi savaş meydanlarında geçirmenin nasıl bir şey olduğunu anlamak için erkek olmayı ne kadar çok isterdim, dedi. Kral Naibi Moray, isyan eden Huntly klanına karşı savaşmaya gittiğinde, Mary Stuart da kılıcını kuşanıp tabancasını beline takarak kararlılıkla Moray'le birlikte gitmişti; çılgın ve tehlikeli cazibesıyla heyecanlı serüvenler yaşamak çok hoşuna gidiyordu çünkü onun azimli doğasının gizemli derinliklerinde, bütün gücüyle, bütün kalbiyle ve bütün ihtirasıyla istediği her şeye sahip olma kararlılığı gizliydi. Ama at sırtında geçen uzun yolculuklar sırasında bir savaşçı, bir avcı gibi sabırlı ve dayanıklı olmasının yanı sıra, kraliçe olarak sarayındaki kültür ve sanat etkinlikleriyle de yakından ilgileniyor ve böylece kendi küçük dünyasının en neşeli ve en sevilen kadını oluyordu: Kısa süren gençlik dönemi, içinde yaşadığı çağın idealini, yani cesareti ve kayıtsızlığı, güçlülüğü ve zarafeti şövalyelere özgü romantik kişiliğinde gerçekten de örnek alınacak bir şekilde birleştiriyordu. Onun kişiliğiyle Troubadour şövalyelerinden geriye kalan son bir ışık, Reform hareketinin gölgesiyle daha da kararan bu sisli ve soğuk kuzey ülkesini aydınlatmış oluyordu.

Bir genç kızı anımsatan bu romantik kadının ya da genç dulun dış görüntüsü, hiçbir zaman bu yirmi ve yirmi birinci yaşındaki kadar güçlü ışık saçmamıştı: Onun gelişmesi ve serpilmesi çok erken başlamıştı ama o bunun daha tam olarak farkına varamamış, içsel dünyası hâlâ uyanmamış, içindeki kadın kabaran kanının isteklerini hâlâ anlayamamıştı çünkü kişiliği henüz daha tam olarak gelişmemiş ve biçimlenmemişti. Gerçek Mary Stuart ancak heyecan ve tehlike anlarında kendisini ortaya çıkaracaktı ama İskoçya'da geçirdiği ilk yıllar, kayıtsızca bir bekleyiş dönemi, amaçsızca bir oyun oynayarak vakit geçirme, ne için ve kimin için yaşadığını kendi iç dünyasının bile bilemediği bir hazırlıktan başka bir şey değildi, büyük ve kesin bir çaba göstermeden önce alınan derin bir nefes, soluk ve ölü bir andı sanki. Çünkü yarı çocukken bütün Fransa krallığının yönetimini eline geçiren Mary Stuart'ı bu yoksul İskoçya krallığı tatmin edemezdi. O, bu yoksul, küçük ve her yere uzak kara parçasını yönetmek için memleketine dönmemişti; Mary Stuart İskoç tacını daha ilk andan itibaren, dünya siyasetinde daha parlak bir oyun oynayacağı için, yedek taç olarak görüyordu; onun İskoç tacının meşru vârisi olarak babasından kalma bu mirası, sessizce ve barış içinde yönetmekten başka bir niyeti ve yüksek hedefi olmadığını düşünenler ve söyleyenler çok yanılırlar. Ona sınırlı bir iktidar hırsı biçenler, ruhunun büyüklüğünü küçültmüş olurlar çünkü bu genç kadının iç dünyasında, büyük bir güce erişmek için zapt olunmaz bir istek vardır. On beş yaşındayken Notre Dame Katedrali'nde Fransa kralının oğluyla evlendirilen, Louvre Sarayı'nda milyonların kraliçesi olarak büyük bir ihtişamla karşılanan bu kadın, iki düzine asi ve yarı köylü kont ve baronlara hükümdarlık etmek, birkaç yüz bin koyun çobanının ve balıkçının kraliçesi olmakla asla yetinmezdi. Mary Stuart'a, gelecek yüzyılların bir keşfi olan

milliyetçilik ve vatanseverlik duygusu atfetmek kadar yapay ve gerçekdışı bir şey olamazdı. On beşinci ve on altıncı yüzyılların prens ve prensesleri –Mary Stuart’ın büyük rakibi Elisabeth dışında– kendi halklarının sorunlarıyla kesinlikle ilgilenmezler ve yalnızca kendi iktidar hırslarını düşünürlerdi. O yıllarda devletler tıpkı bir elbise gibi biçilir ve parçalara ayrılırdı, devletleri biçimlendiren şey, milletin yazgısını kendi kendisinin belirlemesi değil, savaş ve evlilikti. Bu nedenle duygulara kapılıp aldanmamak gerekiyordu: O yıllarda Mary Stuart İskoçya’yı İspanya, İngiltere, Fransa ve başka bir ülkenin tahtıyla değiştirmeye hazırdı ve memleketinin ormanlarından, göllerinden ve romantik saraylarından ayrılmak ona belki de bir damla gözyaşı bile döktürmeyecekti; çünkü aşırı hırsıyla bu küçük memleketi daha büyük amaçlara ulaşmak için sadece bir sıçrama tahtası olarak görüyordu. Veraset yoluyla hükümdarlığa, güzelliği ve kültürüyle de Avrupa’nın her ülkesinin tahtına layık olduğunu düşünüyordu, kendi yaşındaki kadınların büyük bir tutkuyla sonsuz aşk düşleri gördükleri gibi, o da aynı şekilde sonsuz bir iktidar hırsı düşlüyordu.

Bunun için, ilk başlarda en küçük bir kıskançlık ve hatta gerçek bir ilgi duymaksızın devletin yönetimini Moray ve Maitland’e bırakmıştı; daha küçük bir çocukken taç giyen ve yazgısı tarafından erkenden şımartılan bu kadın için bu küçük ve yoksul ülkenin ne değeri vardı ki? Servetini çoğaltmayı ve yönetmeyi amaç edinen o çok yüce siyaset sanatı, Mary Stuart’a çok uzaktı. O yalnızca savunabiliyor ama muhafaza edemiyordu. Ama ne zaman hakkı tehlikeye girse, ne zaman onuruna dokunulsa, ne zaman bir başkası kendisinden bir hak talebinde bulunsa, içindeki enerji aniden ve bütün şiddetiyle uyanıyordu: Bu kadın ancak büyük olaylar karşısında

güçlü ve enerjik oluyordu, normal zamanlarda ise kayıtsız ve sıradan biriydi.

Sessiz sakin geçen bu dönem içerisinde büyük rakibinin düşmanlığı da dinmişti; çünkü Mary Stuart'ın ateşli kalbi sükûnetini ve saygınlığını korudukça, Elisabeth de sükûnetini koruyordu. Bu büyük realist kadının en önemli siyasi meziyetlerinden biri de gerçekleri kabul edişi ve kaçınılmaz olana ısrarla karşı koyma çabasıydı. Elisabeth, Mary Stuart'ın İskoçya'ya dönmesine bütün gücüyle karşı çıkmış ve onun gelişini geciktirmek için her şeyi yapmıştı. Ama buna rağmen Mary Stuart İskoçya'ya gelince, değiştirilmesi mümkün olmayan bir olayla mücadele etmekten vazgeçerek kendisini ortadan kaldırmaya yeltenmediği sürece, rakibi ile dostluk ilişkisi kurmak için elinden gelen her şeyi yaptı. Elisabeth, akıllı bir kadın olarak savaş istemiyordu –bu yanardöner ve başına buyruk kadının en büyük ve olumlu özelliklerinden biri de buydu– zorla alınan ve sorumluluk gerektiren kararlardan korkan bir kadındı; sadece kendi çıkarlarını düşünen bir kadın olarak her türlü müzakere ve anlaşmalardan yarar sağlamaya, aklını ve zekâsını kullanarak üstünlük elde etmeye çalışıyordu. Mary Stuart'ın İskoçya'ya dönmesi gerçekleşir gerçekleşmez, Lord Moray, Elisabeth'e etkileyici sözler söyleyerek İskoçya kraliçesiyle inandırıcı bir dostluk ilişkisi kurmasını önermişti: “Her ikiniz de genç ve mükemmel birer kraliçesiniz, cinsiyetiniz savaşarak ve kan dökerek şöhretinizi artırmaya çalışmanıza izin vermemelidir. Her biriniz de aranızdaki düşmanca duyguların kaynağının ne olduğunu ve hangi nedenle başladığını biliyorsunuz. Tanrı huzurunda söylüyorum ki, kraliçemizin siz majestelerinin ülkesi ya da unvanı üzerinde hak iddia etmesini asla istemezdim. Her şeye rağmen dost olmanız ve dost kalmanız gerekir.

Ama Kraliçe Mary Stuart vaktiyle size bu tür düşüncelerini açıkladığı için, korkarım ki, bu can sıkıcı durum ortadan kalkmadığı sürece, aranızdaki bu yanlış anlama sorunu sürüp gidecektir. Majesteleri bu konuda anlayış gösteremezler mi, öte yandan kan bağı bakımından İngiltere'ye o kadar yakın olmasına rağmen, orada bir yabancı muamelesi görmesi İskoçya kraliçesine kuşkusuz çok zor gelecektir. Acaba bu durum karşısında bir orta yol bulmak mümkün olmaz mı?" Elisabeth böyle bir öneri karşısında kayıtsız kalmadı; Mary Stuart devleti yönetmekle görevlendirdiği Moray'ın himayesi altında ve sadece İskoçya kraliçesi olarak kaldığı sürece, Elisabeth için hem Fransa hem İskoçya kraliçesi olduğu dönemdeki kadar tehlikeli değildi. Bunu bütün kalbiyle istemese de ona dostluk eli uzatmasının ne sakıncası vardı ki? Bunun üzerine Elisabeth ve Mary Stuart arasında hemen bir yazışma başladı. Her iki sevgili kız kardeş karşılıklı olarak yazdıkları mektuplarda birbirlerine en içten duygularını iletmişlerdi. Mary Stuart, Kraliçe Elisabeth'e dostluk hediyesi olarak bir pırlanta yüzük gönderiyor, Elisabeth de bu değerli hediyeye daha değerli bir yüzükle karşılık veriyordu. Her iki kraliçe de bütün dünyaya ve kendilerine karşı, bir akrabalık ilişkisi sıcaklığında tam bir tiyatro oyunu oynuyordu. Mary Stuart, "dünyada sevgili kız kardeşini görmekten daha büyük bir isteği olmadığını", bunun için Fransa ile ittifakını bozmak istediğini, Elisabeth'in kendisine gösterdiği dostluğun "dünyadaki bütün amcalarınkinden daha değerli" olduğunu söylüyor, Elisabeth de sadece çok özel durumlarda kaleme aldığı büyük ve gösterişli yazısıyla ve coşkulu bir ifadeyle İskoçya kraliçesine aynı şekilde dostluk ve bağlılık güvencesi veriyordu. Ama gerçekten bir anlaşma yapmak ve kişisel bir buluşma gerçekleştirmek söz konusu olunca, her iki kadın da özenle bundan kaçınıyordu. Çünkü eski görüşmelerde herhangi bir ilerleme kaydedi-

lememiş olup her iki kraliçe de aynı noktada duruyordu: Mary Stuart, Elisabeth'i meşru kraliçe olarak tanıyan Edinburgh sözleşmesini Elisabeth kendisini halefi olarak tanıdıktan sonra imzalayabileceğini söylüyor, bu ise Elisabeth için kendi idam kararını imzalamak anlamına geliyordu. Her ikisi de hakkından bir adım geri atmıyor ve böylece mektuplarında kullandıkları bütün bu süslü ifadeler aralarındaki aşılması imkânsız uçurumu sadece gizlemeye yarıyordu. Dünya fatihi Cengiz Han'ın kararlı bir şekilde dediği gibi "Gökyüzünde iki güneş yoktur, yeryüzünde de iki hakan yoktur." O halde ikisinden birinin, Elisabeth'in ya da Mary Stuart'ın geri adım atması gerekiyordu; ikisi de bunun tamamen farkındaydı ve uygun bir ânı bekliyorlardı. Ama o an hiç gelmeyeceğine göre, savaş halindeyken verilen bu sükûnet ortamından yararlanmak gerekmez miydi? İnsanın kalbinin derinliklerine işleyen güvensizlik duygusu ortadan kaldırılamadığı sürece, ışıksız bir alevi yakıcı bir ateş haline dönüştürmek için her zaman bir neden bulunur.

O yıllarda yaşanan bazı küçük olaylar genç kraliçeyi üzüyor, devlet yönetiminde karşılaştığı sıkıntılar canını sıkıyor, gün geçtikçe bu dik kafalı ve kavgacı soylular arasında kendisini yabancı hissediyor, birbirleriyle sürekli didişen papazlar ve gizli entrikacılarla yapılan kavgalar ona çok iğrenç geliyordu: Böyle zamanlarda Fransa'ya, kalbinin vatanına kaçıyor. Kuşkusuz İskoçya'dan öyle kolayca ayrılamazdı, bunun için Holyrood Sarayı'nda kendisine küçük bir Fransa, en sevdiği eğlenceleri herkesten uzak ve özgürce yaşayabileceği küçücük bir dünya, bir Trianon¹ yaratmıştı. Holyrood Sarayı'nın yu-

1. Fransa'da, Versailles Sarayı arazisi üzerindeki küçücük bir şatodur. Fransa Kralı XV. Louis'nin emriyle, metresi Madam de Pompadour için inşa edilmiştir. (Ç.N.)

varlak kulesinde Fransız zevkine göre şövalyelere özgü romantik bir saray yavrusu vücuda getirmişti; Fransa'dan gelirken yanında goblenler, Türk halıları, şaşaalı yataklar, mobilyalar ve resimler, güzel güzel ciltli kitaplarını, Erasmus'unu, Rabelais'sini, Ariost'unu ve Ronsard'ını getirmişti. Burada Fransızca konuşuluyor ve Fransızlar gibi yaşıyordu; akşamları mumların titrek ışıkları altında müzik yapılıyor, birlikte oynanan oyunlar düzenleniyor, şiirler okunuyor, madrigaller söyleniyordu. Sonraları İngiliz tiyatrosunun en yüksek derecesine çıkardığı maskeli oyunlar Manş Denizi'nin öte yanında ilk defa bu minyatür sarayda deneniyordu. Geceleri geç vakitlere kadar kostümlerle dans ediliyordu. Bu maskeli dansların birinde, *the purpose*'da genç kraliçe erkekler gibi siyah ve sımsıkı bir ipek pantolon giyerken, oyun partneri olan genç şair Chastelard da kadın kıyafeti giymişti, tabii John Knox'un infialini uyandıracak bir manzaraydı bu.

Ama püritenler, aşırı dindarlar ve bunlar gibi kafası karışık olanlar, neşe içinde geçen bu partilerden özenle uzak duruyorlardı; özellikle John Knox bütün bu *soupari*¹ ve *dansari*'lere² ateş püskürüyor ve St. Giles Kilisesi'nde vaaz verirken, kürsüden öyle bir kükrüyordu ki, uzun sakalı tıpkı bir saat sarkacı gibi sallanıyordu: "Prensler, Tanrı'nın kutsal sözlerini okumak ve dinlemekten çok müzik yapıyorlar ve konuklarla birlikte ziyafet masasına oturup eğleniyorlar. Gençliği zehirlemekten başka bir işe yaramayan çalgıcıları ve dalkavukları, dinsel telkinleriyle, içimizde doğuştan var olan gururun hiç olmazsa bir parçasını yenmeye çalışan yaşlı ve bilge insan-

1. (İzlandaca) Ucuz dansöz. (Ç.N.)

2. (İzlandaca) Dansör. (Ç.N.)

lara tercih ediyorlar.” Ama bu genç ve neşeli grup, bu eğlence katilinin (*kill joy*) “iyileştirici telkinlerine” çok az ilgi gösteriyordu; dört Mary’ler, Fransız terbiyesi almış birkaç soylu, dost çevrelerinin bulunduğu bu sıcak ve aydınlık mekânda, kuzeyin soğuk ve kasvetli ülkesinin yarattığı karamsarlığı unutabildikleri için mutluydular, özellikle de Mary Stuart, krallığın soğuk maskesini üstünden atabilmekten ve kendisiyle aynı yaşta ve aynı anlayışa sahip dostları arasında genç ve neşeli bir kadın olabilmekten büyük keyif alıyordu.

Böyle bir istek, kuşkusuz çok doğaldı. Ama eğlence-
lere dalıp sorumsuzca hareket etmek, Mary Stuart için
her zaman tehlike demekti. Duygularını saklamak onu
çok rahatsız ediyor, tedbirli davranmak dayanma gücünü
aşıyordu. Ama bu “duygularını gizleyememe” meziyeti,
kendisinin bir keresinde: “*Je ne sais point déguiser mes sentiments,*”¹ diye yazdığı gibi ona en iğrenç yalandan ve en ağır hakareten daha çok zarar veriyordu. Çünkü kraliçenin, çevresindeki genç insanlar arasındaki rahat hali, onların saygı ve iltifatlarına gülümseyerek karşılık verışı ve hatta belki de farkında olmadan onları kıskırtması, bu eğlenceye düşkün azgın güruh arasında pek de yakışık almayan bir dostluk ilişkisi doğuruyordu ve bu durum bazı ateşli tiplerin baştan çıkmalarına da neden oluyordu. Güzelliği resimlerde pek belli olmayan bu kadında insanı tahrik eden bir şeyler vardı, belki de bazı erkeklerin vaktiyle hissettikleri gibi, bir kızı anımsatan bu genç kadının yumuşak, cana yakın ve tam bir özgüven duygusuna sahip kişiliğinde, sevimli bir doğa parçası arasına gizlenmiş bir yanardağı anımsatan müt-hiş bir tutku yeteneği vardı; çevresindeki insanlar, Mary

1. (Fr.) Duygularımı nasıl saklayacağımı bilmiyorum. (Ç.N.)

Stuart daha kendi içindeki sırrı keşfetmeden çok önce, erkeklik içgüdülerıyla onun duygularına hâkim olamadığını sezmişlerdi çünkü bu kadında, erkekleri romantik bir aşkla büyülemekten çok, şehvete sevk eden bir güç vardı. Mary Stuart'ın, kadınsal duyguları henüz daha uyanmadığı için, okşayan bir ele, bir öpücüğe, davetkâr bir bakış gibi bazı küçük bedensel samimiyetlere, böyle taşkınlıkların tehlikeli birer muhabbet tellallığı olduğunu bilen olgun bir kadından daha kolay izin vermiş olması mümkündür: Anlaşılacağı üzere, bazen çevresindeki genç erkeklere, içindeki kadının bir kraliçe olduğunu ve hiçbir cüretkâr düşünceye izin vermemesi gerektiğini unutturuyordu. Bir keresinde Hepburn adında İskoçyalı genç bir kaptan ona karşı aptalca ve küstahça bir davranışta bulunmuş ve ancak kaçmak suretiyle ölüm cezasından kurtulabilmişti. Ama Mary Stuart bu can sıkıcı olayı çok hafife almış, onun işlediği suçu düşüncesizce affetmiş ve böylece küçük çevresindeki başka bir soyluya yeniden cesaret vermişti.

Bu serüven tamamen romantik bir biçimde gelişmiş, İskoçya topraklarında cereyan eden her epizot gibi kanlı bir balada dönüşmüştü. Mary Stuart'ın Fransız kraliyet sarayındaki ilk hayranı olan Mösyö Danville, genç dostu ve yol arkadaşı şair Chastelard'a, kraliçeye duyduğu büyük aşktan söz etmişti. Mary Stuart'ın İskoçya'ya dönüşünde öteki soylularla birlikte kendisine eşlik etmiş olan Mösyö Danville'nin artık Fransa'ya, eşinin yanına, işine dönmesi gerekiyordu. Ama şair Chastelard, bu yabancı âşığın temsilcisi olarak İskoçya'da kaldı. Oysa duygusal şiirler yazmak her zaman tehlikesiz değildi çünkü oynanan oyun rahatlıkla gerçek olabilirdi. Mary Stuart genç ve şövalye kültürünün bütün inceliklerine vâkıf olan bu Fransız Protestanının kendisine beslediği saygı

ve hürmet duygularını düşünceşizce kabul ediyor, hatta onun yazdığı şiirlere şiirle karşılık veriyordu; sanatsal duyguya sahip, kaba saba ve geri kafalı insanlar arasında yapayalnız yaşamak zorunda kalan hangi genç kadın, şu hayranlık ifade eden kıtada olduğu gibi takdir edilmekten zevk duymazdı ki:

*Oh Déesse immortelle
Escoute donc ma voix
Toy qui tiens en tutelle
Mon pouvoir sous tes loix
Afin que si ma vie
Se en bref ravie
Ta cruauté
La confesse périe
Par ta seule beauté¹*

Ve özellikle de kendisini suçsuz hissederse? Çünkü Chastelard, büyük tutkusuna gerçek bir aşkla karşılık verildiği için övünemiyor. Melankolik bir dille şu itiraf şiirini yazıyor:

*Et néansmoins la flâme
Qui me brûle et entflâme
De passion
N'émeut jamais ton âme
D'aucune affection²*

1. (Fr.) Ah, ölümsüz tanrıça / İşit öyleyse sesimi / Sen ki himaye etmekteşin / İktidarının kanunlarının altında / Kısacası ruhum / Çekse de sineye / Katılığını / Sönüp gider itiraf isteği yine de / Tek bir güzelliğınle senin. (Ç.N.)

2. (Fr.) Yine de alev / Yakıp tutuştıran beni / İhtiraslarla / Uyandırmıyor ruhumu asla / Hiçbir sevgiyle senin. (Ç.N.)

Kendisi de şiir yazan biri olarak şiirde her zaman aşırılığa kaçıldığını bilen Mary Stuart, sevimli Seldon'unun¹ aynı içerikteki şiirlerini, öteki soyluların ve dalkavukların sevgi gösterileri arasında, şiirsel bir takdir ve hürmet duygusu ifadesi olarak tebessümle kabul ediyor ve romantik bir kadın olarak bu hiç de yadırganmayan iltifatların ciddiyetten uzak, geçici bir hevesten başka bir şey olmadığını düşünerek hoşgörüyü karşılıyordu. Tıpkı dört Mary'ler gibi Chastelard'la da kendine özgü doğal ve saf haliyle şakalaşıyor, konumu itibarıyla yanına bile yaklaşması mümkün olmadığı halde, onu dans partneri olarak seçiyordu. Falking dans ederken bir keresinde başını onun omuzlarına dayar gibi olmuştu. *"Such fashions more lyke to the bordel than to the comeliness of honest women"*² diye hakaretler yağdıran John Knox'ın kürsüsünden üç sokak ötede, bu adamın İskoçya'da alışık olunduğundan çok daha rahat şeyler söylemesine izin veriyordu; hatta bir maskeli baloda ya da rehine oyununda bir keresinde onun alnına kaçamak bir öpücük bile kondurmuştu. Ama bu gibi yakınlaşmalar pek zararlı gibi görünmese de yine de kötü sonuçlara neden olabilirdi. Nitekim genç şair, tıpkı Turquato Tasso gibi, kraliçe ve uşak, saygı ve arkadaşlık, kibarlık ve terbiye, ciddiyet ve şaka arasındaki sınırı ayıramamaya, ısrarla kendi duygularının peşinden gitmeye başlamıştı. Böylelikle beklenmedik bir anda can sıkıcı bir olay yaşandı: Bir akşamüstü, Mary Stuart'a hizmet eden genç kızlar, Chastelard'ı kraliçenin yatak odasında perdelerin arkasına saklanmış olarak buldular. İlk önce bunda yakı-

1. 17.-19. yüzyıl arasında zarif âşıklar için kullanılan bir sözcük; Honoré d'Urfe'nin *L'Astrée* (1610) romanının kahramanının adından. (Y.N.)

2. (İng.) Bu gibi davranışlar namuslu kadınların iyi niyetliliğinden çok bir genelev adabına yakışır. (Ç.N.)

şıksız bir durum görmeyip gençlere özgü bu çılgınlığı bir şaka olarak değerlendirdiler; ama yine de bu çılgın genç adamı, kısmen ciddi kısmen de şakayla karışık sözlerle derhal odadan uzaklaştırdılar. Mary Stuart'ın kendisi de bu saygısızca davranışı gerçek bir öfkeden çok affedici bir hoşgörüyü karşıladı; bu olay Mary Stuart'ın erkek kardeşinden özenle saklandı ve kısa bir süre sonra da her türlü âdet ve geleneği ihlal eden bu inanılmaz olayın ciddi şekilde cezalandırmasının lafı bile edilmez oldu. Ama ona gösterilen bu hoşgörü yersizdi. Çünkü bu çılgın adam, davranışının genç kadınlar arasında hafife alındığını görerek çılgınlığını tekrarlamak hevesine düştüğü için mi, yoksa Mary Stuart'a karşı beslediği gerçek tutkuyla bütün çekingenliğini üzerinden attığı için mi bilinmez ama sarayda yokluğunu kimseye hissettirmeden, Fife'a¹ giden kraliçeye eşlik etti ve Mary Stuart yarı soyunuk haldeyken, bu zırdeliyi yeniden onun yatak odasında buldular. Onuru zedelenen kadın ilk defa korkarak bağırdı, Mary Stuart'ın attığı çılgınlığın odada yankılanması üzerine yan odada kalan üvey kardeşi Moray, hemen içeri koştu, artık bu olayı affetmek ya da gizlemek mümkün değildi. İddia edildiğine göre (ki bu pek olası değil) Mary Stuart, üvey kardeşi Moray'den bu cüretkâr adamı hemen hançerleyip yere sermesini istemişti. Ama heyecanlı kız kardeşinin aksine her olayda aklını kullanan ve bütün olasılıkları önceden tartıp biçen Moray, bir kraliçenin yatak odasında hançerlenerek öldürülen genç bir adamın kanının sadece zeminin döşemesini değil, aynı zamanda kraliçenin onurunu da lekeleyeceğini çok iyi biliyordu. Kraliçenin tamamen masum olduğunu halka ve dünyaya göstermek için, bu suçu işleye-

1. İskoçya'nın batısında, tarihsel kontluk bölgelerinden biri. (Y.N.)

nin, herkesin gözü önünde yargılanması ve şehir meydanında cezalandırılması gerekirdi.

Birkaç gün sonra Chastelard'ı idam kütüğüne götürdüler. Küstahlığı hâkimler tarafından büyük bir suç, düşüncesizliği kötü niyet olarak değerlendirilmiş ve oybirliğiyle en ağır cezaya çarptırılmıştı: Baltayla boynu vurularak öldürülecekti. Mary Stuart, kendisi istese de, bu çılgını affedemezdi; çünkü elçiler bütün saraylara bu olayı bildirmişlerdi; Londra'da ve Paris'te kraliçenin tavrı merakla izleniyordu. Chastelard'ın lehine söyleyeceği her söz, suç ortaklığının itirafı olarak yorumlanabilirdi. Böylelikle belki de kişisel olarak düşündüğünden daha sert davranmak, neşeli ve hoş vakitler geçirdiği arkadaşını, bu en zor ânında çaresiz ve yardımsız bırakmak zorunda kaldı.

Chastelard romantik bir kraliçenin sarayına yakıştığı gibi kusursuz bir ölüm şekliyle de öldü. Papazın her türlü dinsel yardımını reddetti. Kendisini sadece şiirin ve şu düşüncenin teselli edeceğini söyledi:

*Mon malheur déplorable
Soit sur moy immortel¹*

Cesur şair idam edileceği yere başı dik bir şekilde yürüdü. Giderken dua okumak yerine dostu Ronsard'ın "Epitre a la mort" adlı ünlü şiirini yüksek sesle okuyordu:

*Je te salue, heureuse et profitable Mort
Des extrêmes douleurs médecin et confort²*

1. (Fr.) Acınası mutsuzluğun / Kalsın üzerimde sonsuza dek. (Ç.N.)

2. (Fr.) Selam sana mutlu ve kurtarıcı ölüm / Sonsuz acıların şifası ve rahatlatıcısı. (Ç.N.)

İdam kütüğü önünde başını bir daha kaldırarak suçla-
maktan çok bir iç çekişi anımsatan bir feryatla, “O *cruelle*
dame,”¹ dedi ve daha sonra öldürücü vuruşu almak için
başını kütüğün üstüne koydu. Bu aşırı duygusal genç bir
balad, bir şiir üslubuna uygun öldü.

Ama talihsiz Chastelard, karanlık güruh içerisinde-
ki tek kişi değildi, Mary Stuart için ölenlerden yalnızca
birincisiydi, o ötekilerden biraz önce gitmişti. Onunla
birlikte bu kadının cazibesine kapılan ve onu da kendi
yazgılarına sürükleyenlerin, onun için idam sehpasına
yürüyenlerin dehşet verici ölüm dansı başlıyordu. Bu
insanlar bütün ülkelerden çıkıp geliyorlar, ressam Hol-
bein’in portrelerinde olduğu gibi kemikten uğursuz bir
davulun arkasından bilinçsizce sürükleniyorlardı; prens-
ler ve kral naipieri, kontlar ve soylular, rahipler ve savaşı-
çılar, gençler ve yaşlılardan oluşan bir sürü insan her yıl
akın akın İskoçya kraliçesinin sarayına geliyordu, bunlar
suçsuzken suçlu ilan edilen, işlediği günahları affettir-
mek için kendi trajik sonunu hazırlayan bu kadın için
kendilerini feda ediyorlar, kendilerini kurban ediyorlar-
dı. Yazgı bir kadına ender olarak böylesine çok ölüm
büyüsü bahşetmiştir: Genç kraliçe, kara bir mıknatıs
gibi çevresindeki bütün erkekleri çok tehlikeli bir şekil-
de uğursuz bir yola sürüklüyordu. Yoluna çıkan herkes,
ister onun sevgisini kazansın ister kazanmasın, felakete
ve dehşet verici bir ölüme mahkûmdu. Mary Stuart’tan
nefret etmek kimseye uğur getirmemişti. Ama onu sev-
meye cüret edenler, bunun bedelini çok daha ağır bi-
çimde ödemişlerdi.

Chastelard epizodu görünüşte rastlantıdan ibaret

1. (Fr.) Ey, katil kadın. (Ç.N.)

basit bir olaydır: Kayıtsız, rahat ve güven duygusuna dayalı halinin asla cezasız kalmamasını isteyen yazgısının kanunu, kendisi farkında olmasa da, ilk defa burada açığa çıkmıştır. Mary Stuart'ın hayatı ilk andan itibaren öyle biçimlenmişti ki, her zaman etkileyici bir kişilik, bir kraliçe, kamuoyuna mal olmuş bir karakter, siyaset dünyasında oynanan bir futbol topu olarak kalacaktı. Başlangıçta bir lütuf gibi görünen şey: yani erken taç giyişi, doğuştan yüksek bir konuma sahip oluşu, aslında bir lanetti. Çünkü ne zaman kendi kendisine ait olmak istese, ne zaman hayatını, aşkını ve gerçek duygularını yaşamak istese, bunu yerine getirmediği için korkunç şekilde cezalandırılmıştı. Chastelard olayı sadece ilk uyarıydı. Çocukluğunu yaşamadan geçen çocukluk döneminden sonra vücudunu ve hayatını ikinci ve üçüncü defa herhangi bir yabancı adama herhangi bir taç karşılığında satma pazarlığına girişmeden önce geçen kısa zaman dilimi içerisinde, birkaç ay için de olsa kaygısızca gençliğini yaşamak, nefes almak ve yaşamdan zevk almaya çalışmaktan başka bir şey istememişti: Ama her defasında acımasız eller onu, bu tatlı oyunu oynamaktan alıkoyuyordu. Şimdi de bu tatsız olaydan huzursuz olan kral naibi, parlamento ve lordlar yeniden evlenmesi için ona baskı yapmaya başlamışlardı. Mary Stuart'ın kendisine bir koca seçmesi isteniyordu: Kuşkusuz beğendiği birini değil, ülkenin gücünü ve güvenliğini sağlayabilecek birini seçmesi gerekiyordu. Çoktan beri yürütülen görüşmeler ve yapılan pazarlıklar birden hızlandırıldı çünkü sorumlu kişiler, bu düşüncesiz kadının bir çılgınlık yapıp onurunu ve değerini tamamen lekelemesinden korkuyorlardı. Böylece evlilik piyasasında yeniden bir bezirgânlık başlamış oldu: Mary Stuart, yazgısını ilk ânından son ânına kadar acımasızca kuşatan siya-

setin etki alanının içine yeniden çekilmiş oluyordu. Ama sıcak ve gerçek yaşamını saran bu soğuk çemberi, bir an için bile olsa, ne zaman kırıp parçalamaya çalışsa, kendisinin ve başkalarının yazgısını da kırıp parçalamış olacaktı.

ALTINCI BÖLÜM

Büyük Politik Evlilik Piyasası

1563-1565

O dönemde dünyada en çok evlenme teklifi alan iki kadın vardı: Bunlar İngiltere Kraliçesi Elisabeth ve İskoçya Kraliçesi Mary Stuart'tı. Avrupa'da bir kraliyet ailesine mensup olup da karısı olmayan kim varsa, hemen adamını gönderiyordu: Habsburg ve Bourbon hanedanları, İspanya Kralı II. Felipe ve oğlu Avusturya Arşidükü Don Carlos, İsveç ve Danimarka kralları, yaşlılar ve çocuklar, erkekler ve delikanlılar: Siyasi evlilik piyasası hiç bu kadar dolup taşmamıştı. Çünkü bir kadın hükümdarla evlenmek bir erkek hükümdarın gücünü artırması için en rahat ve en geçerli yoldu. Mutlakiyet döneminin birleşik Fransa'sı, tüm dünyayı saran İspanya ve Habsburg hanedanları gibi, miras hukukuyla sürdürdükleri krallıklarını, savaşıla değil, evlilikle kurmuştu. İşte şimdi de Avrupa'nın son iki değerli tacı, umulmadık bir şekilde taliplerini, cebzetmektedir. Elisabeth ya da Mary Stuart, İngiltere ya da İskoçya. İki kraliçeden biriyle evlenerek bu ülkelerden birini ya da diğerini kazanan kimse, dünya siyasetini de ele geçirmiş oluyordu çünkü kazanılan bu ulusal mücadele ile aynı zamanda başka bir mücadele de, dinsel ve düşünsel alandaki mücadele de kazanılmış oluyordu. Bu iki kraliçeden biriyle evlenmek suretiyle Britanya adası bir Katolik kralın ortak olacağı bir yöneti-

min eline geçerse, Katoliklerle Protestanlar arasındaki mücadeledeki ağırlık kesinlikle Roma lehine neticelenmiş, Ecclesia Universalis¹ yeryüzünde yeniden zafer kazanmış olacaktı. İşte bu yüzden bu ateşli gelin avı, salt bir aile konusu olmaktan çok daha büyük bir önem kazanıyor, bütün dünyanın yazgısını belirleyecek bir sembol haline geliyordu.

Dünyanın yazgısını belirleyecek kadar önemli olan bu konu, aynı zamanda bu iki kraliçenin yaşamını da belirleyecekti. Çünkü ikisinin de yazgısı çözülemeyecek kadar birbirine bağlıydı. İki rakipten biri evlenerek daha üstün konuma gelirse, ötekisinin tahtı sallanmaya başlayacak, terazinin bir gözü ne kadar yukarı çıkarsa, öteki gözü de o kadar aşağıya inecekti. Mary Stuart ile Elisabeth arasındaki sözde dostluk ilişkisi, her ikisi de evlenmediği sürece, yani biri sadece İngiltere kraliçesi, öteki de İskoçya kraliçesi olarak kaldıkları sürece devam edebilirdi. Güç dengesi bozulduğunda, biri daha güçlü olacak, ötekine galip gelecekti. Ama bu iki gurur şimdilik kararlılıkla birbirine karşı çıkıyordu, hiçbiri ötekinin önünde geri adım atmıyor ya da atmak istemiyordu. Bu korkunç düğümü ancak bir ölüm kalım mücadelesi çözebilirdi.

Muhteşem bir biçimde sahnelenen bu kardeş mücadelesi dramı için tarih aynı büyüklükte iki büyük rakip oyuncu seçmişti. İkisi de, yani Mary Stuart da Elisabeth de, özel ve eşsiz bir yeteneğe sahipti. Bunların enerjik kişiliklerinin yanında, bir papaz kadar donuk ve sert İspanya Kralı II. Felipe, çocukça kaprisleri olan Fransa Kralı IX. Charles, önemli bir kişiliğe sahip olmayan Avustur-

1. Evrensel Kiliseler Birliği. (Ç.N.)

ya Kralı Ferdinand gibi çağın öteki kralları yan roller oynayan sıradan oyunculara benziyorlardı; onlardan hiçbirisi bu iki mükemmel kadını birbiriyle bütünleştiren yüksek ruh ve düşünsel düzeye pek ulaşamamışlardı. Bu kadınların ikisi de akıllıydı; zekâları, kadınca kaprisleri ve tutkularıyla pek çok defa engellenen bu kadınların ikisi de çok hırslıydı, ikisi de küçük yaştan beri bugün işgal ettikleri yüksek göreve hazırlanmışlardı. Temsil yeteneği bakımından ikisinin de tutumu ve davranışı mükemmeldi, ikisinin de aldığı kültür yaşadıkları hümanist dönemin yüksek beklentilerine uygundu. Her biri kendi anadilinin yanında mükemmel derecede Latince, Fransızca ve İtalyanca konuşuyor, Elisabeth ayrıca Yunanca da biliyordu. Mektupları ifade gücü bakımından bakanlarının mektuplarını kat kat aşıyordu. Elisabeth'in mektupları akıllı müsteşarı Cecil'in yazdıklarına kıyasla daha renkli, daha canlıydı; Mary Stuart'ın yazdığı mektuplar ise Maitland ve Moray'in akıcı bir diplomatik dille yazdıklarından çok daha mükemmel ve çok daha özeldi. İkisinin de zekâsı, sanat anlayışı ve prenseslere yakışır yaşam biçimleri en sert yargıçların sınavından başarıyla geçebilirdi. Eğer Elisabeth bir Shakespeare'de ya da bir Ben Johnson'da hayranlık uyandırıyor, Mary Stuart da aynı şekilde bir Ronsard'da ya da Du Bellay'de hayranlık uyandırıyor. Ama bu iki kadın arasında yüksek kültür düzeyine sahip olma dışında hiçbir benzerlik yoktu, dönemin şairlerinin başlangıçtan beri tipik, dramatik bir gerçek olarak hissedip ifade ettikleri iç çelişki, şimdi çok daha sert bir biçimde ortaya çıkıyordu.

Bu çelişki öyle bir bütünlük arz ediyordu ki, bu iki kadının yaşam çizgileri bile onu geometrik bir açıklıkla ifade ediyor. Buradaki belirleyici fark şudur: Elisabeth yaşamının başında, Mary Stuart da sonunda güçlüklerle karşılaşmıştır. Mary Stuart'ın şansı ve gücü, pırıl pırıl bir

gökyüzünde beliren bir sabah yıldızı gibi çevresine ışık saçarak çok kolay bir şekilde ve hızla yükselmiştir; kraliçe olarak doğmuştu, henüz daha çocukken kutsanıp ikinci defa kraliçe olmuştu. Ama bu hızlı yükselişi gibi düşüşü de çok hızlı ve ani oldu. Yazgısı üç ya da dört münferit felaket olayı içinde toplanmıştı, yani tipik bir dram kurgusu arz ediyordu ve bu yüzden de her zaman bir trajedi kahramanı olarak gösterildi. Buna karşın Elisabeth yavaş yavaş ve çalışıp çabalayarak yükselmişti. (İşte bunun için onun yaşamı bir destan kadar büyük bir anlatıyla betimlenebilir.) Hiçbir şeye doğuştan kavuşmamış, tanrı ona hiçbir şeyi öyle hemen bahşetmemişti. Gayrimeşru çocuk ilan edilmiş, kendi kız kardeşi tarafından Tower'a¹, kaleye atılmış, ölüm cezasıyla yargılanmakla tehdit edilmişti, ancak kurnazlığı ve erken yaşta kazandığı diplomatik yeteneği sayesinde gerçek yaşamı tanımayı ve sabretmeyi öğrenmesini bilmişti. Mary Stuart veraset yoluyla daha başlangıçta kraliçe olurken, Elisabeth bu makama kendi gücü ve gayretiyle hiç durmadan çalışarak sahip olmuştu.

Birbirinden böylesine farklı bu iki kadının hayatı kuşkusuz farklı çizgiler üzerinde biçimlenecekti. Bu çizgiler bazen karşı karşıya gelecek, bazen birbirleriyle kesişecek ama hiçbir zaman birleşemeyecekti. Çünkü ikisi arasındaki temel farklılık, birinin, saçlı doğan çocuk gibi başında tacıyla dünyaya gelmesine karşın, ötekinin, sahip olduğu makamı mücadeleyle ve hileyle elde etmesinden, biri doğduğu andan itibaren meşru kraliçe ilan edilirken, ötekinin kraliçeliğinden kuşku duyulmasından kaynaklanıyordu, bu temel farklılık onların her türlü kişilik özelliklerine ve rengine yansımıştı. Her iki kadın da yazgılarının kendilerine biçtiği bu özelliklerden ayrı bir

güç payı çıkarıyordu. Her şeye zahmetsizce ve kolaylıkla –ne yazık ki çok erken!– sahip oluşu, Mary Stuart’ta inanılmaz bir sorumsuzluk ve özgüven duygusu yaratmış, yücelten ve aynı zamanda felakete de götüren müthiş bir atılganlığı bahşetmişti ona. Kraliçelik tacını ona Tanrı vermişti, kimse onu elinden alamazdı. O emredecek, ötekiler de ona itaat edeceklerdi. Bütün dünya onun kraliçelik hakkından kuşku duysa da, hükümrancılığının sıcaklığını her zaman kanında hissediyordu. Mary Stuart hiç ölçüp biçmeden her şeyi hemen ve coşkuyla kabul ediyor, kararlarını, tıpkı kılıcına sarılan biri gibi, aniden ve öfkeyle alıyordu. Gözüpek bir binici olarak atının dizginlerini gevşetip mahmuzlayarak ani bir hamleyle setleri ve engelleri nasıl aşabiliyorsa, atılganlığı ve yürekliliği sayesinde siyasetin zorluklarını ve engellemelerini de aşabileceğini düşünüyordu. Elisabeth için hükümdarlık etmek bir satranç oyunu, bir fikir jimnastiği ya da sürekli bir sinir savaşı demekse, Mary Stuart için de güçlü bir haz duymak, yaşamdan daha çok zevk almak, şövalyeler gibi dövüşerek mücadele etmek demekti. Papanın bir keresinde dediği gibi, “vücudunda erkek kalbi” olan bir kadındı o. Ama onu bir şiir, bir balad, bir trajedi için böylesine ilginç kılan şey, onun bu düşüncesizce atılganlıkları kendisini herkesten üstün görmesidir. Bu, onun zamansız yıkılışına neden olmuştur.

Çünkü son derece realist doğasıyla gerçeği dâhiyane bir biçimde tanıma yeteneğine sahip olan Elisabeth, şövalye ruhlu rakibinin çılgınlığından ve düşüncesiz davranışlarından akıllıca yararlanarak ona galip gelmesini bilmiştir. Yırtıcı kuşların keskin ve berrak bakışlarını anımsatan gözleriyle –bunun için portresine bakmak yeterli– tehlikelerinden korkmayı küçük yaşında öğrendiği dünyaya kuşkuyla bakıyordu. Daha çocukken şans topunun bir aşağı bir yukarı ne kadar hızlı yuvarlandığını izleme

fırsatı bulmuş, krallık tahtından idam sehпасına giden yolun sadece bir adım ötede olduğunu, ölümün avlusu olan Tower'dan Westminster'a varmak için bir adımın yeterli olduğunu görmüştü. Bunun için iktidarı geçici bir güç olarak hissetmiş, güven veren her şeyin tehlikede olduğunu anlamıştı; tacını ve hükümdarlık esasını sanki camdanmış da her an elinin içinden kayıp gidecekmiş gibi korkuyla sımsıkı tutuyor, tüm yaşamını kaygı ve kararsızlık içinde geçiriyordu. Bütün portreleri, karakteriyle ilgili bize ulaşan bilgileri inandırıcı bir şekilde doğruluyor: Portrelerinin hiçbirinde gözleri gerçek bir hükümdar gibi canlı, gururlu ve isteyerek bakmıyor, asık suratı sanki bir şey dinliyormuş, bir şey bekliyormuşçasına kaygı ve korkuyla gerilmiş gibidir. Dudaklarında kendine güvendiğini belli eden en küçük bir gülümseme belirtisi, bir neşe parıltısı yok. Değerli taşlarla bezenmiş şaşaalı elbisesinin içinden ürkek ürkek ve aynı zamanda kendini beğenmiş bir eda ile bakan solgun yüzü, sanki bu süslü elbisenin içinde üşüyormuş gibi görünüyor. İnsan onun bu görüntüsüne bakınca, yalnız başına kaldığı, üstündeki şaşaalı elbisesi kemikleri çıkmış omuzlarından kaydığı, ince ve zayıf yanaklarına sürdüğü boya silindiği zaman, bütün asaletinin hemen kaybolduğunu ve geriye şaşkın şaşkın bakan, vaktinden önce yaşlanmış zavallı bir kadın, dünyaya hükmetmek şöyle dursun, kendi çaresizliğine bile hükmedemeyen acınası bir insan gördüğünü hissederek. Böyle çekingen bir davranış, bir kraliçede herhalde hiç de kahramanca bir etki bırakmazdı, sürekli tekrarlanan bu çekingenlikler, tereddütler ve karar verememe hali bir kraliçe için kesinlikle uygun bir durum değildi. Ama Elisabeth'in bir devlet adamına yakışır büyüklüğü romantik olmaktan çok başka bir alandaydı. Onun asıl gücü, cüretkâr planlarda ve kararlarda değil, aksine artırmayı, güven altına almayı, tasarruf etmeyi ve biriktirme-

yi hedefleyen devamlı ve ısrarlı çalışmalarında, aslında tamamen orta sınıfa mensup bir ev kadınına özgü meziyetlerinde gizliydi. Kusurları, korkaklığı ve ihtiyatlılığı devlet adamı anlayışı bakımından özellikle verimli olmuştu. Mary Stuart ne kadar kendisi için yaşıdıysa, Elisabeth de ülkesi için yaşamıştı; Elisabeth realist bir kraliçe olarak hükümdarlığı sorumluluk gerektiren bir meslek olarak görüyordu, buna karşın duygularıyla hareket eden Mary Stuart kraliçelik makamını sorumluluk gerektirmeyen bir meslek olarak algılıyordu. Bir başka anlamda her ikisinin de güçlü ya da zayıf yanları vardı. Kahramanlığı ve çılgınca cesareti Mary Stuart'ın felaketi olurken, Elisabeth'in tereddüdü ve kararsızlığı oynadığı oyunu kazanması sonucunu doğurmuştu. Çünkü siyasetteki ağırdan alma dirayeti, engellenemez bir güce, ayrıntılı olarak hazırlanmış bir plan aniden kabaran bir coşkuya, realizm romantizme her zaman üstün gelmiştir.

Ama bu kız kardeşler mücadelesindeki tezat çok daha derinlere dayanıyordu. Elisabeth ve Mary Stuart sadece kraliçe olarak değil, aynı zamanda kadın olarak da tamamen zıt kutupları temsil ediyorlardı, sanki doğa bu iki ünlü kadının kişiliğinde, en küçük ayrıntısına varıncaya kadar tarihsel öneme sahip bir antitez yaratmak istemişti.

Mary Stuart her şeyden önce tam anlamıyla bir kadındı ve hayatının en önemli kararlarını cinsiyetinin bu en alt kaynağından hareketle almıştı. Mary Stuart duygularına sürekli yenik düşen, sadece tutkularının baskısı altında hareket eden bir kadın değildi, tam aksine, onun karakterinde dikkat çeken şey, cinsel yaşamının uzunca bir süre suskun kalmış olmasıydı. İçindeki kadın uyanıncaya kadar yıllar geçmişti. Onun kişiliğinde sevimli, narin, tatlı ve kaygısız bir kadın tipini (portreleri bunu doğruluyor) görüyoruz, gözlerindeki hülyalı bakışları ve dudaklarındaki çocuksu tebessümüyle kararsız ve umursamaz bir

kadını, genç bir kıza benzeyen bir kadını anımsatıyor. Her kadının doğasında görüldüğü gibi, Mary Stuart'ın da aşırı duyarlı bir özelliği vardı, duyguları çabucak harekete geçiyor, en basit bir olay karşısında yüzü kızarıyor, rengi soluyor, hemen gözleri doluyor ve ağlamaya başlıyordu. Ama kanındaki bu ani dalgalanma uzun yıllar ruhunun derinliklerine nüfus edememişti; Mary Stuart tamamen normal, tamamen gerçek bir kadın olduğu için, gerçek gücünü –hayatında ilk defa tam olarak– bu aşırı tutkuda keşfetmişti. İşte bu özelliğiyle onun ne kadar güçlü bir kadın olduğu, ne kadar içgüdüsel hareket ettiği, kadınlığına ne kadar iradesizce bağlı olduğu hissediliyordu. Çünkü bu büyük duygusal coşku ânında o zamana kadar sakin ve ölçülü hareket eden bu kadının en üst düzeydeki kültürel güçleri, yıkılıp yok olmuş gibi birdenbire kayboluyor, aldığı eğitimin, görgü ve onurun bütün duvarları yıkılıyordu; onur ve tutku arasında bir seçim yapmak zorunda kalan Mary Stuart, gerçek bir kadın olarak kraliçeliğini değil, kadınlığını seçmiş oluyordu. O zaman kraliçelik mantosu omuzlarından düşüveren Mary Stuart, kendisini birdenbire isterik, ateşli, yalnızca sevmek ve sevilmek isteyen sayısız kadından biri oluyordu. İyi yaşanmış birkaç güzel an uğruna ülkesini, iktidarını ve onurunu adeta nefret edercesine fırlatıp atması kadar kişiliğini böylesine yücelten hiçbir şey yoktu.

Buna karşın Elisabeth, duygularına teslim olup kendisini kaybetme yeteneğinden yoksundu, bunun da gizemli bir nedeni vardı. Çünkü Elisabeth bedensel olarak –Mary Stuart'ın ünlü nefret mektubunda söylediği gibi– “diğer tüm kadınlarından farklıydı”. Sadece annelikten yoksun bırakılmış değildi, belki de kendisini erkeğine teslim edip kadınlığını yaşama yeteneğinden de yoksundu. Bütün yaşamı boyunca *virgin Queen*, bakire kraliçe olarak kalması, söylediği gibi kendi isteği değildi; Ben Johnson'un

Elisabeth'in fiziksel eksikliği hakkında verdiği bilgiler gibi ortada dolaşan söylentilerin doğruluğundan her ne kadar kuşku duyulsa da, bedensel ve ruhsal bir engelin, kadınlığının en gizemli bölgelerinde onu rahatsız ettiği kesindi. Böyle bir talihsizliğin bir kadının kişiliği üzerinde belirleyici bir etki bırakması kaçınılmazdı, karakterinde gizli olan bütün diğer sırları işte onun bu talihsizliğinden kaynaklanıyordu. Onu histerik bir kadına dönüştüren sinirli hali, yanardöner tutumu, kararsızlığı, aceleciliği ve değişkenliği, çelişkili kararlar alması, sürekli sıcaktan soğuğa ve evetten hayıra geçmesi, kısacası bütün bu ikiyüzlülüğü, kurnazlığı, sinsiliği ve kraliçelik onuruna yakışmayan iğrenç dolaplar çevirerek kendini beğendirmeye çalışması, içindeki bu güvensizlik duygusundan ileri geliyordu. Kalbinin en derin yerinden vurulmuş bu kadının kendisini sağlıklı hissetmesi, sağlıklı düşünmesi ve sağlıklı davranması mümkün değildi, kimse ona güvenemiyordu, en azından kendisi de kendisine güvenmiyordu. Ama en gizli bölgelerinden yaralanmış olmasına, sinirlerindeki şiddetli çekilmelere ve entrika çevirme konusunda tehlikeli olmasına rağmen, Elisabeth hiçbir zaman zalim, acımasız, soğuk ve sert bir kadın olmamıştır. Hiçbir şey ana çizgilerine indirgenmiş olan bu düşünceden (ki Schiller ünlü dramında bunu temel almıştı), yani Elisabeth'in yumuşak huylu ve savunmasız bir kadın olan Mary Stuart'la hain bir kedinin fareyle oynadığı gibi oynadığı düşüncesinden daha yanlış, daha yüzeysel ve daha bayağı olamazdı. Kim onun ruhunun derinliklerine bakarsa, görecektir ki, bütün iktidar gücüne rağmen, kendisini yapayalnız hissedip, hiçbirine kendisini tam olarak teslim edemediği yarı sevgilileriyle sürekli kendisine işkence eden bu kadının içinde ve bütün bu kaçıklıklarının ve sert davranışlarının arkasında gizli bir sıcaklık, iyi niyetli ve hoşgörülü davranma isteği vardı. Zorbalık ve şiddet onun ürkek doğasına

ters geliyor, daha çok sinirlerini tahrik eden küçük diplomasi sanatına sığınıyor, sorumluluk gerektirmeyen siyasi entrikaları tercih ediyordu. Ama savaş ilan ederken hep tereddüt ediyor ve korkuyor, verdiği her idam kararı vicdanına ağır bir kaya parçası gibi çöküyor, ülkesine barış getirmek için var gücüyle çalışıyordu. Eğer Mary Stuart'la mücadele ettiyse, bunun tek nedeni, onun tarafından (hiç de haksız olmayarak) tehdit edildiği duygusu taşıdığı içindi. Ama doğası gereği mücadelecisi değil, sadece iyi bir oyuncu ve entrikacı olduğu için, onunla doğrudan savaştan kaçınmayı tercih ediyordu. Ellerinden gelseydi, her ikisi de, yani Mary Stuart kayıtsızlığı, Elisabeth de korkaklığı yüzünden, yarım ve sahte bir barış yapabilirlerdi. Ama çeşitli olayların bir araya gelmesi bu iki kadının yan yana gelmesine izin vermiyordu. Çünkü tarihin güçlü iradesi, genellikle bireyin iç dünyasının beklentilerini hiçe sayarak insanları ve devletleri öldürücü bir oyununun içine sokar.

Çünkü bu iki kişilik arasındaki derin farklılığın arkasında çağın iki büyük zıt kutbu, kocaman gölgeler gibi buyurgan bir şekilde yükseliyordu. Mary Stuart'ın eski mezhebin, yani Katolik mezhebinin öncüsü ve savunucusu olmasına karşın, Elisabeth'in de yeni mezhebin, yani Reformcuların temsil ettiği Protestan mezhebinin koruyucusu olmasına tesadüf denilemez; bu iki farklı din anlayışı her iki kraliçenin de başka bir dünya görüşü temsil ettiğinin sadece bir sembolüdür, Mary Stuart Ortaçağ'ın sönmek üzere olan şövalyelik dönemini, Elisabeth ise başlayan yeni dönemi temsil ediyordu. İki kraliçe arasındaki bu kavgada tarihin bütün bu dönüm noktası mücadelesini sona erdirmiş oluyordu.

Mary Stuart, şövalyelik ruhunu temsil eden yürekli en son kişi olarak (onu bu kadar romantik yapan da bu-

dur zaten) eskide kalmış ve aşılmış bir şey için mücadele etmiş ve yok olmuştur. Mary Stuart, yüzünü geçmişe çeviren bir kraliçe olarak krallıklarının zirve noktasını aşmış bulunan İspanya ve papalık gibi kudretli devletlerle siyasi ilişkiler kurarak tarihin biçimlendirici iradesine itaat ederken, Elisabeth ise geleceği görme yeteneğine sahip bir kraliçe olarak Rusya ve İran gibi uzak ülkelere elçiler gönderiyor ve düşlediği dünya imparatorluğunun temellerinin yeni kıtalarda atılması gerektiğini hissetmiş gibi halkının enerjisini okyanuslara çeviriyordu. Mary Stuart geçmişe ve geleneklere ısrarla bağlı kalarak krallığın hükümdarlar soyundan geldiği anlayışından ayrılmıyordu. Onun düşüncesine göre hükümdar ülkesine değil, ülkesi hükümdara bağlı olmalıydı. Aslında Mary Stuart bütün bu yıllar boyunca yalnızca İskoçya kraliçesi oldu, hiçbir zaman İskoçya dışında bir kraliçe olamadı. Yazdığı yüzlerce mektubun hepsi de kendi kişisel haklarının genişletilmesi ve sağlamlaştırılmasıyla ilgiliydi, bu mektupların hiçbirinde halkın refahından, ticaretin, gemiciliğin ve askerî gücün desteklenmesinden tek bir söz edilmiyordu. Şiir okurken ve sohbet ederken kullandığı dil hayatı boyunca nasıl Fransızca kaldıysa, düşünceleri ve duyguları da hiçbir zaman ulusal ve bir İskoçyalı gibi olmamıştır. Mary Stuart İskoçya için değil, sadece İskoçya kraliçesi kalmak için yaşamış ve ölmüştür. Sonuç olarak Mary Stuart ülkesine, kendi hayatını ve acılarını anlatan bir destandan başka yaratıcı hiçbir şey vermemiştir.

Mary Stuart'ın, kendisini her şeyin üstünde görmesi, mecburen yalnız kalmasına neden olacaktı. Cesaret ve kararlılık bakımından Elisabeth'ten kat kat üstündü. Ama Elisabeth ona karşı tek başına mücadele etmiyordu. İçindeki güvensizlik duygusundan, çevresine sakin ve ileri görüşlü insanları toplayarak tam zamanında konumunu sağlamlaştırmasını bilmişti; sürdürdüğü bu mücadelede

gerçekten de bütün Genelkurmay çevresini sarıyor, ona usul ve yöntem öğretiyor ve büyük kararlar alırken, ruh halindeki ani değişikliğe ve düzensizliğe karşı onu koruyordu. Elisabeth çevresine o kadar mükemmel bir teşkilat kurmuştu ki, yüzyıllar sonra, bugün bile onun kişisel icraatlarını Elisabeth döneminin kolektif icraatlarından ayırt etmek neredeyse mümkün değildir ve Elisabeth ismine bağlı olan sonsuz şöhret, onun başarılı danışmanlarının anonim icraatını de içermektedir. Mary Stuart yine sadece Mary Stuart olarak kalırken, Elisabeth her zaman Elisabeth artı Cecil, artı Leicester, artı Walsingham'dır ve bütün İngiliz halkının enerjisini ifade eder, öyle ki Shakespeare yüzyılının dehasının kim olduğunu, İngiltere mi yoksa Elisabeth mi olduğunu ayırt etmek neredeyse mümkün değildir; bu ikili birbiriyle mükemmel bir birlik oluşturmuştu. İngiltere'nin sahibi bir kraliçe olmaktan çok, İngiliz halkının gücünü temsil etmek, ulusal ve kutsal bir misyonun hizmetçisi olmak, Elisabeth'e zamanın hükümdarları arasında yüksek bir konum sağlamıştı. İngiltere kraliçesi, çağın mutlakıyetten meşrutiyete geçen özelliğini anlamış bulunuyordu. Sosyal sınıfların biçim değiştirmesi, yeni keşiflerle dünyanın genişlemesiyle ortaya çıkan yeni kuvvetlerin varlığını kabul ediyor, yeni olan her şeyi, loncaları, tüccarları, para babalarını ve hatta İngiltere'ye, kendi İngiltere'sine denizler üstünden hâkimiyet sağladıkları için korsanları bile destekliyordu. Pek çok defa kendi kişisel isteklerini, halkın arzu ve isteklerine feda etmişti (ki Mary Stuart bunu hiçbir zaman yapmamıştır). İçindeki gizli işkenceden kurtulmasının en iyi yolu, yaratıcı bir işe yönelmesiydi; Elisabeth kadın olarak yaşadığı mutsuzluktan halkının mutluluğunu yaratmıştı. Bu kocasız ve çocuksuz kadın, tüm bencilliğini ve iktidar hırsını milliyetçiliğe dönüştürmüştü; gelecek kuşakların gözünde büyük İngiltere'yle büyük olabilmek, onun ku-

rumlu halini daha da kurumlu kılıyordu; Elisabeth gerçekte sadece düşlediği daha büyük İngiltere için yaşamıştı. Mary Stuart kraliyet tacını daha güzel başka bir taçla değiştirmeye her zaman heyecanla hazır olurken, Kraliçe Elisabeth'i kendi tacından başka hiçbir taç cezbetmemişti. İskoçya kraliçesi, yaşadığı sürece muhteşem bir çiçek gibi açılıp saçılırken, ileri görüşlü ve tutumlu Elisabeth, bütün gücünü halkının geleceğine vakfetmişti.

İşte bunun için Mary Stuart ile Elisabeth arasındaki mücadelenin, yüzünü geriye çeviren şövalye ruhlu kraliçenin lehine değil de, değişimden yana olan ve dünya siyasetini iyi bilen kraliçe lehine sonuçlanmış olması bir tesadüf değildir. Elisabeth'le birlikte hep ileriye gitmeye çalışan, önemini yitirmiş yönetim biçimlerini içi boş kabuk gibi elinin tersiyle fırlatıp atan ve gücünü yeni yeni şeyler yaratmakta kullanmaya çalışan tarihin iradesi üstün gelmiştir. Onun yaşamında, evrende kendisine bir yer edinmek isteyen bir ulusun güçlü enerjisi ve kararlığı vardı, Mary Stuart'ın hazin sonucuyla birlikte kahramanlıklarla dolu o muhteşem şövalye kültürü de kesin olarak tarihin geçmişine gömülmüştür. Bu mücadelede her iki kraliçenin yaşam felsefesi ve düşünce biçimi tam olarak karşılığını bulmuş oluyor: Realist düşünen Elisabeth tarihte, romantik duygular taşıyan Mary Stuart ise şiirde ve destanda galip gelmiştir.

Bu karşıtlık, zaman, mekân ve biçimlendirdiği tarihsel kişilikler bakımından her türlü övgüye değerdi: Keşke ikisi arasındaki mücadele tarzı böyle ilkel, böyle alçaltıcı olmasaydı! Çünkü her iki kadın da seçkin kişiliklerine rağmen kadınlıktan kurtulamamışlar, cinsiyetlerinin zaaflarını ve aralarındaki düşmanlığı yenememişler, mücadelelerini açıkça sürdürmek yerine, kadınsı ve sinsice yapmışlardı. Eğer Mary Stuart ile Elisabeth'in yerine iki

erkek, iki kral karşı karşıya gelmiş olsaydı, kuşkusuz hemen şiddetli bir tartışmaya, açıkça bir savaşa girişirlerdi. İstek istekle, cesaret cesaretle karşılık bulurdu. Buna karşın Mary Stuart ile Elisabeth arasındaki anlaşmazlık, bu erkekçe samimiyetten yoksundu, bu bir kediler savaşıydı, her iki kadın da gizledikleri pençeleriyle birbirlerinin çevresinde dolaşarak ve pusuda bekleyerek sinsice ve kesinlikle dürüst olmayan bir oyun oynuyorlardı. Bu iki kadın, tam çeyrek yüzyıl boyunca birbirlerini hep kandırdılar ama aslında kendilerini bir an bile kandıramamışlardı. Bunlar hiçbir zaman birbirlerinin gözüne rahatça bakamamışlar, nefretlerini hiçbir zaman açıkça ve dürüstçe ortaya koyamamışlardır. Her ikisi de ellerindeki hançeri arkasında gizlemeye çalışırken, gülümseyerek, birbirlerine iltifatlar ederek ve ikiyüzlü davranarak birbirlerini selamlıyorlar, birbirlerine karşılıklı hediyeler sunuyorlar ve birbirlerini tebrik ediyorlardı. Hayır, Elisabeth ve Mary Stuart arasındaki kronik savaşta, öyle övünülecek anlar, *İlyada* destanına yakışır onurlu savaşlar yoktur, bu bir kahramanlık destanı da değildir, aksine psikolojik bakımdan belki heyecan vericidir ama ahlak anlayışı bakımından, yirmi yıl süren bir entrika ve hiçbir zaman dürüstçe yapılmayan bir mücadele olduğu için, son derece nefret uyandırıcı, Machiavelli'den alınmış ilkesiz bir siyaset örneğidir.

Onursuzca oynanan bu oyun, Mary Stuart'ın evlilik görüşmeleriyle başladı, karşısına kraliyet hanedanlarından soylu talipler çıkmıştı. Mary Stuart bunların hepsiyle evlenebilirdi çünkü içindeki kadın henüz daha uyanmamış ve eş seçimi konusunda etkili olmaya başlamamıştı. Kötü huylu ve saldırgan bir genç olduğu bilinmesine rağmen on beş yaşındaki Don Carlos'u ve aynı şekilde henüz daha reşit bile olmamış bir çocuk olan IX. Charles'ı da seve seve kabul edebilirdi. Evlilik, nefret ettiği rakibi

karşısında ona üstünlük sağladığı müddetçe, taliplerinin genç, yaşlı, çekici ya da itici olması hiç önemli değildi. Gelen taleplerle neredeyse hiç ilgilenmeyerek evlilik görüşmelerini üvey kardeşi Moray'e bıraktı, Moray ise bu görüşmeleri son derece bencil bir hırsla yürütüyordu; çünkü kız kardeşi Paris'te, Viyana'da ya da Madrid'de yeni bir taç giyecek olursa, kendisi ondan kurtulmuş olacak ve yeniden İskoçya'nın taçsız kralı olmuş olacaktı. Ama İskoçyalı casusları tarafından her şeyden ânında bilgilendirilen Elisabeth, çok kısa bir süre sonra bu deniz-aşırı ülkelerden gelen talipleri öğrendi ve bunları hemen şiddetle veto etti. Eğer Mary Stuart, Avusturya, Fransa ya da İspanya prenslerinin evlenme tekliflerini kabul edecek olursa, bunu düşmanca bir hareket sayacağını İskoçya elçisine açıkça ve tehdit edici bir şekilde bildirdi ama bu davranışına rağmen değerli kuzininin, "talipleri kendisine ne kadar sonsuz mutluluklar ve dünyevi ihtişamlar vaat ederlerse etsinler", yalnızca kendisine güvenmesi gerektiği konusunda onu kibarca uyarmaktan da geri kalmıyordu. Ah, Protestan bir prence, Danimarka kralına ya da Ferrara düküne –yani tehlikesiz ve önemsiz taliplere– ne itirazı olabilirdi ki! Ama en doğru olanı, Mary Stuart'ın "kendi memleketinde" herhangi bir İskoçyalı ya da bir İngiliz soylusuyla evlenmesiydi; böyle yaptığı takdirde kendisinin yardımından ve kardeşçe sevgisinden sonsuza dek emin olabilirdi.

Elisabeth'in bu tutumu kuşkusuz bir *foul play*'di¹ ve herkes onun gerçek amacının farkındaydı: *Virgin Queen* olarak kalan Elisabeth, rakibinin karşısına çıkan her iyi kısmeti engellemekten başka bir şey istemiyordu. Ama Mary Stuart da kendisine fırlatılan topu aynı maharetle

1. (İng.) Kurallara aykırı oyun; ihanet; birinin arkasından iş çevirme. (Y.N.)

geri gönderiyordu. Genç İskoçya kraliçesi, Elisabeth'e *overlordship*, yani evliliğine müdahalede bulunma hakkını vermeyi bir an bile düşünmüyordu. Ancak bu büyük pazarlık henüz sona ermemiştir; en önemli damat adayı Don Carlos hâlâ tereddüt ediyordu. Mary Stuart, Elisabeth'in bu sıcak ilgisine önce derin bir minnet duygusuyla karşılık veriyormuş gibi davrandı. İngiltere kraliçesiyle arasındaki kıymetli dostluğu ne pahasına olursa olsun keyfî bir davranışla tehlikeye sokmayacağını, aksine onun bütün önerilerini aynen kabul etmeye bütün içtenliğiyle hazır olduğunu bildiriyor ve Elisabeth'ten, hangi taliplerini uygun bulduğunu, hangilerini uygun bulmadığını kendisine bildirmesini rica ediyordu. Onun bu uysal tutumu çok etkileyiciydi ama Mary Stuart bütün bu söylenen sözlerin arasına, kendisinin bu uysal davranışını Elisabeth'in ne şekilde ödüllendireceği sorusunu, biraz çekinerek de olsa, sıkıştırıverdi. "Pekâlâ," dedi, "isteğini yerine getireceğim, çok sevgili kız kardeşim, senin kraliçelik asaletini aşacak kadar soylu bir erkekle kesinlikle evlenmeyeceğim ama buna karşılık sen de bana güvence ver ve açık kalplilikle söyle: Benim veliahtlık hakkım ne olacak?"

Böylece bu iki kadın arasındaki anlaşmazlık tekrar başlangıçtaki ezeli ölü noktaya dönmüş oluyordu. Elisabeth, İskoçya kraliçesinin taht hakkıyla ilgili ne zaman bir şeyler söylemek zorunda kalsa, hiçbir tanrı onu bu konuda net bir açıklama yapmaya zorlayamazdı. Kem küm ederek "kız kardeşinin haklarını kabul edeceğini", ona kendi kızı gibi özen göstereceğini dolambaçlı yollarla söylüyor, ağzından sayfalarca güzel sözler dökülüyor ama sonucu belirten bağlayıcı sözü bir türlü söyleyemiyordu. Tıpkı iki Levanten tüccar gibi, ikisi de bu evlilik işini karşılıklı pazarlıklarla yürütmek istiyor ama hiçbiri işi bağlamak için elini ilk uzatan olmak istemiyordu. Elisabeth, İskoçya kraliçesine, sana önerdiğim adamla evle-

nirsen, seni veliaht tayin ederim, diyor. Mary Stuart da ona, beni veliaht tayin edersen, önerdiğin adamla evlenirim, diye karşılık veriyordu. Ama ikisi de birbirine güvenmiyordu çünkü ikisi de birbirine yalan söylüyor, ikisi de birbirini kandırmaya çalışıyordu.

Evlilik, damat adayları ve veliaht hakkıyla ilgili tartışmalar böylece iki yıl boyunca sürüp gitti. Ama tuhaf bir şekilde her iki hilebaz kadın da farkında olmadan birbirine yardım etmiş oluyordu. Elisabeth, Mary Stuart'ı oyalamak istiyor, Mary Stuart ise talihsiz bir şekilde bütün hükümdarlar arasında en ağır davranan İspanya'nın ikircikli kralı II. Felipe'yle müzakere etmek zorunda kalıyordu. Ama İspanya'yla yürütülen bu müzakereler hiçbir sonuç vermeyip başka bir karar alınması gerektiği anlaşıncı, Mary Stuart kaçamak oyununu oynamaya bir son verip sevgili kız kardeşinin göğsüne tabancayı dayamaya karar verdi. Bunun için Elisabeth'e, kendi konumuna uygun olabilecek koca adayı olarak kimi önereceğini açıkça ve anlaşılır bir dille sordu.

Kendisinden inandırıcı bir yanıt istenmesi, özellikle de böyle bir konuda, Elisabeth için sevimsiz bir durumdu. Çünkü Mary Stuart için kimi seçtiğini kinaye yoluyla çoktan beri anlatmaya çalışıyordu. İskoçya kraliçesine, "kabul edeceğini hiç kimsenin tahmin etmediği birini önermek istediğini" anlamlı bir şekilde mırıldanıp duruyordu. Ama İskoçya sarayı bunu anlamamış gibi yapıyor, ondan olumlu bir öneri ve bir isim bekliyordu. Köşeye sıkışan Elisabeth, artık imalı açıklamalarının arkasına gizlenemeyeceğini anladı. Dişlerinin arasında sıkı sıkı sakladığı damat adayının adını sonunda açıklamak zorunda kaldı: Robert Dudley.

Bu diplomatik komedi kısa bir süre sonra maskaralı-

ğa dönüşme tehlikesi göstermeye başlamıştı. Çünkü Elisabeth'in önerisi ya inanılmaz bir hakaret ya da tam bir blöftü. Bir İskoçya kraliçesini, bir Fransa kralının dul eşini, kız kardeşi bildiği kraliçenin bir tebaasıyla, kanında bir damla kraliyet kanı bulunmayan küçük bir soyluyla evlendirme düşüncesi, o zamanın anlayışına göre neredeyse bir küfür anlamına geliyordu. Ama İngiliz kraliçesinin bu hareketi koca aday olarak önerilen kişinin seçimiyle daha da büyük bir küstahlığa dönüşüyordu; çünkü Robert Dudley'in yıllardan beri Elisabeth'in şehvet tutkunu bir oyun arkadaşı olduğunu bütün Avrupa biliyordu, demek ki İngiltere kraliçesi, evlenmeye layık bulmadığı bir adamı, yıpranmış eski bir elbise gibi, İskoçya kraliçesine bırakmak istiyordu. Sürekli bir kararsızlık içinde bulunan Elisabeth, aslında birkaç yıl önce bu adamla evlenmeyi düşünmüştü. (Aslında kafasında hâlâ bu düşünce vardı.) Ama Dudley'nin karısı Amy Robsard bir gün kuşkulu bir şekilde ölü bulununca, suç ortaklığı kuşkusundan kaçınmak için hemen geri çekilmişti. Dünya kamuoyu önünde, önce bu karanlık olay yüzünden, sonra da Elisabeth'le yaşadığı erotik ilişkiden dolayı iki defa rezil duruma düşmüş olan bu adamı Mary Stuart'a koca aday olarak takdim etmek, kraliçelik görevinde bulunduğu sürece Elisabeth'in yaptığı pek çok gülünç ve küstahça davranışlar arasında belki de en şaşırtıcı olanıydı.

Elisabeth'in bu anlaşılması zor öneriyle neyi amaçladığını tam olarak anlamak hiçbir zaman mümkün olmayacaktır: Zaten isterik yaradılışlı bu kadının çılgınca duygularını mantıkla açıklamaya kim cesaret edebilirdi ki! İçten duygularla seven bir kadın olarak evlenmeye cesaret edemediği âşığına, krallık tahtı hakkı tanıyarak sahip olduğu en kıymetli şeyi, İngiltere krallığını nasıl bırakacaktı? Ya da artık can sıkıcı olmaya başlayan âşığından kurtulmak mı istiyordu? Güven duyduğu adamla hırslı raki-

bini daha kolay alt edebileceğini mi düşünüyordu? Yoksa Dudley'in sadakatini mi denemek istiyordu? Bir *ménage à trois*¹ mı düşlüyordu? Ya da bu saçma öneriyi, Mary Stuart'ın hemen reddedeceğini bilerek sırf onu haksız duruma düşürmek için mi yapmıştı? Bütün bunlar mümkün olabilir ama en akla yakın olanı, bu kaprisli kadının gerçekten ne istediğini kendisinin de bilmiyor olmasıdır: Belki de insanlarla ve siyasi kararlarla nasıl oynadıysa, şimdi de düşünceleriyle oynuyordu. Eğer Mary Stuart, Kraliçe Elisabeth'in isteğini ciddiye alıp onun terk ettiği âşığını eş olarak kabul etmiş olsaydı, bunun nasıl bir sonuç doğuracağını kimse tahmin edemezdi. O zaman Elisabeth durumu hemen tersine çevirerek Dudley'nin Mary Stuart'la evlenmesine engel olur ve evlenme teklifinin neden olduğu utanca, reddedilmiş olmanın utancını da eklerdi.

Mary Stuart, Elisabeth'in, damarlarında kraliyet kanı taşımayan biriyle evlenme teklifini adeta Tanrı'ya küfür gibi hissetti. Bu yüzden kapıldığı ilk öfke ânında Elisabeth'in gönderdiği elçiye, kendisi gibi kutsanıp kraliçeliğe getirilmiş bir kadının, "Lord Robert" gibi sıradan bir adamla evlenmesi önerisini, kraliçesinin gerçekten ciddiye alıp almadığını alaylı bir dille sordu. Ama daha sonra öfkesini yendi ve çevresine yeniden ılık saçmaya başladı; böylesine tehlikeli bir rakibi kaba bir şekilde reddedip daha şimdiden kızdırmamak gerekirdi. İspanya ya da Fransa veliahtlarından biriyle evlendikten sonra, yaptığı bu büyük hakaret için Elisabeth'le esaslı bir şekilde hesaplaşmak mümkündü. İki kız kardeş arasındaki bu mücadelede birinin riyakârlığına ötekisi de aynı şekilde riyakârlıkla karşılık veriyor, Elisabeth'in utanç verici

1. (Fr.) Üçlü ilişki. (Y.N.)

önerisine Mary Stuart hemen aynı şekilde sahte bir dostluk gösterisiyle karşılık veriyordu. Bu nedenle Dudley'in evlilik talebi Edinburgh'da hemen reddedilmedi; hayır, hayır, kesinlikle reddedilmedi, aksine İskoçya kraliçesi bu maskaralığı ciddiye alıyormuş gibi davrandı ve böylece oynanan oyuna mükemmel bir ikinci perde hazırladı. Sir James Melville, sözde Dudley'in evlenme teklifi görüşmelerini başlatmak için resmen Londra'ya gönderildi ama asıl amaç bu yalan ve ikiyüzlülük yumağını büsbütün karıştırmaktı.

Mary Stuart'ın soyluları arasında en sadık olan Melville, iyi bir diplomatik yeteneğe sahip olmasının yanı sıra, güzel yazı yazmayı ve tasvir etmeyi de çok iyi beceriyordu; bunun için ona özellikle teşekkür borçluyuz. Çünkü Melville'in Londra'ya yaptığı ziyaret, dünyaya, Elisabeth'in kendine özgü kişiliği hakkında çok renkli ve çok etkileyici bir tasvir ve aynı zamanda mükemmel bir tarihsel komedi sahnesi bahşetmiş oldu. Elisabeth, bu kültürlü adamın yıllarca Fransa ve Almanya saraylarında yaşadığını çok iyi biliyordu; bunun için Melville'in korkunç hafıza gücüyle kendisinin bütün zaaflarını ve şuhluğunu tarihe bırakacağından habersiz, kadınlığını kullanarak onu etkilemek için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Ama kadın olarak kendini beğenmiş hali onun kraliçelik onuruna her zaman kötü oyunlar oynamıştı: Kendini herkese beğendirmeye çalışan bu cilveli kadın, şimdi de İskoçya kraliçesinin özel elçisini siyaset yoluyla ikna edeceği yerde, özel meziyetlerini kullanarak onu etkilemeye kalkışmıştı. Tavus kuşu kuyruğunu ötekine karşı yelpaze gibi açmıştı. Zengin gardırobundan –ki ölümünden sonra üç bin elbisesi bulunmuştur– en pahalı ve en değerli elbiselerini çıkarıyor ve kâh İngiliz, kâh İtalyan, kâh Fransız tarzına göre giyiniyor, dekoltesini cömertçe açıyor, Latincesiyle, Fransızcasıyla ve İtalyancasıyla çev-

resine kur yapıyor ve doyumsuz bir hırsla Mary Stuart'ın elçisinin hayranlığını kazanmaya çalışıyordu. Ama ne kadar güzel, ne kadar akıllı ve ne kadar bilgili olduğunu sansa da, bütün bu üstünlük meziyetleri ona yetmiyordu: Tıpkı masaldaki, "Ayna ayna, söyle bana ülkenin en güzel kadını kim?" diye soran kraliçe gibi, İskoçya kraliçesinin elçisine, bir kadın olarak kendisine, kendi ülkesinin kraliçesinden daha çok hayranlık duyduğunu söylettirmeye çalışıyordu. Kendisinin Mary Stuart'tan daha güzel, daha akıllı ya da daha kültürlü olduğunu onun ağzından duymak istiyordu. Bunun için dalgalı, kızıla çalan sarışın gür saçlarını açarak ona gösteriyor ve Mary Stuart'ın saçlarının daha güzel olup olmadığını soruyordu – bir kraliçe elçisi için ne kadar da utanç verici bir soru! Ama Melville bilgece bir yanıtla bu tatsız olaydan kurtulmasını bildi, ona, bütün İngiltere'de Elisabeth'le kıyaslanacak bir kadın olmadığı gibi, İskoçya'da da Mary Stuart'tan daha üstün bir kadın olmadığını söyledi. Ama bu yarı yarıya paylaşım, bu kadının çılgınca gururuna yeterli gelmiyor, tüm cazibesıyla elçiye çalım satmaya devam ediyordu; ona klavsen çalıyor ve lavta eşliğinde şarkılar söylüyordu: Melville onu siyasi olarak kandırmakla yükümlü olduğu bilinciyle hareket ederek Elisabeth'in cildinin daha beyaz olduğunu, daha iyi klavsen çaldığını ve Mary Stuart'tan daha kıvrak dans ettiğini sonunda söylemeye mecbur kaldı. Kendisinin Mary Stuart'tan daha iyi olduğunu göstermeye çalışan Elisabeth, bir an asıl konuyu unuttu ama Melville sözü bu nazik konuya getirince, kendisini bu maskaralığa iyice kaptırdığı için, çekmecesinin gözünden hemen Mary Stuart'ın bir minyatür portresini çıkardı ve onu içten gelen bir sevgiyle öptü. Daha sonra heyecandan titreyen sesiyle Mary Stuart'la, sevgili kız kardeşiyle şahsen tanışmayı ne kadar çok istediğini (oysa böyle bir karşılaşmayı akamete uğratmak için akla gelebilecek her

şeyi yapmıştı) anlatmaya başladı; öyle anlatıyordu ki, bu pervasız oyuncuya inanan herkesin, Elisabeth için yeryüzünde bu komşu ülke kraliçesinin mutlu olmasından daha önemli bir şey olmadığına ikna olması gerekirdi. Ama Melville sakın düşünceli ve her şeyi hemen görebilen bir adamdı. Bütün bu gösterilere ve maskaralıklara aldanmayarak hemen bir rapor hazırladı ve Kraliçe Elisabeth'in konuşmalarında samimi olmadığını ve dürüst hareket etmediğini, yalnızca rol yaptığını, büyük bir gerilim ve korku yarattığını Edinburgh'a bildirdi. Elisabeth, Kraliçe Mary Stuart'ın Dudley'le evlenmesi hakkında ne düşündüğünü sorunca, deneyimli diplomat kaba bir hayır ya da açık bir evet yanıtı vermekten kaçındı ve kaçamaklı bir dille, Mary Stuart'ın bu olasılığı henüz daha ciddi olarak değerlendirmedığını söyledi. Ama Melville kaçamak yollara başvurdukça, Elisabeth bastırıyordu: "Lord Robert benim en iyi dostumdur," dedi, "ben onu erkek kardeşim gibi severim ve eğer evlenmeye karar vermiş olsaydım, kesinlikle ondan başkasıyla evlenmezdim. Ama bu konudaki kararsızlığımı bir türlü yenemediğim için, hiç olmazsa sevgili kız kardeşimin onu eş olarak seçmesini istiyorum. Çünkü onun Lord Robert'le birlikte benim kraliçelik tahtımı paylaşmasını herkesten çok istiyorum. Kız kardeşimin onu küçük görmemesi için, birkaç gün içinde onu Leicester kontluğuna ve Denbigh baronluğuna yükselteceğim."

Gerçekten de birkaç gün sonra –komedinin üçüncü perdesi– herkesin davet edildiği tören gösterişli bir şekilde yapıldı. Lord Robert Dudley, bütün soyluların karşısında, kraliçesinin ve gönül dostunun önünde eğilip diz çöktü ve Kont Leicester olarak ayağa kalktı. Ama Elisabeth'in içindeki kadın bu coşkulu ânında kraliçeye aptalca bir oyun daha oynamıştı. Çünkü seks düşkünü bir kadın olan kraliçe, sadık uşağının başına kontluk tacını

koyarken, dostunun saçlarını okşamaktan kendini alamamıştı, bu nedenle düzenlenen bu coşkulu tören maskaralığa dönüşmüş ve Melville, bıyık altından sessizce gülmüştü: Edinburgh'daki kraliçesine eğlendirici bir rapor gönderebilecekti.

Ama Melville, İngiliz kraliçesinin oynadığı bu komediye bir tarih yazarı olarak katılıp kendisini eğlendirmek için gelmemişti Londra'ya, bütün bu yalan ve yapay gösterilerde onun çok özel bir rolü vardı. Diplomat çantasının içinde Elisabeth'e göstermeyi hiç düşünmediği birkaç gizli bölme vardı, Leicester kontu hakkındaki saray dedikoduları, onun Londra'daki asıl görevlerini gizlemeye hizmet eden yalnızca bir manevraydı. Her şeyden önce atak davranıp İspanyol elçisinin kapısını çalarak, Don Carlos'un İskoçya kraliçesiyle evlenmeyi ret mi yoksa kabul mü ettiğini öğrenmesi gerekiyordu çünkü Mary Stuart daha fazla beklemek istemiyordu. Bunun dışında ikinci sınıf bir damat adayı olan Henry Darnley'le de gizlice bağlantı kurması gerekecekti.

Henry Darnley adındaki bu adam, şimdilik yedekte tutuluyordu. Mary Stuart, düşlediği evliliğin gerçekleşmemesi halinde, son çare olarak onunla evlenecekti. Çünkü Henry Darnley ne bir kral ne de bir prensi ve babası Lennox kontu, Stuart ailesinin düşmanı olarak İskoçya'dan sürülmüş ve mallarına el konulmuştu. Ama bu on sekiz yaşındaki delikanlının damarlarında, anne tarafından akraba olduğu Tudor'ların kanı dolaşıyordu; Kral II. Henri'nin torun çocuğu olması dolayısıyla İngiliz sarayındaki kral kanı taşıyan ilk prensi (*prince de sang*) ve bu nedenle bir kraliçenin evlenebileceği asalet unvanına sahipti, üstelik Katolik olmak gibi üstün bir meziyete de sahipti. O halde ateşe atılan üçüncü, dördüncü ya da beşinci demir parçası olarak bu genç Darnley damat adayı

olarak düşünülebilirdi. Melville bu yedek adayın hırslı annesi Margarete Lennox'la bağlayıcı bir taahhüt altına girmeyecek şekilde bazı görüşmeler yapıyordu.

Gerçi iyi hazırlanmış gerçek bir komedide oynayan oyuncular karşılıklı olarak birbirlerini kandırırlar ve bunlar, oyun sırasında birbirlerinin kartına bir an için gözünün ucuyla bakmayacak kadar da dürüst değildirler. Elisabeth, Melville'in Londra'ya sırf saçlarının güzelliği ve klavsen çalışı hakkında kendisine kompliman yapmak için geldiğine inanacak kadar saf değildi: Terk ettiği sevgilisiyle evlenmesi için yaptığı teklifin Mary Stuart'ı pek heyecanlandırmadığını biliyordu, sevgili akrabası Lady Lennox'un ne kadar hırslı ve gayretli bir kadın olduğunun da farkındaydı. Üstelik casusları aracılığıyla bazı şeyleri öğrenmiş olması mümkündü. Çünkü kendisine asalet unvanı verilmesi için düzenlenen tören sırasında, Henry Darnley sarayın ilk prensi olması dolayısıyla kraliyet kılıcını kuşanıp kraliçenin önünden yürürken, bu cüretkâr kadın birdenbire başlayan bir samimiyet duygusuyla Melville'e yaklaşmış ve onun yüzüne karşı, "Biliyorum, bu tutkulu genç adam sizin daha çok hoşunuza gidiyor," demişti. Ama Melville, çantasının içindeki gizli bölmeye yapılan bu ani saldırı karşısında soğukkanlılığını kaybetmemişti. Zaten böyle nazik bir anda küstahça yalan söyleme sanatından anlamıyor olsaydı, kuşkusuz kötü bir diplomat olurdu. Böylece gözlerinden zekâ fışkıran bu diplomat, aniden yüzünü buruşturmuş ve daha bir gün önce hararetli tartışmalar yaptığı Darnley'yi aşağılayarak şöyle demişti: "Tinsel yetenekleri olan bir kadın, böyle güzel, narin yapılı ve sakalsız bir adamdan, erkekten çok kadına benzeyen bir adamdan asla hoşlanmaz."

Elisabeth bu aşağılama oyununa gerçekten kanmış mıydı? Diplomatın çabası ve akıllı davranışı onun güvensizlik duygusunu gerçekten dağıtmış mıydı? Yoksa bütün

bu sorunda iç içe geçmiş iki taraflı bir oyun mu oynuyordu? Her ne ise, olası olmayan bir şey gerçekleşti; ilk önce Darnley'nin babası Lord Lennox İskoçya'ya geri dönme izni aldı ve 1565 yılının Ocak ayında Darnley'nin kendisine de geri dönme izni verildi. Böylece Elisabeth –bunu hangi ruh haliyle ya da kurnazlıktan yaptığını kimse bilemez– özellikle en tehlikeli damat adayını Mary Stuart'ın sarayına gönderdi. Bu geri dönüş izninin alınmasına destek veren adam da, ne tuhaf ki, kraliçesinin örüp boynuna geçirdiği evlenme yumağının ilmiğinden sessizce kurtulmak için iki taraflı bir oyun oynayan Kont Leicester'den başkası değildi. Artık bu ilkel komedinin dördüncü perdesine tüm canlılığıyla İskoçya'da devam edilebilirdi ama tam bu sırada ortaya çıkan rastlantısal bir olay, bütün oyunculara beklenmedik bir oyun oynadı. Örülen bu yumağın ipi aniden koptu ve damat adayları komedisi, rol alanların hiçbirinin beklemediği tuhaf bir sonuca ulaştı.

Çünkü siyaset kurumu, bu dünyevi ve suni güç, o yılın bir kış gününde doğanın yıkıcı gücüyle karşılaşmıştı: Mary Stuart'ı ziyaret etmeye gelen damat adayı, kraliçenin içinde gerçek bir kadın olduğunu anlamıştı. Mary Stuart'ın içindeki kadınsı duygular yıllarca süren ilgisizlik ve sabırlı bir bekleyişten sonra nihayet uyanmıştı. Bugüne kadar sadece bir kral kızı, kral nişanlısı, kraliçe ve dul kral eşi olarak sürekli yabancı güçlerin oyuncağı, diplomasinin uysal kadını olmuştu. Ama şimdi içindeki kadınsal duygular birdenbire kabarmış, genç bedenine ve hayatına özgürce ve bütünüyle sahip olmak için, bugüne kadar taşıdığı iktidar hırsını sıkıcı bir elbise gibi sırtından çıkarıp atıvermişti. Mary Stuart ilk defa başkalarını değil, yalnızca kendi kalbinin atışını, kendi duygularının istek ve arzusunu dinliyordu. Ve onun içsel yaşamının öyküsü işte böyle başlamış oldu.

YEDİNCİ BÖLÜM

İkinci Evlilik

1565

O sıralarda gerçekleşen beklenmedik bir olay, aslında dünyanın en alışılmış olaylarından biriydi: Genç bir kadın genç bir erkeğe âşık olmuştu. İnsan doğası kendisini sürrekli baskı altında tutamaz: Sıcakkanlı ve duyguları güçlü bir kadın olan Mary Stuart, yaşamının ve yazgısının dönüm noktasını teşkil eden bu dönemde yirmi üç yaşının eşiğinde bulunuyordu. Dul bir kadın olarak dört yıl boyunca ciddi anlamda erotik bir olay yaşamadan tamamen kusursuz bir hayat sürmüştü. Ama duyguları bastırmanın da bir sonu vardır: Bir kraliçenin içindeki kadın günün birinde uyanır ve en kutsal hakkını, sevmeye ve sevilme hakkını ister.

Mary Stuart'ın gönlünü kaptırdığı ilk siyasi talibi –dünya tarihinde rastlanan ender bir durum– 1556 yılının Şubat ayının başlarında annesinin emriyle İskoçya'ya gelen Darnley'den başkası değildi. Bu genç delikanlı, Mary Stuart'a tamamen yabancı değildi; dört yıl önce, henüz daha on beş yaşındayken dul bir kadın olarak karanlık odasında yas tutan genç kraliçeye annesinin taziyelerini sunmak üzere Fransa'ya gelmişti. Ama o zamandan beri hayli büyümüş, yuvarlak çocuksu gözleriyle dünyaya ürkek ürkek bakan, sakalsız ve kız gibi parlayan güzel yüzüyle uzun boylu, güçlü kuvvetli ve sarışın bir deli-

kanlı olmuştu: Mauvissière onu şöyle tasvir eder: "*Il n'est possible de voir un plus beau prince*".¹ Genç kraliçe de onun şimdiye kadar karşılaştığı en sevimli ve çok iyi yetiştirilmiş uzun boylu bir delikanlı olduğunu söylüyordu. Ama Mary Stuart'ın ateşli ve sabırsız ruh hali kolaylıkla kuruntuya kapılmasına neden oluyordu. Onun gibi romantik rüya gören kadınlar çevrelerindeki insanları ve nesneleri gerçek değerleriyle pek ölçemezler, aksine onları nasıl görmek istiyorlarsa öyle görürler. Böylesi dik başlı yaratıklar kuruntu ve hayal kırıklığı arasında bocalayıp dururlar, aşk sarhoşluğunu üzerlerinden tam olarak atamazlar, bir kuruntudan kurtulurken başka bir kuruntunun kurbanı olurlar çünkü onların gerçek dünyası hakikat değil, kuruntudur. İşte Mary Stuart da bu sevimli delikanlıya karşı birdenbire ateşlenen bir yakınlık duymuştu, genç Darnley'nin dış güzelliğinin arkasında gizlenen sığ derinliği, güçlü kaslarının altındaki gerçeği görmemiş, soylulara özgü kıvraklığının gerisinde tinsel bir kültürün bulunmadığını fark edememişti. Yetiştigi pürüsten çevrenin biraz şımarttığı Mary Stuart, bu kültürün etkisiyle genç prensin sadece ata binişinin güzelliğini, kıvrak dans edişini, müziği ve neşeli sohbetleri çok sevdiğini ve gerektiğinde hoş dizeler yazabildiğini görüyordu. Sanata düşkünlükten kaynaklanan böyle bir parıltı onun üzerinde her zaman etkili olmuştu; Mary Stuart, bu genç prenste dans, av ve her türlü beceri ve oyunlar için hoş bir arkadaş bulduğu için çok seviniyordu, onun varlığı sarayın can sıkıcı havasını biraz değiştirmiş, gençliğin tatlı aromasını getirmişti. Ama çok akıllı bir kadın olan annesinin talimatlarına uyarak son derece mütevazı bir tavır sergileyen Darnley, başkaları tarafından da dostça

1. (Fr.) Daha yakışıklı bir prens görmek imkânsız. (Ç.N.)

karşılanıyordu, bu genç adam çok geçmeden bütün Edin-
burgh'da herkesin çok sevdiği bir konuk, Elisabeth'in ca-
susu Randolph'un bildirdiği gibi, çok sayılan bir adam
oldu. Darnley kraliçeye talip olma rolünü sadece ona kar-
şı değil, her tarafa karşı kendisinden beklenmeyen bir ma-
haretle oynuyordu. Bir taraftan kraliçenin yeni gizli sek-
reteri ve Reform karşıtı hareketin güvenilir adamı David
Rizzio ile dostluk kuruyor, gündüzleri onunla top oynu-
yor, geceleri onunla aynı yatakta yatıyordu. Ama Katolik-
lere karşı böylece yakınlık gösterirken, Protestanlara göz
kırpıktan da geri durmuyordu. Pazar günleri Reformcu
Kral Naibi Moray'la birlikte Protestan kilisesine, "kirk"e
gidiyor, orada Rahip John Knox'ın verdiği vaazları güya
derin bir duyguyla dinliyor, öğlenleri her türlü kuşkuyu
üzerinden atmak için İngiliz elçisiyle birlikte yemek yiyor
ve ona Elisabeth'in yüce gönüllülüğünü övüyor, akşamlar-
ı dört Mary'lerle dans ediyordu, kısacası pek de akıllı ol-
mayan ama iyi yönlendirilmiş olan bu uzun boylu deli-
kanlı, işini çok iyi yapıyordu, özellikle sıradan bir kişilik
oluşu, onu aceleci kuşkulardan koruyordu.

Ama içindeki kıvılcım birdenbire parlamış ve alev
almıştı, kralların ve prenslerin talip olduğu Mary Stuart
şimdi bu on dokuz yaşındaki eğitimsiz delikanlıya gön-
lünü kaptırmıştı. Onun aşka olan düşkünlüğü, güçlü
duygularını kısa süreli ve önemsiz aşk serüvenleriyle er-
kenden harcayan olgun insanlarda olduğu gibi, önlene-
mez bir güçle adeta coşup kabarıyordu. Mary Stuart ka-
dınısı isteklerini ilk defa Darnley'de yaşıyordu. Çünkü II.
François'yla yaptığı çocukluk evliliği, çözüme kavuştu-
rulamamış bir çeşit arkadaşlıktan başka bir şey değildi, o
zamandan beri geçen yıllar boyunca içindeki kadın, bir
çeşit duygu körlüğü içinde yaşamıştı: Ama şimdi birden-
bire bir insan, bir erkek çıkmıştı karşısına, bütün bu biri-
ken ve toplanan duygu seli, coşup kabaran azgın bir dere

gibi ona doğru akıyordu. Mary Stuart, pek çok kadının yaptığı gibi, hiç düşünmeden karşısına çıkan bu ilk delikanlıyı hayatının tek ve mutlak erkeği olarak gördü. Bu genç adamın gerçek değerini anlamak için biraz beklemek, kuşkusuz daha akıllıca olurdu. Ama gönlünü kaptırmış tutkulu bir kadından mantık beklemek gece yarısı gökyüzünde güneş aramaya benzer. Çünkü gerçek bir aşk doğası gereği usdışıdır ve analiz edilemez. Her türlü hesabın, hatta her türlü analizin dışında kalır. Mary Stuart'ın yaptığı seçimin her zamanki parlak zekâsının dışında gerçekleştiğine kuşku yok. Henüz daha olgunlaşmamış, güzelliğinden başka hiçbir meziyeti olmayan bu kendini beğenmiş delikanlının kişiliğinde genç kraliçenin coşku-lu heyecanını anlaşılır kılacak hiçbir şey yoktu; düşünsel üstünlüğe sahip kadınlar tarafından ölçüsüzce sevilen sayısız erkekler gibi, Darnley'nin de, kadınsı duyguları henüz daha tam olarak uyanmamış bir kadının karşısına tesadüfen ve tam zamanında çıkmaktan başka bir özelliği, başka sihirli bir gücü yoktu.

Bu gururlu Stuart kızının kanının kabarıp coşması için uzun bir süre, hatta gerektiğinden de uzun bir süre geçmişti. Ama şimdi kıpır kıpır kaynayan kanı bu sabırsız kadının tüm ruhunu altüst etmişti. Mary Stuart bir şeyi kafasına koydu mu, asla beklemez ve hiçbir şey düşünmezdi. Aşk dolu güzel bir gelecek için artık İngiltere, Fransa ve İspanya umurunda olur muydu? Hayır, Elisabeth'le oynadıkları o can sıkıcı aptalca oyunu daha fazla sürdürmek istemiyordu, iki dünyanın tacını bile getirse, Madridli uyuşuk talibini artık bekleyemezdi: Şimdi karşısına şehvetten dudakları kızarmış, şaşkın şaşkın bakan ve çocuksu gözleriyle aşkı arayan parlak, zarif ve seven bir delikanlı çıkmıştı! Bir an önce ona bağlanmak, bir an önce kendini ona teslim etmek istiyordu; Mary Stuart aklına ve duygularına yenik düşmüştü, tek düşüncesi içindeki bü-

yük tutkuyu doya doya yaşamaktı. Bütün saray halkı arasında onun bu tutkusunun, bu tatlı aşk çilesinin farkında olan tek bir kişi vardı, o da sevgililerin gemisini Cythera Limanı'na ustalıkla sokabilmek için elinden gelen her şeyi yapan yeni gizli sekreter David Rizzio idi. Papanın bu güvenilir adamı, bir Katolikle evlenmenin Katolik kilisesinin İskoçya'da yeniden hâkimiyet kurmasına neden olacağını düşünüyordu, aslında onun hararetle yerine getirdiği çöpçatanlık görevi, çiftin mutluluğunu sağlamaktan çok Reform karşıtı hareketin siyasi amaçlarının gerçekleşmesine yarıyordu. David Rizzio, krallığın mühürdarları olan Moray ve Maitland, Mary Stuart'ın evlenme niyetini henüz daha öğrenmeden, papaya bir mektup yazarak kraliçenin evlenmesi için resmen izin istedi; çünkü Mary Stuart, koca adayı Darnley'le dördüncü dereceden akrabaydı; ayrıca Elisabeth'in bu evliliği onaylamayıp güçlük çıkarabileceği olasılığını da göz önünde bulundurarak Kral II. Felipe'ye, Mary Stuart'ın kendisinin yardımına güvenip güvenemeyeceğini de sordu, evet, evlenme projesinin başarıya ulaşmasıyla kendi yıldızının parlayacağını ve Katolik kilisesinin bu büyük başarısının göklere çıkacağını düşünen bu gizli temsilci, gecesini gündüzüne katarak çalışıyordu. Ama o, tüm engelleri ortadan kaldırmak için bu kadar emek ve çaba gösterse de, sabırsız kraliçe onun çok yavaş, çok temkinli, çok dikkatli hareket ettiğini düşünüyordu. Mektupların kaplumbağa hızıyla dağları ve denizleri aşıp yerine ulaşması için haftalarca beklemek istemiyordu. Papanın bu evliliğe izin vereceğine o kadar emindi ki, onaylanmasını istediği bu iznin bir kâğıt parçasının üzerine yazılacak teyidini beklemeye gerek duymadı. Mary Stuart bütün kararlarında bu anlamsız davranış biçimini, bu gösterişli ve aptalca aşırılığı hep göstermiştir. Ama akıllı Rizzio, kraliçesinin öteki istekleri gibi sonunda bu isteğini de yerine getirmesini bildi; kendi odasına bir

Katolik papaz getirtti. Her ne kadar daha önce kilisenin ruhuna uygun bir evlilik yapıldığı kanıtlanmasa da –Mary Stuart’ın yaşamıyla ilgili açıklamalarda bulunan tanıkların söylediklerine pek güvenmemek gerekir– iki sevgili arasında nişan ya da herhangi bir evlilik bağı kurulduğuna kuşku yoktur. Çünkü kraliçenin becerikli yardımcısı Rizzio, “*Laudato sia Dio,*”¹ diye haykırmıştı; artık kimse bu evliliği bozamayacaktı. Darnley’nin kraliçenin gerçek talibi olduğunu saraydakiler henüz daha fark etmeden, o, Mary Stuart’ın hayatına çoktan girmiş ve belki de vücuduna da sahip olmuştu.

Bu *matrimonio segreto*’nun² sırrı, yalnızca üç kişi ve susmaya mecbur bırakılan papaz tarafından bilindiği için tamamen gizli kalabildi. Ama yükselen duman gizlenen alevi nasıl ele verirse, yaşanan aşk da gizlenen duyguları aynı şekilde açığa vurur; nitekim fazla zaman geçmeden bütün saray halkı ikisini de daha dikkatle gözetlemeye başladı. Zavallı delikanlı aniden kızamık hastalığına yakalanınca –bir damat adayı için tuhaf bir hastalık– Mary Stuart’ın ona ne büyük bir kaygı ve özenle baktığı dikkatlerden kaçmamıştı. Hastalığı sırasında yatağının başından bir an olsun ayrılmamış, Darnley de iyileşir iyileşmez onun yanından uzaklaşmamıştı. Bu durum karşısında kaşlarını çatan ilk insan Moray oldu. Moray, kız kardeşinin evlenme planlarını (özellikle de kendi geleceğini düşünerek) içtenlikle desteklemiş, koyu bir Protestan olmasına rağmen Habsburg Hanedanı’ndan gelen Katolik bir İspanyol oğlanla evlenmesine bile izin vermişti. Çünkü Madrid, Holyrood’dan onu rahatsız edemeyecek kadar uzakta bulunuyordu. Ama Darnley

1. (İt.) Tanrı’ya hamdolsun. (Ç.N.)

2. (İt.) Gizli evlilik. (Ç.N.)

planı onun çıkarlarına tamamen aykırıydı. Moray, bu kendini beğenmiş, tüysüz ve yumuşak delikanlının, kraliçenin kocası olur olmaz krallık gücünü kullanmak isteyeceğini anlayacak kadar akıllı biriydi. Ayrıca papanın özel temsilcisi olan bu İtalyan sekreter Rizzio'nun çevirdiği entrikalarla neyi amaçladığını görecektik kadar da siyasi sezgi yeteneğine sahipti: Amaçlanan şey, İskoçya'da Katolikliğin yeniden hâkim olması ve Reform hareketinin bütünüyle ortadan kaldırılmasıydı. Moray'ın kararlı kişiliğinde kişisel hırsla dinsel inanç, iktidar hırsıyla ulusal kaygı birleşti ve o, kraliçenin Darnley'le evlenmesiyle İskoçya'da yabancı bir hâkimiyetin işbaşına geleceğini, buna karşın kendi hâkimiyetinin sona ereceğini anladı. Bunun için kız kardeşinin karşısına geçerek barış ve huzura henüz yeni kavuşan ülkede çok büyük huzursuzluk çıkmasına neden olacak bu evlilikten vazgeçmesi konusunda onu uyardı. Ama uyarılarının dikkate alınmadığını görünce de, öfkeyle sarayı terk edip gitti.

Sadakati kanıtlanmış öteki danışman Maitland de direniyordu. İskoçya'daki barış ortamının ve kendi konumunun tehlikeye girdiğini o da görüyor, hem bakan hem de bir Protestan olarak Katolik bir prensin kraliçenin eşi olarak taht üzerinde hak sahibi olmasına karşı çıkıyordu. Böylece ülkenin Reform yanlısı lordları yavaş yavaş bu iki kişi etrafında toplanmaya başladılar. Sonunda İngiltere elçisi Randolph'un da gözleri açılmaya başlamıştı. Elisabeth'e gönderdiği raporlarda, en önemli anları uykuda geçirmenin verdiği derin utançla, yakışıklı delikanlının İskoçya kraliçesi üzerindeki etkisini *witchcraft*¹ olarak açıklıyor ve acilen yardım talebinde bulunuyordu. Ama Elisabeth'in İskoçya kraliçesinin eş tercihini öğrendiği za-

1. (İng.) Büyü. (Ç.N.)

man duyduğu büyük öfke ve hiddet yanında bu küçük insanların hoşnutsuzluklarının ve homurdanmalarının ne önemi olabilirdi ki! Elisabeth, ikiyüzlü davranışının bedelini çok ağır ödemiş, bu evlenme oyununda kandırılarak gülünç duruma düşürülmüştü. Leicester hakkında görüşmelerde bulunmak bahanesiyle kendisini kandırmışlar, gerçek damat adayını elinden alarak İskoçya'ya kaçırmışlardı; diplomasideki büyük üstünlüğüne rağmen şimdi Londra'daki sarayında öylece oturuyordu, harekete geçmek için geç kalmıştı. İlk öfke ânında bu evlilik işinin asıl sorumlusu bildiği Lady Lennox, yani damat adayı Darnley'nin annesini Tower'a hapsedtirdi, tehdit edici bir dille tebaası olan Darnley'nin derhal Londra'ya dönmesini emretti, bütün mal ve mülküne el koyacağını söyleyerek babasına gözdağı verdi, kraliyet meclisini toplantıya çağırarak bu evliliğin iki ülke arasındaki dostluğa zarar vereceğini ilan ettirdi ve üstü kapalı sözlerle işi savaş tehdidi-ne kadar götürdü. Ama kendisine oyun oynanan bu kadın, gerçekte o kadar korkmuş ve şaşırmıştı ki, hemen pazarlığa girişti. Düştüğü gülünç durumdan kurtulmak için son kozunu, şimdiye kadar parmaklarının arasında sıkı sıkı tuttuğu son kartını aceleyle masaya attı: Oyunu kaybettiği için Mary Stuart'a, İngiltere krallık tahtının vârisi olma hakkını tanıdığını ilk defa açıkça ve bağlayıcı bir şekilde ilan etti, hatta –şaşılacak bir aceleyle– özel elçisini göndererek İskoçya kraliçesine şu vaatte bulundu: *"If the Queen of Scots would accept Leicester, she would be accounted and allowed next heir to the crown as though she were her own born daughter."*¹ Diplomasi oyununun sonsuz çılgınlığına çok güzel bir örnek: Mary Stuart bütün zekâsıyla, ısrarlı çabasıyla ve hileyle yıllar boyunca rakibinden ko-

1. (İng.) Eğer İskoçya kraliçesi Leicester'ı eş olarak kabul ederse, kendi öz kızıymış gibi tahtın vârisi olarak tanınacaktır. (Ç.N.)

parmaya çalıştığı şeyi, yani İngiltere kraliyet tahtı üzerindeki veraset hakkının tanınmasını, şimdi hayatının bu en büyük çılgınlığı sayesinde bir hamlede elde edebiliyordu.

Ama siyasi ödünlerin geç gelmesi siyasetin doğası gereğidir. Mary Stuart dün bir siyasetçiydi ama bugün artık bir kadın, seven bir kadın olmuştu. İngiltere tahtının vârisi olmak, kısa zaman öncesine kadar en büyük düşüncesiydi ama bugün kraliçelik ihtirasını tamamen unutmuş, onun yerine kadınlığının ateşli isteği, bu güzel, genç ve sırim gibi oğlana sahip olma isteği hâkim olmuştu. Elisabeth'in tehditleri ve veraset önerileri için artık çok geçti, bu kıza benzeyen oğlandan, bu "züppe"den vazgeçmesini söyleyen dayısı Lorraine dükü gibi saygın dostlarının uyarısı için de çok geçti artık. Ne sağduyu ne de devletin yüce çıkarları onun bu sabırsızlık büyüsunü ortadan kaldıramıyordu. Nitekim Mary Stuart, kendi kurduğu tuzağa kendisi düşen Elisabeth'in mektubuna alaylı bir ifadeyle yanıt vermişti: "Benim çok sevgili kız kardeşimin memnuniyetsizliği beni gerçekten hayrete düşürüyor çünkü şimdi karşı çıktığı bu seçim, tamamen onun istekleri doğrultusunda yapılmıştır. Ben gelen bütün yabancı taliplerimi reddettim ve her iki krallığın kanını taşıyan ve İngiltere'nin en önemli prensi olan bir İngiliz'i seçtim." Elisabeth'in buna söyleyecek sözü olamazdı; çünkü Mary Stuart onun isteğini -farklı biçimde de olsa- harfiyen yerine getirmiş, bir İngiliz asilzadesini, üstelik kendisinin iki anlamlı bir niyetle sarayına gönderdiği bir adamı seçmişti. Ama Elisabeth buna rağmen aşırı bir asabiyet içinde tehdit ve teklifleriyle baskısını artırarak devam edince, Mary Stuart da kabalaşarak düşüncelerini açıkça dile getirmek zorunda kaldı: Beni uzun zamandan beri güzel sözlerle öyle avuttunuz ve beklentilerimi öyle boşa çıkardınız ki, ben de ülkemin ve halkımın onayıyla kendi seçimimi yaptım, dedi. Londra'dan

gelen tatlı ve acı mektuplara aldırmayarak Edinburgh'da düğün hazırlıklarına büyük bir hızla başlandı ve Darnley'ye alelacele Ross düklüğü unvanı verildi; son anda elinde bir protesto notasıyla atını dörtlüğe koşturarak Londra'dan gelen İngiliz elçisi, Henry Darnley'ye bundan böyle kral denileceğini ve kendisine öyle hitap edileceğini (*namit and stylith*) öğrenmiş oluyordu.

29 Temmuz günü çalan çanlar düğünün başladığını duyuruyordu. Holyrood Sarayı'nın küçük Katolik kilisesinde bir rahip, çiftin evlenmesini kutsadı. Görkemli bir tören söz konusu olunca, her zaman yaratıcı bir yeteneğine sahip olan Mary Stuart, düğün gününde matem elbisesi, hem de Fransa kralı olan ilk kocasının toprağa verildiği gün giydiği matem elbisesini giyerek herkesi çok şaşırtmıştı. Bu davranışıyla ilk kocasını öyle çabucak unutmadığını, yalnızca halkının isteğini yerine getirmek için yeniden rahibin huzuruna çıktığını herkese duyurmak istiyordu. Ancak ayini dinleyip odasına çekildikten sonra, Darnley'nin, üzerindeki matem elbisesini çıkarmasını ve düğün törenini ve mutluluğu simgeleyen renkleri seçmesini tatlı tatlı sözlerle kendisinden rica etmesine izin verdi, aslında bu sahne mükemmel bir şekilde hazırlanmıştı, kraliçenin gerçek düğün elbisesi odasında hazırды. Aşağıda, sarayın çevresini saran ve neşe çılgınlıkları atan halkın üzerine avuç avuç paralar atılıyor, kraliçe ve tebaası sevinç ve mutluluk çılgınlıkları atıyordu. Altmış yaşına gelmiş biri olarak on sekiz yaşında bir kızı ikinci eş olarak alan ve kendisinden başkasının evlenip mutlu olmasına izi vermeyen John Knox'ın bütün öfke ve hiddetine rağmen, ülkenin üstüne çöken karanlık bulutlar sonsuza dek dağılacak ve gençliğin mutlu imparatorluğu kurulacakmış gibi, dört gün dört gece boyunca dans ve eğlenceler birbirini izledi.

Elisabeth, bu evlenmemiş ve hiç evlenemeyecek olan kadın, Mary Stuart'ın ikinci defa evlendiğini öğrenince, duyduğu acı ve umutsuzluk çok büyük oldu. Çünkü yapmacık davranışları ve entrikalarıyla geri plana itilmiş, kendisini çok kötü bir duruma düşürmüş oluyordu. Elisabeth, İskoçya kraliçesine kendi kalbini çalan adamı önermiş ama bu önerisi resmen reddedilmişti. Darnley'ye itiraz etmiş ama bu itirazı ciddiye alınmamıştı. Elçisi aracılığıyla son bir uyarıda daha bulunmuş ama elçisini nikâh kıyılınca kadar kapalı kapıların arkasında bekletmişlerdi. Onurunu kurtarmak için bir şeyler yapması gerekiyordu. İskoçya ile diplomatik ilişkilerini kesmeli ya da savaş ilan etmeliydi. Ama hangi bahaneyle? Çünkü Mary Stuart bu işte tamamen haklıydı, Elisabeth'in isteğini yerine getirmiş, evlenmek için yabancı bir prens seçmemişti. Evlenmelerine mâni bir durum yoktu. Henry Darnley, İngiltere krallığının en yakın vârisi ve VII. Henry'nin torunun oğlu olarak İngiliz tahtına layık bir kocaydı. Artık yapılacak itirazın hiçbir etkisi olmayacak ve Elisabeth'in kişisel nefretini tüm dünyaya duyurmaktan başka bir işe yaramayacaktı.

Ama ikiyüzlülük, Elisabeth'in hayatı boyunca hiç değişmeyen özelliklerinden biriydi. Bu ilk kötü deneyiminden sonra da bu yöneme başvurmaktan vazgeçmedi. Tabii Mary Stuart'a savaş ilan etmedi, elçisini geri çağırmadı ama gizliden gizliye bu çok mutlu çifte çok büyük güçlükler çıkarmaya çalıştı. Mary Stuart ve Darnley'nin devleti yönetmelerine itiraz edemeyecek kadar korkak ve tedbirli olduğu için, onlara karşı entrikalar çevirmeye başladı. Kraliçelerine karşı gelmek söz konusu olunca, İskoçya'da asiler ve hoşnutsuzlar bulmak her zaman kolaydır, üstelik şimdi azmiyle ve nefretinin gücüyle bütün bu ayaktakımından bir boy daha yüksek bir adam vardı. Moray, kız kardeşinin düğününde kasten bulunmamıştı.

Sırdaşları onun yokluğunu kötü bir alamet olarak yorumlamışlardı. Çünkü Moray –bu onu son derece çekici ve gizemli kılıyor– siyasi ortamdaki değişiklikleri önceden sezmek gibi şaşılacak bir içgüdüye sahipti. Durumun tehlikeye dönüşeceği âni, inanılmaz bir önseziyle tahmin eder ve böyle durumlarda kurnaz bir siyasetçinin yapabileceği en akıllıca şeyi yapardı: Ortadan kaybolurdu. Elini dümenden çeker ve hemen görülmez ve bulunmaz olurdu. Doğada nehirlerin aniden kuruması, su yollarının yok olması nasıl büyük felaketlerin habercisiyse, Moray’ın ortadan kaybolması da –Mary Stuart’ın hayatı bunu kanıtlayacaktır– her zaman siyasi bir felaketin habercisi olmuştur. Moray ilk önce pasif davrandı. Sarayında kaldı. Darnley’nin İskoçya krallığına seçilmiş olmasını, kral naibi ve Protestanlığın koruyucusu olarak onaylamadığını göstermek için kraliçenin sarayına gelmekten ısrarla kaçındı. Ama Elisabeth, yeni kral ve kraliçeye salt bir protestodan daha fazlasını istiyor, bir isyan çıkarılmasını bekliyordu. Bu yüzden de Moray’i ve bu evlilikten aynı şekilde memnun olmayan Hamilton’ları yanına çekmeye çalıştı. Kendisini küçük duruma düşürmemelerini sıkıca tembih ettikten sonra, adamlardan birini gizlice İskoçyalı lordlara asker ve para yardımında bulunmakla görevlendirdi ve ondan bu işte kraliçenin hiç haberi yokmuş gibi hareket etmesini, her şeyi kendi kendine yapıyormuş gibi davranmasını istedi. Para, lordların doyumsuz ellerine tıpkı yanıp kavrulmuş bir çayır-lığa düşen çığ gibi düşmüştü, onların cesaretlerini artırdı ve askerî yardımda bulunulacağı konusundaki vaatler, çok geçmeden İngiltere’nin istediği isyan hareketinin fitilini ateşledi.

Aslında çok akıllı ve ileri görüşlü bir politikacı olan Moray’ın belki de tek hatası, bütün hükümdarlar arasında saygıya en az layık olanına güvenerek çıkan isyanın

başına geçmiş olmasıdır. Gerçi bu ihtiyatlı adam hemen harekete geçmedi, önce çevresine gizli müttefikler topladı: Moray kız kardeşinin karşısına bir asi olarak değil, tehdit altında gördüğü kilisenin savunucusu olarak çıkabilmek için, Elisabeth'in kamuoyunun karşısına geçip Protestan lordların sorununa destek olacağını ilan edinceye kadar beklemek istiyordu. Ama kardeşinin bu ikiyüzlü davranışından rahatsızlık duyan ve onun, bir kenara çekilip kendisine düşmanlık beslemesine haklı olarak sessiz kalmak istemeyen Mary Stuart, Moray'ı, parlamentonun huzuruna çıkıp evliliğine karşı çıkma nedenlerini resmen savunmaya davet etti. Kız kardeşinden daha az mağrur olmayan Moray, kendisine davalı sıfatıyla yapılan bu daveti geri çevirdi, kibirli bir tavırla kraliçenin emrine itaat etmeyi reddetti; bunun üzerine Moray ve taraftarlarının davranışları pazar meydanında toplanan halkın önünde yasadışı ilan edildi ve ülkeden kovulmalarına karar verildi. Akıl yerine bir kere daha silaha davranılmıştı.

Mary Stuart ile Elisabeth arasındaki mizaç farkı, her zaman önemli kararlar ânında dikkat çekici bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Mary Stuart ruh hali bakımından sabırsızdı, acele ve hızlı karar verirdi. Elisabeth ise ürkek yaradılışıyla kararlarında temkinliydi ve hiç acele etmezdi. Bu olayda da hazinedarına, orduyu silahlandırma ve isyancıları alenen destekleme talimatını vermeden önce, Mary Stuart çoktan harekete geçmişti. Bir duyuru yayımlayıp asilerle tam anlamıyla hesaplaşacağını ilan etti: "Bunlar hiçbir şeyden memnun olmuyorlar, servetlerine servet katmakla, mevki üstüne mevki edinmekle yetinmiyorlar, bizi ve bütün ülkeyi tamamen ellerine geçirip İskoçya krallığına istedikleri gibi hükmetmeyi ve bizden ülkeyi kendi tavsiyelerine uygun olarak yönetmemizi is-

tiyorlar – kısacası onların kendileri kral olmak istiyor ve krallık unvanını bize lütfederek ülke yönetimini ele geçirmeyi düşünüyorlar.” Yürekli kraliçe bir saat bile zaman kaybetmeden hemen atına bindi. Belinde tabancaları, altın yaldızlı zırhını giymiş genç kocası ve kendisine bağlı kalan soylularla birlikte acilen toplanan ordusunun başına geçerek asilerin üstüne yürüdü. Gelin alayı bir gece sonra savaş alayına dönüşmüştü. Kraliçenin takındığı bu kararlı tutumun ne kadar yerinde olduğu çok geçmeden anlaşıldı. Asi baronların pek çoğu, bu genç enerji karşısında rahatsızlık duymaya başladılar, hele söz verilen yardım İngiltere’den gelmeyince ve Elisabeth ordu göndermek yerine birtakım boş vaatlerde bulunmaya devam edince, baronların bu rahatsızlığı büsbütün arttı. Sonunda tüm asiler başları önde, peş peşe meşru kraliçelerine geri döndüler. Yalnızca Moray bir türlü boyun eğmek istemedi ama herkes tarafından terk edilip gerçek bir ordu oluşturmamadan mağlup oldu ve ülkeden kaçmak zorunda kaldı. Savaşı kazanan kraliçe ve kral, atlarını doludizgin koşturarak onu sınıra kadar kovaladılar. Moray, ekim ayı ortalarına doğru güçlkle İngiliz topraklarına ulaşp canını kurtarabildi.

Büyük bir zafer kazanılmıştı, ülkenin bütün baronları ve lordları şimdi Mary Stuart’ın çevresinde toplanıp İskoçya tarihinde ilk defa kral ve kraliçenin güçlü iradesi ve yönetimi altına girmişlerdi. Mary Stuart’ın içindeki güven duygusu bir an öyle arttı ki, yeniden saldırıya geçerek Katolik azınlığın kendisini kurtarıcı olarak görüp coşkuyla karşılayacaklarından emin olduğu İngiltere üzerine yürümeyi düşündü, ancak akıllı danışmanları onu bu ihtirasından vazgeçirmeyi güçlkle de olsa başardılar. Ama düşmanın açık ya da kapalı bütün kartlarını elinden aldıktan sonra, artık nezakete gerek kalmamıştı. Kendi hür iradesiyle yaptığı bu evlilik, Mary Stuart’ın

İngiltere Kraliçesi Elisabeth'e karşı kazandığı ilk zaferi, isyanın bastırılması da ikinci zaferiydi. Mary Stuart, şimdi sınırın öte yanındaki "sevgili kız kardeşinin" gözlerine tam bir özgüven duygusuyla bakabilirdi.

Elisabeth'in durumu kuşkusuz önceden de takdir edilecek bir durum değildi, desteklediği ve kışkırttığı asilerin yenilgiye uğratılmasından sonra içine düştüğü durum ise tam bir felaketti. Gerçi komşu ülkede gizlice çıkarılan isyan hareketi başarısızlığa uğrayınca, asileri reddetmek uluslararası bir gelenektir. Ama felaket anlarında kötü bir rastlantının bir başka rastlantıyı takip etmesi gibi, Elisabeth'in İskoçyalı lordlara gönderdiği paralardan bir bölümü de, Moray'ın başdüşmanı Bothwell'in cüretkâr bir şekilde gerçekleştirdiği bir baskınla ele geçirilmiş, böylece Elisabeth'in suç ortaklığı açıkça kanıtlanmıştı. Elisabeth için ikinci bir tatsız durum daha: Moray, doğal olarak kendisine gizli ve açık destek sözü veren komşu ülke İngiltere'ye kaçarak hayatını kurtarmış, hatta yenilgiye uğrayan bu adam hiç beklenmedik bir anda Londra'ya kadar gelmişti. İki taraflı oynadığını her zaman saklayan bir kadın için ne kadar da kötü bir durum! Çünkü Elisabeth, Mary Stuart'a isyan etmiş olan Moray'ı sarayına kabul ettiği takdirde, İskoçya'da çıkan isyanı da onaylamış olacaktı. Öte yandan bu gizli işbirlikçisini kabul etmeyip onu herkesin önünde rezil bir duruma düşürdüğü takdirde, içi nefret dolu bu adam kendisinden para yardımı aldığı rahatlıkla anlatabilir ve İngiltere kraliçesi, bu durumun yabancı ülkelerin saraylarında konuşulmasına neden olmuş olurdu – Elisabeth'in ikiyüzlülüğü, onu hiçbir zaman bu kadar zor bir duruma düşürmemişti.

Ama ne büyük mutluluk ki içinde yaşadığı yüzyıl, en mükemmel komedilerin oynandığı bir yüzyıldı ve Elisabeth'in şair Shakespeare ya da Ben Jonson gibi hayatın güçlü ve cüretkâr havasını teneffüs etmesi tesadüf değil-

di. Doğuştan oyunculuk yeteneğine sahip bu kadın, başka kraliçeler gibi tiyatro oynamayı ve rol yapmayı çok iyi biliyordu: O zamanlar Hamton Court ve Westminster'da oynanan komediler, Globe ve Fortuna tiyatrolarında oynananlardan daha kötü değildi. Sevimsiz işbirlikçisinin Londra'ya geldiğini öğrendiği akşam, Kraliçe Elisabeth, onurunun kurtarılması için ertesi gün oynanacak bir komedinin genel provasını yaptırdı ve Lord Cecil, Moray'e bu oyunda üstleneceği rolü iyice öğretti.

Ertesi sabah oynanan bu komediden daha küstah bir şey tasavvur etmek güçtür: Fransız elçisi ziyarete gelmiş ve Kraliçe Elisabeth'le –böyle soytarıca bir oyunu izlemek için çağrıldığını nasıl bilebilirdi ki!– siyasi konular hakkında sohbet ediyordu. Aniden içeri bir uşak girdi ve Moray kontunun geldiğini bildirdi. Kraliçe kaşlarını çattı. Nasıl? Acaba yanlış mı duymuştu? Lord Moray mi gerçekten? “Sevgili kız kardeşi”ne karşı isyan eden bu alçak herif Londra'ya nasıl gelebilirdi? Sevgili kuziniyle can dostu olduğunu bütün dünya bildiği halde, karşısına çıkmaya nasıl cesaret edebiliyordu, bu çok büyük bir küstahlıktı! Zavallı Elisabeth! Hayret doğrusu, kapıldığı şaşkınlık ve öfkeden bir süre kendine gelememi! Ama bu rahatsızlık verici duraksama ânından sonra bu “küstah adam”ı huzuruna kabul etmeye karar verdi ama yalnız başına değil, hayır, Tanrı korusun ki yalnız değil! Duyduğu “samimi” öfkeye tanıklık etmesi için Fransız elçisinin de içeride kalmasını özellikle istedi.

Şimdi oyun oynama sırası Moray'e gelmişti. İyice ezberlediği sahneyi büyük bir ciddiyetle oynamaya başladı. Kraliçenin kabul odasına girişi bile tam bir suçluluk duygusu örneği idi. Tamamen siyah giysiler giyinmişti, her zamanki gibi kendinden emin ve kararlı adımlarla değil, ürkek ve sessiz adımlarla içeri girdi ve bir ricacı gibi diz çökerek İskoçya diliyle kraliçeye bir şeyler söyle-

meye başladı. Elisabeth hemen sözünü kesti ve Fransız elçisinin konuşmaları takip edebilmesi ve hiç kimsenin, kendisiyle bu aşağılık asi arasında herhangi bir sırrı olduğunu iddia edememesi için Fransızca konuşmasını emretti. Moray, güya mahcup bir tavırla kekelemeye başladı ama Elisabeth onu sert bir dille azarlayarak şöyle dedi: “Hem bir kaçak hem de benim sevgili kız kardeşime isyan etmiş bir adam olarak saraya davetsiz gelmeye nasıl cüret ettiğini anlayamıyorum. Benimle Mary Stuart arasında pek çok anlaşmazlıklar olduğuna kuşku yok ama bunların hiçbirisi ciddi boyutta değildi. Ben Mary Stuart’ı her zaman iyi bir kardeş olarak gördüm ve bunun her zaman böyle kalmasını umuyorum. Eğer bir çılgınlık ânında ya da kendini savunma amacıyla İskoçya kraliçesine karşı isyan ettiğini kanıtlayamazsan, seni hemen tutuklatırım ve bu asi davranışının hesabını sorarım. Hadi şimdi kendini savun.”

Lord Cecil tarafından rolü iyice ezberletilen Moray, şimdi her şeyi söyleyebileceğini ama sadece bir şeyi söyleyemeyeceğini çok iyi biliyordu: Gerçeği. Elisabeth’i Fransız elçisinin önünde temize çıkarmak ve çıkarılmasını emrettiği isyanla hiçbir ilgisi yokmuş gibi göstermek için bütün suçu kendi üzerine, yalnızca kendi üzerine alması gerekiyordu. Mary Stuart’ı şikâyet etmek yerine, üvey kız kardeşini yeniden yeniden övmeye başladı. Anlattığına göre, üvey kardeşi ona topraklar vermiş, kendisini layık olduğundan çok daha fazla ödüllendirmiş ve onurlandırmıştı, bunun için kendisi de ona her zaman mutlak bir sadakatle hizmet etmişti, ancak bir suikasta uğrama ve öldürülme korkusu kendisini bu anlamsız davranışa sevk etmişti. Elisabeth’in sarayına da, hükümdarı İskoçya kraliçesinden af dileme konusunda kendisine yardım etme lütfunda bulunması için gelmişti.

Bütün bunlar isyanın asıl kışkırtıcısı için gerçekten

de mükemmel bir özür dileme biçimi gibiydi. Ama Elisabeth'in daha fazlasına ihtiyacı vardı. Çünkü bütün bu komedi, Moray'in, elçinin önünde bütün suçu kendi üzerine alması için değil, Elisabeth'in bu işle en küçük bir ilgisinin bulunmadığını baştanık olarak açıklaması için hazırlanmıştı. İşini bilen bir politikacı için yalan söylemek boş havayı solumaktan daha zor değildir; nitekim Moray de Fransız elçisinin huzurunda Elisabeth'in "bu komlodan kesinlikle haberi olmadığını ve hiçbir zaman ne kendisini ne de arkadaşlarını İskoçya kraliçesine itaat-sizliğe teşvik etmediğini" resmen teyit etti.

Şimdi Elisabeth'in bu olayda suçsuz olduğunu gösteren yeterince kanıtı vardı. Kendisini tamamen temize çıkarmıştı. Tiyatro sahnelerine özgü coşkulu bir konuşmayla bu riyakâr komedi oyuncusuna elçinin önünde bağırarak şöyle dedi: "Şimdi gerçeği söylediniz! Çünkü ne ben ne de benim adıma bir başkası sizi kendi kraliçenize karşı kışkırtmadı. Zaten böyle alçakça bir ihanet, benim tebaam için de kötü bir örnek olur ve onları bana karşı isyana teşvik edebilirdi. İşte bu yüzden karşımdan çekiliniz, siz onursuz bir hainsiniz."

Moray başını iyice öne eğdi, bunu belki de dudaklarındaki hafif tebessümü gizlemek için yapmıştı. Kendi karısına ve öteki lordlara kraliçe adına verilen binlerce İngiliz lirasını, Kraliyet Elçisi Randolph'un mektuplarını ve kendisine yalvarışlarını, kraliyet sekreteryasının vaatlerini unutmamıştı. Ama şimdi şamar oğlanı rolünü oynamayı sürdürürse, Elisabeth'in kendisini kovamayacağını biliyordu. Fransız elçisi de susuyordu ve görünüşüne bakılırsa saygın bir tavır sergiliyordu, bir kültür adamı olarak iyi bir komediyi takdir etmesini biliyordu. Fransız elçisi ancak evine gidip bu sahneyi Paris'e bildirmek üzere masasının başına oturduğu zaman gülümseyecekti. Bu sırada neşesi tamamen yerinde olmayan tek kişi belki de

Elisabeth'ti; herhalde birinin kendisine inanacağına kendi de inanmıyordu. Ama yine de hiç kimse kuşkusunu açıkça dile getirmeye cesaret edememişti, önemli olan görüntünün kurtulmuş olmasıydı, gerçeğin ne önemi vardı ki! Elisabeth sessizce yerinden kalktı ve geniş etekli elbisesini hışırdatarak tüm heybetiyle odadan çıktı.

Hiçbir şey Mary Stuart'ın o andaki askerî gücünü, rakibinin kaybettiği savaştan sonra onurlu bir geri çekilişi sağlamak için başvurduğu böylesine adi bir entrikadan daha güçlü gösteremez. İskoçya kraliçesi artık başını gururla yukarı kaldırabilirdi, her şey istediği gibi sonuçlanmıştı. Koca olarak seçtiği adam İskoçya tacını taşıyordu. Kendisine isyan eden baronlar evlerine geri dönmüşlerdi ya da yabancı ülkelerde dışlanmış olarak dolaşıyorlardı. Mary Stuart'ın yıldızı artık parlamıştı, bu yeni evliliğinden bir de vâris doğduğu takdirde, en son ve en büyük düşü gerçekleşmiş olacak, birleşik İskoçya ve İngiltere krallığının başına bir Stuart geçmiş olacaktı.

Evet, İskoçya'nın yıldızı parlıyordu, tanrısal bir lütuf gibi bütün ülkeye barış ve huzur gelmişti. Mary Stuart sonunda rahata kavuşmuştu, artık kendi ektiği ürünün meyvesini toplayabilirdi. Ama bu ele avuca sığmaz kadının yazgısı, her zaman huzursuzluk çıkarıp acı çekmek ve çektirmekti. Çılgın bir kalbe sahip olanlara, dış dünya huzur ve barış da bahşetse pek bir yararı olmaz. Çünkü onların iç dünyaları, kendilerine sürekli yeni belalar ve başka tehlikeler yaratırlar.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Holyrood Sarayı'nda Kader Gecesi

9 Mart 1566

Coşkulu duyguların karakteristik özelliği, hesapsız kitapsız hareket etmesi, tereddüt etmemesi ve sorgulamamasıdır: Soylu bir kadın severse, kendini tümüyle sevdiği adama vakfeder ve hiçbir masraftan kaçınmaz. Mary Stuart evliliğinin ilk haftalarında genç eşini mutlu etmek, ona güzellikler sunmak için kendini adeta paralıyordu. Darnley'ye en büyük hediye, krallık unvanını ve fırtınalı kalbini bahşettikten sonra, her gün yeni yeni sürprizler yapıyor, bazen bir at, bazen bir elbise ve daha yüzlerce küçük şeyler hediye ederek onu şaşırtıyordu. İngiltere elçisi Londra'ya gönderdiği bir raporda şunları yazıyordu: "Darnley, bir kadının bir erkeğe verebileceği her şeye fazlasıyla sahip oluyor. Kraliçe, verebileceği her türlü şan ve şerefi ona çoktan bahşetmiş bulunuyor. Kocasının hoşlanmadıklarından o da hoşlanmıyor, bütün istek ve arzusunu onun emrine tabi kıldığını söylemekten başka daha ne diyebilirim ki?" Mary Stuart, ateşli doğasına uygun olarak hiçbir şeyi yarım bırakmaz, aksine her şeyi tam, hatta tamın fazlasını yapardı: Kendini eşine teslim ediyorsa, bunu tereddüt ederek, korkarak değil, aksine hiçbir şey düşünmeden, çılgınca ve ölçsüzce yapıyordu. İngiliz Elçisi Randolph mektubunda, "Kraliçe kocasının isteklerine tamamen boyun eğiyor ve

kocasının kendisini dilediği gibi idare etmesine ve yönetmesine izin veriyor,” diye yazıyordu. Tutkuyla seven bir kadın olarak bütün hayatını kocasına itaat ederek kendinden geçmiş bir halde ve tevazu içinde geçiriyordu. Yalnızca seven bir kadının gururu böylesine müthiş bir teslimiyete dönüşebilir.

Ama büyük hediyeler buna layık olan için bir lütuftur, ötekiler için tehlikelidir. Güçlü karakterler, birdenbire artan güçleriyle daha güçlü olurlar (çünkü güç onların doğal elementidir), zayıf karakterler ise hak etmedikleri mutlulukların altında ezilirler. Başarı onları mütevazı yapmaz, aksine kibirli yapar, çocukça bir aptallıkla kendilerine sunulan hediyei kendi kazanımlarıyla karıştırırlar. Nitekim kısa bir süre sonra alçakgönüllü ve yüce kalpli kraliçeyi yönetmek şöyle dursun, kendisi bir eğiticiye muhtaç olan bu dar kafalı, kendini beğenmiş delikanlıya Mary Stuart'ın verdiği sınırsız hediyeler ve yaptığı büyük sürprizlerin vahim bir hata ve büyük bir savurganlık olduğu anlaşıldı. Çünkü Darnley, ne kadar büyük bir güç kazandığını fark eder etmez, hemen küstahlaşmaya ve haksız isteklerde bulunmaya başladı. Mary Stuart'ın verdiği hediyeleri kendisine gösterilmesi gereken saygının bir ifadesi olarak görüyor, tutkulu aşkını da erkekliğine karşı ödemesi gereken bir borç olarak kabul ediyor, efendisi olduğundan beri kraliçeye bir köle gibi davranmaya hakkı olduğunu düşünüyordu. Mary Stuart'ın daha sonraları büyük bir nefretle balmumu kalpli (*heart of wax*) dediği bu zavallı ve şımarık delikanlı, giderek kontrolünü kaybediyor, mağrurlaşıyor, devlet işlerine karışıyor ve hükmetmeye kalkışıyor. Şiirler ve zarif davranışlar çoktan unutulmuştu, artık onlara gerek kalmamıştı, şimdi kraliyet konseyinde havalara girip üstünlük taslıyor, yüksek sesle ve kaba saba konuşuyor, hempalarıyla birlikte içki içiyordu; kraliçe bir keresinde kendisini, onuruyla hiç bağdaşmayan

bu içki âleminden alıp saraya götürmek isteyince, onu herkesin önünde öyle bir azarladı ki, gururu kırılan kadın ağlamaya başladı. Mary Stuart ona krallık unvanını –ama yalnızca ve yalnızca krallık unvanını– verdiği için, şimdi kendisinin kral olduğunu sanıyor ve küstah bir tavırla *matrimonial crown*'u, evlilikle beraber gelen hükümdarlık yetkisini istiyordu; kısacası daha sakalı bile çıkmamış bu on dokuz yaşındaki toy delikanlı, İskoçya'nın mutlak kralı olmak ve devlete hükmetmek istiyordu. Ama herkes görüyor ve biliyordu ki, bütün bu meydan okumaların arkasında gerçek bir yüreklilik, yüksekte atmasının gerisinde kararlı bir irade yoktu. Kısa bir süre sonra Mary Stuart olanlara üzülmeye başladı, ilk ve en güzel aşk duygusunu böyle nankör bir züppeye harcadığı için kendisinden utanıyordu. En yakın danışmanlarının iyi niyetli uyarılarını dikkate almadığına şimdi üzülebilirdi ama her zaman olduğu gibi bu sefer de geç kalmıştı.

Bir kadının yaşamında, aşkına layık olmayan bir adama kendisini alelacele teslim etmekten daha alçaltıcı bir durum olamaz: Dürüst bir kadın, böyle bir suçtan dolayı ne kendisini ne de bu suçu işleyeni affedebilir. Ama iki insan arasında yaşanan böylesi tutkulu bir aşktan sonra yalın bir soğukluğun ve yapmacık bir nezaketin hüküm sürmesi, insan doğasına aykırıdır: İnsanın içindeki duygu bir defa ateşlendi mi, yanmaya devam eder, yalnızca renk değiştirebilir, yanan ateşten yükselen alevi kin ve nefret dumanı karartabilir. Duygularını hiçbir zaman dizginleyemeyen Mary Stuart, kişiliksiz bir adam olduğunu anlar anlamaz Darnley'den bütün sevgisini ve desteğini çekti, bunu belki de temkinli ve bencil bir kadının yapacağından çok daha hızlı ve çok daha kaba bir şekilde yaptı. Tabii bunu yaparken de bir aşırılıktan başka bir aşırılığa düşmüştü. Kocasını Darnley'ye aşkının ilk heyecanı ve coşkusuyla, hiç düşünmeden, ilerisini gerisini hesaplamadan

verdiklerini şimdi birer birer geri almaya başladı. Vaktiyle on altı yaşındaki ilk kocası II. François'ya tanıdığı *matrimonial crown*'dan, evlilikle beraber gelen hükümdarlık yetkisinden artık söz etmez oldu. Darnley, devlet konseyinin önemli toplantılarına çağırılmadığını, armasının üzerindeki kraliyet nişanlarını taşımasına izin verilmediğini görüyor ve buna çok öfkeleniyordu. Krallık unvanı kraliçe eşi düzeyine indirildiği için hayalini kurduğu başrol yerine, tatminsiz bir adam rolünü oynamaya başladı. Kendisine yapılan bu kötü muamele kısa bir süre sonra bütün saray halkını da etkiledi; yakın dostu David Rizzio devlet işleriyle ilgili evrakları artık ona göstermiyor, fikrini almadan bütün mektupları kraliyet mührü olan *iron stamp* ile mühürlüyordu. İngiliz elçisi ona artık "majesteleri" unvanıyla hitap etmiyordu; elçi, Noel bayramında, yani balaylarından altı ay sonra İskoçya kraliyet sarayındaki tuhaf değişiklikleri şöyle rapor ediyordu: "Kısa zaman öncesine kadar onlardan 'kral ve kraliçe' diye söz edilirken, şimdi sadece kraliçe ve eşi deniliyor. Kral, yayımlanan bütün buyruk ve talimatlarda adının birinci sırada yer almasına alıştı; ama şimdi onun adı, kraliçeden sonra geliyor. Kısa bir süre öncesine kadar basılan paraların üzerinde *Henricus et Maria* isimleri altında kral ve kraliçenin resimleri bulunuyordu; ama bunlar hızla tedavülden kaldırıldı ve yerine yenileri basıldı. İkisi arasında bazı anlaşmazlıklar olduğu kesin; ama bu anlaşmazlıklar, sevgililer arasındaki mutat kavgalardan (*amantium irae*) ya da halk arasında söylendiği gibi, her gün kullanılan sözcüklerden (*household words*) ibaret olduğu için, şimdilik söylenecek pek bir şey yok, yeter ki durum daha da kötüye gitmesin."

Ama durum giderek kötüleşiyordu! Sözde Kral Darnley'nin kendi sarayında karşılaştığı kötü muamelelere, kraliçenin eşi olarak maruz kaldığı gizliden gizliye

yapılan ve hepsinden daha çok acı veren hakaretleri de eklemek gerekirdi. Dürüst bir ahlak anlayışına sahip olan Mary Stuart, yıllardır süren siyasi yaşamında yalan söylemesini öğrenmek zorunda kalmıştı: Ama kendi duygu dünyası söz konusu olunca, ikiyüzlü davranmasına gerek yoktu. Mary Stuart, aşkını nasıl bir işe yaramaz adam için harcadığını, nişanlandıkları günün ilk haftalarında koca olarak hayalini kurduğu Darnley'nin aptal, kendini beğenmiş, küstah ve nankör bir delikanlı olduğunu anlar anlamaz, yaşadığı aşk ve şehvet birdenbire bedensel bir tiksintiye dönüşmüştü. Duygularıyla kocasına karşı yabancılaştığından beri vücudunu ona vermeye tahammül edemez olmuştu.

Kraliçe hamile olduğunu hissederek etmez, birtakım bahaneler ileri sürerek kocasının koynuna girmesine izin vermez olmuştu. Kâh hasta numarası yapıyor, kâh çok yorgun olduğunu söylüyor ama her defasında onu reddetmek için başka başka kaçamaklar buluyordu. Evliliklerinin ilk aylarında kocasının koynuna sokulan, onu sevişmeye davet eden kendisiyken (Darnley öfkeyle bütün bunları ifşa etmişti), şimdi onu sürekli reddediyor ve utandırıyor. Darnley, bu kadının üzerinde ilk defa üstünlük sağladığı bu en mahrem konuda bile –büyük ve acı verici bir hakarete uğradığı için– kendisini birdenbire kovulmuş ve kocalık hakkı elinden alınmış hissediyordu.

Darnley'nin ruh hali, uğradığı yenilgiyi gizleyecek kadar güçlü değildi. Aptalca ve ahmakça sözlerle bir kenara atıldığını uluorta ilan ediyor, homurdanıp tehditler yağdırıyor, kendini övüp korkunç bir intikam alacağını söylüyordu. Ama Darnley öfkesini ve hiddetini böyle yüksekten atarak duyurmakla aslında kendi kendisini gülünç duruma düşürüyordu; birkaç ay geçtikten sonra taşıdığı krallık unvanına rağmen, herkesin sırtını çevirdiği gereksiz ve sevimsiz biri olmuştu. Bu Henricus, Rex

Scotiae¹ bir şey istediği, bir şey arzu ettiği ya da talep ettiği zaman, artık kimse önünde eğilmiyor, yüzüne bakıp sadece gülümsüyorlardı. Ve bir hükümdarın tebaası tarafından hor görülüp küçük düşürülmesi, kendisine duyulan kin ve nefretten daha tehlikelidir.

Mary Stuart'ın, Darnley'le yaşadığı hayal kırıklığı, yalnızca insani bakımdan değil, siyasi bakımdan da korkunçtu. Kendisine bütün kalbi ve bedeniyle bağlı olan genç kocasının himayesinde, Moray'ın, Maitland'in ve öteki baronların vasiliklerinden kurtulacağını ummuştı. Ama balayı günleriyle birlikte bütün hayalleri de yıkılmıştı. Darnley'nin isteği uğruna Moray ve Maitland'i yanından uzaklaştırdığı için, şimdi her zamankinden daha yalnızdı. Ama Mary Stuart gibi aynı doğaya sahip bir kadın, ne kadar büyük hayal kırıklığına uğrarsa uğrasın, yine de birine güven duymadan yaşayamaz, her zaman kayıtsız şartsız güvenebileceği dürüst bir insan arar. Mary Stuart da Moray ve Maitland'in sahip oldukları itibara sahip olmayan, rütbe bakımından onlardan daha aşağıda bulunan birini seçmeye karar verdi; ancak seçeceği adamın güvenilir olması ve mutlak sadakat göstermesi, yani İskoçya sarayında hizmet edenlerin en yeteneklisi ve en değerlisi olması şarttı.

Bu özelliklere sahip bir adamı talih ayağına göndermişti. Savoyen² Elçisi Marki Moreta, İskoçya'ya geldiği zaman, maiyeti arasında, yuvarlak gözleri cin gibi bakan ve sevimli ağzıyla iyi şarkı söylemesini bilen David Rizzio adında yirmi sekiz yaşlarında genç ve esmer bir Piemonte'li de bulunuyordu. Bilindiği üzere şairler ve müzisyenler

1. (Lat.) İskoç Kralı Henry. (Y.N.)

2. Fransa'nın Savua eyaleti. (Ç.N.)

krallığın romantik sarayında memnuniyetle karşılanan konuklardı. Mary Stuart güzel sanatlara olan hayranlığını annesinden ve babasından almıştı ve giderek bir tutkuya dönüşen bu hayranlığı kanında taşıyordu. İçinde bulunduğu çevrenin kasvetli ortamında güzel sesler duymak, keman ve lavta çalınmasını dinlemek kadar onu etkileyen, onu mutlu eden başka hiçbir şey yoktu. O sıralarda krallığın koro ekibinde bir kontrbas şarkıcı eksikti, oysa “Seigneur Davie” (bundan böyle dost çevresinde bu isimle adlandırılacaktır) yalnızca iyi şarkı söylemiyor, aynı zamanda güfte yazmak ve beste yapmak gibi yetenekleri de olduğu için Mary Stuart, Moreta’dan bu *buon musico*’yu¹ kendi hizmetine vermesini rica etti. Moreta bu teklifi kabul etti ve aynı şekilde Rizzio da kabul ettiği için yıllık altmış beş İngiliz lirasıyla işe alındı. Hesap defterlerinde adının *David le Chantre*, şarkıcı David, hizmetçiler arasında da *valet de chambre*, uşak olarak geçmesinin onur kırıcı bir yanı yoktu; çünkü Beethoven’ın yaşadığı dönem kadar en büyük müzisyenler bile krallık saraylarında uşak sayılıyordu. Bütün Avrupa’da ünlü olmalarına rağmen, Wolfgang Amadeus Mozart ve beyaz saçlı ihtiyar Haydn bile yemeklerini prensler ve soylular için kurulan masalarda değil, sıradan sofralarda, at bakıcıları ve oda hizmetçileriyle birlikte yiyorlardı.

Oysa Rizzio’nun güzel sesinin yanında aydınlık bir kafası, pırıl pırıl bir zekâsı ve iyi bir sanat kültürü vardı. Fransızca ve İtalyanca gibi çok iyi Latince de biliyordu ve güzel bir yazı üslubu da vardı; günümüze intikal eden sonelerinden biri, şiirsel bir zevki ve gerçek bir biçim anlayışını ortaya koyuyor. David Rizzio işte bu yüzden uşaklar masasından kalkıp soylular masasına terfi etme

1. (İt.) İyi müzisyen. (Ç.N.)

fırsatı buldu. Mary Stuart'ın özel sekreteri Raulet, İskoçya sarayındaki salgın hastalığa, yani İngilizlerin rüşvetine karşı fazla mukavemet gösterememişti. Kraliçe onu hemen görevinden uzaklaştırdı. Yetenekli Rizzio boşalan bu göreve gelmesini bildi ve bu andan itibaren hızla yükselmeye başladı. Sıradan bir sekreterken kısa bir süre sonra kraliçenin danışmanı oldu. Kraliçe mektuplarını artık Piemonte'li sekretere dikte ettirmiyor, aksine bütün mektuplar Rizzio'nun bildiği şekilde yazılıyordu; birkaç hafta sonra Rizzio'nun kişisel etkisi bütün devlet işlerinde kendini hissettirmeye başladı. Mary Stuart'ın Katolik Prens Damley'le aceleyle evlenmesi büyük ölçüde onun eseri olmuştu, kraliçenin Moray ve öteki İskoç soylularının affedilme teklifini reddetme konusundaki katı tutumu da –pek de haksız olmayarak– onun entrikalarına bağlıyordu. Rizzio'nun İskoçya sarayında papanın bir adamı olarak da bulunması belki gerçek, belki de yalnızca bir söylentiydi; ama papanın ve Katolik dünyasının davasıyla yakından ilgileniyor olsa da, kraliçeye şimdiye kadar İskoçya'da hiç kimsenin göstermediği bir bağlılıkla hizmet ediyordu. Ama Mary Stuart kendisine sadakat göstereni her zaman ödüllendirir, yüreğini açabildiği kimseye elini uzatmaktan çekinmezdi. Bu nedenle Rizzio'yu açıkça ödüllendirmeye, onu herkesten üstün tutmaya başladı, ona değerli elbiseler hediye etti ve krallığın mührünü verdi, onunla bütün devlet sırlarını paylaştı. Uzun zaman geçmemişti ki, sarayına aldığı uşak David Rizzio, kraliçenin masasında, kraliçenin dostlarıyla birlikte yemek yiyen büyük bir adam oldu, bir zamanlar Chastelard'ın yaptığı gibi (talihsiz bir kader arkadaşlığı) saraydaki müzikli eğlencelerin ve şenliklerin hazırlanmasına *maitre de plaisir* olarak yardım etmeye başladı. Kraliçe ile aralarındaki iş ilişkisi giderek tam bir dostluk ilişkisine dönüştü. Bu alt tabakadan gelen yabancı

adam, bütün saray çalışanlarının kıskanmalarına rağmen, samimi bir hava içinde geceleri geç vakitlere kadar tek başına kraliçenin dairelerinde kalabiliyordu. Birkaç yıl öncesine kadar lime lime olmuş uşak elbiseleriyle saraya gelen, gırtlğından çıkan güzel sesinden başka hiçbir özelliğı olmayan bu adam, şimdi prenlere layık elbiseler içinde, gururla ve herkese tepeden bakan bir eda ile dolaşıyor ve en yüksek devlet memurluğı görevini yapıyordu. Artık İskoçya kraliyet sarayında onun bilgisi ve isteğı dışında hiçbir karar alınamıyordu. Ama Rizzio saray çalışanlarına karşı büyük devlet memuru tavrı takın-sa da, kraliçenin en sadık uşağı olarak kalacaktı.

Mary Stuart, geleceğini sağlamak için ikinci bir güvenilir desteğe daha sahipti, artık sadece siyasi gücü değil, aynı zamanda askerî gücü de emin ellerdeydi. Burada da kraliçeye destek olan yeni bir adam vardı: Gençliğinde Mary Stuart'ın annesi Marie de Guise adına –kendisi şahsen Protestan olduğı halde– Protestan topluluğun lordlarına karşı mücadele eden ve sonunda Moray'in kin ve nefreti karşısında İskoçya'yı terk etmek zorunda kalan bu adamın adı Lord Bothwell'di. Bothwell, can düşmanının yıkılışından sonra İskoçya'ya geri dönmüş, kendisi ve yandaşlarını kraliçenin emrine sunmuştu, ki bu hiç de az bir destek değildi. Şahsen atılgan ve gözüpek, her türlü serüvene hazır bir savaşçı, sevgisinde olduğı kadar nefretinde de ihtiraslı olan bu demir yürekli savaşçı, sınır bölgesindeki adamları peşinden sürüklüyordu. Onun adı bile her şeye hazır bir ordu demekti: Mary Stuart büyük bir minnettarlık duygusuyla Bothwell'i büyük amiral tayin etti çünkü kime karşı olursa olsun, kendisini ve krallığını savunmak için Bothwell'in kendi yanında yer alacağını biliyordu.

Henüz yirmi üç yaşında olan Mary Stuart, bu iki güvenilir adamıyla sonunda iktidarın askerî ve siyasi diz-

ginini tam olarak eline geçirmişti. Artık ülkeyi herkese karşı yalnız başına yönetmeye cesaret edebilirdi; zaten ilerisini düşünmeyen bu kadın hiçbir tehlikeyi göze almaktan çekinmiyordu.

Ama İskoçya'da ne zaman bir kral, ülke yönetimine gerçekten hâkim olmak istese, lordlar hemen karşı çıkıyorlardı. Bu söz dinlemez inatçı asiler için hiçbir şey, onları kazanmaya çalışmayan ve onlardan korkmayan bir kraliçeden daha dayanılmaz olamazdı. Moray ve öteki dışlanmışlar İngiltere'den geri dönebilmek için baskı yapıyorlardı. Ülkeye dönüş için gümüş de, altın da dahil olmak üzere her yola başvurusuyorlardı, ancak Mary Stuart kararından geri adım atmayınca, asi lordların öfkesi öncelikle kraliçenin danışmanı Rizzio'ya çevrildi; çok geçmeden bütün saraylarda gizli fısıldaşmalar ve homurdanmalar başladı. Protestanlar, Machiavelli'nin okulunda edinilmiş ince bir diplomasinin Holyrood Sarayı'nda yürürlüğe konulduğunu büyük bir öfkeyle görüyorlardı. İskoçya'nın Karşıreform hareketinin gizli planının içine alınacağını bilmekten çok tahmin ediyorlardı; Mary Stuart belki de bu büyük Katolik birliğe bağlanmıştı bile. Bu iş için de kraliçesinin sonsuz güvenini kazanan, sarayda ondan başka dostu olmayan Rizzio, bu davetsiz konuk, sorumlu kılınmıştı. Akıllılar genellikle en akılsız işleri yaparlar. Rizzio da iktidar gücünü tevazu gösterip gizleyeceği yerde, bütün sonradan görmelerin düştüğü hataya düştü ve elde ettiği bu gücü övünürcesine herkese gösterdi. Ama eski bir uşağın, nereden geldiği, ne olduğu belli olmayan serseri bir müzisyenin kraliçenin odasında, hem de yatak odasının yanı başında, saatlerce oturup kraliçeyle samimi sohbetler yaptığını görmek, özellikle gururlu İskoç soylularının çok ağırına gidiyordu. Bu gizli görüşmelerin Reform'un kökünün kazınması ve yerine Katolisizmin getirilmesinin amaçlandığı konusundaki kuş-

kular gün geçtikçe daha da artıyordu. Ve bu tür planları zamanında akamete uğratmak için bir grup Protestan lord, gizli bir komplo için bir araya geldi.

İskoç lordları, kendilerine rahatsızlık veren düşmanlarıyla mücadele ederken yüzyıllardan beri hep aynı yöntemi uyguluyorlardı: cinayet. Bütün bu gizli ağı ören örümcek ezilip bu anlaşılması zor İtalyan serüvenci ortadan kaldırıldığı takdirde, dizginleri yeniden ellerine geçirecekler ve kraliçe yeniden sözlerini dinleyecekti. Rizzio'yu öldürerek ortadan kaldırma planı, soylular arasında pek çok taraftar kazanmışa benziyordu; çünkü İngiliz elçisi, eylemden aylar önce Londra'ya yazdığı raporda, "Tanrı Rizzio'ya ya ani bir ölüm ya da asilere çekilmez bir hayat hazırlıyor," diyordu. Ama komplocular açıkça isyan etmeye uzun süre cesaret edemediler. Mary Stuart'ın son isyanı bastırırken ne kadar hızlı ve ne kadar kararlı davrandığını düşündükçe cesaretleri kırılıyor, Moray ve arkadaşlarının yazgısını paylaşmaya pek hevesli görünmüyorlardı. Ayrıca gürültü çıkarmaktan hoşlanan ve kendileriyle gizli tertip içinde bulunmayacak kadar gururlu olduğunu bildikleri Bothwell'in demir yumruğundan da daha az korkmuyorlardı. Bu nedenle sürekli homurdanıyorlar ve gizlice yumruklarını sıkıyorlardı ama içlerinden biri sonunda ortaya şeytanca bir fikir atarak dâhice bir plan hazırladı: Darnley, yani kral hami olarak suikast girişiminin başına geçirilmek suretiyle Rizzio'nun öldürülmesi bir isyan hareketinden çıkarılıp meşru ve yurtsever bir eyleme dönüştürülecekti. İlk başta bu düşünce saçma gibi göründü. Bir ülkenin hükümdarı kendi öz karısına karşı, yani kral kraliçeye karşı bir komplo içinde olabilir miydi? Ama bu kombinasyon, psikolojik bakımdan çok doğrudu çünkü her zayıf insanda olduğu gibi Darnley'nin davranışlarını da belirleyen duygu, tatmin edilmeyen gururu idi. Oysa Rizzio'nun sahip olduğu iktidar gücü, gözden

düşmüş olan Darnley'nin eski dostunu kıskanıp onu kızdırmaması gerekiyordu. Bu soyu sopu belirsiz serseri, devlet adına diplomatik görüşmeler yapıyor ve Henricus, Rex Scotiae olarak kendisini bundan haberdar etmiyor, geceleri saat bire, ikiye kadar, yani kraliçenin eşiyle birlikte geçirmesi gereken saatlerde onun dairesinde kalıyor, kendisinin saraydaki gücü azalırken, onun gücü her geçen gün artıyordu. Darnley, Mary Stuart'ın *matrimonial crown*'u reddetmesini –aslında haklı olarak– Rizzio'nun kraliçe üzerindeki etkisine bağlıyordu, bu durum bile, gururu kırılan ve asil ruhtan yoksun bir adamı hiddetlendirmeye yeterdi. Ama lordlar onun gururunun açık yarasına yakıcı bir zehir akıtıyorlar, Darnley'yi en hassas olduğu yerden, erkeklik onurundan kışkırtmak istiyorlar, bunun için de çeşit çeşit imalarda bulunarak Rizzio'nun kraliçenin yalnızca yemek masasını değil, yatağını da paylaştığı kuşkusunu uyandırmaya çalışıyorlardı. Darnley, kanıtlanması mümkün olmayan bu iddiayı çok inandırıcı bulmuştu çünkü Mary Stuart son zamanlarda kendisiyle cinsel ilişkide bulunmaktan sık sık kaçınır olmuştu. Acaba bunu –ne korkunç bir düşünce– bu esmer tenli adamı tercih ettiği için mi yapıyordu? Açıkça şikâyet etmeye cesaret edemeyen bir adamın kırılan onuru, onu her zaman kuşkulandırabilir, kendi kendine güven duymayan biri, başkalarına da güven duymaz. Bununla lordlar, Darnley'nin kafasını karıştırmak ve kızdırmak için onu fazla kışkırtmak zorunda kalmadılar. Darnley, kısa bir süre sonra, “bir kocanın uğrayabileceği en büyük onursuzluğa uğradığına” gerçekten inanmıştı. İşte bu yüzden inanılması imkânsız bir şey gerçek oldu: Kral Darnley kendi öz karısına, İskoçya kraliçesine karşı hazırlanan komplonun başına geçti.

Bu kısa boylu ve esmer tenli müzisyen David Rizzio'nun Mary Stuart'ın gerçekten sevgilisi olup olmadı-

ğı hiçbir zaman kanıtlanmadı ve kanıtlanması da mümkün değildi. Ama kraliçenin bu özel sekreterine, bütün saray halkı önünde gösterdiği yakın ilgi, böyle bir kuşkunun yersiz olduğunu kesin olarak gösteriyor. Bir kadının bir erkekle olan düşünsel yakınlığı ve kendisini ona teslim etmesi arasında bazen huzursuz edici bir ânın, gergin bir davranışın aşabileceği ince bir çizgi olduğunu kabul etsek bile, o sıralarda hamile olan Mary Stuart, Rizzio ile olan dostluğunda kendisinden o kadar emin ve o kadar rahat bir tavır içindeydi ki, bunu kocasını aldatan bir kadının yapması asla mümkün olmazdı. Rizzio ile aralarında gerçekten yasak bir ilişki olsaydı, Mary Stuart'ın yapacağı ilk ve en doğal şey, kuşku uyandıracak her şeyden kaçınmak olur, onunla odasında sabahlara kadar müzik yapıp kâğıt oyunu oynamaz, diplomatik haberleşmeyi hazırlamak için onunla birlikte çalışma odasına çekilmezdi. Ama Chastelard olayında olduğu gibi burada da Mary Stuart'ın sempatik özelliği, hakkında çıkarılan *on dit*'yi, söylenti ve boşboğazlıkları önemsemeyişi, önyargısızlığı ve doğal davranışları onun için bir tehlike olmuştu. Tıpkı madenî bir paranın ön ve arka yüzü gibi, dikkatsizlik ve cesaret, bir insanda tehlike ve fazilet olarak hemen her zaman birlikte bulunur; ancak korkaklar ve kararsızlar suçlu görünmekten korkarlar, bunun için de dikkatli ve kendi çıkarlarını düşünerek hareket ederler.

Ama bir kadın hakkında çıkarılan söylenti ne kadar kötü ve ne kadar saçma olursa olsun, asla önü alınamaz. Ağızdan ağza dolaşmaya devam eder ve meraklıların nefesiyle beslenir. Nitekim bu olaydan elli yıl sonra IV. Henri bile aynı iftirayı yenilemiş, Mary Stuart'ın karnında taşıdığı oğlu VI. James'le alay ederek David Rizzio'nun oğlu olduğuna göre adının da Salomon olması gerektiğini söylemişti. Böylece Mary Stuart'ın kraliçelik

onuru, kendi kabahati yüzünden değil, tedbirsizliği yüzünden ikinci defa ağır bir darbe yemiş oluyordu.

Darnley'yi isyana teşvik eden komplocuların kendi uydurdukları yalana kendilerinin de inanmadıklarını, evlilik dışı ilan ettikleri bu çocuğu iki yıl sonra resmen VI. James olarak kral ilan etmeleri açıkça gösteriyor. Yoksa bu kurumlu insanlar, gezgin bir müzisyenin evlilik dışı çocuğuna asla bağlılık yemini etmezlerdi. Bu yalancı adamlar, bütün bu kinlerine rağmen gerçeği çok iyi biliyorlardı, attıkları iftiralar yalnızca Darnley'yi kıskırtmaya hizmet ediyordu. Ama bu kıskırtmalar, aşağılık kompleksiyle aklını yitirip öfkeden çılgına dönen Darnley üzerinde çok büyük bir etki bırakmıştı: Öfke ve hiddet, kızgın bir alev gibi bütün duygularını sarmıştı, öyle ki Darnley, tıpkı bir boğa gibi önünde sallanan kırmızı beze saldırıyor ve böylece öfkeden gözü dönmüş olarak hazırlanan bir komplonun içine düşüyor, düşünmeden kendi öz karısına karşı komplo hazırlayanlarla birlikte hareket ediyordu. Darnley, birkaç gün sonra bir zamanlar kendisiyle aynı masada yemek yiyen ve aynı yatağı paylaşan, kraliyet tacını giymesinde kendisine yardım eden eski dostu Rizzio'yu, yani bu kısa boylu İtalyan müzisyeni öldürmeyi herkesten çok ister olmuştu.

O zamanlar İskoçya soyluları için siyasi bir cinayet, kutlanacak bir olay anlamına geliyordu: Hiddete kapılıp hemen rakibe darbe indirmek yerine, bütün partnerler –hepsi de birbirlerini iyi tanıdıkları için onur ve namus kavramları onlara yeterli güvence vermiyordu– şövalye ruhuna pek de yakışmayan bu tuhaf işe, sanki yasal bir iş yapıyorlarmış gibi, imzalı ve mühürlü sözleşme metinleri hazırlayarak girişiyorlardı. Bütün bu zorba girişimlerde, bir satın alma sözleşmesinde olduğu gibi, hazırlanan *cove-*

*nant*¹ ya da *bond*² bir parşömen kâğıdının üzerine temiz ve anlaşılır bir dille yazılır ve böylelikle haydut prensler iyi ve kötü günlerde birbirleriyle kenetlenirlerdi çünkü sadece grup, kabile ve klan olarak hükümdarlarına karşı baş kaldırmaya cesaret edemezlerdi. Ama şimdi suikastçılar –İskoçya tarihinde ilk kez karşılaşılan bir durum– böyle bir sözleşmenin üstünde bir kral imzasını görme onuruna sahip oluyorlardı. Darnley ve lordlar arasında usul ve hukuka uygun iki sözleşme hazırlanmıştı; buna göre makamından uzaklaştırılan kral ve itibarlarını kaybeden lordlar, iktidarı Mary Stuart'ın elinden zorla almayı karşılıklı olarak taahhüt ediyorlardı. Birinci sözleşmeye göre Darnley, suikastçıları hiçbir şekilde cezalandırmayacağını, onları kraliçenin huzurunda bile koruyacağını vaat ediyordu. Ayrıca Mary Stuart'ın kendisinden geri aldığı *matrimonial crown*'u yeniden ele geçirdiği takdirde, sürgüne gönderilen lordları ülkeye geri çağıracağını, onlara atfedilen bütün suçları bağışlayacağını beyan ediyor ve Protestan kilisesinin hak ve hukukuna yönelik her türlü saldırıya karşı çıkacağını açıkça ilan ediyordu. Buna karşın suikast hazırlığı içinde olan lordlar, ikinci sözleşmede, Darnley'ye *matrimonial crown* tanıyacaklarını, hatta kraliçe vaktinden önce ölürse (ki bu olasılığı sebepsiz yere göz önünde bulundurmadıkları görülecektir), krallık tacını ona bırakmayı vaat ediyorlardı. Ama görünüşte açık olan bu sözlerin arkasında Darnley'nin anladığından çok daha derin bir amaç gizliydi –İngiliz elçi bu senaryoyu çok iyi okumuştı– zira suikastçıların amacı, Mary Stuart'tan tamamen kurtulmak ve “talihsiz bir rastlantı” sonucunda Rizzio ile birlikte onu da tehlikesiz hale getirmektir.

1. (İng.) Sözleşme. (Ç.N.)

2. (İng.) Mukavele. (Ç.N.)

Bu alçakça pazarlığın altına imzalar atılır atılmaz, haberciler hemen atlarına atlayıp İskoçya'ya geri dönüş yolculuğuna hazırlanmasını Moray'e bildirmek üzere Londra'ya koştular. Öte yandan suikast girişimini hararetle destekleyen İngiliz elçisi de, komşu ülke kraliçesi için hazırlanan kanlı sürprizden Elisabeth'in zamanında haberdar olması için elinden gelen çabayı gösteriyordu. 13 Şubat'ta, yani suikast girişiminden çok önce Londra'ya yazdığı bir mektupta: "Kraliçenin evlendiğine pişman olduğundan, kocası Darnley'den ve onun bütün akrabalarından nefret ettiğinden çok eminim. Şundan da eminim ki, Darnley bu iğrenç oyunda kendisine bir suç ortağı bulduğuna inanıyor ve kraliçenin iradesine karşı kraliyet tacını ele geçirmek için baba ve oğul arasında birtakım gizli entrikalar çevriliyor. Bu entrikalar başarılı olduğu takdirde, David'in gırtlaklı kralın onayıyla önümüzdeki on gün içinde kesilecektir." Ama bu İngiliz gözlemci, suikastçıların başka haince amaçlarının olduğunu da anlamışa benziyordu. Nitekim mektubunda: "Kulağıma bundan çok daha kötü şeyler geliyor, kraliçenin kendisine karşı da bir suikast yapılacağını duydum," diyordu. İngiliz elçisinin yazdığı bu mektuba göre, suikast girişiminin bu geri zekâlı Darnley'ye ifşa edilenden çok daha gizli amaçları olduğuna ve görünüşte sadece Rizzio'ya karşı hazırlanan bu kanlı eylem planının gerçekte kraliçenin kendisine karşı hazırlandığına, David Rizzio'nun hayatı gibi Mary Stuart'ın hayatını da tehdit ettiğine inanmak gerekir. Ama galeyana getirilmiş olan Darnley –korkak insanlar, arkalarında güçlü bir destek olduğunu hissederek etmez, dünyanın en zalim insanları olurlar– krallık mühürüyle birlikte karısının güvenini de kaybettiren bu adamdan rafine bir cinayetle intikam almak istiyordu. Karısını küçük düşürmek için cinayetin karısının gözleri önünde işlenmesini istedi – bu istek, güçlü bir insanı "cezalandı-

arak" boyun eğmesini sağlamayı ve kendisinden nefret eden bir kadını zorbalıkla yeniden itaat altına almayı ümit eden aptal bir yaratığın boş hayaliydi. Onun isteğine uygun olarak bu kanlı eylemin hamile kraliçenin odasında yapılması kararlaştırıldı ve eylem günü olarak da 9 Mart tarihi seçildi: Kararın uygulanma biçiminin iğrençliği suikastın bayağılığını geride bırakmış oluyordu.

Elisabeth ve bakanları Londra'da haftalardan beri suikastla ilgili planı bütün ayrıntılarıyla bilmelerine rağmen (Kraliçe Elisabeth tehlike içindeki kız kardeşini uyarmamıştı), Moray sınırda atlarını eyerlemiş, İskoçya'ya dönmeye hazırlanırken ve John Knox bu cinayetin her türlü takdire değer bir eylem olduğunu ilan edeceği vaazını hazırlarken, ihanet edenlerin her taraftan kuşattığı Mary Stuart'ın hiçbir şeyden haberi yoktu. Darnley özellikle son günlerde –ikiyüzlülük bir ihaneti her zaman daha iğrenç yapar– alışılmadık bir şekilde uysal davranıyordu; işte bu yüzden Mary Stuart, 9 Mart akşamının çöken karanlığıyla kendisini nasıl bir dehşet gecesinin beklediğini ve bu gecenin, etkisi yıllarca sürecektir kötü yazgısının en karanlık gecesi olacağını tahmin edemedi. Buna karşın Rizzio meçhul bir el tarafından yazılmış bir uyarı mektubu almıştı; ama Darnley kuşkusunu unutturmak için o gün öğleden sonra kendisini top oynamaya davet ettiği için gelen ihbar mektubunu önemsememişti, böylece İtalyan müzisyen, eski sevgili dostunun bu davetini sevinçle ve hiçbir endişe duymadan kabul etmişti.

Bu arada akşam olmuştu. Mary Stuart akşam yemeğini her zaman olduğu gibi ikinci katta, yatak odasının yanında bulunan kuleli odaya getirtmişti. Burası ancak samimi bir topluluğu barındıracak kadar küçük bir odaydı. Gümüş şamdanlar içinde yanan mumların ışığının

aydınlattığı ağır bir meşe masanın çevresinde, Mary Stuart'ın üvey kız kardeşiyle birkaç soyludan oluşan küçük bir aile meclisi kurulmuştu. Kraliçenin tam karşısına oturmuş olan Rizzio, tam bir beyefendi gibi giyinmişti, başında zamanın *à la mode de France*¹ bir şapka, sırtında da kenarları kürkle süslenmiş, Şam ipeğinden bir elbise vardı; büyük bir neşeyle bir şeyler anlatıyordu, belki de yemekten sonra biraz müzik yapacaklar ya da rahatsız edici bir şekilde eğleneceklerdi. Kraliçenin yatak odasına açılan perdenin birdenbire aralanarak kraliçenin kocası Kral Darnley'nin içeri girmesi pek de şaşırtıcı olmamıştı. Herkes hemen ayağa kalktı ve bu nadir görülen konuğa tıklım tıklım dolu masada kraliçenin yanı başında yer verildi, Darnley yerine oturmadan önce karısına hafifçe sarıldı ve alnına sahte bir öpücük kondurdu. Sohbet neşeli bir şekilde devam ediyor, tabak ve bardak seslerinin çıkardığı ahenk samimi bir müzik havası yaratıyordu.

Ama biraz sonra perde ikinci defa aralandı. Odadakilerin hepsi de hayretle, şaşkınlıkla ve dehşetle yerlerinden fırladılar; çünkü kapının önünde, herkesin korktuğu ve sihirbaz diye tanıdığı suikastçı Lord Patrick Ruthven vardı, tıpkı bir ölüm prensi gibi baştan aşağı zırh giyinmiş, elinde darbeye hazır bir kılıç tutuyordu. Yüzü kül gibi soluktu; çünkü ateşler içindeki bu adam, bu takdire değer eylemi kaçırmamak için yatağından kalkıp gelmişti ve ateşle yanan gözlerinden tam bir kararlılık ifadesi okunuyordu. Kraliçe bir felaket kokusu alır almaz, yatak odasına giden ve kocasından başka hiç kimsenin kullanmasına izin vermediği gizli merdiveni kullandığı için, sen kim oluyorsun da böyle izinsiz içeri giriyorsun, diye Ruthven'i şiddetle azarladı ve kimseye haber vermeden

1. (Fr.) Fransız modasına uygun. (Ç.N.)

ve izin almadan buraya nasıl gelebilirsin, diye sordu. Ama Ruthven soğukkanlı ve sakin bir sesle, ne siz kraliçemize ne de başka birine karşı kötü bir niyetim yok, sadece şu *yonder poltroon David*¹ için buradayım, diye karşılılık verdi.

David'in yüzü gösterişli şapkasının altında birdenbire sapsarı kesilmişti, eliyle masanın kenarına sıkı sıkı tutunuyordu. Kendisini neyin beklediğini hemen anlamıştı. Kralın bu küstah asiye kovmak için en ufak bir girişimde bulunmadığına, aksine bütün bu olanlar kendisini ilgilendirmiyormuş gibi sakin ve mahcup bir tavırla yerinde oturduğuna göre, kendisini ancak kraliçesi Mary Stuart kurtarabilirdi. Mary Stuart hemen devreye girmeye çalıştı ve Rizzio'nun ne gibi bir suç işlediğini, hangi suçla itham edildiğini sordu.

Bunun üzerine Ruthven nefretle omuz silkti ve şu yanıtı verdi: Kocanıza sorunuz. "*Ask your husband.*"

Onun bu sözü üzerine Mary Stuart düşünmeden Darnley'ye döndü. Ama haftalardır herkesi bu cinayete kıskırtan bu korkak yaratık, son anda korkmuş ve suç arkadaşlarının yanında yer alacak cesareti gösterememişti. "Bütün bu olanlar hakkında hiçbir şey bilmiyorum," diyerek yalan söylemiş ve bakışlarını başka tarafa yöneltmişti.

Ama tam bu sırada perdenin arkasından yeni ayak sesleri ve silah şakırtıları duyuldu. Suikastçılar birbiri ardına merdivenden yukarı çıktılar ve bir zırh duvarı oluşturarak Rizzio'nun kaçış yolunu kapattılar. Artık kaçması mümkün değildi. Mary Stuart, sadık uşağını hiç olmazsa görüşme yoluyla kurtarmaya çalıştı. Şayet David Rizzio gerçekten bir suç işlediyse, o zaman onu kendi elimle tüm soyluların toplandığı parlamentonun huzu-

1. (İng.) Alçak David. (Ç.N.)

runa çıkarırım ama şimdi Ruthven ve arkadaşları odamdan çıksınlar, dedi. Ama isyancılar söz dinlemiyordu. Ruthven, korkusundan sapsarı kesilen Rizzio'ya yaklaştı ve onu sıkı sıkı tuttu, bir başka isyancı da boynuna bir ip atmış, dışarıya sürüklüyordu. Müthiş bir gürültü patırtı başlamıştı, bu sırada ortadaki masa devrildi ve mumlar söndü. Bir savaşçı ve kahraman olamayacak kadar çelimsiz biri olan ve üzerinde silah bulunmayan Rizzio, kraliçenin eteğine yapışmış, kalabalığın arasında dehşet içinde bağıırıp feryat ediyordu: "*Madonna io sono morto, giustizia, giustizia!*"¹ Ama bu sırada suikastçılardan biri dolu tabancasını kraliçeye doğrultmuştu ve eğer biri çıkıp tam vaktinde silahı başka bir yöne çevirmemiş olsaydı, suikast planı gereği tetiğe basacaktı. Öteki isyancılar, vahşice uluyan ve ölüm korkusuyla kendisini savunmaya çalışan Rizzio'yu odadan dışarı sürükleyinceye kadar, Darnley de hamile karısının vücudunu iki koluyla sıkı sıkı tutuyordu. Rizzio'yu yan taraftaki yatak odasına sürüklerlerken, o can havliyle kraliçenin yatağına son defa olmak üzere tutunmak istiyor, kraliçe yan odadan gelen yardım çağlıklarını duyuyor ama elinden bir şey gelmiyordu. Ama bu zalimler, Rizzio'yu parmaklarıyla tutunduğu yerden zorla çektiler ve sürükleye sürükleye tören salonuna götürdüler ve orda hepsi birden kudurmuş köpekler gibi üzerine saldırdılar. Söylendiğine göre amaçları Rizzio'yu tutuklayıp ertesi gün pazar meydanında herkesin önünde asmaktı. Ama kışkırtma sonucu hepsi de kudurmuştu. Birbirleriyle yarışırcasına hançerlerini bu savunmasız adamın vücuduna yeniden yeniden saplıyorlar, akıttıkları kanın sarhoşluğuyla hiç durmadan, birbirlerini yaralayınca kadar vahşice vurmaya devam

1. (İt.) Ölüyorum, hanımım, merhamet, merhamet! (Ç.N.)

ediyorlardı. Yerler kan içinde kalmıştı ama bu azgın sürü vurmaya devam ediyordu. Katiller bu talihsiz adamın elliden fazla bıçak darbesi almış vücudundaki son yaşam belirtisinin, yani nefes alış verişinin sustuğunu anladıktan sonra sakinleştiler. Ve Mary Stuart'ın bu en sadık dostunun cesedi, korkunç bir et yığını halinde pencereden sarayın avlusuna atıldı.

Mary Stuart, sadık uşağının ölüm çığlığını büyük bir acı ve öfke içinde dinlemişti. Hamileliğinin ağırlaştırdığı vücuduyla, kendisini kollarıyla sıkı sıkı tutan Darnley'den kurtulmayı başaramamıştı ama ihtiraslı ruhunun bütün gücüyle, kendi sarayında ve kendi tebaasının önünde kendisine yapılan bu eşi benzeri görülmemiş alçakça harekete isyan ediyordu. Darnley onun ellerini tutabilirdi ama ağzını asla kapatamazdı. Müthiş bir hiddetle köpürerek bu korkak yaratığa karşı duyduğu bütün ölümcül nefreti yüzüne tükürüyor. Ona hain bir babanın hain oğlu diye bağırıyor, böylesine değersiz birini tahtına ortak ettiği için kendisini suçluyordu: Şimdiye kadar bu kadının kocasına karşı duyduğu isteksizlik, bu andan itibaren unutulamayan, silinip atılamayan bir nefrete dönüşmüştü. Darnley'nin bu davranışından dolayı kendisini affettirmeye çalışması da boşunaydı. Kraliçenin son aylarda kendisinden bedensel olarak sürekli kaçındığını ve zamanının büyük bir kısmını kendisinden çok Rizzio'ya ayırdığını ileri sürerek onu suçluyordu. Mary Stuart şimdi yeniden odaya giren ve gerçekleştirdiği kanlı eylemden dolayı takatsiz düşerek bir sandalyenin üstüne çöken Ruthven'e karşı da en korkunç tehditleri savurmaktan geri kalmamıştı. Eğer Darnley karısının bakışlarını okuyabilseydi, kendisine doğru ateş saçan kin ve nefret karşısında korkudan tir tir titrerdi. Eğer duyguları daha canlı ve uyanık olsaydı, Mary Stuart'ın artık karısı olmadığını ve şu anda kalbini derin-

den sarsan bu kötü kederi kendisine tattırmadıkça, iinin rahat edemeyeceğini söyler ve sözlerindeki tehlikenin ne kadar büyük olduğunu anlamasını sağlardı. Ama sadece kısa ve küçük tutkulara muktedir olan ve Mary Stuart'ı ne kadar derinden yaraladığını kavrayamayan Darnley, karısının kendisini daha o anda ölüme mahkûm ettiğini anlayamamıştı. Herkes tarafından aptalca aldatılan bu zavallı küçük hain, yaşadığı bu korkunç gerilimle bitkin düşüp kendisini yatak odasına götürten kraliçenin, o andan itibaren bütün irade gücünün kırıldığını ve artık kendisine yeniden bağlandığını sanıyordu. Ama çok geçmeden, susmasını bilen bir nefretin en çılgın sözlerden daha tehlikeli olduğunu ve bu gururlu kadına ölesiye hakaret eden bir kimsenin ölümü ensesinde hissetmesi gerektiğini anlayacaktı.

Sürüklenerek götürölen Rizzio'nun yardım feryatları ve kraliçenin odasından yükselen silah şakırtıları bütün saray halkını uyandırmıştı: Kraliçenin sadık taraftarları olan Bothwell ve Huntly, ellerinde kılıçlarıyla hemen odalarından dışarı fırlamışlardı. Ama suikastçılar bu olasılığı da düşünmüşlerdi: Holyrood Sarayı'nın dört yanına silahlı adamlar yerleştirilmiş, kraliçenin şehirden yardım almasını engellemek için bütün giriş kapılarını kapattırmışlardı. Bu nedenle Bothwell ve Huntly için hayatlarını kurtarmak ve zamanında yardım getirebilmek için pencereden atlamaktan başka çare kalmamıştı. Belediye başkanı, kraliçenin hayatının tehlikede olduğu haberini alır almaz, hemen alarm anlarını aldırttı; halk meydana toplandı ve kraliçeyi görmek ve onunla konuşmak için Holyrood Sarayı kapısına doğru yürümeye başladı. Ama gelenleri kraliçe yerine Darnley karşıladı ve sarayda kötü bir şey olmadığını, sadece ülkeye İspanyol askeri getirmeye çalışan yabancı bir casusun ortadan kaldırıldı-

ğı yalanını söyleyerek halkı sakinleştirdi. Belediye başkanı bir kralın söylediklerinden kuşkulanmaya cesaret edemediğı için, kalbi temiz şehir sakinleri evlerine geri döndüler; kendisine bağı adamlarına haber göndermek için boşuna çırpınan Mary Stuart da, sıkı bir gözetim altında odasına hapsedilmişti. Nedime ve hizmetçilerin içeri girmesi yasaklanmış, sarayın bütün kapılarında nöbet tutanların sayısı üç misline çıkarılmıştı: Mary Stuart bu korkunç gecede hayatında ilk defa kraliçelikten uzaklaşıp bir tutsak olmuştu. Suikast girişimi en ince ayrıntısına varıncaya kadar başarıyla sonuçlanmıştı. Sarayın avlusunda en sadık uşağının parça parça edilen cesedi, kan gölü içinde yüzyüyor, kraliçenin düşmanlarının başında İskoçya kralı bulunuyordu, kraliyet tacı ona verildiğı için, kraliçe kendi odasından çıkma hakkına bile sahip değildi. İşgal ettiğı en yüksek makamdan birdenbire indirilmiş, çaresizliğe düşmüş, kin ve alay duvarıyla çevrilerek arkadaşsız ve yardımcısız kalmıştı. Mary Stuart bu korkunç gecede her şeyini kaybetmiş gibiydi ama yazgının indirdiğı bu çekiç darbesi altında yumuşak kalbi de katılmıştı. Mary Stuart ne zaman özgürlüğü, onuru ve hükümdarlığı söz konusu olsa, ihtiyaç duyduğı gücü ve kudreti hizmetçilerinden ve yardımcılarından çok kendi içinde bulmasını bilmişti.

DOKUZUNCU BÖLÜM

İhanete Uğrayan Hainler

Mart-Haziran 1566

Tehlike, insani anlamda Mary Stuart'a her zaman şans getirmiştir. Çünkü tüm varlığını ortaya koyarak mücadele ettiği en önemli ve en belirleyici anlarda, bu kadının olağanüstü yeteneklere sahip olduğu görülecektir: Mutlak ve sarsılmaz bir irade gücü, hızlı ve mükemmel bir kavrayış yeteneği, çılgınca ve hatta kahramanca bir cesaret. Ama bu üstün yetenekleri harekete geçirmek için onun en derin ve en hassas yanının ağır bir darbe yemesi gerekiyordu. İçindeki dağınık güçler ancak o zaman toplanıp gerçek bir enerjiye dönüşebiliyordu. Onu aşağılayıp onurunu kırmaya çalışanlar, aslında onu yüceltmiş olurlar; yazgısının her türlü sınavı, gerçek anlamda onun için bir kazanç ve lütuf anlamına gelir.

Hayatının bu ilk onur kırıcı gecesi, Mary Stuart'ın karakterini tamamen ve sonsuza dek değiştirmişti. Kocasının, kardeşinin, yakın dostlarının ve tebaasının, gösterdiği güven duygusuna ihanet ettiklerini gördükten sonra, önceleri yumuşak huylu ve zarif bir kadın olan kraliçenin ruhundaki her şey, bu korkunç deneyimin kızgın demirhanesinde dövülen çelik gibi sert ve aynı zamanda da iyi dövülebilen bir metal gibi yumuşak bir kıvraklığa dönüşmüştü. Gerçek bir kılıcın iki tarafı da nasıl keskinse, Mary Stuart'ın karakteri de, daha sonraki felaketlerin başlangı-

cını teşkil eden o kanlı geceden beri iki farklı kişiliğe bürünmüştü. Büyük ve kanlı trajedi artık başlıyordu.

Tebaasının tutsağı olarak kapatıldığı odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşırken, tüm benliğini sadece intikam düşüncesi kaplıyor ve sürekli şunları düşünüyor, şunları aklından geçiriyordu: Düşmanlarının çevresinde oluşturduğu halkayı nasıl kırabilir, en sadık uşağı Rizzio'nun döşeme tahtalarından hâlâ sıcak sıcak damlayan kanının intikamını nasıl alabilirdi? Biraz önce itaatsizlik edip kendisine karşı gelenleri, kraliçelerine, hem de kutsal kraliçelerine el kaldıranları kendi huzurunda ya da idam kütüğünün önünde nasıl diz çöktürmeliydi? Şimdiye kadar hep dürüstçe hareket etmiş olan bu mücadeleci kadın, uğradığı bu büyük haksızlıktan sonra artık her çareye başvurabilir, her şeyi meşru sayabilirdi. Mary Stuart büyük bir ruhsal değişim geçiriyordu: Şimdiye kadar dikkatsizce hareket eden, hiç kimseye yalan söylemeyecek kadar dürüst olan, herkesle dürüst oynayan bu kadın, artık her şeye dikkat eder olmuş, ikiyüzlü davranmayı öğrenmiş ve hainleri kendi silahlarıyla vurmak için bütün düşünsel yeteneklerini kullanmaya karar vermişti. İnsan, aylar ve yıllar içinde öğreneceğini çoğu kez tek bir günde öğrenirler; Mary Stuart da bu korkunç olaydan tüm yaşamını etkileyecek çok önemli bir ders almıştı: Suikastçıların hançerleri, sadık uşağı Rizzio'yu gözlerinin önünde öldürmekle kalmamış, aynı zamanda tereddütsüz beslediği güven duygusunu ve önyargısızlığını da derinden yaralamıştı. Hainlerin sözlerine inanmak, yalancılara karşı dürüst davranmak ve kalpsizlere karşı kalbini açmak ne büyük bir hata, ne büyük bir akılsızlıktı! Hayır, artık olduğundan farklı görünmek, duygularını inkâr etmek, kin ve nefretini gizlemek, düşmanlıkları hiçbir zaman bitmeyecek olanlara karşı dostça davranmak, öldürülen dostunun öcünü almak için, içindeki

nefreti gizleyerek intikam saatinin gelmesini beklemek zorundaydı. Gerçek düşüncelerini belli etmemek için her türlü çabayı göstermek, kazandıkları zaferin sarhoşluğu içindeki alçakları uyutmak, onları aşağılayıp utanç verici bir duruma düşürmek için bir ya da iki gün daha küçük düşürülmüş ve onuru kırılmış görünmesi gerekiyordu! Çünkü böylesine korkunç bir cinayetin intikamı, ancak daha cesur, daha cüretkâr, daha onur kırıcı bir ihanetle alınabilirdi.

Mary Stuart, tıpkı ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalan silik ve rahat bir doğaya sahip insanların çoğu kez yaptıkları gibi yıldırım hızıyla dâhice bir plan hazırladı. Darnley ve öteki suikastçılar birlikte hareket ettikleri müddetçe, durumunun tamamen umutsuz olduğunu bir bakışta görebiliyordu. Onu sadece tek bir şey kurtarabilirdi: O da suikastçı bloğun arasını açmaktı. Boğazına sımsıkı bağlanan zinciri hemen koparıp atamayacağına göre, bu zinciri hile ile en zayıf yerinden koparmaya çalışmalıydı: Yani hainlerden birinin öteki hainlere ihanet etmesini sağlaması gerekiyordu. Bütün bu aşağılık yalancılardan kişiliği en zayıf olanını, ne korkunç bir durum ki, çok iyi tanıyordu: Her güçlü parmağın baskısıyla kolayca şeklini değiştiren bu *heart of wax*, balmumu kalpli bu adam, kocası Darnley'di.

Mary Stuart'ın düşündüğü ilk önlem, psikolojik bakımdan mükemmeldi. Şiddetli doğum sancıları olduğunu söyledi. Geçen gece yaşadığı heyecan ve gerilim, beş aylık hamile olan bir kadının gözlerinin önünde işlenen korkunç cinayet, vakitsiz bir doğum olasılığını pekâlâ akla getirebilirdi. Mary Stuart kendisini hemen yatağa atarak dayanılmaz sancılar çekiyormuş gibi kıvranmaya başladı. Böyle bir durum karşısında hiç kimse hainlikle suçlanmadan hizmetçilerin ve doktorların yardımını bu hasta kadından esirgeyemezdi. Zaten kraliçe de şimdilik

daha fazlasını istemiyordu çünkü en zor sınavı başarmıştı. Artık güvendiği hizmetçiler sayesinde Bothwell ve Huntly'e haber gönderebilir ve düşündüğü kaçma planı için gerekli hazırlıkların yapılmasını isteyebilirdi. Üstelik düşük yapma tehdidiyle bütün suikastçıları ve özellikle de Darnley'yi büyük bir ahlaki sorumluluk altına sokmuş oluyordu. Çünkü karnında taşıdığı çocuk, hem İskoçya tahtının hem de İngiltere tahtının vârisiydi; eğer Darnley'nin hamile bir kadının gözleri önünde işlettirdiği sadist cinayetle karısının karnındaki çocuğun ölümüne sebep olduğu duyulacak olursa, o zaman dünya karşısında kraliçenin karnındaki çocuğun öz babası olarak kendisi sorumlu tutulurdu. Darnley büyük bir tedirginlik içinde karısının odasına gitti.

Şimdi olağanüstü bir tuhaflığı ortaya koyan Shakespeare düzeyinde bir sahne başlıyordu, bu sahne III. Richard'ın bizzat öldürdüğü adamın tabutu önünde dul karısına talip olduğu ve onun sevgisini kazandığı o ünlü sahneye eşdeğer olabilirdi. Burada öldürülen henüz gömülmemiştir, burada da katil ya da suç ortağı, kendisine karşı akla gelebilecek en büyük ihaneti yapan adamlar karşı karşıya bulunmaktadır, ikiye bölünmüş buradaki şeytani bir anlam kazanmıştır. Kimse bu sahneye tanık olmamıştır; sahnenin sadece başlangıcı ve sonu bilinmektedir. Darnley bir gün önce ölesiye alçalttığı karısının odasına gitmiştir. Öte yandan karısı da ilk hiddet ve öfke ânında kocasından ölesiye intikam alacağını söylemiştir. Bir gün önce Siegfried'in cesedi başında katile karşı yumruklarını sıkıyordu ama intikam alabilmek için yine Kriemhild gibi bu ilk gecede nefretini içinde saklamayı öğrenmişti. Darnley kraliçenin odasına girdiğinde, bir gün önce gurur ve intikam duygusuyla yanıp tutuşan bir kadın yerine, ölesiye yorgun, zavallı, gerçek efendisi olduğunu gösteren bu güçlü ve gaddar adama sevgi ve ita-

atle bakan uysal bir kadınla karşılaşmıştı. Bu kendini beğenmiş budala, bir gün önce hayalini kurduğu büyük zaferi şimdi kutlayabileceğini düşünüyordu: Demek ki Mary Stuart sonunda kocasına yeniden aşkını ilan etmişti. Bu gururlu ve kurumlu kadın, kocasının demir bileğini hisseder etmez yumuşamış ve itaatkâr biri olmuştu. Şu sefil İtalyan alçağı ortadan kaldırıldığından beri gerçek bir eş ve kraliçe olmuştu.

Aslında zeki ve kafası çalışan bir insanın bu kadar ani bir değişimi kuşkulu bulması gerekirdi. Gözleri öldürücü bir hançer gibi parlayan ve ona hain bir babanın hain oğlu diyen bu kadının keskin çılgınlıklarının hâlâ kullaklarında çınlaması gerekirdi. Bu Stuart kızının böyle bir rezaleti asla affetmeyeceğini ve kendisine yapılan hakareti unutmayacağını bilmeliydi. Ama Darnley, ruhu okşanan her kendini beğenmiş gibi saf biriydi ve bütün aptallar gibi de unutkandı. Sonuç olarak –tuhaf ve karmaşık bir durum– bu ateşli genç adam, Mary Stuart'ın karşılaştığı erkekler arasında onu en çok seven erkek olmuştu; bu şehvet delisi delikanlı, kraliçenin bedenine köpeği gibi bağlanmıştı. Son zamanlarda onu en çok kızdıran ve çıldırtan şey, karısının kendisine sarılmaktan kaçınıyor olmasıydı. Oysa şimdi –beklenmedik bir mucize– arzuladığı bu kadın tamamen ve yeniden kendisine aitti ve daha önceleri sürekli reddettiği halde geceyi kendisiyle birlikte geçirmek istiyordu. Darnley'nin gücü kuvveti hemen erimiş, yeniden sevecen ve itaatkâr biri olmuştu, o artık kraliçenin tutsağı, uşağı ve en sadık kölesiydi. Mary Stuart'ın sonunda bir rafine oyunla durumu kendi lehine çevirip bir Pavlus mucizesi¹ gerçekleş-

1. Aziz Pavlus; Hz. İsa'nın havarisi. İsa ile tanıştıktan sonra kör olmuş, ancak vaftiz edilip Hristiyan olduktan sonra Hristiyanlığı yayma sözü verdiği için mucizevi bir şekilde gözleri açılmıştır. (Ç.N.)

tirdiğini kimse bilmez. Ama öteki lordlarla birlikte Mary Stuart'a ihanet eden Darnley, cinayet olayının üzerinden yirmi dört saat geçmeden söylenen her şeyi yapmaya hazırды ve dünkü suç ortaklarını kandırmak için elinden geleni yapacaktı: Kraliçenin, kocası Darnley'yi yeniden kendine bağlayışı ötekilerin onu kendilerine bağlayışlarından daha kolay olmuştu. Darnley suikast olayına karışanların bütün isimlerini vermiş, Mary Stuart'ın kaçışına yardım edeceğini ve suikastçıların başı olması dolayısıyla sonunda kendisine dönecek bir intikamın aracı olmayı hiç düşünmeden kabul etmişti. Saygın bir koca ve hükümdar olarak girdiğini sandığı odadan kraliçenin elinde oynattığı bir oyuncak olarak çıkıyordu. Mary Stuart, uğradığı bu en ağır hakareten birkaç saat sonra vurulduğu zincirleri tek bir darbeyle kırmış, suikastçıların elebaşı, öteki hainlerin haberi olmadan, kendi aleyhlerine dönmüş ve böylece kraliçenin dâhice hazırladığı ikiyüzlülük planı ötekilerinin haince planına galip gelmişti.

Moray ülke dışına sürülen öteki lordlarla birlikte Edinburgh'a geldiği sırada kraliçenin kurtarılması yarı yarıya hallolmuştu; bu riyakâr adam, her zamanki tedbirliliği ve kurnazlığıyla Rizzio öldürülürken orada bulunmamış ve dolayısıyla suikasta karıştığı kanıtlanamamıştı— bu kurnaz adamı ileride de tehlikeli yollarda yakalamak asla mümkün olmayacaktı. Ama her zaman olduğu gibi, ötekiler bu utanç verici işi hallettikten sonra, o, sakın, gururlu ve kendinden emin olarak tertemiz elleriyle ektiği ürünü toplamaya hazırды. Moray, Mary Stuart'ın aldığı önlemlere göre özellikle bu 11 Mart gününde parlamentoda resmen hain ilan edilecekti ama asilerin elinde tutsak olan kız kardeşi birdenbire bütün kinini ve nefretini unutmuştu. İçinde bulunduğu çaresizliğin etkisiyle mükemmel bir komedi oyuncusu kesilen kraliçe, kendisini hemen onun

kollarına atıyor, dün kocasından aldığı sahte öpücüğü onun alnına konduruyordu. Kısa bir süre önce sarayından kovduğu adama sevgilerini sunarak ondan kardeşçe öğüt ve yardım istiyordu.

İyi bir psikolog olan Moray, durumu tüm çıplaklığıyla görmüştü. Şundan kesinlikle kuşku duymamak gerekir ki, Moray, İskoçya kraliçesin yürüttüğü gizli Katolik politikasını önlemek için Rizzio'nun öldürülmesini istemiş ve bunu onaylamıştı; onun düşüncesine göre bu karanlık entrikacı, Protestan ve dolayısıyla İskoçya davası için tam bir yüz karasıydı ve ayrıca kendi iktidar hırsının önünde engel teşkil ediyordu. Ama Rizzio, ne büyük mutluluk ki ortadan kaldırıldığına göre, Moray artık bütün bu bulanık işlerin bir an önce halledilmesini istiyordu. Bunun için bir uzlaşma önerisinde bulundu: Kraliçenin asi lordlar tarafından onur kırıcı bir şekilde gözaltında tutulmasına hemen son verilecek ve Mary Stuart'ın kraliçelik onuru kayıtsız şartsız geri verilecek, buna karşın kraliçe de olup bitenleri tamamen unutacak ve yurtsever katilleri affedecekti.

Kaçış planını, kendisine ihanet eden kocasıyla birlikte en küçük ayrıntısına kadar hazırlamış olan Mary Stuart, doğal olarak katilleri affetmeyi düşünmüyordu ama asilerin dikkatini dağıtmak için bu öneriyi kabul ettiğini söyledi. Cinayetin üzerinden kırk sekiz saat geçtikten sonra, Rizzio'nun paramparça edilen vücuduyla birlikte bütün bu olay da tamamen toprağın altına gömülmüş gibiydi; hiçbir şey olmamış gibi hareket edilecekti. Küçük ve sıradan bir müzisyen öldürülmüştü, bunda ne vardı ki? Herkes bu yabancı serseriye unutacak ve İskoçya'ya yeniden barış gelecekti.

Aralarında sözlü bir anlaşma yapmışlardı. Ama buna rağmen asiler Mary Stuart'ın daire kapısının önüne dik-

tikleri nöbetçileri geri çekmeyi kabul etmek istemiyorlardı. İçlerinde tuhaf bir duygu vardı ve bu duygu onları rahatsız ediyordu. İçlerinden en akıllı olanları, Mary Stuart'ın onuruna ne kadar düşkün bir kadın olduğunu çok iyi biliyor ve bütün bu iyi niyetli barış jestlerine rağmen uşağının hunharca öldürülmesini unutup kendilerini gerçekten affedeceğine inanmıyorlardı. Bunlar bu ele avuca sığmaz kadının sürekli gözetim altında tutulmasının ve uşağının intikamını alma olasılığının elinden alınmasının daha doğru olacağını düşünüyorlardı: Kraliçe özgürlüğüne kavuşur kavuşmaz, kendileri için büyük bir tehlike olacağını hissediyorlardı. Onları rahatsız eden bir başka şey de, Darnley'nin sık sık onun odasına çıkarak hasta olduğu söylenen kraliçeyle uzun uzun gizli görüşmeler yapmasıydı. Bu sefil adamın en küçük bir baskıyla bile kandırılabilceğini kendi deneyimlerinden biliyorlardı. Mary Stuart'ın onu kendi yanına çekeceğinden kuşku duymuyorlardı ve bunu da ona açık açık söyleyerek kraliçenin vaatlerinden birine bile inanmaması, kendilerine sadık kalması konusunda Darnley'i özellikle uyardılar ve aksi halde –ne büyük bir kehanet– ikiniz de yaptıklarınızdan pişmanlık duyacaksınız, dediler. Büyük yalancı Darnley, kraliçenin her şeyi unuttuğu ve kendilerini affedeceği konusunda onlara güvence vermeye çalışsa da, asiler, Mary Stuart, işledikleri suçun cezasız kalacağını resmî bir yazıyla kendilerine taahhüt etmeden önce, yatak odasının önündeki nöbetçileri geri çekmeyi düşünmediklerini söylediler. Sözüm ona bu hak ve hukuk dostları, cinayet işlemek için yaptıkları gibi işledikleri cinayeti affettirmek için de bir *bond*, yazılı bir belge istiyorlardı.

Görüldüğü gibi, bu eğitilmiş ve deneyimli yemin bozucular, salt söz vermenin acele verilmiş bir karar olduğunu ve bunun bir değerinin bulunmadığını biliyorlar,

bu yüzden de yazılı güvence istiyorlardı. Fakat Mary Stuart kendi imzaladığı belgeyle katillerle ilişki kurmayacak kadar gururlu ve tedbirliydi. Bu serseri sürüsünden hiçbiri, kraliçenin elinden *bond* aldık diye övünmemeliydi. Ama Mary Stuart onların istediği belgeyi vermemeye kesin kararlı olduğu halde, bunu seve seve vermeye hazırmış gibi de bir davranış sergiliyordu, bütün amacı akşama kadar zaman kazanmaktı! Kraliçenin avucunun içinde yeniden balmumu gibi yumuşamış olan Darnley, çünkü suç ortaklarını sahte bir samimiyetle kandırmak ve onların istedikleri belgeyi düzenlemek gibi pis bir işle görevlendirilmişti. Yediemin sıfatıyla asilerin yanına gitti, istenen belgeyi onların arzularına uygun olarak hazırlamak için onların fikirlerini aldı, sonunda iş Mary Stuart'ın imzasına kalmıştı. Ama Darnley, akşamın bu geç saatinde kraliçeyi rahatsız edemeyeceğini, kraliçenin yorgun ve bitkin olduğu için erkenden uyuduğunu, ancak ertesi sabah –bir yalancı için ikinci bir yalan daha söylemenin ne önemi var ki!– belgeyi imzalayıp kendilerine getireceğine söz verdi. Bir kral bu şekilde söz verdikten sonra, artık ona inanmamak hakaret sayılırdı. Böylece isyancı asiler, anlaşmayı onayladıklarını göstermek için Mary Stuart'ın dairesinin önündeki nöbetçileri geri çektiler. Zaten kraliçe de bundan daha fazla bir şey beklemiyordu. Artık kaçış yolu açılmıştı.

Kapısı önündeki nöbetçiler uzaklaşır uzaklaşmaz, Mary Stuart sözde hasta yattığı yatağından hızla kalktı ve büyük bir enerjiyle hazırlıklara başladı. Bothwell ve sarayın dışındaki öteki dostları çoktan haberdar edilmişlerdi, gece yarısı kilise duvarının gölgesinde eyerli atlar kendisini bekleyecekti. Şimdi yapılacak tek şey, isyancıların dikkatini dağıtmaktı. Şarap içirip eğlendirerek onları uyutma işi, bütün öteki bayağı işler gibi, yine Darnley'ye düşüyordu. Kraliçenin emri üzerine bir gün önce-

ki suç ortaklarını büyük bir akşam ziyafetine davet etti. Hep birlikte bardak bardak şaraplar içildi ve barışma, gecenin ilerleyen saatlerine kadar kutlandı, sonunda isyancı dostlar, içilen şarabın etkisiyle başları öne düşmüş, ağırlaşan adımlarıyla, yalpalaya yalpaya yatmaya giderlerken, Darnley, herhangi bir kuşku uyandırmamak için Mary Stuart'ın odasına gitmekten özenle kaçındı. Ama lordlar tedbir almaya gerek görmeyecek kadar kendilerinden emindiler. Kraliçe onlara suçlarını bağışlayacağı sözünü vermiş, kral da buna kefil olmuştu. Üstelik Rizzio toprağın altına girmiş ve Moray de yeniden ülkeye dönmüştü: Daha fazla düşünmeye ve kuşkulanmaya ne gerek vardı? Bu kadar yorucu bir günden sonra yatağa yatıp şarabın ve zaferin sarhoşluğunu derin bir uykuyla gidermek ne güzel olurdu.

Uyuyan sarayın koridorları derin bir sessizliğe gömülürken, gece yarısına doğru yukarda yavaşça bir kapı açıldı. Mary Stuart, hizmetçilerin odalarından geçip bir merdivenle aşağı indikten sonra, bir yeraltı dehlizinden geçerek kilisenin altındaki mezarlığın bodrumuna kadar geldi, ıslak duvarlarından sular damlayan ve içerisi buz gibi olan bu bodruma çıkan yol, çok korkunçtu. Yol boyunca yanan meşaleler, simsiyah olmuş duvarlara, tabutlara ve üst üste istif edilmiş insan kemiklerine titrek titrek ışık saçıyordu. Sonunda açık havaya ve özgürlüğe açılan kapıya çıkmak ne güzel bir duyguydu! Şimdi kilisenin avlusundan geçip dostlarının eyerledikleri atlarıyla kendisini bekledikleri duvarın dibine varmak kalmıştı! Darnley birden duraksadı, neredeyse tökezlemişti, kraliçe hemen onun yanına gitti ve o anda ikisi de üstü yeni örtülmüş tepciğin David Rizzio'nun mezarı olduğunu dehşetle gördüler.

Bu olay, hakarete uğrayan bu kadının çelik kadar katılaştan kalbine bir kere daha inen bir çekiç darbesiydi.

Mary Stuart yapması gereken iki şey olduğunu biliyordu: Kaçışıyla kraliçelik onurunu kurtarmak ve tahtın vârisi olacak çocuğunu doğurmak, daha sonra da kendisini küçük düşürmeye yardım eden herkesten intikam almak! Aptallığı yüzünden kendisine yardım eden kocasından da intikam almak! Bu beş aylık hamile kadın bir an bile tereddüt etmeden, kendisine bağlı olan Muhafız Alayı Komutanı Arthur Erskine'in bindiği atın sağırsına bindi: Mary Stuart, kendisini bu yabancı adamın arkasında, kraliçeyi beklemeden hemen atına atlayıp önden koşturan korkak kocasının yanında olduğundan daha güvende hissediyordu. Komutan Erskine ve ona arkadan sıkı sıkı sarılan Mary Stuart, bindikleri atı dörtnala koşturup yirmi bir mil yol kat ederek Lord Seton'ın sarayına vardılar. Burada kendisine özel bir at ve iki yüz atlıdan oluşan bir koruma birliği tahsis edildi, böylece bu firari kadın gün ağarırken yeniden hükümdar olmuştu, öğleden önce de Dunbar Kalesi'ne geldi. Ama kraliçe biraz dinlenmeye çekilmek yerine hemen işe koyuldu: Ben kraliçeyim, demesi yetmezdi, kraliçe olmak için böyle anlarda savaşmak gerekiyordu. Mary Stuart, kendisine sadık kalan soyluları çağırmak ve Holyrood Sarayı'nı işgal altında tutan asilere karşı bir ordu kurmak için dört bir yana mektuplar yazıyor ya da yazdırtıyordu. Hayatı kurtulmuştu, artık tacını ve onurunu da kurtarması gerekirdi! Ne zaman intikam alma söz konusu olsa, ne zaman içini bir ihtiras ateşi kaplasa, Mary Stuart tüm zaafplarını ve tüm yorgunluğunu yenmesini biliyordu, böyle büyük ve önemli anlarda kalbinin gücü en üst düzeye çıkıyordu.

Ertesi sabah Holyrood Sarayı'nda uyanan asiler korkunç bir durumla karşılaştılar: Odalar boştu, kraliçe kaçmıştı, suç ortakları ve hamileri Darnley de kaçmıştı. İlk başta içine düştükleri durumun ciddiyetini kavrayama-

dılar, Darnley'nin kral olarak kendilerine verdiği söze güvenerek dün akşam birlikte hazırladıkları genel affın hâlâ geçerli olduğuna inanıyorlardı. Böyle büyük bir ihaneti unutmak gerçekten mümkün değildi. Hayır, onlar kandırıldıklarına inanmıyorlardı. Söz verilen imzalı belgeyi alıp getirmek üzere Lord Sempill'i elçi olarak Danbar Sarayı'na gönderdiler. Ama Mary Stuart gelen barış elçisini üç gün boyunca sarayının kapısında bekletti: Asillerle görüşmek istemiyordu, özellikle de Bothwell bir askerî birlik oluşturduktan sonra bunu yapması için bir neden yoktu.

Şimdi hainler soğuk korkuyu enselerinde hissediyorlardı, saflar hemen çözülmeye başladı. Yalvarıp af dilemek için, birer birer kraliçeye sokulmaya başladılar ama David Rizzio'ya ilk saldıran Ruthven ve kraliçeye silah doğrultan Fawdonside gibi elebaşlar, hiçbir zaman affedilmeyeceklerini biliyorlardı. Bu iki hain hemen ülkeden kaçtı; onlarla birlikte, Rizzio cinayetini kutsal bir eylem olarak gören ve bunu yüksek sesle herkese duyuran John Knox da ortadan kayboldu.

Mary Stuart, içindeki büyük intikam duygusuyla herkese örnek olacak bir ceza vermek ve sürekli isyan eden lordlar çetesine, kendisine karşı işlenen suçun cezasız kalmayacağını göstermek istiyordu. Ama içinde bulunduğu durum, kraliçeye bundan böyle daha dikkatli ve daha sinsi hareket etmesi gerektiğini öğretecek kadar tehlikeliydi. Kuşkusuz üvey kardeşi Moray'ın suikast olayından haberi vardı, zamanında gelmesi bunu doğruluyordu ama cinayete doğrudan doğruya katılmamıştı. Mary Stuart bu güçlü adamı korumanın akıllıca bir iş olacağını anladı. "Daha çok insanı kendine düşman etmemek için" onun yaptıklarına göz yummasının doğru olacağını düşündü. Eğer katilleri ciddi olarak yargılamak isteseydi, cezalandıracağı ilk kişi, onları odasına getiren

ve Rizzio öldürölürken ellerini tutan kendi kocası Darnley'yi olmaz mıydı? Ama Mary Stuart'ın, kraliçelik onuruna ağır bir darbe indiren Chastelard skandalından sonra Darnley'yi, intikamını alan kıskanç ve kuruntulu bir koca olarak göstermek için haklı nedenleri vardı. *Semper aliquid haeret*¹; yaşanan felaketin başsorumlusu olan adamın işlenen cinayete hiçbir şekilde katılmadığını göstermek için, olayın biçimini değıştirmek gerekiyordu. Gerçi iki *bond* imzalayan, katillerin cezalandırılmasını garanti eden, kurallara uygun bir kontrat düzenleyen ve kendi hançerini kasap dostlarından birine ödünç veren –bu hançer Rizzio'nun delik deşik olmuş vücudunun üzerinde bulunmuştu– bir adam söz konusu olunca, insanları buna inandırmak çok zordu. Ama kuklaların iradesi ve onuru yoktur, Mary Stuart iplerini çeker çekmez, Darnley onun istediğı gibi oynamaya başladı. Edinburgh pazar meydanında halkın gözü önünde “prenslik onuru ve namusu üzerine” yüzyılın en iğrenç yalanını söyleyerek bu iğrenç komploya katılmadığını, Rizzio'nun öldürölmesini suikastçılara “önerdiği, emrettiğı, onlara izin verdiği ve yardım ettiği” konusunda kendisine yöneltilen suçlamanın yalan ve iftira olduğunu herkesin bilmesini istedi, oysa bütün ülke ve Edinburgh halkı, onun bu cinayeti asilere tavsiye etmek, emretmek, izin vermek ve yardım etmekle yetinmediğini, mührüyle ve imzasıyla da “onayladığını” biliyordu. Bu iradesiz ve kişiliksiz sahtekârın cinayet eylemi sırasındaki korkak halinden daha üstün bir özelliğı varsa eğer, o da yaptığı bu ikiyüzlü açıklamaydı; Edinburgh pazar meydanında halkın önünde ettiği bu yeminle kendi kendisini mahkûm etmiş oluyordu. Mary Stuart, intikam almaya yemin et-

1. (Lat.) Hep izi kalır. “Çamur at, izi kalsın” anlamında kullanılan, “*audacter calumniare, semper aliquid haeret*,” deyişinden. (Y.N.)

tiği soyluların hiçbirinden, kocası Darnley'den aldığı kadar böylesine korkunç bir intikam almamıştı. Gizliden gizliye hep nefret ettiği bu hain adama baskı yaparak onun kendi kendisini tüm dünyanın gözü önünde sonsuza dek rezil etmesini sağlamıştı.

Şimdi cinayet olayı üzerine yalandan dokunmuş kar beyazı bir kefen örtülmüştü. Tuhaf bir şekilde yeniden bir araya gelen kral ve kraliçe çifti, borazan sesleri ve zafer tantanaları eşliğinde Edinburgh'a girdiler. Artık herkes sakindi ve ortalık yatışmış gibiydi. Acınacak durumdaki adaletin yerini bulmasını sağlamak ve aynı zamanda kimseyi de korkutmamak için, klan reisleri yukarıda hançerlerini sallarken, aşağıda da bunların emriyle kapı önlerinde nöbet tutan, olayın iç yüzünden habersiz birkaç zavallı asker ve tebaa asılmıştı: Büyük efendiler cezalandırılmamış, ellerini kollarını sallayarak ortalıkta dolaşıyorlardı. Rizzio'ya –bir ölü için çok küçük bir tesselli– kraliyet mezarlığında uygun bir yer hazırlandı. Kraliçenin erkek kardeşi Moray, krallığı kraliçe ile birlikte yönetecekti; böylece bütün bu trajik olay bağışlanmış ve unutulmuş olacaktı.

Mary Stuart'ın, bütün bu tehlikelerden ve gerilimlerden sonra, ciddi biçimde sarsılan konumunu sağlamlaştırmak için yapacağı bir şey daha vardı: İskoçya tahtının vârisini sağ salim dünyaya getirmek. Çünkü böyle sefil bir kukla kralın karısı olarak değil, ancak gerçek bir kralın annesi olarak her türlü tehlikeden uzak kalabilirdi. Doğum ânını endişeyle bekliyordu. Hamileliğinin son haftalarında içini tuhaf bir hüznün ve korku kaplamıştı. Acaba Rizzio'nun ölümünden kalma sıkıntılı bir duygu hâlâ ruhunu gölgeliyor muydu? Yoksa gittikçe artan bir seziş gücüyle yaklaşan bir felaketi mi hissediyordu? Mary Stuart, bütün bunları düşünerek bir vasi-

yetname hazırladı ve bu vasiyetnameyle evlendikleri gün Darnley'nin parmağına taktığı evlilik yüzüğünü ona bıraktığını vasiyet etti ama vasiyetnamesinde öldürülen Rizzio'nun kardeşi Josef Rizzio'yu, Bothwell'i ve dört Mary'leri de unutmadı; her zaman kaygısız ve yürekli bir kadın olan Mary Stuart, ilk defa ölümden ve buna benzer bir tehlikeden korkuyordu. Yaşadığı o korkunç geceden beri yeterince güven vermeyen Holyrood Sarayı'ndan ayrıldı ve daha az konforlu olan ama yüksek duvarlara ve aşılması imkânsız bir kaleye sahip olan Edinburgh Sarayı'na geldi. İskoçya ve İngiltere krallık tacını giyecek olan vârisini, kendi hayatı pahasına da olsa, burada dünyaya getirecekti.

9 Haziran sabahı, kaleden atılan toplar, bütün şehre ve halka sevindirici bir haber verdi. Bir oğlan çocuğu, bir Stuart, İskoçya'nın gelecekteki kralı dünyaya gelmişti. Artık gelecekte kadınların tehlikeli saltanatı sona erecekti. Annenin özlemle beklediği düşü, bütün ülkenin erkek bir Stuart vârisi isteği, sonunda en iyi şekilde gerçekleşmişti. Ama Mary Stuart çocuğunu dünyaya getirir getirmez onun onurunu korumakla yükümlü olduğunu da hissetti. Suikastçıların, kraliçenin Rizzio ile ilişkiye girerek evliliğine ihanet ettiği konusunda Darnley'nin kulağına fısıldadıkları zehirli söylentilerin sarayın duvarlarından dışarı sızdığını çok iyi biliyor olmalıydı. Doğan veliahtın meşruluğunu ve dolayısıyla veraset hakkını inkâr edebilmek için her türlü bahanenin Londra'da sevinçle karşılanacağını biliyordu. Bunun için çıkarılan bu aşağılık yalanı zamanında ve bütün dünyanın önünde kesin olarak çürütmesi gerekiyordu. Darnley'yi loğusa olarak yattığı odasına çağırdı ve çocuğu, hazır bulunanların önünde onun kucağına verdi ve şunları söyledi: "Tanrı sana ve bana bir oğlan çocuğu verdi, bunun babası senden başkası değildir."

Darnley çok mahcup oldu çünkü gereksiz kıskançlığıyla bu onur kırıcı söylentinin çıkmasına kendisi neden olmuştu. İçtenlikle söylenen bu söz karşısında ne söyleyebilirdi ki? Duyduğu derin utancı gizlemek için çocuğun üzerine eğildi ve onu öptü.

Ama Mary Stuart çocuğunu yeniden kucağına aldı ve yüksek sesle şunu bir kez daha tekrarladı: “Şu anda kıyamet gününde bulunuyormuşum gibi Tanrı’nın huzurunda yemin ederim ki, bu çocuk senin öz çocuğundur ve günün birinde başına bir felaket gelmesinden korktuğum için burada bulunan bütün kadın ve erkeklerin buna tanıklık etmelerini istiyorum.”

Kuşkusuz bu büyük bir yemin ve aynı zamanda tuhaf bir korkuydu: Belli ki gururu kırılan kraliçe, böyle neşeli bir anda bile kocası Darnley’ye karşı duyduğu güvensizliği gizleyemiyor, bu adamın kendisini ne büyük bir düş kırıklığına uğrattığını ve yaraladığını bir türlü unutamıyordu. Kraliçe, bu imalı sözlerinden sonra çocuğu içerde bulunan lordlardan Sir William Standon’a uzatarak, “Bu çocuğun gelecekte İskoçya ve İngiltere krallıklarını birleştirecek ilk kral olmasını umuyorum,” dedi.

Kraliçenin sözlerine biraz şaşırmış olan Standon şu yanıtı verdi: “Neden o, madam? Oğlunuz neden majesteleri babasının önüne geçsin?”

Mary Stuart serzenişli bir ifadeyle, “Babası aramızdaki bağı kopardığı için,” diye yanıtladı onu.

Odadakilerin önünde fena halde utanan Darnley, gerilen karısını sakinleştirmeye çalıştı. Tedirgin bir şekilde, “Bu söylediklerin, her şeyi affedeceğin ve unutacağın konusunda verdiğin vaade aykırı değil mi?” diye sordu.

Bunun üzerine kraliçe, “Evet, her şeyi affedeceğim ama hiçbir şeyi unutmayacağım,” dedi. “O gece Fawdon-side bana doğrulttuğu silahı ateşlemiş olsaydı, karnımdaki çocuğun ve benim durumum ne olurdu dersin? O

zaman bu asilerin sana karşı nasıl davranacaklarını da Tanrı bilir.”

Darnley, “Madam, ben bu konunun çoktan kapandığını sanıyordum,” diye uyardı kraliçeyi.

“Peki, bundan söz etmeyelim öyleyse,” diye yanıt verdi kraliçe ve kopacak fırtınanın tehlikeli biçimde yaklaşmakta olduğunu haber veren bu tatsız konuşma böylece sona erdi. Mary Stuart hayatının bu en zor ânında, her şeyi affedeceğini ama unutmayacağını söylerken, sadece yarım bir gerçeği dile getirmişti; çünkü kan kanla ödenmedikçe ve zorbalık zorbalıkla karşılık bulmadıkça, bu sarayda, bu ülkede barış yüzü görülmeyecekti.

Çocuk doğup anne kurtulur kurtulmaz Mary Stuart’ın en güvenilir elçisi olan Sir James Melville, öğleyin saat on ikide atının eyerine atladı. Akşama kadar bütün İskoçya’yı kat ederek İngiltere sınırına vardı, geceyi Berwick’te geçirdikten sonra, ertesi sabah yoluna yine dört-nala devam etti. 12 Haziran günü akşamüzeri –gerçekten büyük bir spor başarısı– ağzından köpükler saçan atıyla Londra’ya vardı. Burada Kraliçe Elisabeth’in Greenwich’teki sarayında bir balo düzenlediğini öğrendi; yorgunluğunu unutup hemen bir başka ata bindi ve haberi aynı gece iletmek üzere yeniden yola çıktı.

Elisabeth neşeli geçen bu baloda bizzat dans etmişti, uzun süren çok tehlikeli bir hastalıktan sonra sağlığına ve gücüne yeniden kavuştuğuna çok seviniyordu. Canlı, renkli ve pudralanmış kabarık ihtişamlı eteğiyle sadık kavalyelerinin arasında kocaman bir egzotik lale gibi duruyordu. Bu sırada başdanışman Cecil, arkasında James Melville olduğu halde, dans edenlerin arasından geçerek hızla kraliçeye yaklaştı ve kulağına, Mary Stuart’ın bir oğlan çocuğu, bir vâris doğurduğunu fısıldadı.

Elisabeth, devlet yöneticisi olarak her zaman mü-

kemmel bir diplomatik özelliğe sahipti, sakın yapılı ve duygularını saklamasını bilen deneyimli bir hükümdardı. Ama bu haber onun içindeki kadını derinden sarsmış ve kalbinin ortasına bir hançer gibi saplanmıştı. Elisabeth, kadın olarak isyankâr kalbine söz geçiremeyecek kadar ihtiraslı bir kişiliğe sahipti. Beklemediği bu haber karşısında duyduğu şaşkınlık o kadar büyüktü ki, öfkeli bakışları ve sinirinden sıkıldığı dudakları yalan söylemesini unutturmuştu. Bir an yüz ifadesi sert bir görünüm aldı, makyajının altındaki kanı çekildi, elleri kaskatı kesildi. Müziğin hemen susmasını emretti, dans edenler donakaldılar ve kraliçe telaş içinde balo salonunu terk etti çünkü sinirlerine daha fazla hâkim olamamaktan korkmuştu. Ama yatak odasına gelince, çevresini saran heyecanlı kadınların arasında biraz önceki sert tutumunu bıraktı ve gerilimli halini unuttu. Duyduğu acıyla derin derin iç çekip inleyerek kendisini bir sandalyenin üstüne bıraktı ve hıçkırarak ağlamaya başladı: “İskoçya kraliçesi bir oğlan çocuğu dünyaya getirdi, oysa ben kurumuş bir ağaç gövdesinden başka bir şey değilim.”

Bu bahtsız kadının hayatının en büyük dramı, yetmiş yıllık hayatı boyunca şu andaki kadar bariz bir şekilde kendisini belli etmemişti, sevmeyi bilmeyişine içten içe üzülen, kısır olduğunun bilincinde olan ve bunun için acı çeken bu kadının hayatının en büyük sırrı, kalbinin en derin, en kadınca ve en dürüst yerinden, ağızdan kan boşanması gibi yükselen bu feryatta olduğu gibi böylesine güçlü bir şekilde tezahür etmemişti. Öyle anlaşıyor ki, bu kadın tam bir kadın, tam bir sevgili ve anne olabilmek uğruna dünyanın bütün imparatorluklarını feda etmeye hazırды. Aşırı kıskançlığına rağmen Mary Stuart’ın her türlü gücünü, her türlü başarısını görmezlikten gelebilirdi. Ama şimdi yüreğini saran umutsuz bir isyanla onun anne olmasını ölesiye kıskanıyordu.

Ama Elisabeth ertesi sabah yeniden tam bir kraliçe, tam bir siyasetçi ve diplomat bir kadındı. Öfkesini, memnuniyetsizliğini ve derin acısını soğuk ve vakarlı sözlerinin arkasına gizleme sanatını yine mükemmel bir şekilde beceriyordu. Elçi Melville'i dostça bir gülümseme ve büyük bir saygıyla kabul etti. Söylediklerine bakılırsa, hayatında bundan daha sevindirici bir haber almamıştı. Mary Stuart'a en içten tebriklerini iletmesini rica etti, çocuğun vaftiz annesi olma vaadini yineledi, hatta fırsat bulursa vaftiz için İskoçya'ya gelebileceğini de söyledi. Kader arkadaşının mutluluğunu bütün kalbiyle kıskandığı için –kendi çapında ezelî bir tiyatro oyuncusu– bütün dünya önünde yüce kalpli ve hoşgörülü görünmek istiyordu.

Durum bir kere daha yürekli olanın lehine gelişmiş, bütün tehlikeler atlatılmış ve bütün sorunlar en mükemmel şekliyle çözüme kavuşturulmuş görünüyordu. Böylece başlangıçtan beri Mary Stuart'ın üzerinde dolaşan fırtınalı karabulutlar bir kere daha dağılmış oluyordu; ama atlatılan tehlikeler gözü kara insanları akıllandırmaz, aksine onları daha da çılgın yapar. Mary Stuart dünyaya huzur ve mutluluk içinde yaşamak için gelmemişti, içindeki uğursuz güç onu rahat bırakmıyordu. Dış dünyanın rastlantısal olayları, bir insan yazgısına hiçbir zaman anlam ve biçim vermemiştir. İnsan hayatını biçimlendiren ya da mahveden şey, doğuşundan beri içinde var olan, ona özgü yasalardır.

ONUNCU BÖLÜM

Korkunç Bir Karışıklık

Temmuz'dan Noel'e Kadar

1566

Çocuğun doğumu, Mary Stuart'ın yaşam trajedisini hazırlayan birinci perdenin sonu anlamına gelir. Durum aniden dramatik bir biçim almış, iç kararsızlık ve gerginliklerin etkisiyle korkutucu bir boyut kazanmıştır. Artık drama yeni kişiler ve karakterler katılmış, olayın geçtiği sahne değişmiş ve trajedi siyasi olmaktan çıkıp kişiselleşmiştir. Mary Stuart şimdiye kadar ülkesindeki isyancılarla, sınırın öte tarafındaki düşmanlarıyla mücadele etmişti. Ama şimdi bütün lordlardan ve baronlardan daha zorba yeni bir gücün saldırısına uğramış bulunuyordu: kraliçenin duyguları isyan etmiş, içindeki kadın kendisine karşı savaş başlatmıştı. İktidar hırsı ilk defa kaynayan kanına karşı üstünlüğünü kaybetmişti. Duyguları harekete geçen kraliçe, büyük bir ihtiras ve kayıtsızlık içinde, şimdiye kadar akıllı ve zekâsıyla iyi kötü koruyabildiği her şeyi tahrip etmeye başlamıştı: Dünya tarihinin daha aşırısını tanımadığı bir uçurumdan aşağı atlıyormuş gibi kendini harap edercesine bir ihtiras fırtınasının içine atarken her şeyi unutuyor ve onurunu, yasaları ve gelenekleri, tacını ve ülkesini de beraberinde sürüklüyordu; bambaşka bir tragedya karakterine bürünen bu kadının ruhunda artık çalışkan ve dürüst bir prenses, kaygısızca bekleyen ve sadece oyun oynamayı düşünen dul bir kral

eşi görmek mümkün değildi. Mary Stuart tek bir yıl içinde hayatını tam bir drama dönüştürüyor ve bu bir tek yıl içinde hayatını mahvediyordu.

İkinci perdenin başında Darnley tekrar sahneye çıkıyor ama o da değişmiş ve trajik bir kişiliğe bürünmüştür. Sahneye tek başına çıkmıştı çünkü herkese ihanet eden bu adama kimse güven duymuyor ya da kimse ona dostça selam vermiyordu. Bu hırslı delikanlının ruhunu derin bir öfke ve hiddet kemiriyordu. Darnley, bir erkeğin bir kadın için yapabileceğinin çok daha fazlasını yapmış ama karşılığında hiç olmazsa biraz minnettarlık, biraz hoşgörü, biraz duygusal yakınlık ve hatta sevgi beklemişti. Oysa Mary Stuart kocasına ihtiyacı kalmadığını anladığı andan itibaren onun duygularına daha büyük bir isteksizlikle karşılık veriyor ve bu konuda çok acımasız davranıyordu. Kaçan lordlar, Darnley'den intikam almak ve kocasının da suç ortağı olduğunu kanıtlamak için, Rizzio'nun katledilmesine izin verdiğini imzasıyla teyit eden belgeyi kraliçeye vermişlerdi. Bu *bond* gerçi Mary Stuart'a yeni bir şey öğretmiyordu ama bu gururlu kadın, Darnley'nin korkak ve hain kişiliğinden ne kadar çok nefret ediyorsa, yakışıklılığından başka bir meziyeti olmayan bu aşağılık yarattığı bir zamanlar sevdiği için o kadar çok utanıyor, kendisini bir türlü affedemiyordu. Onunla evlenme hatasına düştüğü için büyük utanç duyuyor, kendisinden nefret ediyordu. Darnley'yi kendi sıcak ve canlı vücuduna yaklaştırmak şöyle dursun, onun içindeki adamı, elle bile dokunulamayan yapışkan ve kaygan bir yaratık gibi, bir yılan, bir sümüklüböcek gibi iğrenç buluyor, ondan tiksinti duyuyordu. Onun varlığı ruhuna ağır bir yük gibi çöküyordu. Şimdi gündüzünü ve gecesini meşgul eden tek bir düşüncesi vardı: Bu adamı başından nasıl def edecekti, kendisini ondan nasıl kurtaracaktı?

İlk başlarda bu düşüncenin arkasında en küçük bir şiddet arzusu yoktu: Mary Stuart'ın yaşadığı şey münferit bir olay değildi. Başka binlerce kadın gibi o da geçirdiği kısa bir evlilikten sonra derin bir hayal kırıklığına uğramış ve bu tuhaf adamın kendisine yaklaşmasına ve sarılmasına tahammül edemez olmuştu. Böyle durumlarda en makul çözüm boşanmaktı, nitekim Mary Stuart da bu olasılık hakkında Moray ve Maitland'le konuşmuştu. Ama çocuğun doğumundan hemen sonra boşanmasına, Rizzio ile gizli ilişkileri olduğu hakkında çıkarılan söylentiler engeldi: Çocuğa hemen piç damgası vurabilirlerdi. Ama tartışma götürmez bir evliliğin ürünü olarak dünyaya gelen ve taht üzerinde hak iddia edebilecek olan VI. James'in adını kirletmemek için kraliçenin –ne korkunç bir işkence– bu en doğal çözümden vazgeçmesi gerekiyordu.

Ama bir başka olasılık daha vardı: Karıkoca olarak aralarında sessizce ve dostça anlaşarak dışarıya karşı evli bir kral ve kraliçe gibi görünebilirler ve özel yaşamlarında özgür kalabilirlerdi. Böylece Mary Stuart kocası Darnley'nin aşk isteklerinden kurtulur ve dış dünyaya karşı evliliğinin görüntüsünü korumuş olurdu. Mary Stuart'ın bu olasılığı da düşündüğünü kocasıyla yaptığı bir görüşme doğruluyor, bu görüşmede kraliçe, Darnley'ye bir metres edinmesini ve bunun için de başdüşmanı Moray'ın karısını seçmesini öneriyordu. Mary Stuart şakayla karışık bu önerisiyle, kocasına, başka bir kadınla ilişki kurduğu takdirde, fazla incinmeyeceğini ima etmek istedi. Ama korkunç bir durum! Darnley, kesinlikle başka kadın istemiyor, sadece karısını istiyordu; bu zavallı, sefil delikanlı tuhaf bir tutkuyla bu güçlü ve gururlu kadına sonuna kadar bağlı kalmaya kararlıydı. Başka kadınlarla ilişki kurmuyor, kendisinden uzak duran karısından başkasına el sürmüyordu. Sadece karısının vücudu onu tahrik ediyor

ve baştan çıkarıyordu; kocalık haklarına sahip olabilmek için karısına sürekli yalvarıyor, giderek daha da ateşli, daha da ısrarlı bir şekilde ona talip oldukça, daha da kaba, daha da öfkeli bir şekilde geri çevriliyordu ama o ne kadar çok kovulursa kovulsun, ısrarından hiç vazgeçmiyor, tutkulu bir istekle onun etrafında bir köpek gibi dolaşıyordu. Mary Stuart, onur ve asaletten yoksun bu delikanlıya kocalık hakkı verme konusunda verdiği acele kararının karşılığını şimdi korkunç bir hayal kırıklığıyla ödüyordu çünkü bütün kalbiyle tiksinti duyduğu bu adama bağlı kalmaktan başka çaresi yoktu.

Mary Stuart bu korkunç ruh hali içinde böyle çaresiz durumlarda hep yapılan şeyi yaptı; karar vermekten kaçındı ve ondan uzak durarak onunla açıkça mücadele etmekten çekindi. Ne tuhaf ki, hemen hemen bütün biyografi yazarları, Mary Stuart'ın çocuğunu doğurduktan dört hafta sonra loğusa yatağından kalkarak kimseye haber vermeden, bir gemiye binip saraydan ve çocuğundan ayrılarak Alloa'ya, Mar kontunun malikânesine eğlenmeye gitmesini anlaşılmaz buluyorlar. Oysa bu kaçıştan daha anlamlı bir şey olamaz. Çünkü özel bir bahane ile ri sürmeksizin, sevmediği kocasının kendisine yaklaşmasının yasak olduğu süre bu dört hafta ile sona ermiş oluyordu. Yoksa kocası artık ona yeniden yaklaşacak, gece ve gündüz onu taciz etmeye başlayacaktı. Hiç sevmediği bir sevgiliye ne bedeni ne de ruhu katlanabiliyordu; bunun için Mary Stuart'ın bu adamın yanından uzaklaşmasından, kendisiyle onun arasına mesafe koymasından, ruhsal olarak özgür olmak için bedensel olarak da özgür kalmak istemesinden daha doğal ne olabilirdi ki! Mary Stuart takip eden haftalar ve aylar içerisinde, bütün bir yaz ve sonbahar boyunca saraydan saraya, avdan ava bir kaçak gibi dolaşarak kendisini bu adamın tacizinden kurtarmış oldu. Bu arada henüz yirmi dört yaşını dol-

durmamış olan bu kadının, Alloa'da ve başka yerlerde eğlenmeye çalışması, çevresindekilerle sıcak sohbetler yapması, Chastelard ve Rizzio zamanında olduğu gibi maskeli oyunlar, danslar ve çeşit çeşit eğlencelerle gününü gün etmesi, bu kaygısız ve düşüncesiz kadının yaşadığı o korkunç deneyimleri ne çabuk unuttuğunun açık bir göstergesiydi. Darnley, bu süre içerisinde kocalık hakkını istemek üzere bir defa ürkek bir girişimde bulundu. Atına atlayıp Alloa'ya kadar geldi ama kraliçe tarafından kabul edilmediği gibi, geceyi sarayda geçirmesi bile önerilmedi. Artık Mary Stuart'ın kalbinde onun yeri yoktu; Darnley'ye karşı olan sevgisi, bir saman alevi gibi parlamış, yine bir saman alevi gibi sönmüştü. Çılgın aşkıyla İskoçya'ya kral ve kendisine koca yaptığı bu adam, Mary Stuart için artık sadece Henry Darnley adında bir adam, düşünmek istemediği bir hata, zihninden tamamen silip atmak istediği sevimsiz bir anı idi.

Darnley'nin artık hiçbir değeri kalmamıştı ama barışmış olmalarına rağmen üvey kardeşi Moray'den de tam emin değildi. Aynı şekilde uzunca bir tereddütten sonra bağışladığı Maitland'i de yeterince güvenilir bulmuyordu. Ama kayıtsız şartsız güvenebileceği birine de ihtiyacı vardı çünkü bu ateşli ve heyecanlı kadının yarım yamalak güven duyması, herkesten çekinmesi ve herkeşe tereddütle bakması mümkün değildi ve bu duruma tamamen yabancıydı. Ya tamamen bağlanacak ya da tamamen reddedecek, ya tamamen birine güven duyacak ya da duymayacaktı. Mary Stuart kraliçe ve kadın olarak hayatı boyunca bilerek ya da bilmeyerek hareketli kişiliğinin tamamen tersini yapmış, güçlü, sert, sağlam karakterli ve güvenilir bir adam aramıştı.

Böylelikle Rizzio'nun ölümünden beri güvenebileceği insanlar arasında sadece Bothwell kalmıştı. Hayat, bu güçlü adamı acımasızca oradan oraya savurmuştu.

Daha genç bir adamken, birlikte hareket etmeyi reddettiği için lordlar çetesi tarafından ülkeden kovulmuş, Mary Stuart'ın annesi Marie de Guise'i "Katolik kilisesi mensubu lordlar"a karşı savunmuş, Katolik yanlısı Stuart'ların davası tamamen kaybedildiği bir sırada, onlar lehine direnç göstermişti. Ama sonunda lordların üstün gücü çok fazla artmış ve onu memleketten ayrılmak zorunda bırakmıştı. Ülkesinden sürülen bu adam Fransa'da İskoçya muhafız kıtasının komutanı oldu, saraydaki onurlu konumu, ele avuca sığmaz doğasının gücünü azaltmamış, aksine davranış biçimlerinin gelişmesini sağlamıştı. Ama Bothwell böyle basit bir işle tatmin olmaktan çok bir savaşçıydı, bir askerd. Can düşmanı Moray, kraliçeye karşı isyan eder etmez hemen bir gemiye kapak atıp denize açılmış ve Stuart'ların kızının yardımına koşmuştu. Mary Stuart entrikacı tebaasına karşı ne zaman bir yardımcıya ihtiyaç duysa, Bothwell, güçlü ve demirden elini hemen kraliçenin hizmetine sunuyordu. Rizzio'nun öldürüldüğü gece, yardım getirmek için kararlı bir şekilde birinci katın penceresinden aşağıya atlamış, basiretli tutumuyla kraliçenin kaçışını kolaylaştırmış ve sonunda askerî bir kararlılık ve disiplinle asilerin gözünü o kadar korkutmuştu ki, bunlar hemen teslim olmuşlardı. Kısacası, şimdiye kadar İskoçya'da hiç kimse, kraliçeye, bu otuz yaşlarındaki yürekli askerden daha iyi hizmet etmemişti.

Kraliçenin bu sadık dostu Bothwell, sanki eşine ender rastlanan mermer bir bloktan yapılmış bir adamdı. Bir İtalyan askerî komutanı olan kardeşi Colleone gibi herkeşe meydan okuyan güçlü enerjisiyle ve taşkın erkeklere özgü sertlikle ve azamete bakıyordu dünyaya. Gerçi eski İskoç soyundan gelen Hepburn ailesinin adını taşıyordu ama sanki damarlarında Vikingler ve Normandiyalılar gibi haşın savaşçıların ve haydutların kaynayan kanı dolaşıyordu. Sahip olduğu yüksek kültüre rağmen (mükem-

mel Fransızca konuşuyor, kitap toplamayı ve okumayı çok seviyordu), doğuştan asi olan birinin sosyal düzene karşı duyduğu amansız çatışma isteğini, Byron'un çok sevdiği gibi romantik korsanların (*hors la loi*) vahşi serüven tutkularını hâlâ içinde saklıyordu. Uzun boylu, geniş omuzlu ve üstün bir beden gücüne sahip olan bu adam, iki eliyle tuttuğu kocaman bir kılıcı hafif bir kılıçmış gibi sallayabiliyor, fırtınalı denizlerde bir gemiyi tek başına kullanabiliyor ve bu fiziksel gücün verdiği güven duygusuyla ahlaki ya da daha çok ahlaki olmayan inanılmaz bir cüretkârlık kazanıyordu. Bu güçlü kuvvetli adam hiçbir şeyden korkmuyordu, onun önemseddiği tek şey, ahlaki yönden güçlü olmaktı: Herkesten güçlü olmak, hayatını yaşamak ve onu savunmaktı. Ama onun doğasında var olan bu savaşıma isteğinin, öteki baronların o adi açgözlülüğü ve entrikalarıyla hiçbir ilgisi yoktu, aksine bu gözü kara adam, yağma ve soygun seferine çıkmak için güvenli olsun diye bir araya toplandıkları ve korkularından karanlık yollardan yürüdükleri için onlardan nefret ediyordu. Ama onun kendisi kimseyle ittifak yapmıyor, kimseyle birlikte hareket etmiyordu; tüm azameti ve herkese meydan okuyan tavrıyla, kanunların ve kuralların kenarından dolanarak kendi yolunda tek başına yürüyor, karşısına çıkma yürekliliğini gösterenlerin suratına demir yumruğunu indiriyordu. İsteddiği her şeyi, yasak olsun olmasın, herkesin önünde açıkça ve hiç çekinmeden yapıyordu. Ama amansız bir zorba olan, kanun ve nizam tanımayan bu demir bilekli adam, öteki baronlara oranla hiç olmazsa dürüst olmak gibi bir meziyete sahipti. Bothwell, bütün bu ikiyezlü lordların ve baronların arasında, tıpkı sinsi kurtlar ve sırtlanlar arasında dolaşan yırtıcı ama asil bir hayvana, bir parsa, bir aslana benziyordu. Kuşkusuz ahlaki ve insani bakımdan etkileyici bir figür değildi ama yine de bir adam, adam gibi adam, mücadeleci bir adamdı.

İşte bunun için bütün erkekler Bothwell'den korkuyor, ondan nefret ediyorlardı. Ama onun bu gözü karalığının ve vahşi gücünün kadınlar üzerinde müthiş bir etkisi vardı. Kadınların kalbini çalan bu adamın yakışıklı bir erkek olup olmadığı bilinmiyor, hakkında yeterli fikir verecek hiçbir resmi yok elimizde (buna rağmen Frans Hals'ın çizdiği kadarıyla, şapkasını cüretkâr bir şekilde yüzünün üstüne doğru çekmiş, korkusuzca ve özgürce bakan gözleriyle rakiplerine meydan okuyan yürekli bir savaşçı olduğu düşünülüyor). Bazı yazılı belgeler onun son derece çirkin olduğunu söylüyor. Ama kadınların gönlünü kazanmak için yakışıklı olmaya gerek yoktur; bu tür güçlü yaratıkların çevrelerine yaydığı güçlü erkeklik aromasının, küstahlığının ve vahşiliğinin, acımasız davranışlarının ve zorbalığının, savaş ve zafer havasının baştan çıkarıcı bir etkisi vardır. Kadınlar, genellikle korktukları ve hayranlık duydukları erkekleri daha büyük bir tutkuyla severler, böyle erkekler karşısında korku ve tehlikenin neden olduğu hafif ve iç ürpertici bir duygu, onların şehvet tutkusunu gizemli bir şekilde artırır. Ama böyle bir zorba erkek bir *mâle*, boğa gibi azgın bir erkek değil de, Bothwell'deki gibi çıplak bir vahşilik, saray kültürü ve bireysel kültürle donatılmışsa ve bu kişi kendisine özgü bir zekâ ve kıvraklığa da sahipse, o zaman onun gücü ve zorbalığı son derece etkileyici bir duruma dönüşür. Bu serüven düşkünü adam hemen her yerde ve zahmetsizce bir serüven yaşıyordu. Fransız sarayında gördüğü ilgi biraz kuşku vericiydi, daha önce Mary Stuart'ın yakın çevresinden bazı soylu hanımların gönlünü çalmış, Danimarka'da bir kadın onun uğruna bütün malını mülkünü bırakmış ve kocasını terk etmişti. Ama bütün bu aşk serüvenlerine rağmen Bothwell hiçbir zaman bir çapkın, bir Don Juan, bir kadın avcısı değildi çünkü o ciddi anlamda kadınların peşine düşmüyordu. Bu tür

çapkınlıklar onun mücadelecı doğası için çok ucuz şeylerdi ve fazla tehlikeli değildi. Bothwell kadınları yağmacı Vikingler gibi sadece rastlantısal birer ganimet olarak değerlendiriyor ve onları, içki içip kâğıt oynamak ya da at üstünde savaşmak gibi hayatın anlamını yücelden bir güç denemesi, tüm erkeklerin oynadığı oyunlar arasında en erkekçe oyun olarak görüyordu; onlarla ilişkiye giriyor ama onlara teslim olmuyor, kendisini kaybetmiyordu. Onlara sahip oluyordu çünkü sahip olmak ve zorla sahip olmak onun zorba yaşamının en doğal biçimiydi.

Mary Stuart, Bothwell'in içindeki bu adamın kendine yürekten bağlı olduğunu önceleri hiç fark etmedi. Aynı şekilde Bothwell de kraliçenin arzu uyandıran genç bir kadın olduğuna dikkat etmemişti; hatta bir zamanlar kraliçenin özel hayatı hakkında her zamanki küstahlığıyla açıktan açığa, "İskoçya kraliçesiyle Elisabeth'i birlikte düşünseniz namuslu bir kadın çıkaramazsınız," demişti. O zamanlar Bothwell, Mary Stuart'a şehvetli gözle bakmayı aklından bile geçirmemişti, aynı şekilde kraliçe de ona karşı en küçük bir ilgi duymamıştı. Aslında Fransa'da kendisi hakkında çirkin dedikodular çıkardığı için, ülkeye geri dönmesine izin vermek istememişti ama askerlik yeteneğini gördükten sonra, ondan yararlanmaya devam etmişti. Böylece bir teveccühü ötekisi takip etti ve Bothwell önce kuzey sınırı eyaletleri komutanı, arkasından İskoçya krallığının komutanı; savaş ve ayaklanma olasılığına karşı silahlı kuvvetler başkomutanı tayin edildi. Ülkeden kovulan asilerin el konulan mal ve mülkleri ona verildi. Kraliçe, ona gösterdiği ilginin özel bir işareti olarak –başlangıçta ilişkilerinin erotik olmaktan ne kadar uzak olduğunun en iyi kanıtı– Bothwell'e, zengin Huntly ailesi soyundan gelen genç bir kadını eş olarak seçti.

Hükmetmek ya da emretmek için yaratılan böyle bir insana bu tür haklar verilirse, o bütün gücü kendisinde

toplamaya çalışır. Bothwell kısa bir süre sonra her konuda kendisine akıl danışılan bir danışman, İskoçya krallığının gerçek bir yöneticisi oldu. Bu duruma çok öfkelenen İngiliz elçisi konuyla ilgili olarak Londra'ya yazdığı raporda: "Bu adam, kraliçenin nezdinde öteki adamlardan çok daha yüksek bir itibar ve saygınlığa sahip," diyordu. Ama bu defa Mary Stuart seçimini doğru yapmış, Elisabeth'in vaatlerine ve rüşvet önerilerine kanıp kendisini satmayacak ya da küçük bir çıkar uğruna lordlarla işbirliği yapmayacak kadar gururlu olan güçlü bir adam bulmuştu, Mary Stuart bu gözüpek askeri kendisine sadık bir hizmetkâr yaparak kendi ülkesinde ilk defa üstünlüğü ele geçirmiş oluyordu. Kısa bir süre sonra lordlar kraliçenin otoritesinin Bothwell'in askerî diktatörlüğü sayesinde ne kadar arttığını gördüler. Bunlar hiç vakit kaybetmeden, "Bothwell'in kendini beğenmiş, gururlu biri olduğunu, David Rizzio'nun bile bu kadar büyük nefretle karşılanmadığını" söyleyerek şikâyet etmeye başladılar. Ondan kurtulmak istiyorlardı. Ama Bothwell, kendisini savunmasızca katlettirecek bir Rizzio değildi, direniş göstermeden kenara çekilecek bir Darnley de değildi. Soylu dostlarının yöntemlerini çok iyi bildiği için çevresinde güçlü bir muhafız kıtası bulunduruyordu, sınırda görev yapan adamları onun tek bir işareti üzerine silaha sarılmaya hazırlardı. Bothwell için saraydaki entrikacıların kendisini sevmeleri ya da kendisinden nefret etmeleri hiç önemli değildi, onların kendisinden korkmaları ve kılıcını yanında taşıdığı sürece bu eşkıya çetelerinin, dişlerini gıcırdatarak da olsa, kraliçeye itaat etmeleri yeterliydi. Mary Stuart'ın özel isteği üzerine başdüşmanı Moray, onunla barışmaya mecbur kalmış, böylece kraliçenin çevresindeki iktidar halkası sağlamlaşmış, güçler dengesi onun lehine değişmişti. Bothwell sayesinde kendisini güvende hisseden Mary Stuart, devlet yönetimini temsil

etmekle yetiniyor, Moray eskiden olduğu gibi yine ülkenin iç işlerine bakıyor, Maitland siyasi işleri yürütüyordu, güvenilir Bothwell ise *all in all*, yani hepsiydi. Bothwell'in demirden yumruğu sayesinde İskoçya'ya yeniden barış ve huzur hâkim olmuştu ve bu mucizeyi tek bir adam, yürekli bir soylu gerçekleştirmişti.

Ama Bothwell bütün gücü kendi sert ellerinde topladıkça, haklı olarak bu güce sahip olması gereken biri için, yani kral için geriye çok az şey kalıyordu. Ama bu çok az şey bile yavaş yavaş salt bir isimde, bir hiçte kaybolmuştu. Genç ve güzel kraliçenin Darnley'yi büyük bir tutkuyla eş olarak seçtiği, onu kral ilan ettiği ve altın yaldızlı zırhını giyerek asilerin üzerine yürüdüğü o bir yıl ne kadar da uzakta kalmıştı! Ama şimdi, çocuk doğup sorumluluğu bittikten sonra bu sevimsiz yaratık kendisinin bir kenara atıldığını ve giderek horlandığını görüyordu. Konuşmasına izin veriliyor ama kimse onu dinlemiyor, istediği yere gidebiliyor ama kimse ona eşlik etmiyordu. Devlet konseyine davet edilmiyor, şenliklere çağrılmıyordu; yalnız başına ve şaşkın şaşkın dolaşıyor, yalnızlığın neden olduğu soğuk bir boşluk tıpkı bir gölge gibi peşinden gidiyordu. Gittiği her yerde kin ve alay karışımı sert bir tavırla karşılanıyor, kendi ülkesinde, kendi evinde bir yabancı, bir düşman, yabancılarının arasında bir düşman gibi görülüyordu.

Darnley'nin böyle bütünüyle gözden düşmüş olmasını, sıcaktan soğuğa doğru bu ani değişmeyi kraliçenin ruhsal isteksizliğiyle açıklamak mümkündür. Ama nefretini ilan edercesine herkese duyurması kraliçenin çok büyük bir siyasi hatasıydı. Akıl ve sağduyu bu kendini beğenmiş hırslı adama hiç olmazsa birazcık itibar göstermeyi ve onu merhametsizce lordların küstahça hakaretlerine maruz bırakmamayı emretmeliydi. Çünkü hakare-

tin en zayıf insanı bile katılaştıran kötü bir etkisi vardır; nitekim o zamana kadar yumuşak huylu bir adam olan Darnley, giderek tehlikeli ve kötü biri olmaya başlamıştı. Artık içindeki öfkeyi saklayamaz olmuştu. Silahlı uşaklarıyla –Rizzio’nun öldürülmesinden beri tedbirli olmayı öğrenmişti– birkaç günlüğüne av partisine çıktığında, konuklarının Moray’e ve bazı lordlarda karşı alenen tehditler savurduğunu duymuştu. Darnley, krallık yetkisini kullanarak yabancı ülkelere diplomatik mektuplar yazıyor, Mary Stuart’ı “dinine bağlı olmamak”la suçluyor ve kendisini II. Felipe’ye Katolisizmin gerçek koruyucusu olarak tanıtıyordu. VII. Henry’nin torununun oğlu olarak krallık hakkını talep ediyor ve yönetimde söz sahibi olmak istiyordu çünkü bu genç adamın ruhu ne kadar âciz ve çaresiz olursa olsun, en derin köşesinde titreyerek yanan bir haysiyet duygusu parlıyordu. Bu bahtsız adama sadece karaktersiz değil, onursuz da denilebilirdi, Darnley belki de en aşağılayıcı davranışlarını doğrudan doğruya içinde taşıdığı haysiyet duygusundan, kendisini saydırma isteğinin taşkın bir biçim almasından dolayı yapıyordu. Sonunda her şeyden dışlanan bu adam –herhalde kraliçe fazla ileri gitmişti– umutsuz bir karar aldı. Eylül sonunda aniden atına binip Holyrood’dan Glasgow’a gitti; İskoçya’dan ayrılıp yabancı bir ülkeye gitmek istediğini kimseden gizlemiyor, artık kendisine biçilen rolü oynamak istemiyordu. Krallık hakkını kullanmasına izin vermiyorlardı, peki öyle olsun, o zaman o da krallık unvanını ve krallık tacını fırlatıp atacaktı. Evinde ve ülkesinde kendisine onurlu bir etkinlik alanı tanımıyorlardı, öyleyse o da kraliyet sarayını ve İskoçya’yı terk edecekti. Emri üzerine limanda bir gemi yelken açmaya hazır bekliyor ve hareket için gerekli hazırlıklar yapılıyordu.

Peki Darnley şaşkınlık uyandıran bu tehditle ne yapmak istiyordu? Bir yerden uyarı mı almıştı? Acaba

planlanmış bir suikast hakkında kendisine bir işaret geldi de –bütün bir sürüye karşı koyamayacağını bildiği için– hiç vakit kaybetmeden, zehir ve hançerin ulaşamayacağı bir yere kaçmayı mı düşünüyordu? Onu kuşkulandıran şey neydi? Neydi onun peşini bırakmayan korku? Yoksa bütün bu söyledikleriyle hava mı basıyordu, Mary Stuart'ın gözünü korkutmak için kafa mı tutuyordu ya da diplomatik bir gösteri mi yapıyordu? Bütün bu olasılıkların hepsi mümkündü çünkü duygular çoğu zaman tek bir karar üzerinde etkili olabilirler. Öyleyse bunlardan hiçbirini kesinlikle reddedemeyiz ya da kabul edemeyiz. Çünkü izlenen yol kalbin karanlık dünyasına girmeye başladığı için tarihin ışıkları daha sönük yanıyor: Bu labirentlerde çok büyük bir dikkatle ve ancak tahminlere dayanarak yürünebilir.

Ama Mary Stuart'ın, kocasının İskoçya'yı terk edeceği haberinden fena halde korktuğu bir gerçektir. Çocuğunun vaftiz töreninden hemen önce babasının böyle kötü bir niyetle ülkeden kaçması kendi şöhreti için korunç bir darbe olmaz mıydı? Bunun özellikle Rizzio rezaketinden hemen sonra oluşu, ne büyük bir tehlikeydi! Öfkesinden çılgına dönen bu genç adam, Elisabeth'in ya da Caterina de' Medici'nin sarayında boşboğazlık edip onurunu zedeleyecek şeyler söylerse, o zaman ne yapacaktı? Çok sevdiği kocasının pılını pırtını toplayıp böyle alelacele çekip gitmesi, birbirine düşman bu her iki rakip için ne büyük bir zafer, tüm dünyanın önünde ne biçim bir alay konusu olurdu! Mary Stuart hemen danışma konseyini topladı ve her türlü olasılığa karşı Darnley'nin gidişini önlemek için, Caterina de' Medici'ye uzun bir diplomatik mektup yazarak bütün hatayı kaçağın sırtına yükledi.

Ama bu tehlike işareti verilirken biraz acele edilmişti. Çünkü Darnley henüz daha yola çıkmamıştı. Bu zayıf ka-

rakterli delikanlı kendisinde ancak erkekçe jestler için güç bulabiliyor ama erkekçe bir eylem için bulamıyordu. 29 Eylül tarihinde, yani lordların uyarı mektuplarını Paris'e gönderdikleri gün, Darnley, hiç beklenmedik bir anda Edinburgh Sarayı'nın önüne geldi ama lordlar sarayda bulundukları sürece, içeri girmeyi reddetti: Tuhaf ve açıklanması neredeyse imkânsız bir davranış biçimi daha! Acaba Darnley, Rizzio'nun kötü yazgısından mı korkuyor, can düşmanlarının içeride olduğunu bildiği için mi saraya girmek istemiyordu? Yoksa hakarete uğrayan bu adam, eve ve saraya dönmek için Mary Stuart'ın kendisine yalvarmasını mı bekliyordu? Acaba tehdidinin kraliçe üzerinde bıraktığı etkiyi görmek için mi gelmişti? Darnley'nin hayatını ve kişiliğini saran bütün öteki şeyler gibi bu da bir sır olarak kalacaktı!

Mary Stuart kendini çabucak toparladı. Bu kişiliksiz adam, beyefendi ya da asi rolü oynamak istediğinde, onun hakkından gelmek için özel bir teknik geliştirmişti. Şimdi –tıpkı Rizzio'nun öldürüldüğü gece olduğu gibi– kocasının sahip olduğu gücü, çocukça inadıyla bir felakete neden olmadan, hemen elinden alması gerekiyordu. O halde her türlü ahlaki değerden ve aşırı kaygılarından hızla kurtulmalıydı! Mary Stuart uysallık oyununu yeniden oynuyordu. Kocasını yumuşatıp itaat altına almak için en son çareye başvurmaktan bile çekinmedi: Lordları gönderdi, kapısının önünde inatla bekleyen Darnley'nin yanına gitti ve onu alenen saraya almakla kalmadı, aynı zamanda Circe'nin büyüleri adasına, kendi yatak odasına da götürdü. Bu büyü'nün vaktiyle olduğu gibi kendisine büyük bir tutku ve şehvetle bağlı olan delikanlı üzerinde de etkili olduğuna kuşku yoktur. Çünkü Darnley ertesi sabah uysal bir koca olmuş, Mary Stuart onu yeniden yönetmeye başlamıştı.

Ama kraliçenin cazibesine kapılan bu adam, tıpkı

Rizzio'nun öldürüldüğü gecedен sonra olduğu gibi bu zayıflığının bedelini yine çok ağır ödemek zorunda kaldı. Kendisini yeniden koca ve hükümdar sanan Darnley, kabul salonunda birdenbire Fransız elçisiyle ve lordlarla karşılaştı: Mary Stuart, tıpkı Kraliçe Elisabeth'in Moray komedisinde yaptığı gibi, hemen hazır tanıklar bulmuştu. Ve bütün bu tanıkların önünde Darnley'ye, İskoçya'dan neden ayrılmak istiyorsun, seni buna zorlayan sebep nedir, Tanrı aşkına bunu bana açık açık söyle, dedi. Kendisini yeniden âşık ve sevgili hissetmeye başlayan Darnley için, lordların ve Fransız elçisinin karşısına bir suçlu gibi çıkarılmak çok acı bir sürprizdi. Bu uzun boylu, çocuk yüzlü ve sakalsız delikanlı, suratını asarak olduğu yerde öylece kalakaldı. Eğer Darnley gerçek ve yürekli bir adam olsaydı, şimdi tüm cesaretini toplayıp düşündüklerini söylemenin, kendinden emin bir tavırla şikâyetlerini ileri sürmenin ve bu kadının ve tebaasının karşısında bir suçlu değil, bir kral ve yargıç olarak çıkmasının tam zamanıydı. Ama yüreği balmumundan olan bir insan, birine karşı koyma cesareti gösteremez. Nitekim Darnley de korkunç bir eylem yapmış da suçüstü yakalanmış gibi koskoca salonda, her an gözünden yaşlar boşanmasından korkan bir suçlu gibi sessizce dudaklarını ısırılmış, öylece duruyordu. Kraliçenin sorusuna yanıt veremedi. Kimseyi suçlamıyor ama kendisini de savunmuyordu. Onun böyle sessiz kalmasına çok üzölen lordlar, "böyle güzel bir kraliçeyi ve bu kadar mükemmel bir ülkeyi" arkasında bırakıp nasıl gideceğini nazik bir şekilde sormaya başladılar. Ama onların bu çabası boşunaydı; Darnley onlara yanıt vermek lütfunda bulunmamıştı. Onun bu inatla ve gizli tehditlerle dolu susuşu, orada bulunan lordlar üzerinde sıkıcı bir etki uyandırıyordu. Bu sefil adamın kalkıp gitmemek için kendisini zor tuttuğu hissediliyordu. Eğer Darnley bu suçlayıcı suskunlu-

ğunu devam ettirme gücünü koruyabilseydi, bu Mary Stuart için korkunç bir mağlubiyet olurdu. Ama Darnley zayıflık belirtisi göstermeye başladı. Fransız elçisi ve lordlar ısrarla "*avec beaucoup de propos*"¹ diye onu sıkıştır-mayı sürdürdükçe, Darnley sonunda biraz isteksizce de olsa şu itirafta bulundu: Hayır, ülkeden ayrılmak istemesine kesinlikle karısı neden olmamıştı. Zaten Mary Stuart da, onu haksız duruma sokan bu açıklamadan daha fazlasını istemiyordu. Şimdi Fransız elçisi karşısında onuru kurtulmuştu. Artık yeniden gülümseyebiliyordu ve küçük bir el hareketiyle Darnley'nin yaptığı bu açıklamanın kendisi için fazlasıyla yeterli olduğunu söyledi.

Ama Darnley bundan memnun olmamıştı. Bu Delila'ya² yeniden boyun eğdiği, sessizlik duvarını yıkıp dışarı çıktığı için duyduğu derin utançla kalbi sıkışıyordu. Yeniden kandırılan bu deli divane adam, karısının yüce gönüllülük gösterip kendisini sözüm ona "affetmesi" karşısında çok büyük acı duyuyor olmalıydı. Oysa suçlu rolünü oynasa belki daha çok hak sahibi olurdu. Tutumunu gözden geçirmesi için artık çok geçti. Konuşmayı aniden ve kaba bir şekilde kesti. Nezaket gösterip lordları selamlamadan, karısına sarılmadan, tıpkı alınan savaş ilanını karşı tarafa bildiren bir haberci gibi sert bir şekilde odadan dışarı çıktı. Ayrılırken söylediği tek şey şu oldu: "Madam, beni bir daha öyle çabuk görmeyeceksiniz." Ama lordlar ve Mary Stuart, saraya iddialı bir şekilde gelen ve şimdi boynunu öne eğerek sıvışmak zorunda kalan bu kendini beğenmiş küstah adam kapıdan çıkar-ken, rahat bir nefes alarak birbirlerine bakıp gülümsü-

1. (Fr.) İyi niyetle. (Y.N.)

2. Eski Ahit'te kendini Tanrı'ya adayan Samson'u aldatarak Filistilere teslim eden Fenikeli kadın. (Y.N.)

yorlardı. Onun tehditleri artık kimseyi korkutmuyordu. Saraydan istediği kadar uzak kalabilirdi, hatta ne kadar uzak kalırsa, kendisi için de, herkes için de o kadar iyi olurdu.

Ama hayır! Kendisine ihtiyaç duyulmayan bu adama birdenbire ihtiyaç duyulmuştu. Kimsenin görmek istemediği Darnley, yeniden saraya çağrılıyordu. Uzunca bir süre tereddüt ettikten sonra 16 Aralık'ta, Stirling Sarayı'nda genç prensin vaftiz töreninin yapılması kararlaştırılmıştı. Bunun için çok büyük hazırlıklar yapılmıştı. Çocuğun vaftiz anası olmak isteyen Elisabeth gerçi gelmemişti –İngiltere kraliçesi bütün hayatı boyunca kendisini Mary Stuart'la karşı karşıya getirecek her fırsattan kaçınmıştı– ama bu defa o iğrenç kıskançlığını yenerek Bedford kontu aracılığıyla çok değerli bir hediye göndermişti. Bu, som altından yapılmış, kenarları mücevherlerle bezenmiş çok hoş bir vaftiz leğeniydi. Fransa, İspanya ve Savoya elçileri ve tüm soylular gelmişti, kısacası isim ve itibar sahibi olan herkes oradaydı. Böyle temsili bir törende, değersiz bir kişilik de olsa, çocuğun babası ve ülkenin hükümdarı olan Henry Darnley'yi dışarıda bırakmak doğru olmazdı. Ama kendisine son defa ihtiyaç duyulduğunu bilen Darnley'nin, artık öyle kolay teslim olmaya hiç niyeti yoktu. Herkesin önünde rezil duruma düşürülmekten bıkmıştı, İngiliz elçisinin kendisine “majesteleri” diye hitap etmeme konusunda talimat aldığını biliyordu; odasında ziyaret etmek istediği Fransız elçisi, büyük bir küstahlıkla, eğer Darnley bu kapıdan içeri girerse, kendisinin de öteki kapıdan çıkacağını söylettirmişti. Onuru çiğnenen bu adamın gururu sonunda şahlanmıştı. Ama bu gücü de surat asıp çocukça somurtmaktan ve kötü bir jestten ileri gitmiyordu. Fakat yaptığı jest bu defa etkili olmuştu. Darnley, Stirling Sarayı'nda

kalıyordu ama kimseye görünmüyordu. Kimseye görünmeyerek kafa tutuyordu. Dikkat çekici bir biçimde dairesinden dışarı çıkmıyor, oğlunun vaftiz törenine, maskeli baloya, eğlencelere ve oyunlara katılmıyordu. Onun yerine –öfkeli kalabalığın homurdanmaları arasında– herkesin nefretini üstüne çeken kraliçenin gözdesi Bothwell, muhteşem elbiseler içinde konukları kabul ediyordu; Mary Stuart ise, üst kattaki kapısı kilitli dairesinde oturan, karısına ve onun dostlarına bu kutlu töreni zehir etmeyi başaran bu iskeleti, bu hükümdarı, babayı ve kocayı kimse düşünmesin diye çevresine neşe ve sevgi gülücükleri saçmak zorunda kalıyordu. Darnley burada olduğunu, hâlâ burada olduğunu bir kere daha göstermişti; vaftiz törenine özellikle katılmayarak burada olduğunu son bir defa daha hatırlatmış oluyordu.

Ama bu çocukça inat için hemen bir sopa hazırlanmıştı. Bu sopa birkaç gün sonra, Noel gecesinde, şiddetli bir darbeyle Darnley'nin sırtına indi. Hiç beklenmedik bir şey oldu: Barışmaz bir kişiliğe sahip olan Mary Stuart, Moray ve Bothwell'in önerileri üzerine sevgili Rizzio'sunun sürgüne gönderilen katillerini affetmeye karar verdi. Böylece Darnley'nin can düşmanları, vaktiyle kendilerini kandırdığı ve ihanet ettiği komplocu lordlar yeniden ülkeye çağırılmış oluyordu. Darnley, ne kadar ahmak biri olsa da, kendisini tehdit eden ölümcül tehlikeyi hemen anladı. Moray, Maitland, Bothwell ve Morton gibi lordlardan oluşan bu klik, bir araya gelecek olursa, bu, bir sürgün avının başladığını, Darnley'nin dört bir yandan sarıldığını gösterir. Karısının birdenbire en korkunç düşmanlarıyla barışmasının kuşkusuz bir anlamı ve bir bedeli olacaktı, Darnley bu bedeli ödemeyi kesinlikle istemiyordu.

Darnley tehlikeyi kavramıştı. Hayatına kastedileceğini biliyordu. Kana şusamış köpeklerin peşinden koş-

tukları bir av hayvanı gibi bulunduğu saraydan kaçarak Glasgow'a, babasının yanına sığındı. Rizzio'nun toprağa gömüldüğü o uğursuz yıl henüz daha sona ermeden, bütün bu azılı katiller yeniden bir araya toplanmışlardı, tuhaf ve korkutucu şeyler giderek yaklaşıyordu. Ölüler mezarlarında yalnız uyumak istemezler, onları oraya gönderenleri de yanlarında görmek isterler, korku ve dehşeti haberci olarak hep önden gönderirler.

Gerçekten de, gökyüzünü kaplayan fırtına yüklü karabulutlar gibi, Holyrood Sarayı'nın üstüne birkaç haftadan beri ağır ve karanlık bir şey, insanın içini karartan bunaltıcı bir hava çökmüştü. Stirling Sarayı'ndaki vaftiz töreni akşamı, yüzlerce mumdan saçılan ışıklar, konukların yüzlerini aydınlatırken, yabancılara sarayının ihtişamını göstermek ve dostlarına sevgilerini sunmak isteyen Mary Stuart, kısa bir süre için de olsa, bir kere daha iradesini ortaya koymuş ve bütün gücünü toplayabilmişti. Sahte bir mutlulukla gözleri parlayan, kıvılcımlar saçan neşeli hali ve candan içtenliğiyle Mary Stuart, bütün konukları büyülemişti. Ama mumlar söner sönmez, onun yalancı neşesi de sönmüş, Holyrood Sarayı korkunç bir sessizliğe bürünürken, tuhaf bir şekilde kraliçenin kalbine derin bir hüznün çökmüştü; herhangi bir gizemli sıkıntısı, ne olduğu belli olmayan bir ürkeklik kraliçenin ruhunu karartmıştı. Daha önce hiç tanımadığı bir iç sıkıntı, bulanık bir gölge gibi birdenbire çehresini karartmış, tüm ruhu açıklanması imkânsız bir şeyle altüst olmuştu. Artık dans etmiyor, müzik çalınmasını istemiyordu, hatta sağlığı bile Jedburgh'a yaptığı ve dönüşte atının üstünden yarı ölü bir halde indirildiği yolculuktan sonra tamamen bozulmuş gibi görünüyordu. Sol tarafında hissettiği acıdan şikâyet ediyor, günlerce yataktan çıkmıyor ve her türlü eğlenceden kaçınıyordu. Holyrood Sarayı'nda oturmaya ancak

kısa süreliğine tahammül ediyor, haftalarca en ücra yerlerde ve öteki saraylarda dolaşıyor ama hiçbirinde uzun süre kalamıyordu, korkunç bir huzursuzluk onu bir oraya bir buraya sürükleyip duruyordu. Sanki yıkıcı bir element içinde sürekli çalışıyor, korkunç bir gerilim ve heyecanla içini kemiren bu acıyı dinliyordu. İçinde yeni bir şey, bambaşka bir şey başlamıştı, kötü ve düşmanca bir güç her zamanki aydınlık ruhunu bütünüyle etkisi altına almıştı. Fransız elçi onu bir keresinde yatağında hıçkırarak ağlarken bulmuştu; bu yaşlı ve deneyimli adam, kraliçenin utanarak hemen sol tarafındaki bir sancının gözlerini yaşartacak kadar şiddetli olduğunu söylemesine inanmamıştı. Elçi bunun bedensel bir acı olmayıp ruhsal bir acı olduğunu, bir kraliçenin değil, mutsuz bir kadının acısı olduğunu hemen anlamıştı. Paris'e gönderdiği bir raporda, "Kraliçe kendini iyi hissetmiyor ama öyle sanıyorum ki, hastalığının gerçek nedeni, unutulması imkânsız derin bir acıdır. Kraliçe sık sık 'ölmek istiyorum' cümlesini tekrarlıyor," diyordu.

Kraliçelerinin bu karamsar hali Moray'in, Maitland'ın ve öteki lordların dikkatlerinden kaçmamıştı. Ama ruh biliminden çok savaş bilimi konusunda uzmanlaşmış olan bu adamlar, kraliçeye hayal kırıklığı yaşatan bu evliliğin kaba ve dışsal nedenlerini, açık ve inandırıcı nedenlerini görüyorlardı. Maitland, "Kraliçe bu adamın kocası olmasına ve ondan kurtulmak için hiçbir çıkar yol bulamadığına çok üzülüyor," diye yazıyordu. Ama yaşlı ve deneyimli Du Croc, "Unutulması imkânsız derin bir acı," derken daha isabetli bir değerlendirmede bulunmuştu. Ruhunun derinliklerindeki bir başka yara, içsel ve görünmez bir yara, bu bahtsız kadına büyük acı çektiyordu. Unutulması imkânsız olan bu büyük acı, Mary Stuart'ın kendisini, onurunu, kanun ve düzeni unutma-

sına neden oluyor ve tüm benliğini saran bir tutku fırtınası, tıpkı yırtıcı bir hayvan gibi onu karanlıklardan çekip çıkararak bağırsaklarına varıncaya kadar tüm vücudunu parça parça ediyordu; dinmek ve doymak bilmeyen, bir cinayetle başlayan ve yeni yeni cinayetlerle son bulan bu sınırsız tutku fırtınası ruhunu altüst ediyordu. Şimdi kendi kendisinden utanmış, kendi kendisinden korkmuş bir halde, bu müthiş sırrı saklamak için mücadele ediyor, kendi kendine işkence ediyordu; ama öte yandan da bu sırrı saklayamayacağını ve gizleyemeyeceğini biliyor ve hissediyordu. Çünkü farkında olmadan kendi iradesinden daha güçlü bir irade onu etkisi altına almıştı; artık kendisine hâkim olamıyordu, çaresizdi ve şaşırmış gibiydi, bu güçlü ve anlamsız tutku, onu istediği gibi yönetiyordu.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Bir Tutku Trajedisi

1566-1567

Mary Stuart'ın Bothwell'e olan tutkusu, tarihin en dikkate değer tutkularından biridir ve Antikçağ'ın dillere destan o büyük aşk tutkuları bile, vahşilik ve şiddet bakımından kraliçenin bu tutkusunu geçemezler. Onun bu tutkusu, bir ateş topu gibi aniden parlıyor ve çılgınca yükselen alevini, aşk sarhoşluğunun en yakıcı bölgelerinden, cinayetin en karanlık bölgelerine doğru fırlatıyordu. Bu tür insanlar böylesi bir ruhsal taşkınlığa ulaşmaya görsünler, onların akıllı ve mantıklı davranmalarını beklemek saflık olur çünkü böylesi dizginlenemez yaratıkların özelliklerinden biri de her zaman akıl ve mantık dışı hareket etmeleridir. Tutkular da hastalıklar gibi ne şikâyet edilebilir ne de affedilebilir: Onlar, bazen doğada, bazen insanın içinde bir fırtına gibi eserek kabarıp coşan müthiş bir güç karşısında hissedilen, hafif bir ürpertiyle karışık şaşkın bir ruh haliyle anlatılabilir. Had safhaya varmış böylesi tutkular, her zaman etkisi altına aldığı insanın iradesine tabi değildirler; onlar gerek ortaya çıkışları, gerekse sonuçlarıyla bilinçli insan yaşamının sınırları içinde değil, daha çok onun üstünde ve onun sorumluluğunun dışında oluşurlar. Tutkularına bu kadar teslim olan bir insanı ahlaki yönden yargılamak, kopan bir fırtınadan ya da bir yanardağdan hesap sormak kadar saçma

olur. İşte bunun için Mary Stuart, iç dünyasının esiri olduğu, sadece cinsel duygularla hareket ettiği için sorumlu tutulamaz çünkü o dönemde sergilediği çılgınca davranışları, her zamanki doğal ve ölçülü yaşam biçiminin tamamen dışında geliyordu; bunların hepsi bir duygu sarhoşluğu içinde ve onun iradesine rağmen yapılmıştır. Mary Stuart, bir mıknaş tarafından çekilmiş gibi, gözleri kapalı, kulakları sağır, tıpkı bir uyurgezer gibi felaket ve ölüm yolunda yürümeye devam etmektedir. Kulakları hiçbir öğüdü duyamıyor, hiçbir çağrı onu bu duygu sarhoşluğundan uyandıramıyordu ama içinde yanan alevin kuru sönüp kül olduktan sonra yeniden uyanacaktı; ancak kendisini aşk ateşiyle yakanlar, bütün hayatlarını da yakmış olurlar.

Çünkü böylesine büyük bir tutku bir insanda hiçbir zaman ikinci bir defa ortaya çıkmaz. Cephanelikteki bir patlamanın içerideki bütün mühimmatı havaya uçurup yok ettiği gibi, böyle bir duygu patlaması da insanın içindeki bütün duyguları tamamen ve sonsuza dek yok edebilir. Aşk sarhoşluğunun beyaz alevi Mary Stuart'ta da altı aydan fazla sürmemiştir. Ama bu kısa zaman dilimi içerisinde bile alev alev yanan ruhu o kadar yükseklere çıkmıştı ki, sonraları şiddetle yanan bu alevin artık ancak bir gölgesi olabilmişti. Rimbaud gibi bazı şairler ve Mascagni gibi bazı müzisyenler tek bir büyük eserle bütün yeteneklerini ortaya koyup güçsüz ve yıpranmış bir halde nasıl ki kendi içlerine dönüp çökmüşlerse, bazı kadınlar da vardır ki, bunlar, burjuva ruhuna sahip olan ve aşırılığa kaçmayan kadınlar gibi sevme yeteneklerini yıllara yaymak yerine, tek bir tutku ânı ve heyecanı içinde harcaıverirler. Bu tür kadınlar, hayatlarının bütün aşkıını, bir defalık bir zaman dilimi içine sıkıştırmış olarak yaşarlar, kendi kendilerini harcama konusunda tam birer yetenek olan bu kadınlar kendilerini, geri dönüşü ve

kurtuluğu olmayan bu tutku sarhoşluğunun derinliklerine atıp yok olurlar. Hiçbir tehlikeden ve ölümden korkmadan kahramanca yaşanan böyle bir aşk için Mary Stuart her zaman en mükemmel örnektir; çünkü o, duygularının varacağı en son aşamaya kadar, kendi kendisini bitirip yok edinceye kadar aşkını yaşamasını bilmişti.

Mary Stuart'ın Bothwell'e karşı hissettiği bu aşırı tutkunun, Darnley'ye duyduğu ilgiyi bu kadar çabuk takip etmesi, ilk bakışta biraz yadırgatıcı gelebilir. Ama kraliçenin duygularının bu şekilde gelişmesi en doğal ve en mantıklı olanıdır. Çünkü bütün diğer büyük sanatlar gibi aşk da tanınmak, denenmek ve öğrenilmek ister. Sanatta olduğu gibi, aşkta da hiçbir zaman ya da neredeyse hiçbir zaman ilk deneyimde tam anlamıyla sonuca ulaşılmaz: Ruh biliminin bu hiç değişmeyen yasasını, yani tutkulu bir aşkın daha önceki küçük aşkları her zaman basamak olarak kullandığı gerçeğini, çok iyi bir ruh bilimcisi olan Shakespeare yazdığı eserlerde en güzel şekliyle anlatmıştır. Shakespeare'in ölümsüz trajedisinin belki de en önemli özelliği, bir çelişki gibi görünüyorsa da, eserin, Romeo'nun Juliet'e yıldırım hızıyla âşık olmasıyla başlanarak (daha az yetenekli bir sanatçı ya da sanatsever herhalde böyle yapardı), Romeo'nun sıradan bir kız olan Rosaline'e âşık olmasıyla başlıyor olmasıdır. Burada kalbin işlediği hata bilinçli olarak yakıcı gerçeğin önüne konuluyor, henüz olgunlaşmamış, yarı bilinçsiz bir tercih, şairin yazarlık yeteneğinin önüne geçmiştir. Shakespeare, verdiği bu mükemmel örnekle, aşkın herhangi bir önsezi olmadan anlaşılamayacağını, önceden tatmadan ondan zevk alınamayacağını söylerken, yanan bir kalbin sıcak alevlerini sonsuzluğa fırlatması için önceden harekete geçmesini ve ateşlenmesi gerektiğini anlatmaya çalışır. Romeo büyük bir duygusal heyecan içinde bulunduğu

için, duygulu ve güçlü ruhu gerçek aşkı özlediği için, içindeki aşk isteği aptalca ve kör bir bilinçle önce tesadüfen karşısına çıkan Rosaline'e tutulur, ancak çevresini tanıyıp doğru olanı gördükten sonra, bu yarım aşkı tamamen başka bir aşka dönüşür ve gönlü Rosaline'den Juliet'e kayar. İşte Mary Stuart da aynı şekilde, gençliği ve yakışıklılığıyla tam zamanında karşısına çıktığı için kör bir duyguyla gönlünü önce Darnley'ye kaptırmıştı, ancak Darnley'nin güçsüz nefesi, onun içindeki ateşi söndüremeyecek kadar zayıftı. Bu adam kraliçenin içindeki ateşin harlanmasını sağlayamıyor, alevleri yukarılara çıkarıp onu ruhsal doyuma ulaştıramıyor, genç kadın istediği gibi yanıp tutuşamıyordu. İşte bu yüzden Mary Stuart'ın içindeki ateş, duygularını harekete geçiremiyor, ruhunu tatmin edemiyordu; bu ateş için için yanarak kararmaya devam ediyordu ama kraliçe kendisine işkence çektiren bu duruma son verecek, içinde boğulup kalan bu ateşe hava ve yakıt verecek doğru adamla karşılaşır karşılaşmaz, içindeki o boğuk alev birden parlayarak tüm cenneti ve cehennemi kaplayacak kadar yükselmişti. Romeo'nun Rosaline'ye karşı beslediği sevgi ve aşk, Juliet'e duyduğu gerçek ve derin aşkla nasıl bütünüyle silinip yok olduysa, Mary Stuart da Darnley'ye karşı duyduğu erotik ilgiyi, Bothwell'le yaşadığı doyumsuz ve sınırsız bir aşkla tamamen unutturmuştur. Çünkü aşk ve tutku, anlamını ve biçimini her zaman kendisinden öncekilerden alır, onlarla beslenir ve onlarla yükselir. Bir insanın tutku sandığı şey, ancak gerçek bir aşkla gerçekleşir.

Mary Stuart'ın Bothwell'e karşı olan tutkusunu tarihsel bakımdan incelemek için elimizde iki çeşit belge bulunmaktadır. Birincisi o zamana ait yıllıklar, kronikler ve resmî belgeler, diğerleri ise kraliçenin kendisinin yazdığı düşünülen bir dizi mektuplar ve şiirlerdir. Her ikisi

de, yani gerçeklerin dışsal yansıması ve ruhsal olaylara tanıklık etme, birbirlerini en ince ayrıntısına kadar tamamlamaktadırlar. Buna rağmen, yasalara sonradan eklenen bazı ahlaki kurallar adına, Mary Stuart'ı, kendisini kurtaramadığı bir tutkuya karşı savunmak zorunda olduklarını düşünenler, bu mektupların ve şiirlerin gerçek olduğunu inkâr ediyorlar, belgelerin değiştirildiğini ve sahte olduklarını ileri sürerek tarihsel güvenilirliğinin bulunmadığını söylüyorlardı. Kuşkusuz bu iddialarında hukuki anlamda bir dereceye kadar da haklıdırlar. Çünkü Mary Stuart'ın yazdığı bu mektuplar ve soneler çevrilmiş ve hatta belki de tahrif edilmiş şekliyle bize ulaşmıştır. Elimizde özgün bir belge yok, Mary Stuart'ın kendi elyazısıyla yazdığı belgeler hiçbir zaman gün ışığına çıkarılamayacaktır, zira çelişkiye imkân vermeyen bütün kanıtlar yok edilmiştir. Aslında bunları kimin yok ettirdiği herkesçe bilinmektedir. Mary Stuart'ın oğlu I. James iktidarı ele geçirdikten hemen sonra, burjuva anlayışına göre annesinin kadınlık onurunu lekelediği için bu yazılı belgeleri yaktırmıştır. Mary Stuart'ın yargılandığı tarihten beri "kutu mektupları" diye adlandırılan bu mektupların doğruluğu ya da yanlışlığı hakkında, dinsel ve ulusal nedenlerle hareket eden bütün tarafların yaptıkları sert tartışmalar sürüp gitmektedir. Özellikle tarafsız bir yazar, bulduğu her kanıtı ötekisiyle karşılaştırmak zorundadır. Ama elde edeceği sonuç, her zaman şahsi ve bireysel olarak kalacaktır çünkü bilimsel ya da hukuka uygun en son belgenin kanıtlanması, yani bu metinlerin asıllarının ortaya konulması kesinlikle mümkün değildir, belgelerin doğruluğu ancak mantıksal ya da psikolojik olarak iddia edilebilir ya da inkâr edilebilir.

Buna rağmen: Mary Stuart'ı olduğu gibi görmek ve olduğu gibi tasvir etmek isteyenler, bu mektupların ve şiirlerin doğruluğuna inanıp inanmadıklarına karar ver-

meliler ve belki evet, belki de hayır diyerek (*Forse che si, forse che no*) omuz silkip bu soruyu geçiştirmemelidirler. Çünkü Mary Stuart'ın geçirdiği ruhsal değişimin özü buradadır. Konuyla ilgilenen bir yazar ya da araştırmacı her iki olasılığı da, yani evet ya da hayır olasılıklarını da büyük bir sorumluluk anlayışıyla inceleyip tartmalıdır, bu mektup ve şiirlerin doğruluğuna karar verdiği ve onları geçerli birer belge olarak sunduğu zaman, bu düşüncesini açıkça ve anlaşılır bir üslupla ortaya koyabilmelidir.

Bu mektuplar ve soneler, Bothwell'in ansızın kaçışından sonra, kapalı bir gümüş kutuda bulundukları için, "kutu mektupları" olarak adlandırılmışlardır. Mary Stuart'ın, ilk kocası II. François'dan aldığı bu gümüş kutuyu, başka bir sürü şeyle birlikte Bothwell'e hediye ettiğine kuşku yoktur. Bothwell de bu güvenilir kutunun içinde bütün gizli belgelerle birlikte kuşkusuz Mary Stuart'ın mektuplarını saklamıştır, bundan da kuşku duymuyoruz. Öte yandan Mary Stuart'ın sevgilisine gönderdiği mektupların dikkatsizce ve kraliçelik onurunu lekeleyecek bir şekilde yazıldığını söylememek de iddialı olur. Çünkü şu bir gerçek ki, Mary Stuart bütün hayatı boyunca cüretkâr ve düşüncesizce hareket etmiş, gerek konuşmalarında ve gerekse yazdıklarında duygularını saklamasını hiçbir zaman bilememiştir. Bir başka gerçek de, mektuplar bulunduğu sırada kraliçenin düşmanlarının duydukları aşırı sevinç, bunların içinde onu suçlayacak ya da utandıracak bir şeylerin bulunduğunu ortaya koyuyor. Ama bu belgelerin tahrif edildiği var sayımından yola çıkanlar, bu tür mektup ve şiirlerin varlığını tartışmıyorlar, aksine lordların bu belgeleri kendi aralarında inceleyip parlamentoya sunmalarına kadar geçen birkaç gün içinde, asılları yerine, kötü niyetle tahrif edilen nüshaları koyduklarını, yayımlanan mektupların kilitli ku-

tuda bulunanlarla kesinlikle aynı olmadığını iddia ediyorlardı.

Burada şu soruyu sormak gerekiyor: Mary Stuart'la aynı dönemde yaşayanlardan kimler bu suçlamayı ortaya atmıştır? Bu sorunun yanıtı belki insanları zan altında bırakıyor ama aslında ortada bir suçlu yok. Mektupların saklandığı kutu Morton'un eline geçtiğı gün, lordlar bir araya gelerek onu açtılar ve içindeki belgelerin doğruluğunu yeminle teyit ettiler; toplanan parlamento (ki bunların arasında Mary Stuart'ın en yakın dostları da bulunuyor) bunları bir defa daha inceledikten sonra, doğruluğundan kuşku duymadıklarını söylediler; mektuplar, York ve Hampton Court saraylarında da üçüncü ve dördüncü defa incelendi, Mary Stuart'ın kendisinin yazdığı öteki asıllarıyla karşılaştırıldı ve gerçek olduklarına karar verildi. Ama burada en önemli ve en ikna edici kanıt, Kraliçe Elisabeth'in bu metinlerin basılmış kopyalarını bütün kraliyet saraylarına göndermiş olmasıdır. Aslında karakteri ne kadar bozuk olursa olsun, İngiltere kraliçesinin, olaya karışanlardan herhangi birinin ortaya çıkara-bileceğı bu küstahça sahtekârlığı hoşgörüy-le karşılaması mümkün değildir. Bu siyasetçi kadın, böyle küçük ayak oyunları-yla kendisini ele vermeyecek kadar dikkatliydi. Buna karşın onurunu kurtarmak için bu sahtekârlığa karşı bütün dünyanın yardımını istemek zorunda kalan tek kişi, yani sözde haksız yere iftiraya uğrayan başsuçlu Mary Stuart –ki buna şaşırmamak mümkün değıl–, bu sahtekârlığı çok hafif, hatta hiç de inandırıcı olmayan bir biçimde protesto etmiştir. Önce mektupların York Sarayı'nda gösterilmesini engellemek için gizli görüşmeler yapmıştı –neden yaptığını sorgulamak gerekir– çünkü kanıtlanması mümkün olan bir sahtekârlık onun konumunu zayıflatmaz, aksine daha da sağlamlaştırabilirdi! Avukatlarına, kendisi hakkında ileri sürülebilecek bütün

iddiaları, gerçekdışı sayıp *en bloc*¹ reddetme talimatı vermiş olması, Mary Stuart'ın haklılığı konusunda pek bir şey ifade etmiyordu; çünkü siyasal konularda gerçeği pek önemsemeyen bu kadın, bir kraliçenin sözünün bütün kanıtlardan daha önemli olması gerektiğini düşünüyordu. Hatta bu mektuplar Buchanan'ın onur kırıcı yazısında basılıp suçlayıcı bir şekilde dünyanın dört bir tarafına yayılarak bütün saraylarda büyük bir merakla okunduğunda, Mary Stuart, bunu şiddetle protesto etmemiş, tek bir kelimeyle de olsa mektupların tahrif edildiğini söylememiş, yalnızca Buchanan'ın "iğrenç bir ateist" olduğunu söylemekle yetinmiştir. Papaya, Fransa kralına ya da akraba ve yakın dostlarına gönderdiği mektupların hiçbirinde, kendisi tarafından yazılan şiir ve mektupların tahrif edildiğinden söz etmemişti, ilk andan itibaren asılların kopyalarını ellerinde bulunduran Fransız sarayı da, bu kadar önemli konuda Mary Stuart'ın iddialarını pek desteklememişti. Çağdaşlarından hiç kimse bu yazıların doğruluğundan kuşku duymadıklarını söylememişler, kraliçenin yakın dostlarından hiç kimse, asıl belgelerin sahte belgelerle değiştirilerek Mary Stuart'a çok büyük bir haksızlık yapıldığını açık açık ifade etmemişlerdi. Ancak yüz yıl, tam iki yüz yıl geçtikten sonra mektupların asılları kraliçenin oğlu tarafından yakılıp yok edildikten sonra, bu yürekli ve zapt edilemez kadını, iğrenç bir komplonun masum bir kurbanı olarak gösterme çabasıyla birlikte bu sahtekârlık iddiası da yavaş yavaş ortaya atılmaya başlamıştır.

Çağdaşlarının düşüncesi, yani tarihsel kanıtlar, bu belgelerin kesinlikle doğru olduğuna tanıklık ediyor ve benim kişisel kanaatime göre filolojik ve psikolojik ka-

nıtlar da bizi aynı sonuca götürüyor. Çünkü yazdığı şiirleri göz önünde bulunduracak olursak, o zamanın İskoçya'sında bu kadar kısa bir süre içerisinde, Mary Stuart'ın hayatının en özel yanlarının bilinmesini gerektiren böyle bir şiir eserleri dizisini, hem de yabancı bir dilde, Fransızca olarak kim yazabilirdi diye sormamız gerekir? Gerçi dünya tarihi hasıraltı edilen sayısız mektuplara ve belgelere tanık olmuş, yazın dünyasında da kime ait olduğu bilinmeyen birtakım şiirler gizemli bir şekilde ortaya çıkmıştır. Ama burada Macpherson'un Ossian şiirleri ya da kraliyet sarayına ait elyazmalarının taklidinde olduğu gibi, geçmiş dönemlere ait kaybolan şiirlerin birileri tarafından bulunarak yeniden yazılması söz konusudur. Oysa henüz hayatta olan bir insana hiçbir zaman böyle bir şiir dizisi yazıldığı görülmemiştir. Üstelik şiir yazmaya tamamen yabancı olan İskoç soylularının, kraliçelerini küçük düşürmek için böyle kısa bir süre içinde on bir tane Fransızca sone yazacaklarını düşünmek doğrusu çok saçma! Öyleyse bu kadının içindeki aşk ateşini en güzel biçimde ve kelime kelime yansıtan bu şiirleri, yabancı bir dille bu kadar mükemmel bir şekilde yazabilen bu adsız sihirbaz kimdir? Mary Stuart'ın en yakınında bulunan soylulardan hiçbiri bu soruya yanıt vermemiştir. Hatta Ronsard ve Du Bellay gibi şairler bile kraliçenin ruh dünyasını böylesine mükemmel bir şekilde yansıtan bu şiirleri bu kadar kısa bir sürede yazamazlarken, kılıç sallamasını çok iyi bilen ama bir masa başında Fransızca sohbet etmekten bile âciz olan Morton'lar, Argyl'ler, Hamilton'lar ve Gordon'lar nasıl yazacaklardı?

Ama şiirlerin doğruluğundan eminsek (ki bunun doğruluğu bugün bile ciddi anlamda reddedilmiyor), o zaman mektupların doğruluğunu da kabul etmemiz gerekir. Bunlar Latinceye ve İskoç diline çevrilirken, belki bazı ayrıntılar değiştirilmiş, bir ya da iki satır ekleme ya-

pılmış olabilir çünkü bu mektuplardan sadece ikisi özgün metin halinde bırakılmıştır. Ama ileri sürülen bütün bu kanıtlar ve özellikle de bu son psikolojik neden, bu mektupların doğruluğunu açıkça ortaya koyuyor. Çünkü eğer bir sözde “caniler konsorsiyumu” kin ve nefret duygusuyla hareket edip bu mektupları tahrif edecek olsaydı, Mary Stuart’ı şehvet düşkün, hain ve kötü bir kadın olarak göstermek için açık açık itirafta bulunmuş olurlardı. Ama Mary Stuart’a zarar vermek için bize ulaşan ve Mary Stuart’ı suçlamaktan çok masum kılan bu mektup ve şiirleri uydurmak gerçekten çok saçma olurdu; zira bu belgeler Mary Stuart’ın cinayet olayına karıştığı ve yardım ettiği suçlaması karşısında duyduğu büyük dehşeti açık bir şekilde ortaya koyuyordu. Çünkü diri diri yanan ya da yakılan bir insanın çıkardığı boğuk feryatları anımsatan bu mektuplar, sadece kraliçenin şehvet tutkusunu değil, uğradığı korkunç felaketin boyutunu da gösteriyor. Mektupların, heyecandan ve gerilimden titrediği hissedilen bir el tarafından bu kadar acemilikle ve şaşkınlıkla, sanki arkasından biri kovalıyormuş gibi bir acelecilikle yazılmış olması, Mary Stuart’ın davranışlarını belirleyen o zamanki aşırı heyecanlı ruh haline tamamen uymaktadır. Bilinen gerçeklere böylesine uygun bir psikolojik çerçeveyi, yalnızca üstün yetenekli bir ruh bilimcisi çizebilirdi. Moray, Maitland ve Buchanan, Kraliçe Mary Stuart’ın profesyonel onur kurtarıcıları tarafından hemen sahtekârlıkla suçlanmışlardı ama onlar bir Shakespeare, bir Balzac ve bir Dostoyevski değillerdi; bunlar belki küçük sahtekârlıklar yapabilen küçük ruhlu yaratıklardı ama sefil kulübelerinde oturup Mary Stuart’ın mektupları gibi, bir insanın ruh dünyasını böylesine etkili bir şekilde tasvir edecek eserler yazma yeteneğine kesinlikle sahip değillerdi. Bu mektupları uydurduğu söylenen dehanın mutlaka bulunması gerekiyordu. O

halde her türlü önyargıdan uzak, tarafsız bir yazar, ruhunun çaresizliği ve çektiği büyük acıların şair yaptığı Mary Stuart'ı, tam bir vicdan rahatlığıyla o mektup ve şiirlerin yazarı olarak kabul edebilir ve bunları kraliçenin en acı saatlerinin en güvenilir tanığı olarak gösterebilir.

Bu uğursuz tutkunun başlangıcını, Mary Stuart'ın şiirlerinde kendi kendisini ele vermesiyle öğrenebiliyoruz. Bu aşkın, ateşli mısralar sayesinde yavaş yavaş billurlaşıp oluşmadığını, aksine hiçbir şeyden habersiz bu kadının üstüne birdenbire atıldığını ve onu sonsuza dek etkisi altına aldığını biliyoruz. Bunun doğrudan nedeni vahşi bir şehvet ilişkisi, yani Bothwell'in genç kadına aniden saldırması, yarım ya da tam olarak tecavüz etmesidir. Kraliçenin yazdığı sonelerdeki şu mısralar, bu olayın üzerindeki karanlığı bir şimşek gibi aydınlatır:

*Pour luy aussi j'ay jette mainte larme,
Premier qu'il fust de ce corps possesseur,
Duquel alors il n'avoit pas le cœur.¹*

Aslında bütün olay tek bir hamlede görülebiliyor. Mary Stuart, haftalardan beri Bothwell'le biraz daha yakınlaşıyor, onunla daha çok birlikte oluyordu. Bothwell, krallığın başmüzakerecisi ve ordunun başkomutanı olarak kraliçeye, seyahatlerinde ve eğlence amaçlı gezilerinde saraydan saraya eşlik ediyordu. Ama Bothwell için güzel ve soylu bir kadını eş olarak seçen ve düğünlerinde bizzat bulunan kraliçe, bu yeni evli genç adamı hiçbir zaman âşığı olarak görmemişti, tam aksine bu evlilik sayesinde sadık uşağına karşı kendisini iki kat daha güven-

1. (Fr.) Az gözyaşı dökmedim onun için, / Kazanmadan kalbimi, / Sahip olduğu için bedenime. (Ç.N.)

de hissediyordu. Hiçbir şeyden korkmadan onunla birlikte seyahat ediyor, aklına hiçbir şey getirmeden onunla birlikte oluyordu. Ama Mary Stuart'ın karakterinin en önemli yanını teşkil eden bu aşırı güven duygusu onun için her zaman tehlikeli olmuştur. Chastelard ya da Rizzio olayında başına büyük belalar açan o düşüncesiz yakınlasmayı ve şuh görünme uğruna gösterdiği tedbirsizliği, muhtemelen zaman zaman Bothwell'e karşı da göstermiştir, bunun böyle olduğunu düşünebiliriz. Belki odasında onunla uzun süre yalnız kalmış, belki dikkatli davranmanın emrettiğinden daha samimi bir şekilde sohbet etmiş, onunla eğlenmiş, oyun oynamış ve şakalaşmıştır. Ama Bothwell denen bu adam, ne Chastelard gibi romantik bir gitar ya da trubadur çalar ne de Rizzio gibi dalkavuk bir yeniyetmedir: Bothwell, ateşli duyguları ve sert adaleleriyle hiçbir pervasızlıktan kaçınmayan şehvet düşkünü bir aşk adamıdır. Böyle bir adam, ilerisini gerisini düşünmeden tahrik edilemez ve kıskırtılamazdı. Nitekim Bothwell hemen harekete geçerek duyguları uzun zamandır karışık olan ve bu ilk sorumsuzca yakınlasmayla tahrik olan ama bir türlü sakinleşemeyen bu kadına aniden sarılmış ve onun duygularını altüst etmiştir. "*Il se fait de ce corps possesseur*,"¹ diyerek aniden onun üzerine atlamış ve tecavüz etmiştir. (İstek ve karşı koymanın aşk sarhoşluğuyla birbirine karıştığı bu gibi anlarda aradaki farkı kim karşılaştırabilir ki?) Şundan kesinlikle kuşku duymamak gerekir ki, bu tecavüz olayı Bothwell tarafından önceden planlanmıştır; bu, uzun zamandan beri bastırılan bir arzunun tatmin edilmesi değil yalnızca, aksine her türlü duygusal güzellikten yoksun, tamamen bedensel ve zor kullanılarak yapılan bir cinsel ilişkidir.

1. (Fr.) Bu beden sahip olmaya davet ediyor. (Ç.N.)

Ama bu ilişki Mary Stuart'ı bir yıldırım gibi çarpmıştı. Tamamen yeni bir şey, sakın geçen hayatının içinde fırtına gibi patlamıştı: Bothwell, vücuduyla birlikte onun ruhuna da sahip olmuştu. Mary Stuart ilk iki kocasında, yani on beş yaşındaki çocuk koca II. François ve henüz daha sakalı çıkmamış Darnley'de, zayıf ve pısırık karakterli, yarı erkek tipleriyle karşılaşmıştı. Bahşeden olmak, mutlu etme asaletini göstermek, hayatının bu en gizemli bölümünde bile, kraliçe ve hükümdar olmak, onun için doğal bir şey olmuş, hiçbir zaman alan, alınan ve zorla ele geçirilen bir kadın olmamıştı. Bothwell'in bu vahşice saldırısıyla –yaşadığı bu büyük sürprizle sersemlemiş, başı dönmüştü– sonunda gerçek bir erkeğe, kadınsal güçlerini, derin utancını, gururunu ve güven duygusunu parçalayan, şimdiye kadar hiç tanımadığı volkanik bir dünyayı tüm sıcaklığıyla önüne seren bir erkeğe rastlamış oluyordu. Mary Stuart, henüz tehlikeyi tanımadan, karşı koymaya çalışmadan mağlup olmuş, vücudunu saran sert kabuk kırılmış ve içindeki ateşle yanıp tutuşmaya başlamıştı. Belki de Bothwell'in bu ani saldırısı karşısında, kadınlık gururunu katleden bu şehvet düşkünü adama karşı duyduğu ilk şey, sadece öfke, infial ve ölesiye bir nefret olmuştu. Ama birbirine tamamen zıt kutupların bir araya gelmeleri, her zaman doğanın en derin sırlarından biri olmuştur. Nasıl ki derimiz aşırı soğukla aşırı sıcağı birbirinden ayıramazsa, nasıl ki şiddetli bir soğuk sanki ateşmiş gibi insanı yakabiliyorsa, birbirlerine tamamen zıt duygular da bazen aniden birbiriyle karışabilir. Bir kadının ruhundaki kin ve nefret, bir an için aşka ve sevgiye dönüşebildiği gibi, incitilmiş bir gurur da çok çabuk alçakgönüllülüğe dönüşebilir; vücut bir saniye önce büyük bir nefretle reddettiği şeyi, bir saniye sonra sonsuz bir hırsla yeniden isteyebilir. Şimdiye kadar oldukça düşünceli hareket eden Mary Stuart'ın içindeki ateş bu andan itibaren alev almış ve onu

yakıp kavurmaya başlamıştı. Şeref, onur, görgü, gurur, akıl ve güven duygusu, kısacası bu kadını şimdiye kadar ayakta tutan bütün direkler birdenbire yıkılıvermişti: Bir defa yere fırlatılıp atıldıktan sonra artık daha derinlere düşmek, batmak ve kaybolmak istiyordu. Daha önce hiç tadamadığı yeni bir duygu tüm benliğini sarmıştı. O şimdi bu güzel duyguyu çılgınca, ebediyen ve kendisini bitirinceye kadar yaşamak için çırpınıyor ve kadınlık gururunu çiğneyen ama buna karşılık aşkı doyasıya yaşamasını öğreten adamın elini öpüyordu.

Mary Stuart'ın bu yeni tutkusu, Darnley'ye olan ilk tutkusunu kat kat aşıyordu. Darnley'le evliyken, duygularına teslim olmanın tadını daha yeni anlamaya başlamıştı ama Bothwell'le şehveti yaşıyordu. Darnley'le sadece krallık tacını, iktidarı ve hayatı paylaşmak istemişti. Oysa Bothwell'e şunu bunu vermek, onunla tek bir şeyi paylaşmak istemiyor, onu zengin etmek için kendisini fakirleştirmek, onu yüceltmek için kendisini alçaltmak istiyordu. Gizemli bir aşk sarhoşluğu içinde kendisini bağlayan ve özgürlüğünü kısıtlayan her şeyi fırlatıp atıyor ve yalnızca onun, o tek kişinin elini tutmaya çalışıyordu. Dostlarının kendisini terk edeceğini, tüm dünyanın aşağılayacağını ve kendisinden nefret edeceğini biliyordu. Ama özellikle bu durum, çiğnenen gururu yerine ona yeni bir gurur bahşediyordu. Mary Stuart aşağıdaki şiirinde coşkuyla şunları söylüyordu:

*Pour luy depuis j'ay mesprise l'honneur,
Ce qui nous peust seul pourvoir de bonheur.
Pour luy j'ay hazarde grandeur & conscience,
Pour luy tous mes parens J'ay quitte & amis,
Et tous autres respectz sont a part mis.*

*Pour luy tous mes amis, j'estime moins que rien,
Et de mes ennemis je veux esperer bien.*

*J'ay hazardé pour luy nom & conscience,
Je veux pour luy au monde renoncer,
Je veux mourir pour le faire avancer.¹*

Artık kendisi için hiçbir bir şey istemiyor, her şeyini yalnızca ona, bedeni ve ruhuyla teslim olduğu o adama feda etmek istiyordu:

*Pour luy je veux rechercher la grandeur,
Et feray tant que de vray congnoistra
Que je n'ay bien, heur, ne contentement,
Qu'a l'obeir & servir loyaument.*

*Pour luy j'attendz toute bonne fortune,
Pour luy jé veux garder sante & vie,
Pour luy tout vertu de suivre j'ay envie,
Et sans changer me trouvera tout' une.²*

Mary Stuart sahip olduğu her şeyi, neyi varsa hepsini, ülkesini, onurunu, vücudunu ve ruhunu, ateşli tutkusunun derin uçurumuna fırlatıyor ve bu uçurumun dibinde aşkın tüm heyecanını ve coşkusunu yaşıyordu.

Böylesine heyecanlı ve coşkun bir duygu seli kuşkusuz onun ruhunu da altüst edecekti. Bu aşırı tutkunun

1. (Fr.) O günden beri vazgeçtim onun için, / Hayatıma gerçek mutluluğu katan onurdan. / Vicdanı ve şiddeti bir tarafa bıraktım, / Akrabalığa ve dostluğa sırtımı döndüm, / Uzak dursun herkes benden onun yanında. / Değeri yok hiçbir dostun onu düşününce, / Korkutamaz beni artık ne düşman ne de nefret. / Keyif alıyorum her şeyimi elimin tersiyle itmekten onun için, / Yaşamaktan vazgeçip ölmek isterim, / O daha yüksek mevkilere gelsin diye. (Y.N.)

2. (Fr.) Onun için en büyüğünü kazanmak istiyorum ödüllerin, / Durmayacağım hiçbir zaman anlayana kadar / Başka bir zevkimin olmadığını, / Durup dinlenmeden hizmet etmekten başka ona. / Kader beni korusun onun için, / Yıllarca sürecek mutluluk ve sağlık versin, / Peşinden gideyim ve bağlanayım ona, / Kalayım ebediyete kadar onun tek sevgilisi olarak. (Y.N.)

şiddeti, şimdiye kadar sakin ve çekingen bir hayat süren Mary Stuart'ın üzerinde çok büyük bir etki bırakmıştı. Bütün bu haftalar boyunca vücudu, ruhu on misli bir şiddetle yanıp tutuşuyor, daha önce hiç yaşamadığı ve daha sonra da yaşayamayacağı bir tutku fırtınası birdenbire coşup kabarmaya başlıyordu. Mary Stuart bütün bu haftalar boyunca atını günde on sekiz saat dört nala koşturduktan sonra gecelerini en ufak bir yorgunluk belirtisi duymadan uykusuz geçiriyor ve mektuplar yazıyordu. Daha önceleri kısa kısa epigramlar ve şiirler yazan kraliçe, şimdi ateşli bir ilhamla, ne daha önce ne de daha sonra ulaşabileceği bir kelime zenginliği ve yazma sanatıyla, yaşadığı bütün güzellikleri ve çektiği acıları dile getirdiği o ünlü on bir soneyi bir hamlede yazmıştı. Her zaman dikkatsiz ve kaygısız hareket eden bu kadın, çevresindekilere karşı rol yapmasını öyle iyi öğrenmişti ki, Bothwell'le olan ilişkisini aylarca kimse fark edememişti. Mary Stuart, en küçük bir temasta bile duygularını harekete geçiren ve kalbini titreten bu adama, başkalarının yanında, tıpkı kullarından biri gibi soğuk ve mesafeli davranıyor, içi gıdıklanıp alev alev yanarken ve ruhu çaresizlikten altüst olurken, neşeli davranmasını biliyordu. İçinde birdenbire büyük bir güç, kendi benliğini aşan bir güç beliriyor ve bu onu zorla kendi gücünün dışına taşıyordu.

Ama duygu ve isteklerini zorla elinden alan bu aşırı duygu halini korkunç bir ruhsal sarsıntıyla ödemek zorunda kalıyordu. Mary Stuart yorgun ve bitkin bir halde yeniden yatağa düşüyor, uyuşmuş duyularıyla günlerce ve saatlerce odadan odaya dolaşıp duruyor, yatağında hıçkıra hıçkıra ağlarken, "Ölmek istiyorum," diye inliyor ve kendini öldürmek için bir hançer istiyordu. Bu denetlenemez güç nasıl geldiyse, böyle anlarda gizemli bir şekilde yeniden yok oluyordu. Çünkü vücudu, bu kendi kendisini aşma çılgınlığına, bu aşırı duygu seline daha fazla karşı

koyamıyor ve kaskatı kesiliyordu; ruhu isyan ediyor, sınırları geriliyor ve duyduğu büyük acıdan tir tir titriyordu. Bu aşırı tutkuyla tüm vücudunun son haddine kadar nasıl sarsıldığını hiçbir şey, o ünlü Jedburgh epizodu kadar hararetli gösteremez. Bothwell, 7 Ekim günü yasak avlanan bir adamla dövüşürken ağır biçimde yaralanmıştı; haber Mary Stuart'a, asliye ceza mahkemesine başkanlık etmek üzere bulunduğu Jedburgh'ta ulaştı. Mary Stuart bir sansasyona neden olmamak için hemen atına atlayıp yirmi beş mil uzaklıktaki Hermitage Sarayı'na gitmedi. Ama bu kötü haberin onu tamamen sarstığına kuşku yoktu çünkü çevresindeki en tarafsız gözlemci olan ve kraliçenin Bothwell'le ilişkisi hakkında en küçük bir bilgisi bulunmayan Fransız Elçisi Du Croc, Paris'e şunu rapor ediyordu: "*Ce ne luy eust esté peu de perte de le perdre.*"¹ Maitland bile onun dalgınlığının ve şaşkınlığının farkındaydı. Ama Fransız elçisi gibi o da konunun iç yüzünü bilemediği için, "bu karanlık düşüncelerin ve mutsuzluğun kralla arasındaki gerginlikten kaynaklandığını" düşünüyordu. Kraliçe ancak birkaç gün sonra, Lord Moray ve birkaç soyluyla birlikte atını çılgınca koşturarak Bothwell'in yanına gitti. Yaralı âşğının yanında iki saat kadar kaldı ve daha sonra atını yeniden dörtlüyle koşturarak içindeki acıyı ve huzursuzluğu yenmek istiyormuşçasına çıldırmış gibi geri döndü. Ama içindeki ateşli tutkuyla harap olan vücudu, birdenbire yıkılmıştı. Atın eyerinin üstünden indirilirken, bayılarak yere yığıldı ve iki saat boyunca ayağa kalkamadı. Daha sonra şiddetli bir ateş nöbetine, tipik bir sinir krizine tutuldu, kendisini oradan oraya atıyor ve sürekli sayıklıyordu. Bunun arkasından vücudu kaskatı kesiliyor, artık hiçbir şey göremiyor, hiçbir şey hissedemiyordu. Bū-

1. (Fr.) Onu kaybetmek kraliçe için büyük bir kayıp olacaktır. (Ç.N.)

t n soylular ve doktorlar bu gizemli hastanın etrafını sarmışlar, ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Kralı ve her türlü olasılığa karşı, günahlarından arındırmak için son görevini yapmak üzere piskoposu çağırmak için dört bir tarafa haberciler gönderildi. Mary Stuart böylece sekiz gün boyunca hayatla ölüm arasında gidip geldi. Sanki içindeki gizli istek, artık yaşamama isteği, müthiş bir patlamayla bütün sinirlerini parçalamış, bütün güç dengesini yok etmişti. Ama bu arada iyileşen Bothwell bir araba ile yanına getirilir getirilmez, kraliçe kendisini daha iyi hissetmeye başladı ve –ikinci bir mucize– artık öleceği düşünülen bu kadın, iki hafta sonra yeniden atına binip koşturmaya başladı. Tehlike nasıl içten geldiyse, yine içten savuşturulmuştu. Bu durum, kraliçenin geçirdiği sinir krizinin tamamen ruhsal, tamamen isterik bir bunalım olduğunu tıbbi olarak gösteriyor.

Ama kraliçe bedensel bakımdan iyileştiyse de, devam eden haftalar içerisinde ruhsal olarak değişmiş ve sarsılmıştı. Hatta en yabancılar bile onun “başka bir kadın” olduğunu fark edebiliyorlardı. Yüz hatlarında ve ruh halinde değişiklik olmuş, her zamanki kaygısız ve neşeli hali, kendine olan güveni kaybolmuştu. Ağır baskı altında kalmış biri gibi konuşuyor, davranıyor, ayakta durmaya çalışıyordu. Kendisini odasına kilitliyor, hizmetçiler kapıların arkasından onun içeride hıçkırarak ağladığını, inlediğini duyuyorlardı. Aslında herkese karşı aşırı güven besleyen kraliçe, şimdi kimseye g venemiyor, kimseye i ini d kemiyordu. Dudakları mühürlenmişti sanki, gece gündüz içinde gizlenen ve giderek ruhunu bunaltan o korkunç sırrı kimse sezemiyordu.

Çünkü bu tutkuda onu hem muhteşem hem de korkunç kılan bir şey vardı ve kraliçenin ilk baştan itiba-

ren farkında olduğu bu korkunç şey, aşk seçiminin canice ve çaresizce yapılmış bir seçim olmasıydı. Ama ilk sarılmadan sonra kendine gelmesi, dehşet verici olmalıydı, tıpkı aşk iksiriyle zehirlenen Tristan ve Isolde gibi, kraliçe ve sevgilisi Bothwell de bu büyük aşk sarhoşluğundan uyanıp kendilerine geldikleri zaman, duygularının sonsuzluğu içinde tek başlarına olmadıklarını, içinde yaşadıkları dünyaya karşı sorumlulukları ve bağlılıkları olduğunu hatırlamışlardı. Duygularını yeniden toplayıp nasıl bir çılgınlığa kapıldıklarının farkına varmaları, gerçekten de korkunç bir uyanış olmuştu. Çünkü kendini sevdiği adama teslim eden bu kadın gerçekte bir başkasının karısı, âşığı olan adam da bir başkasının kocasıydı. Çılgın duygularının işlediği şey, bir zina suçu, hem de iki defa zina suçuydu. Oysa Mary Stuart daha kısa bir süre önce, on dört, yirmi ya da otuz gün önce, İskoçya kraliçesi olarak zina suçunu ve her türlü yasak aşk ilişkisini ölümle cezalandıran bir kararname çıkarmış ve bunu resmen imzalamıştı. Bu durumda yaşadığı aşk daha ilk baştan itibaren onurunu lekeleyen ve ölümle cezalandırılması gereken bir aşktı, devamı ancak yeni yeni suç işleyerek mümkündü. Birbirlerine sonsuza dek bağlanmaları için önce ayrılmaları gerekiyordu, birinin kocasından, ötekinin de karısından ayrılması gerekiyordu. Bu yasak aşk yalnızca zehirli meyveler verebilirdi. Mary Stuart, ilk andan itibaren kendisi için artık huzur ve kurtuluş olmadığını tüm açıklığıyla biliyordu. Ama özellikle böyle çaresiz durumlarda Mary Stuart'ın yüreğinde, en saçma, en umutsuz şeylerin bile üstesinden gelebilen ve kadere meydan okuyan son bir cesaret uyanırdı. Bu olay karşısında da korkup geri çekilmeyecek, saklanıp gizlenmeyecek, aksine yürümeye başladığı bu yolda başı dik bir şekilde sonuna kadar, uçurumun kenarına kadar yürüyecekti. İsterse her şeyini kaybetsin, yeter ki Bothwell

kendi aşkı için işkence çektiğini, mutluluğunu kendisine feda ettiğini anlasın:

*Entre ses mains, & en son plain pouvoir,
Je mets mon fils, mon honneur, & ma vie,
Mon pais, mes sujets, mon ame assubjettie
Est tout à luy, & n'ay autre vouloir
Pour mon objet, que sans le decevoir
Suivre je veux, malgré toute l'envie
Qu'issir en peut.¹*

Mary Stuart “ne olursa olsun” umutsuzluğa giden bu yolu yürüyecekti. Kendisini bütün vücuduyla, ruhuy-la ve kaderiyle sevdiği bu adama teslim ettiği için, bu çılgınca seven kadının yeryüzünde tek korktuğu şey, onu kaybetmekti.

Ama Mary Stuart’ı bu korkunç olaydan daha korkunç bir olay, çektiği bütün acılardan daha büyük bir acı bekliyordu. Çünkü bütün hırsı ve çılgınlığına rağmen kendisini bu sefer de boş yere harcadığını, uğruna yanıp tutuştuğu bu adamın aslında kendisini sevmediğini anlayacak kadar da ileriye gören bir kadındı. Bothwell onu, bütün öteki kadınlar gibi, salt bir şehvet tutkusuy-la, çabucak ve acımasızca elde etmişti. Ama bütün öteki kadınlara yaptığı gibi, duygularının ateşi söner sönmez, aynı gamsızlıkla onu da terk edebilirdi. Onun için bu zorba aşk, sıcak bir an, geçici bir maceradan başka bir şey değildi. Bu bahtsız kadın, sevdiği bu adamın kendisine hiçbir şekilde sevgi beslemediğini ve hayranlık duy-

1. (Fr.) Onun ellerine ve onun takdirine bırakıyorum, / Bu dünyada sahip olduğum her şeyi, / Çocuğumu, ülkemi, hayatımı, mutluluğumu ve onurumu / Çünkü yalnızca ona ve mutlaka ona ait olduğumu / Göstermek ister ruhum sonsuza kadar / Yalnızca ona bağlı kalacağımı, onunla mutlu olacağımı / Ve ne olursa olsun, ölene kadar ona sadık kalacağımı. (Y.N.)

madığını kısa bir süre sonra itiraf etmek zorunda kalacaktı:

*Vous m'estimez legiere, que je voy,
Et si n'avez en moy nulle assurance,
Et soupconnez mon cœur sans apparence,
Vous meffiant a trop grand tort de moy.
Vous ignorez l'amour que je vous porte.
Vous soupconnez qu'autre amour me transporte.
Vous despeignez de cire mon las cœur.
Vous me pensez femme sans jugement;
Et tout cela augmente mon ardeur.¹*

Ama bu nankör adamı terk edip onurunu korumak yerine, kendisine hâkim olup duygularını denetim altına almak yerine, ateşli tutkularıyla başı dönen bu kadın, bu ilgisiz sevgiliyi elinden kaçırmamak için onun dizlerine kapanıyordu. Bir zamanki kurumlu hali, şimdi korkunç bir onursuzluğa dönüşmüştü. Kendisini sevmeyen bu adama yalvarıyor, ondan aşk dileniyor ve tıpkı satılık bir malmış gibi kendisini ona sunuyordu. Onur duygusunu kaybederek öyle utanç verici bir duruma düşmüştü ki, bir zamanların bu mükemmel kadını, pazar satıcısı gibi onunla pazarlık yapıyor, onun için neleri feda ettiğini hatırlatıyor ve ısrarla, hatta sırnaşık denilebilecek kadar, onun kölesi olacağını söylüyordu:

1. (Fr.) Siz benim duygularımı hafife alıyorsunuz, / Ve –ben bunu hissediyorum – emin değilsiniz benden, / Tanrım, ne kadar da haksızlık ediyorsunuz bana, / İnaniyorsunuz kalbimin mumdan ve süreklilikten yoksun olduğuna. / Size karşı beslediğim sevgiyi hissedemiyorsunuz. / İnaniyorsunuz başka bir aşkın kalbimi harekete geçirdiğine. / Düşünüyorsunuz zayıf ve kararsız biri olduğumu. / Ama körüklüyor bütün kuşkularınız içimdeki ateşi sadece; / Ve ben bu aşka daha da çılgınca sarılıyorum. (Y.N.)

*Car c'est le seul desir de vostre chere amie,
De vous servir, & loyaument aimer,
Et tous malheurs moins que rien estimer,
Et vostre volonte de la mienne suivre
Vous cognoistrez aveques obeissance,
De mon loyal devoir n'obmettant la science,
A quoy J'estudiray pour tousjours vous complaire.
Sans aimer rien que vous, soubz la subjection
De qui je veux sans nulle fiction,
Vivre & mourir.¹*

Yeryüzündeki hiçbir hükümdardan ve hiçbir tehlike-
den korkmayan ama şimdi onurunu ayaklar altına alarak
ilkel bir kıskançlığın en utanç verici yöntemlerine başvu-
ran bu mağrur kadının, benlik duygusunu bütünüyle kay-
betmiş olması ne korkunç bir durumdur! Mary Stuart,
Bothwell'in karısını –ki onu kendisi seçmiş ve onunla ev-
lendirmişti– kendisinden daha çok sevdiğini ve kendisi
uğruna onu aldatmayı düşünmediğini bazı davranışların-
dan anlamıştı. Şimdi bunun için –büyük bir tutkunun bir
kadını nasıl küçük düşürdüğünü görmek korkunç bir şey–
en adi, en kötü ve en sefil biçimde onun karısını aşağıla-
maya çalışıyordu. Birtakım samimi itiraflara dayanarak
karısının sevişirken yeterince ateşli davranmadığını, ken-
disini coşkulu bir tutkuyla erkeğinin kollarına bırakmak
yerine, yarı tereddütle ve isteksizce davrandığını hatırla-
tarak Bothwell'in erotik duygularını ve erkeklik gururunu
tahrik etmeye çalışıyordu. Bir zamanlar başlı başına bir

1. (Fr.) Gönül dostunuzun tek arzusu birlikte olmak sizinle, / Severek, isteye-
rek ve hizmet ederek, / Eşit sayarak kendi isteğini sizinkiyle, / Ve sizinle ilgili
hiçbir zorluktan kaçmayarak / Göreceksiniz bağlı olduğumu size her şeyimle,
/ Coşkuyla ve doyumsuz bir hırsıyla, / İstiyorum size hizmet ederek kendimi
tatmin etmeyi, / Aşkınızla sevmek ve çözülmek istiyorum, / Yalnızca bu ödül
uğruna yaşamak ve ölmek istiyorum. (Y.N.)

gurur abidesi olan bu kadın, şimdi acınacak bir biçimde kendi kendisini övüyor, kendisini o kadınla kıyaslıyor, Bothwell'e ne kadar çok fedakârlıkta bulunduğunu, karısının ise sadece onun yüksek konumundan yararlanmayı düşündüğünü herkese açık açık söylüyordu. Hayır, Bothwell kendisinin yanında, Mary Stuart'ın yanında kalmalıydı, bu "yanlış" kadının mektuplarına, gözyaşlarına ve yalvarmalarına inanmamalıydı:

*Et maintenant elle commence à voir,
Qu'elle estoit bien de mauvais jugement,
De n'estimer l'amour d'un tel amant,
Et voudroit bien mon amy decevoir
Par les ecrits tous fardez de scavoir ...
Et toutes fois ses paroles fardeez,
Ses pleurs, ses plaincts remplis de fictions,
Et ses hautz cris & lamentations,
On tant gaigné, que par vous sont gardeez
Ses lettres, escrites, ausquels vous donnez foy,
Et si l'aimez, & croiez plus que moy.¹*

Mary Stuart'ın feryatları, onun giderek daha da büyük bir umutsuzluğa düştüğünü gösteriyordu. Bothwell sadece kendisini, kendisine layık olanı sevmeli, kendisini layık olmayanla karşılaştırmamalı, kendisine bağlanması için ötekini başından defetmeli, ne pahasına olursa olsun, hayata ve ölüme birlikte yürümeye hazır olan bir kadına, kendisine bağlanmalıydı. Sadakatinin ve bağlılı-

1. (Fr.) Ancak şimdi başlıyor ciddi ciddi düşünmeye, / Kendi kendisini ne kadar kötü yönlendirdiğini, / Böyle bir sevgilinin aşkını küçümseyerek, / Çalışıyor sahte mektuplarla / Sevdiğim adamı kandırıp kendisine çekmeye... / Ve ne acıdır ki, görüyorum bunu başardığını, / Sahte gözyaşları, hıçkırıklar ve yakarışlarla, / Çekmeye çalışıyor seni tekrar eski ağına / Zira saklıyorsun bu sahte mektupları yanında, / Ve inanıyorsun bu yazılı sahte sözlerle benden daha çok. (Y.N.)

ğının kanıtı olarak kendisinden her şeyi isteyebileceğini söylüyor ve bunun için önünde diz çökerek yalvarıyordu; ona her şeyini vermeye hazırdı: sarayını, malını mülkünü, tahtını ve tacını, onurunu ve çocuğunu. Her şeyini, istediği her şeyini alsın, yeter ki kendisini, sevdiği adama ölesiye bağlı olan kadını terk etmesin!

Bu trajik manzaranın arka planı şimdi ilk defa aydınlanıyordu. Mary Stuart'ın bu aşırı coşkun itirafları sayesinde sahne bütünüyle netleşiyor. Bothwell pek çok kadına yaptığı gibi bir ara onun kalbini de çalmıştı ama onunla yaşadığı serüven sona ermiş olmalıydı. Fakat ona bütün ruhu ve duygularıyla bağlı olan ve yüreği aşk ateşiyle alev alev yanan Mary Stuart, onu hep yanında, hem de sonsuza dek yanında tutmak istiyordu. Oysa mutlu bir evliliği olan bu hırslı adam için salt bir aşk ilişkisi pek de cazip değildi. Bothwell, İskoçya krallığının bütün rütbe ve onurunu vermeye hazır olan bu kadınla olan ilişkisini, sağlayacağı yarar ve rahatlık uğruna bir süre daha sürdürebilir, Mary Stuart'a kendi karısının yanında belki metres olarak katlanabilirdi. Ama bu durum, kraliçe ruhu taşıyan bir kraliçeye yetmeyeceği gibi, paylaşmak istemeyen ve büyük bir tutkuyla sevdiği adamı yalnızca kendisi için isteyen bir kadına da yetmezdi. Fakat bu adamı nasıl yanında tutabilirdi? Bu vahşi, bu ele avuca sığmaz serüven düşkünü adamı sonsuza dek kendisine nasıl bağlayabilirdi? Sınırsız vaatler ve sadakat sözleri böyle bir adamı cezbetmez, sadece onun canını sıkar, zaten böyle sözleri çevresindeki kadınlardan da sıkça duymuştu. Bu hırslı ve doyumsuz adamı sadece tek bir ödül, pek çok kimsenin talip olduğu ve ele geçirmeye çalıştığı en büyük ödül cezbedebilirdi: krallık tacı! Gönülden sevmediği bir kadının sevgilisi olmak Bothwell için önemsiz ve sıradan bir şey olsa da, bu kadının bir kraliçe olması ve kendisinin de onun yanında İskoçya kralı ola-

bileceği düşünceci ciddi biçimde aklını karıştıırıyor ve başını döndürüyordu.

Gerçi bu düşünce ilk bakışta çok saçma gibi görünüyordu. Çünkü Mary Stuart'n meşru kocası Henry Darnley hâlâ hayattaydı: İkinci bir krala yer yoktu. Buna rağmen Mary Stuart ve Bothwell'i bu andan itibaren birbirine bağlayan tek şey, bu saçma düşünceydi çünkü bu bahtsız kadının bu azgın adamı yanında tutabilmek için başka cezbedici bir şeyi yoktu. Bu özgür ve güç sahibi adamın, kendisine kul köle olan bir kadın tarafından satın alınmasını ve aşkına karşılık verilmesini sağlayacak yalnızca tek bir şey vardı, o da kraliyet tacıydı. Onur, itibar, saygınlık ve kanun gibi şeyleri çoktan unutan bu duygu sarhoşu kadının sunmaya hazır olmadığı hiçbir ödöl kalmamıştı. Mary Stuart, bu tacı Bothwell'e cinayet işleme pahasına vermek zorunda kalsa bile, tutkudan gözleri kör olan bu kadın, bu cinayeti işlemekten de kaçınmayacaktı.

Nasıl ki Macbeth, cadıların haince kehanetini yerine getirip kral olmak için kral soyundan gelen herkesi kanlı bir şekilde ortadan kaldırmaktan başka bir çare bulamadıysa, Bothwell de yasal yollardan yürüyerek İskoçya kralı olamayacağını biliyordu. Ama bu yol Darnley'nin cesedinin üzerinden geçecekti. Kanın kanla birleşmesi için, yine kan dökölmesi gerekecekti.

Bothwell, Mary Stuart'ı kocası Darnley'den kurtarıp kalbine ve tacına talip olduğu takdirde, onun tarafından ciddi bir direnişle karşılaşmayacağından kuşkusuz çok emindi. Hatta ünlü gümüş kutuda bulunduğu söylenen ve kraliçenin, "akrabaları ve öteki kişiler tarafından yapılacak her türlü itiraza rağmen kendisiyle evleneceğini" bildiren kesin ve yazılı vaat yanlış ya da sahte olsa bile, Bothwell, yazılı ve mühürlü belge olmadan da Mary Stuart'ın kendisine bağlılığından emindi. Mary Stuart, Darnley'nin

nikâhlı kocası olduğu düşüncesinin kendisine ne kadar acı verdiğini, herkese söylediği gibi Bothwell'e de sık sık ve sızlanarak söylemiş, yazdığı sonelerde ve özellikle de birlikte yaşadıkları aşk saatlerinde, ona sonsuza dek bağlanmak istediğini öyle ateşli bir dille anlatmıştı ki, bu adam genç kraliçe için akla gelebilecek en aşırı şeyi, en büyük çılgınlığı yapmaktan geri kalmıyordu.

Ama Bothwell, lordların –en azından sessiz kalarak– bu duruma rıza göstereceklerinden de çok emindi. Bütün lordların, kendilerine ihanet eden bu sevimsiz ve katlanılmaz genç adama karşı derin bir kin beslediklerini ve Darnley'nin herhangi bir biçimde bir an önce İskoçya'dan uzaklaştırılmasının herkes için iyi olacağını biliyordu. Bothwell, ekim ayında Craigmillar Sarayı'nda Mary Stuart'ın huzurunda yapılan ve üstü kapalı bir biçimde Darnley'nin yazgısının belirlendiği o tuhaf toplantıda bizzat hazır bulunmuştu. Bu toplantının yapıldığı zaman Moray, Maitland, Argyll, Huntly ve Bothwell gibi krallığın en yüksek makam ve mevki sahipleri, kraliçeye tuhaf bir öneri sunmak üzere birleşmişlerdi: Eğer kraliçe, Rizzio'nun sürgüne gönderilen katillerini, Morton, Lindsay ve Ruthven gibi soyluları geri çağırmaya karar verebilirse, kendileri de onu Darnley'den kurtarmaya çalışacaklardı. Kraliçenin karşısında önce sadece meşru yöntemden, yani boşanmaktan söz etmişlerdi. Ama Mary Stuart bu boşanmanın hem yasalara uygun olmasını hem de oğlu için emsal teşkil etmeyecek bir karar olması gerektiğini şart koşmuştu. Bunun üzerine Maitland, tuhaf ve anlaşılmaz bir ifadeyle, kraliçenin, bu işin şekil ve tarzını kendilerine bırakmasını, konunun oğluna zarar vermeyecek bir şekilde halledileceğini, Protestan olarak bu tür ahlaki konularda fazla duyarlı olmayan Moray'ın bile "hoşgörülü davranacağını" söyledi. Bunlar gerçekten tuhaf sözlerdi, o kadar tuhaf sözlerdi

ki, Mary Stuart “şeref ve haysiyetini zedeleyecek ya da vicdanın kaldıramayacağı” hiçbir girişimde bulunulmaması gerektiğini ısrarla vurgulamıştı. Bütün bu karanlık sözlerin arkasında –bunu anlamayacak en son kişi herhalde Bothwell’di– gizli bir amaç vardı. Fakat şu kesindi ki, Mary Stuart, Moray, Maitland ve Bothwell trajedinin başaktörleri olarak Darnley’yi ortadan kaldırma konusunda ilk baştan itibaren anlaşmışlardı, ancak bunu en iyi şekilde nasıl yapacakları, iyilikle mi, akıl ve sağduyuyla mı yoksa şiddet kullanarak mı yapacakları konusunda henüz daha bir karara varamamışlardı.

İçlerinde en sabırsız ve en gözü kara olan Bothwell, şiddet kullanılmasından yanaydı. Bothwell beklenilmesine karşıydı ve beklemek istemiyordu çünkü onun amacı, ötekiler gibi yalnızca bu uyuşuk delikanlıyı ortadan kaldırmak değil, aksine onun taht ve tacının da kendisine geçmesini sağlamaktı. Ötekiler onun ortadan kaldırılmasını umut edip beklerken, o kararlılıkla hareket etmek mecburiyetindeydi; görünüşe göre lordlar arasında gizlice kendisine yardımcı ve suç ortağı arıyordu. Ama tarihin ışıkları burada da sönük yanıyordu, bilindiği gibi bir cinayetin hazırlığı her zaman karanlıkta ya da yarı karanlıkta yapılır. Lordlardan hangilerinin ve kaç tanesinin bu haince plana katıldığı, Bothwell’in hangilerinin yardımını ya da desteğini kazandığı hiçbir zaman bilinmeyecektir. Moray’in bundan haberdar olduğu, ancak olaya karışmadığı anlaşıyor. Maitland tedbirsiz davranarak sonuna kadar gitmeye cesaret etmiştir. Buna karşın ölüm döşeginde bulunan Morton’un söylediklerinin kayda değer olduğu görülüyor. Bothwell, vaktiyle kendisine ihanet eden Darnley’ye karşı büyük bir kin besleyen ve sürgünden geri dönen Morton’u karşılamaya gitmiş ve ona, Darnley’yi birlikte öldürmeyi açık açık teklif etmişti. Ama Morton suç ortağı dostlarının kendisini orta-

da bıraktıkları son cinayet olayından beri tedbirli davranır olmuştı. Evet sözü vermekte tereddüt ediyor ve güvence istiyordu. Önce kraliçenin bu cinayeti onaylayıp onaylamadığını sordu. Bothwell onu kandırıp iyice bilemek için bu güvenceyi hiç tereddüt etmeden verdi. Ama Morton, Rizzio'nun öldürülmesinden beri sözlü anlaşmaların sonradan hemen nasıl inkâr edildiğini öğrenmişti, bunun için onlara katılmadan önce kraliçenin yazılı onayını görmek istedi. Eski bir İskoç geleneğine göre, durum arzu edilmeyen bir şekilde gelişme gösterdiği takdirde, kendisini temize çıkarmak için sunabileceği yazılı bir belge istiyordu. Bothwell ona bunun sözünü de verdi. Ama böyle bir belgeyi kuşkusuz hiçbir zaman temin edemeyecekti çünkü gelecekte yapılacak bir evlilik, ancak Mary Stuart tamamen arka planda kaldığı ve "sürpriz"le karşılaştığı takdirde mümkün olabilirdi.

Böylece eylemi gerçekleştirme işi yine Bothwell'e, bu sabırsız ve gözü kara adama düşmüştü ve o bunu tek başına gerçekleştirecek kadar kararlıydı. Bothwell, planının Morton, Moray ve Maitland tarafından üstü kapalı bir şekilde kabul edilmiş olmasından, lordların ciddi bir direniş gösteremeyeceklerini hissetmişti. Yazılı ve mühürlü olmasa bile, hepsi de sessiz kalarak ve dostça kenara çekilerek planı kabul ettiklerini bildirmiş bulunuyorlardı. İşte Mary Stuart, Bothwell ve lordların anlaştığı bugünden itibaren Darnley'ye diri diri kefen giydirilmiş bulunuyordu.

Artık her şey hazırды. Bothwell, en çok güvendiği suç ortaklarıyla anlaşmaya varmış, cinayetin nerede ve nasıl işleneceği konusu yapılan gizli görüşmelerle saptanmıştı. Ama kurban töreni için tek bir şey eksikti: Kurbanın kendisi. Çünkü Darnley, ne kadar budala biri de olsa, kendisini bekleyen felaketi bir şekilde sezmişti.

Daha haftalar öncesinden, lordlar silahlı olarak içeride bulundukları sürece, Holyrood Sarayı'na girmekten kaçınır olmuştu, yüzüstü bıraktığı Rizzio'nun katilleri, Mary Stuart'ın manidar affıyla ülkelerine geri döndüklerinden beri, kendisini Stirling Sarayı'nda da güvende hissetmiyordu. Yapılan bütün davetlere ve cazip önerilere rağmen Glasgow'da kalma ısrarından vazgeçmedi. Babası Lennox kontu oradaydı, kendisine bağlı adamları oradaydı, üstelik korunaklı ve güvenilir bir evde kalıyordu, düşmanları saldırıya geçecek olurlarsa, kaçıp sığınabileceği bir gemi de limanda kendisini bekliyordu. Sanki yazgısı bu en tehlikeli anda onu korumak istiyormuş gibi, ocak ayının ilk günlerinde çiçek hastalığına yakalandı ve böylece Glasgow'daki bu emin sığınağında ve limanda haftalarca kalabilmesi için mükemmel bir bahanesi vardı.

Darnley'nin bu hastalığı, Edinburgh'da sabırsızlıkla kurbanını bekleyen Bothwell'in son aşamaya gelmiş planlarını beklenmedik bir şekilde altüst etmişti. Bizim bilmediğimiz ve ancak tahmin edebildiğimiz bir nedenden dolayı Bothwell, eyleme geçmek için acele ediyordu; ister tacına kavuşmak için sabırsızlansın, ister güven duymadığı sırdaşları tarafından hazırladıkları komplonun bir süre sonra ortaya çıkacağından haklı olarak korkmuş olsun, ister Mary Stuart'la olan gizli ilişkisi sonuçlarını göstermeye başlamış olsun, her neyse, o daha fazla beklemek istemiyordu. Ama bu hasta delikanlıyı, bu herkesten kuşkulanan adamı, öldürüleceği meydana nasıl getirmeliydi? Onu yatağından kaldırıp duvarlarla tahkim edilmiş evinden nasıl dışarı çıkarmalıydı? Resmî bir çağrı, Darnley'yi kuşkulandırabilirdi; ne Moray ne Maitland ne de saray halkından herhangi biri, herkesin dışladığı ve nefret ettiği bu adama, gönüllü olarak dönmesini sağlayabilecek kadar yakındı. Bu zayıf karakterli adam üzerinde etkisi olan tek

bir kişi vardı, o da kraliçenin kendisiydi. Mary Stuart, bütün ruhu ve bedeniyle kendisine tabi olan bu zavallı yaratığa, iradesine boyun eğdirmeyi iki defa başarmıştı; sevgisinden başka bir şey istemeyen bu adama karşı aşk oyunu oynayarak her şeyden kuşkulanan bu adamı kendine çekebilecek tek kişi belki de Mary Stuart'ın kendisiydi. Yeryüzündeki bütün insanlar arasında yalnızca o, yalnızca Mary Stuart, bu korkunç sahtekârlığı yapma imkânına sahipti. Kraliçe artık kendi iradesine hâkim olmadığı, zorba beyefendisinin her emrine boyun eğdiği için Bothwell'in sadece emir vermesi yeterliydi. Bothwell böylece inanılmazı ya da daha doğrusu duygularımızın inanmak istemediği şeyi gerçekleştirmiş oluyordu: Haftalardan beri Darnley'le buluşmaktan özellikle kaçınan Mary Stuart, 22 Ocak'ta, güya hasta kocasını ziyaret etmek için atına binip Glasgow'a gitti, asıl amacı Bothwell'in emri üzerine, Darnley'yi kandırıp ölümün keskin bir kılıçla beklediği Edinburgh kentine çekmekti.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Ölüme Giden Yol

22 Ocak-9 Şubat 1567

Mary Stuart'ın baladının en karanlık mısraları şimdi başlıyor. Glasgow'a gidip hasta kocasını yanında getirerek onu kanlı bir suikastın ortasına atması, kraliçenin bütün yaşamının en çok tartışılan hareketidir. Burada insan hep şu soruyu sormak zorunda kalıyor: Mary Stuart gerçekten de Atreus soyundan gelen bir kişilik miydi; âşığı katil Aigisthos, elinde bilenmiş baltasıyla karanlıkta beklerken, seyahatten dönen kocası Agamemnon'a riyakâr bir ihtimamla sıcak banyo hazırlayan bir Klytimestra mıydı? Macbeth'in öldürmek istediği Kral Duncan'ı tatlı ve poh-pohlayıcı sözlerle uyutan başka bir Lady Macbeth miydi? En yürekli ve en özverili kadınlarda sıkça görüldüğü gibi, aşırı tutkunun biçimlendirdiği doğaüstü güçlere sahip bir canı mıydı? Yoksa bu kaba saba ve pezevenk tipli Bothwell'in iradesiz bir maşası, karşı konulmaz bir emrin sarhoşluğuyla bilinçsizce hareket eden ve korkunç bir olay için yapılan bütün hazırlıklardan habersiz, saf ve söz dinler bir kukla mıydı? Duygularımız bu canice olayı gerçek saymaktan, şimdiye kadar hep insani davranışlar sergileyen bu kadının suça iştirak ettiği ya da suçlulara yardım ettiği gerçeğini görmekten ister istemez kaçınıyor. Mary Stuart'ın Glasgow'a yolculuğunun ardında başka bir amaç, daha mantıklı ve daha insani bir amaç aranagelmış-

tir. Mary Stuart'ı suçlayan ve güvenilir bulunmayıp bir kenara atılan bütün ifadeler ve belgeler, avukatların buldukları ya da uydurdıkları özür açıklamaları ve yorumlar, inandırıcılıklarını kanıtlamak için tekrar tekrar gözden geçirilir. Ama boşuna! Bunlara ne kadar inanmak istenirse istensin, avukatların sundukları bu kanıtların ikna edici güçleri yoktu: Eylemin etrafını sıkı sıkı saran çember, olaylar zinciriyle tamamen uyumlu görünüyor, ancak Mary Stuart'ı suçsuz göstermeye çalışan her türlü yorum, biraz daha sıkı tutulduğunda, avuçların içinde kınılıp parçalanıyordu.

Çünkü Glasgow'a gelip hasta yatağında yatan Darnley'yi, güven içinde bulunduğu sığınağından alıp evde daha iyi bakacağını söyleyen Mary Stuart'ın bunu şefkat duygusuyla yaptığına kim, nasıl inanır? Karıkoca aylardır birbirlerinden ayrı yaşıyorlardı. Darnley karısının yanından sürekli kovulmuş, kocası olarak yatağını yeniden paylaşmak için yaptığı bütün ricalara ve yalvarmalara rağmen evlilik hakları şiddetle reddedilmişti. İngiliz, İspanyol ve Fransız elçileri yazdıkları raporlarda, kral ve kraliçe arasındaki yabancılaşmadan, değiştirilmesi imkânsız, doğal bir durum diye söz ediyorlardı; lordlar boşanmalarını açıkça teklif etmişler, hatta sorunu zor kullanarak çözmeyi bile düşünmüşlerdi. Her ikisi de birbirlerine karşı o kadar ilgisiz bir hale gelmişti ki, karısına sevgi besleyen koca, Mary Stuart'ın ağır hasta olduğunu ve Jedburgh'da yattığını öğrendiğinde bile, rahibin son kutsama görevini yaptığı karısının yanına koşmamıştı. Bu evlilikte en küçük bir sevgi izi, aşk ateşinin en küçük bir kıvılcımı bile yoktu artık: O halde Mary Stuart'ın Glosgow'a yaptığı bu yolculuğu, sevgi ve şefkat kaygısıyla yaptığını düşünmek mümkün değildir.

Evde daha iyi bakarım diye Darnley'nin yanına giden ve onu hasta yatağından kaldırıp Edinburgh'a geti-

ren Mary Stuart, bunu sevgi ve şefkat duygusuyla mı yapmıştı acaba? Kocasıyla arasındaki bu tatsız kavgayı bitirmek mi istiyordu? Hasta yatağında yatan kocasıyla barışmak için mi onun yanına gitmişti? Ama ne yazık ki, lehinde yapılan bu olumlu en son açıklama da yine kendisinin yazdığı bir belge ile çürütülmüş oluyordu. Çünkü bu tedbirsiz kadın, Glasgow'a hareketinden bir gün önce -Mary Stuart bu mektupların sonradan gelen kuşaklara kendi aleyhine tanıklık edeceklerini hiç düşünmemişti- Başpiskopos Beaton'a yazdığı bir mektupta kocası Darnley'yle ilgili olarak öfkeli ve kindar bir üslupla şöyle diyordu: "Krala ve kocamıza gelince, bizim ona karşı nasıl davrandığımızı Tanrı bilir. Tanrı ve bütün dünya onun bize karşı haksız ve yakışsız davranışlarına az tanık olmamıştır; tebaamız onun bütün yaptıklarını gözleriyle görmüştür ve ben bunun için onu bütün kalpleriyle yargıladıklarından en küçük bir kuşku duymuyorum." Barışmak isteyen bir kalbin sesi böyle mi olur? Bu, seven bir kadının, kaygı duyup hasta kocasının yanına koşan birinin düşüncesi olabilir mi? Burada kraliçeyi sıkıntıya sokan ve çürütülemeyen ikinci bir nokta daha var: Mary Stuart, Glasgow'a kocası Darnley'yi ziyaret edip tekrar geri dönmek için değil, onu derhal Edinburgh'a getirmek amacıyla gidiyor: Bu da bizim dürüst ve inandırıcı bulamayacağımız bir başka büyük sorun. Çünkü çiçek hastalığına yakalanmış, ateşler içinde kıvranan, yüzü gözü şişmiş bir insanı, ocak ayı içinde, tam da kış ortasında, yatağından zorla kaldırıp üstü açık bir arabayla iki gün sürecek bir yolculuğa çıkarmak, aklın ve tıbbın bütün yasalarıyla alay etmek değil midir? Ama Mary Stuart, Darnley'nin her türlü itirazını önlemek ve onu bir an önce Edinburgh'a, kendisine karşı düzenlenecek cinayet planı hazırlığının yapıldığı kente götürmek için yanında bir de hasta nakil arabası getirmişti.

Ama Mary Stuart'ın bu suikast planından belki haberi vardı –insanlar onu savunan avukatların düşüncelerine az da olsa inanıyorlardı çünkü bir insanı haksız yere cinayetle suçlamak ne büyük bir sorumluluktur!– belki de hiç haberi yoktu ama ne yazık ki, Archibald Douglas tarafından kraliçeye yazılan bir mektup, her türlü kuşku-yu ortadan kaldırıyordu. Çünkü suikastçıların elebaşlarından biri olan Archibald Douglas, planlanan suikast girişimine açıkça destek vermesi için o trajik Glasgow seyahati sırasında kraliçe ile şahsen görüşüyor. Mary Stuart bu görüşme sırasında ona destek sözü vermemiş ve varılan anlaşmayı reddetmiş bile olsa, bir eş kocasına karşı suikast hazırlığı yapıldığını öğrendiği zaman, böyle bir talep karşısında nasıl sessiz kalabilir? Darnley'yi nasıl uyarmaz? Ona karşı bir şeyler hazırlandığını kesin olarak bildiği halde, onu böyle bir cinayet ortamına çekmeye nasıl razı olur? Böyle bir durum karşısında sessiz kalmak, suç ortaklığı yapmaktan daha fazla bir şeydir; bu bir çeşit pasif gizli yardım demektir çünkü kim işlenecek bir cinayeti bilir ve bunu önlemeye çalışmazsa, sorumsuz davranışıyla en azından suçlu konumuna düşer. Mary Stuart hakkında söylenebilecek en doğru şey, planlanan cinayetten haberdar olmadığıydı çünkü haberdar olmak istememişti, daha sonra, “Ben bu eyleme katılmadım,” diyebilmek için gözlerini kapatmış ve başını yana çevirmişti.

Tarafsız bir araştırmacı için Mary Stuart'ın, kocasının ortadan kaldırılması suçuna belli bir oranda katıldığını kabul etmemek mümkün değildir: Onun bu işte suçsuz olduğunu savunanlar, bu kadının irade gücünün zayıfladığını ileri sürebilirler ama olaydan haberi olmadığını söyleyemezler. Çünkü aşkı uğruna Bothwell'e kul köle olan kraliçe, bu işi kendi iradesiyle isteyerek, bilerek ve kötü niyetle yapmamış, tamamen bir başkasının, bir

yabancının iradesiyle hareket ederek yapmıştı. Mary Stuart, Glasgow'a soğukkanlılıkla, terbiyesizce ve haince bir hespla gitmemiş, aksine –ki bunu kutu mektupları kanıtlamaktadır– oynamak zorunda kaldığı bu rol karşısında büyük bir korku ve nefret duygusuna kapılmıştı. Kocasını kandırıp Edinburgh'a getirme planını kuşkusuz Bothwell'le birlikte hazırlamıştı; ama kendisine bu görevi veren adamın yanından uzaklaştıktan bir gün sonra, onun varlığının üzerinde bıraktığı hipnoz etkisi azalır azalmaz, bu *magna peccatrix*'in¹ uyuyan vicdanının birden nasıl uyanmaya başladığını yazdığı mektuplardan açık bir şekilde anlaşılır. Gizemli bir güç tarafından cinayete sürüklenen bir insan, eylemin karar aşamasında, gerçek bir caninin haince tasarladığı spontane *crime passionnel*'den² her zaman uzaklaşır. İşte Mary Stuart'ın bu olaydaki davranışı, bir insanın kendi isteğiyle değil de, daha güçlü bir iradenin esiri olarak katılmak zorunda kaldığı bu cinayet türünün belki de en mükemmel örneğini teşkil etmektedir. Çünkü sevgilisi Bothwell'le birlikte hazırladıkları suikast planı, kandırarak idam kütüğünün üstüne çekmesi emredilen kurbanıyla karşı karşıya geldiği anda çöker, Mary Stuart'ın bütün kini ve nefreti birdenbire söner, içindeki insanlık duyguları kendisine verilen bu insanlık dışı göreve karşı harekete geçmiştir. Ama artık her şey için çok geç kalmıştır ve her şey boşunadır: Mary Stuart bu suikast olayında kurbanına sinsice yaklaşan avcı değil, bizzat avlanandır. Kendisini ileri süren kırbacın şaklayışını sırtında hissetmektedir, getirme sözü verdiği kurbanı getirmediği takdirde, zorba sevgilisinin kapılacağı büyük öfke karşısında korkudan tir tir

1. (Lat.) Büyük günahkâr. (Ç.N.)

2. (Fr.) Tutku suçu. (Y.N.)

titremekte ama emrine itaat etmezse de, onun sevgisini kaybedeceğinden korkmaktadır. İrade gücünü tamamen kaybeden, ruhsal bakımdan savunmasız bir kadının, kendisine zorla kabul ettirilen bu eyleme karşı çıkmak iste-yişi, onun davranışını adalet bakımından affettirmez ama en azından insanlık bakımından affettirir.

Bu korkunç olayı daha yumuşak bir üslupla açıkla-yan tek belge, Darnley'nin hasta yatağından Bothwell'e yazdığı ve Mary Stuart'ın avukatlarının her nedense inkâr ettikleri o ünlü mektuptur: Bu mektup, olayın iğ-rençliğinin üstüne insanlığın barışçıl ışığını saçan tek belgedir. Bu mektup sayesinde, yıkılan bir duvarın arka-sından bakar gibi Glasgow'da geçen korkunç saatlere ba-kabiliyor insan. Vakit gece yarısını çoktan geçmiştir. Mary Stuart yabancı bir odada, üstünde geceliğiyle bir masanın başında oturmaktadır. Ocakta ateş yanıyor ve yükselen alevin titreyen gölgesi yüksek ve soğuk duvar-ları yalıyordu. Ama yanan ateş, bu ıssız odayı ve Mary Stuart'ın üşüyen vücudunu ısıtmaya yetmiyordu. Acele-den üstüne doğru dürüst bir şey giymeyen kraliçenin sürekli omuzları ürperiyordu: İçerisi soğuk, kendisi yor-gundu, uyumak istiyor ama heyecandan ve huzursuz-luktan bir türlü uyuyamıyordu. Bu son haftalarda, bu son saatlerde çok şeyler yaşamış, ruhsal olarak çok sarsıl-mıştı, çok gergindi ve bütün vücudu sinir uçlarına varın-caya kadar yanıyordu. Bothwell'in bu aşk kölesi, giriştiği eylem karşısında büyük bir korkuya kapılmasına rağ-men, duygularının mutlak efendisine karşı en küçük bir mukavemet gösterememiş ve öz kocasını kandırarak sı-cak sığınağından çıkarıp ölümün soğuk kucağına sürük-lemek üzere tehlikeli bir yolculuğa çıkmıştı ama bu iha-net onun için hiç de kolay olmamıştı. Şehrin kapılarının önüne gelince, Darnley'nin babası Lennox'un bir haber-

cisi onu durdurdu. Oğlundan aylardan beri kin ve nefretle kaçınan Mary Stuart'ın şimdi birdenbire büyük bir şefkat duygusuyla onun hasta yatağına koşması yaşlı adama biraz kuşkulu görünmüştü. Yaşlıların felaketi önceden görme ve hissetme yetenekleri vardır: Baba Lennox herhalde, Mary Stuart'ın, oğlu Darnley'ye karşı bu şefkatli davranışının arkasında mutlaka kişisel bir hesabının olduğunu öngörmüştü. Kraliçe, zorlanarak da olsa Lennox'un habercisinin bütün sorularını yanıtlamayı başarmış ve sonunda hasta kocasının yatağının başına kadar gelmiş ama kocası onu –şimdiye kadar kendisiyle hep oyun oynadığı için– kuşkuyla karşılamıştı. Darnley karısına, yanında neden bir hasta arabası getirdiğini sordu, huzursuz bakışlarından güvensizlik hissettiği anlaşıyordu. Mary Stuart kocasının bu sorusu karşısında biraz şaşırıp kekelemiş, yüzü hafifçe sararıp kızarmış olsa da, duygularını bastırmaya mecburdu. Ama Bothwell korkusu ona riyakârlığı da öğretmişti. Ellerini okşayarak, tatlı sözler söyleyerek Darnley'nin güvensizlik duygusunu yenmesini sağladı, onun bütün iradesini kalbinden çekip aldı ve onun yerine daha güçlü olan kendi iradesini koydu. Böylece daha ilk günün öğle sonrası görevin yarısı yerine getirilmişti.

Mary Stuart şimdi gecenin karanlığında odasında tek başına oturmaktadır; içerisi soğuk ve boştur, yanan mumların alevleri hayaletler gibi titreşmektedir, odanın içinde öyle bir sessizlik vardır ki, sanki aklından geçen en gizemli düşünceleri ve ayaklar altına aldığı vicdanının sızlanışı duyulmaktadır. Uyuyamaz, dinlenemez, ruhunu sıkıştıran bu ağır yükü birine bırakmak, bu en büyük acısında ve en büyük sıkıntısında birisiyle konuşmak için sınırsız bir istek duyar. Hiç kimsenin bilemeyeceği, kendisinin bile itiraf etmekten korktuğu bu korkunç ve canice şey hakkında konuşabileceği tek insan, şimdi yanın-

da olmadığı için, eline birkaç yaprak kâğıt alarak yazmaya başlar. Bu, bitmek bilmez bir mektuptur. Mektubunu bu gece değil, ertesi gün de değil, ancak ertesi gece bitirebilecektir; bu satırlardan bir suikastın tam ortasında bulunan bir insanın kendi vicdanıyla nasıl boğuştuğu çok iyi anlaşılıyor. Mektup, derin bir yorgunluk ve tam bir şaşkınlık içinde yazılmıştır. Belli ki Mary Stuart'ın kafası çok karışıktır; çılgınca ifadeler ve anlamlı sözler, feryatlar, boş laflar ve çaresizce yapılan şikâyetler, kısacası karmakarışık durumdaki bütün bu karanlık düşünceler, tıpkı zikzaklar çizerek kanat çırpıp yarasalar gibi yorgun gözlerinin önünde birer birer uçuşmaktadır. Kâh saçma sapan ayrıntılardan söz eder, kâh ani bir feryatla yükselen vicdanının boğuk sesi kâh şimşek gibi parlayan nefreti ve kâh bu nefreti bastıran merhamet duygusu yansır yazdığı satırlara; bütün bunların arasında güçlü iradesiyle bütün benliğine sahip olan ve kendisini uçurumun kenarına iten bu adama, bu tek sevgiliye karşı içinde yanan aşk ateşi, alev alev tüm benliğini sarmıştır. Birden kâğıdının bittiğini fark eder ve başka bir kâğıt alarak yazmaya devam eder; çünkü zincirle sıkı sıkıya bağlandığı adama en azından sözleriyle bağlılığını bildirmezse, cinayeti cinayetle, kanı kanla birleştirmezse, karşılaşacağı dehşet onu boğacak, sessizlik nefes aldırtmayacaktır. Ama titreyen elindeki kalem, sanki elinden düşüvermiş gibi kâğıdın üstünde kayarken, yazdıklarının istediği gibi olmadığını, söylemek istediği her şeyi söyleyemediğini, duygu ve düşüncelerini frenleyecek ve düzenleyecek gücü kalmadığını görür. Bunu aynı zamanda bilincin başka bir etki alanı içinde fark eder ve mektubu iki defa okuması için Bothwell'e yalvarır. Ama bu üç bin sözcükten oluşan mektup, sağlıklı ve sakin düşünülüp yazılmadığı, düşünceler sanki kapalı gözlerle yazılmış gibi gelişigüzel ve karmakarışık birbirlerini kovaladığı için, insan

psikolojisinin eşsiz bir belgesini teşkil eder. Çünkü bu mektuplarda bilinçli bir insan değil, aksine yorgunluk ve aşk ateşinin ruhunu altüst ettiği bir iç benlik konuşur, şimdiye kadar hiç duyulmamış bir bilinçaltı duygusu, yani utanç perdesiyle örtülmemiş çıplak bir duygu konuşmaktadır. Bilinçaltı ve bilinçüstü sesler, açık seçik düşünceler ve kraliçenin tam olarak ifade etmeye cesaret edemediği fikirler, bu duygu karmaşası içinde birbirini izlemektedir. Aynı şeyleri tekrarlamıştır, cümleleri birbirleriyle çelişir, bu tutku ateşi ve coşkusu içinde her şey karmakarışık olmuştur. Bir cinayet planının neden olduğu düşünsel ve ruhsal bir gerginliği böylesine mükemmel bir şekilde ortaya koyan başka hiçbir itirafname bize neredeyse hiçbir zaman intikal etmemiş ya da çok nadiren intikal etmiştir. Hayır, ne Buchanan ve ne de Maitland, bunlar gibi salt kafası çalışan akıllı adamlardan hiçbiri bütün bilgi ve zekâlarına rağmen, korkusundan şaşkına dönmüş bir kalbin sürekli hayaller görmesini böylesine gizemli bir şekilde yazamazdı, eylemini gerçekleştireceği anda vicdanın sesini dinlemekten başka çaresinin olmadığını bilen, sevdiği adama yazmak, sürekli yazmak zorunda olan ve odanın sessizliğinde kalbinin çılgınca atışını duymamak için her şeyi unutup bu mektuba sığınan bu kadının tüyler ürperten halini hiç kimse böyle düşünemez, böyle güzel tasvir edemez. İnsan burada üstüne üstüne gelen ve çevresini dört bir yandan saran korkunç düşüncelerin baskısı altında, üstündeki bol geceliğiyle, sarayın karanlık salonunda, tıpkı bir uyurgezer gibi ürkek ürkek dolaşan ve insanı derinden sarsan bir monologla işlediği suçu itiraf eden Lady Machbeth'i düşünmeden edemiyor. Böyle bir şeyi ancak bir Shakespeare, bir Dostoyevski yazabilir ve tasvir edebilir ve bir de bunların en büyük ustası: hakikat.

Daha başlangıçta insanın kalbini derinden etkileyen ne müthiş bir ifade: “Yorgunum ve uykum var ama kâğıt yettiği sürece yazmaktan kendimi alamıyorum... Bu kadar kötü yazıyorsam, beni bağışla, düşünüp yazamadıklarımı da hissetmeye çalış... Ama ötekiler uyurken, sana yazabildiğime seviniyorum; ben uyuyamıyorum, sevgilim çünkü kollarının arasına atılma isteğimin beni uyutmayacağını hissediyorum.” Daha sonra bu beklenmedik gelişine zavallı Darnley’nin ne kadar sevindiğini öyle etkileyici bir üslupla tasvir ediyor ki, insan, yüzü ateşten ve döküntülerden kıpkırmızı olan bu genç delikanlıyı karşısında görür gibi oluyor. Darnley, geceler ve günler boyunca o yatakta yapayalnız yatmış, bütün varlığıyla bağlı olduğu kadın onu kendisinden uzaklaştırdığı ve terk ettiği için yüreği paramparça olmuştu. Oysa bu sevgili, genç ve güzel kadın şimdi yanındaydı, tüm sevecenliğiyle yatağının kenarında oturuyordu. Bu ahmak adam, yaşadığı mutluluğun “rüya” olduğunu sanıyor ve “onu gördüğü için sevinçten ölecek kadar mutlu olduğunu” itiraf ediyordu. Buna rağmen duyduğu güvensizliğin açtığı iç yaralar, acı acı içini sızlatıyordu. Karısı hiç beklenmedik, hiç umulmadık bir zamanda gelmişti, inanılması pek mümkün değildi, şimdiye kadar pek çok defa aldatılmış olmasına rağmen, bu kadar büyük bir ihaneti asla düşünemezdi. Çünkü zayıf bir insan için inanmak, güvenmek hoş bir duygudur, kendini beğenmiş bir insanı sevildiğine inandırmak çok kolaydır. Nitekim aradan çok zaman geçmeden Darnley yumuşamaya, duygulanmaya başlamıştı; zavallı delikanlı, tıpkı Rizzio’nun öldürülmesini izleyen gecede olduğu gibi yine karısına kul köle oldu, yaptığı bütün kötülükler için ondan af diledi:

Tebaanın pek çoğu hata yaptı ve sen onları bağışladın. Ben daha çok gencim. Bugüne kadar beni pek çok kez affetti-

ğini ama buna rağmen tekrar eski hatalarıma düştüğümü söyleyebilirsin. Ama benim yaşımdaki bir insanın, kötü yönlendirmelerle iki ya da üç defa aynı hatayı yapması, verdiği sözleri tutmaması ve edindiği deneyimlerle sonunda kendisini disiplin altına alması doğal değil midir? Eğer bu sefer de kendimi affettirebilirsem, bir daha hata yapmayacağıma yemin ederim. Benim senden istediğim tek şey, aynı evde ve aynı yatakta karı-koca olarak yaşamaya devam etmemizdir. Eğer bunu kabul etmezsen, ben de bu yataktan asla kalkmayacağım... Seni Tanrı yerine koyup kutsallaştırdığım, senden başka hiçbir şey düşünmediğim için ne kadar çok cezalandırıldığımı Tanrı bilir.

Bu mektup sayesinde o uzak, yarı karanlık odaya yeniden bakabiliyoruz. Mary Stuart hastanın yatağının kenarında oturuyor ve Darnley'nin bu ani aşk ilanını ve tevazu dolu sözlerini dinliyordu. Artık sevinebilirdi çünkü planı başarıyla sonuçlanmış bu saf, bu ahmak delikanlının kalbini tekrar yumuşatmıştı. Ama onu kandırdığına sevinmiyor, aksine çok utanıyor, eyleme geçeceği sırada yaptığı işin bayağılığı karşısında kendisinden tiksiniyor ve boğulacak gibi oluyordu. Reddedici bakışlar, karışık duygular ve hüznü bir yüz ifadesiyle hastanın yanında oturuyordu, öyle ki Darnley bile, kuşkulu ve anlaşılması mümkün olmayan bir şeyin sevdiği kadını üzdüğünü fark etmişti. Kandırılan ve ihanete uğrayan zavallı Darnley, şimdi kendisini kandıran, kendisine ihanet eden kadını teselli etmeye çalışıyor, ona yardım etmek, onu eğlendirmek, onu neşelendirmek ve mutlu etmek istiyordu. Geceyi yanında, odasında geçirmesi için ona yalvarıyor; bu talihsiz çılgın, yeniden sevgi ve aşk düşleri görmeye başlıyordu. Bu zayıf kişilikli yaratığın karısına inanıp yeniden ona sarılmaya çalıştığını, ona yeniden güvendiğini, yazılan bu mektuplardan hissetmek ne acı bir durumdur. Hayır, bu zavallı delikanlı, karşısında oturan kadını seyretmeye doyamıyor,

uzun zamandır mahrum kaldığı bu yeni samimiyetin tadını çıkarıyordu. Yemeğini yerken etini kesmesini rica ediyor, konuşuyor, konuşuyor ve hiç düşünmeden bütün sırlarını açıklıyor; bütün gizli gözcülerinin ve casuslarının adlarını sayıyor, kraliçenin Bothwell'e tüm bedeni ve ruhuyla bağlı olduğunu bilmediği için, Maitland ve Bothwell'e karşı ölesiye duyduğu kin ve nefretten söz ediyor. Kraliçeyi ne kadar çok sevdiğini, ona ne kadar çok güvendiğini belli ettiği ölçüde, bu kadının, hiçbir şeyden habersiz zavallı kocasına ihanet etmesini çok zorlaştırmış oluyordu. Mary Stuart, kurbanının âcizliği ve saflığı karşısında biraz duygulanıyor ve bu iğrenç komediyi oynamaya devam etmesi için kendini zorlamaya mecbur oluyordu: "Sen onun bu kadar tatlı ve bu kadar sevecen konuştuğuna hiç tanık olmadın; eğer kalbinin bir balmumu kadar yumuşak olduğunu bilmeseydim, benimki de bir elmas kadar sert olmasaydı, senin emrinden başka hiçbir emir, benden ona karşı merhamet duymamamı isteyemezdi." Anlaşıyor ki, Mary Stuart ateşten kıpkırmızı olmuş çehresiyle, şefkatle ve doyumsuz bir şekilde kendisine bakan bu zavallı delikanlıya karşı artık kin ve nefret duymamaktadır, bu budala yalancının kendisine yaptıklarını çoktan unutmuştur ve onu kurtarmak istemektedir. Mary Stuart bunun için büyük bir öfkeye kapılarak sorumluluğu Bothwell'in üzerine atar ve şöyle der: "Kendi intikamımı almak için böyle bir şey yapmazdım." Bu saf insanın çocukça duyduğu güveni istismar etmek gibi böylesine iğrenç bir işi, başka bir amaç uğruna değil, sadece Bothwell'in aşkı uğruna yapmaktadır. Şikâyet edici bir haykırışla içini boşaltır: "Beni ikiyüzlü davranmaya zorlayıp bana hain rolünü oynatıyorsun, bu yüzden çok korkuyorum ve büyük bir dehşet içindeyim. Ama eğer bunu sana itaat etmek için yapmamış olsaydım, ölmeyi tercih ederdim. Bunu kalbim kanayarak yaptığımı bilmeni isterim."

Ama bir köle hiçbir zaman kendisini savunamaz. Emre itaat etmesi için kırbaç tüm şiddetiyle sırtında şaklarken, o sadece inleme hakkına sahiptir. Nitekim Mary Stuart da iradesinin mutlak hâkimi olan adamın önünde itaatle başını eğer: “Vay başıma gelene! Ben hayatımda kimseyi aldatmadım ama bütün bunları senin için, sen istediğin için yapıyorum. Bana yapmam gereken şeyi tek bir kelimeyle de olsa bildir, ne pahasına olursa olsun, başıma ne gelirse gelsin, emirlerini kesinlikle yerine getireceğim. İlaç kullanarak gizli bir yöntemle başvurup başvuramayacağını şimdiden düşünmelisin; çünkü Darnley, Cragmillar Sarayı’nda ilacını alacak ve banyosunu yapacak.” Görülüyor ki, Mary Stuart talihsiz kocası için en azından daha kolay bir ölüm biçimi bulmaya çalışıyor ve şiddet içeren vahşi bir ölümden kaçınıyordur. Yazdıklarından anlaşıldığına göre, eğer kendisini bu kadar kaybetmemiş, Bothwell’e bu kadar kul köle olmamış olsaydı, eğer içinde biraz irade gücü, bağımsız hareket etmesini sağlayacak küçük bir ahlaki kıvılcım olsaydı, Darnley’yi kurtarabilirdi. Ama emre itaat etmemeye cesaret edemiyordu; çünkü kendisini adadığı Bothwell’i kaybetmekten korkuyordu, ayrıca –hiçbir yazarın düşünemeyeceği kadar dâhiyane bir psikoloji– böylesine iğrenç bir işi yapmaya hazır olduğu için Bothwell’in sonunda kendisinden nefret edebileceğinden de korkuyordu. Ellerini kaldırarak Bothwell’in kendisi hakkında “kötü düşünmemesi gerektiğini, bütün bunları onun için yaptığını” söyler, umutsuz bir feryatla diz çökerek onun yüzünden çektiği bütün acıları sevgisiyle ödüllendirmesi için Tanrı’ya yalvarır: “Onur, vicdan, mutluluk ve büyüklük, bütün bunları feda ediyorum, bunu aklından çıkarma ve şu sahte eniştenin, hayatta sahip olduğun ve olacağın en sadık sevgiliye karşı seni kandırmasına izin verme. O kadının (Bothwell’in karısı) sahte gözyaşlarına da inanma, onun yerine geçmeyi hak

etmek için kendi öz doğama karşı çıkıp herkesi kandırarak yaptığım bunca fedakârlığı ve beni düşün. Tanrı beni affetsin, sevgilim, seni tüm kalbi ve ruhuyla seven, sana kul köle olan bu sadık sevgilin sana dünyanın tüm mutluluklarını ve iyiliklerini diliyor ve bu sevgili pek yakında uğruna çektiği işkencenin bir karşılığı olarak senin için daha fazla bir değer ifade edeceğini umuyor ve bekliyor.” Bu sözlerden zavallı kadının acı ve işkence çeken kalbinin sesini duyan tarafsız ve önyargısız bir araştırmacı, geçen bu günler ve geceler boyunca onun yaptığı her şeyin bir cinayete hizmet etmesine rağmen, ona katil diyemez. Çünkü onun duyduğu isteksizlik kendi iradesinden bin defa daha kuvvetliydi, bu kadın belki de o günlerde intihar etmeye, cinayet işlemekten daha fazla yaklaşmıştı. Ama birinin emriyle hareket edenlerin yazgısı hiçbir zaman değişmez: İradesini başkalarına teslim edenler, gitmek istedikleri yolu kendileri seçemezler. Bu tür insanlar sadece bir başkasına hizmet eder, onun emirlerini yerine getirirler. İşte Mary Stuart da tutkularının kölesi olarak bilinçsizce ya da korkunç derecede bilinçli olarak bir uyurgezer gibi eylemin sürüklediği uçuruma doğru sendeleyerek yürüyordu.

Mary Stuart, Glasgow’a gelişinin ikinci gününde, yapması emredilen işi eksiksiz yapmıştı: Görevinin en hassas ve en tehlikeli bölümünü en iyi şekilde başarmıştı. Darnley’nin içindeki kuşkuyu yatıştırmıştı; bu zavallı, hasta ve ahmak delikanlı, birdenbire neşeli, kendinden emin, sakın ve hatta mutlu biri olmuştu. Yorgun ve dermansız olmasına, yüzünün çiçek yarası izleriyle bozulmuş olmasına rağmen, karısıyla sevişme girişiminde bulunuyor, onu öpmek ve ona sarılmak istiyordu. Mary Stuart da isteksizliğini belli etmemek ve kocasının sabırsızlığını engellemek için büyük çaba gösteriyordu. Mary

Stuart, Bothwell'in emirlerine tam olarak bizzat nasıl itaat ettiyse, bir esirin esiri olan Darnley de arzularına uyup birlikte Edinburgh'a dönmeye hazır olduğunu bildirdi. Yüzündeki çiçek döküntüsü izlerini kimse görmesin diye ince bir bezle örttükten sonra, kendisini güven içinde hissettiği sarayından çıkartılıp hasta nakil arabasına bindirilmesine razı oldu: Kurban sonunda kasabın evine gitmek üzere yola çıkmıştı. Artık Bothwell bu kanlı cinayeti gerçekleştirebilirdi, bu katı yürekli ve vicdansız adam bu işi, Mary Stuart'ın kendi vicdanına ihanet etmesinden binlerce defa daha kolay yapacaktı.

Athlıların refakatindeki hasta arabası, kış havasının buz gibi soğuttuğu yolda yavaş yavaş ilerliyordu; aylarca süren anlaşmazlıklardan sonra görünüşte barışan kral ve kraliçe, tekrar Edinburgh'a dönüyorlardı. Evet, Edinburgh'a dönüyorlardı ama Edinburgh'un neresine? Kuşkusuz ilk akla gelen yer, kraliçenin oturduğu görkemli Holyrood Sarayı'dır! Ama hayır, her şeye kadir olan Bothwell başka bir talimat vermişti. Kral güya hastalığın bulaşma tehlikesi tamamen ortadan kalkmadığı için, kendi sarayında, Holyrood'da oturamayacaktı. Daha sonra Stirling ya da Edinburgh saraylarında, bu ele geçirilmesi imkânsız görkemli kalede ya da piskoposun malikânesi gibi başka bir kraliyet evinde misafir edilecekti. Ama yine hayır! Onun için tamamen ıssız ve gösterişsiz bir ev seçilmişti, evet, şimdiye kadar hiç kimsenin düşünmediği, şehir surlarının dışında, bahçelerin ve çayırıkların arasında, adı kötüye çıkmış bir bölgede, yıllardır boş kalmış ve yıkılmaya yüz tutmuş, savunması ve korunması zor, gözlerden ırak ve gösterişsiz bir yer seçilmişti onun için – çok tuhaf ve çok manidar bir seçim! Thieves Row, yani Hırsızlar Yolu denen karanlık bir yoldan gidilerek varılan Kirk o'Field'daki bu kuşkulu ve ıssız evi, kral için kimin seçtiğini insan kendi kendine sormadan edemiyor.

Görün ki, bu evi seçen kişi, her şeye kadir olan (*all in all*) Bothwell'dir. Labirentin içinden hep aynı kırmızı ip çıkıyor; bütün mektuplar, belgeler ve beyanlardaki kanlı iz, bizi hep tek ve aynı insana götürüyor.

Ekilip biçilmemiş tarlaların ortasında bulunan ve bir krala layık olmayan bu küçük ev, Bothwell'in adamlarından birinin evinin hemen yakınındaydı, evin yalnızca bir holü ve dört odası vardı. Alt kısımda kraliçe için özel bir yatak odası hazırlanmıştı, ikinci bir oda da hizmetçilere ayrıldı çünkü Mary Stuart şimdiye kadar ısrarla kaçındığı kocasına birdenbire şefkat göstermek istediğini bildirmişti; birinci kattaki yatak odası ise kral için hazırlandı ve ona bitişik olan oda da üç uşağına verildi. Bu kötü şöhretli evin basık odaları her şeye rağmen iyi döşenmişti, Holyrood Sarayı'ndan yer halıları ve duvar halıları getirildi, Marie de Guise'in Fransa'dan getirdiği muhteşem yataklardan biri kral için, ikincisi de aşağı kattaki kraliçe için hazırlandı. Şimdi Mary Stuart, Darnley için gerekli ihtimam ve sevgiyi mümkün olduğunca ve dikkat çekici bir şekilde göstermek için ne yapacağını bilemiyordu. Aylardan beri Darnley'nin yaklaşmasından kaçınan bu kadın –ki bunu her zaman hatırlamak gerekir– şimdi her gün bütün hizmetçileriyle birlikte buraya geliyor ve hasta kocasına arkadaşlık ediyordu. Hatta 4 Şubat'tan 7 Şubat'a kadar, yani üç gece boyunca, kendi görkemli sarayı yerine bu ıssız evde gecelemişti çünkü her Edinburgh'lunun, kral ve kraliçenin birbirlerini seven mutlu bir çift olduklarını görmesi gerekiyordu. Böylece birbirine düşman olan bu çiftin yeniden barıştığı hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde bütün şehir halkına açıkça duyurulmuş oluyordu: Kral ve kraliçe arasındaki bu yakınlaşmanın, daha kısa bir süre önce Darnley'yi ortadan kaldırmak için Mary Stuart'la birlikte her türlü yola başvuran lordlar üzerinde ne tuhaf bir

etki bıraktığını düşünün. Kral ve kraliçe arasında birdenbire alevlenen bu fırtınalı aşk da ne böyle! Lordların en akıllısı olan Moray, içinden neler döndüğünü anlıyor, bu dikkat çekici ve ıssız evde kötü bir oyun hazırlandığından kuşulanmadığı için sessizce ve diplomatça gerekli hazırlıklara başlıyor.

Bütün şehir ve ülkede Mary Stuart'ın duygularındaki bu ani değişime samimiyetle inanan belki de tek bir kişi vardı: Darnley, bu bahtsız adam! Karısının kendisine şefkat ve ihtimamla bakması gururunu okşuyor, bugüne kadar kendisinden nefret ederek yanından uzaklaşan lordların, şimdi hasta yatağının başına gelip önünde tekrar saygıyla eğilmeleri onu gururlandırıyordu. 7 Şubat'ta babasına yazdığı bir mektupta, kocasını seven ve kendisine bir eş gibi davranan kraliçenin yakın ilgisi ve şefkati sayesinde sağlığının tekrar düzeldiğini büyük bir minnettarlık duygusuyla bildiriyordu. Doktorlar bile yakında tamamen iyileşeceğini söylüyorlardı, döküntüler yüzünden bozulan cildindeki son izler de kaybolmaya başlamıştı. Artık kendi sarayına geri dönme izni verilmiş, pazartesi sabahı yola çıkmak için atlar hazırlanmıştı. Sadece bir gün sonra Holyrood Sarayı'ndaki krallık tahtına yeniden kavuşacak ve Mary Stuart'la yeniden aynı yatağı ve aynı odayı paylaşacaktı.

Ama bu pazartesiden, yani 10 Şubat'tan önce 9 Şubat Pazar günü geliyordu ki, bu günün gecesinde Holyrood Sarayı'nda büyük bir şenlik yapılacağı duyurulmuştu. Güya Mary Stuart'ın sadık hizmetçilerinden ikisi evleneceklerdi, bu münasebetle kraliçenin bizzat katılma sözü verdiği büyük bir ziyafet sofrası kurulacak ve büyük bir balo düzenlenecekti. Ama günün asıl olayı bu ziyafet ve balo değildi, anlamı daha sonra anlaşılabacak bir

başka olaydı. Moray kontu tam da aynı günün sabahı, başka bir sarayda hasta yatan karısını ziyaret etme baha-nesiyle kız kardeşine birkaç günlüğüne veda etmişti. Bu kötü bir alametti. Çünkü Moray siyaset sahnesinden ne zaman birdenbire uzaklaşsa, kendince çok önemli nedenleri vardı. Onun yokluğunda hep ya bir felaket ya da çok büyük bir kargaşa olur ve Moray geri döndüğünde bu işte kendisinin parmağı olmadığını inandırıcı bir şekilde kanıtlardı. Fırtınanın yaklaştığını hissedenlerin, bu uzak görüşlü hesap adamının fırtına başlamadan önce sessizce ortadan kaybolmasından kaygı duymaları gerekirdi. Şimdi korkunç bir eylemin gerçekleşeceği günün sabahı, tehlikeyi başkalarına, onuru ve kazancı kendisine saklayarak güya olacıklardan hiç haberi yokmuş gibi nasıl çekip gidiyorsa, bir yıl kadar önce de, Rizzio'nun öldürüldüğü günün ertesinde aynı şekilde Edinburgh'a giderek ortadan kaybolmuştu.

İnsanı düşünceye sevk edecek ikinci bir alamet daha vardı: Söylendiğine göre Mary Stuart, Kirk o'Field'daki yatak odasındaki paha biçilmez yatağının üstündeki kürk örtüyle birlikte yeniden Holyrood Sarayı'na taşınmasını emretmişti. Kraliçenin aldığı bu tedbir aslına yerinde görünüyordu çünkü kraliçe balo gecesini Kirk o'Field'da değil de, Holyrood Sarayı'nda yatacak ve bu ayrılık da ertesi gün bitmiş olacaktı. Ama yatağının alelacele taşınması konusunda aldığı bu tedbir, olayların gelişmesiyle daha tehlikeli yorumlara ya da hoşnutsuzluğa neden olacaktı. Şimdilik, yani öğle sonrası ve akşamüzeri, karanlık olayları ya da gerçek bir tehlikeyi hissettirecek en küçük bir belirti yoktu ve Mary Stuart'ın davranışları da oldukça doğaldı. Gündüz, dostlarıyla birlikte neredeyse tamamen iyileşen kocasını ziyaret etmiş, akşamüstü de Bothwell, Huntley ve Argyll'le birlikte düğün konukları arasına

oturmuş, neşe içinde eğleniyordu. Ama Darnley'nin ertesi sabah Holyrood'a geri döneceğini bildiği halde, bu soğuk kış gecesinde Kirk o'Field'daki ıssız evine bir defa daha gitmiş olması ne hazine, ne dikkat çekici bir durumdur! Bu neşeli düğün partisini, aslında kocasının hasta yatağının başında biraz oturup onunla sohbet etmek için terk etmişti. Mary Stuart gecenin on birine kadar –saate çok dikkat etmek gerekir– Kirk o'Field'daki evinde kaldıktan sonra Holyrood Sarayı'na döndü: Atlıların önden taşıdıkları meşaleler, mumlar ve gülüşmeler eşliğinde yol alırken, gecenin karanlığında ta uzaklardan bile açık seçik görülüyordu. Şehrin kapıları açılmıştı, bütün Edinburgh halkı, kraliçelerinin hasta kocasına yaptığı ziyaretten sonra, hizmetçi ve uşakların keman ve gayda müziği eşliğinde çılgınca dans edip eğlendiği Holyrood Sarayı'na geri döndüğünü görmüş olmalıydılar. Kraliçe, konuşkan ve sevimli tavırlarıyla düğün konuklarının arasına bir defa daha karıştı ve daha sonra, gece yarısına doğru yatmak üzere odasına çekildi.

Geceleyin saat ikide müthiş bir patlamayla yer yerinden oynadı, “sanki yirmi beş top aynı anda ateşlenmiş gibi” ortalığı inletti. Bunun arkasından hemen birtakım kuşkulu insanların Kirk o'Field yönünden kaçtıkları görüldü. Kralın kaldığı evde korkunç bir şeylerin olduğu anlaşılıyordu. Uykusundan uyanan kenti büyük bir korku ve heyecan sarmıştı. Bütün kapılar adeta kırılırcasına açıldı, bu korkunç haberi, Kirk o'Field'daki ıssız evde kalan kralın hizmetçilerle birlikte havaya uçurulduğu haberini vermek üzere, haberciler hemen Holyrood Sarayı'na koştular. Düğün eğlencelerine katılan Bothwell –adamları bu cinayeti hazırlarken olay yerinde bulunmadığını göstermek için olsa gerek– uykusundan uyanandırıldı ya da daha doğrusu uyuyor gibi görüldüğü yatak-

tan kaldırıldı. Bothwell hemen giyindi ve silahlı adamlarıyla cinayetin işlendiği yere koştu. Üzerlerinde sadece birer gömlekle odasında uyuyan Darnley'nin ve bir uşağın cesetleri evin bahçesinde bulundu, ev şiddetli bir patlamayla tamamen harap olmuştu. Bothwell kendisini güya çok şaşırtan ve korkutan bu olayın sadece olay yeri tespitini yapmakla yetindi. Olayın iç yüzünü herkesten daha iyi bildiği için olayı aydınlatma konusunda fazla gayret göstermesine gerek yoktu. Cesetlerin tabuta konulmasını emretti ve yarım saat kadar sonra saraya döndü. Ve orada, hiçbir şeyden habersiz bir şekilde uyuduğu yataktan kaldırılan kraliçeye, gerçekleşen olayı tüm çıplaklığıyla anlatarak eşi İskoçya Kralı Henry'nin meçhul kişiler tarafından anlaşılmaz bir şekilde öldürüldüğünü bildirdi.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

*Quos Deus Perdere Vult...*¹

Şubat-Nisan 1567

Tutku pek çok şeye kadirdir. Bir insanda tarifi imkânsız, doğaüstü güçler uyandırabilir. Karşı konulmaz baskısıyla en sakin bir kimsede bile insanüstü güçler yaratabilir ve onları her türlü ahlak ölçüleri ve davranış biçimlerinin dışına çıkartıp cinayete kadar sürükleyebilir. Ama tutku, doğası gereği böyle çılgınca kabarıp coştuktan sonra birden tükenir ve kendi içinde çöker. Ve bu nedenle tutku yüzünden katil olan biri, cinayet işlemeyi alışkanlık haline getiren doğuştan katil birinden tamamen ayrılır. Bir defalık cinayet işleyen, yani tutku yüzünden cinayet işleyen birinin kişiliği genellikle tek bir eylem için gelişmiştir ama bu tür insanların işledikleri cinayetin sonuçlarına katlanmaları çok zor olur. Aşırı bir istekle hareket edip işlemeyi düşündüğü eyleme odaklanarak bütün gücünü ve enerjisini sadece bu bir tek amaç için toplar; amacına ulaşır ulaşmaz, yani eylemi gerçekleştirir gerçekleştirmez, bütün enerjisi biter, kararlılığı yok olur, beyni durur, kafası çalışmaz olur; oysa soğukkanlılığını yitirmeyen, akıllı davranıp ilerisini düşünerek hareket eden bir cinayet suçlusu, kendisini suçlayan avukatlarla ve yargıçlarla sakince mücadele eder; bütün gücünü ve enerjisini, tutku yüzünden

1. (Lat.) Tanrılar, yok etmek istediklerinin önce aklını alırlar. (Y.N.)

cinayet işleyen birinin yaptığı gibi, gerçekleştirdiği eylem için değil, eylemden sonraki savunmasına saklar.

Mary Stuart –ve bu onun kişiliğini küçültmez, aksine yüceltir– Bothwell'e olan mutlak bağlılığı yüzünden içine düştüğü bu canice duruma karşı koyabilecek bir kadın değildi, eğer o bir cinayet işlediyse, bunu tutkusunun, aklını ve düşünme gücünü esir alması yüzünden yapmıştı, yani kendi iradesiyle değil, başka birinin iradesiyle yapmıştı. O yalnızca felaketi önleyecek irade gücüne sahip değildi ve şimdi, eylem gerçekleştikten sonra, bu gücünü büsbütün kaybetmişti. Mary Stuart şimdi iki şey yapabiliirdi: Ya kendisinden istediğinin daha fazlasını yapan Bothwell'i dışlayıp ondan ayrılma kararlılığını gösterecek ya da cinayet olayından kendisini soyutlayacak ve işlenen cinayetin üstünün örtülmesine yardımcı olacaktı ama bu durumda kuşkuyu kendisinin ve Bothwell'in üzerinden atmak için ikiyüzlü davranıp acı çeken bir kadın rolünü oynaması gerekiyordu. Mary Stuart bunun yerine böyle kuşkulu bir durumda yapmaması gereken en saçma, en aptalca şeyi yapıyor, yani hiçbir şey yapmıyordu. Donup kalıyor, sesini çıkarmıyor ve bu şaşkınlığı ve saflığıyla kendi kendisini büsbütün ele veriyordu. Kuruldukları zaman otomatik olarak belli hareketleri yapan mekanik oyuncaklar gibi, Mary Stuart da mutlak bağlılığının sarhoşluğu içinde Bothwell'in kendisinden yapmasını istediği her şeyi otomatik olarak yapmıştı. Glasgow'a gitmiş, Darnley'yi sakinleştirmiş, seven bir kadın rolünü oynayarak onu Edinburgh'a geri dönmeye ikna etmişti. Ama şimdi oyuncağın yayı boşalmış, onu harekete geçiren güç durmuştu. Özellikle şimdi, bütün dünyayı ikna edebilmek için oyunculuk yeteneğini kullanıp gerçek duygusunu gizlemek zorunda olduğu bir sırada, yorgun düşmüş bir halde yüzündeki maskesini indiriyordu; taş gibi kesilmişti, ruhsal bir donukluk ve anlaşılmaz bir umursamazlık tüm benliğini

korkunç biçimde esir almıştı. Kuşkunun tıpkı çekilmiş bir kılıç gibi üstüne inmesine izin veriyordu.

Rol yapma, savunma ve akıllı davranmanın en çok gerekli olduğu bir anda bu tuhaf ruhsal donukluk olgusu tehlike içinde bulunan bir insanın tüm benliğini tam bir pasifliğe ve umursamaz hale getirip dondurması aslında görülmemiş bir şey değildir. Bu ruhsal donukluk onun aşırı gerilmesinden kaynaklanan zorunlu bir geri tepmedir, bu, doğanın ölçüyü kaçıranlardan korkunç bir şekilde öç almasıdır. Örneğin Waterloo Savaşı'nın son gecesinde Napoléon'un o müthiş irade gücü yok oluyor, sessiz ve donuk bir şekilde öylece oturup kalıyor; bu felaket ânında mutlaka yapılması gereken ne bir durum değerlendirmesi yapabilmiş ve ne de askerlerine tek bir emir verebilmişti. Bütün gücü ve kudreti sanki delikli bir fiçidan akan şarap gibi akıp gitmişti. Oscar Wilde da tutuklanmasının hemen öncesinde böyle donup kalmıştı; dostları onu uyar-mıştı, zamanı ve parası vardı, rahatlıkla trene binip Manş'ı geçebilirdi. Ama onun da basireti bağlanmış, bir donukluk hali onu da esir almıştı. Oteldeki odasında oturmuş, beklemiş de beklemişti, neyi beklediği belli değildi, mucize mi bekliyordu yoksa yok oluşu mu. Sadece bu tür benzerliklerden yola çıkarak –ki bunlara tarihin akışı içinde binlerce kez rastlanmıştır– Mary Stuart'ın o bilinen haftalar boyunca bu absürd, aptalca ve tahrik edici pasif davranışının açıklanması mümkündür, aslında onu kuşkulu duruma düşüren onun bu davranışı olmuştur. Zira işlenen cinayete kadar hiç kimsenin kraliçenin Bothwell'le işbirliği içinde olduğunu hissetmesi mümkün değildi, Glasgow'a gidip kocası Darnley'yi ziyaret etmesi gerçekten de bir barışma isteğinden kaynaklanmış olabilirdi. Ama cinayetten hemen sonra tüm dikkatler hemen katledilen kralın dul eşinin üzerine yönelmişti, işte şimdi masumiyeti doğal olarak kendiliğinden ortaya çıkmalı ya da rol yapma

sanatı dâhice denebilecek bir seviyeye ulaşmalıydı. Ancak bu mutsuz kadının içinde artık bu yalanlara ve rol yapmalara karşı çok büyük bir tiksinti uyanmış olmalıydı. Çünkü bir dereceye kadar haklılık payı bulunan suçlamalara karşı kendisini savunacağı yerde, bir umursamazlık haliyle kendisini tüm dünyanın önünde, belki de gerçekte olduğundan daha da suçlu duruma sokuyordu. Tıpkı kendisini uçuruma atan, intihar eden biri gibi artık hiçbir şey görmemek, duymamak ya da hissetmemek için, düşünme ve değerlendirme işkencesinin olmadığı şeyi, yani ölümü isteyerek gözlerini kapıyor, sadece hiçliği ve yok oluşu görüyordu. Kriminoloji, tutku yüzünden cinayet işleyen ve işlediği cinayetten sonra bütün gücünü yitiren ve katledilenle birlikte kendisinin de yok olup gittiği birinin patolojik bir resmini belki de hiçbir zaman böylesine mükemmel bir şekilde ortaya koymamıştır. *Quos deus perdere vult...* Tanrılar yok etmek istediklerinin önce aklını alırlar.

Çünkü suçsuz, dürüst ve seven bir kadın, bir kraliçe, gece yarısı odasına gelen bir haberciden kocasının biraz önce meçhul kişiler tarafından öldürüldüğü haberini alırsa, nasıl davranırdı? Her yanını ateş sarmış gibi yerinden fırlar, bağırır çağırır, suçluların hemen yakalanmasını ister, hakkında en küçük bir kuşku belirtisi bulunan herkesi hemen zindana attırırdı. Halkı yardıma çağırır, yabancı hükümdarlardan, ülkeyi terk eden her kaçağın sınırda yakalanmasını isterdi. Kral II. François'nın ölümünde yaptığı gibi gece gündüz kendisini odasına hapseder, haftalarca ve aylarca neşeyi, oyunu ve eğlenceyi düşünmez ve en son katil ve suç ortağı yakalanıp mahkûm edilmeden önce dinlenemez, içi rahat edemezdi.

Gerçekten şaşırın, olup bitenden haberi olmayan ve kocasını seven bir kadının ruhsal durumunun aşağı yukarı böyle olması gerekirdi. Ama öte yandan tuhaf da olsa, suça iştirak eden bir kadın doğal olarak temkinli

davranır ve hiç olmazsa rol yaparak duygularını saklardı çünkü gerçekleşen eylemden sonra tamamen masum rolü oynayan ve hiçbir şeyden habersizmiş gibi davranan bir katili bütün kuşkulardan kurtaracak başka ne olabilir ki? Oysa Mary Stuart, cinayet olayından sonra öylesine korkunç bir lakaytlıkla ve ilgisizlikle hareket ediyordu ki, onun bu hali kendisine inanan safdillerin bile dikkatin-den kaçmıyordu. Rizzio'nun öldürülmesi sırasında ruhu-nu altüst eden o büyük heyecan ve gerilimden, o kor-kunç öfkeden ya da ilk kocası II. François'nın ölümün-den sonraki o hüznü halinden şimdi eser yoktu. İlk ko-cası için yazdığı dokunaklı elejileri Darnley'nin anısı için yazmıyor, aksine ölüm haberi kendisine ulaştırıldıktan birkaç saat sonra, bütün kral saraylarına hitaben kıvrak bir üslupla yazılan ve işlenen cinayetin açıklamasının ya-pıldığı mektupları sakın bir tavırla imzalıyordu, kuşku-suz bunlar her şeyden önce kuşkuları üzerinden atması-na yönelik açıklamalardı. Yapılan bu tuhaf açıklamalarda olaylar öylesine çarptırılıyordu ki, bu kanlı cinayet sanki kralla karşı değil de, özellikle kraliçeye karşı hazırlanmış-tı. Bu resmî açıklamaya göre suikastçılar kral ve kraliçe-nin geceyi Kirk o'Field'da birlikte geçireceklerini san-mışlar, ancak kraliçenin düğün eğlencelerine katılmak üzere evden ayrılmış olması, tesadüfen onu kralla birlik-te havaya uçmaktan kurtarmıştı. Ve Mary Stuart, eli tit-remeden bu yalanın altına imzasını atıyordu:

Kraliçe bu cinayetin faillerinin kimler olduğunu bilmiyor ama bunları araştırıp ortaya çıkarma konusunda danışma meclisinin gayret ve çabasına güvenmekte olup suçlulara hiç-bir zaman unutulmayacak, örnek olacak bir ceza vermeyi ka-rarlaştırmış bulunmaktadır.

Kamuoyunu aldatmak için gerçeklerin bu derece çarpıtılması doğal olarak her türlü ahlak anlayışına aykırıdır. Çünkü kraliçe –buna bütün Edinburgh tanıktı– Kirk o'Field'daki ıssız evden, her tarafı aydınlatan meşalelerin eşliğinde maiyetiyle birlikte daha akşamın on birinde ayrılmıştı. Artık Darnley'le birlikte olmadığını bütün kent sakinleri biliyordu. Bu durumda karanlıkta çevreyi gözetleyen katillerin, üç saat sonra evi havaya uçururlarken kraliçenin hayatına kastetmiş olmaları düşünülemezdi. Ayrıca evin havaya uçurulması da olayın gerçek yüzünü, yani Darnley'nin içeri giren katiller tarafından daha önceden boğularak öldürüldüğünü gizlemek için yapılmış bir tür manevraydı ve sadece bunun için yapılmıştı – ama beceriksizce yapılan resmî açıklama, kraliçenin suç ortağı olduğu izlenimini güçlendirmişti.

Ama tuhaf bir durum: İskoçya sesini çıkarmaz; sadece Mary Stuart'ın bugünlerde gösterdiği ilgisizlik değil, bütün bir ülkenin gösterdiği ilgisizlik dünyayı hayretler içinde bırakmıştı. Şunu düşünmek lazım: Korkunç bir şey olmuştu, tarihin kanla yazılan sayfalarında bile eşine pek rastlanmayan korkunç bir olay yaşanmıştı. İskoçya kralı kendi ülkesinin başkentinde öldürülmüş ve eviyle birlikte havaya uçurulmuştu. Ne olmuştu? Kent halkı, öfke ve infialden titriyor muydu? Soylular ve baronlar, sözde tehdit altında bulunan kraliçeyi savunmak için saraylarından kalkıp geliyorlar mıydı? Rahipler, kürsülerine çıkıp katilleri suçluyorlar mıydı? Yüksek mahkeme, katillerin bulunup adalete teslim edilmesi için gerekli önlemleri alıyor muydu? Kentin kapıları kapatılıyor, yüzlerce kuşkulu insan yakalanıp işkenceye tabi tutuluyor muydu? İmparatorluğun sınırları kapatılıp katledilen kralın cesedi bütün soyluların eşliğinde ve büyük bir matem alayı ile kent sokaklarından geçiriliyor muydu? Halka açık bir meydana, mumlar ve meşalelerle aydınlatılmış bir katafalk ku-

rulmuş muydu? Bu korkunç olayı sorgulamak ve önlem almak üzere parlamento toplantıya çağırılmış mıydı? Kraliyet tahtının savunucusu lordlar, katillerin izlerini sürüp onları yakalayacakları konusunda halkın önünde yemin etmek üzere toplanmışlar mıydı? Hayır, bunların hiçbiri, hiçbiri yapılmamıştı. Fırtınalı bir gök gürültüsünü anlaşılmaması imkânsız bir sakinlik takip ediyordu. Kraliçe halkın karşısına çıkıp bir şeyler söyleyeceği yerde dairesinde saklanıyor, lordlar susuyorlardı. Ne Moray ne de Maitland, krallarının önünde diz çöken bütün bu adamlardan hiçbiri, harekete geçmiyordu. Cinayet olayını ne kınıyorlar ne de onaylıyorlar, sessizliğin karanlığına çekilerek tehditkâr bir şekilde olayların gelişmesini bekliyorlardı; öyle görünüyordu ki, kralın öldürülme olayını yüksek sesle dillendirmek şimdilik pek hoşlarına gitmiyordu; çünkü hepsi de bu eylemi önceden iyi kötü biliyordu. Halk ise ihtiyatlı davranarak evlerine kapanmış, tahminlerini ancak ağızdan ağıza fısıldıyorlardı; çünkü şunu çok iyi biliyorlardı ki, büyüklerin işlerine karışmak küçük insanlar için pek tavsiye edilen bir şey değildir ve insan her şeyi merak edip kendini ortaya atarsa, başkasının uğruna kendi başını belaya sokar. Katillerin umut ettikleri şey ilk anlarda işte böylece gerçekleşmiş oldu: Herkes bu cinayeti küçük ve sevimsiz bir olay olarak telakki etti. Belki Avrupa tarihinde hiçbir saray, hiçbir soylular sınıfı, hiçbir kent halkı bir kralın öldürülmesi karşısında bu kadar sessiz kalmamış, bu kadar korkak davranmamıştır. Cinayetin aydınlatılması için alınması gereken en basit önlemlerden bile vazgeçilmişti. Cinayetin işlendiği yerde hiçbir adli inceleme yapılmamış, hiçbir tutanak düzenlenmemiş, hiçbir açıklayıcı rapor yazılmamış, cinayet hakkında ayrıntılı bilgi veren hiçbir resmî duyuru yayımlanmamıştı, tam tersine olayın üstü kasten örtülüyordu. Kralın cesedi tıbbi olarak incelenip resmî rapor yazılmadığı için katillerin, eylemi

gerçekleştirdikten sonra büyük miktarda barut kullanarak evi havaya uçurmadan önce, Darnley'yi boğarak mı, hançerleyerek mi yoksa (evin bahçesinde bulunan çıplak cesedin yüzü simsiyah olmuştu) zehirleyerek mi öldürdükleri bugüne kadar anlaşılamamıştır. Bothwell, sırf fazla dedikodu edilmemesi, cesedin halk tarafından görülmemesi için defin törenini bir krala yakışmayacak biçimde alelacele yaptırmıştı. Henry Darnley bir an önce toprağın altına girmeliydi! Kokusu her tarafa yayılmadan bu karanlık olayın üstü hemen örtülmeliydi.

Böylece bu cinayete ne kadar çok güçlü elin karıştığını bütün dünyaya teyit eden en dikkat çekici şey yapılmış oldu: İskoçya Kralı Henry Darnley'ye, şanına layık bir cenaze töreni yapılmasından vazgeçildi. Tabut, törenle katafalkın üstüne konulup halka teşhir edildikten sonra, yas tutan dul eşin, lordların ve baronların arkasından yürüdüğü gösterişli bir cenaze alayı eşliğinde kentin sokaklarından geçirilmedi. Ne toplar atıldı, ne de çanlar çalındı, aksine tabut gece yarısı gizlice küçük kiliseye götürüldü. İskoçya Kralı Henry Darnley, sanki yabancı bir nefretin ve dizginlenemez bir hırsın kurbanı değil de, asıl katil kendisiymiş gibi gösteriştin ve ihtişamdan uzak, onursuz bir şekilde alelacele mezara indirildi. Hemen arkasından dinî bir ayin yapıldı: hepsi bu kadardı! Bu acı çeken ruh, artık İskoçya'nın barış ve huzurunu bozamayacaktı! *Quos deus perdere vult...*

Mary Stuart, Bothwell ve lordlar tabutun kapağının örtülmesiyle birlikte bu karanlık olayın da ötekiler gibi tamamen kapanmasını istiyorlardı. Ancak meraklıların fazla soru sormalarına engel olmak, örneğin Kraliçe Elisabeth'in, cinayetin aydınlatılması için hiçbir şey yapılmadığı konusunda şikâyet etmesini önlemek üzere, sanki bir şeyler yapıyorlarmış gibi davranmayı kararlaştı-

tırdılar. Ciddi bir incelemeyi engellemek için Bothwell, göstermelik bir araştırma ve inceleme yapılmasını emretti. Özellikle bu küçük jestiyle “meçhul katiller”in ciddi bir çabayla ve hararetle arandıklarına herkesi inandırmayı amaçlamıştı. Gerçi kent halkının tamamı katillerin isimlerini biliyordu. Evin çevresini kazmak, bolca barut satın alıp bunları çuvallarla eve taşımak için o kadar çok adam çalıştırılmıştı ki, bunların bir kısmının isimlerini akılda tutmamak mümkün değildi; öte yandan kapılardaki nöbetçiler de o malum gecedeki patlamadan sonra Edinburgh’a açılan kapıyı kime açtıklarını, rahatsızlık duyacak kadar iyi hatırlıyorlardı. Mary Stuart’ın danışma meclisi artık sadece Bothwell ve Maitland’dan, yani suçlu ve suç ortağından oluşuyordu; bu ikilinin failleri tanımaları için aynaya bakmaları yeterli olduğu halde, ısrarla “meçhul failer” varsayımı üzerinde duruyorlar ve katillerin adlarını bildirenlere iki bin İskoç sterlini vereceklerini halka duyuruyorlardı. İki bin İskoç sterlini yoksul bir Edinburgh’lu için oldukça yüksek bir meblağdı ama şunu herkes biliyordu ki, kim konuşmaya başlarsa, cebine iki bin sterlin gireceği yerde sırtına hemen bir hançer saplanacaktı. Çünkü Bothwell bir tür askerî diktatörlük kurmuştu ve İskoç sınır savaşçılarından (*borderer*) oluşan bu muhafız askerler, kentin sokaklarında tehditkâr bir şekilde at koşturuyorlardı ve göstere göstere taşıdıkları silahları, konuşmaya kalkışan herkesi susturmaya yetiyordu.

Ama gerçek ne zaman güç kullanarak bastırılmak istense, kendisini savunmasını bilir. Gündüzün aydınlığında susturulsa, gecenin sessizliğinde konuşur. Resmî duyurunun yapıldığı günün sabahında pazar meydanına ve hatta Holyrood Sarayı’nın kapısına bile katillerin isimlerini taşıyan ilanlar asılmıştı. Bu ilanlarda Bothwell ve suç ortağı James Balfour’la birlikte kraliçenin hizmet-

ileri Bastien ve Josef Rizzio katil olarak gsteriliyorlardı, öteki listelerde bazı başka failler de yer alıyordu ama iki isim vardı ki, bunlar bütün ilanlarda sürekli tekrarlanıyordu: Bothwell ve Balfour, Balfour ve Bothwell.

Eğer içine giren şeytan bütün duygularını altüst etmeseydi, çılgın bir tutku seli bütün aklını ve düşünme yeteneğini alıp gtrmeseydi, irade gücünü bütünüyle başka biri esir almış olmasaydı, Mary Stuart, halkın sesinin bu kadar yükseldiği bir sırada tek bir şey yapabiliirdi: Bothwell'den hemen ayrılırdı. Kararmış ruhunda en küçük bir sağduyu kıvılcımı parlamış olsaydı, suçsuzluğu akıllı bir manevra ile "resmen" belgeleninceye kadar Bothwell'le olan tüm ilişkisini keser, herhangi bir baha-neyle onu sarayından uzaklaştırırdı. şimdi yapması gereken tek bir şey vardı: Sokaklarda yüksek sesle ya da gizli gizli İskoçya kralının, yani eşinin katili olarak gösterilen Bothwell'in İskoçya sarayında hüküm sürmesine izin vermemeli ve özellikle de "meçhul katiller"e karşı yrtlen araştırmanın sorumlusu olarak kamuoyunun ittifakla cinayetinin elebaşı olarak bildiği bu adamı grevlendirmemeliydi. Ama bundan çok daha fazla, çok daha çılgınca bir şey daha vardı: Duvarlara asılan ilanlarda Bothwell ve Balfour'un yanı sıra kraliçenin hizmetçilerinden Bastien ve Josef Rizzio (David Rizzio'nun kardeşi) suç ortakları olarak gösteriliyordu. Bu durumda Mary Stuart'ın yapması gereken ilk şey ne olmalıydı? Hiç kuşku yok ki suçlanan bu kişileri adalete teslim etmesi gerekirdi. Ama Mary Stuart bunun yerine –burada ahmaklığı çılgınlığa ve kendini suçlamaya dönüşür– her ikisini de gizlice hizmetinden çıkartıp ellerine birer pasaport tutuşturur ve gizlice sınırı geçmelerini sağlar. Böylece Mary Stuart, onurunu kurtarması için yapması gereken şeyin tam tersini yapıyor; zan altında bulunanları adalete teslim edece-

gi yerde, adaletten kaçırıyor ve onlara yataklık ederek kendi kendisini suçlu sandalyesine oturtmuş oluyordu. Ama Mary Stuart'ın kendisini suçlu durumuna düşürme çılgınlığı bununla da kalmadı! Çünkü bütün bu günler boyunca tek bir damla gözyaşı döktüğünü gören olmamıştı. İlk kocasının ölümüne kıyasla yedi kat daha fazla yas tutması gerektiği halde, bu defa kırk gün boyunca kendisini odasına kilitlemiyor, aksine bir hafta bile geçmeden Holyrood Sarayı'ndan ayrılıyor ve Lord Seton'un sarayına gidiyordu. Saray halkının jest olsun diye tuttuğu yas için bile kendisini toparlamayan bu dul kadın, son bir provokasyon olarak –bu, bütün dünyanın suratına fırlatılan bir eldivendir– Lord Seton'un sarayında bir ziyaretçi kabul ediyor, kimi mi? Bütün Edinburgh sokaklarına asılan resminin altına “Kralın katili budur” diye yazılan adamı, James Bothwell'i.

Ama İskoçya, dünya demek değildir. Suçlarının bilincinde olan lordlar ve cesareti kırılan halk, korku içinde susup kralın cesediyle birlikte havaya uçurulmasına karşı hiç ilgi duymuyormuş gibi davranıyorlarsa da, bu korkunç eylem Londra, Paris ve Madrid saraylarında aynı soğukkanlılıkla karşılanmadı. Darnley, İskoçya için çekilmez biri olur olmaz, bilinen yollarla ortadan kaldırılan sevimsiz bir yabancıydı ve hiçbir önemi yoktu, oysa Avrupa sarayları için taç giymiş ve kutsanmış bir kral olarak soylu ailelerin bir üyesiydi ve dokunulmaz bir yüksek kişilikti. O halde Darnley'nin davası onların da davası oluyordu. Yapılan resmî açıklamaya kuşkusuz hiç kimse inanmamıştı ve bütün Avrupa bu yalan haberi aldığı andan itibaren Bothwell'in cinayetin gerçek hazırlayıcısı olduğundan, Mary Stuart'ın da onun suç ortağı olduğundan emindi: Hatta papa ve elçisi bile gözlerini kör eden kraliçe hakkında öfkeli sözlerle konuşuyorlardı. Ama yabancı ülkelerin prenslerini ve krallarını en çok meşgul eden ve kızdıran

şey, cinayetin kendisi değildi. Çünkü o yüzyılda ahlaki değerlerle hareket edilmiyor ve bir insan hayatı söz konusu olduğunda pek titiz davranılmıyordu. Siyasi cinayet Machiavelli zamanından beri bütün Avrupa devletlerinde bağışlanabilir bir suç olarak görülüyordu, neredeyse her kraliyet ailesi kendi yıllıklarına buna benzer uygulamaları kaydetmişlerdi. VIII. Henry karılarını ortadan kaldırmak söz konusu olduğunda, hiç de nazik davranmamıştı. II. Felipe kendi öz oğlu Don Carlos'un öldürülmesi hakkında kendisinin sorgulanmasından hiç hoşlanmamıştı, Borgia'lar ise karanlık şöhratlerinin bir kısmını kullandıkları zehirlere borçluydular. Yalnız aradaki fark şudur: Bütün bu kral ve prensler, suç işledikleri ya da suç işlemeye yardım ettikleri hakkında en küçük bir kuşku uyanmasından özellikle kaçınıyorlardı. Cinayetleri başkalarına işlettirip kendileri temiz ellerle ortada dolaşıyorlardı. O halde Mary Stuart'tan beklenen şey, kendisini temize çıkarmak için bariz bir çaba göstermesiydi. Herkesi kızdıran tarafı, onun bu aptalca lakaytlığıydı. Bu yabancı krallar ve prensler, kuşkuyu üzerinden atmak için hiçbir şey yapmayan, bu gibi durumlarda hep yapıldığı gibi birkaç zavallıyı sallandırıp vücutlarını dörde böldüreceği yerde sakın sakın top oynayan ve başsuçluyu kendisine oyun arkadaşı edinen bu akılsız ve gözleri kör olmuş kız kardeşlerine önce-leri hayretle, sonra da öfkeyle bakmaya başladılar. Mary Stuart'ın Paris'teki sadık elçisi, kraliçenin pasif davranışının uyandırdığı kötü etkiden samimi bir heyecanla söz ediyordu: "Bu suçun başmüsebbibi olmak ve onu resmen emretmiş bulunmakla suçlanıyorsunuz," diyor ve bu kilise adamına yıllarca itibar kazandıracak bir samimiyetle, bu cinayeti en sert biçimde ve hiç kimseyi düşünmeden sorgulamadığınız takdirde, "sizin için hayatı ve her şeyi kaybetmek daha iyi olur," diye yazıyordu.

Bunlar bir dostun söyleyebileceği açık sözlerdi. Eğer

bu kendini kaybetmiş kadının içinde birazcık sağduyu, ruhunda da en küçük bir irade kıvılcımı olsaydı, kendini toparlaması gerekirdi. Kraliçe Elisabeth'in gönderdiği taziye mektubu ise çok daha uyarıcıydı. Çok tuhaf bir buluşma; ama Mary Stuart'ı, hayatının bu en korkunç krizi ve en müthiş olayı karşısında yeryüzünde hiçbir kadın ve hiçbir insan, hayatı boyunca en katı düşmanı olan bu kadın kadar anlayamazdı. Elisabeth bu olaya tıpkı bir aynaya bakar gibi bakmıştı; sevgilisi Dudley-Leicester'la en tutkulu ilişkisini yaşadığı o dönemde, kendisi de aynı duruma düşmüş, belki de haklı olarak aynı şekilde zan altında kalmıştı. Orada evlenmeye giden yolu açmak için ortadan kaldırılması gereken sevimsiz bir karı varsa, burada da öyle bir koca vardı; Elisabeth'in bilgisi dahilinde ya da bilgisi dışında –bu hiçbir zaman ortaya çıkarılamayacaktır– aynı korkunç olay yaşanmıştı, Robert Dudley'in karısı Amy Robsart'ın cesedi bir sabah, tıpkı Darnley gibi meçhul kişiler tarafından öldürülmüş olarak bulunmuştu. Şimdi Mary Stuart'a çevrildiği gibi, o zaman da bütün gözler suçlayıcı bir ifadeyle Elisabeth'e çevrilmişti; o zaman Fransa kraliçesi olan Mary Stuart'ın kendisi bile, “Kendi karısını öldüren at bakıcısıyla evlenmek istiyor,” diye kuzini ile alay etmişti. Şimdi bütün dünya haklı olarak Bothwell'e nasıl katil gözüyle bakıyorsa, o zaman da aynı şekilde Leicester'e katil, kraliçeye de suç ortağı gözüyle bakmıştı. Onun o zaman çektiği büyük acıyı ve sıkıntıyı hatırlayarak aynı yazgıyı paylaştığı Elisabeth'i kendisi için en mükemmel, en samimi akıl hocası yapması gerekirdi. Çünkü Elisabeth o zaman hemen –tabii sonuçsuz kalan– bir araştırma komisyonu kurulmasını emretmiş, akli ve irade gücü sayesinde onurunu kurtarmıştı. Araştırma başarısız olsa da, yine de bir araştırmaydı. Ve bu rezalete herkesin dikkatini çekecek şekilde adı karışan en büyük aşkı Leicester'le evlenmekten vazgeçerek orta-

da dolaşan söylentileri kesin olarak susturmuştu. Böylece dünyanın gözünde cinayetle her türlü ilgisi kesilmişti; işte Kraliçe Elisabeth, Mary Stuart'tan şimdi aynı tutum ve davranışı bekliyor ve bunu diliyordu.

Ama Elisabeth'in 24 Şubat 1567 tarihli mektubu, bir kadının, bir insanın samimi duygularını yansıtan bir mektup olduğu için gerçekten çok değerlidir. "Madam" diye başlıyordu Kraliçe Elisabeth bu samimi duygularla yazdığı taziye mektubuna:

... yeğenim merhum kocanızın korkunç bir şekilde öldürüldüğü haberiyle o kadar çok sarsıldım ve dehşete düştüm ki, şu anda bile bu olayla ilgili herhangi bir şey yazacak durumda değilim; duygularım beni bu kadar yakın bir akrabamın ölümüne yas tutmaya zorluyorsa da, eğer düşüncelerimi açıkça ifade etmem gerekirse, kocanızdan çok sizin için üzüldüğümü söylemeliyim. Ah madam, onurunuzu korumaya çalışacağım yerde size güzel şeyler söylemeye çalışsaydım, gerçek bir dostunuz ve sadık bir kuzininiz gibi davranmış olmazdım; işte bu nedenle halkın büyük bir kısmının bu olay hakkında ne düşündüğünü sizden gizleyemiyorum: İddia edildiğine göre –sanki katiller cinayeti sizin onayınızla işlemişler gibi– siz bu cinayetin üstünü örtmeye çalışıyormuşsunuz ve bu konuda size yardım edenleri yakalatıp adalete teslim etmek yerine onları koruyormuşsunuz. Dünyanın bütün altınlarını bağışlasalar bile içimde böyle bir düşünce taşımayacağıma inanmanız için size yalvarırım. Herhangi bir hükümdara karşı kalbime böyle kötü bir konuğun yerleşmesine hiçbir zaman izi veremem, hele bu hükümdar benim kalbimin düşünebileceği ya da sizin arzu edebileceğiniz gibi, kendisine her türlü iyiliği dilediğim bir kraliçe olursa. Bunun için sizi uyarıyorum, size öneride bulunuyorum ve size yalvarıyorum, ki bu olayı çok ciddiye alınız, eğer suçlu olduklarına inanıyorsanız, size en yakın olanları bile cezalandırmaktan çekinmeyiniz, hiç kimsenin sizi kandırmasına izin vermeyiniz ve hiçbir şey asil bir

kraliçe olduğunuz kadar dürüst bir kadın olduğunuzu da dünyaya kanıtlamaktan sizi alıkoymasın.

Bu ikiyüzlü kadın, belki de hayatında bundan daha samimi ve daha insani bir mektup yazmamıştır; bu mektup hayli sarsılmış görünen kraliçeyi, tıpkı bir tabanca patlaması gibi korkutmuş ve sonunda gerçeği görmesini sağlamış olmalıydı. Bir kez daha Bothwell'e işaret edilmiş, Bothwell'e göstereceği her hoşgörünün kendisine suçlu damgası vuracağı itiraz kabul edilmez bir şekilde bir kere daha kanıtlanmıştı. Ama Mary Stuart'ın o haftalardaki ruh hali –bunu her zaman tekrarlamak lazım– özgürlüğü elinden alınmış birinin ruh halinden farklı değildi. Elisabeth'in casuslarından birinin Londra'ya bildirdiği gibi, İskoçya kraliçesi, Bothwell'e öyle çılgınca âşıktı ki, “her şeyi bırakıp sırtımda sadece bir gömlekle onunla dünyanın öbür ucuna kadar giderim dediği işitilmişti”. Artık her türlü öğüde kulaklarını tıkıyor, akıl ve mantık kaynayan kanına söz geçiremiyordu. Kendi kendisini unuttuğu için dünyanın da kendisini ve karıştığı cinayeti unutacağını sanıyordu.

Bir süre sonra, yani bütün mart ayı boyunca Mary Stuart, bu pasif tutumuyla haklıymış gibi görünüyordu. Çünkü bütün İskoçya susuyordu. Yargıçlar kör ve sağır olmuşlardı, Bothwell ise –tuhaf bir tesadüf– insanlar kentin bütün sokaklarında ve evlerde isimlerini birbirlerine fısıldadıkları halde “meçhul failleri” bir türlü bulamıyordu. Herkes onları tanıyor, herkes adlarını biliyor ama vaat edilen ödülü kazanmak için kimse hayatını tehlikeye atmak istemiyordu. Sonunda bir ses yükseldi. Ülkenin en saygın soylularından biri olan maktulün babası Lennox kontunun haklı şikâyetine, aradan haftalar geçtiği halde oğlunun katillerine karşı neden ciddi bir

şey yapılmadığı sorusuna yanıt vermemek olmazdı. Katile yatağını paylaşan ve suç ortağı Maitland'ın emriyle hareket eden Mary Stuart, doğal olarak kaçamaklı yanıtlar verdi; elinden geleni en iyi şekilde yapacağını ve konuyu parlamentoya sunacağını söyledi. Ama Lennox bu ertelemenin ne anlama geldiğini çok iyi biliyordu ve talebini tekrarladı. Her şeyden önce Edinburgh sokaklarına asılmış bulunan ilanlarda isimleri geçenlerin yakalanmasını istiyordu. Mary Stuart bu kadar açık bir isteğe yanıt vermekte zorlanmıştı, bunun için bir kez daha kaçamağa başvurdu ve bunu memnuniyetle yapacağını ama ilanlarda birbiriyle hiç ilgisi olmayan pek çok farklı isim yer aldığı için, Lennox kontunun suçlu olarak gördüğü isimleri söylemesini istedi. Kuşkusuz bu girişimiyle her şeye kadir olan askerî diktatörün yarattığı terörün Lennox'u korkutup tehlikeli bir adam olan Bothwell'in ismini sayamayacağını düşünmüştü. Ama bu arada Lennox, konumunu sağlamlaştırmış ve elini güçlendirmişti, Kraliçe Elisabeth'le temas kurarak onun himayesi altına girmişti. Soruşturulmasını istediği isimleri hiç çekinmeden açık açık yazdı. İlk önce Bothwell'in adını yazdı, bunu sırasıyla Balfour, David Chalmers ve Mary Stuart'ın ve Bothwell'in hizmetçilerinden birkaç önemsiz isim izliyordu ki, bunlar maruz kalacakları işkenceyle konuşmaları diye efendileri tarafından çoktan sınır dışı edilmişlerdi. Artık Mary Stuart "göz yumma" komedisini daha fazla sürdüremeyeceğini büyük bir şaşkınlık içinde görmeye başlıyordu. Lennox'un ısrarının ve kararlı tutumunun arkasında bütün enerjisi ve otoritesiyle Elisabeth'in olduğunu anlamıştı. Ama bu arada Caterina de' Medici de, Mary Stuart'ı "namusu lekelenmiş" bir kadın olarak gördüğünü ve bu cinayet, saygın ve tarafsız bir mahkeme tarafından sorgulanıp suçlular cezalandırılmadıkça, İskoçya'nın Fransa'nın dostluğunu kaybedeceğini

kesin bir dille bildirmiş bulunuyordu. Artık kullanılan yöntemi hızla değiştirmek ve “sonuçsuz” kalan soruşturma komedisi yerine başka bir komedinin, aleni bir mahkeme komedisinin oynanmasının zamanı gelmişti. Mary Stuart sonunda Bothwell’in –öteki küçük adamlarla daha sonra uğraşılacaktı– bir soylular mahkemesinde kendisini savunmasını kabul etti. 28 Mart’ta Lennox kontuna Edinburgh’a gelmesi ve 12 Nisan’da Bothwell aleyhinde cinayet davası açması için resmî çağrı yapıldı.

Oysa Bothwell, günah işlemiş bir mahkûm elbise- siyle, eğilip bükülerek yargıçların karşısına çıkacak adam değildi. Eğer mahkemenin davetine icap ettiyse, bunu sadece her vasıtaya başvurarak bir mahkûmiyet cezası almak yerine bir beraat kararı almak için yapmıştır. Bunun için birtakım sıkı hazırlıklar yaptı. Önce kraliçenin kendisine bütün müstahkem mevkilerin komutanlığını vermesini sağladı. Böylece ülkenin her tarafındaki bütün silah ve mühimmat tamamen kendi eline geçmiş oluyordu. Bothwell, güç kimin elindeyse, hak ve adaletin de ondan yana olacağını biliyordu. Ayrıca *border*’lardan oluşan azgın sürüsünü Edinburgh’a getirtti ve onları sanki bir savaşa gireceklermiş gibi silahlandırdı. En küçük bir korku ve utanç duymadan, kendine özgü bir küstahlıkla ve ahlaksızca Edinburgh’da tam bir terör hâkimiyeti kurdu. “Sokaklara bu suçlayıcı ilanları yapıştıranların kimler olduğunu öğrendiği takdirde, ellerini onların kanıyla yıkayacağını” tüm çevreye yaydı, tabii bu Lennox’a yapılan açık bir uyarıydı. Bothwell’in kendisi ve adamları, elleri, bellerindeki hançerlerde ortalıkta dolaşıyorlar ve efendilerinin bir canı gibi sorgulanmasına izin veremeyeceklerini açık bir dille anlatmaktan çekinmiyorlardı. Artık Lennox isterse gelsin ve Bothwell’i şikâyet etmeye cesaret etsin! Artık yargıçlar isterlerse İskoçya’nın bu eli kanlı diktatörünü yargılamaya kalkışsınlar!

Bu tür hazırlıkların anlamı, Lennox'u, kendisini bekleyen tehlike hakkında kuşkuya düşüremeyecek kadar açıktı. Bothwell'i mahkemeye şikâyet etmek için Edinburgh'a gelebileceğini biliyor ama Bothwell'in kenti canlı terk etmesine izin vermeyeceğini de biliyordu. Lennox bir kere daha hamisi Elisabeth'e başvurdu, Kraliçe Elisabeth de hiç tereddüt etmeden Mary Stuart'a bir mektup göndererek, adaletin tecelli etmesinden alenen kaçınarak kendisini suç ortağı durumuna düşürmemesi konusunda onu son bir defa daha uyardı.

Elisabeth büyük bir heyecan ve gerilim içinde şöyle yazıyordu:

Madam, eğer bahtsızların ricası ve zavallılara karşı şefkat göstermek beni zorlamış olmasaydı, sizi bu mektubumla böyle rahatsız etmek saygısızlığında bulunmazdım. Madam, eşinizin ve merhum kuzenimin öldürülmesine iştirak edenlerin bu ayın 12'sinde yargılanacaklarına dair bir beyanname çıkardığınızı öğrenmiş bulunuyorum. Bu konunun esrar perdesi ya da hileyle üstünün örtülmemesi çok önemlidir, zira bunu rahatlıkla yapabilirler. Öldürülenin babası ve dostları, bu rezil heriflerin kanun yoluyla elde edemeyeceklerini zorbalıkla elde etmeye çalışacaklarını öğrendikleri için, duruşma tarihinin ertelenmesini sizden rica etmem için bana yalvardılar. Böyle davranışının nedeni, konunun en çok ilgilendirdiği kişi olan size karşı beslediğim sevgiden ve bu korkunç cinayete karışmamış olanları sakinleştirmek isteyişimden kaynaklanıyor. Çünkü siz suçlu olmasanız bile, bu adamların sizin kraliçelik onurunuzu elinizden almak ve sizi ayaktakımının hakaretlerine maruz bırakmak için yeterince nedenleri var. Başınıza böyle bir şey gelmeden, size onursuz bir yaşam yerine onurlu bir mezar temenni ederim.

Mary Stuart'ın tam da vicdanına seslenen bu yeni

uyarının, onun uyuşmuş ve körelmiş duygularını uyandırmaması gerekirdi. Ama on ikinci saatte gönderilen bu uyarı yazısının Mary Stuart'ın eline zamanında ulaşp ulaşmadığı kesin olarak bilinmiyor. Çünkü Bothwell tette bekliyordu; hiçbir şeye boyun eğmeyen, çılgın denilecek kadar cüretkâr olan bu adam, ne ölümden ne şeytandan korkuyordu, İngiltere kraliçesinden ise hiç korkmuyordu. Elisabeth'in mektubunu Mary Stuart'a getirmekle görevlendirilen İngiliz özel elçisi, Bothwell'in adamları tarafından sarayın kapısında durduruldu ve içeri sokulmadı. Kendisine kraliçenin henüz daha uyumakta olduğu ve kendisini kabul edemeyeceği söylendi. Bir kraliçenin mektubunu öteki kraliçeye takdim etmesi gereken elçi, sokaklarda şaşkın şaşkın dolaşmaya başladı. Sonunda Bothwell'e ulaşabildi ama Bothwell Mary Stuart'a hitaben yazılmış bu mektubu küstahça açtı, okudu ve sonra kayıtsız bir tavırla cebine soktu. Bu mektubu daha sonra Mary Stuart'a verip vermediği bilinmiyor ve zaten pek bir önemi de yok. Çünkü bütünüyle Bothwell'in kölesi olmuş bu kadın, çoktan beri onun arzu ve isteklerine karşı gelmeye cesaret edemiyordu; hatta söylendiğine göre, Bothwell atlı haydutlarının eşliğinde Tolbooth'a giderken, Mary Stuart, biraz sonra oynanmaya başlanacak olan yargılama komedisinde kendisine başarı diliyormuş gibi, suçu herkesçe malum olan bu adama odasının penceresinden el sallamak çılgınlığında bile bulunmuştu.

Ama Mary Stuart, Kraliçe Elisabeth'in bu son uyarısını almamış olsa bile, yine de uyarılmamış sayılmazdı. Üç gün önce üvey kardeşi Moray vedalaşmak için yanına gelmişti. Venedik'i ve Milano'yu görmek için Fransa'ya ve İtalya'ya bir eğlence gezisi yapma konusunda içinde birdenbire bir istek belirmişti. Mary Stuart, üvey kardeşinin siyaset sahnesinden bu kadar aceleyle uzaklaşmak

istememesinin bir değişim belirtisi anlamına geldiğini ve Moray'ın böyle dikkat çekici bir şekilde başkentten uzak kalarak bu utanç verici yargılama komedisini başlangıçtan itibaren onaylamadığını göstermek istediğini deneyimlerine dayanarak pekâlâ anlayabilirdi. Aslında Moray bu seyahatinin gerçek nedenlerini gizleme gereği de duymuyordu. Moray, kendisini dinlemek isteyen herkeşe, cinayetin başsuçlularından biri olarak gördüğü James Balfour'u yakalamaya çalıştığını ama suç ortaklarını korumak isteyen Bothwell'in buna engel olduğunu anlatıyordu. Ve sekiz gün sonra Londra'da, İspanya Elçisi De Silva'ya, "Bu kadar tuhaf ve korkunç bir cinayetin faillerinin yargılanıp cezalandırılmadıkça, şeref ve haysiyetinin İskoçya'da daha fazla kalmasına izin vermeyeceğini," açık açık söylüyordu. Böyle uluorta herkesle konuşan birinin, kız kardeşiyle de konuşmuş olması muhakkaktır. Nitekim Mary Stuart üvey kardeşini uğurlarken, gözlelerinden yaşlar aktığı dikkatlerden kaçmamıştır. Ama Mary Stuart'ın, üvey kardeşini durduracak gücü yoktu. Bothwell'in kölesi olduğundan beri hiçbir şeye gücü kalmamıştı. O ancak bu güçlü iradenin isteklerini yerine getirebiliyordu, içindeki kraliçe, aşk ateşiyle alev alev yanan ve yazgısına teslim olan bu kadının kölesi olmuştu.

Yargılama komedisi 12 Nisan günü mahkemeye meydan okurcasına başladı ve yine mahkemeye meydan okurcasına sona erdi. Bothwell, Tolbooth'daki mahkeme binasına, sanki bir kaleye saldıracakmış gibi, kılıcı belinde, hançeri kemerinde, sayıları dört binle ifade edilen –bu rakam biraz abartılmış olabilir– adamlarıyla birlikte gitti. Buna karşın Lennox'a, kente girerken, eski bir ferman uyarınca yanında en çok altı kişi bulundurabileceği bildirilmişti, böylece kraliçenin taraf tuttuğu açık bir şekilde gösterilmiş oluyordu. Ama Lennox çekilmiş kılıçların

altında yapılacak bir duruşmaya girmeyi düşünmedi, üstelik Kraliçe Elisabeth'in Mary Stuart'a, duruşmanın başka bir güne ertelenmesi için bir mektup yazdığını ve arkasında ahlaki bir güç olduğunu biliyordu. Bu nedenle protestosunu okutmak için adamlarından yalnızca birini Tolbooth'a gönderdi. Bir taraftan gözleri korkutulan, bir taraftan da toprak, para ve şöhret vaat edilerek satın alınan yargıçlar, şikâyetçi tarafın mahkemeye gelmeyişi, hoş olmayan bir karar vermekten kolayca kurtulmak için iyi bir bahane telakki ettiler ve böylece yüreklerinden ağır bir yük kalkmış oldu. Görünüşte yapılan birtakım görüşmelerden sonra –oysa karar çoktan verilmişti– ortada hiçbir suçlayıcı kanıt olmadığı gibi utanç verici bir nedenle Bothwell'in "kralın öldürülmesiyle herhangi bir ilişkisinin olmadığına oy birliğiyle" karar verdiler. Ama Bothwell, onurlu ve dürüst bir insanı kesinlikle tatmin etmeyecek olan bu saçma kararı hemen bir zafere dönüştürdü. Atına binmiş, silahlarını şakırdatarak kent içinde dolaşüyor, kılıcını çekip havada sallayarak kralı öldürdüğü ya da öldürülmesine yardım ettiği suçlamasında bulunanları ya da buna cesaret edenleri açıkça düelloya davet ediyordu.

Artık tekerlek baş döndürücü bir hızla uçuşuma doğru dönüyordu. Halk, hak ve hukukla bu kadar alay edilmesi karşısında hayretle homurdanıyor, Mary Stuart'ın dostları şaşkın şaşkın birbirlerine bakıyor ve olacaklardan kaygı duyuyorlardı. Bu çılgın kadını uyaramamak onları çok üzüyordu. En sadık dostu Melville şöyle yazıyordu: "Bu iyi kalpli kraliçenin, başına gelecekler konusunda kimse tarafından uyarılmadan hızla kendi felaketine doğru yuvarlandığını görmek kötü bir şeydi." Ama Mary Stuart, artık hiç kimseyi dinlemek istemiyor, kimse'nin kendisini uyarmasına izin vermiyordu; en çılgın

olana bile cüret etme talihsizliği onu sürekli ileriye sürüklüyor, dönüp arkasına bakmıyor, sormuyor ve dinlemiyor, duygu sarhoşu olmuş bir menad, aşka susamış bir çılgın gibi yalnızca ve yalnızca ileriye, kendi felaketine doğru koşuyordu. Mary Stuart, Bothwell'in kent halkına meydan okuduğu günden bir gün sonra, katil olduğu herkesçe bilinen bu caniye, İskoçya krallığının verebileceği en büyük onuru vermekle tüm ülkeye hakaret etmiş oldu: Parlamentonun açılış töreninde ulusun kutsal saydığı hükümdarlık tacını ve hükümdarlık esasını Bothwell'e taşıttırdı. Bothwell'in bugün elinde taşıdığı tacı yarın kendi başına takmayacağından kim emin olabilirdi? Ve Bothwell gerçekte de –böyle şeyler dizginlenemez adamları her zaman büyüler– gizliliklerden hoşlanan bir adam değildi. Şimdi küstahça, kararlı bir şekilde ve açıkça mükafatını istiyordu. Ülkenin en büyük kalesi olan Dunbar Kalesi'ni, büyük hizmetlerinin karşılığı olarak parlamento tarafından kendisine hediye etti- rirken en küçük bir utanç belirtisi göstermedi; lordların bir araya gelmelerinden ve isteklerine karşı olumlu yaklaşımlarından yararlanarak bütün ağırlığını kullandı ve onlardan isteyebileceği en son şeyi istedi: Mary Stuart'la evlenmesine razı olmalarını. Bothwell, akşamüzeri, parlamento kapandıktan sonra, büyük hükümdar ve askerî diktatör sıfatıyla bütün bu lordlar çetesini Ainslies Taverne'de bir akşam yemeğine davet etti. Orada bolca yenilip içildi, lordların çoğu sarhoş olduktan sonra –burada Wallenstein'in o ünlü sahnesi hatırlanabilir– onların önlerine bir sözleşme metni koydu, buna göre lordlar Bothwell'i her türlü iftiraya karşı korumakla kalmıyorlar, bu asil ve kudretli lordu kraliçeye layık bir koca olarak öneriyorlardı. Ayrıca bu meşhur belgede soylular, Bothwell'in suçsuz olduğuna karar verdiklerine ve “majesteleri kraliçe henüz daha dul olduğuna göre”, Mary

Stuart'ın "halkın mutluluğu ve refahı için tebaasından biriyle, yukarıda adı geçen lordla evlenme lütfunda bulunmasının" sağlanması rica ediliyor, buna karşılık lordlar da bu evliliğe karşı çıkacak ya da evliliği zorlaştıracak olanlara karşı adı geçen soyluyu koruyacaklarını ve bu uğurda mal ve canlarını feda etmeye hazır olduklarını "Tanrı huzurunda" taahhüt ediyorlardı.

Bu belgenin okunmasından sonra ortaya çıkan şaşkınlıktan tek bir lord yararlanarak Taverne'den sessizce sıvıştı; ötekiler belki Bothwell'in silahlı adamları evi kuşattığı için, belki de zorla kabul ettirilen yemini ilk fırsatta bozmayı düşündükleri için belgenin altına imzalarını attılar. Hepsi de mürekkeple yazılan şeyin kanla silinebileceğini biliyordu. Bunun için hiçbiri fazla düşünmedi –bu adamlar için alelacele karalanan birkaç çizginin ne önemi vardı ki?– hemen imzalar atıldı, yine eğlenmeye, içmeye ve konuşmaya başlandı. Ama içlerinde en neşeli olanı herhalde Bothwell'di; çünkü istediği ödülü almış, amacına ulaşmıştı. Birkaç hafta daha – ve sonra Shakespeare'in *Hamlet*'inde bir şair abartısı olarak görünen şey, inanılmaz bir şekilde gerçek olur; bir kraliçe "kocasının cenazesinin arkasından yürürken giydiği ayakkabıların altı eskimeden" kocasının katiliyle evlenmek üzere rahibin karşısına çıkar. *Quos deus perdere vult...*

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Çıkmaz Yol

Nisan-Haziran 1567

Bothwell trajedisi doruk noktasına yaklaştıkça, insan, sanki içinde bir zorlama hissediyormuş gibi, sürekli Shakespeare'i düşünmek zorunda kalıyor. Zaten dış benzerlikler bakımından Bothwell trajedisinin *Hamlet* trajedisine benzediği çok açıktır. Orada olduğu gibi burada da bir kral, karısının sevgilisi tarafından haince ortadan kaldırılıyor, orada olduğu gibi burada da bir dul kadın, kocasının katiliyle evlenmek için kendisine yakışmayan bir aceleyle rahibin huzuruna çıkıyor, orada olduğu gibi burada da işlenen cinayetin etkisini gizlemek ve inkâr etmek için, cinayeti işlemekten çok daha fazla çaba gösteriliyor. Sadece bu benzerlik bile insanı şaşırtmaya yeter. Ama Shakespeare'in İskoç trajedisinin bazı sahnelelerinin tarihsel trajediyle şaşırtıcı benzerliği çok daha güçlü, çok daha etkileyicidir. Shakespeare'in *Macbeth*'i, bilinçli ya da bilinçsiz olarak Mary Stuart dramının kendine özgü atmosferi içinde yaratılmıştır. Dunsinan Sarayı'nda şairane bir biçimde gelişen olaylar, daha önce Holyrood Sarayı'nda gerçekten yaşanmıştı. Burada olduğu gibi işlenen cinayetten sonra aynı yalnızlık, aynı ruhsal bunalım orada da var, uğursuzluk simgesi kargaların binanın etrafında cırlayarak uçtuğukları için kimsenin sevinemediği, herkesin birbirinden kaçtığı aynı dehşet

dolu sahneler orada da vardır. İnsan bazen bunları birbirinden ayıramıyor: Geceleri uykusuz, rahatsız, vicdan azabı çekerek oda oda dolaşan Mary Stuart mıdır, yoksa ellerindeki görülmez kanı yıkamak isteyen Lady Macbeth mi? İşlediği cinayetle giderek daha da sertleşen, daha da kararlılık gösteren, ülkedeki bütün düşmanlığı giderek daha küstahça ve daha pervasızca körükleyen, her türlü cesaretin boşuna olduğunu ve hayaletlerin her zaman yaşayandan daha güçlü olduklarını bilen Bothwell midir, yoksa Macbeth mi? Orada olduğu gibi burada da sürükleyici güç olarak bir kadının tutkusu, fail olan da bir erkektir. Ama en korkunç şekildeki benzerlik trajedinin atmosferinde: Acı ve işkence çeken ruhların üzerlerindeki müthiş baskı, aynı cinayet suçuyla yargılanıp birbirlerine zincirlenen kadın ve erkek, birbirlerini aynı tüyler ürpertici çukurun içine sürüklüyorlar. Dünya tarihi ve dünya edebiyatının hiçbir yerinde, bir cinayet psikolojisi ve öldürülenin katil üzerindeki gizemli gücü, biri kurgulanan, öteki gerçekte yaşanan bu iki İskoç trajedisinden başka hiçbir yerde böylesine mükemmel bir şekilde ortaya konulmamıştır.

Bu benzerlik, bu tuhaf analogi yalnızca bir tesadüf müdür? Yoksa Shakespeare'nin eserinde Mary Stuart'ın yaşam trajedisi bir dereceye kadar yoğunlaştırılıyor ve yücetiliyor mu? Çocukluk anıları şairane ruhlar üzerinde her zaman silinmez bir etki bırakırlar ve deha, bütün bu çocukluk ve gençlik heyecanını gizemli bir şekilde ömür boyu devam eden gerçeklere dönüştürür; Shakespeare'in Holyrood Sarayı'nda olup bitenlerden kuşkusuz haberi olmuş olmalıdır. Herhalde onun bütün çocukluk yılları, kırlarda ve köylerde anlamsız bir tutku yüzünden tacını ve ülkesini kaybeden ve ceza olarak bir İngiliz şatosundan ötekisine sürüklenen bu romantik kraliçeyle ilgili anlatılan öyküleri ve efsaneleri dinlemek-

le geçmiştir. Çan sesleri sevinçle kentin bütün cadde ve sokaklarında çınlarken, Elisabeth'in bu en büyük rakibinin başı sonunda vurulurken ve Darnley kendisine ihanet eden karısını yanına, mezara çekip götürürken, Shakespeare genç bir delikanlı, yarı yarıya yetişmiş bir adam ve büyük şair olarak muhtemelen Londra'daydı. Daha sonra Holinshed'in kroniklerinde geçen ve geçmişi biraz karanlık İskoçya kralının yaşamöyküsünü okuyunca, Mary Stuart'ın trajik sonuyla ilgili anıları da bu olayla bağdaştırıp şairlik kimyasıyla birbirine bağlamış olması mümkün değil midir? Shakespeare'in *Macbeth* trajedisini yazarken Mary Stuart'ın yaşam trajedisinden esinlendiğini kimse iddia edemez ama kimse inkâr da edemez. Fakat Shakespeare'in *Macbeth*'ini okuyanlar ve bu trajediyi bütün benliklerinde hissedenler, Mary Stuart'ın o günlerde Holyrood Sarayı'nda neler yaşadığını, hayatının en zor eylemini gerçekleştiren ama bunun sonuçlarına katlanamayan güçlü bir ruhun çektiği sonsuz acıları yeterince anlayabilirler.

Biri kurgulanan, ötekisi yaşanan bu iki trajedide Mary Stuart ve Lady Macbeth'in işledikleri cinayetten sonra uğradıkları değişiklik arasındaki benzerlik doğrusu çok etkileyici. Lady Macbeth daha önce hırslı ve istekli, kocasını seven, sıcak ve enerjik bir kadındı. Sadece sevdiği adamın yükseldiğini görmek istiyordu. Mary Stuart'ın elinden çıkmış olan soneler pekâlâ onun elinden de çıkmış olabilirdi: "*Pour luy je veux rechercher la grandeur...*"

Lady Macbeth'i eyleme sevk eden kuvvet yükselme hırsıydı. Bu iş sadece bir istek, bir niyet ve plan olarak kaldığı sürece, sıcak ve kırmızı kan ellerinden ve ruhundan akıp gitmedikçe, Lady Macbeth kurnaz, hilekâr ve kararlı davranacaktı. Mary Stuart kocası Darnley'yi kandırıp nasıl Kirk o'Field'a çektiyse, Lady Macbeth de

Duncan'ı, hançerin kendisini beklediği yatak odasına aynı okşayıcı sözlerle çekmişti. Ama cinayetden hemen sonra bütün gücü ve kuvveti yok olmuş, cesareti kırılmış ve bambaşka bir kadın olmuştu. Çektiği vicdan azabıyla alev alev yanıyor, bir çılgın gibi sabit bakışlarla odadan odaya dolaşıyordu, artık dostları için bir korku, kendisi için de tam bir dehşet halini almıştı. Tek bir hırs ve ölçsüz bir istek, işkence çeken beynini giderek zehirliyordu: Her şeyi unutma hırsı, hiçbir şey bilmeme, hiçbir şey düşünmeme ve sadece ölme özlemi, tüm ruhunu sarmıştı. Darnley'nin öldürölmesinden sonra Mary Stuart da aynı ruh haline sahipti. O da birdenbire değişmiş, başka biri kadın olmuştu. Hatta yüz hatları bile eski haline oranla o kadar değişmiş, o kadar yabancılaşmıştı ki, Elisabeth'in casusu Drury, Londra'ya gönderdiği bir mektupta şunları yazıyordu: "Ağır bir hastalık geçirmediği sürece hiçbir kadının bu kadar kısa bir süre içinde kraliçe kadar değiştiği görülmemiştir." Daha birkaç hafta öncesine kadar neşeli, kendinden emin ve konuşkan olan bu kadını artık tanımak neredeyse mümkün değildi. Sürekli odasına kapanıyor, gizleniyor ve saklanıyordu. Belki Macbeth ve Lady Macbeth gibi kendisi sustukça dünyanın da susacağını ve başının üstündeki karabulutların Tanrı'nın lütfuyla kayıp gideceğini umuyordu. Ama çevresinde yükselen sesler soru sormaya, katillerin isimleri geceleyin penceresinin altından duyurulmaya, maktulun babası Lennox, başdüşmanı Elisabeth, dostu Beaton, kısacası bütün dünya kendisinden bir açıklama, bir yanıt ve yargı kararı istemeye başlayınca, kafası karmakarışık oluyordu. Cinayeti örtbas etmek, haklı göstermek için bir şeyler yapması gerektiğini biliyordu. Ama ikna edici bir yanıt verecek, mantıklı ve kabul edilebilir bir söz söyleyecek gücü kalmamıştı. Londra, Paris, Madrid ve Roma'dan yükselen, ihtar eden ve uyaran sesleri, hip-

nozla uyutulmuş gibi yapay uykusunda duyuyor, bütün bu çağrılara, canlı canlı mezara konmuş birinin başının üstündeki ayak seslerini duyduğu gibi, savunmasız, çaresiz ve umutsuzca kulak veriyor ama bu ruh uyuşukluktan silkinip bir türlü kurtulamıyordu. Şimdi yaslı bir dul, çaresizliğe düşmüş bir eş rolü oynaması, insanların suçsuz olduğuna inanmaları için hıçkıra hıçkıra ağlaması ve feryat etmesi gerekirdi. Ama gırtlığı kurumuş, konuşamıyordu, artık ikiyüzlü davranamıyordu. Bu durum haftalarca sürdü ve sonunda dayanamaz hale geldi. Çevresi dört bir taraftan sarılan bir av hayvanının korkunun verdiği cesaretle son bir hamleyle kendisini kovalayanlara karşı koymak için geri dönmesi ve Macbeth'in kendisini emniyet altına almak için intikamının alınmasını bekleyen birinci cinayet üzerine yeni bir cinayet işlemesi gibi Mary Stuart da dayanma gücünün sınırlarını zorlayan bu ruhsal uyuşukluktan sonunda silkinip kurtuldu. Dünyanın ne düşündüğü, yapacağı şeyin doğru mu yoksa saçma mı olduğu artık kendisini hiç ilgilendirmiyordu. Artık bu sessizliğe son vermek, uyan ve tehdit eden seslerden kurtulmak için bir şeyler yapmak, ileriye, hızla daha ileriye koşmak gerekiyordu. Sadece ileriye bakmalı, durmadan ve düşünmeden ileriye koşmalıydı, yoksa hiçbir aklın ve sağduyunun kendisini kurtaramayacağını görmesi gerekecekti. Ruhun gizemli yanlarından biri de, acele etmenin kısa bir süre sonra korkuyu dindirmesidir. Arabasıyla üstünden geçtiği köprünün altından çatırdadığını, kırılıp parçalanacağını hisseden ve olanca hızla ilerlemenin kendisini kurtaracağını bilen bir arabacı, nasıl atlarını kırbaçlarsa, Mary Stuart da her türlü tereddüdü yenmek, her türlü itirazı çürütmek için yazgısının kara atını umutsuzca ileri sürüyordu. Artık hiçbir şey düşünmemek, hiçbir şey bilmemek, hiçbir şey duymamak ve hiçbir şey görmemek istiyordu; sadece ileri, ileri,

çılgınca ileri! Hadsiz bir korkuya kapılmaktansa korkunç bir sona ulaşmak daha iyi olurdu! Hiç değişmeyen bir yasa: Yuvarlanan bir taş uçuruma yaklaştıkça nasıl daha hızlı düşerse, girdiği çıkmaz yoldan nasıl çıkacağını bilmeyen bir ruh da, her zaman biraz daha çabuk, biraz daha çılgınca hareket eder.

Mary Stuart'ın cinayeti takip eden bu haftalar içinde yaptığı şeyler, akıl ve mantıkla değil, yalnızca çok büyük bir korkunun neden olduğu şaşkınlıkla açıklanabilir. Çünkü en çılgın ânında bile, onurunu ebediyen lekelediğini, bütün İskoçya'nın ve bütün Avrupa'nın cinayetten birkaç hafta sonra kocasının katiliyle evlenmesini adalet ve ahlaki değerlere karşı eşi benzeri görülmemiş bir meydan okuma olarak hissedeceklerini anlamış olması gerekirdi. Bothwell'le olan ilişkisini bir-iki yıl gizli gizli sürdürebilmiş olsaydı, belki dünya yaşanan olayları unuttur, birtakım akıllı diplomatik hazırlıklar sayesinde onu, özellikle Bothwell gibi bir adamı koca olarak seçmesini haklı kılacak çeşitli bahaneler bulunurdu. Mary Stuart'ı mahvedebilecek ve mahvetmesi gerekecek tek bir şey vardı, o da matem süresinin bitmesini beklemeden, katledilen kocasının tacını, onu katledenin başına herkesi tahrik edercesine aceleyle takmış olmasıydı. Oysa Mary Stuart özellikle bunu, özellikle bu en büyük çılgınlığı, dikkat çekici bir acelecilikle tüm dünyaya kabul ettirmeye çalışıyordu.

Genelde akıllı ve sağlıklı düşünen bir kadının bu anlaşılmasız davranışı için yalnızca tek bir açıklama şekli vardır: Belli ki Mary Stuart birinin baskısıyla hareket ediyordu. Herhalde beklemesini istemeyen bir güç vardı ve o da bekleyemiyor, o âna kadar kimsenin bilmediği bir sırrı açığa çıkaracağı için bekleyemiyor, duraksayamıyordu. Yoksa Bothwell'le evliliğe bir çılgın gibi koşması

başka türlü açıklanamaz, zira bu bahtsız kadın o sıralarda –ve gelişen olaylar bu olasılığı doğrulayacaktır– hamile olduğunu kesinlikle biliyordu. Ama karnında taşıdığı çocuk, Kral Henry Darnley'nin sonradan doğacak çocuğu değil, uğruna cinayet işlediği yasak ve tutkulu bir aşkın meyvesiydi. Ama bir İskoçya kraliçesi gayrimeşru bir çocuk doğuramazdı, özellikle de cinayet suçu ya da suç ortaklığı kuşkusu kırmızı boyalarla bütün duvarlara yazıldığı bir sırada bu hiç olmazdı. Çünkü o zaman matem süresini sevgilisiyle aşk yaparak geçirdiği anlaşılacaktı ve hesabı en zayıf olan birisi bile, Mary Stuart'ın kocasının öldürülmesinden önce mi, yoksa sonra mı –ikisi de aynı derecede utanç verici!– Bothwell'le ilişkiye girdiğini ayları sayarak kolaylıkla hesap edebilirdi. Bu acele evliliğin kabul edilebilir tek yanı Mary Stuart'ın çocuğunun onurunu ve kısmen de kendi onurunu kurtarabilecek olmasıydı. Çünkü çocuk dünyaya geldiği sırada Bothwell'i evlenip onun resmî karısı olursa, o zaman çocuğun geçerli tarihten önce doğmasını mazur göstermek daha kolay olurdu, ne de olsa çocuğa adını verecek ve onun haklarını koruyacak birisi yanında olacaktı. Bunun için Bothwell'le evlenmeyi geciktirecek her hafta, her ay telafisi imkânsız bir zaman kaybı demektir. Belki de kendi öz kocasının katiliyle evlenme çılgınlığı –ne korkunç bir seçim– babası belli olmayan bir çocuk doğurmakla dünyaya günahını itiraf etmekten daha az utanç verici gelecekti. Eğer doğanın bu büyük gücünün olasılığını kabul edecek olursak, Mary Stuart'ın bu haftalar boyunca sergilediği yapay davranışının nedenini rahatlıkla anlayabiliriz; bunun dışındaki bütün açıklama ve yorumlar yapaydır ve onun ruhsal dengesiyle ilgili çizilen resmi karartmaktan öteye geçemez. Ama beklenmedik bir hamilelik yüzünden Bothwell'le olan ilişkisinin ortaya çıkma korkusunu ve bunun bütün ruhunu altüst ettiğini –bu

öyle bir korku ki, geçmişin her döneminde milyonlarca kadın bu korkuyu yaşamış, en dürüst ve en yürekli olanlar bile çılgınca ve canice eylemlere sürüklenmiştir– kavrayabilirsek, o zaman Mary Stuart'ın evlenmek için neden bu kadar acele ettiğini anlayabiliriz. Bu, yalnızca bu, onun şaşkınlığını ve evlilik için böyle çılgınca acele ettiğini bir dereceye kadar açıklar ve onun ruhsal sıkıntısının derinliklerine bakmamıza imkân verir.

Bir şeytanın bile daha korkuncunu düşünemeyeceği kadar korkunç ve dehşet verici bir durum. Kraliçe hamile olduğu için zaman onu acele bir evliliğe zorluyor ama aynı zamanda da bu acelesi onu suç ortağı yapıyor. Bütün şehir ve ülkenin, bütün Avrupa'nın gözünün üstünde olduğu İskoçya kraliçesi, dul bir eş, namuslu ve onurlu bir kadın olarak Mary Stuart, Bothwell gibi adı kötüye çıkmış, zan altındaki bir adamı koca olarak kabul edemezdi. Ama bu çaresiz kadının içine düştüğü bu çıkmaz yolda ondan başka bir kurtarıcısı yoktu. Bothwell'le evlenemezdi ama evlenmek zorundaydı. Öyleyse dünyanın bu iç zorlamayı anlaması için onun bu acele evlenme çılgınlığını açıklayabilecek başka bir gerekçe bulmak lazımdı. Kanuna ve ahlaki değerlere aykırı olan bu davranışı haklı kılacak, Mary Stuart'ı bu evliliğe zorlayacak inandırıcı bir bahane bulunmalıydı.

Ama bir kraliçe kendisinden daha düşük bir konumda bulunan bir adamla nasıl evlenebilirdi? O çağın gelenek ve görenekleri bunun için tek bir olasılık tanıyordu: Kim bir kadının namusunu kirletirse, o haydut o kadınla evlenerek onun onurunu tamir etmeye mecburdu. Mary Stuart, Bothwell'in tecavüzüne uğramış bir kadın olduğu için, onunla evlenmesi kabul edilebilirdi. Çünkü halk arasında ancak o zaman kraliçenin kendi özgür iradesiyle değil, kaçınılması imkânsız bir mecburiyetten bu evliliğe razı olduğu izlenimi yaratılmış olacaktı.

Böylesi fantastik bir planı ancak çaresizce köşeye sıkışmış bir insan yapabilir, böyle bir saçmalığı ancak başka bir saçmalık doğurabilirdi. Belirleyici ve kesin anlarda cesur ve kararlı davranan Mary Stuart'ın kendisi bile, Bothwell bu trajikomik öneriyi kendisine sunduğu zaman, dehşetle irkildi, öyle ki yazdığı anılarında şöyle diyordu: "Keşke ölmüş olsaydım çünkü artık her şeyin çok kötü gittiğini görüyorum." Ama ahlakçılar Bothwell hakkında ne düşünürlerse düşünsünler, o, haydutlara özgü cüretkârlığıyla hep aynı idi. Bütün Avrupa'nın gözü önünde arsız bir serseri, kraliçenin ırzına geçen ahlaksız bir adam, kanun ve düzen tanımayan bir sokak eşkıyası rolü oynamaktan çekinmiyordu. Ve krallık tacı söz konusu olduğunda, karşısına cehennem bile çıksa, yarı yolda geri çekilecek bir adam değildi. Korkup geri çekileceği hiçbir tehlike yoktu. İnsan onu görünce, kendine âşik ettiği kızın katlettiği babasının taştan heykelini yemeye davet eden Mozart'ın Don Juan'ını ve onun küstah ve cüretkâr davranışlarını hatırlıyor. Hemen yanı başında ise uşağı Leporello, yani birkaç arpalık karşılığında kız kardeşinin Bothwell'den ayrılmasına razı olan kayınbiraderi Huntly, korkudan titriyordu. Bu korkak ve cesaretsiz adam oynanan bu çılgın komediden korkarak hemen kraliçeye koşmuş ve onu bu evlilikten vazgeçirmeye çalışmıştı. Ama Bothwell bütün dünyaya küstahça meydan okuduktan sonra, birinin çıkıp kendisine karşı koymasını umursamıyor, baskın planının deşifre edilmiş olması olasılığından –Kraliçe Elisabeth'in casusu, planın uygulamaya konulmasından bir gün önce Londra'ya bildirmişti– korkmuyordu. Kraliçeyi kaçırma planı ister gerçek, ister oyun olsun, onun için hiç önemi yoktu, yeter ki onu kral olma hedefine yaklaştırsın. Bothwell, karşısına ölüm ya da şeytan da çıksa, istediğini yapıyor, bu sırada kraliçeyi peşinden sürükleme gücünü kendisinde buluyordu.

Çünkü Mary Stuart'ın içgüdüsünün, kul köle olduğu insanın zorba isteğine umutsuzca nasıl karşı koymaya çalıştığını kutu mektuplarından bir defa daha görüyoruz. Mary Stuart bu yeni hilekârlıkla Bothwell'in dünyayı değil, kendisini kandırdığını açıkça seziyordu. Ama her zaman olduğu gibi bu sefer de her şeyiyle teslim olduğu bu adama itaat etmeye mecburdu. Darnley'yi kandırıp Glasgow'dan kaçırılmasına nasıl yardım ettiyse, şimdi de istemeye istemeye kendisinin "kaçırılmasına" razı oluyordu. Böylece ırza geçme komedisi, tasarlanan plana uygun olarak sahne sahne oynanıyordu.

Bothwell'in beraat kararının soylular mahkemesinden zorla alınmasından ve onun parlamento tarafından "ödüllendirilmesi"nden birkaç gün sonra, 21 Nisan'da, yani Bothwell'in Ainslies Taverne'de kraliçeyle evlenmesi konusunda lordların onayını almasından iki gün sonra, Mary Stuart'ın henüz daha yarı çocukken Fransa veliahtıyla evlenmesinden tam dokuz yıl sonra, şimdiye kadar pek de ilgili bir anne olmayan kraliçe, birdenbire Stirnling'deki oğlunu ziyaret etme ihtiyacı duydu. Veliahta bakmakla yükümlü olan Kont Mar, kraliçenin gelişini kuşkuyla karşıladı çünkü ortada dolaşan söylentiler muhtemelen bu adamın kulağına da gelmişti. Mary Stuart'a, oğlunu görmesine ancak öteki kadınların eşliğinde izin verildi çünkü lordlar onun çocuğu zorla alarak Bothwell'e teslim etmesinden korkuyorlardı; bu kadının, ruhunu esir alan bu zorba sevgilisinin en canice emrini bile körü körüne yerine getireceğini artık herkes biliyordu. Kraliçe, aralarında bu plana dahil olduğundan kuşku duyulmayan Huntly ve Maitland'in de bulunduğu birkaç atlıyla birlikte tekrar geri döndü. Ama şehirden altı mil kadar önce, karşılarına aniden, başlarında Bothwell'in bulunduğu kalabalık bir atlı birliği çıktı ve bunlar kraliçenin kafilesini "bastılar". Kuşkusuz herhangi bir çatışma olmadı çünkü

Mary Stuart “kan dökülmesinden kaçınılması için” adamlarına karşı koymamalarını emretmişti. Atının dizginlerinin Bothwell’in eline geçmesi, kraliçenin kendisini gönüllü “tutuklu” addetmesi ve tatlı ve anlamlı bir tutukluluk hayatı geçirmek üzere kendisini Dunbar Kalesi’ne götürmesi için yeterli oldu. Yedek kuvvet getirtmek ve “tutuklanan” kraliçeyi kurtarmak isteyen ateşli bir albaya, vazgeçmesi için hemen işaret edildi, baskına uğrayan ötekilere, yani Huntly ve Maitland’e nazik bir şekilde yol verildi. Hiç kimsenin herhangi bir zarar görmemesi, sadece kraliçenin zorba sevgilisinin elinde “tutuklu” kalması gerekiyordu. “İrzına geçilen” kraliçe, tam bir hafta boyunca onurunu lekeleyen adamın yatağını paylaşırken, Edinburgh’da büyük bir aceleyle ve yüklü paralar dağıtılarak Bothwell’in nikâhlı karısından boşanmasına dinî mahkemelerce karar verildi. Protestan yargıçlar Bothwell’in kendi hizmetçisiyle gayrimeşru ilişkide bulunduğunu iddia ederken, Katolik yargıçlar da onun –bunca zaman sonra!– karısı Jane Gordon’la dördüncü kuşaktan akraba olduğu gibi utanç verici bir bahaneyle karar vermişlerdi. Sonunda bu iğrenç iş sona erdi. Artık Bothwell’in küstah bir yol kesici olarak hiçbir şeyden haberi olmayan Mary Stuart’ın konvoyuna baskın yaptığı ve kraliçeyi iğrenç hırsıyla lekelediği bütün dünyaya ilan edilebiliyordu: Artık İskoçya kraliçesinin onuru, istememesine rağmen kendisine zorla sahip olan adamla evlenmek suretiyle yeniden sağlanabilirdi.

Bu “kaçırma” komedisi o kadar acemice oynanmıştı ki, kimse İskoçya kraliçesinin kendisine karşı “güç kullandığına” ciddi olarak inanmıyordu. Hatta içlerinden en iyi niyetli olduğu bilinen İspanya elçisi bile, bütün bunların bir oyun olduğunu Madrid’e rapor etti. Ama ne tuhaf ki, “baskın” olayına gerçekten inanıyormuş gibi görünenler, bu sahtekârlığın en çok farkına varanlardı: Bothwell’in ortadan kaldırılması için aralarında sözleş-

me imzalamış olan lordlar, kaçırma komedisini ciddiye alarak dâhiyane bir muziplik yaptılar: Birdenbire duyulanıp Mary Stuart'a bağlılık göstererek "ülkenin kraliçesi"nin kendi isteğine karşı tutuklandığını ve böylelikle İskoçya'nın onurunun tehlikeye girdiğini" büyük bir öfke ve hiddetle ilan ettiler. Namuslu birer tebaa olarak bu zavallı kuzuyu Bothwell gibi vahşi bir kurdun pençelerinden kurtarmak için aralarında anlaşıp tekrar bir araya geldiler. Çünkü uzun süredir aradıkları bahane sonunda ellerine geçmiş, milliyetçilik maskesi takınarak bu askerî diktatörü sırtından vurma imkânı doğmuştu. Şimdi Mary Stuart'ı Bothwell'in elinden "kurtarmak" ve böylelikle bir hafta önce bizzat kendilerinin teşvik ettikleri evliliğe engel olmak için hızla bir araya geliyorlardı.

Oysa Mary Stuart için, kendisini Bothwell'in kaçırmasını engellemek için bir araya gelen lordların gösterdikleri bu ani ve sıkıntı verici çabalarından daha utanç verici bir şey olamazdı. Çünkü onların bu hareketiyle kendisinin hileyle karıştırdığı kartlar elinden alınmış oluyordu. Gerçekte Bothwell'den "kurtulmak" istemediği, aksine ona ebedeiye bağlanmayı düşündüğü için Bothwell'in kendisine tecavüz ettiği yalanını hızla düzeltmesi gerekiyordu. Dün kendisini lekelemek istediği adamı bugün yeniden temize çıkarmak istiyordu. Ama böylelikle bütün bu soytarılığın etkisi kayboluyordu. Mary Stuart, sırf Bothwell kovuşturulmasın, suçlanmasın diye hemen kendisini baştan çıkaran adamın en yetenekli avukatı kesildi. Gerçi ilk başlarda "tuhaf bir durumla karşılaşmıştı ama bu durum sonraları o kadar iyileşmişti ki, şikâyetle bulunması için hiçbir neden kalmamıştı". Kimse kendisine yardım etmediği için "ilk başlardaki öfkesini yatıştırmaya ve Bothwell'in önerisi üzerinde düşünmeye zorlanmıştı". Artık kendi tutkusunun dikenlerine saplanan bu kadının durumu gittikçe onursuz

bir hal alıyordu. Utancını örten son örtü de çalılıklara takılmış, kendisini kurtarmaya çalışırken, bütün dünyanın alaylı bakışları önünde çırılçıplak kalıvermişti.

Mary Stuart'ın dostları, şimdiye kadar son derece saygı gösterdikleri kraliçelerinin mayıs başında Edinburgh'dan geri döndüğünü gördüklerinde çok büyük bir şaşkınlık geçirdiler: Kraliçenin atının dizginlerini Bothwell tutuyordu, kraliçenin kendisini gönüllü olarak takip ettiğini ima etmek için askerleri mızraklarını yere attılar. Mary Stuart ve İskoçya'nın onurunu düşünen birkaç kişi, gözleri kararmış bu şaşkın kadını uyarmak için boş yere uğraştılar. Fransız Elçi Du Croc, Bothwell'le evlendiği takdirde İskoçya'nın Fransa ile dostluğunun sona ereceğini söyledi, en sadık adamlarından Lord Herries kraliçenin ayaklarına kapandı, bağlılığını her zaman göstermiş olan Melville ise, bu talihsiz evliliği son anda önlemeye çalıştığı için Bothwell'in gazabından canını zor kurtarabildi. Bu yürekli ve özgür kadının çılgın bir serüven adamının iradesine körü körüne tabi olduğunu görmek herkesin yüreğini sızlatıyordu. Mary Stuart'ın kendi kocasının katiliyle evlenmek için gösterdiği bu çılgınca aceleciliğiyle tacını ve onurunu kaybedeceğini herkes derin bir kaygıyla görüyordu. Artık düşmanlarını sevindirecek güzel günler gelmişti. John Knox'ın kötü kehanetleri korkunç biçimde gerçek olmuştu. Onun ardılı John Craig, günah olduğu için onların evlenme kâğıtlarının kilisede asılıp halka duyurulmasını önce kabul etmek istemedi, kâğıtların tek bir sayfasını bile alıp okumadan bu evliliğin çirkin ve yakışıksız olduğunu söyledi. Ancak Bothwell kendisini darağacıyla tehdit edince, müzakerelere başlamaya razı oldu. Ama buna karşın Mary Stuart, boynuna takılan boyunduruğun altında gittikçe daha çok bükülmek zorunda kalıyordu. Çünkü kraliçe bu evliliğin bir an önce gerçekleşmesini

sabırsızlıkla beklediği bilindiği için, herkes arsız bir şantajcı gibi, izin ve yardımına karşılık olarak her şeyin daha fazlasını istiyordu. Huntly, kız kardeşinin Bothwell'den ayrılmasını sağladığı için daha önce krallık hazinesine devredilmiş olan bütün mallarını geri aldı, Katolik piskopos yaptıklarına karşılık bir sürü rütbe ve makam sahibi oldu ama ödüllerin en korkuncunu Protestan kilisesi istedi. Protestan kilisesinin papazı, kraliçe ve Bothwell'in karşısına bir tebaa olarak değil, amansız bir yargıç olarak çıktı ve kraliçeyi halkın önünde küçük düşürecek bir talepte bulundu: Mary Stuart, Guise'lerin yeğeni olan Katolik kraliçe, evlenme törenini Reform yanlılarının, yani sapkın Protestanların geleneklerine göre yapılmasını kabul etmeye hazır olduğunu bildirecekti. Mary Stuart utanç verici uzlaşmayla elindeki son kartını oynamış, son desteğini, Katolik Avrupa'nın desteğini, papanın teveccühünü, İspanya ve Fransa'nın dostluğunu kaybetmişti. Mary Stuart şimdi bütün bu büyük güçlerin karşısında tek başına kalmıştı. Sonelerinde dillendirdiği şeyler korkunç biçimde gerçek olmuştu:

*Pour luy depuis j'ay mesprise l'honneur,
Ce qui nous peust seul pourvoir de bonheur,
Pour luy j'ay hazardé grandeur & conscience,
Pour luy tous mes parens l'ay quitte & amis.*

Ama artık kendisinden bile vazgeçmiş bir insanı kurtaracak başka bir çare yoktur. İlahlar sorumsuz kurbanların isteklerini kabul etmezler.

Tarih, yüzlerce yıllık akışı içerisinde 15 Mayıs 1567 yılında yapılan bu düğünden daha trajik bir sahne kaydetmemiştir: Mary Stuart'ın onurunun ne kadar çok kırıldığı bu karanlık tabloya açıkça yansıyor. Fransız veliahtıyla yaptığı birinci evliliği güpegündüz yapılmıştı:

Bu, yaşamının en parlak ve en onurlu günü olmuştı. On binlerce Fransız, genç kraliçeyi sevinç ılıklarıyla karşılamış, şehrin ve ülkenin dört bir yanından gelen Fransa'nın en asilleri ve bütün dış ülkelerin elçileri, veliahtın genç eşinin kraliyet ailesiyle birlikte en seçkin şövalyelerin arasından yürüyerek Notre Dame Kilisesi'ne girdiğini görebilmek için koşup gelmişlerdi. Mary Stuart o zaman sevinç ılıklarıyla inleyen tribünlerin ve el kol sallanan pencerelerin önünden geçmiş, bütün Fransız halkı saygı ve sevgiyle onu seyretmişti. İkinci evlilik töreni daha sakın geçmişti. Rahip onu VIII. Henry'nin torununun oğluyla gündüz değil, akşamın alacakaranlığında evlendirmişti. Ama yine de ülkenin soyluları ve yabancı devletlerin elçileri hazır bulunmuş, düzenlenen düğün eğlenceleri günlerce sürmüş, bütün Edinburgh kentini sevinç çığlıkları kaplamıştı. Ama üçüncüsü –son anda alelacele Orkney düklüğüne yükselttiği– Bothwell'le olan evliliği tıpkı bir cinayet suçu işleniyormuş gibi gizlice yapılıyordu. Sabahleyin erkenden, daha kent uykundayken, gecenin karanlığı henüz daha evlerin çatılarının üzerinden uzaklaşmamışken, birkaç kişi çekine çekine sarayın kilisesine, öldürölen kocanın cesedinin kutsandığı ve defnedildiği küçük kiliseye gelmişlerdi, oysa aradan henüz üç ay bile geçmemişti ve Mary Stuart üstünde hâlâ matem elbisesi taşıyordu. Ama bu sefer kilise bomboştı. Gerçi pek çok kişi davet edilmişti ama hakaret sayılacak kadar az kişi gelmişti, kimse İskoçya kraliçesinin, Darnley'yi alçakça öldüren elin parmağına nikâh yüzüğünü taktığını görmek istemiyordu. Krallığının neredeyse hiçbir lordu, mazeret bile bildirmeden gelmemişlerdi, Moray ve Lennox ülkeyi terk etmişler, kraliçeye yarı yarıya sadık olan Maitland ve Huntly bile uzak kalmayı tercih etmişlerdi; inançlı bir Katolik olarak en gizemli sırlarını açıkladığı ve günah çıkardığı dostu rahip

bile kendisine ebediyen veda edip gitmişti; kalbinin bu manevi çobanı giderken, kraliçenin artık bütünüyle mahvolduğunu gördüğünü derin bir üzüntüyle itiraf etmiştir. Onuruna düşkün hiç kimse, Mary Stuart'ın Darnley'nin katiliyle evlendiğini ve şeytanla yapılan bu evliliğinin rahip tarafından kutsandığını görmek istemiyordu. Mary Stuart hiç olmazsa biraz resmî katılım olsun diye Fransız elçisine, nikâha gelmesi için boşuna yalvarmıştı. Her zaman iyi bir dost olan elçi, gelmeyi kararlı bir şekilde reddetmiş, nikâhta hazır bulunuşunun, Fransa'nın bu evliliği onayladığı anlamına geleceğini ve "kralın bu olayda parmağı olduğu" izlenimini uyandıracaklarını söylemişti, ayrıca Bothwell'i kraliçenin kocası olarak tanımak istemiyordu. Nikâhta ayin yapılmadı, org çalınmadı, tören çabucak geçirildi. Akşam dansı için mumlar yakılıp salonlar aydınlatılmadı, yemek şölenleri düzenlenmedi. Darnley'le evlendiğinde olduğu gibi sevinç çılgınlıkları atan halka, "*Largesse, Largesse!*"¹ diye paralar saçılmadı. Küçük kilise, soğukluğu, boşluğu ve karanlığıyla tam bir tabuta benziyordu, bu tuhaf nikâh töreninin tanıkları da ölen birinin arkasından yas tutan insanları hatırlatıyordu. Düğün alayı, sevinç çılgınlıklarının inlettiği sokaklardan öyle gururla ve şamatayla geçmedi: Kilisenin boşluğunun ve soğukluğunun verdiği dehşetle ürperen yeni evliler, çabucak kilitli kapıların arkasındaki odalarına çekildiler.

Çünkü Mary Stuart gözleri kamaşmış bir şekilde, doludizgin koştugu amaca ulaşır ulaşmaz, ruhsal olarak birden yıkılmıştı. En çılgın isteğine kavuşmuş, Bothwell kocası olmuştu. Onun yakınlığı ve sevgisiyle bütün korkuları yeneceği hayaliyle bu evliliğin gerçekleşme ânını

1. (İng.) Bağış; büyük hediye. (Y.N.)

heyecandan alev alev yanan gözleriyle beklemişti. Ama şimdi, ateşli gözlerle bekleyeceği bir amacı kalmayınca, gözleri birden açılmış, çevresini, çevresindeki boşluğu ve hiçliği görmüştü. Hatta evlenir evlenmez bu çılgınca sevdiği adamla kendisi arasında uyumsuzluklar başlamış gibiydi, zaten iki insan birbirini ne zaman felakete sürüklerse, biri suçu hemen ötekine yüklemeye kalkışır. Nitekim bu trajik düğün töreninin akşamında Fransız elçisi tamamen şaşkına dönmüş, çaresizlik içindeki bir kadınla karşılaşmıştı; daha akşam karanlığı çökmeden karıkoca arasına birdenbire soğuk bir gölge düşmüştü. Fransız Elçisi Du Croc, Paris'e gönderdiği raporunda şöyle yazıyordu:

Pişmanlık duygusu daha şimdiden başladı. Majesteleri perşembe günü beni çağırttığı zaman, kendisiyle eşi arasında tuhaf bir durum olduğu dikkatimden kaçmadı. Eğer kendisini üzgün görüyorsam, bunun artık hiçbir şeyden keyif almadığından, hiçbir şeye sevinmek istemediğinden ve sadece tek bir şeyi, ölümü beklediğinden ileri geldiğini söyleyerek durumu mazur göstermeye çalışıyordu. Dün Kont Bothwell'le odasına çekildiği sırada, yüksek sesle bağırarak ve kendisini öldürmek için bir bıçak istediği duyulmuş. Yandaki odalardan onun bu sözlerini duyanlar, eğer Tanrı yardım etmezse kraliçenin çaresizliğe düşerek canına kıymasından korkmuşlar.

Hemen bunun arkasından gönderilen raporlar, karıkoca arasında ciddi bir geçimsizlik olduğunu bildiriyordu, söylenildiğine göre Bothwell, genç ve güzel karısından boşanmasını geçersiz kılmış, gecelerini Mary Stuart'la geçireceği yerde onunla geçiriyormuş. Fransız elçi Paris'e gönderdiği bir başka raporunda, "Evlendiği günden beri Mary Stuart'ın gözyaşları ve şikâyetleri hiç dinmedi," di-yordu. Bu gözleri kamaşmış kadın, yazgısından ısrarla is-

tediği her şeyi elde ettikten sonra, her şeyin yeniden kaybolduğunu, kendi kendine yarattığı bu işkence karşısında ölümün bile bir kurtuluş olduğunu görüyordu.

Mary Stuart ve Bothwell'in acı balayı ancak üç hafta sürdü; bu aslında bir korku ve ölüm kalım savaşıydı. İkisinin de birbirlerine tutunmak, kendilerini kurtarmak için yaptıkları her şey boşunaydı. Bothwell, halkın önünde kraliçeye sözde büyük bir saygı ve sevgiyle davranıyor, aşk ve tevazu komedisi oynuyordu. Ama bu kadar korkunç bir olaydan sonra güzel sözlerin ve yapılan jestlerin ne önemi kalmıştı ki; bütün şehir bu canı çifte sessizce ve nefretle bakıyordu. Soylular uzak kalmayı tercih ettikleri için diktatör Bothwell, halkın gönlünü almaya çalışıyor, liberal, iyi insan ve dindar rolü oynuyor ama ne yapsa olmuyordu. Protestan papazların vaazlarını dinlemeye gidiyor ama Protestan papazlar da Katolik papazlar gibi düşmanca tavırlarını sürdürüyorlardı. Bothwell tevazu gösterip Elisabeth'e mektuplar yazıyor ama kraliçe cevap vermiyor. Paris'e de yazıyor ama dikkate alınmıyordu. Mary Stuart lordları yanına çağırıyor ama hiçbirisi Stirling'den ayrılmıyordu. Çocuğunu geri istiyor ama vermiyorlardı. Herkes susuyor, herkes bu çiftin çağrılarına acımasızca sessiz kalıyordu. Bothwell hiç olmazsa güven telkin etmek ve neşe duygusu uyandırmak için hemen bir maskeli oyun ve su savaşı düzenliyor, turnuvaya atıyla bizzat katılıyor, tribünün kenarına yaslanan kraliçe, sapsarı kesilmiş yüzüyle kendisine gülümsüyordu; böyle şeylere her zaman ilgi gösteren halk kalabalık gruplar halinde toplanıyor ama kimse sevinç çığlığı atmıyor, sevgi gösterisinde bulunmuyordu. Korkunun neden olduğu bir uyuşukluk ve ilk harekette öfke ve nefrete dönüşüveren korkunç bir tutukluluk hali, bütün ülkeye hâkim olmuştu.

Ama Bothwell duygularına kapılıp kendisini kandıran bir adam değildi. Deneyimli bir denizci olarak bu kahredici sessizliğin arkasından kopacak fırtınayı hissetmişti. Her zamanki kararlılığıyla hazırlıklarına başladı. Hayatına kastedildiğini, son sözü silahların söyleyeceğini biliyordu. Her türlü saldırıya karşı koyabilmek için derhal ülkenin dört bir tarafından atlı süvariler ve piyade askerler topladı. Mary Stuart bu paralı askerlerin ücretlerini ödemek için gözden çıkarabileceği nesi varsa gönüllü olarak hepsini feda etti. Mücevherlerini sattı, borç para aldı, hatta sonunda birkaç altın akçe daha elde etmek ve ölüm kalım savaşı veren hâkimiyetinin ömrünü uzatabilmek için –İskoçya kraliçesi için utanç verici bir durum olduğu gibi İngiltere kraliçesi için de tam bir hakaretti– Elisabeth’in kısa bir süre önce hediye olarak gönderdiği altın vaftiz leğenini bile eritip altın akçeye çevirdi. Ama lordlar gittikçe daha tehdit edici bir sessizlik içinde bir araya toplanıyorlar, fırtına yüklü karabulutlar gibi krallık sarayına doğru yaklaşıyorlardı, her an yıldırım düşebilirdi. Bothwell bu sessizliğe güvenmeyecek kadar dostlarının düzenbazlıklarını iyi biliyor ve bu hainlerin inlerinden çıkıp kendisine karşı bir darbe planladıklarını hissediyordu; onların bu saldırısını iyi tahkim edilmemiş Holyrood Sarayı’nda beklemek istemiyordu ve düğün gününden aşağı yukarı üç hafta sonra, 7 Haziran’da, kendi adamlarının yakında olduğunu bildiği çok iyi tahkim edilmiş Bortwick Kalesi’ne kaçtı. Mary Stuart da tüm tebaasını, asileri, şövalyeleri, beyleri, centilmenleri ve küçük toprak sahiplerini altı günlük yiyecek stoğu ve teçhizatla 12 Haziran’da oraya gelmeye davet etti; olanlara bakılırsa, Bothwell bir yıldırım baskınıyla, toplanmalarına fırsat vermeden bütün bu düşman çeteleri ezip geçmeyi planlıyordu.

Ama onun özellikle Holyrood’dan kaçışı lordları ce-

saretlendirdi. Hemen Edinburgh üzerine yürüdüler ve hiçbir direnişle karşılaşmadan kenti ele geçirdiler. Katil yardakçısı James Balfour suç ortağına hemen ihanet etti ve bu ele geçirilemez şatoyu Bothwell'in düşmanlarına teslim etti. Artık bin ya da iki bin süvari, birliklerini savaşa hazırlamaya fırsat vermeden Bothwell'i yakalamak için hiç korkmadan Borthwick'e koşabilirdi. Ama Bothwell kendisini bir tavşan gibi yakalattıracak biri değildi, hemen pencereden atladı, atına binerek hızla saraydan uzaklaştı. Kraliçe tek başına kalmıştı. İçeri giren lordlar kraliçelerine karşı silah kullanmak istemediler, sadece felaketine sebep olan o hainden, Bothwell'den vazgeçmesi için onu ikna etmeye çalıştılar. Ama talihsiz kraliçe bu zorba adama tüm bedeni ve ruhuyla hâlâ bağlıydı. Gece yarısı erkek kılığına girdi, hemen atına atladı ve yanına kimseyi almadan ve her şeyi geride bırakarak Bothwell'le birlikte yaşamak ya da onunla birlikte ölmek için Dunbar Kalesi'ne koştu.

Oysa anlamlı bir işaretin kraliçeye bu işi kesinlikle kaybettiğini öğretmesi gerekirdi. Borthwick Kalesi'ne kaçtıkları gün, son danışmanı Lethington'lu Maitland'e, son haftalardaki gaflet uykusunda kendisine belli bir yakınlık ve iyi niyet duygusu besleyen bu tek adama "veda bile etmeden" ortadan aniden kayboluvermişti. Mary Stuart saptığı bu kötü yolun önemli bir bölümünü Maitland'le birlikte yürümüştü, Darnley için örülen ölüm ağını belki hiç kimse Maitland kadar hararetle örmemişti. Ama şimdi o da kraliçeye karşı sert rüzgârların estiğini hissetmişti. Ama yelkenini zayıflardan yana değil, her zaman güçlülerden yana açan bu adam, gerçek bir diplomat olarak artık kaybedilmiş bir davanın tarafı olmak istemiyordu. Borthwick Kalesi'ne taşınmanın gürültüsü patırtısı arasında atını sessizce gruptan ayırmış

ve lordların yanına gelmişti. Böylece en son fare de batan gemiyi terk etmiş oluyordu.

Ama Mary Stuart'ı, olaylardan hiç ders almayan bu kadını artık hiçbir şey korkutamıyor ya da uyaramıyordu. Tehlike, bu olağanüstü kadının, en çılgın deliliklere bile romantik bir güzellik bahşeden çılgın cesaretini artırıyor-
du. Erkek elbiseleri giyerek geldiği Dunbar Kalesi'nde bir kraliçeye layık ne bir elbise ne bir zırh ne de teçhizat bulabilmişti. Ama bunun hiç önemi yoktu! Artık saray adabını ve temsil görevini düşünmenin zamanı değildi, şimdi savaş zamanıydı. Mary Stuart, fakir bir kadından o yörede giyilen bir elbise temin etti: kısa bir İskoç eteği, kırmızı bir bluz ve kadife bir şapka. Bu kıyafetiyle kraliçeye benzemese de, bunun hiç önemi yoktu, yeter ki uğruna her şeyini kaybettiği ve bu dünyada her şeyden daha çok sevdiği adamla birlikte at koşturabilsin. Bu arada Bothwell oluşturduğu azgın sürüsünü hızla topladı. Kraliçenin çağır-
dığı lordlardan, şövalyelerden ve soylulardan hiçbiri gelmemişti. Artık halk kraliçeyi dinlemiyordu. Sadece parayla tutulmuş iki yüz kadar tarım işçisi, seçme birlik olarak Edinburgh'a doğru ilerliyordu; onlarla birlikte ilkel silahlarıyla köylülerden ve *borderer*'lerden oluşan ve sayıları iki yüz bini geçmeyen bir çapulcu sürüsü yürümeye çalışıyordu. Bunları, lordlardan önce harekete geçmek isteyen Bothwell'in sert ve kararlı tutumu sürüklüyordu. Bothwell, akıl ve mantığın çare bulup çözemediği şeyi, bazen çılgınca bir cesaretin çözebileceğini biliyordu.

Edinburgh'un altı mil ötesinde, Carberry Hill'de her iki azgın sürü (ki bunlara ordu demek mümkün değil) karşılaştılar. Mary Stuart'ın adamları sayı bakımından daha üstündüler. Ama dünyaya meydan okurcasına dalgalanan aslanlı krallık flamasının altında lordlardan ve muhteşem atlara binmiş soylulardan hiç kimse yoktu; parayla tutulan tarım işçilerinden (*Harkebusier*) başka sade-

ce kötü teçhiz edilmiş ve savaşmaya pek hevesli görünmeyen kendi klanları, Bothwell'in komutasındaki orduyu oluşturunuyordu. Ama onların hemen karşısında, yarım mil ötede, Mary Stuart'ın rakiplerini tek tek tanıyacak kadar yakında, muhteşem atlara binmiş, savaşmasını bilen ve savaşmaya istekli lordlar görkemli bir kalabalık teşkil ediyorlardı. Krallık flamasının karşısına kafa tutarcasına diktikleri kendi flamaları biraz tuhaftı. Beyaz bir zemin üzerine, bir ağacın altında yatan öldürülmüş bir adamın resmi çizilmişti. Öldürülen adamın yanında bir çocuk diz çökmüş, ağlayarak ellerini gökyüzüne açmış, şu sözleri söylüyordu: "Yüce Tanrım, onu yargıla ve davamın intikamını al!" Daha önce Darnley'nin öldürülmesine sebep olan lordlar şimdi de Darnley'nin öcünü alacaklarını, kraliçeye karşı isyan etmediklerini, sadece Darnley'nin katiline karşı silahlandıklarını ilan ediyorlardı.

Her iki flama da rüzgârda rengârenk dalgalanıyordu. Ama ne bu taraftaki ne de öteki taraftaki askerleri canlandıracak gerçek bir cesaret ortaya konulamıyordu. İki sürüden hiçbirisi saldırıya geçmek için aradaki küçük ırmağı geçemiyor, ikisi de oldukları yerde bekleyerek birbirlerini gözetliyorlardı. Bothwell'in alelacele topladığı sınır köylüleri, tanımadıkları ve anlamadıkları bir dava için öldürülmeye pek hevesli görünmüyorlardı; lordlara gelince, onlar da ülkenin meşru kraliçesine karşı, ellerinde kılıç ve mızraklarla, açıktan açığa harekete geçmekten hâlâ çekiniyorlardı. İyi hazırlanmış bir suikastla bir kralı karanlıkta ortadan kaldırmak gibi uygulamalar –cinayetin arkasından birkaç zavallıyı sallandırıp kendi suçsuzluklarını resmen ilan ettirmişlerdi– lordların vicdanlarının hiçbir zaman yaralamamıştı. Ama kraliçelerine karşı güpegündüz açıktan açığa silaha sarılmak, içinde yaşadıkları yüzyıla henüz daha tüm gücüyle hâkim olan feodal yapıya ters düşüyordu.

Tarafsız bir gözlemci olarak savaş alanına gelen Fransız Elçisi Du Croc'un, her iki tarafın da savaşımaya niyeti olmadığı gözünden kaçmamıştı; aracı olmayı önerdi. Hemen bir beyaz bayrak çekildi ve her iki ordu, güzel yaz günlerinden yararlanarak sessizce kendi yerlerine çekildiler. Süvariler atlarından indiler, piyade ağır silahlarını bırakıp yemek yemeye koyuldu. Bu sırada Du Croc atına binerek küçük bir eskort eşliğinde o küçük ırmağı geçti ve kraliçenin bulunduğu tepeye doğru gitti.

Tuhaf bir huzura kabul töreni oldu: Fransa elçisini her zaman gösterişli elbiseler içinde özel kameriyesinde kabul eden kraliçe, şimdi üstündeki renkli köylü elbiseleriyle bir taşın üzerinde oturuyordu; kısa eteği dizlerinin üstünü bile örtmüyordu. Ama asaleti ve çılgın gururu, saray elbiseleriyle dolaştığından daha az etkileyici değildi. Gerginlik, yorgunluk ve uykusuz geçirdiği geceler nedeniyle öfkesini yenemiyordu. Sanki hâlâ duruma ve ülkeye hâkimmiş gibi, lordların hemen emirlerine itaat etmelerini istedi. Lordlar Bothwell'i önce beraat ettirmişlerdi ama şimdi katillikle suçluyorlardı. Önce ona Bothwell'e evlenmesini önermişlerdi ama şimdi bu evliliğin bir cinayet olduğunu söylüyorlardı. Mary Stuart bu öfkesinde kuşkusuz haklıydı ama silahlara başvurulur başvurulmaz, artık hak ve huktan söz etmenin zamanı geçmiştir. Mary Stuart Fransız Elçisi Du Croc'la görüşürken, Bothwell atıyla yanlarına geldi, elçi kendisini selamladı, ancak tokalaşmadı. Şimdi Bothwell söze başladı. Açık açık ve çekinmeden konuşuyordu; cüretkâr ve özgür bakışlarına hiçbir korku gölgesi yansımıyordu. Du Croc bu eli kanlı eşkıyanın kararlı tutumunu istemeyerek de olsa takdir etmek zorunda kaldı. Yazdığı raporlarının birinde şöyle diyordu: "İtiraf etmeliyim ki, onu, kendisinden emin bir şekilde konuşan ve adamlarını cesaretle ve maharetle yönetmesini bilen büyük bir savaşçı olarak tanıdım. Kendimi onu takdir etmek-

ten alamadım çünkü rakiplerinin çok kararlı olduğunu, oysa kendisinin adamlarının yarısına bile güvenemeyeceğini biliyordu. Buna rağmen dimdik ayaktaydı." Bothwell bütün bu konunun aynı rütbe ve derecedeki lordlarla ikili mücadeleyle halledilmesini önerdi. Söylediğine göre davasında o kadar haklıydı ki, Tanrı mutlaka ondan yana olacaktı. Hatta durumunun tamamen umutsuzluğuna rağmen yine de neşesini koruyabiliyordu, öyle ki Du Croc'a, bu mücadeleyi bir tepenin üstünden seyrederse, çok eğleneceğini söyledi. Ama kraliçe böyle ikili bir mücadeleden söz edilmesini bile duymak istemedi. O hâlâ lordların boyun eğeceklerini umuyordu, bu iflah olmaz romantik yaratık hâlâ gerçeği görebilecek akıl ve mantıktan yoksundu. Du Croc girişimde bulunmasının boşuna olduğunu hemen anladı; bu yaşlı ve asil adam gözü yaşlı kraliçeye gerçekten yardım etmek istiyordu ama Bothwell'den ayrılmadıkça Mary Stuart için kurtuluş yoktu, oysa Bothwell'den vazgeçemiyordu. Bu durumda yapılacak bir şey yoktu, o halde allahaısmarladık! Saygıyla eğildi ve atına binerek yavaş yavaş lordların yanına gitti.

Söylenecek bir şey kalmamıştı, artık savaş başlıyordu. Ama askerler komutanlarından daha akıllıydılar. Büyük beyefendilerin birbirleriyle dostça görüşmeler yaptıklarını görüyorlardı. Öyleyse bu zavallılar böyle güzel ve sıcak bir günde neden birbirlerini boğazlasınlar? Dikkat çekici bir şekilde ve miskin miskin ortalıkta dolaşmaya başladılar. Son umutlarının da söndüğünü gören Mary Stuart, hücum emri veriyordu ama boşuna, adamları kendisini dinlemiyordu. Güçlkle bir araya toplanabilen ve altı-yedi saatten beri ahmak ahmak ortalıkta dolaşan bu sürü, yavaş yavaş dağılmaya başlamıştı. Lordlar bu durumu fark eder etmez, Bothwell ve kraliçenin geri çekilme yo-

lunu kesmek için hemen iki yüz atlı askeri ileri sürdüler. Kraliçe kendilerini tehdit eden tehlikeyi sonunda kavrayabilmişti. Bütün gerçek âşıklar gibi kendisini değil, sevdiği adamı, Bothwell'i düşünüyordu. Tebaasından hiçbirinin kendisine el kaldırmaya cesaret edemeyeceğini biliyordu ama Darnley'nin bu geç kalmış intikamının öcünü almak isteyenlerin hoşuna gitmeyeceği bazı şeyleri ifşa etmemesi için onu korumayacaklarını da biliyordu. Mary Stuart böylece –yıllardan beri ilk defa– gururunu yendi. Lordlara beyaz bayrak çekmiş bir haberci gönderdi ve süvari birliğinin komutanı Grange'lı Kirkcaldy'ye görüşmek üzere tek başına yanına gelmesini rica etti.

Bir kraliçenin kutsal emri karşısında saygı ve hürmetin hâlâ sihirli bir gücü vardı. Grange'lı Kirkcaldy süvarilerini hemen durdurdu ve yalnız başına Mary Stuart'ın yanına gitti; söze başlamadan önce, kraliçenin önünde diz çöktü. Son bir şartı vardı: Kraliçe, Bothwell'den ayrıl-sın ve kendileriyle birlikte Edinburgh'a dönsün. O zaman Bothwell özgür kalacak, istediği yere gidebilecek, kimse onu izlemeyecekti.

Bothwell –muhteşem bir sahne, muhteşem bir adam!– bu sırada sessizce duruyordu. Kirkcaldy'ye de, vereceği kararı etkilememek için kraliçeye de tek bir laf etmedi. Tepenin eteklerinde, elleri dizginde, düşman hattını yarmak için sadece Kirkcaldy'nin kılıcını havaya kaldırıp sallamasını bekleyen 200 atlıya karşı tek başına karşı koymaya hazır olduğu belliydi. Ancak kraliçenin Kirkcaldy'nin önerisini kabul ettiğini duyduktan sonra, Mary Stuart'a doğru yürüdü ve onu kucakladı ama bu kucaklaşmanın son defa olduğunu ikisi de bilmiyordu. Bothwell daha sonra atına atladı ve sadece birkaç uşağın eşliğinde atını dörtnala koşturarak oradan uzaklaştı. Kâbus sona ermişti. Şimdi sıra dehşet uykusundan tamamen uyanmaya gelmişti.

Bu uyanış korkunç ve acımasız oldu. Lordlar, Mary Stuart'a, kendisini tüm onuruyla Edinburgh'a geri getireceklerini vaat etmişlerdi, muhtemelen samimi niyetleri de buydu. Ama onuru kırılan kadın, giydiği sefil ve tozlu elbiseleriyle paralı askerler kafilesine yaklaşır yaklaşmaz, tıpkı zehirli bir yılanın çıkardığı ses gibi alaylı sesler yükselmeye başladı. Bothwell'in demir yumruğu kraliçeyi koruduğu sürece, halkın kin ve nefreti sinmişti. Ama artık kraliçeyi kimsenin korumadığı görülünce, bu kin ve nefret sesleri küstahça ve saygısızca yükseliyordu. Silahlarını bırakıp teslim olmuş bir kraliçe, asi askerler için artık bir hükümdar değildi. Önce meraklarından, sonra da gövde gösterircesine gittikçe artan ve sıklaşan bir kalabalık halinde, dört bir yandan kraliçenin çevresini sararak, "Şu orospuyu yakın, koca katilini yakın!" diye dört bir yandan bağırmaya başladılar. Kirkcaldy kılıcını çekip yan tarafıyla onlara vurmaya çalıştı; ama boşunaydı, hiçbir işe yaramadı. Öfkeden çılgına dönmüş bu azgın sürü yeniden yeniden toplanıyor, öldürülen kocasıyla intikam için yalvaran çocuğunun resimlerinin yer aldığı bayrağı bir zafer edasıyla kraliçeye doğru sallıyorlardı. Bu işkence yolunu yürümek, akşamın altısından gecenin onuna kadar, Langside'dan Edinburgh'a kadar sürdü. Esir alınmış bir kraliçenin yer aldığı muhteşem sahneyi seyretmek için halk bütün evlerden, bütün köylerden akın akın geliyordu, bazen meraklı kalabalığın esir kraliçeyi görme baskısı o kadar artıyordu ki, ikişer koldan yürüyen askerlerin safları yarıyor ve askerler birbirlerinin arkasında teker teker yürümek zorunda kalıyorlardı; Mary Stuart kraliçe oldu olalı hiç o günkü kadar hakarete uğramamış, hiç bu kadar alçalmamıştı.

Mary Stuart gibi gururlu bir kadın küçük düşürülebilir ama asla boyun eğdirilemezdi. Kirlendiği zaman yanmaya başlayan bir yara gibi, Mary Stuart da hezime-

tini ancak kendisine hakaret edilip kendisiyle alay edildiği zaman anladı. Damarlarında dolaşan Guiseler'in, Stuart'ların ateşli kanı birden coşup kaynamaya başladı; akıllı davranıp duygularını gizleyeceği yerde, halkın kendisine ettikleri küfür ve hakaretten lordları sorumlu tuttu. Tıpkı kışkırtılmış bir aslan gibi onların üzerlerine yürüdü; hepsini asacağını, çarmıha gereceğini söyledi; bir ara yanında giden Lord Lindsay'ın elini tutarak: "Bu elin üzerine yemin ederim ki, senin başını vurduracağım," dedi. Bütün tehlikeli anlarda olduğu gibi bu sefer de aşırı derecede kamçılanan cesareti çılgınlık derecesine varmıştı. Kaderi lordların elinde olduğu halde akıllı davranıp susacağı ya da döneklik yapıp onlara yaşayacağı yerde bütün kin ve nefretini açıkça yüzlerine tükürüyordu.

Lordların düşündüklerinden daha da sert tavır almaları, belki de kraliçenin bu sert tutumu yüzünden olmuştu. Çünkü Mary Stuart'ın kendilerini hiçbir zaman bağışlamayacağını anladıkları için bu uslanmaz kadına, içinde bulunduğu çaresizliği acı acı hissettirmek için ellerinden geleni yapmaya karar verdiler. Kraliçeyi şehir surlarının dışında bulunan Holyrood Sarayı'na götürmek yerine, kocasının öldürüldüğü evden, Kirk o'Field'dan dolaştırarak meraklı seyircilerin doldurduğu anacaddeden kente girmeye zorladılar. Mary Stuart orada, High Street'de teşhir direğine götürülür gibi belediye başkanının evine götürüldü. Evin kapısı herkese kapatıldı, kraliçenin hizmetçilerinden hiçbiri içeri alınmadı. Böylece çaresizlik içinde geçen en hazin gecesi başlamış oluyordu. Üzerindeki elbiseyi günlerdir değiştirmemiş, sabahtan beri ağzına tek bir lokma koymamıştı. Güneşin doğuşundan batışına kadar korkunç şeyler yaşamış, krallığını ve sevdiği adamı kaybetmişti. Dışarıda, penceresinin altında, bir hayvan kafesinin önünde toplanır gibi toplanmış olan azgın bir sürü, savunmasız kraliçeye sürekli hakaret ediyordu. Kış-

kırılan bu adi yaratıkların küfürleri acı acı kulaklarında yankılanıyordu. Lordlar kraliçeyi yeterince küçük düşürdüklerine inandıkları için, konuyu müzakere etmeye karar verdiler. Aslında fazla bir şey istemiyorlardı, sadece Mary Stuart'ın Bothwell'den kesin olarak ayrılmasını talep ediyorlardı. Ama bu dik kafalı kadın, kaybedilen bir dava için, gelecek vaat eden bir dava uğruna mücadele etmekten daha büyük bir cüretle savaşıyordu. Yapılan öneriyi hakaret edici bularak reddetti, öyle ki azılı rakiplerinden biri daha sonra şunu itiraf etmek zorunda kaldı: "Bunları tartışırken, kraliçe kadar yürekli ve cüretkâr bir kadın görmedim."

Lordlar kraliçeyi tehdit ederek Bothwell'den ayrılmaya mecbur edemeyince, içlerinden en akıllısı bunu hileyle yapmaya çalıştı. Eski ve en sadık danışmanı Maitland daha nazik yöntemlere başvurdu. Kraliçenin gurununu ve kıskançlığını tahrik ederek Bothwell'in, aşkına ihanet ettiğini, kendisiyle evlendiği haftalar içinde bile boşandığı genç karısıyla ilişkisini sürdürdüğünü, hatta onu meşru karısı saydığını, kraliçeyi ise sadece bir metres olarak gördüğünü söyledi. Bu belki yalandı, belki de gerçektir; bir diplomatın aklından geçenleri kim bilebilir ki? Ama Mary Stuart bu yalancıların hiçbirine inanmıyordu. Bu haber onun öfke ve nefretini daha da artırdı. Ve Edinburgh halkı korkunç bir sahneyle karşılaştı: İskoçya kraliçesi, yırtık pırtık elbiseleri, açık göğsü ve dar-madağınık saçlarıyla aklını yitirmiş bir deli gibi birden demir parmaklıklılı pencerenin arkasında belirdi ve bütün öfke ve nefretlerine rağmen hâlâ üzgün olan halka, isterik bir şekilde hıçkırıp ağlayarak kendisini kurtarmalarını çünkü kendi tebaası tarafından hapsedildiğini haykırmaya başladı.

Durum giderek dayanılmaz oluyordu. Lordlar duruşlarını değiştirmek istiyorlardı. Ama artık geri döne-

meyecekleri kadar da ileri gittiklerini hissediyorlardı. Mary Stuart'ı Holyrood Sarayı'na yeniden bir kraliçe gibi getirmek artık mümkün değildi. Ama büyük bir sorumluluk altına girmeden ve İngiltere Kraliçesi Elisabeth ve öteki yabancı hükümdarların nefretini uyandırmadan onu belediye başkanının evinde, bu çılgın kalabalığın arasında bırakamazlardı. Bu konuda bir karar verme yetkisine ve cesaretine sahip tek insan Moray'ydi ama o da ülkede değildi; o olmadan lordlar herhangi bir karar veremiyorlardı. Önce kraliçeyi daha güvenli bir yere nakletmeye karar verdiler ve bunun için de sarayların en güvenlisi olarak bilinen Loch Leven Kalesi'ni seçtiler. Çünkü bu kale bir gölün ortasında bulunuyordu, kara ile hiçbir bağlantısı yoktu, içinde oturan sahibi ise, V. James'i kendisinden uzaklaştıran Marie de Guise'in kızı hakkında pek de iyi şeyler hissetmeyeceği beklenen Marguerite Douglas'tı, yani Moray'in annesiydi. Lordların hazırladıkları duyurularda "tutukluluk" sözcüğünü kullanmaktan özellikle kaçınıldı; varılan anlaşmaya göre kraliçenin oraya kapatılmasının amacı, "majestelerinin, Kont Bothwell'le olan her türlü bağıni koparmak ve onu, işlediği cinayetle ilgili olarak hak ettiği cezadan kurtarmak isteyenlerle anlaşmasına" engel olmaktı. Bu, korkunun ve vicdan azabının doğurduğu yarım ve geçici bir cezalandırma yöntemiydi: Ayaklanma kendisini henüz daha isyan diye adlandırmıyor, bütün suç kaçan Bothwell'e yükleniyor ve Mary Stuart'ı tahttan ebediyen indirmek gibi gizli niyetler, birtakım boş ve anlamsız sözler altında kahpece gizleniyordu. Orospunun yargılanıp idam edilmesini bekleyen halkı kandırmak için Mary Stuart 17 Haziran'da, üç yüz binlik bir muhafız ordusu tarafından Holyrood'a götürüldü. Ama halk yatağa girer girmez, kraliçeyi Loch Leven Kalesi'ne götürmek üzere küçük bir katile oluşturuldu. Bu hazin, bu yalnız yolculuk, gün

ağarıncaya kadar sürdü. Mary Stuart sabahın alacakaranlığında önünde uzanan ve pırıl pırıl parıldayan küçük gölü ve gölün ortasındaki iyi tahkim edilmiş, ıssız ve ulaşılmaz sarayı, içinde esir tutulacağı sarayı –kim bilir ne kadar?– gördü. Kraliçe bir bota bindirilerek karşı tarafa geçirildi, sonra demir kapılar acımasızca üstüne kapatıldı. Böylece Darnley ile Bothwell'in karanlık ve tutku dolu baladları artık sona ermiş bulunuyordu; bundan sonra korkunç bir yazgının hazin veda şarkısı, sonsuza dek sürececek bir esaretin öyküsü başlıyordu.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Tahttan İndiriliş

1567 Yazı

Yazgısının dönüm noktasını oluşturan bugünden itibaren, yani lordların kraliçeyi Loch Leven'a götürüp hapsettikleri bu 17 Haziran tarihinden itibaren Mary Stuart, Avrupa için huzursuzluk konusu olmaktan hiçbir zaman kurtulamayacaktı. Çünkü onun kişiliğinde sonuçları önceden kestirilemeyen yeni ve neredeyse devrimci bir sorun ortaya konulmuş oluyordu: Kendi halkına karşı tamamen zıt bir tutum alan ve başında taşıdığı taca layık olmadığını gösteren bir hükümdara nasıl davranılmalıydı? Burada asıl suç, tartışmasız kraliçenin kendisindeydi: Mary Stuart, çılgınca tutkusu yüzünden dayanılması imkânsız bir durum yaratmıştı. Soyluların, halkın ve din adamlarının isteklerine karşı gelerek herkesin İskoçya kralının katili olarak bildiği bir adamla, üstelik evli bir adamla evlenmiş, kanun ve ahlak kurallarını hiçe saymıştı. Şimdi ise bu anlamsız evliliği geçersiz kılmayı reddediyordu. Kendisiyle ilgili sıcak duygular besleyen dostları bile, bu eli kanlı katili yanında tuttuğu sürece İskoçya kraliçesi olarak kalmasının mümkün olmadığı konusunda hemfikirdiler.

Ama kraliçeyi Bothwell'den ayrılmaya ya da oğlu lehine tahttan vazgeçmeye zorlayacak bir imkân var mıydı? Bu sorunun yanıtı ne yazık ki belliydi: Hayır. Çünkü o

dönemde bir hükümdara karşı uygulanabilecek neredeyse hiçbir yasal dayanak yoktu, halkın hükümdarlarına karşı çıkmaları ya da onları eleştirmeleri yasaktı, her türlü yargılama tahtın basamaklarında son bulurdu. Kral yurttaşlar yasası kapsamında değil, onun dışında ve üstünde değerlendiriliyordu. Tıpkı rahipler gibi kutsal bir varlık olan hükümdarlar görevlerini ne bir başkasına devredebilir ne de bağışlayabilirlerdi. Kutsayıp krallığa getirilen bir hükümdarı tahttan indirmek mümkün değildi ve mutlakıyetle yönetilen bir ülkede bir hükümdar belki öldürülebilir ama tacı asla alınamazdı. Evet, bir hükümdar öldürülebilir ama tahttan indirilemezdi çünkü ona karşı şiddet kullanmak evrenin hiyerarşik sistemini bozmak olurdu. Mary Stuart bir canıyla yaptığı evlilikle, dünyayı daha önce örneği yaşanmamış yeni bir kararlar karşı karşıya bırakmıştı. Onun kişiliğinde sadece tek bir anlaşmazlık ortadan kaldırılmış olmayacak, aksine bütün bir düşünsel ve ideolojik prensip de çözüme kavuşturulmuş olacaktı.

Yaradılış itibarıyla uysal davranmaktan çok uzak olan lordlar, şimdi hararetle uygun bir çözüm şekli arıyorlardı. Lordların kendi kraliçelerini hapsedmekle gerçekleştirdikleri bu ihtilalci eylem karşısında duydukları hoşnutsuzluğu, yüzyıllarca uzaklıktan bakılsa bile hissetmek mümkündür; başlangıçta Mary Stuart'a gerçekten bir geri dönüş fırsatı sunuldu. Bunun için Bothwell'le yaptığı evliliğinin hükümsüz olduğunu ilan etmesi ve böylelikle hatasını itiraf etmesi yeterli olacaktı. Böylece halkın teveccühünü ve kendi otoritesini büyük ölçüde kaybetmiş olsa bile yine de onuruyla geri dönebilir, yeniden Holyrood Sarayı'nda oturabilir ve kendisine daha layık yeni bir koca bulabilirdi. Ama Mary Stuart'ın gözlerini kör eden sis perdesi henüz daha kalkmamıştı. Suçsuz olduğu duygusuna kapılarak kısa aralıklarla birbirini

izleyen Chastelard, Rizzio, Darnley ve Bothwell skandallarıyla, cezayı hak ettirecek düşüncesizlikler yaptığını hâlâ anlamıyor, en ufak bir tavize bile yanaşmıyordu. Kendi ülkesine, kendi halkına ve bütün dünyaya karşı Bothwell'i savunuyor ve beklediği çocuk dünyaya piç olarak gelmesin diye ondan ayrılamayacağını söylüyordu. Bu romantik kadın hâlâ hayal âleminde yaşıyor, hâlâ gerçeği göremiyordu. Ama kraliçenin bu katı tutumu, ister çılgın, ister mükemmel olsun kendisine karşı yapılan bütün şiddet hareketlerini ve dolayısıyla etkisi yüzyılları aşacak bir kararı da tahrik ediyordu: Sadece kendisi değil, kendi kanından gelen torunu I. Charles bile onun bu sınır tanımaz keyfi davranışını kendi kanıyla ödeyecekti.

Kuşkusuz ilk başlarda kendisine yine de yardım edileceğine inanıyordu. Çünkü bir kraliçe ile halkı arasındaki bu kadar bariz bir anlaşmazlık, tüm tarafları, tüm kendi sınıfından olan kardeşlerini, yani Avrupa'nın öteki kral ve kraliçelerini hiçbir zaman ilgisiz bırakamazdı; özellikle İngiltere Kraliçesi Elisabeth kararlı bir tavır sergileyerek ezelî rakibinin tarafında yer aldı. Elisabeth'in şimdi birdenbire rakibinin tarafını tutması, sık sık onun dönekliğinin ve samimiyetsizliğinin bir işareti olarak gösterilmiştir. Ama Elisabeth'in tavrı gerçekte tamamen anlaşılır, tamamen mantıksal ve açıktır. Çünkü eğer Elisabeth gösterdiği bu kararlı tutumuyla Mary Stuart'ın yanında yer alıyorsa, bununla –bu fark özellikle vurgulanmalıdır– Mary Stuart gibi bir kadını, onun karanlık ve kuşkulu davranış biçimini kesinlikle onaylamış olmuyordu. Elisabeth bir kraliçe olarak bir başka kraliçeyi, bir kraliçenin kraliçelik haklarına dokunulamayacağı ilkesini ve dolayısıyla da kendi davasını savunuyordu. İngiltere kraliçesi, komşu ülkenin asi halkının kendi hükümdarlarına karşı korkusuzca silaha sarılmasının ve onu esir

alıp hapse atmalarının kendi ülkesi için de örnek teşkil edebileceğini ve İngiliz soylularının sadakatine pek güvenmediği için buna izin veremeyeceğini söylüyordu. Protestan lordlara destek sözü veren Lord Cecil'in tam tersine, majesteleri kraliçeye karşı ayaklananların hemen itaate zorlanmasına karar verdi çünkü Mary Stuart'ın yazgısıyla bizzat kendi konumunu savunuyordu. Mary Stuart'la gerçekten ilgilenmesine, onun çektiği acıları kalbinin derinliklerinde hissettiğini söylemesine, istisnai bir durum da olsa, bu sefer inanmak gerekir. Zira tahtından indirilen kraliçeye hemen kardeşçe yardımını bildirdi ama bunu yaparken sert bir üslupla suçunu yüzüne vurmaktan da çekinmedi. Özel düşüncesini resmî tutumundan açıkça ayırıyordu. Elisabeth ona yazdığı bir mektupta aynen şöyle diyordu:

Madam, dostluğun ve kardeşliğin en temel ilkelerinden biri olarak mutluluğun dost kazandırdığı, felaketin ise dostları sınıdığı söylenir. Dostluğumuzu yaptıklarımızla göstermek için şimdi elimize bir fırsat geçtiğine göre, gerek kendi konumumuz gerekse sizin çıkarınız uğruna yazdığım şu birkaç satırla size dostluğumuzu göstermeyi uygun buldum... Madam, şunu size açıkça söylüyorum, evliliğinizde bu kadar duyarsız olmanız ve bu kararınızı onaylayacak tek bir samimi dostunuzun bile bulunmayışını görmek bizi az üzmemiştir. Size farklı bir şey söylemiş ya da yazmış olsaydık, yalan söylemiş olurduk. Çünkü herkesçe bilinen kötü özelliklerinden başka, bir de kamuoyu tarafından ölen kocanızın katili olarak suçlanan, doğru olmadığından emin olmamıza rağmen, suç ortağı olarak sizi de zanlı duruma sokan bir adamla böyle alelacele evlenerek onurunuzu neden bu kadar çok lekeleyebildiniz? Karısı hâlâ hayatta olduğuna göre Tanrı'nın da kullarının da yasalarına göre Bothwell'in meşru karısı olamayacağınızı, doğacak ço-

cuklarınızın da gayrimeşru olacağını bile bile bu adamla evlenerek kendinizi ne büyük bir tehlikenin içine attınız! Bu evlilik hakkında ne düşündüğümüzü açıkça görüyorsunuz, elçiniz bizi ikna etmek için bazı inandırıcı nedenler gösterdiyse de, bu konuda iyimser bir düşünceye sahip olamadığımız için gerçekten üzgünüz. Kocanızın öldürülmesinden sonra ilk işinizin katilleri yakalayıp cezalandırmak olacağını ummuştuk. Eğer bu gerçekten yapılmış olsaydı –ki bu kadar açık bir konuda bunu yapmak çok kolay olurdu– o zaman evlenmenizle ilgili pek çok şeye belki katlanılabilirdi. Bu nedenle size olan dostluğumuz, sizinle ve ölen kocanızla aramızdaki kan bağı nedeniyle, bu cinayeti tebaanızdan kim işlediyse işlesin ve katil size ne kadar yakın olursa olsun, cinayeti aydınlatmak ve failleri gerektiği gibi cezalandırmak için elimizden gelen her şeyi yapacağımızı bilmenizi isteriz.

Bu sözler yorum gerektirmeyecek ve farklı anlamlar çıkarılamayacak kadar açık ve bıçak gibi keskin sözlerdi. Bunlar gösteriyordu ki, İngiltere Kraliçesi Elisabeth İskoçya'daki casuslarının ve Moray'ın verdiği özel bilgiler sayesinde Kirk o'Field'da olup bitenleri, Mary Stuart'ı yüzyıllar sonra temize çıkarmak isteyenlerden çok daha iyi biliyor, Mary Stuart'ın suç ortaklığına kesin olarak inanıyor ve parmaklarını gererek katil olarak Bothwell'i işaret ediyordu. Yazdığı bu diplomatik mektupta nezaket sözcüğü kullanarak Mary Stuart'ın suç ortağı olmadığını "umut ettiğini" söylemesi, bundan eminim dememesi anlamlıdır. "Umarım" ifadesi böyle bir cinayet olayında çok hafife kaçır. Kaldı ki hassas bir kulak, bu ifade biçiminden Elisabeth'in, Mary Stuart'ın bu cinayette suçsuz olduğuna kesinlikle inanmadığını ve İskoçya kraliçesinin bu skandala bir an önce son vermesini sırf dayanışma duygusuyla istediğini anlayabilir. Elisabeth, İskoçya kraliçesinin davranışından kendisini ne kadar çok so-

yutluyorsa, onun kraliçelik onurunu da –*sua res agitur*¹– o derece koruyordu. Ama yazmaya devam ettiği bu anlamlı mektubunda, “Ama yaşadığınızı duyduğumuz büyük felakette sizi teselli etmek için, onurunuzu korumak ve güvenliğinizi sağlamak için elimizden gelen ve uygun göreceğimiz her şeyi yapacağımızdan emin olmalısınız,” diyordu.

Elisabeth gerçekten sözünü tuttu. İsyançıların Mary Stuart’a karşı aldıkları bütün önlemlere en sert bir şekilde karşı çıkması için elçisine talimat verdi; bu davranışıyla bir güç kullanılması durumunda savaşmaya bile hazır olduğunu lordlara açıkça bildiriyordu. Yazdığı bu sert mektupla kutsanmış bir kraliçeyi zorbalıkla yargılamalarını kesinlikle kabul etmeyeceğini söyledi:

Kutsal Kitap'ın hangi yerinde tebaanın kraliçelerini tahttan indirilmelerine izin veriliyor? Hangi Hristiyan krallığın yazılı kanununda tebaanın hükümdarlarına el kaldırmak, onu hapse atmak ya da yargılamak vardır? Kuzenim Kral Darnley'nin öldürülmesini lordlar gibi biz de onaylamıyor, bunun şiddetle cezalandırılmasını biz de istiyoruz. Sevgili kuzininim Bothwell'le evlenmesi bizi onlardan çok daha fazla üzmüştür. Ama biz lordların İskoçya kraliçesine karşı gösterdikleri davranış biçimini hoşgörüyü karşılayamayız ve buna izin veremeyiz. Tanrı'nın emrine göre lordlar onun tebaası, o da lordların hükümdarı olduğuna göre, onu suçlamalarınıza yanıt vermeye zorlayamazsınız. Çünkü başın ayaklara itaat etmesi doğa yasalarına aykırıdır.

Ama Elisabeth, pek çoğunun yıllardır gizli gizli kendi hizmetinde çalışmış olmasına rağmen ilk defa lordla-

1. (Lat.) Ona aittir. (Y.N.)

rın açık bir direnişle karşılaşılıyordu. Lordlar, Mary Stuart'ın tekrar iktidar gücüne kavuştuktan sonra kendilerini neyin beklediğini Rizzio olayından beri çok iyi biliyorlardı çünkü şimdiye kadar hiçbir tehdit ve hiçbir güzel söz Mary Stuart'ı Bothwell'den ayırmaya ikna edememişti. Onuru kırılan bu kadının Edinburgh'a giderken ciyak ciyak bağırarak savurduğu küfürleri ve intikam yeminleri hâlâ kulaklarında çınlıyordu. Onlar Rizzio'yu, Darnley'yi ve arkasından da Bothwell'i bu ele avuca sığmaz kadının âciz ve uysal tebaası olmak için ortadan kaldırmamışlardı: Onlar için Mary Stuart'ın bir yaşındaki oğlunu kral yapmak çok daha iyi olurdu çünkü bir yaşındaki bir çocuk emir veremezdi ve böylece rüş-tüne erinceye kadar yirmi yıl boyunca yeniden ülkenin mutlak hâkimleri olabilirlerdi.

Ama bütün bu olanlara rağmen lordlar, eğer rastlantısal bir olay ellerine Mary Stuart'a karşı kullanabilecekleri beklenmedik ve öldürücü bir silah vermemiş olsaydı, finansörleri Elisabeth'e karşı açıktan açığa direnme cesareti gösteremezlerdi. Carberry Hill Savaşı'ndan altı gün sonra adi bir ihanet sayesinde ellerine, işlerine çok yarayacak bir haber geçti. Darnley'nin öldürülmesinde Bothwell'e yardım eden ama şimdi rüzgâr ters taraftan estiği için, kendisini rahatsız hisseden James Balfour, bu işten kendisini kurtaracak tek bir olasılık görüyordu: Alçakça bir yeni eylem gerçekleştirmek. İktidarı ellerinde bulunduranların dostluğunu kazanmak için çok değer verdiği dostuna ihanet etti. Firarda bulunan Bothwell'in, emrindeki hizmetçilerden birini, içinde bazı önemli belgelerin bulunduğu bir kutuyu kimseye belli etmeden saraydan getirmesi emriyle Edinburgh'a gönderdiğini gizlice lordlara bildirdi. Dalgleish adındaki bu hizmetçi hemen yakalandı, ağır işkenceye tabi tutuldu ve ölüm korkusuyla kutunun saklandığı yeri ifşa etti. Dalgleish'in

tarif ettiği gibi, bir yatağın altına saklanmış o çok kıymetli gümüş kutu bulundu; bu kutu bir zamanlar Fransa Kralı II. François tarafından karısı Mary Stuart'a hediye edilmiş, o da onu sahip olduğu her şey gibi canından çok sevdiği adama, Bothwell'e vermişti. Özel bir anahtarla açılabilen bu kutuda, Bothwell kendi kişisel belgelerini, muhtemelen kraliçenin evlenme vaadini ve öteki mektuplarını ve lordları rezil edebilecek birtakım başka belgeleri de saklıyordu. Herhalde Borthwick'e kaçarken bu kadar önemli belgeleri savaş sırasında yanında bulundurmanın tehlikeli olacağını düşünmüştü, ki bu da anlaşılır bir şeydi. İşte bunun için, daha sonra uygun bir zamanda güvendiği bir hizmetçi tarafından getirtmek amacıyla sarayın emin bir yerinde saklamayı tercih etmişti. Çünkü hem lordlarla imzaladığı sözleşme hem de kraliçenin evlenme vaadi ve öteki özel mektupları, zor anlarda mkemmek birer şantaj ya da savunma aracı olabilirdi: Bothwell bu yazılı itiraflarla bir taraftan, fikrini değiştirip kendisinden vazgeçecek olursa, kraliçeyi, diğer taraftan da kendisini cinayet suçuyla itham edip yargılanmasını isterlerse, lordları avucunun içine almış olacaktı. Kendisini kısmen de olsa emniyet altına alır almaz, Bothwell'in ilk işi bu çok önemli kanıtları ele geçirmek olmuştu. İşte bunun için lordların böyle bir anda hiç beklemedikleri bir şeyi ele geçirmiş olmaları eşi benzeri görülmemiş mutlu bir olaydı: Çünkü bir taraftan kralın ldrlmesine yardım ettiklerini gösteren bütün bu yazılı belgeleri, başkalarının eline geçmeden yok edebilecekler, öte yandan da kraliçeyi suçlayan her türlü belgeyi ona karşı saygısızca kullanacaklardı.

Çetenin elebaşi olan Morton kontu kilitli kutuyu bir gece kendi himayesine tuttu, ertesini gün aralarında Katolikler ve Mary Stuart'ın dostlarının da bulunduğu –ki bu nokta önemlidir– teki lordlar hep bir araya gel-

diler ve kapalı kutu bunların huzurunda kilidi kırılarak açıldı. Kutunun içinde kutu mektupları olarak adlandırılan ünlü mektuplar ve kraliçenin kendi eliyle yazdığı soneler bulunuyordu. Basılmış metinlerin asıllarıyla uygun olup olmadığı sorusunu bir defa bile tartışmadan şu söylenebilir ki, bu mektuplarda yazılanların Mary Stuart'ı en ağır şekilde suçlayacak türden olması gerekirdi. Çünkü o andan itibaren lordların davranışları tamamen değişti: Daha cesur, daha sert ve kendilerinden daha emin bir tavır aldılar. Kapıldıkları ilk sevinçle haberi hemen dört bir yana yaydılar; aynı gün, daha belgeleri kopya etmeye vakit bulamadan –tahrif etmek şöyle dursun– Fransa'da bulunan Moray'e bir haberci göndererek kraliçeyi en ağır şekilde itham eden mektubun içeriğini sözlü olarak ona bildirdiler. Bu arada Fransa elçisini de bildirdiler, Bothwell'in uşaklarını teker teker sorguya çektiler ve bunların ifade tutanaklarını kayıt altına aldılar: Ele geçirdikleri belgelerin Mary Stuart'ın Bothwell'le ne tehlikeli bir işbirliği içinde bulunduğunu kanıtlayacak kadar kesin olduğundan emin olmasalardı, lordlar bu erken zaferlerinden bu kadar emin olamazlardı, bu kadar kararlı hareket edemezlerdi. Kraliçenin durumu birdenbire kötüleşmişti.

Çünkü böyle nazik bir anda bu mektupların ele geçirilmesi, asilerin pozisyonunu inanılmaz bir şekilde güçlendiriyordu. Mektuplar onlara, kraliçeye itaatsizliklerini haklı çıkaracak bilgileri, çoktan beri bekledikleri ahlaki kanıtları veriyordu. Şimdiye kadar kralın öldürülmesinde suçlu olarak sadece Bothwell'i göstermişler ama kendi suç ortaklıklarını herkese ilan eder korkusuyla bu kaçağı ciddi olarak izlemekten kaçınmışlardı. Buna karşın kraliçeyi, bu katille evlenmesi dışında başka hiçbir şeyle itham edememişlerdi. Ama şimdi, bulunan mektuplar sayesinde, hiçbir şeyden haberleri olmayan bu

sözde masum adamlar, birdenbire kraliçenin suç ortağı olduğunu “keşfediyorlardı”; Mary Stuart düşüncesizce yazdığı itiraflarıyla bu deneyimli ve utanmaz şantajcılara, kendisine karşı kullanmaları için güçlü bir baskı aracı vermiş oluyordu. Lordlar şimdi kraliçeyi, tacını “gönüllü olarak” oğluna devretmeye zorlayacak güce sahip olmuşlardı, kraliçe bunu reddedecek olursa, onu kocasının öldürülmesine yardım etmekle ve zina suçu işlemekle resmen itham edebilirlerdi.

İtham ettirmek ve itham etmemek. Çünkü lordlar, Elisabeth’in hiçbir zaman kendilerine kraliçeyi yargılama hakkı tanımayacağını biliyorlardı. Bunun için arka planda kalıp kraliçeye karşı dava açılması talebini üçüncü birine bırakmayı tercih ettiler. Kamuoyunu Mary Stuart’a karşı kışkırtma işini kendileri yerine, kraliçeye karşı içi kin ve nefretle dolu olan John Knox üstlendi. Rizzio’nun öldürülmesinden sonra bu fanatik kışkırtıcı, tedbir olarak ülke dışına çıkmıştı. Ama şimdi, “kanlı İzebel” ve onun düşüncesizliğiyle sebep olduğu felaket hakkındaki bütün kötü kehanetleri şaşırtıcı bir şekilde ve fazlasıyla gerçekleşince, Knox sırtına bir palto geçirerek bir peygamber edası içinde Edinburgh’a geri dönmüştü. İskoçya’nın günahkâr Katolik kraliçesi aleyhine dava açılması isteği artık vaaz kürsüsünden açıkça ve yüksek sesle ilan ediliyor, İncil savunucusu bu rahip, zina suçu işleyen kraliçenin mutlaka yargılanmasını istiyordu. Protestan papazlar pazardan pazara daha sert bir dil kullanmaya başladılar. Kendilerini coşkuyla dinleyen kalabalığa kürsülerinden, ülkedeki hiçbir kadın gibi kraliçenin de zina ve cinayet suçu işleyemeyeceğini, bunun asla hoşgörülelemeyeceğini söylüyorlardı. Açıkça Mary Stuart’ın idam edilmesini istiyorlardı ve onların bu sürekli kışkırtmaları tabii etkisini de gösteriyordu. Halkın kini ve öfkesi kısa bir süre sonra kiliseden sokağa da yansdı. İskoçya krallığında şimdiye kadar kendi-

lerine söz söyleme hakkı tanınmamış olan halk, şimdiye kadar yüzüne korka korka baktıkları bu kadının şimdi sırtına giydirilecek sefil bir idam gömleğiyle boynunun vurulacağı kütüğün önüne götürüleceği beklentisiyle kendinden geçmiş bir halde, kraliçenin resmen yargılanmasını istiyor, özellikle de kadınlar bu konudaki taleplerini daha da yüksek sesle duyuruyorlardı. "*The women were most furious and impudent against her, yet the men were bad enough.*"¹ Çünkü İskoçya'daki her kadın, kendisi bu kadar büyük bir cesaretle zina yapma zevkini tatmış olsa, sonunun teşhir direği ve odun ateşinde diri diri yakılmak olacağını biliyordu. Ama zina suçu işleyen ve adam öldüren bir kadın, sırf kraliçe olduğu için cezalandırılmaktan ve yakılmaktan nasıl kurtulur? Bütün ülke halkı giderek daha yüksek sesle: "Orospuyu yakın!" – "*Burn the whore!*" diye bağırıyordu, öyle ki İngiliz elçisi durumdan ciddi şekilde kaygı duyarak Londra'ya şunları yazıyordu: "Bu trajedi İtalyan müzisyen David'le ve kraliçenin kocasıyla nasıl başladıysa, korkarım, majestelerinin kişiliğinde de öyle bitecektir."

Lordlar zaten bundan fazlasını istememişlerdi. Mary Stuart'ın "gönüllü olarak" tahttan indirilmesine karşı göstereceği direnişi kıracak ağır toplar atışa hazırды. John Knox'ın, kraliçeye karşı dava açılması isteğini yerine getirmek için gerekli belgeler hazırlanmıştı. Mary Stuart "yasaları ihlal etmek" –çok dikkatli bir sözcük seçilmiş– ve "Bothwell ve başkalarıyla yakışsız davranışlarda bulunmak" suçuyla itham edilecekti. Eğer kraliçe tahtı bırakmamakta direnmeye devam edecek olursa, o zaman kutuda bulunan mektuplar mahkeme salonunda herke-

1. (İng.) Kadınlar ona karşı fazlasıyla öfkeliydi ve küstahça hareket ediyorlardı ama erkekler de yeterince kötü davranıyordu. (Ç.N.)

sin önünde okunacak ve böylece bütün rezaleti ortaya dökülecekti. Böylelikle kraliçeye karşı ayaklanmaları bütün dünyanın önünde yeterince haklı gösterilmiş olacaktı. Cinayete yardım ettiğini ve zina suçu işlediğini kendi elyazısıyla ortaya koyan bir kraliçeyi korumak için, o zaman ne Elisabeth ne de Avrupa'nın öteki hükümdarları devreye girebilirlerdi.

Melville ve Lindsay bu açık yargılama tehdidiyle silahlarını kuşanıp 25 Haziran'da Loch Leven'a hareket ettiler. Yanlarında yazılı üç parşömen kâğıt vardı. Mary Stuart alenen yargılanma utancından kurtulmak istiyorsa, bu kâğıtları imzalaması gerekiyordu. Birincisinde Mary Stuart, devleti yönetmekten yorulduğunu, tacını daha fazla taşımak için ne gücünün ne de isteğinin kaldığını, tacın sorumluluğundan kurtulacağına "memnun olacağını" bildiriyordu. İkincisinde oğlunun tacı devralmasını kabul ettiği, üçüncüsünde ise yönetim hakkının üvey kardeşi Moray'e ya da yedek kral naibine devrini onayladığı yazılıydı.

Davanın sözcülüğünü, bütün öteki lordlar arasında kraliçeye insanca en yakın olan Melville yapıyordu. Bu adam anlaşmazlığı dostça halletmek ve kraliçeyi Bothwell'den vazgeçirmek için daha önce de iki defa gelmişti ve Mary Stuart, Bothwell'den ayrıldığı takdirde, karnındaki çocuk dünyaya piç olarak geleceği için, onun bu teklifini her seferinde reddetmişti. Ama şimdi, mektuplar bulunduktan sonra artık acımasız bir mücadele başlıyordu. Kraliçe önce şiddetli bir direniş gösterdi. Gözyaşları içinde, tahttan vazgeçmektense hayattan vazgeçeceğine yemin etti ve bu yemini daha sonra hayatıyla ödedi. Ama Melville onu bekleyen geleceği hiç çekinmeden en karanlık renklerle şöyle sıraladı: mektupların mahkemede, herkesin huzurunda okunması, Bothwell'in yakalanan uşağının dinlenmesi, sorgulamanın yapılacağı ve

mahkûmiyet kararının verileceği mahkeme. Mary Stuart tedbirsizliğinin nelere mal olduğunu dehşetle gördü. Nasıl bir pislige, nasıl bir rezalete bulaşmıştı. Kamuoyunun önünde rezil olma korkusu giderek gücünü kuvvetini alıp götürdü. Uzun bir duraksamadan, çılgınca artan hiddet, infial ve umutsuzluktan sonra lordların önerisini kabul etti ve üç belgeyi de imzaladı.

Anlaşma imzalanmıştı. Ama İskoçyalıların sözleşmelerinde her zaman olduğu gibi bu sefer de iki taraftan hiçbiri, ettiği yemine ve verdiği söze bağlı kalmayı düşünmüyordu. Lordlar kraliçenin geri dönüşünü imkânsız kılmak için Mary Stuart'ın mektuplarını yine de parlamentoda okuyacaklar ve kraliçenin suç ortaklığını bütün dünyaya ilan edeceklerdi. Öte yandan Mary Stuart da, ölü bir kâğıdın üzerini birkaç mürekkep damlasıyla karaladığı için kendisini hiçbir şekilde tahttan indirilmiş olarak görmeyecekti. Damarlarında dolaşan sıcak kan gibi yaşamının ayrılmaz bir parçası saydığı hükümdarlık hakkının iç gerçeği karşısında söz, yemin ve onur gibi bu dünyaya anlam ve ruh veren her şey onun için birer hiçten ibaretti.

Küçük krala birkaç gün sonra taç giydirildi: Halk açık bir meydanda eğlenceli bir *autodafé*'den¹ daha az gösterişli bir sahnesiyle yetinmek zorundaydı. Tören Stirling Sarayı'nda yapıldı. Lord Atholl krallık tacını, Morton kraliyet asasını, Glencairn kılıcı, Mar da o andan itibaren İskoçya Kralı VI. James adını alacak olan küçük çocuğu taşıyordu. Kutsamayı John Knox'ın yapmış olmasıyla, yeni taç giymiş bu çocuk kralın, Roma'nın yolunu şaşırmış dininin tuzaklarından ebediyen kurtarıldığı

1. (Port.) Engizisyon tarafından uygulanan, dine karşı suç işleyenlerin yakılarak infaz edildiği ölüm cezası. (Ç.N.)

bütün dünyaya ilan edilmiş oluyordu. Şatonun kapılarının önünde toplanan halk sevinç çılgınlıkları atıyor, çanlar neşeli neşeli çalıyor, meydanlarda ateşler yakılıyor, çevresinde şarkılar söyleyerek dans ediliyor ve eğleniliyordu. Bir an için –her zamanki gibi yalnızca bir an için– İskoçya'ya yeniden barış ve huzur gelmişti.

Bütün pis ve iğrenç işleri ötekiler yaptığı için, ince oyunların ustası olan Moray, artık bir kahraman gibi dönebilirdi. Tehlikeli kararlar alınırken arka planda kalmayı tercih eden ikiyüzlü politikası bir kere daha başarıyla sonuçlanmıştı. Rizzio'nun öldürülmesinde, Darnley'nin öldürülmesinde dışarıda kalmış, kız kardeşine karşı yapılan isyana katılmamıştı: Hiçbir kusur sadakatini lekelemiyor, hiç kimsenin kanı ellerine bulaşmıyordu. Akıllılık edip olayların dışında kalan bu adam için zaman her şeyi yapmıştı. Sadece çıkarını düşünerek hareket eden bu adam beklemesini bildiği için, haince istediği her şeye dürüstçe ve kolayca kavuşabiliyordu. Lordlar kral naipliğinin, içlerinden en akıllı gördükleri bu adama verilmesini oybirliğiyle önerdiler.

Ama kendisine hükmetmesini bildiği için hükümdar olmak üzere doğmuş olan Moray, açgözlülük yapıp bu öneriye hemen sarılmadı. İleride kendilerine hükmedeceği insanlar tarafından böyle onurlu bir görevin bir lütuf gibi sunulmasına izin vermeyecek kadar akıllıydı. Ayrıca, kraliçeyi seven ve ona itaat eden bir kardeş olarak kız kardeşinin elinden zorla alınan bir makam üzerinde hak iddia ediyormuş görüntüsü vermekten de kaçınıyordu. Bunun için naipliğin bizzat Mary Stuart tarafından kendisine zorla verilmesi –ustaca oynanan bir psikolojik oyun– gerekiyordu: Böylece her iki tarafın da, hem asi lordların hem de tahttan indirilen kraliçenin bu iş için ricada bulunmalarını ve kendisini önermelerini istiyordu.

Moray'ın Loch Leven'a yaptığı ziyaret, büyük bir dram yazarına layık sahnedir. Talihsiz kadın, üvey kardeşini görür görmez hıçkırıklar içinde hemen kollarına atıldı. Özlediği teselliye, desteğe ve dostluğa ve özellikle de uzun zamandır hasret kaldığı samimi tavsiyelere sonunda kavuştuğunu sanıyordu. Ama Moray onun bu heyecan ve sevincini sahte bir ürpertiyle seyrediyordu. Mary Stuart'ı odasına götürdü, işlediği bütün hataları sert bir dille yüzüne vurdu, tek bir kelimeyle de olsa affetme umudu vermedi. Kraliçe onun bu katı soğukluğunun karşısında şaşkına dönerek gözyaşlarına boğuldu ve kusurlarını haklı göstermeye ve olanları açıklamaya çalıştı. Ama Moray, kız kardeşini suçlayan bu hain, çatık kaşlarla susuyor, susuyor ve susuyordu; bu suskunluğuyla çaresizlik içindeki kadında, sanki daha kötü bir haber gizliyormuş korkusu uyandırmak istiyordu.

Moray, kız kardeşini bütün gece bu korku cehenneminin ateşinde bıraktı; akıttığı güvensizlik zehri, kraliçenin içinin derinliklerine kadar işlemiş olmalıydı. Dış dünyada olup bitenlerden habersiz olan bu hamile kadın –yabancı ülke elçilerinin ziyareti yasaklanmıştı– kendisini bekleyen şeyin ne olduğunu bilmiyordu: Cinayetle itham edilmek ya da yargılanmak mıydı, onursuzluk ya da ölüm müydü? Bütün geceyi uykusuz geçirdi. Sabah yataktan kalktığında direnci tamamen kırılmıştı. Moray artık yumuşak tavırlarla yaklaşıyordu. Kız kardeşinin kaçma ya da yabancı ülkelerle anlaşma girişiminde bulunmadığı takdirde, özellikle de Bothwell'den uzak durması durumunda, tüm dünya önünde onurunu kurtarabileceğini –Moray bunu kuşkulu bir ses tonuyla söyledikkatli bir şekilde ona ima etti. Bu korkutucu umut ışığı bile çaresizlik içinde kıvranan bu kadını biraz canlandırmaya yetmişti. Üvey kardeşinin kollarına atıldı, kral naipliğini üstlenmesini rica etti, bunun için ona yal-

vardı. Ancak o zaman oğlunun güven içinde olacağını, ülkenin iyi idare edileceğini ve kendisinin de bütün bu tehlikelerden kurtulacağını söyledi. Bunun için sürekli yalvardı. Sırf kraliçenin kendi eliyle vermesini sağlamak için buralara kadar gelen Moray, naipliği kabul etme lütunda bulunmadan önce, kız kardeşini şahitler huzurunda kendisine yalvarttı. Moray artık memnuniyetle geri dönebilirdi, Mary Stuart da biraz teselli bulmuştu çünkü iktidar gücü üvey kardeşinin elinde olduğu sürece, bu mektupların bir sır olarak kalacağını ve onurunun bütün dünya önünde korunmuş olacağını umut edebilirdi.

Ama güçsüzlere merhamet yoktur. Moray iktidarı acımasız ellerine geçirir geçirmez, ilk işi kız kardeşinin geri dönüşünü ebediyen engellemek olacaktı: Kral naibi olarak taht üzerinde hak iddia eden bu can sıkıcı kadının ahlaki yönden işini bitirmesi lazımdı. Tutukluluk halinin kaldırılıp serbest bırakılması artık söz konusu değildi, aksine Mary Stuart'ı sürekli hapiste tutmak için her şey yapıliyordu. Moray, kraliçenin onurunun korunacağını hem kız kardeşine hem de Elisabeth'e söz verdiği halde, Mary Stuart'ın Bothwell'e yazdığı küçük düşürücü mektupların ve sonelerin gümüş kutudan çıkartılarak 15 Aralık'ta İskoçya parlamentosunda okunmasına, mektupların birbirleriyle karşılaştırılmasına ve bunların, kraliçenin elyazısıyla yazılmış olduğu yönünde karar alınmasına izin verdi. Dört piskopos, on dört rahip, on iki kont, on beş lord, aralarında kraliçenin birçok yakın dostunun da bulunduğu otuzdan fazla küçük asilzade, bu mektup ve sonelerin doğruluğunu namus ve şerefleri üzerine teyit ettiler; kraliçenin dostları da dahil olmak üzere tek bir karşı ses yükselerek –çok önemli bir olgu– mektupların doğruluğundan kuşku duyduklarını söylemedi. Böylelikle oyunun ilk bölümü mahkeme sahnesine konuldu; kraliçe sessizce tebaasının karşısında mah-

kemeye çıkarılmış oluyordu. Soyluların isyanı, kraliçenin esir alınması gibi son aylarda yapılan kanun dışı davranışların hepsi mektuplar okunduktan sonra haklı bulundu; kraliçenin, meşru kocasının öldürülmesine *art and part*, yani bilerek ve fiilen katıldığı için bu trajik geleceği hak ettiği özellikle vurgulandı ve “onun suçlu olduğu, eylemin gerçekleşmesinden önce ve sonra cinayetin başfaily olan Bothwell’e bizzat yazdığı mektuplarla ve cinayetin hemen ardından yaptığı o onursuz evlilikle kanıtlandığı” söylendi. Ayrıca Mary Stuart’ın suçlu olduğunu bütün dünyanın öğrenmesi, saygın ve dürüst lordların yalnızca ahlak kaygısıyla isyan ettiklerini bilmeleri için, mektupların birer kopyaları bütün yabancı saraylara gönderildi. Böylece katil damgası vurulan kraliçe herkes tarafından dışlanmış oluyordu. Moray ve lordlar, Mary Stuart’ın, alnındaki bu kırmızı damgayla, suçlu başına artık hiçbir zaman taç takılmasını isteyemeyeceğini umuyorlardı.

Ama Mary Stuart, kraliçeliğin kendi hakkı olduğuna o kadar inanıyordu ki, hiçbir hakaret ya da hiçbir utanç onun onurunu kıramaz, onu küçük duruma düşüremezdi. Kraliyet tacını taşımış ve kutsal yağ ile kutsanmış başını, alnına sürülen hiçbir damganın lekeleyemeyeceğini düşünüyordu, Hiçbir söz ve hiçbir emir bu başı öne eğdiremezdi. Her türlü haktan mahrum edilip küçük bir kaderi yaşamaya zorlanmış olsa da, yıkılmıyor, tersine daha büyük bir kararlılıkla yeniden ayağa kalkıyordu. Böylesine güçlü bir irade uzun süre kilitli kapılar arkasında tutulamaz; o bütün duvarları yıkar, bütün engelleri aşar. Onu zincire bile vursalar, zincirleri öyle bir kuvvetle çekip sarsar ki, bütün duvarlar ve yürekler dehşetle titrer.

ON ALTINCI BÖLÜM

Özgürlüğe Veda

1567 yazından 1568 yazına kadar

Bothwell trajedisinin bu karanlık sahnelerini ancak Shakespeare gibi bir büyük şair böylesine mükemmel bir şekilde ölümsüzleştirebilirdi; Loch Leven Kalesi'ndeki epiloğun yumuşak, romantik ve dokunaklı sahnesini ise Shakespeare'den daha az önemli bir başka şair olan Walter Scott tasvir etmiştir. Ancak bu, Mary Stuart dramını çocukluğunda ya da gençliğinde okuyanların ruhunda tarihsel gerçekten daha gerçek bir iz bırakmıştır. Çünkü bazı ender ve olağanüstü durumlarda güzel bir efsane gerçeğe üstün gelebilir. Ateşli ve heyecanlı gençlik yıllarımızda bu sahneleri ne kadar sevdik, onları birer resim gibi kalbimize nasıl işledik, ruhumuzu merhamet ve acıma duygusuyla nasıl da doldurduk! Çünkü buradaki romantik duygulanmanın bütün unsurlarını eserin konusunda da aynen bulabiliyoruz: suçsuz bir prensesi gözaltında tutan zalim muhafızlar, onun onurunu lekeleyen iftiracılar, düşmanlarının acımasızlığını gizemli bir güçle tatlılığa dönüştüren, erkeklerin kalplerini coşturarak şövalyeler gibi yardıma koşma isteği uyandıran genç, sevecen ve güzel bir prenses. Konusu gibi sahne dekoru da romantik: sevimli bir gölün tam ortasında karanlık bir kale. Prens, buğulu gözleriyle tepedeki terastan, dağları ve ormanlarıyla, yoksulluğuyla ve sevimliliğiyle güzel

ülkesi İskoçya'yı seyrediyor; uzaklardan Kuzey Denizi'nin dalgalarının uğultusu geliyor. İskoç halkının kalbinde var olan bütün şairane duygular, sevgili kraliçelerinin bu duygulu ânında adeta kristalleşerek toplanmıştır. Böyle bir efsane tüm mükemmelliğiyle bir defa yaratıldı mı, artık bütün bir ulusun ruhuna bir daha silinmeyecek şekilde kazınır. Her kuşak onu yeniden anlatır ve yeniden yaşar, tıpkı sararıp solmayan bir ağaç gibi her yıl yeniden çiçek açar ve bu yüce gerçeğin yanında kanıt olarak sunulan kâğıttan belgeler cılız kalır ve önemsenmez çünkü bir defa güzel olarak yaratılan bir şey, güzelliği sayesinde hakkını hep korur. Sonradan olgunlaşıp her şeye kuşkuyla bakar olduktan sonra, bu duygu yüklü efsanenin arkasındaki gerçeği aramaya çalışacak olursak, bu tıpkı bir şiirin içeriğini soğuk ve kuru bir nesir halinde yazıyormuşuz gibi kabul edilmesi mümkün olmayan ruhsuz bir şey olur.

Ama her efsanenin tehlikeli yanı, olayın yalnızca etkileyici yanlarını anlatmak uğruna gerçek trajediyi gizlemesidir. Mary Stuart'ın Loch Leven'daki esareti hakkında yazılan duygu yüklü balad da, onun en gerçek, en içten ve en insani acılarından söz etmez. Walter Scott, bu duygulu prensesin vaktiyle kocasının katilinden hamile kaldığını anlatmayı özellikle unutmuştur; oysa onun küçük düşürülüp onurunun kırıldığı o korkunç aylarda çektiği en büyük, en dayanılmaz acısı gerçekte bu idi. Çünkü karnında taşıdığı çocuk, beklenen tarihten önce dünyaya gelecek olursa, o zaman doğanın şaşmaz takvimi, kraliçenin kendisini Bothwell'e ne zaman teslim ettiğini acımasızca hesap edip ortaya koyabilirdi. Tabii, günü ve saati belli olmayabilir ama her durumda âdet ve geleneklere uygun düşmeyen bir tarihte, ya zina ile ya da kraliçenin duygularına hâkim olamayıp kendisini kaybettiği bir zamanda olmuştur; belki de öldürülen kocası-

nın yasını tuttuğu günlerde, Seton Sarayı'nda ya da saraydan saraya yaptıkları tuhaf yolculuklar sırasında ya da muhtemelen çok daha önce, kocası hayattayken olmuştur – neresinden bakarsan bak, hepsi de birbirinden daha rezil ve daha utanç verici olasılıklar. İskoçya kraliçesinin Bothwell'den beklediği çocuğun doğum tarihinin, takvimsel olarak onun bu canice tutkusunun başlangıç tarihini bütün dünyaya duyuracağı düşünülürse, o zaman çaresizlik içinde kıvranan bu kadının çektiği işkence çok daha iyi anlaşılmış olur.

Fakat bu sırrın üstündeki perde hiçbir zaman kalkmamıştır. Loch Leven'a getirildiği zaman Mary Stuart'ın hamileliğinin ne kadar ilerlemiş olduğunu, vicdani korkularından ne zaman kurtulduğunu, çocuğunu canlı mı yoksa ölü mü doğurduğunu kesin olarak bilmiyoruz; bu yasak aşkın meyvesi ortadan kaldırıldığı zaman kaç hafta ya da kaç aylıktı, onu da tam olarak bilmiyoruz. Bu noktada her şey karanlıkta kalmaktadır, her şey olasılıklardan ibarettir; çünkü bütün belgeler birbirini yalanlamaktadır; fakat şurası kesin ki, Mary Stuart'ın, çocuğunu doğurduğu tarihi karartması için çok geçerli nedenleri vardı. Yazdığı hiçbir mektupta tek kelimeyle de olsa –bu da kuşku uyandıracak bir durum– Bothwell'in çocuğundan söz etmemiştir. Mary Stuart'ın özel sekreteri Nau tarafından kaleme alınan rapora göre –ki bu raporun yazılmasına kraliçenin kendisi şahsen nezaret etmiştir– gününden önce ve yaşama şansı bulunmayan bir ikiz çocuk dünyaya getirmişti, evet gününde önce, belki de pek de tesadüf sayılamayacak kadar gününden önce diye tahminde bulunabiliriz çünkü kapatıldığı hapis haneye özellikle eczacısını da yanında götürmüştü. Doğruluğu yine tam olarak kanıtlanamayan bir başka versiyona göre bir çocuk, bir kız çocuğu doğurmuş ve bu çocuk gizlice Fransa'ya kaçırılmış ve orada, bir manastırda, kraliyet ailesine mensup

bir çocuk olduğu anlaşılmadan ölmüştür. Ama bu bilinmezlik karşısında hiçbir tahmin ve hiçbir söylenti yardım etmez, bu noktada gerçekler sonsuza dek karanlıkta kalacaktır. Kraliçenin bu en son sırrının anahtarı Loch Leven Gölü'nün derinliklerine gömülmüştür.

Loch Leven Kalesi'nde nöbet tutan muhafızların, Mary Stuart'ın onuru için bu kadar tehlikeli bir sırrı, yani onun gayrimeşru çocuğunun doğumunun ya da erken doğumunun tarihinin karartılmasına yardım ettikleri gerçeğı, romantik efsanenin bize karanlık bir şekilde gösterdiği gibi, bunların hain birer zindan bekçisi olmadığına işaret etmektedir. Loch Leven'da Mary Stuart'ın teslim edildiğı Lady Douglas, otuz yıldan daha fazla bir süre önce babasının sevgilisi olmuş ve V. James'e, en büyükleri Moray kontu olmak üzere altı çocuk doğurmuştu; daha sonra Loch Leven Kontu Douglas'ın sevgilisi olan bu kadın, onunla evlenmeden önce, ona da yedi çocuk doğurmuştu. Tam on üç defa doğum sancısı çekmiş ve ilk çocukların meşru sayılmaması yüzünden kendisi de acılı günler geçirmiş bir kadın olarak, Mary Stuart'ın acısını ve sıkıntısını herkesten daha iyi anlayabilirdi. Onun katı yürekli bir kadın olduğı iddiaları birer masal ve uydurmadan ibaret olsa gerek. Bu nedenle Lady Douglas'ın tutuklu kraliçeye saygın bir konuk gibi davrandığını düşünmek gerekir. Mary Stuart kaledeki bütün daireleri kullanıyor, aşçısı, eczacısı yanında bulunuyordu, dört ya da beş kadın hizmetine verilmişti, kalenin içinde özgürlüğü hiçbir bakımdan kısıtlanmamıştı, hatta av partilerine katılmasına bile izin verildiğı tahmin ediliyor. Acıma duygusu ve duygusallıktan uzak durup olaya tarafsız bir gözle bakmaya çalışılırsa, Mary Stuart'a burada son derece anlayışlı davranıldığı söylenebilir. Çünkü sonuç itibarıyla bu kadın –romantizm bize bunu unut-

turuyor– kocasının öldürölmesinden üç ay sonra onun katiliyle evlenerek çok büyük bir sorumsuzluk örneği verdiği için suçludur ve günümüzün mahkemeleri onu, belki ruhsal durumunun bozukluğu ya da iradesinin tamamen başka birinin elinde oluşu gibi hafifletici sebeplerle cinayete ortaklık etme suçundan beraat ettirebilirdi. Neden olduğu skandal yüzünden ülkesinde huzursuzluk yaratan ve bütün Avrupa'yı kızdıran bu kadının, bir süre zorunlu dinlenmeye tabi tutulması, sadece ülkesi için değil, kendisi için de iyi olacaktı. Çünkü yalnızlık içinde geçireceği bu haftalar boyunca bu öfkeli kadına, aşırı derecede gerilmiş olan sinirlerini yatıştırmak, duygularını pekiştirmek ve Bothwell'in başını döndürüp elinden aldığı iradesini yeniden kazandırmak için bir fırsat verilmiş oluyordu; Loch Leven'da geçen bu esaret günleri, bu gözü kara kadını aslında birkaç ay için en büyük tehlikeden, kendi huzursuzluğundan ve sabırsızlığından kurtarmış oluyordu.

Mary Stuart'ın bu romantik esaretini, suç ortağının ve sevgilisinin esaretiyle karşılaştırdığımız zaman, yaptığı bütün bu çılgınca şeylerden sonra bunun çok hafif bir ceza olduğunu söylemek gerekir. Çünkü yazgı Bothwell'e çok daha farklı davranmıştır! Kanun dışı ilan edilen bu adam, verilen bütün sözlere ve vaatlere rağmen lordlar çetesi tarafından denizden ve karadan, her taraftan kovulmuş, başını getirene bin İskoç altını ödöl konulmuştu. Bothwell bu ödöl için İskoçya'daki en iyi dostunun bile kendisini ele vereceğini ve satacağını biliyordu. Ama bu gözüpek adamı ele geçirmek pek de kolay değildi: Önce son bir direnişte bulunmak üzere bütün *borderer*'lerini toplamaya çalıştı, sonra lordlara karşı savaş çıkarmak için Orkney Adalarına kaçtı. Ama Moray dört gemiyle onun peşinden adaya gitti ve kovalanan Bothwell, ceviz kabu-

ğunu andıran sefil bir gemiyle açık denizde dümen kırarak canını zor kurtardı. Ama fırtınaya yakalandı. Yalnızca sahil korumaya hizmet eden bu tekne, parçalanmış yelkenleriyle Norveç'e doğru sürükleniyordu. Ancak yolda bir Danimarka savaş gemisi tarafından durduruldu. Bothwell, yakalanıp İskoçya'ya iade edilmemek için kimliğini gizlemeye çalıştı. Mürettebattan kaba saba bir elbise tedarik etti, aranılan İskoçya kralı olmaktansa bir deniz korsanı sanılmayı tercih ediyordu. Ama sonunda tanındı, oradan oraya sürüklendi, Danimarka'da bir süre özgür kaldı, artık kurtulmuş gibiydi. Ama İntikam Tanrıçası Nemesis bu ateşli kadın avcısına hiç ummadığı bir anda ulaştı: Vaktiyle evlenme vaadiyle baştan çıkardığı Danimarkalı bir kadın kendisine karşı dava açılmasını isteyince, durumu birden kötüleşti. Bu arada Kopenhag'da hangi cinayetle suçlandığı hakkında daha ayrıntılı bilgi edinilince, o andan itibaren celladın satırı başının üstünde sallanmaya başladı. Diplomatik kuryeler bir oraya bir buraya vızır vızır gidip geliyordu. Moray ve ondan daha çok Kraliçe Elisabeth, Mary Stuart'a karşı ifade verecek bir baştanık bulmak için onun iade edilmesini istiyorlardı. Ama Mary Stuart'ın Fransız akrabaları, Danimarka kralının bu çok tehlikeli tanığı teslim etmemesi için gizli gizli girişimlerde bulunuyordu. Bothwell'in tutukluluk hali gittikçe daha da zorlaşıyordu ama zindan onun intikamdan kurtuluşu için hâlâ tek şansıydı. Savaşta yüzlerce düşmana yalnız başına karşı koyabilecek güce ve cesarete sahip olan bu adam, zincire vurulup İskoçya'ya gönderilmekten ve orada kral katili olarak akla gelebilecek en kötü işkencelere tabi tutulup idam edilmekten gece gündüz korkuyor olmalıydı. Sürekli olarak bir hapishaneden ötekisine naklediliyor, kapatıldığı hücre gittikçe daha da küçülüyor, sanki tehlikeli bir hayvanmış gibi daha kalın ve daha sağlam kilitli demir kapılar ve duvarların arkasın-

da tutuluyordu; Bothwell, artık kendisini ancak ölümün kurtaracağını biliyordu. Düşmanlarının korkulu rüyası, kadınların sevgilisi olan bu güçlü ve kuvvetli adam, korkunç bir yalnızlık ve çaresizlik içinde haftalar, aylar ve yıllar geçiriyor, onun dev gibi vücudu diri diri çürüyor ve yok oluyordu. Ama bütün gücünü ve kuvvetini düşüncesizce harcayan, hayatını sınırsız bir özgürlük içinde yaşayan, tarlalar üzerinde çılgınca at koşturarak avlanan, adamlarını toplayıp düşmanlarına karşı savaşmaya giden, gittiği her ülkede kadın avcılığı yapan ve tinsel konulardan zevk almasını bilen bu ele avuca sığmaz adam için, soğuk, sessiz ve karanlık duvarlar arasında geçen bu korkunç yalnızlık ve hareketsizlik, hayatı anlamsız kılan bu kahredici boşluk, en kötü işkenceden de, ölümden de beterdi. İlgili raporların bildirdiğine göre Bothwell –bunlar inanılmaya değer bilgiler– kudurmuş gibi kapatıldığı hapishanenin demir parmaklarına saldırmış ve sonunda aklını yitirerek sefil bir şekilde ölmüştür. Mary Stuart için işkence ve ölüm acısı çekenlerden hiçbiri, onun çok sevdiği bu adam kadar aşkının günahını böylesine uzun ve korkunç bir şekilde ödememiştir.

Acaba Mary Stuart, Bothwell'i hâlâ düşünüyor muydu? Aradaki uzaklığa rağmen o çılgınca bağımlılık sihri etkisini hâlâ devam ettiriyor muydu yoksa bu sıcak bağ sessizce ve yavaş yavaş çözülüyor muydu? Bunu bilen yok. Kraliçenin hayatındaki pek çok şey gibi bu da bir sır olarak kalmıştır. Sürpriz olan şey, Mary Stuart'ın lohusa yatağından kalkar kalkmaz, annelik yükünden kurtulur kurtulmaz, kadın olarak yine eskisi gibi çevresindekileri büyülemeye ve yine huzursuzluk saçmaya başlamış olmasıydı. Üçüncü defa olmak üzere yine genç bir adamı yazgısının çemberi içine almıştı.

Bir şeyi yeniden tekrarlamak ve dile getirmek zorundayız: Mary Stuart'ın bize intikal eden ve genellikle orta

sınıf ressamı tarafından yapılan resimleri, onun gerçek karakterini tanımamıza imkân vermiyor. Bütün bu ressamı çizdikleri soğuk ve sığ portreleriyle onun sadece sevimli, sakin, sıcak ve yumuşak yüzünü yansıtıyor ama hiçbirisi bu tuhaf kadını özel kılan cinsel cazibesini hissettiremiyor. Mary Stuart kendine özgü çok özel ve kadınca gücünü çevresine yayıyor ve herkesi büyülüyor olmalıydı çünkü her yerde, hatta düşmanlarının arasında bile kendisine yeni yeni dostlar ediniyordu. Nişanlılık ve evlilik döneminde ve dul kaldığı dönemde, çıktığı her tahtta ve kapatıldığı her hapishanede çevresinde sempati yaratmasını, bulunduğu ortamı yumuşatmasını ve sevimli kılmasını biliyordu. Loch Leven'a gelir gelmez muhafızlarından genç birini, Lord Ruthven'i o kadar yumuşatmıştı ki, lordlar onu saraydan hemen uzaklaştırmak zorunda kalmışlardı. Ama Lord Ruthven sarayı terk etmez, kraliçe bu sefer de başka bir delikanlıyı, Loch Leven'lı Lord Douglas'ı kendisine hayran bırakmıştı. Birkaç hafta sonra muhafızlık görevi yapan kadınlardan birinin oğlu onun için her şeyi yapmaya hazır olduğunu söylemiş ve gerçekten de Mary Stuart'ın kaşışı sırasında en sadık ve en özverili yardımcısı olmuştu.

Bu delikanlı sadece bir yardımcı mıydı? Genç Douglas bu tutukluluk ayları içinde kraliçe için muhafızlıktan daha fazla bir şey değil miydi? Onun bu ilgisi gerçekte şövalyelere yakışır biçimde ve platonik olarak mı kalmıştı? Bunu bilmek mümkün değil. Ama Mary Stuart, bu genç adamın kendisine olan zaafından en iyi şekilde yararlanmış, hile ve rol yapmaktan da kaçınmamıştı. Ama bir kraliçe kişisel cazibesinin dışında her zaman başka etkileyici özelliklere de sahiptir: Onun üstünden güç elde etmek düşüncesi, karşısına çıkan her insan üzerinde bir mıknatıs etkisi bırakır. Görünüşe göre Mary Stuart da

–burada yalnızca olasılıklar ileri sürülebilir, iddialar değil– genç Douglas’ın gururu okşanan annesini, kendisine daha anlayışlı davranmasını sağlamak için oğluyla evlenebileceğini söyleyerek kandırmıştı çünkü muhafızlık işi gittikçe gevşiyor ve Mary Stuart sonunda bütün kararlılığıyla tasarladığı işe kalkışabiliyordu: Kaçıp kurtulma işine.

25 Mart’ta yaptığı ilk girişim, çok iyi planladığı halde başarısızlıkla sonuçlandı. Her hafta çamaşırcı kadınlardan biri, birkaç başka hizmetçiyle birlikte bir bota bindirilip karşı kıyıya ve oradan da yine bu tarafa götürülüp getiriliyordu. Douglas bu çamaşırcı kadını ikna etmeyi başardı ve kadın, elbiselerini kraliçeyle değiştirmeyi kabul etti. Mary Stuart sırtında hizmetçinin kaba saba elbisesi, tanınmamak için yüzüne çektiği kalın bir peçeyle, sarayın çok iyi korunan kapısından dışarı çıkmayı başardı. Botla göle açılır açılmaz, Douglas atlarla karşı sahilde kendisini bekleyecekti. Tam bu sırada botu kullanan ekipten biri, bu peçeli, narin yapılı çamaşırcı kıza dokunmak, onunla flört etmek istedi. Güzel olup olmadığını görmek için yüzündeki peçeyi yukarı kaldırmaya çalıştı. Mary Stuart bunun üzerine biraz telaşlanıp incecik, narin ve bembeyaz elleriyle peçesini sıkı sıkı tuttu. Ama asil görüntüsü, zarafeti, tırnaklarının bir çamaşırcı kıza yakışmayacak kadar bakımlı oluşu onu ele verdi. Bot personeli hemen alarm verdi ve kraliçe sahile doğru kürek çekmelerini emrettiyse de, onu hapishaneye geri götürdüler.

Olay hemen yukarıya bildirildi ve bunun üzerine denetim sertleştirildi. Georges Douglas’ın bir daha saraya girmesi yasaklandı. Ama bu onu kraliçenin yakınında olmaktan ve onunla bağlantı içinde bulunmaktan alıkoyamadı; sadık bir haberci olarak kraliçenin taraftarlarına

haberler getiriyordu. Gerçi şaşılacak bir durum ama kraliçe sürgün edilip cinayet işlemekle itham edildiği halde, bir yıllık Moray yönetiminden sonra yeniden taraftar kazanmaya başlamıştı. Lordlardan bazıları, özellikle de Huntly ile Seton –Moray’e besledikleri nefret yüzünden– kraliçeye mutlak bir bağlılık gösteriyorlardı. Ama ne tuhaf ki Mary Stuart, en büyük yardımını ve desteği şimdiye kadar en amansız düşmanları olan Hamilton’lardan görüyordu. Gerçekte Hamilton’larla Stuart’lar arasında kökleri çok eskilere dayanan bir düşmanlık vardı. Stuart’lardan sonra en güçlü ailelerinden biri olan Hamilton’lar, İskoçya’nın kraliyet tacını Stuart’ların taşımasını hiçbir zaman onaylamamışlar ve bu tacı kendi klanları için istemişlerdi. Oysa şimdi Mary Stuart’la evlenmek suretiyle içlerinden birine bu tacı giydirip onu İskoçya’nın hükümdarı ilan etme olasılığı belirmişti. Hemen harekete geçerek –politikanın ahlaki değerlerle hiçbir ilgisi yoktur– daha birkaç ay önce katil damgası vurup idamını istedikleri kadının tarafına geçiverdiler. Mary Stuart’ın bir Hamilton’la evlenme fikrini (Bothwell’i bu kadar çabuk mu unuttu?) ciddiye aldığını kabul etmek pek mümkün görünmüyor. Evlenme önerisini özgür kalma kaygısıyla kabul etmiş olsa gerek. Aynı şekilde evlenme sözü verdiği George Douglas –çaresizlik içinde kıvranan bu kadının cüretkâr ikiyüzlülüğü– bu işte haberci rolünü oynamış ve girişilecek harekette belirleyici bir görev üstlenmişti. 2 Mayıs’ta kaçış için her şey hazırды, aklın yerine cesaretin geçerli olduğu yerde, Mary Stuart asla başarısız olmazdı.

Bu kaçış, romantik bir kraliçeye yakışacak kadar romantik oldu: Mary Stuart ile Georges Douglas, saray çalışanları arasında sevilen bir uşak olarak hizmet eden William Douglas adlı bir çocuğu yardım etmesi için kazandılar ve bu açığözlü uyanık çocuk görevini çok iyi

yaptı. Loch Leven Kalesi'nin sıkı düzenine göre, dışarıya açılan bütün kapıların anahtarları, hep birlikte yenilen akşam yemeği sırasında bir güvenlik önlemi olarak yemek masasının üstüne, saray yöneticisinin yanına bırakılıyordu, o da bunları geceleri yanına alıyor ve yastığının altında saklıyordu. Ama yemek esnasında bile bu anahtarları gözünün önünden, elinin altından ayırmak istemiyordu: Bu kocaman demir anahtarlar bu sefer de masanın üzerinde, önünde duruyordu. Yemek servisi yapılırken bu uyanık delikanlı saray yöneticisinin önünde duran anahtarların üstüne çabucak bir peçete attı. Kendilerine bolca şarap sunulan saray sakinleri, hiçbir şeyden habersiz sohbet ederlerken, genç Douglas, yemek masasının toplanması sırasında kimseye fark ettirmeden peçeteyle birlikte anahtarları da aldı. Sonra her şey önceden planlandığı gibi hızla devam etti; Mary Stuart hizmetçilerden birinin elbiselerini giydi, genç delikanlı önden koşarak kapıları açtı ve kimse takip edemesin diye kapıyı arkalarından kapatıp anahtarları da göle attı. Douglas önceden gölün kenarına gidip tüm kayıkları birbirine bağlamıştı. Kendi kayığına binip bunlarla birlikte göle açıldı. Artık takip edilmeleri mümkün değildi. Şimdi hızlı hızlı kürek çekerek bindikleri kayığı bu ılık mayıs gecesinin karanlığında karşı kıyıya ulaştırması gerekiyordu. Orada George Douglas ve Lord Seton elli atlı adamıyla kendilerini bekliyordu. Kraliçe hiç tereddüt etmeden hemen kendisine tahsis edilen bir atın üstüne atladı ve Hamilton'ların sarayına varıncaya kadar tüm gece boyunca dörtnala koşturdu. İçinde yanan özgürlük ateşiyle birlikte eski cesareti de yeniden canlanmıştı.

İşte Mary Stuart'ın, genç ve ateşli bir delikanlının hayranlığı ve bir oğlan çocuğunun özverisi sayesinde çevresi derin sularla çevrilmiş bir adadan kaçış öyküsünü işleyen ünlü balad budur. Fırsatınız olursa, bunu bütün

romantizmiyle Walter Scott'un ilgili eserinden bir defa daha okuyunuz. Kronikçiler bu olay hakkında biraz daha sakin düşünüyorlar. Onlar, Mary Stuart'ın korumalığını yapan katı tutumlu Lady Douglas'ın bu kaçış olayından, anlatıldığı ve sunulduğu gibi pek de habersiz olmadığını söylüyorlar, onlara göre bu güzel öykü, nöbetçilerin göz yummalarını ve geç harekete geçmelerini mazur göstermek için sonradan uydurulmuştur. Fakat efsaneler, eğer güzellerse, yıkılıp yok edilmemelidirler. Mary Stuart'ın yaşamındaki bu son romantik akşamın ışığı neden karartılsın ki? Çünkü ufukta karanlık gölgeler belirmeye başlamıştı. Bir serüven artık sona eriyordu; bu genç ve yürekli kadın son bir kere daha içindeki güzel duyguları harekete geçiriyor ve aşkı yaşıyordu.

Mary Stuart bir hafta sonra altı bin kişilik bir ordu toplamıştı. Sanki üstündeki bulutlar bir defa daha dağılıyor ve başının üstünde talih yıldızları gibi bir süre daha parlıyordu. Sadece Huntly'ler, Seton'lar ve eski yol arkadaşları gelmemişlerdi onu karşılamaya, sadece Hamilton'ların klanları hizmetine koşmamışlardı, şaşılacak bir durum ama İskoçya soylularının çok büyük bir kısmı; sekiz kont, dokuz piskopos, on sekiz lord ve yüzün üzerinde baron, kraliçenin yanında yer almışlardı. Şaşılacak bir durum diyoruz ama buna şaşırmamak gerekir çünkü İskoçya'da soyluların kendisine karşı isyan etmediği bir hükümdar hiçbir zaman olmamıştır. Moray'ın sert yönetimi, lordları isyan ettirmişti: Yüz defa da suçlu olsa, aşağıladıkları kraliçelerini bu sert kral naibine karşı yine de tercih ediyorlardı. Yabancı ülkeler de kaçırılıp kurtarılan kraliçenin konumunu iyice sağlamlaştırmışlardı. Fransız elçisi, meşru kraliçeye saygılarını sunmak üzere onu ziyarete gitmişti. Elisabeth, "kurtuluşuyla ilgili sevindirici haber üzerine" özel elçisini göndermişti. Hapishanede

geçen bir yıl içinde Mary Stuart'ın konumu daha da güçlenmiş, gelecek için daha umut verici olmuştu. Ama yaşamı boyunca her zaman yürekli ve atılgan bir kadın olan kraliçe, bu sefer sanki kötü bir duyguya kapılmış gibi silahlı mücadeleyle bir sonuca ulaşmaktan kaçınıyor, kardeşiyle sessiz sakin anlaşmayı tercih ediyordu. Eğer Moray kız kardeşine krallığın küçük ve cılız bir parıltısını lütfederse, zorlu sınavlardan geçen bu kadın ona bütün iktidarı bırakmaya hazırdı. Bothwell'in çelik gibi iradesinin çelikleştirdiği o eski güç –gelecek günler bunu gösterecektir– kırılmış gibiydi; bütün kaygılardan ve sıkıntılardan, bütün acılardan ve düşmanca saldırılardan sonra artık sadece tek bir şey istiyordu: özgürlük, barış ve huzur. Ama Moray iktidarı paylaşmayı kesinlikle düşünmüyordu. Onun iktidar hırsı ile Mary Stuart'ın iktidar hırsı aynı babanın çocukları olmalarından ileri geliyordu ve bazı iyi kalpliler, Moray'ın bu kararlı tutumuna destek oluyorlardı. İngiltere Kraliçesi Elisabeth, Mary Stuart'a tebriklerini gönderirken, Kraliyet Başbakanı Cecil de, Mary Stuart'ın ve İskoçya'daki Katolik partinin faaliyetine son vermesi için Moray'e baskı yapıyordu. Ve Moray fazla tereddüt etmedi: Bu inatçı kadın özgür olduğu sürece, İskoçya'da huzur ve sükûnun olmayacağını biliyordu. Ayrıca İskoçya'nın asi lordlarıyla hesaplaşmak ve onlara unutamayacakları bir ders vermek istiyordu. Her zamanki enerjisiyle, bir gece içinde, sayı bakımından Mary Stuart'ın ordusundan daha az ama daha iyi eğitilmiş ve disiplinli bir ordu topladı. Daha fazla askerî güç ihtiyacı duymadan Glasgow'dan hareket etti. Ve 13 Mayıs'ta Langside'da, kraliçe ile kral naibi arasında, yani erkek kardeşle kız kardeş, Stuart'la Stuart arasında kesin bir hesaplaşma oldu.

Langside Savaşı kısa sürdü ama belirleyici oldu. Car-

berry Hill'deki gibi öyle uzun tereddütler ve görüşmelerle başlamadı; Mary Stuart'ın atlı birlikleri hemen düşmanın üzerine saldırdılar. Ama Moray yerini iyi seçmişti, düşman birlikleri tepeye tırmanıncaya kadar şiddetli bir ateşle dağıtıldı ve bir karşısaldırıyla tüm hatları yarıldı. Üç çeyrek saat sonra her şey bitmişti. Kraliçenin son ordusu, bütün toplarını ve üç yüz ölüyü geride bırakarak darmadağınık oldu ve çılgınca kaçmaya başladı.

Mary Stuart çarpışmayı bir tepenin üzerinden seyretmişti; her şeyini kaybettiğini fark eder etmez, hızla tepeden aşağıya doğru koştu, hemen bir atın üstüne atladı ve az sayıdaki atlının eşliğinde dörtnala koşturarak oradan uzaklaştı. Düşmana karşı direnmeyi aklından bile geçirmedi, müthiş bir panik onu bütününüyle etkisi altına almıştı. Durup dinlenmeden, atını çılgınca koşturarak çayırlikları ve bataklıkları geçti, ormanları ve tarlaları aşarak bütün gün koşturmaya devam etti, aklında tek bir düşünce vardı: Sadece canını kurtarmak! Daha sonra Lorraine kardinaline yazdığı bir mektupta şöyle diyordu:

Hakaretlere, iftiralara, esarete, açlığa, soğuğa ve sığağa katlandım, nereye gideceğimi bilmeden, yemeden içmeden ve durup dinlenmeden kaçtım ve bu arada tam doksan iki mil yol kat ettim. Açık arazide yatmaya, ekşi süt içmeye, ekmek bulamayıp yulaf kırması yemeye mecbur oldum. Yardıma koşacak bir kadın bulamadığım için üç geceyi bir baykuş gibi dağlarda geçirdim.

Ve Mary Stuart, halkının hafızasında işte bu son günlerdeki görüntüsüyle, yaman bir at binicisi, kahraman ve romantik bir kadın olarak kalmıştır. Bugün İskoçya'da onun zaafı ve çılgınlıkları unutulmuş, tutkusu yüzünden işlediği günahları mazur görülmüş, affedilmiştir. Geride sadece tek bir resim kalmıştır: Issız saraya hapsedilen

sessiz ve sevimli bir kadın, özgürlüğünü kurtarmak için ağzından köpükler saçan bir ata binip gece yarısı dörtnala koşturan, korkup düşmanlarına teslim olmaktansa, bin defa ölüme meydan okuyan yürekli bir at binicisi. Mary Stuart yaşamı boyunca üç defa geceleyin atına binip kaçmıştı: Birincisinde Darnley'le birlikte Holyrood'dan kaçmıştı, ikincisinde erkek elbiseleriyle Borthwick Sarayı'ndan Bothwell'e, üçüncüsünde ise Douglas'la birlikte Loch Leven Kalesi'nden kaçmıştı. Üç kere de özgürlüğünü ve tacını kurtarmıştı. Ama şimdi canını zor kurtarabiliyordu.

Langside'daki savaştan üç gün sonra Mary Stuart, deniz kıyısındaki Dundrennan Manastırı'na vardı. Ülkesinin toprakları burada sona eriyordu. Onu kaçan bir av hayvanı gibi krallık topraklarının en uç sınırına kadar kovalamışlardı. Dünün kraliçesi için artık bütün İskoçya krallığında güvenilir bir yer kalmamıştı, geri dönmesi mümkün değildi; Edinburgh'da John Knox ve çapulcuların alayı ve hakareti, rahiplerin nefreti ve belki de teşhir direği ya da ateşte yakılma tehlikesi onu bekliyordu. Son ordusu bozguna uğratılmış, son umudu da tükenmişti. Zor bir seçim anı gelip çatmıştı. Arkasında, dönüş yolları kapalı kaybolmuş bir ülke, önünde bütün yabancı ülkelere gidebileceği uçsuz bucaksız bir deniz vardı. İsterse buradan Fransa'ya İngiltere'ye ya da İspanya'ya gidebilirdi. Fransa'da büyümüşü, orada dostları ve akrabaları vardı, orada onu seven pek çok insan, onun hakkında şiirler yazan şairler ve ona eşlik eden soylular vardı. Bu ülke onu bir keresinde bağrına basmış, ona büyük bir törenle ihtişam içinde taç giydirmişti. Ama bu yüce krallığın kraliçesi olarak orada yücelerin en yücresi olarak kabul edildiği için yırtık pırtık elbiselerle ve lekelenmiş onuruyla bir dilenci, bir ricacı gibi geri dönemezdi. Kindar bir İtalyan olan Caterina de' Medi-

ci'nin alaylı gülüşünü görmek istemiyor, herhangi bir sadaka almak ya da kendisini bir manastıra kapattırmak istemiyordu. İspanya'nın donuk suratlı kralı Felipe'ye kaçmak da onur kırıcı olurdu: Bu yobaz saray, Bothwell'le bir Protestan rahibin önünde evlendiği ve bu putperest rahibin kutsamasını kabul ettiği için kendisini hiçbir zaman affetmeyecekti. Aslında geriye tek bir seçenek kalıyordu ki, o da seçenek değil, bir zorunluluktu: İngiltere'ye sığınmak! Tutukluluğunun o umutsuz günlerinde Elisabeth kendisini yüreklendirerek "İngiltere kraliçesine gerçek bir dostu olarak her zaman güvenebileceği" haberini göndermemiş miydi? Kraliçe olarak kendisini yeniden tahta çıkarmayı vaat etmemiş miydi? Elisabeth, beslediği kardeşçe duygularının bir nişanesi olması için kendisine bir yüzük göndermemiş miydi?

Ama bir defa talihsizliğe uğrayan birinin eli her seferinde yanlış zara uzanır. Bütün önemli kararlarında olduğu gibi Mary Stuart yaşamının bu en önemli kararında da acele etti ve daha önceden bir güvence almadan Dundrennan Manastırı'ndan Elisabeth'e şöyle bir mektup yazdı:

Yaşadığım felaketlerin büyük bir kısmını sanırım öğrenmişsinizdir, canım kardeşim. Ama bugün beni sana yazmaya mecbur bırakan şey, henüz senin kulağına varamayacak kadar yenidir. Bunun için sana kısaca bildirmem gerekir ki, tebaam arasında en çok güvendiğim ve en yüksek mevkilere getirdiğim bazı soylular bana karşı silaha sarıldılar ve bana onursuzca davrandılar ve ağır hakaretler ettiler. Ama bu toprakların mutlak efendisi Walter, beklenmedik bir şekilde beni içinde bulunduğum korkunç esaretten kurtardı. Fakat o günden sonra bir savaş kaybettim ve bana bağlı adamlarımın önemli bir kısmının bu savaşta gözlerimin önünde öldüğünü gördüm. Ve ben şimdi kendi ülkemin topraklarından sürüldüm ve öyle

çaresiz bir duruma düştüm ki, Tanrı'dan başka ancak senin lütfuna güveniyorum. İşte bu nedenle canım kardeşim, sana bütün dertlerimi anlatabilmek için huzuruna kabulümü rica ediyorum.

Aynı zamanda Tanrı'nın sana her türlü mutluluk ve esenlik bahşetmesini, bana da sabır ve teselli vermesini dilerim, buna da her şeyden önce seninle, senin sayende ulaşacağımı umuyorum ve bunun için sana yalvarıyorum. İngiltere'ye güven duymamı sağlayan bir olayı hatırlatması için majesteleri kraliçeye, vaat edilen dostluğun ve yardımın bir nişanesi olarak bu mücevheri gönderiyorum. Seni seven kardeşin M.R.

Mary Stuart, geleceğini sonsuza dek belirleyecek olan bu satırları, sanki kendi kendisini kandırmak istiyormuş gibi aceleyle yazıvermişti. Sonra mektubu mühürleyip yüzükle birlikte zarfın içine koydu ve her ikisini de atlı bir haberciye teslim etti. Ama mektup zarfının içinde sadece bir yüzük değil, bütün yazgısı da saklıydı.

Artık zarlar atılmıştı. Mary Stuart 16 Mayıs'ta küçük bir balıkçı kayığına bindi, Solway Körfezi'ni geçti ve Carlisle adlı küçük bir liman şehrinin yakınında İngiliz topraklarına ayak bastı. Yazgısının belirlendiği bu günde henüz yirmi beşinde bile değildi ama gerçek yaşamı daha şimdiden sona ermişti. Dünyanın kendisine sunduğu en büyük duygusal coşkuyu yaşamış, büyük acılar çekmiş, en yüksek mevkilere ulaşmış ve derin uçurumlara yuvarlanmıştı. Kısacık ömründe muazzam bir ruhsal gerilim içinde bütün çelişkileri yaşamış, iki koca gömmüş, iki krallık kaybetmiş, hapisane hayatıyla tanışmış, cinayetin karanlık yollarında yürümüş ama her defasında yeniden dirilip tahtın ve tacın basamaklarını gururla yeniden çıkmıştı. Bütün bu haftaları ve yılları alevler içinde geçirmişti, bu alevler o kadar kızgın, o kadar yakı-

cıydı ki, yansıması yüzyılları aydınlatmaya devam ediyor. Ama bu yangın şimdi sönüyor ve varlığının en önemli kısmını da yok ediyordu: Geriye sadece bu muhteşem ateşin artığı, cüruf ve kül kalmıştı. Artık Mary Stuart kendi kendisinin bir gölgesi gibi yazgısının karanlığına yürüyordu.

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Bir Ağ Örülüyor

16 Mayıs-28 Nisan 1568

Mary Stuart'ın İngiltere'ye geldiğine dair haberi Elisabeth'in tam bir şaşkınlıkla karşıladığından kuşku duymamak gerekir. Çünkü bu davetsiz konuk onu çok zor bir duruma sokmuştu. Kuşkusuz bu son bir yıl içerisinde kraliçelik dayanışmasıyla Mary Stuart'ı isyancı tebaasına karşı korumaya çalışmıştı. Coşkulu bir dille –gerçi kâğıt her zaman ucuzdur ve verilen kibar sözler, ihtiyatlı bir kalemin ucundan kolayca kayar– ilgisini, dostluğunu ve sevgisini bildirmişti. Coşkuyla, ne yazık ki çok büyük bir coşkuyla her koşulda kendisine bir kardeş gibi güvenebileceğini söylemişti. Ama Elisabeth, Mary Stuart'ın hiçbir zaman İngiltere'ye gelmesini istememiş, hatta tam tersine yıllardan beri herhangi bir karşılaşma olasılığından hep kaçınmıştı. Ama şimdi bu can sıkıcı kadın, birdenbire İngiltere'ye gelmiş bulunuyordu, hem de kısa zaman öncesine kadar göğsünü gere gere, gerçek kraliçesi benim diye övündüğü İngiltere'ye. Önceden sormadan, davet edilmeden ve rica etmeden çıkıp gelmiş ve ilk sözü, kendisine mecazi anlamda yapılmış bir vaadi, dostluk vaadini hatırlatmak olmuştu. Mary Stuart yazdığı ikinci mektupta Elisabeth'in kendisini kabul etmek isteyip istemeyeceğini söz konusu bile etmeden, sanki doğal hakkıymış gibi ondan şunları talep ediyordu: “Beni bir an

önce aldırmanızı rica ediyorum. Çünkü şu an içinde bulunduğum durum, değil bir kraliçenin, sıradan bir kadının bile dayanamayacağı kadar kötü. İlk gün tarlaların ve ormanların arasından altmış mil yol kat ederek kurtardığım hayatımdan başka hiçbir şeyim kalmadı. Eğer benim bu büyük talihsizliğim karşısında bana acır, merhamet gösterirseniz –ki bunu umuyorum– içinde bulunduğum durumu bizzat görürsünüz.”

Merhamet; Elisabeth’in kapıldığı ilk duygu gerçekten de bu oldu. Kendisini tahttan düşürmek isteyen bu kadının, parmağını bile oynatmaya gerek kalmadan tahttan düşmüş olması, gururlu Elisabeth’i çok ama çok sevindirmiş olmalıydı. Vaktiyle gururundan yanına yaklaşılmayan ama şimdi önünde diz çöken bu kadını yeniden ayağa kaldırmak, koruyucusu ve destekçisi olarak onu kollarına alabilmek tüm dünyanın gözünde ne müthiş bir görüntü olacaktı! Bunun için doğru bir içgüdüyle hareket ederek iktidardan düşmüş bu kadını yüce kalplilik gösterip sarayına davet etti: Fransız elçisi raporunda bu konuda şunları yazıyordu: “Duyduğuma göre Kraliçe Elisabeth, kraliyet meclisinde bütün gücüyle İskoçya kraliçesinin tarafını tutmuş ve onu, bugün içinde bulunduğu duruma göre değil, onur ve şanına yakışır bir şekilde karşılayıp ağırlamak istediğini herkese duyurmuştur.” Dünya tarihi için taşıdığı sorumluluğun tam anlamıyla bilincinde olan Elisabeth, verdiği sözün arkasında durmaya karar vermişti. Eğer daha sonra bu birdenbire oluşan isteğine uymuş olsaydı, hem Mary Stuart’ın hayatını hem de kendi onurunu kurtarmış olurdu.

Ama Elisabeth bu işte yalnız değildi. Yanında çelik mavisi gözlü, soğuk bakışlı Cecil vardı ve bu adam hiçbir ihtirasa kapılmadan siyasi satranç tahtasında peş peşe hamleler yapıyordu. En küçük bir baskıdan bile etkilenen bu tez canlı kadın, temkinli düşünerek bu sert mi-

zaçlı ve soğukkanlı uyanık adamı yanına almıştı. Her türlü sanatsal etkinliklerden uzak, her türlü romantik duygulardan yoksun olan Cecil, doğasındaki püritenlik ruhuyla, Mary Stuart'ın tutkulu ve denetlenemez halinden nefret ediyor, koyu bir Protestan olarak bu Katolik kadından iğreniyordu; ayrıca -kişisel notları da bunu doğruluyor- Darnley'nin öldürülmesine yardım ettiğinden ve suç ortaklığı yaptığından kesin olarak emindi. Bu nedenle hemen Elisabeth'e koşuyor ve ondan, yardım için uzattığı eli geri çekmesini istiyordu. Çünkü yıllardan beri bulunduğu her yerde kargaşa yaratan bu kendini beğenmiş doyumsuz kadınla işbirliği yapmakla İngiltere hükümetinin çok büyük yükümlülük altına gireceğini bir politikacı olarak çok iyi görüyordu. Mary Stuart'ı Londra'da krallara layık bir törenle karşılamak, onun İskoçya krallığı üzerindeki hak iddiasını kabul etmek anlamına gelirdi ve bu durum İngiltere'ye, Kral Naibi Moray'e ve onu destekleyen lordlara karşı Mary Stuart'a silah ve para yardımı yapmak sorumluluğunu yüklerdi. Cecil'in buna hiç niyeti yoktu çünkü lordları silaha sarılmaya asıl kendisi teşvik etmişti. Onun için Mary Stuart Protestanlığın ezelî düşmanıydı, İngiltere için en büyük tehlikeydi ve öyle de kalacaktı. Cecil, Kraliçe Elisabeth'i bu büyük tehlikeye karşı ikna etmeyi başardı; İngiltere kraliçesi, kendi soylularının İskoçya kraliçesini kendi topraklarında büyük bir itibarla karşıladıklarını biraz canı sıkılarak öğrendi. Katolik lordların en kudretlisi olan Northumberland, Mary Stuart'ı kendi şatosuna davet etmiş, Protestan lordların içinde en etkili olan Norfolk ise onu ziyarete gitmişti. Her ikisi de adeta esir kraliçenin büyüüne kapılmışlardı; Elisabeth doğası gereği her şeyden kuşkulanan ve kadın olarak kendi kendisini delice beğenen bir kraliçe olduğu için, kendisini gölgede bırakacak ve ülke yönetiminden memnun olmayanlar

tarafından memnuniyetle İngiltere tahtına aday gösterilebilecek bir prensesi sarayında konuk etmek gibi saygın bir düşünceden kısa bir süre sonra vazgeçti.

Elisabeth'in insani duygularından uzaklaşması ve Mary Stuart'ı sarayına kabul etmek ya da ülkeden kovmak konusunda karar vermesi için sadece birkaç günün geçmesi yeterli olmuştu. Ama Elisabeth herhangi bir durum karşısında düşüncesini açıkça söyleyip öyle hareket etmiş olsaydı, herhalde Elisabeth olmazdı. İnsani ilişkilerde olduğu gibi siyasi ilişkilerde de ikiyüzlülük en üzüntü verici davranış biçimidir çünkü insanları şaşırtır, dünyayı huzursuz eder. Elisabeth'in İskoçya kraliçesine karşı işlediği büyük suçu işte böyle başladı. Yıllardan beri düşlediği zaferi yazgı, avucunun içine koyuvermişti: Şövalyelik yeteneğinin aynası olarak kabul gören rakibi, kendisi elini bile oynatmadan rezil ve utanç verici bir duruma düşmüş, tacını ele geçirmek isteyen bu kraliçe, kendi tacını da kaybetmişti, meşru vâris olduğunu hissettirerek kendisine hava atan bu kadın şimdi karşısında duruyor ve kendisinden yardım bekliyordu. Elisabeth şimdi iki şey yapabilirdi: İngiltere'nin büyük kalplilik gösterip her kaçağa bahşettiği sığınma hakkını, rica ettiği için ona da bahşetmek ve böylece İskoçya kraliçesini önünde diz çöktürüp küçük düşürmek ya da siyasi kaygılarla ülkesinde kalmasına izin vermemek. Her iki davranış biçimi de hak ve adaleti savunan kutsal taca yakışmazdı. Yardım talebinde bulunan birini ya kabul edersiniz ya da reddedersiniz. Ama her türlü hak ve adalet anlayışına zıt bir şey vardır ki, o da yardım isteyen bir kimseyi hileyle memlekete çekip onu isteğine aykırı olarak zorla alıkoymaktır. Kraliçe Elisabeth'in, Mary Stuart'ın İngiltere'den ayrılma talebini geri çevirmesinin, onu hileyle ve yalanla, haince vaatlerle ve gizli zorbalıklarla ülkesinde tutmasının ve zaten mağlup olmuş ve onuru kırılmış bir kadını

adice esir alarak çaresizliğin ve suçun karanlık yollarına itmesinin hiçbir bahanesi ve hiçbir mazereti olamazdı.

Hak ve hukukun açıkça, haince ve sinsice ihlal edilişi, Elisabeth'in kişiliğine dair öyküde her zaman karanlık bir leke olarak kalacaktır ve bu durum daha sonra onayladığı mahkûmiyet ve idam kararından daha az affedilir bir şey değildir. Çünkü Mary Stuart'ın zorla esir alınmasını haklı kılacak en küçük bir bahane bile yoktur. Napoléon –bu bazen karşı örnek olarak gösterilmiştir– Ballerophon'a kaçıp İngiliz konukseverliğine sığınmak istediğinde, İngiltere onun bu isteğini patetik bir oyun sayıp reddedebilirdi. Çünkü o zaman her iki ulus, yani İngiltere ve Fransa arasında savaş hali vardı, Napoléon düşman ordularının komutanıydı ve çeyrek yüzyıl boyunca sürekli İngiltere'nin can damarına kastetmişti. Ama İngiltere ile İskoçya arasında savaş değil, tam bir barış havası hüküm sürüyordu, Elisabeth ve Mary Stuart yıllardan beri ilk defa birbirlerine karşı kardeşim ve dostum ifadelerini kullanmışlardı. Mary Stuart, Elisabeth'e sığındığı zaman, dostluklarının simgesi olarak parmağındaki yüzüğü gösterebiliyor ve ona, “yeryüzünde hiç kimse seni benim kadar candan dinlemeyecektir” şeklindeki sözlerini hatırlatıyordu. Ayrıca Elisabeth'in, İngiltere'ye sığınan bütün İskoç tebaalarına; Moray'e, Morton'a, Rizzio'nun ve Darnley'nin katillerine, işledikleri büyük suçlara rağmen sığınma hakkı tanıdığını ve kendisinin de bu haktan yararlanmak istediğini ileri sürebilirdi. Ve üstelik Mary Stuart İngiltere'ye kraliyet tahtı üzerinde hak iddia etmek için değil, bu ülkede sessiz sakin yaşaması ya da, eğer Elisabeth bunu uygun görmezse, Fransa'ya gitmesine izin vermesi gibi mütevazı bir istekle gelmişti. Kuşkusuz Elisabeth, İskoçya kraliçesini esir almak için hiçbir haklı gerekçesinin olmadığını biliyordu. Hatta kendisinin yazdığı bir notun (*Pro Regina Scotorum*) ka-

nıtladığı gibi, Cecil de bunun farkındaydı. Notunda, "Ona yardım etmemiz gerekir çünkü ÷lkemize kendi isteğiyle ve kraliçeye duyduğu güvenle gelmiştir," diye yazıyordu. O halde her ikisi de İskoçya kraliçesine böyle büyük bir haksızlık yapmaya kesinlikle haklarının olmadığı vicdanlarının derinliklerinde hissediyorlardı. Ama siyasetçinin görevi zor durumlarda bahaneler bulmak ve kaçamak yollar aramak, hiçlikten bir şey çıkarmak ve bir şeyden hiçlik yaratmak değil midir? Kaçak kraliçeyi alıkoymak için ortada gerçek bir sebep olmadığına göre o sebebi bulmak, Mary Stuart, Kraliçe Elisabeth'e karşı suç işlemediğine göre onu suçlu kılmak lazımdı. Ama bunu dikkatlice yapmak gerekiyordu; çünkü dış dünya bütün olup bitenleri dinliyor ve gözetliyordu. Bu savunmasız kadının üstüne yavaşça ve sinsice bir ağ atmak ve bu ağı, o fark edinceye kadar, yavaş yavaş örmek gerekiyordu. Mary Stuart –çok geç olarak– kendisini bundan kurtarmaya çalıştığında, her çırpınışta ağa daha da sıkı dolaşmış olacaktı.

Bu ağa dolama ve kandırma işine büyük bir incelik ve nezaketle başlandı. Elisabeth'in en kibar soylularından ikisi, Lord Scrope ve Lord Knollys alelacele –ne ince bir düşünce!– Mary Stuart'ın onur kavalieri olarak Carlisle'a gönderildi. Ama onların gerçek misyonları karanlık olduğu kadar çok yönlüydü; Elisabeth adına zarif konuşunu selamlayacaklar, tahttan indirilen kraliçeye uğradığı felaketten dolayı üzüntülerini ifade edecekler ama aynı zamanda da kafası karışıp yabancı sarayları yardıma çağırmasın diye bu gergin kadını sakinleştirecekler, onu oyalayacaklardı. Ama asıl görevleri gizliydi: Zaten esir konumundaki bu kadını dikkatli bir şekilde gözlem altında tutmak, bütün ziyaretleri yasaklamak, mektuplarına el koymak. Nitekim aynı gün Carlisle'a elli kişilik bir muhafız kıtası gönderilmiş olması bir rastlantı değildir. Ayrıca

Scrope ve Knollys, Mary Stuart'ın söylediği her şeyi hemen Londra'ya bildirmekle yükümlüydüler. Çünkü Londra artık fiili bir biçim alan bu alıkoyma olayına sonradan bir kılıf hazırlayabilmek için, Mary Stuart'ın kendisini herhangi bir biçimde ele vermesini dört gözle ve sabırsızlıkla bekliyordu.

Lord Knollys bu casusluk işini en iyi şekilde başardı. Mary Stuart'ın en somut ve en canlı karakter tasvirlerinden birini onun yetenekli kalemine borçluyuz. Bu kadının bütün enerjisini topladığı nadir anlarda, en akli başındaki erkekleri bile saygı göstermeye ve hayranlık duymaya zorladığını her defasında yeniden görmek mümkündür. Sir Francis Knollys, Cecil'e yazdığı bir mektupta konuyla ilgili olarak şöyle diyordu: "Kuşkusuz Mary Stuart çok mükemmel bir kadın çünkü hiçbir yağcılığa kanmıyor ve dürüst saydığı bir kimsenin söylediği hiçbir açık söz onu incitmiyor." Lord Knollys, kraliçenin verdiği yanıtlarla belagat sahibi bir dili ve akıllı bir kafası olduğunu gösterdiğini söylüyor, "samimi cesaret"ini, "liberal kalbi"ni ve sıcak davranışını övüyordu. Ama aynı zamanda bu kadının çılgın gururunun içini nasıl yiyip bitirdiğini, onun "en çok susadığı şeyin zafer olduğunu, ancak mal mülk gibi bu dünyanın kendisine sunduğu her türlü serveti değersiz bulup hor gördüğünü" de fark etmişti. Her şeyden kuşkulanan Elisabeth'in, rakibinin karakterini tasvir eden bu sözleri hangi duygularla okuduğu ve kalbinin ve elinin ne kadar çabuk katılaştığı kolayca tahmin edilebilir.

Ama Mary Stuart'ın da hassas bir kulağı vardı. Elisabeth'in gönderdiği elçilerin dostça başsağlığı dilemeleri ve saygı gösterilerinin hiç de inandırıcı olmadığını, bu iki adamın sırf kendisinden bir şey gizlemek için bu kadar ateşli ve dostça konuştuklarını hemen fark etmişti. Nitekim hakkındaki bütün ithamlardan aklanma-

dıkça Elisabeth'in kendisini kabul edemeyeceğini acı bir ilaç gibi yavaş yavaş, damla damla ve komplimanlarla tatlandıra tatlandıra bildirdiler. Londra, Mary Stuart'ı kraliçeden uzak tutmak ve alıkoymak konusundaki açık ve katı niyetini bir ahlak perdesiyle maskelemek için bu arada bu boş bahaneyi bulmuştu. Ama Mary Stuart ya kendisine kurulan bu tuzağı gerçekten görmemişti ya da bu geciktirme kararının arkasındaki hainliği anlamamış gibi görünmek istiyordu. Büyük bir heyecanla kendisini savunmaya ve aklamaya hazır olduğunu, "ama bunu sadece kendisiyle aynı düzeyde gördüğü bir insanın, yani İngiltere kraliçesinin huzurunda" yapacağını bildirdi. "Bu iş ne kadar çabuk olursa o kadar iyi olur, hayır, hatta hemen şimdi gidip güvenle Elisabeth'in kollarına atılmak istiyorum," diye de ekledi. "Hakkında ileri sürülme-ye cüret edilen bu onur kırıcı iftiraları çürütmek ve kendi şikâyetlerini bildirmek üzere daha fazla ayrıntıya gerek olmadan hemen Londra'ya kabulünü" rica etti. Ve Kraliçe Elisabeth'e, kuşkusuz sadece ona çok güvendiğini ve onun yargıçlığını memnuniyetle kabul edeceğini bildirdi.

Elisabeth bundan daha fazlasını duymak istememişti. Mary Stuart'ın kendisini savunma ve aklama işini prensip olarak kabul etmiş olmasıyla İngiltere'ye konuk olarak gelen bu kadını mahkeme huzuruna çıkarmak için gerekli olan ilk kancayı böylece eline almış oluyordu. Kuşkusuz bu herkesin dikkatini çekecek ani bir hamleyle olamazdı, aksine olanlardan az da olsa kuşkulanan bu kadının dünyayı vaktinden önce ayağa kaldırmaması için yavaş yavaş ve dikkatlice yapılmalıydı; Mary Stuart'ın onurunu ayaklar altına alıp işini bitirecek kesin operasyona başlamadan önce, neşterin altına kendiliğinden ve itiraz etmeden yatması için onun önce güzel vaatlerle uyutulması gerekirdi. Bu nedenle Elisabeth ona bir mektup yazdı. Mektubunda

kullandığı dil, bakanlar kurulunun toplanıp Mary Stuart'ın hapis kararını onayladığını bilmeyen birini gerçekten çok duygulandırır. Kraliçe Elisabeth'in Mary Stuart'ı kabul etmeyi reddetme kararı adeta pamuğa sarılmış gibi sunuluyordu. Bu ikiyüzlü kadın şöyle yazıyordu:

Madam, hakkınızda yapılan bütün suçlamalara karşı huzurumda kendinizi savunmak istediğinizi lordlarımdan Herries aracılığıyla öğrenmiş bulunuyorum. Ah, sevgili madam, sizi aklayacak sözleri duymayı yeryüzünde hiç kimse benim kadar isteyemez, onurunuzu size geri kazandıracak yanıtları kimse benim kadar can kulağıyla dinleyemez. Ama sizin davanız için kendi saygınlığımı tehlikeye atamam. Açıkça ifade etmem gerekirse, herkes, tebaanızın sizi suçladığı şeyleri görmem için gözümü açacağım yerde, daha çok sizin davanızı savunduğumu, sizi korumak istediğimi düşünüyor."

Ama bu rafine ret yanıtını çok daha rafine bir kandırma numarası takip ediyordu. Elisabeth, Mary Stuart'a resmen söz vererek –bu satırların altını özellikle çizmek gerekir– şöyle diyordu:

Ne tebaanızın ne de danışmanlarımin vereceği herhangi bir tavsiyenin, beni size zarar verecek ya da onurunuzu lekeleyecek bir davranışta bulunmaya zorlayacağına bir kraliçe olarak söz veriyorum.

Elisabeth'in mektubu gittikçe daha aldatıcı, daha manidar bir biçim alıyor:

Beni görmenize izin veremeyişim size tuhaf geliyor olabilir. Ama lütfen kendinizi benim yerime koyun. Hakkınızdaki suçlamalardan beraat edip aklanırsanız, o zaman sizi büyük bir onurla karşılayacağım ama o zamana kadar bunu yap-

mam. Ancak ondan sonra, Tanrı huzurunda yemin ederim ki, yeryüzünde benden daha iyi niyetli bir insan olmayacak ve ben bunu bütün dünyevi mutlulukların en başında sayacağım.

Bunlar kuşkusuz teselli edici, sıcak, yumuşak ve insanın sinirlerini yatıştıran sözlerdi. Ama içinde kuru ve sert bir şey saklıydı. Çünkü Mary Stuart'a bu haberi getiren elçi ona, Elisabeth'in huzuruna çıkarak kendisini aklamasının kesinlikle söz konusu olamayacağını, aksine İskoçya'da olup bitenlerin usulüne uygun olarak inceleneceğini ama bunun "görüşme yapmak" gibi daha onurlu bir isim altında gizleneceğini anlatma talimatını da almıştı.

Yargılama, inceleme, mahkeme kararı gibi sözcükler karşısında Mary Stuart'ın gururu, tıpkı kızgın bir demirle dokunulmuş gibi birden sarsıldı. Öfkesinden boşalan gözyaşlarıyla hıçkırarak: "Tanrı'dan başka bir yargıcım yok, kimse beni yargılamaya teşebbüs edemez. Kim olduğumu biliyorum, temsil ettiğim makamın bana tanıdığı hakları biliyorum. Kardeşim İngiltere kraliçesinin davamda hakemlik yapmasını, tamamıyla kendi isteğimle ve ona karşı duyduğum güvenle teklif ettiğim doğrudur. Ama yanına gitmeme izin vermek istemiyorsa bu nasıl mümkün olacak?" Kendisini ülkesinde alıkoymakla Elisabeth'in hiçbir şey kazanamayacağını –bu söz ne kadar doğru çıkmıştır!– tehditkâr bir şekilde ilan ediyordu. Mary Stuart bunun üzerine kalemi eline aldı ve sinirli bir dille ona şu yanıtı verdi: *Hélas*¹ madam, haksız yere suçlanıyoruz diye şikâyetle bulunanları şahsen dinlediği için bir prensin kınandığını nerede gördünüz?

1. (Fr.) Ah. (Ç.N.)

Buraya hayatımı kurtarmak için geldiğimi sanmayınız, madam –beni ne İskoçya ne de dünya reddetti– ben buraya sadece onurumu kurtarmak, destek bulmak ve beni suçlayan sahtekârları cezalandırmak için geldim, kendi düzeylerinde biriymişim gibi onların sorularını yanıtlamak için değil. Bu adamları huzurunuzda itham edebilmek için sizi bütün hükümdarlar arasında en yakın akrabam ve *perfaicte Amye*¹ olarak seçtim. Çünkü bir kraliçenin onurunun iadesi için size başvurmasını en büyük onur sayacağınızı sanıyordum.

O kraliçe, İskoçya'daki hapishaneden *quasi en un autre*² burada alıkonulmak için kaçmamıştır. Mary Stuart mektubunda, bütün insanların Elisabeth'ten beklediği şeyi, yani kesin bir tavır takınmasını bekliyordu, yani ya yardım etmesini ya da özgürlüğünü istiyordu. Elisabeth'e karşı haklılığını *de bonne voglia*³ kanıtlamak istiyordu; ama bunu, elleri bağlı olarak getirilmedikleri müddetçe tebaasına karşı açılacak bir davada yapması mümkün değildi. Kraliçeliğin Tanrı'nın kendisine bir lütfu olduğuna inandığı için tebaasıyla aynı düzeyde tutulmayı reddediyor, buna razı olmaktansa, ölmeyi tercih ederim, diyordu.

Mary Stuart'ın bu bakış açısını hukuksal bakımdan yürütmeye imkân yoktu. Gerçekten de İngiltere kraliçesi, İskoçya kraliçesi üzerinde hiçbir hakka sahip değildi, yabancı bir ülkede işlenen bir cinayet hakkında inceleme ve soruşturma yaptıramaz, yabancı bir hükümdarla tebaası arasındaki anlaşmazlığa karışamazdı. Elisabeth bunu çok iyi biliyordu ve bunun için de Mary Stuart'ı sağlam ve sarsılmaz pozisyonundan uzaklaştırmak ve

1. (Fr.) En iyi arkadaşım. (Y.N.)

2. (Fr.) Deyim yerindeyse bir yabancı gibi. (Y.N.)

3. (İt.) Seve seve. (Y.N.)

mahkemenin kaygan zeminine çekmek için sinsi çabalarını bir kat daha artırıyordu. Söylediğine göre durumun aydınlatılmasını bir yargıç olarak değil, Mary Stuart'ın dostu ve kardeşi olarak istiyormuş. Sevgili kuziniyle yüz yüze gelmek ve onu tekrar İskoçya tahtına çıkarmak için bunun mutlaka yapılması gerekiyormuş ve en büyük amacı da buymuş. Elisabeth, İskoçya kraliçesini sarsılmaz konumundan uzaklaştırmak için ona vaat üzerine vaatlerde bulunuyor, iftiraya uğrayan bu kadının suçsuzluğundan bir an bile kuşku duymadığını, mahkemenin Mary Stuart'la hiçbir ilgisinin olmadığını, sadece Moray ve öteki asiler aleyhine dava açılması gerektiğini söylüyordu. Bir yalanı başka bir yalan izliyordu. İnceleme sırasında Mary Stuart'ın onurunu lekeleyecek hiçbir şeyin kesinlikle söz konusu edilmeyeceğini vaat ediyordu. (Bu vaadini nasıl yerine getirdiği daha sonra görülecektir.) Ve inceleme nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, Mary Stuart'ın kesinlikle kraliçe olarak kalacağını söyleyerek görüşmeyi yürüten temsilciyi kasten kandırıyordu. Ama Elisabeth İngiltere kraliçesi olarak sorumluluğunu yerine getireceği konusunda Mary Stuart'a şeref ve namus sözü verirken, Hükümet Başkanı Cecil boş durmuyor, başka yollardan yürüyordu. Moray'ı incelemeye ve soruşturmaya ikna etmek için, kız kardeşinin tekrar tahta çıkarılmasının kesinlikle söz konusu olmayacağını söyleyerek onu gizlice sakinleştirmeye çalışıyordu – görüldüğü gibi, iki taraflı zeminde oynanan hokkabazlık oyunu sadece içinde yaşadığımız yüzyılın keşfettiği siyasi bir oyun değildir.

Mary Stuart çok geçmeden bu kirli oyunun farkına vardı. Elisabeth'in kendisini kandırmasına pek izin vermesede, sevgili kuzininin gerçek niyeti hakkında fazla bir şey de bilmiyordu. Kendisini savunuyor, direniş gösteriyor, kâh tatlı kâh acı mektuplar yazıyor ama Londra, boynuna attığı ilmiği gevşetmiyor, aksine yavaş yavaş çe-

kiyor ve daha da geriyordu. Psikolojik baskıyı artırmak için kavgı çıkardığı, sunulan önerileri reddettiği sürece, şiddet bile uygulanacağını göstermek için bazı önlemler alınmaya başlandı. Rahatını sağlayan olanaklar azaltıldı, İskoçya'dan gelen ziyaretçileri kabul etmesi yasaklandı, geziye çıkışlarında kendisine yüz kadar atlı eşlik etmeye başladı. Ve Mary Stuart günün birinde beklenmedik bir emirle sarsıldı: Carlisle'dan ve hiç olmazsa uzaklara özgürce bakabildiği ve belki de dost bir kayığın gelip kendisini kaçıracağını düşlediği sahilden, ülkenin içlerine, Yorkshire'daki iyi tahkim edilmiş Bolton Sarayı'na, çok sağlam, çok sevimli ve çok gösterişli bir daireye nakledilecekti. Kuşkusuz bu acımasız emir de balla tatlandırılmış, yırtıcı pençe haince kadife ayaklarının arkasına saklanmıştı: Mary Stuart'a Elisabeth'in bu nakil kararını sevgili İskoçya kraliçesinin yakınında olduğunu bilmek ve mektuplaşmalarını kolaylaştırmak kaygısıyla aldığı anlatıldı. Bolton Sarayı'nda "daha neşeli, daha özgür bir hayat sürecektir ve düşmanları tarafından gelebilecek her türlü tehlikeye karşı daha iyi korunmuş olacaktır". Mary Stuart kendisine gösterilen bu kadar sevgiye kanacak kadar saf bir kadın değildi, oyunu kaybettiğini bildiği halde hâlâ kendini savunuyor ve karşı çıkmaya devam ediyordu. Ama artık ne yapabilirdi ki? İskoçya'ya geri dönemezdi, Fransa'ya geçmesine izin verilmiyordu, dış görünüşü gittikçe kötüleşiyordu: Yabancı ekmeği yiyor, Elisabeth'ten ödünç aldığı elbiseleri giyyordu. Yapayalnız kalmıştı, bütün gerçek dostlarından uzak tutuluyordu, rakibinin tebaasının bile çevresini kuşattığı talihsiz kadının dayanma gücü giderek daha da azalıyordu.

Ve Mary Stuart sonunda –tabii Cecil bunu çok iyi hesaplamıştı– Elisabeth'in sabırsızlıkla beklediği büyük hatayı işledi, dikkatsiz bir ânında hakkında inceleme yapılmasını kabul etti. Bu onun en büyük ve en affedilmez

hatası oldu çünkü işlediği bu hatayla Elisabeth'in kendisini yargılayamayacağı, özgürlüğünü elinden alamayacağı, bir kraliçe ve konuk olarak yabancı bir hakem kurulu kararına boyun eğmeyeceği gibi çürütülmesi imkânsız görüşünden uzaklaşmış oluyordu. Ama Mary Stuart'ın cesareti her zaman kısa ve ateşli ani patlamalar halinde ortaya çıkıyordu, bir kraliçe için olması gereken güçlü irade ve dayanma gücü onda yoktu. Ayağının altındaki zeminin kayıp gittiğini görünce, boş yere birtakım koşullar ileri sürmeye çalıştı ve hakkında inceleme yapılmasını ağzından kaçırdıktan sonra, kendisini uçurumun derinliklerine iten kola sarılmak istedi. 28 Haziran'da Elisabeth'e yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Sizin sözünüz üzerine yapamayacağım tek bir şey yoktur çünkü sizin onurunuzdan ve kraliçelik sadakatinizden hiçbir zaman kuşku duymadım." Ama kendisini kayıtsız şartsız teslim eden birine, hiçbir sözün, hiçbir ricanın yardımı olamaz. Zafer hakkını ister ve bu hak mağlup olan için her zaman bir haksızlıktır. *Vae victis!* Vay mağlup olanlara!

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

Ağ Daralıyor

Temmuz 1568-Ocak 1569

Mary Stuart “tarafsız bir mahkeme”nin kurulmasına razı olduğunu düşüncesizce ağzından geçirir kaçırır kaçırılmaz, İngiltere hükümeti bunun taraflı bir mahkeme olması için elinden gelen her şeyi yapmaya başladı. Lordlar topladıkları her türlü kanıtlarla şahsen hâkim karşısına çıkabilirlerken, Mary Stuart’a ancak iki mutemet tarafından temsil edilme hakkı tanınmıştı; kraliçenin asi lordlara karşı ithamlarını sadece uzaktan ve aracılar vasıtasıyla yapmasına izin verilirken, lordlar açıkça, serbestçe konuşabiliyorlar ve gizli planlarını uygulamaya koyabiliyorlardı – Mary Stuart, İngiltere kraliçesinin bu ikiyüzlülüğü yüzünden daha ilk baştan itibaren saldırıdan savunmaya geçmek zorunda bırakıldı. Verilen bütün güzel vaatler birer birer ve sessizce tartışma masasının altına atılıyordu. Yargılama bitip aklanmadan Mary Stuart’ı huzuruna kabul etmeyi onuruyla bağdaştıramayacağını söyleyen Elisabeth, asi Moray’i hiçbir rahatsızlık duymadan kabul ediyordu. Mary Stuart’ın “onuru”nu korumaktan artık söz edilmiyordu. Gerçi sanık sandalyesine oturtmak niyeti hâlâ haince gizleniyor –dış ülkelere karşı tedbirli davranmak gerekirdi– ve lordların isyanlarından dolayı adalet önünde “hesap vermek” zorunda oldukları söyleniyordu. Ama ikiyüzlü Elisabeth’in lordlar-

dan hesap sormasının anlamı, İskoçya kraliçesine karşı neden silaha sarıldıklarının gerekçelerini anlatmalarını sağlamaktı. Böylece onlardan Kral Darnley'nin öldürülmesi olayını açmaları isteniyordu; bu sağlanırsa, dava kendiliğinden Mary Stuart'ın aleyhine dönecekti. Lordlar kraliçeyi suçlayacak yeterli kanıtlar sunacak olurlarsa, o zaman Londra'da İskoçya kraliçesini içeride tutmaya devam etmek için gerekli olan hukuksal nedenler bulunmuş ve Mary Stuart'ın mazur görülemez tutukluluk hali bütün dünya önünde haklı gösterilmiş olurdu.

Ama bir kandırmaca olarak düşünülen bu mahkeme –ki buna mahkeme demek adaletle hakaret etmek demektir– hiç beklenmedik bir anda Elisabeth ve Cecil'in arzu ettiklerinden tamamen farklı bir komediye dönüştü. Çünkü birbirlerini itham etmeleri için yuvarlak masanın önüne getirilen taraflar, ellerindeki belgeleri ve kanıtları mahkemeye sunma konusunda nedense pek hevesli görünmüyorlardı, her iki taraf da neden böyle yaptıklarını çok iyi biliyordu. Çünkü –bu yüce mahkemenin tuhaf tarafı da budur zaten– itham edilenler kadar itham edenler de aynı davanın suç ortaklarıydılar, Darnley cinayetine her iki taraf da katıldığı halde, bu nazik olay karşısında sessiz kalmayı tercih ediyorlardı. Eğer Morton, Maitland ve Moray kutu mektuplarını açsalar ve Mary Stuart'ın bu cinayetin suç ortağı olduğunu ya da en azından olayda parmağı olduğunu iddia etselerdi, saygıdeğer lordlar tamamıyla haklı çıkar, bu davayı kazanabilirlerdi. Ama aynı şekilde Mary Stuart da lordların eylemden haberleri olduğunu ve en azından sessiz kalarak eylemi desteklediklerini ileri sürer ve haklı çıkabilirdi. Lordlar o utanç verici mektupları masaya koymuş olsalardı, Bothwell'in kendilerine imzalattığı cinayet sözleşmesini bilen ve belki de sözleşme metnini elinde bulunduran Mary Stuart, bu sonradan türeme kral

tarafhtarlarının yüzündeki maskeyi çekip çıkarabilirdi. Bunun için her iki tarafın birbirlerine şiddetle saldırmak istemeyişlerinden daha doğal bir şey olamazdı, bu utanç verici olayı aralarında dostça hallederek zavallı Henry Darnley'yi mezarında rahat bırakmak her iki tarafın da çıkarınaydı. "*Requiescat in pace!*"¹ sözü iki tarafın da samimi dilekleri oldu.

Böylece Elisabeth'in hiç beklemediği tuhaf bir durum ortaya çıktı: Mahkemenin açılışında Moray sadece Bothwell'i suçladı –çünkü bu tehlikeli adamın bin mil uzakta olduğunu ve suç ortaklarının adını veremeyeceğini biliyordu– ve kız kardeşini herhangi bir şekilde suçlamaktan tuhaf bir şekilde kaçındı. Mary Stuart'ın bir yıl önce kocasının öldürölmesine yardım etmekle parlamentoda resmen suçlandığı tamamen unutulmuş gibiydi. Bu tuhaf şövalyeler mahkeme heyetinin önüne, Cecil'in umduğu gibi hiç de öyle hararetle atılmıyorlar, suçlayıcı mektupları masanın üzerine fırlatmıyorlardı ve –ikinci bir tuhafılık daha ama bu yaratıcı komedinin sonuncusu değil– İngiliz komiserleri de saygılı davranarak susuyorlar ve hiç soru sormuyorlardı. Lord Northumberland bir Katolik olarak kendi kraliçesi Elisabeth'ten çok Mary Stuart'a yakınlık duyuyor, Lord Norfolk ise sonradan yavaş yavaş ortaya çıkacak olan özel nedenlerden dolayı gürültüsüz patırtısız bir uzlaşma sağlamaya çalışıyordu; bu arada anlaşmanın ana hatları belirlenmişti bile: Mary Stuart'a kraliçelik unvanı ve özgürlüğü geri verilecek, buna karşılık Moray, önemsedığı tek şeyi muhafaza edecekti, yani fiilen iktidara sahip olacaktı. Elisabeth, rakibini ruhsal olarak ezip geçecek bir şimşek ve gök gürültüsü beklerken, hafif bir rüzgâr esmişti. Dosya-

1. (Lat.) Huzur içinde uyun! (Ç.N.)

lar ve yazılı kanıtlar yüksek sesle tartışılacağı yerde kapalı kapılar arkasında dostça görüşmeler yapılıyor, giderek daha samimi ve daha sıcak bir hava oluşuyordu. Ve birkaç gün sonra –ne tuhaf bir dava!– ciddi bir yargılama yapılacağı yerde itham edenler ve itham edilenler, komiserler ve yargıçlar, Elisabeth’in Mary Stuart’a karşı politik ve devlet aksiyonu olmasını istediği toplantının onurlu ve birinci sınıf bir cenaze töreni olarak hazırlaması için hep birlikte çalışıyorlardı.

Bu iki taraf arasındaki görüşmeler için en uygun arbulucu İskoçya Devlet Müsteşarı Lethington’lu Maitland’di. Çünkü bu adam karanlık Darnley cinayetinde en karanlık rolü oynamıştı, doğuştan bir diplomat olarak şimdi de ikili rolünü oynuyordu. Lordlar Craigmillar’da Mary Stuart’ın yanına gelip ona Darnley’den boşanarak ya da başka bir şekilde kurtulmasını önerdikleri zaman, Maitland onların sözcülüğünü yapmıştı; Moray’in bunu “görmezden geleceğini” söyleyerek karanlık bir vaatte bulunmuştu. Öte yandan kraliçenin Bothwell’le evlenmesini teşvik etmiş, Mary Stuart’ın Bothwell tarafından kaçırılmasına “tesadüfen” tanık olmuş ve bu olay sona ermeden yirmi dört saat önce yeniden lordların tarafına geçmişti. Kraliçe ile lordlar arasındaki silahlı çatışma sırasında karşılaştığı hazin manzara, ateş hattının içine girmesini işaret ettiği için denge kurmak amacıyla, yasal olsun ya da olmasın, hemen her çareye başvurmuştu.

Eğer uysal davranmayıp inadında ısrar edecek olursa, lordların kendilerini savunmak için –kraliçenin namusunu lekelese bile– acımasızca her çareye başvurmayaya karar verdiklerini söyleyerek önce Mary Stuart’ın gözünü korkutmaya çalıştı. Ve lordların hazırladıkları çok tehlikeli silahları kraliçeye göstermek için, şikâyetçi tarafın ağır basan kanıtlarını, yani aşk mektuplarını ve sone-

leri gizlice kutudan çıkarttı ve karısı Mary Fleming'e kopya ettirerek Mary Stuart'a gönderdi.

İçeriğini henüz bilmediği itham edici kanıtların Mary Stuart'a gizlice gönderilmesi, kuşkusuz Maitland'ın arkadaşlarına karşı oynadığı kötü bir manevraydı ve bu durum normal bir yargılama usulünün kaba bir şekilde ihlal edilmesi demektir. Ama onun bu hareketi, lordların aynı şekilde yaptığı küstahlıkla karşılığını bulmuş oluyordu çünkü onlar da "kutu mektupları"nı müzakere masasının altından Norfolk ve öteki İngiliz komiserlerin ellerine tutuşturmuşlardı. Böylece Mary Stuart'ın davasına ağır bir darbe indirilmiş oluyordu; çünkü biraz önce arabuluculuk etmek isteyen yargıçların kanaati daha başlangıçta kraliçenin aleyhine çevrilmişti. Özellikle Norfolk, kapağı açılan bu Pandora'nın kutusundan yükselen ağır kokular karşısında şaşkına dönmüştü. Hemen Londra'ya, "Bothwell ile kraliçe arasındaki çılgın ve çirkin aşk, kraliçenin öldürülen kocasına karşı duyduğu tiksinti ve Darnley'nin hayatına karşı hazırlanan komplo o kadar açık ki, dürüst ve iyi niyet sahibi her insan bunun karşısında ürperir ve dehşete kapılır," şeklinde bir haber gönderdi; aslında onun böyle bir şey yapmaya kesinlikle hakkı yoktu ama zaten bu tuhaf mahkemede haktan başka her şey geçerliydi.

Bu, Mary Stuart için kötü, Elisabeth için çok iyi bir haberdi. Çünkü İngiltere kraliçesi toplanan bütün bu onur kırıcı kanıtların masaya konulacağını bildiği için, bunlar ortaya konuluncaya kadar ne rahatlayacak ne de dinlenebilecekti. Mary Stuart bu işin sessizce halledilmesini ne kadar çok isterse, Elisabeth de alenen teşhir edilmesini o kadar çok isteyecekti. Norfolk'un takındığı düşmanca tavır ve adı kötüye çıkmış kutudaki mektupları gördükten sonra gösterdiği samimi infial yüzünden, Mary Stuart için oyun şimdiden kaybedilmiş gibiydi.

Ama oyun masasında olduğu gibi siyasi arenada da elde sağlam bir kâğıt bulundukça oyun asla kaybedilmez. İşte tam bu sırada Maitland herkesi şaşırtan bir hileye başvurdu. Norfolk'u ziyaret etti ve onunla uzun ve özel bir görüşme yaptı. İnsanın şaşırp bu raporlara inanmayası geliyor ama bir gece içinde bir mucize gerçekleşmiş ve Saulus birdenbire Pavlus oluvermişti. Öfke ve kızgınlık içinde Mary Stuart'a karşı cephe almış olan Yargıç Norfolk, şimdi birdenbire onun en ateşli savunucusu ve taraf-tarı kesilmişti. Kendi kraliçesinin düşüncesi doğrultusunda açık görüşme isteyeceğı yerde, birdenbire İskoçya kraliçesinin çıkarı yönünde çaba gösteriyor, Mary Stuart'a İskoçya kraliyet tacından ve İngiltere tahtı üzerindeki hakkından vazgeçmemesi gerektiğini söylüyor, direnmesi için onu teşvik ediyor, ona cesaret ve destek veriyor ama aynı zamanda Moray'e mektupları göstermemesi konusunda onu ciddi olarak uyarıyordu. Şu işe bakın ki, Yargıç Norfolk'la yaptığı gizli görüşmeden sonra Moray de keskin bir dönüş yapmıştı. Daha sakın ve barışçıl biri olmuştu, Darnley cinayetinden Mary Stuart'ın değil, sadece Bothwell'in sorumlu tutulması gerektiğı konusunda Norfolk'la aynı görüşteydi. Bir gece içinde damların üstünden sanki ılık bir rüzgâr esmiş, buzları eritmişti; birkaç gün geçmeden dostluğun ve baharın ısıltısı bu tuhaf binanın üstünde parlamaya başlamıştı.

Acaba Norfolk'u bir gece içinde yüz seksen derece dönüş yapmaya sevk eden, Elisabeth'in yargıcıyken onun iradesine ihanet ettiren, Mary Stuart'ın düşmanıyken onun en ateşli dostu yapan şey nedir? Akla gelebilecek ilk düşünce: Maitland'in Yargıç Norfolk'u satın almış olduğudur. Ama ikinci bakışta bunun imkânsız olduğu görülüyor. Çünkü Norfolk İngiltere'nin en zengin soylularından biridir, ailesi Tudor'ların biraz gerisindedir; bu kadar çok parayı değil Maitland, bütün o yoksul İskoçya bile

bulamazdı. Buna rağmen, her zaman olduğu gibi akla gelen ilk düşünce daha isabetliydi – Maitland gerçekten Norfolk'u satın almaya muvaffak olmuştu. Maitland, genç bir dul olan Norfolk'a, güçlü bir adamı baştan çıkarabilecek tek bir şey teklif etmişti, daha fazla iktidar gücü: Düke İskoçya kraliçesini ve dolayısıyla İngiltere kraliyet tacı üzerindeki veraset hakkını önermişti. Bir krallık tacının her zaman sihirli bir gücü vardır, bu güç en korkakları cesur, en gamsızları hırslı ve en akıllıları da aptal yapar. İşte daha dün Mary Stuart'a kraliçelik hakkından gönül rızasıyla vazgeçmesini ısrarla tavsiye eden Norfolk'un şimdi birdenbire ona bu hakkı savunmasını söylemesinin nedeni rahatlıkla anlaşılıyor. Çünkü Norfolk, babasını ve büyükbabasını hain ilan ettirip idam ettiren Tudor'ların yerine bir hamlede kendisini geçirecek bir hak için, evet sadece bunun için Mary Stuart'la evlenecekti. Ve kendi ailesini cellat baltasıyla yok eden bir kral ailesine ihanet eden bir oğula ya da toruna kimse kıyamazdı.

Daha dün kocasını öldüren, zina yapan kadın diye Mary Stuart'tan nefret eden, onun "kirli" aşk rezaletleri karşısında infiale kapıldığını söyleyen bir adam, şimdi bu kadınla çarçabuk evlenip karıkoca olmaya karar veriyor; bugün bizim sahip olduğumuz duygular böylesine korkunç ve inanılmaz bir olayı kavrama konusunda herhalde ilk anda tereddüt eder ve derinden sarsılırdı. Kuşkusuz Mary Stuart'ın avukatları yapılan gizli görüşmeler sırasında Maitland'in Norfolk'u, Mary Stuart'ın suçsuzluğuna inandırdığı ve "kutu mektupları"nın sahteliğine onu ikna ettiği hipotezini ileri sürmüşlerdir. Ama bize ulaşan belgelerde bu konu hakkında tek kelime geçmiyor; gerçekte Norfolk haftalar sonra bile Kraliçe Elisabeth'in huzurunda Mary Stuart'tan katil diye söz etmeye devam etmiştir. Ama ahlaki değerleri dört yüzyıl geriye sarmaya çalışmak kadar yanlış bir şey olamaz çünkü

bir insan yaşamının değeri farklı dönemler ve bölgeler içinde hiç değişmez değildir, her dönem onu başka türlü ölçer ve ahlak her zaman izafi olarak kalır. Günümüzde siyasi cinayetlere karşı on dokuzuncu yüzyıldan çok daha hoşgörölü davranıldığı gibi aynı şekilde on altıncı yüzyıl da ahlaki kaygılarla fazla ilgilenen bir yüzyıl değildi. Ahlaki kuralları Kutsal Kitap'tan değil, Machiavelli'den alan bir dönem için vicdan azabı ya da vicdani hesaplama tamamen yabancı bir şeydi: O dönemler kim tahta çıkmak isterse, duygusal kaygılarla kendisini fazla yormaz, tahtın basamaklarının akıtılan kanlarla ıslanıp ıslanmadığını sorma gereği duymazdı. Sonuçta Shakespeare'in *III. Richard*'ında kraliçenin katil olarak tanıdığı adama elini uzattığı sahne, o dönemde yaşamış bir yazarın eseriymiş ve bu sahne seyircilere hiç de tuhaf gelmemişti. Kral olmak için baba, kardeş öldürölür ya da zehirlenirdi; binlerce masum insan savaşa sürüklenir, gereksiz görölün herkes, her şey, haklı olup olmadığı sorgulanmadan ortadan kaldırılır, yok edilirdi. O zamanın Avrupa'sında böyle cinayetler işlenmemiş tek bir hükümdar ailesi evi bulmak neredeyse mümkün değildi. Eğer bir krallık tacı söz konusuysa, on dört yaşındaki oğlan çocukları elli yaşındaki kadınlarla, henüz ergenlik çağına gelmemiş kızlar, büyükbabaları yaşındaki ihtiyarlarla evlendirilirlerdi; fazilet ve güzellik, asalet ve ahlaki değerlere bağlılık aranmazdı; ister geri zekâlı olsun, ister çarpık bacaklı ve kötörüm, ister frengili, ister sakat ve cani olsun, hepsi evlendiriliyordu. Öyleyse bu genç, güzel ve sıcakkanlı kraliçe onunla evlenip eş olarak kendisini onurlandırmaya hazır olduğunu söylüyorsa, bu kendini beğenmiş, hırslı Norfolk'tan ahlak kaygısı beklemeye ne gerek var? Gözlerini hırs büröyen Norfolk, geriye dönüp Mary Stuart'ın daha önce yaptıklarına bakmıyor, sadece onun kendisi için ne yapabileceğine bakıyordu; bu zayıf

kişilikli ve pek de akıllı olmayan adam, kendisini Westminster Sarayı'nda, Elisabeth'in yerinde görüyor ve bunu hayal ediyordu. Olayın seyri bir gece içinde yön değiştirmişti. Maitland'in becerikli eli, İskoçya kraliçesinin çevresine örülen ağı gevşetmiş ve Mary Stuart, karşısında sert bir yargıç beklerken, birdenbire bir talip ve yardımcı bulmuştu.

Ama Elisabeth'in akıllı, uyanık ve her şeyden kuşku duyan bir habercisi vardı. Bir keresinde Fransız elçisine övünerek, "*Les princes ont des oreilles grandes qui oyent loin et près*,"¹ demişti. York'ta hoşuna gitmeyen, birtakım dolaplar çevrildiğini küçük küçük yüzlerce işaretten sezmişti. Önce Yargıç Norfolk'u huzuruna çağırttı ve Mary Stuart'la evlenmek niyetinde olduğunu duyduğunu alaylı bir dille yüzüne karşı söyledi. Norfolk, ahlak bakımından sağlam bir kişilik sayılmazdı. Petrus'un horozu sıkışınca hemen ötmeye başladı ve daha bir gün önce talip olduğu Mary Stuart'ı en adi biçimde suçlayarak bu evlilik işini inkâr etti. Bütün bunların yalan ve iftira olduğunu, onun gibi zina yapmış ve kocasını öldürmüş bir kadınla asla evlenmeyeceğini söyledi ve tam bir riyakârlıkla, "Ben uyuyacağım zaman başımı koyduğum yastıktan emin olmak isterim," diye de ekledi.

Fakat Elisabeth duyduklarının doğru olduğundan emindi. Nitekim daha sonraları gururla, "*Il s'en m'ont cru si sotté, que je n'en sentirais rien*,"² demişti. Bu kadın güçlü iradesi ve ele avuca sığmaz kişiliğiyle sarayındaki sahtekârlardan birini yakalayınca, onun bütün sırları birdenbire ağzından dökülüyordu. Elisabeth bu olayda da çok

1. (Fr.) Hükümdarların uzağı yakını duyabilen hassas kulakları vardır. (Ç.N.)

2. (Fr.) Beni bir şey sezmeyecek kadar budala sandılar. (Ç.N.)

kararlı hareket etti. Verdiği emir üzerine duruşma, 25 Kasım günü York'tan Westminster'a, Camera Depicta'ya alındı. Burada, kapısının birkaç adım ötesinde ve her şeyden kuşku duyan bakışlarının altındaki Maitland, Yorkshire'daki gibi rahat hareket edemezdi çünkü burası nöbetçilerden ve casuslardan çok uzakta, iki günlük ötede bulunuyordu. Ayrıca Elisabeth, komiserlerinin güven vermediğini anladığından beri, bunların yanına, en başta gözdesi Leicester olmak üzere, çok güvendiği birkaç kişi daha ilave etmişti. Artık Elisabeth sert eliyle dizginleri sıkı sıkı tuttuğu için dava istediği yolda hızla ilerlemeye başladı. Eski kiracısı Moray açıkça "kendisini savunmak" emrini aldı. Ayrıca suçlamaların en ağırından bile kaçınmaması, yani Mary Stuart'ın Bothwell'le evlilik dışı ilişki yaşadığını kanıtlayan kutu mektuplarını da mahkemeye sunması gerektiği konusunda tehlikeli bir biçimde cesaretlendirildi. Mary Stuart'a onurunu lekeleyebilecek hiçbir şey yapılmayacağı konusunda verilen resmî söz, unutulup gitmişti. Ama lordlar kendilerini hâlâ rahat hissetmiyorlardı. Mektupları ortaya çıkarmaktan hâlâ çekiniyorlar ve genel içerikli suçlamalarla yetiniyorlardı. Elisabeth onlara mektupları ortaya koymalarını açıkça emre demeyeceği için –yoksa taraflılığı çok belli olacaktı– aklına daha büyük bir riyakârlık geldi. Mary Stuart'ın suçsuzluğuna inanmış gibi yaptı ve İskoçya kraliçesinin onurunu kurtarmak için kardeşçe bir sabır örneği sergileyerek bütün bu "iftiralar"a dayanak teşkil eden kanıtların ortaya konup olayın tam olarak açıklığa kavuşturulmasında ısrar etti. Bothwell'e yazılan aşk mektuplarının ve sonelerin müzakere masasına konmasını istiyordu. Artık Mary Stuart'ın işinin kesin olarak bitirilmesi lazımdı.

Lordlar bu baskı karşısında sonunda gevşediler. Ama son dakikada küçük bir direniş komedisi daha oynandı: Moray mektupları masanın üzerine koymayıp sadece

uzaktan gösterdi ama tam bu sırada sekreterlerden biri bunları elinden “zorla” çekip aldı. İşte şimdi Elisabeth’in büyük zaferi gerçekleşmiş oldu, masanın üstüne konan mektuplar okundu, bir kere daha okundu ve ertesi gün, üye sayısı artırılmış bir komisyonun huzurunda ikinci bir kez daha okundu. Gerçi lordlar belgelerin doğruluğunu yeminle teyit etmişlerdi ama bu kadarı yeterli olmamış, yeterli görülmemişti. Elisabeth, İskoçya kraliçesinin onurunu kurtarmak için mektupların içeriğinin tahrif edildiğini ileri sürenlerin yüzyıllar sonra yapacakları itirazları önceden sezmiş gibi bu mektupların yazısı ile Mary Stuart’tan şahsen aldığı mektupların yazısının bütün komisyon üyelerinin huzurunda karşılaştırılmasını emretti. Ama bu karşılaştırma sırasında Mary Stuart’ın vekilleri –mektupların doğruluğu hakkında önemli bir kanıt daha– mahkeme salonunu terk ettiler ve haklı olarak Elisabeth’in, İskoçya kraliçesinin onurunu lekeleyecek herhangi bir şey yapılmayacağı doğrultusunda verdiği sözü tutmadığını söylediler.

Ama Mary Stuart’ın Lennox gibi düşmanları suçlamalarını açıkça dile getirirlerken, asıl zanlının kendini savunmasına izin verilmeyen bu yasadışı mahkemede, yasadışı mahkemelerin en yasadışı olanında, hak ve adalet aramaya imkân var mıydı? Mary Stuart’ın temsilcileri salondan ayrılır ayrılmaz, bir araya gelen komiserler, hakkındaki bütün suçlamalardan kurtulup aklanmadığı sürece, İskoçya kraliçesinin Elisabeth tarafından kabul edilemeyeceği konusunda oybirliğiyle “geçici bir karar” aldılar. Elisabeth artık amacına ulaşmıştı. Ülkesine sığınan kaçak kraliçeyi kendisinden uzaklaştırmak için çok ihtiyaç duyduğu bahane sonunda yaratılmıştı: Mary Stuart bundan böyle onurlu bir şekilde gözaltında tutulmaya devam edecekti –“tutsaklık” yerine kullanılan güzel bir açıklama– tutuklu kalması için gerekli olan bahane-

yi bulmak da zor olmayacaktı. Nitekim Elisabeth'in sadık adamlarından biri, Başpiskopos Parker zafer kazanmış bir edayla şöyle haykırıyordu: "Kraliçemiz kurdu kulağından nasıl da yakaladı!"

Alınan "bu geçici karar"la Mary Stuart'ın kamuoyundaki saygınlığı iftirayla lekelenmiş, başı öne eğilmiş, boynu bükülmüştü. Artık mahkeme kararı ensesine bir balta gibi inebilirdi. Katil ilan edilebilir ve İskoçya'ya teslim edilebilirdi. Orada merhamet nedir bilmeyen John Knox hazır onu bekliyordu. Ama tam bu anda Elisabeth elini kaldırdı ve öldürücü darbe Mary Stuart'ın başına indirilmedi. İyi ya da kötü yönde ne zaman kesin bir karar vermek gerekse, bu gizemli kadın ihtiyaç duyduğu cesareti kendisinde bulamıyordu. Bu, içinde sık sık sıcaklığını hissettiği insani duygularının asil bir tezahürü müydü yoksa İngiltere kraliçesi olarak Mary Stuart'a, onurunu koruyacağına dair verdiği sözü tutmamaktan kaynaklanan bir utanç mıydı? Siyasi bir hesap mıydı yoksa –bu gizemli kadında hep olduğu gibi– birbirine zıt duyguların bir çatışması mıydı? Her ne olursa olsun, Elisabeth rakibinin işini tamamen bitirmek için eline geçen bu fırsatı kullanmaktan çekindi. Alelacele sert bir karar verdireceği yerde Mary Stuart'la karşılıklı olarak görüşmek için kesin kararı ertelettirdi. Aslında Elisabeth hiçbir hakkından vazgeçmeyen, hiçbir şeyden korkmayan bu inatçı kadınla kavga etmek istemiyor, onu yalnızca susturmaya ve küçültmeye çalışıyordu. Bunun için nihai karar verilmeden önce Mary Stuart'ın bu suçlayıcı belgelere itiraz etmesi gerektiğini hissettirdi. Uysal davranıp boyun eğdiği takdirde, beraat edebileceği ve kendisine bağlanacak bir emekli maaşıyla İngiltere'de özgürce yaşayabileceği gizlice bildirildi. Ama aynı zamanda –bir yandan şeker verip öte yandan kırbaç göstererek– resmî

bir mahkûmiyetle gözü korkutuluyordu, İngiliz kraliyet sarayının güvenilir adamlarından Knollys, yazdığı bir raporda onun İskoçya kraliçesini elinden geldiği ve gücünün yettiği kadar tehditler korkuttuğunu anlatıyordu. Elisabeth şimdi en sevdiği iki araçla birlikte çalışıyordu: gözünü korkutma ve kandırma.

Ama Mary Stuart'ı hiçbir şey korkutmuyor ve kandıramıyordu. Bu kadının kendini toparlaması için mutlaka canının yanması gerekiyordu, ancak o zaman cesaretiyle birlikte kendisine hâkimiyet duygusu da artıyordu. Mary Stuart belgeleri gözden geçirmeyi reddetti. İçine düştüğü tuzağın farkına çok geç varmış ve tebaasının karşısına, onlarla eşit düzeyde biriymiş gibi çıkarılması gerektiği ilk görüş tarzına geri dönmüştü. Bütün bu suçlamaların ve belgelerin sahte olduğunu söyleyen kraliçenin vaaadinin, aslında bütün bu kanıtlardan ve iddialardan daha geçerli olması gerekirdi. Önerilen pazarlığı, yani tanımadığı bir mahkemenin vereceği beraat kararını, tahtından feragat ederek kabul etmeyi şiddetle reddetti. Büyük bir kararlılıkla müzakerecilerin yüzüne, hayatı ve ölümü pahasına, sahip olduğu İskoçya tahtından ve tacından asla vazgeçmeyeceğini şu sözlerle haykırdı: "Tacımdan vazgeçmem olasılığı hakkında tek bir kelime bile duymak istemiyorum! Bunu kabul etmektense, ölmeyi tercih ederim. Hayatımın son sözleri bir İskoçya kraliçesinin sözleri olacaktır."

Gözünü korkutma girişimi başarısız olmuştu. Mary Stuart, İngiltere kraliçesinin yarım cesaretine kendi kararlı cesaretiyle karşılık vermişti. Elisabeth yeniden tereddüt etmeye başladı; Mary Stuart'ın bu katı tutumuna rağmen onu mahkûm ettirmeye cesaret edemiyordu. Elisabeth kendi iradesinin doğuracağı nihai sonuçlardan her zaman korkup geri çekilmiştir; bunu onun hayatında

sık sık görmek mümkündür. Alınan karar planladığı gibi öldürücü olmadı ama mahkemenin kendisi gibi verdiği karar da hainceydi. Her türlü samimiyetten uzak olan bu can sıkıcı karar 10 Ocak'ta resmen ilan edildi. Buna göre Moray ve yandaşları hakkında kraliçenin şeref ve haysiyetini küçük düşüren hiçbir şey bulunamamıştı. Böylelikle lordların isyanı açıkça onaylanmış oluyordu. Buna karşın Mary Stuart'ın onurunu kurtaracak karar her bakımdan iki anlamlıydı: Lordlar İskoçya kraliçesine karşı yaptıkları suçlamaları, İngiltere kraliçesinin kız kardeşi hakkında kötü düşünmesini sağlayacak şekilde kanıtlanamamışlardı. Yüzeysel olarak bakıldığında bu kararın Mary Stuart'ın onurunu kurtardığı, ona karşı yapılan ithamların kanıtlanamadığı ve başarılı olunamadığı düşünülebilir. Ama zehirli kanca *been sufficiently*¹ sözcüklerin içine sıkışmıştı. Bununla, kuşku uyandıran ve ağır basan pek çok kanıt sunulduğu ama bunların Elisabeth gibi iyi kalpli bir kraliçeyi inandıracak kadar "yeterli" olmadığı söylenmek isteniyordu. Fakat ulaşmak istediği amaç için Cecil'in daha fazlasına ihtiyacı yoktu: Mary Stuart hakkındaki kuşkular devam ediyordu ve bu savunmasız kadını bundan sonra da esir tutmak için yeterli neden bulunmuştu. Elisabeth bir an için zafer kazanmıştı.

Ama bu bir Pyrrhos Zaferi'ydi. Çünkü Elisabeth İskoçya kraliçesini esaret altında tuttuğu sürece, İngiltere'de iki kraliçe yaşamış olacaktı, bunlardan biri yaşadıkça, ülke huzur yüzü görmeyecekti. Haksızlık her zaman huzursuzluk yaratır, sahtekârlıkla yapılan şeyler daima kötülük doğurur. Elisabeth, Mary Stuart'ın özgürlüğünü elinden aldığı günden itibaren kendi özgürlüğünü de kaybetmişti. Mary Stuart'a bir düşman gibi davranmakla ona da kendisine karşı düşmanca hareket etme hakkını vermiş olu-

1. (İng.) Yeterince. (Y.N.)

yordu. Verdiği sözü tutmamakla Mary Stuart'a da sözünü tutmama, yalan söylemekle ona da yalan söyleme hakkını vermiş oluyordu. Elisabeth içgüdüsüne uygun hareket etmemesinin hatasını yıllar boyu çekmek zorunda kalacaktı. Bu olayda hoşgörölü davranmanın aynı zamanda akıl-lılık olacağını çok geç anlamıştı. Eğer soğuk bir resmî ka-bulün ucuz seremonisinden sonra bu ricacı kadını ülke-sinden dışarı çıkarmış olsaydı, Mary Stuart'ın hayatı ne kadar küçük ve ne kadar anlamsız olurdu! Çünkü aşağıla-yıcı bir şekilde ülkeden kovulan bu kadın nereye gidebilir, kime başvurabilirdi ki? Hiçbir yargıç, hiçbir şair onunla ilgilenmeyecek, neden olduğu rezaletler yüzünden onu-runu kaybetmiş, Elisabeth'in yüce kalpliliği karşısında küçük düşmüş bir kadın olarak amaçsız bir şekilde saray saray dolaşıp duracaktı. İskoçya'da Moray ona bütün ka-pıları kapatır, ne Fransa ne de İspanya bu kavgacı kadını özel bir saygıyla karşılardı. Belki ateşli karakterine uygun olarak yeni aşk skandallarına bulaşacak, belki de Both-well'in peşinden Danimarka'ya gidecekti. Ama ne yapar-sa yapsın adı tarihin akışı içinde kaybolup gidecek ya da en iyi ihtimalle kocasının katiliyle evlenmiş bir kraliçe olarak anılacaktı. İşte Mary Stuart'ı bütün bu karanlık ve kötü gelecekten kurtaran tek şey, Elisabeth'in bu haksız ve adaletsiz davranışı olmuştur ve bu durum dünya tarihi bakımından çok büyük bir olaydır. Elisabeth'in bizzat kendisi düşmanın hayatına yeniden güç katmış ve Mary Stuart'ı küçük düşürmeye çalışırken, gerçekte onu yü-celtmiş, çoktan devrilmiş olan kraliçenin başını, davası uğruna can veren bir martirin ıslıl ıslıl parlayan kutsal hal-kasıyla çevrelemiştir. Mary Stuart'ın eylemlerinden hiçbi-ri, onu gereksiz yere uğradığı bu haksızlık kadar efsanevi bir figür yapmamış ve böyle büyük bir anda yüce kalpli olma şansını kaçırmak kadar hiçbir şey de Elisabeth'in ahlaki değeri-ni azaltmamıştır.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

Karanlıkta Geçen Yıllar

1569-1584

Boşluğu tasvir etmekten daha imkânsız, monotonluğu açıklamaktan daha zor hiçbir şey yoktur. Mary Stuart'ın tutsaklığı işte böyle bir boşluk ve monotonluktan ibaretti, karanlık ve yıldızsız bir geceydi. Hayatındaki büyük, ateşli ritim, mahkemenin verdiği kararlarla tamamen bozulmuştu. Tıpkı denizde birbirini kovalayan dalgalar gibi yıllar da bazen biraz heyecanlı, bazen de biraz kaygısız ve sessiz bir şekilde birbirini kovalıyordu ama içindeki duygular artık ruhunu coşturmuyor, yalnızlığa terk edilmiş bu kadını ne tam mutlu ediyor ne de ona işkence çektiriyordu. Bir zamanlar aşk dolu olan hayatı, şimdi tamamen hareketsiz ve o ölçüde de tatminsiz bir şekilde sönüp gidiyordu; yaşamın sunduğu bütün güzellikleri doyasıya yaşamış olan bu hırslı ve genç kadının hayatının yirmi sekizinci, yirmi dokuzuncu ve otuzuncu yılları, duygusuz ve uyuşuk bir tempoyla geçip gidiyordu. Daha sonra aynı boşluk ve monotonlukla yeni bir on yıl başlıyordu: Otuz birinci, otuz ikinci, otuz üçüncü, otuz dördüncü, otuz beşinci, otuz altıncı, otuz yedinci, otuz sekizinci ve otuz dokuzuncu yıl – bu tarihleri bile arka arkaya yazmak insanı yoruyor. Ama bu ruhsal ölüm kalım savaşının ne kadar yıpratıcı ve ne kadar kahredici olduğunu hissettirebilmek için bu tarihlerin arka arkaya

verilmesi gerekir. Çünkü bu yılların her birinin içinde yüzlerce gün, her günün içinde de yüzlerce saat vardı ki, bu saatlerden hiçbiri gerçekten canlı ve neşeli geçmiyordu. Daha sonra kırkuncı yıl geldi. Kırkuncı yıldönümünü yaşayan Mary Stuart artık genç bir kadın değildi, aksine güçten kuvvetten düşmüş, yorgun ve hasta bir kadındı; yavaş yavaş kırk birinci, kırk ikinci ve kırk üçüncü yıllar geldi sessizce. Ve sonunda ölüm insanlardan merhametli davrandı ve bu yorgun ruhu esaretten alıp götürdü. Bütün bu yıllar içinde bazı şeyler değişmişti ama bunlar önemsiz ve küçük şeylerdi. Mary Stuart bazen sağlıklı, bazen de hastaydı. Bazen bir umuda kapılıyor ama arkasından yüzlerce defa hayal kırıklığı yaşıyordu. Bazen kendisine sert ve acımasız, bazen de saygılı davranılıyordu. Bazen Elisabeth'e öfkeyle yazıyor ama arkasından tekrar nazik olmaya çalışıyordu. Ama gerçekte bütün bunlar Mary Stuart'ın içini yiyip bitiren tekdüze bir yaşamdı, boş ve sıkıcı geçen saatlerin oluşturduğu ve sürekli çevirmekten aşınmış tespih taşlarını parmaklarının arasından kaydırmaktan, okunan boş duadan başka bir şey değildi. Görünüşte zindanlar değişiyordu. Kraliçeyi bazen Bolton Sarayı'nda, bazen de Chatsworth, Sheffield, Tutbury, Wingfield ya da Fotheringhay saraylarında tutuyorlardı. Ama sadece isimler, taşlar ve duvarlar değişmiş oluyordu, gerçekte bu şatoların hepsi de aynıydı çünkü hepsi de onun özgürlüğünü elinden alıyordu. Bu dar çemberin etrafında yıldızlar, güneş ve ay işkence edercesine geniş geniş daireler çiziyorlardı. Geceler gündüz, aylar yıllar oluyordu; imparatorluklar yıkılıyor, yenileri kuruluyor, krallar geliyor ve yıkılıyor, kadınlar olgunlaşıyor ve çocuk doğuruyorlar, denizlerin ve dağların arkasındaki dünya sürekli değişiyordu. Ama Mary Stuart'ın hayatı, yalnızca onun hayatı değişmiyor ve hep karanlıkta kalıyordu; bu hayat kökünden ve gövdesinden

koparılan bir ağaç gibi ne yeşeriyor ne de meyve veriyordu. Mary Stuart'ın tüm hayatı güçsüz bir özlemin zehriyle kemirilerek yavaş yavaş yok olup gidiyordu.

Bu sonsuz tutsaklığın en korkunç yanı ne tuhaftır ki, görünüşte hiçbir zaman korkunç olmamasıdır. Çünkü gururlu bir ruh kaba bir zorbalığa karşı kendisini koruyabilir, uğradığı hakaret karşısında içindeki nefret ateşini yakar, başına gelenlere karşı canavarlaşır ve daha büyük bir mukavemetle karşı koymaya çalışır. Onu güçsüz ve çaresiz bırakan şey, içindeki boşluktur; duvarlarına yumrukla vurulamayan kauçuktan bir hücreye, en korkunç zindandan daha zor tahammül edilirdi. Önünde iki büküm olup sahte saygı gösterisinde bulunarak özgürlüğü elinden alınan böyle soylu bir kalbi ne kırbaç ne de hakaret bu kadar çok yaralayabilirdi, hiçbir şey, alay edilen o resmî nezaketten daha korkunç acı veremezdi. İşte Mary Stuart içindeki bu acı çeken insana değil, onun makam ve mevkisine acı çektiren bu sahte saygıya sürekli muhatap oluyordu; ellerinde şapkaları ve riyakâr bakışlarıyla peşinden hiç ayrılmayan ve bu saygın tutuklunun korumalığını yapan muhafızların sözde saygı ve nezaket gösterileri ve gizli gizli yaptıkları gözetlemeleri onu kahrediyordu. Bütün bu yıllar içinde Mary Stuart'ın bir kraliçe olduğu hiçbir zaman unutulmuyor, kendisine birtakım önemsiz kolaylıklar, birtakım küçük serbestlikler sağlanıyor ama hayatının en kutsal, en önemli şeyi verilmiyordu: Özgürlük! İnsani duygular taşıyan bir kraliçe olarak tanınmaya büyük özen gösteren Elisabeth, rakibine düşmanca davranmayacak kadar akıllıydı. Ah, sevgili kız kardeşine karşı ne kadar da özen gösteriyordu! Mary Stuart hastalanınca, Londra'dan hemen sağlığıyla ilgili bilgi alıyor, kendi özel doktorlarını göndermeyi öneriyor, yemeklerinin Mary Stuart'ın kendi adamları

tarafından hazırlanmasını emrediyordu. Hayır, hiç kimse bu istenmeyen konuğunu zehirleyerek aşağılık bir şekilde ortadan kaldırmaya çalıştığı dedikodusunu yaymamalı, hiç kimse Mary Stuart'ı gerçekten hapse attığını söyleyememeliydi: İskoçya kraliçesi kardeşine, ısrarla, karşı konulmaz bir ısrarla güzel İngiliz saraylarında sürekli oturmasını rica etmişti yalnızca! Saraylarda pahalı bir yaşam sürdürmek yerine bu inatçı kadını Tower'a kapatmak Elisabeth için kuşkusuz çok daha kolay ve çok daha güvenli olurdu. Ama kendisine bu sert güvenlik önlemlerini öneren danışman ve bakanlarından daha deneyimli olan Elisabeth, kin ve nefretle hareket etmekten kaçınıyordu. Elisabeth şunda özellikle ısrar ediyordu: Mary Stuart'a bir kraliçe gibi davranılacak, gösterilen saygıyla kuyruğundan sıkı sıkı tutulacak ve altın zincirlerle bağlanacaktı. Nitekim aşırı derecede tutumlu olan Elisabeth, bu aşırı tasarruf hırsını içi sızlayarak yenmiş, Mary Stuart'ın yirmi yıllık tutukluluğu boyunca kimse-nin kendisinden istemediği konukseverliğin maliyetini, haftada elli iki İngiliz lirasını ödemeyi söylene söylene kabul etmişti. İskoçya kraliçesinin ayrıca Fransa'dan da yılda bin iki yüz İngiliz lirası gibi yüksek bir emeklilik maaşı aldığı düşünülürse, yoksulluk çekmesi söz konusu olamazdı. Mary Stuart esir tutulduğu saraylarda kraliçelere yakışır bir hayat sürebiliyordu. Kabul salonuna hükümdarlık çadırı kurmasına izin verildi, gelen her ziyaretçiye, tutuklu da olsa, burada bir kraliçenin oturduğunu gösterebiliyordu. Yemeğini sadece gümüş takımlardan yiyor, odalarını gümüş şamdanlar içerisinde yanan pahalı mumlar aydınlatıyor, o zamanlar döşemeleri başlı başına bir servet olan Türk halıları örtüyordu: Ev eşyaları o kadar çoktu ki, bir saraydan başka bir saraya taşınırken dört atlı bir düzine arabaya ihtiyaç duyuluyordu. Mary Stuart'ın özel hizmetine asil hanımlardan, hizmet-

çi kızlardan ve kadınlardan oluşan büyük bir hizmetçi ordusu verilmişti; bazı özel durumlarda kendisine refakat eden personelin sayısı elliden aşağı olmuyordu, bunlar; saray görevlileri, rahipler, doktorlar, sekreterler, maliyeciler, oda hizmetçileri, gardırop sorumluları, terziler, iç dekorasyon ustaları ve aşçı başlarından oluşan büyük bir minyatür saray eşrafından oluşuyordu; ülkenin cimri kraliçesi çaresizce bunların sayısını azaltmaya çalışırken, Mary Stuart da inatla ve ısrarla bunların gerekli olduğunu savunuyordu.

Tahttan indirilmiş bir kraliçe için korkunç ve romantik bir zindan öngörülmediği, kendisini gözetim altında tutması istenilen adamın seçilmesinden bellidir. Shrewsbury Kontu George Talbot, gerçek bir soylu ve bir centilmendi. Elisabeth'in kendisini bu iş için seçtiği 1569 Haziran'ına kadar onun mutlu bir adam olduğu söylenebilirdi. Ülkenin kuzey ve orta bölgelerinde büyük arazileri ve çiftlikleri vardı; tam dokuz saray sahibi olan bu adam, kendi topraklarında, geçmişin gölgesinde kalmış her türlü resmî görev ve onurdan uzak, küçük bir prens gibi sessiz bir yaşam sürüyordu. Siyaset hırsı bu zengin adamın huzurunu hiçbir zaman kaçırmamıştı, ciddi ve hayatından memnun bir şekilde yaşıyordu. Sakalının hafifçe ağarmaya başladığı, köşesine çekilip dinlenebileceğini düşündüğü bir sırada, Elisabeth, haksızlığa uğradığından yakınan hırslı rakibine nezaret etmek gibi sevimsiz bir görev vermişti ona. Shrewsbury bu göreve atanır atanmaz, bu tehlikeli işinden ayrılan selefi Knollys rahat bir nefes almış ve, "Tanrı biliyor ya, bu işe devam etmektense her türlü cezayı seve seve çekmeye razıyım," demişti. Çünkü hakları ve yetkileri hiç de iyi belirlenmemiş bu saygın tutuklunun korumalığını yapmak nankör bir işti ve bu tek bir işin iki ayrı rengi olması, sonsuz bir anlayış ve yetenek gerektiriyordu. Çünkü Mary Stuart bir yandan kraliçeydi,

öte yandan da kraliçe değildi. Verilen söze göre bir konuktu ama işin özüne bakılacak olursa bir tutukluydu. Shrewsbury bir centilmen olarak Mary Stuart'a her türlü konukseverliği göstermek, Elisabeth'in mutemedi sıfatıyla da her türlü özgürlüğünü dikkatlice kısıtlamak zorundaydı. Mary Stuart'ın amiriydi ama onun karşısına diz çökerek çıkabiliyordu, sert davranması gerekiyordu ama bunu yaltakçı maskesi altında yapmak zorunda kalıyordu, konuğunu ağırlamak zorundaydı ama onu sürekli gözaltında tutması gerekiyordu. Zaten kendi içinde karmakarışık olan bu durumu kendi karısı büsbütün zorlaştırıyordu, daha önce üç koca gömen bu kadın, kâh Elisabeth'in lehine, kâh Mary Stuart'ın aleyhine, kâh Elisabeth'in aleyhine, kâh Mary Stuart'ın lehine sürekli dedikodular yapıp dırdır ederek şimdi de dördüncü kocasının başının etini yiyip bitiriyor, onu çaresizliğe düşürüyordu. Birinin tebaası olan, ikincisine bağlanan üçüncüsüne de gözle görülmez zincirlerle kenetlenen bu dürüst adam, bu üç gergin kadın arasında hiç de rahat bir hayat sürmüyordu: Aslında zavallı Shrewsbury bütün on beş yıl boyunca İskoçya kraliçesinin koruyucusu olarak kalmamış, aksine onun hapis arkadaşı da olmuştu; bu kadının, yürüdüğü trajik yolda karşılaştığı herkesin başına felaket getiren gizli laneti, Shrewsbury'nin şahsında da gerçek olmuştu.

Peki Mary Stuart bütün bu boş ve anlamsız yılları nasıl geçirmişti? Görünüşe bakılırsa çok sakin ve rahat geçirmişti. Dışarıdan bakıldığında kraliçenin günlük yaşamı, yıllardan beri feodal saraylarında yaşayan öteki soylu kadınların yaşamlarından farklı değildi. Kendisini sağlıklı hissettiği zamanlar atına binip –kuşkusuz sevimsiz bir “onur kıtası” eşliğinde– çok sevdiği av partilerine çıkıyor, top oynayarak ya da buna benzer sporlar yaparak yorgun düşen vücuduna canlılık kazandırmaya çalışıyordu. Eğlenceli toplantılar eksik olmuyordu, bu ilginç tu-

tukluya saygılarını sunmak üzere civar saraylardan sık sık konuklar geliyordu. Çünkü –bu gerçeği hiçbir zaman göz ardı etmemek lazım– bu kadın, şu anda güçsüz bir durumda olsa da, kanun ve yasalara göre İngiltere tahtının gelecekteki vârisiydi, Elisabeth’in başına kötü bir şey gelse, Mary Stuart yarın onun yerine kraliçe olabilirdi. Bunun için akıllılar ve ileri görüşlüler, özellikle de sürekli muhafızı Shrewsbury onunla iyi geçinmeye önem veriyorlardı. Hatta Elisabeth’in en yakın dostları ve gözdeleleri Hatton ve Leicester, ellerinde bir koz bulundurmamak için velinimetlerinin arkasından onun en acımasız düşmanı ve rakibine mektuplar yazıyorlar, selamlarını gönderiyorlardı. Yarın önünde diz çöküp, az çalışıp çok para kazandıracak mevkiler dilenmeyeceklerini kim bilebilir ki? Kırsal bir bölgeye hapsedilen Mary Stuart, işte böylece Elisabeth’in sarayında ve büyük dünyada olup bitenleri bütün ayrıntılarıyla öğreniyordu. Hatta Lady Shrewsbury, Kraliçe Elisabeth hakkında, gizlenmesi daha akıllıca olan, bazı mahrem şeyleri anlatıyor ve tutuklu kraliçeye gizli yollardan sürekli cesaret verici haberler getiriyordu. O halde Mary Stuart’ın tutuklu kaldığı yeri öyle dar ve karanlık bir hücre, bir zindan, mutlak bir terk edilmişlik mekânı olarak tasavvur etmemek lazım. Kış akşamlarında müzik yapılıyordu: Kuşkusuz Chastelard’ın döneminde olduğu gibi genç şairler aşk madrigalleri yazmıyorlar, Holyrood’daki zarif maske oyunlarının da zamanı geçmiş, tutku ve aşk için bu sabırsız kalpte artık yer kalmamıştı – serüvenler dönemi gençlikle birlikte artık geride kalmıştı. Kendisine kur yapan, hayranlık duyan dostlarından geriye sadece kendisini Loch Leven’den kurtaran küçük uşak William Douglas kalmıştı, saray halkı içinde –ne yazık ki bunlar arasında Rizzio’lar ve Bothwell’ler yoktu artık– kendisini en çok meşgul eden kişi doktoruydu. Çünkü Mary Stuart sık sık hastalanıyor, romatizma ve

yan tarafındaki tuhaf bir ağrıdan şikâyet ediyordu. Bacakları şişiyor, öyle ki kraliçe neredeyse hareket bile edemiyor, sıcak sularla acılarını dindirmeye çalışıyordu. Bir zamanki o incecik, kıvrak vücudu hareketsizlikten canlılığını kaybetmiş, giderek gevşemiş ve Mary Stuart şişmanlamıştı. Eskiden olduğu gibi güçlü hamleler yapma isteği çok nadiren belirliyordu; İskoç topraklarında 12 saat at koşturduğu günler, bir saraydan bir başka saraya yaptığı neşeli seyahatler artık sonsuza dek geride kalmıştı. Tutukluluk hali uzadıkça ev işleriyle uğraşmaktan daha çok zevk alıyordu. Mary Stuart rahibeler gibi karalar giyinecek saatlerce gergefin karışısına oturuyor ve hâlâ zarif, hâlâ güzel ve bembeyaz elleriyle, örnekleri bugün bile hayranlıkla seyredilen altın sırmalı harika el işlemleri yapıyor ya da sessizce oturup çok sevdiği kitaplarını okuyordu. Yirmi yılı bulan esareti boyunca hakkında tek bir serüven bile anlatılmamıştı; güçlü duygularını ve bedeninin güzelliğini Bothwell'e, canından çok sevdiği adama harcayamadığından beri, kendisini hiçbir zaman hayal kırıklığına uğratmayan varlıklarla, hayvanlarla daha sakin, daha heyecansız bir yaşam sürüyordu. Mary Stuart, Fransa'dan bütün köpeklerin en akıllısı ve en cana yakını olan İspanyol cinsi ev köpeklerinden, spaniel'lerden getirtmişti: Ötücü kuşlar besliyor ve bir güvercinlik tutuyordu, bahçedeki çiçeklere kendisi bakıyor, hizmetçilerinin eşleriyle yakından ilgileniyordu. Onu üstünkörü bir şekilde gözlemleyenler, sadece konuk olarak gelenler ve ruhunun derinliklerine bakmayanlar, vaktiyle bütün dünyayı titreten bu kadının içindeki tutku fırtınasının tamamen sönmüş olduğunu, bütün dünyevi tutkularının sona erdiğini düşünebilirler. Çünkü giderek yaşlanan bu kadın, dalgalanan dul duvağıyla sık sık dinî ayinlere gidiyor, kilisedeki dua kürsüsünün önünde diz çöküyor ve ara sıra, çok ender olarak elindeki dua kitabına ya da boş bir kâ-

ğıda şiirler yazıyordu. Ama bunlar artık o ateşli soneler değildi, aşağıdaki dörtlük gibi dinsel bir teslimiyeti ya da hüznü bir tevekkül duygusunu ifade ediyordu:

*Que suisie helas et quoy sert ma vie
Ien suis fors qun corps priue de cueur
Un ombre vayn un obiect de malheur
Qui na plus rien que de mourir en uie ...¹*

İnsan, çok çetin sınavlar geçirmiş olan bu kadının artık bütün dünyevi hırslarını yendiğini, sakın sakın oturup kendisine ebediyen huzur getirecek ölümü beklediğini sanıyor. Ama buna aldanmamak gerekir: Bütün bunlar bir gösteriş, bir maske oyunuydu. Gerçekte bu gururlu kadın, bu ateşli kraliçe sadece tek bir şey için, özgürlüğünü ve iktidarını geri kazanmak için yaşıyordu. Mary Stuart korkup yazgısına boyun eğmeyi bir an bile düşünmüyordu. Bütün bu kasnak başında oturmalar, kitap okumalar, sohbetler ve kaygısızca düşler âlemine dalışlar yalnızca onun gerçek faaliyetinin üstünü örtüyordu: komplo düzenlemek. Mary Stuart, tutukluluğunun ilk gününden son gününe kadar sürekli komplo kurmuş ve siyaset oyunları oynamıştı, kapatıldığı her sarayda kaldığı oda gizli bir siyasi büroya dönüşüyordu. Orada gece gündüz harıl harıl çalışılıyordu. Mary Stuart kapalı kapıların arkasında iki sekreteriyle birlikte, Fransız, İspanyol ve papanın elçilerine, İskoçya'daki taraftarlarına ve Hollanda'ya kendi elyazısıyla gizli talimatlar hazırlıyordu; kuşkusuz bir ihtiyat tedbiri olarak aynı zamanda Elisabeth'e de yalvarıcı ya da yatıştırıcı, mütevazı ya da talep içeren mek-

1. (Fr.) Heyhat! Neyim ben? Hayatımı neyle sürdürüyorum / Bedenim ruhsuz yaşamıyor mu? / Boş bir gölge kaygı dolu bir münakaşanın şaka konusu, ölüp bütüne son vermek isteyen. (Y.N.)

tuplar gönderiyordu, ancak İngiltere kraliçesi artık bunların hiçbirini yanıtlamıyordu. Haberciler, yüzlerce defa kılık değiştirerek sürekli Paris'e ve Madrid'e gidip geliyorlar, parolalar saptanıyor, tam bir şifre sistemi oluşturuluyor ve şifreler her ay değiştiriliyor ve böylece Elisabeth'in bütün düşmanlarıyla tam bir deniz aşırı iletişim ağı kuruluyordu. Bütün ev halkı –Cecil bunu biliyor ve bu yüzden de kraliçenin sadık adamlarının sayısını sürekli azaltmaya çalışıyordu– tıpkı bir genelkurmay karargâhı gibi durmadan kraliçeyi kurtarma manevrası yapıyorlar, elli kişilik hizmetçi ordusu gelen ziyaretçileri kabul ediyor ya da haber almak ve vermek için civar köylere gidiyor, sadaka bahanesiyle halka sürekli rüşvet veriyor ve bu rafine organizasyon sayesinde diplomatik posta servisi Madrid'e ve Roma'ya kadar uzanıyordu. Mektuplar bazen çamaşırların içinde, bazen de kitapların, içi oyulmuş bastonların ya da mücevher kutularının kapaklarının altında, hatta bazen de aynaların arkasındaki cıva tabakasının arkasında saklanıyordu. Shrewsbury'yi kandırmak için sürekli yeni yeni kurnazlıklar düşünülüyor, bazen ayakkabıların tabanları kesilerek içine görünmez mürekkeple yazılmış belgeler gizleniyor, bazen de özel peruklar yaptırılıp içine küçük küçük kâğıt rulolar yerleştiriliyordu. Mary Stuart'ın Paris'ten ya da Londra'dan getirttiği kitaplarda belli bir koda göre bazı harflerin altları çizilmiş oluyordu, bunlar birleştirilince bir anlam ifade ediyordu ama en önemli belgeleri Mary Stuart'ın günahlarını çıkaran papaz omuz atkısının içine dikiyordu. Gençliğinde şifreli yazı yazmasını ve şifre çözmesini öğrenmiş olan Mary Stuart, bütün bu diplomatik aksiyonları şahsen idare ediyor ve Elisabeth'in emirlerini boşa çıkarmaya yönelik bu tahrik edici oyun, onun düşünsel gücünü fevkalade artırıyor, spor ihtiyacının ve herhangi bir başka heyecanın eksikliğini tamamlıyordu. Mary Stuart bütün

bu ateşli mizacı ve düşüncesiz davranışlarıyla kendisini bu diplomasi oyununa ve siyasi komploya kaptırıyordu; Paris'ten, Roma'dan ve Madrid'den ayrı ayrı yollarla gelen haberler kapısı kilitli odasına ulaştığı anlarda, bu onuru kırılmış kadın kendisinin hâlâ gerçek bir güç olduğunu, hatta bütün Avrupa'nın ilgi odağı olduğunu hissediyordu. Bütün bu uzun ve boş geçen yıllar içinde Mary Stuart'ın ruhsal dünyasını böylesine mükemmel bir şekilde canlı tutan tek şey, Elisabeth'in, onun kendisi için nasıl bir tehlike oluşturduğunu bildiği halde, buna karşı bir şey yapamayışı, bütün muhafızlara ve nöbetçilere rağmen Mary Stuart'ın odasından savaşlar idare edip dünyanın gidişatı üzerinde etkili olmasıdır.

Bu sarsılmaz enerji, zincire vurulmuş bu güçlü irade her bakımdan olağanüstüydü ama girişimlerinin başarısız kalmasıyla da trajikti. Çünkü Mary Stuart'ın düşündüğü ve giriştiği her iş talihsizlikle sonuçlanıyordu. Sürekli tahrik ettiği komplolar ve gizli tertipler daha başlangıçta başarısızlığa mahkûmdu. Çünkü güç dengeleri eşit değildi. Bilindiği gibi güçlü bir teşkilat karşısında birey her zaman zayıf kalır; Mary Stuart tek başına çalışıyordu ama Elisabeth'in arkasında bakanlar, danışmanlar, polis müdürleri, askerler ve casuslardan oluşan büyük bir devlet vardı, mücadeleyi devlet eliyle yürütmek bir hapis haneden yürütmekten çok daha kolaydı. Cecil'in emrine sınırsız para ve savunma araçları verilmişti, bol bol para harcıyor, istediği gibi önlemler alabiliyor ve bu yalnız ve deneyimsiz kadını binlerce casusa izlettiriyordu. Polis o zamanlar İngiltere'de yaşayan üç milyon kişinin her biri hakkında her türlü ayrıntıyı biliyor, İngiltere kıyılarına ayak basan her yabancı soruşturuluyor ve gözetleniyordu: Konuk evlerine, hapis hanelere ve gemilere gözcüler yerleştiriliyor, her şüphelinin peşine casus-

lar takılıyor ve bu aşağılık önlemlerin işe yaramadığı yerde, hemen en sertine başvuruluyordu: işkenceye. Bu kolektif kudretin üstünlüğü hemen kendisini hissettirdi. Mary Stuart'ın fedakâr dostları yıllar geçtikçe peş peşe Tower'ın karanlık zindanlarına atıldı, işkence aletleriyle kolları ve bacakları gerilerek itirafta bulunmaları sağlandı, diğer suç ortaklarının isimleri öğrenildi ve işkence aletinin kısıkcısıyla her türlü komplo hareketi birbiri ardına acımasızca ezilip geçildi. Mary Stuart mektuplarını ve önerilerini zaman zaman elçilikler üzerinden dış ülkelere göndermeyi başarsa da, böyle bir mektubun Roma'ya ya da Madrid'e ulaşması için kaç hafta geçmesi gerekirdi, özellikle de oradaki devlet erkânının bunu yanıtlamaya karar vermesi ve bu yanıtın Mary Stuart'a ulaşması için kaç haftaya ihtiyaç vardı! Kurtarılması için donanma ve asker bekleyen bu ateşli ve sabırsız yürek için yapılacak yardım çabaları dayanılmayacak derecede yavaş ve kayıtsızca ilerliyordu. Gece gündüz kötü yazgısıyla uğraşan bu tutuklu, bu yalnızlığa terk edilmiş kadın, özgür dünyadaki dostlarının kendisiyle ilgilendiklerini sanıyordu. İşte bunun için Mary Stuart'ın kendi kurtuluşunu Reform karşıtı hareketin en gerekli eylemi, Katolik kilisesinin ilk ve en önemli kurtarma aksiyonu olarak sunması boşunaydı: Ötekiler hesaplı hareket ediyorlar, hasis davranıyorlar ve kendi aralarında anlaşmıyorlardı. Beklediği donanma hazırlanıp yola çıkmıyor, Mary Stuart'ın asıl destekçisi İspanya Kralı II. Felipe bol bol dua ediyor ama harekete geçme konusunda pek bir şey yapmıyordu. Esir tutulan kraliçe için sonucu belli olmayan bir savaşa girmeyi düşünmüyor, bazen Kral Felipe, bazen de papa, isyan çıkarıp suikast düzenleyecek birkaç serüven düşkünü serseri satın alması için biraz para gönderiyorlardı. Ama bunlar ne sefil isyanlar ve suikast girişimleriydi böyle, ne kadar kötü hazırlanıyor ve

Walsingham'ın uyanık casuslarına ne kadar da çabuk bildiriliyordu! Tower Hill'in idam meydanında işkence görmüş ve vücutları parçalanmış bazı zavallılar, sarayların birinde tutuklu bir kadının yaşadığını, bu kadının ısrarla ve inatla İngiltere'nin meşru kraliçesi olduğunu iddia ettiğini ve iddiasını savunmak için birkaç çılgının ve kahramanın yaşamlarını tehlikeye attığını her fırsatta halka hatırlatıyordu.

Bu bitmek tükenmez suikastların ve komploların Mary Stuart'ı sonunda felakete sürükleyeceği ve bu gözüpek kadının, kapatıldığı zindandan dünyanın en kudretli kraliçesine savaş ilan ederek önceden kaybedilmiş bir oyun oynadığı çağdaşlarınca çok iyi biliniyordu. Nitekim daha 1572 yılında, Ridolfi suikastından hemen sonra, kayınbiraderi IX. Charles öfkeyle şöyle diyordu: "Zavallı çılgın, kellesini kaybetmeden rahat etmeyecek. Onu gerçekten idam edecekler. Ama bu onun kendi suçu ve çılgınlığı, ben bunu görüyorum ama buna karşı hiçbir şey yapamıyorum." Bu sert sözler, Bartholomeos gecesinde sokakta savunmasızca kaçışanların üzerine güvenli bir pencereden ateş edebilen ve gerçek kahramanlığın ne olduğunu pek bilmeyen bir adamın ağzından çıkıyordu. Kuşkusuz Mary Stuart, daha rahat ama daha korkak bir yol olan yazgıya boyun eğme yolunu seçmek yerine umutsuz bir işe girişmekle büyük bir delilik yapmıştı. İskoçya ve İngiltere krallık taçları üzerindeki haklarından vaktinde vazgeçmek onu belki de esaretten kurtarabilirdi, herhalde bütün bu esaret yılları boyunca zindanın kapısının sürgüsü Mary Stuart'ın kendi elindeydi. Onuru kırılma pahasına İskoçya ve İngiltere tahtları üzerindeki hak iddiasından kendi isteğiyle ve resmen vazgeçmiş olsaydı, İngiltere rahatlamış olur ve ona özgürlüğünü geri verirdi. Elisabeth –kuşkusuz bunu yüce kalpliliğinden değil, korkusundan yapmış olurdu çünkü

bu tehlikeli tutuklunun itham edici varlığı vicdanına bir kâbus gibi çöküyordu— ona altın köprüler kurmaya çalıştı, kendisiyle sürekli görüşmeler yapılmış, kolay uzlaşabileceği önerilerde bulunulmuştu. Ama Mary Stuart taşsız bir kraliçe olmaktansa taçlı bir tutuklu kalmayı tercih ediyordu. Nitekim Knollys, Mary Stuart'ın tutukluluğunun daha ilk günlerinde, İskoçya kraliçesine birazcık umut verildiği sürece, beklemekte ısrar edecek kadar yürekli olduğunu söylerken, sanki onun ruhunun derinliklerini okumuştı. Çünkü Mary Stuart, krallık tahtından vazgeçip köşesine çekildiğinde, kendisini ne kadar sefil bir özgürlüğün beklediğini ama aşağılanmasının kendisine tarihte yeni bir büyüklük kazandırabileceğini yüksek zekâsıyla çok iyi anlamıştı. Mary Stuart, tacından ve tahtından hiçbir zaman vazgeçmeyeceği ve son sözlerinin bile bir İskoçya kraliçesinin sözü olacağı yeminine, kapatıldığı zindana olan bağlılığından bin defa daha güçlü bir iradeyle bağlı hissediyordu.

Görüldüğü gibi burada çizilen sınırlar çok dar, çılgınlığı çılgınca cesareten ayırmak çok zor çünkü kahramanca yapılan şey aynı zamanda çılgınca yapılandır. Sancho Panza nesnel konularda Don Quijote her zaman daha akıllıdır, bir Thersites akıl ve mantık bakımından bir Akhilleus'tan daha temkinlidir; ama Hamlet'in, onur söz konusu olduğu zaman bir saman çöpü için bile savaşılır. şeklindeki sözü, doğasında kahramanlık olan birisi için her zaman belirleyici bir sınav olmuştur. Kuşkusuz Mary Stuart'ın bu kadar büyük bir üstünlük karşısında direnişini sürdürmesi imkânsız gibi bir şeydi. Ama başarısızlıkla sonuçlandığı için onun bu mücadelesine anlamsız demek haksızlık olur. Çünkü bütün bu yıllar içinde sürdürdüğü, hatta her geçen yıl daha da güçlü bir şekilde sürdürdüğü mücadele, görünüşte çaresiz gibi görünen bu yalnız kadının içinde müthiş bir güç barındırdığını gösteriyordu,

kurtulmak için bazen zincirlerini sarstığında, bütün İngiltere de onunla birlikte sarsılıyor ve Elisabeth'in kalbi kordan küt küt atıyordu. Tarihsel olayları daha sonraki dönemlerin her türlü kaygıdan uzak bakış açısıyla değerlendirdiğimizde, yanlış bir bakış açısından hareket etmiş oluruz çünkü bu bakış açısıyla aynı zamanda olayların sonuçlarını rahatlıkla gözden kaçırabiliriz. Tehlikeli bir mücadeleye girişti diye mağlup olmuş birini çılgın ilan etmek her zaman çok kolaydır. Ama gerçekte bütün bu yirmi yıl boyunca bu iki kadının aldığı kararlar hiçbir zaman kesin olmamıştır. Mary Stuart'ı tahta çıkarmak için hazırlanan suikastların bazıları, biraz daha şanslı, biraz daha başarılı olsaydı Elisabeth için gerçekten yaşamsal tehlike olabilirdi, nitekim Elisabeth bu suikast planından iki ya da üç defa kıl payı kurtulabilmişti. İlk önce Northumberland, Katolik soylularla harekete geçmiş, tüm kuzey bölgesi isyan etmiş ve Elisabeth duruma güçlkle hâkim olabilmişti. Daha sonra, bundan çok daha tehlikeli bir şekilde, Norfolk'un entrikaları başladı. Aralarında Elisabeth'in Leicester gibi yakın dostlarının da bulunduğu İngiltere'nin başta gelen soyluları, Norfolk'un İskoçya kraliçesiyle evlenme planını destekliyordu, Mary Stuart da –zafere ulaşmak için ne yapmazdı ki?– onu teşvik ve tahrik etmek için sevgi dolu aşk mektupları yazıyordu. Floransa'lı Ridofi'nin aracılığıyla İspanyol ve Fransız birlikleri İngiltere'ye çıkmaya hazırdı, eğer Norfolk denilen bu adam –korkak davranışıyla daha önce bunu kanıtlamıştı– korkak davranmış olmasaydı, eğer düşmanca bir tesadüf, rüzgâr, hava, deniz ve ihanet amacına engel olmuş olmasaydı, tarih başka türlü yazılacak, roller değişmiş olacaktı; Mary Stuart Westminster'a yerleşecek, Elisabeth de ya Tower'ın zindanlarında ya da mezarda olacaktı. Ama Norfolk'un kanı, Northumberland'in kötü yazgısı ve bütün bu yıllar boyunca Mary Stuart için başlarını

idam kütüğünün üstüne koymak zorunda kalan bütün diğer gözdelelerin trajik sonları, son bir talibin gözünü korutamamıştı. V. Charles'ın evlilik dışı dünyaya gelen oğlu ve İspanya Kralı II. Felipe'nin üvey kardeşi, Lepanto Savaşı'nın galibi, özgür şövalyeliğin en mükemmel örneği ve Hristiyan dünyasının en büyük askeri olan Don Juan d'Austria, Mary Stuart'a talip olmuştu: Evlilik dışı doğumu nedeniyle İspanya kraliyet tacından ebediyen mahrum bırakılan bu büyük asker, önce Tunus'ta kendi adına bir krallık kurmaya çalışmıştı ama tutuklu kraliçenin uzattığı el ona aynı zamanda İskoçya tacını da uzatmış oluyordu. Bu adam hemen harekete geçerek Hollanda'da bir ordu kurmuş, Mary Stuart'ı kurtarmak ve onu özgürlüğüne kavuşturmak için bütün planlarını hazırlamıştı. Ama tam bu sırada –Mary Stuart'a yardım etmek isteyenlerin başına gelen çok kötü bir talihsizlik– hain bir hastalık onu yere sermiş, genç yaşında ölüp gitmişti. Şans, Mary Stuart'a talip olan ya da ona yardım edenlerden hiçbirinin yüzüne gülmemiş, hiçbirinin yolunu aydınlatmamıştır.

Çünkü gerçeği tam olarak görmek istiyorsak, Mary Stuart ile Elisabeth'in yazgısını belirleyen şeyin şu son noktada gizlendiğini görürüz: Bütün bu yıllar içinde talih hep Elisabeth'in yüzüne gülmüş, talihsizlik de Mary Stuart'ın peşini bırakmamıştır. Güç ve kişilik bakımından ikisi de birbiriyle neredeyse eşitti ama yıldızlarının yörüngeleri farklıydı. Tahtından indirilen, kötü talihinin yalnızlığa terk ettiği Mary Stuart'ın hapishaneden yürüttüğü her girişim başarısızlıkla sonuçlanıyordu. İngiltere'ye gönderilen donanmalar fırtınada parçalanıp darmadağın oluyor, haberciler yollarını şaşırıyor, talipleri birer birer ölüyor, son darbeyi indireceği anda dostları yeteri kadar yüreklilik gösteremiyor, ona yardım etmek isteyen herkes, gerçekte kendi felaketi için çalışmış oluyordu.

Başını idam kütüğünün üstüne koyarken Norfolk'un söylediği şu söz gerçekten de dehşet vericidir: "Onun tarafından ya da onun için yapılan hiçbir iş iyi bir sonuç vermiyor." Bothwell'le karşılaştığı günden beri solgun bir ay, attığı her adımı izliyordu. İskoçya kraliçesini kim severse, yıkılıp yok oluyor, kendisi birini severse, acı ve ıstırap çekiyordu. Ona yardım etmek isteyen, aslında ona zarar veriyor, ona hizmet eden, kendi ölümüne hizmet etmiş oluyordu. Masal dünyasındaki kara mıkнатıs dağının bütün gemileri kendisine çektiği gibi, Mary Stuart'ın yazgısı da başkalarının yazgısını uğursuzca kendine çekiyordu. Mary Stuart'ın ölüm büyüğü yaydığı konusunda ki karanlık efsane, yavaş yavaş kendi adının çevresinde dolaşmaya başladı. Ama davası ne kadar ümitsizleşirse ümitsizleşsin, gücü o oranda artıyordu. Uzun ve çileli esareti ona diz çöktüreceği yerde, ruhunu kamçılıyor, direnme gücünü daha da artırıyordu. Böylelikle işe yaramayacağını bildiği halde, son ve kesin kararın verilmesini meydana okurcasına talep etti.

YİRMİNCİ BÖLÜM

Son Raunt

1584-1585

Yıllar geçip gidiyordu, haftalar, aylar ve yıllar tıpkı bir bulut tabakası gibi bu yazgısına terk edilmiş hayatın üzerinden, görünüşte ona değmeden akıp gidiyordu. Ama zaman insanı ve çevresindeki dünyayı fark ettirmeden değiştirir. Kırkıncı yıl, bir kadının yaşamında dönüm noktası olan kırkıncı yıl da gelmişti ama Mary Stuart hâlâ tutukluydu, hâlâ özgür değildi. Yaşlılık ona sessizce yaklaşmış, şakakları ağarmış, vücudu gelişmiş ve biraz daha irileşmiş, yüz hatları biraz daha sakinleşmiş ve bir hanımefendiye yakışır bir görüntü kazanmış, dindarlık şeklinde açıklanabilecek bir hüznün dalgası tüm benliğini sarmaya başlamıştı. Kısa bir süre sonra aşk zamanı, yaşam zamanı –ki Mary Stuart bunu kalbinin derinliklerinde hissediyordu– geri gelmez şekilde geçip gidecekti: Şimdi yaşayamadıklarını bir daha hiç yaşayamayacaktı, artık akşam olmuştu, gece karanlığı çökmek üzereydi. Çoktan beri bir talip çıkmamıştı, belki de artık hiç çıkmayacaktı: Kısa bir süre daha; sonra hayat ebediyen bitmiş olacaktı. Acaba kurtuluş mucizesini ve kararsız dünyanın gelmeyen yardımını beklemeye devam etmenin bir anlamı var mıydı? Şimdiye kadar çetin sınavlardan geçmiş olan bu kadının artık mücadele etmekten yorulduğu, yavaş yavaş uzlaşmaya, taht ve taç hakkından vazgeçmeye hazırlandığı duygusu, bu son

yıllarda giderek daha kuvvetleniyordu. İskoçya kraliçesi-
nin karanlıkta kalmış bir çiçek gibi bir işe yaramadan, se-
vilip koklanmadan solup gitmesinin aptallık olup olmadı-
ğını, kraliyet tacını giderek ağaran saçlarının üstünden
kendi isteğiyle çıkararak özgürlüğüne kavuşmasının daha
doğru olup olmayacağını sorguladığı anlar son zamanlar-
da giderek çoğalmıştı. Mary Stuart kırk yaşına geldiğinde,
bu ağır, bu boş hayattan giderek daha çok yorulmaya baş-
lamıştı, içindeki o çılgın iktidar hırsı yavaş yavaş gevşeye-
rek hoş ve mistik bir ölüm özlemine dönüşmüştü; işte
böyle anların birinde yarı yakınma, yarı dua şeklinde aşā-
ğıdaki derinden sarsıcı Latince mısraları kâğıda döktü:

O Domine Deus! Speravi in Te
O care mi Jesu! Nunc libera me.
In dura catena, in misera poena, desidero Te
Languendo, gemendo et genu flectendo
Adoro, imploro, ut liberaes me.¹

Kurtarıcılar çekindikleri ve tereddüt ettikleri için
Mary Stuart bakışlarını büyük kurtarıcıya, İsa Mesih'e
çevirmişti. Bu kahredici boşluğa, bu belirsizliğe, bu sü-
rekli bekleyişe, bu umutlanmalara ve özlemlere kapıl-
maya ve her defasında yeniden hayal kırıklığı yaşamaya
mahkûm olmaktansa ölmek daha iyi olurdu. Artık bu
gidişe bir son vermek lazımdı, ister iyilikle ister kötülük-
le olsun, ister zaferle ister her şeyden vazgeçmekle! Mary
Stuart tüm gücü ve ruhuyla bu sonu istediği için sürdür-
düğü mücadele de artık sonuna yaklaşıyordu.

1. (Lat.) Ey Efendimiz, Rabbimiz / Sana bağladım umudumu. / Sen aziz İsa! Beni
azat edin artık / Kırılmaz prangalara vurulmuş, çile çekerken / Bitap halde iç
geçirerek ve diz çökerek / Sana sığınyorum ve beni azat etmen için yalvarıyo-
rum. (Y.N.)

Bu korkunç, bu haince ve dehşet verici, bu müthiş ve inatçı mücadele devam ettikçe, Mary Stuart ile Elisabeth, bu iki azılı düşman birbirlerine karşı giderek daha da sertleşeceklerdi. Elisabeth sürdürdüğü politikasıyla başarı üstüne başarı kazanıyordu. Fransa ile barışmıştı, İspanya ise kendisiyle savaşı göze alamıyordu, ülke içindeki bütün hoşnutsuzlukların üstesinden gelmişti. Ülkesinde artık tek bir düşman ama çok tehlikeli bir düşman, mağlup olduğu halde mağlup edilemeyen bir kadın, İskoçya Kraliçesi Mary Stuart yaşıyordu. Elisabeth can düşmanı bu kadını da saf dışı bıraktıktan sonra gerçek bir zafer kazanmış olacaktı. Ama Mary Stuart'ın da Elisabeth'ten başka nefret edeceği kimsesi kalmamıştı. Bu çılgın kadın çaresizliğe düştüğü çılgın bir ânında akrabası, kader arkadaşı ve kız kardeşi olan İngiltere kraliçesine yardım etmesi için bir defa daha başvuruyor ve yürek paralayan bir ruh haliyle onun insani duygularına sesleniyor ve yazdığı muhteşem bir mektupta şöyle haykırıyordu:

Madam, bu işkenceye artık daha fazla dayanamayacağım. Ölürlen eriyip gitmeme sebep olanların kim olduğunu öğrenmek istiyorum. Hapishanelerinizde yatan en adi mahkûmlara bile kendilerini savunma hakkı veriliyor, onlara kendilerini suçlayanların ve şikâyet edenlerin adları bildiriliyor. Bu hak bana, bir kraliçeye, sizin en yakın akrabanız ve meşru vârisiniz olan bana neden tanınmıyor? Öyle sanıyorum ki, düşmanlarımı bana karşı harekete geçiren asıl neden, benim bu son iddiam olmuştur... Ah, sevgili madam ama bunlar yüzünden beni cezalandırmak, bana acı ve işkence çektirmek için ortada hiçbir neden ve hiçbir zorunluluk kalmadı. Onurum ve namusum üzerine yemin ederim ki, Tanrı'nın krallığından başka bir krallık istemiyorum, buna ruhsal olarak hazırım ve bunun çektiğim bütün acılar ve işkencelere en iyi şekilde son vereceğini biliyorum.

Kalbinin derinliklerinden gelen sıcak bir duyguyla Elisabeth'e son bir kere daha seslenerek kendisinin serbest bırakılmasını rica etmişti:

Şerefim üzerine ve yüce kurtarıcımız ve Mesihimizin çektiği büyük acılar adına sizden bir kere daha rica ediyorum, izin verin de sizin krallığınızdan ayrılarak sakin ve huzurlu başka bir yere yerleşeyim, çektiğim büyük acılarla tamamen yorgun düşen vücudumu dinlendirebileyim, beni her gün yanına çağıran Yüce Tanrı'ya ulaşmak için ruhsal olarak kendimi hazırlamama imkân verin... Ölmeden önce bana bu lütfu bahşedin ki, ruhum, bedenimden ayrılmadan önce aramızdaki bütün anlaşmazlıkların ve kavgaların sona erdiğini görsün, görsün ki, bu dünyada sizin yüzünüzden çektiğim acılar ve işkenceler yüzünden Tanrı huzurunda sizi suçlamak zorunda kalmamın.

Ama bütün bu yürek sızlatan haykırışlar karşısında Elisabeth sessiz kaldı, cesaret verici tek bir söz söyleyemedi. Bunun üzerine Mary Stuart da çaresizce dudaklarını ve yumruklarını sıktı. Bu kadına karşı içinde tek bir şey hissediyordu, o da soğuk olduğu kadar sıcak, inatçı olduğu kadar da yakıcı bir kindi; bu kin, öteki bütün rakipleri ve düşmanları tasfiye olduğu, hepsi birbirini saf dışı ettiği için, şimdi daha büyük bir şiddetle ve nefretle sadece bu kadına, İngiltere'nin bu acımasız kraliçesine yönelmişti. Sanki Mary Stuart'ın çevresine yaydığı gizemli ölüm büyüsü, ondan nefret eden ya da onu seven herkese bulaşıyormuş gibi, ona yakınlık gösteren ya da ona düşmanlık besleyen, onun için mücadele eden ya da ona karşı savaşan herkes ondan önce ölüyordu. Onu York'ta şikâyet eden Moray ve Maitland zorlu bir ölümle peş peşe ölmüşler, Norfolk ve Northumberland gibi kendisini yargılayıp mahkûm etmek isteyenler başlarını idam kütüğü-

nün üstüne koymak zorunda kalmışlar, önce Darnley'ye ve daha sonra da Bothwell'e karşı suikast düzenleyenler birbirlerini ortadan kaldırmışlar, Kirk o'Field, Carberry Hill ve Langside hainleri birbirlerini ele vermişlerdi. İskoçya'nın bütün bu inatçı lordları ve kontları, bütün bu vahşi, tehlikeli ve doyumsuz sürü birbirlerini öldürmüşlerdi. Artık savaş meydanı boşalmıştı. Mary Stuart'ın, bu tek kalan kadından, Elisabeth'ten başka nefret edeceği kimse kalmamıştı. Yirmi yıldan beri devam eden bu kanlı halklar savaşı, artık iki kadın arasındaki savaşa dönüşmüştü. Bir kadının diğer bir kadına karşı sürdürdüğü bu savaşta müzakereye yer kalmamıştı, artık tam bir ölüm kalım mücadelesi başlamıştı.

Bu son mücadele için, bıçağın artık kemiğe dayandığı mücadele için Mary Stuart'ın son bir enerjiye daha ihtiyacı vardı. Son umudunu da yitirmesi gerekiyordu. Tüm gücünü toplaması için bir kere daha ve derinden sarsılması, üzülmesi lazımdı. Çünkü Mary Stuart o müthiş cesaretini, o önlenemez kararlılığını ancak her şeyini kaybettiği ya da kaybetmiş gibi görüldüğü anda gösterebiliyor, ancak çaresizliğe düştüğü anda kahraman olabiliyordu.

İşte Mary Stuart'ın ruhunun derinliklerinden çekip alınan bu son umudu, oğluyla iletişim kurma, onunla anlaşma umuduydu. Çünkü Mary Stuart'ın sürekli beklediği, zamanın tıpkı yıkılan bir duvardan süzülerek akan kum gibi akıp gittiği bütün bu korkunç ve hareketsiz geçen zaman boyunca, yorulduğunu ve yaşlandığını hissettiği bu bitmek tükenmek bilmeyen süreç içinde, bir çocuk, kendi kanından olma bir çocuk, yavaş yavaş büyüyordu. Mary Stuart atına binip Stirling'den ayrıldığı, Bothwell'in kendisini Edinburgh kapılarının önünde atlı askerleriyle birlikte kuşatıp kötü yazgısına sürüklediği zaman, VI. James'i bir bebek olarak terk etmek zorunda

kalmıştı; bu on, bu on beş, bu on yedi yıl içerisinde bu küçük yaratık, bir çocuk, bir delikanlı, neredeyse bir adam olmuştu. VI. James, kanı biraz karışık ve karanlık olmakla birlikte, anne ve babasının bazı özelliklerini taşıyordu ama tuhaf yapılı, biraz kaba ve kekeme bir çocuktü, ağır ve hantal bir vücudu ve ürkek bir ruh hali vardı. İlk bakışta normal bir çocuk hissi vermiyordu. Her türlü eğlenceden kaçıyor, her açık bıçaktan ürküyor, köpeklerden korkuyordu, davranış biçimi kaba ve beceriksizdi. Annesinin inceliğinden, doğal zarafetinden eser yoktu, hiçbir sanatsal yeteneği yoktu, müzikten ve dans etmekten hoşlanmadığı gibi neşeli ve sıradan sohbetlere de yatkın değildi. Ama yabancı dilleri mükemmel bir şekilde öğreniyordu, çok güçlü bir hafızası vardı, kişisel çıkarı söz konusu olduğunda tam bir zekâ ve kıvraklık örneği gösteriyordu. Buna karşın babasının adı doğası, onun karakterine uğursuzluk bulaştırmıştı. Zayıf kişiliğini, karakter bozukluğunu, döne ve kuşku huyunu babası Darnley'den almıştı. Elisabeth bir keresinde öfkesinden, "Böyle ikiyüzlü bir oğlandan ne beklenir ki!" diye köpürmüştü. Darnley gibi o da her üstün iradeye hemen teslim oluyordu. Bu tatminsiz, bu bencil çocuğun kalbi her türlü cömertliğe tamamen yabancıydı, bütün kararlarına son derece duygusuz bir hırs hâkim oluyordu. Annesine karşı soğuk tutumunun nedenini de, her türlü duyarlılıktan ve sevgiden yoksun büyüdüğü gerçeğini göz önünde bulundurduğumuz zaman anlayabiliriz. Mary Stuart'ın en amansız düşmanları tarafından büyütülmüş, Latinceyi George Buchanan'dan, annesine karşı "Detectio"yu, yani en berbat cinayet yergisini yazan adamdan öğrenmiş olduğu için, komşu ülkede esir tutulan bir kadın hakkında belki de duyduğu tek şey, babasının öldürölmesine yardım eden ve taç giymiş bir kral olarak krallık hakkını reddeden bir kadın olduğudur. An-

nesini, iktidar hırsına haince engel olan bir yabancı gibi görmesi, ilk günden beri zihnine iyice kazınmıştı. VI. James'in içinde, kendisini dünyaya getiren kadını görmek için çocukça bir duygu, bir istek belirmiş bile olsaydı, İngiliz ve İskoç gardiyanların uyanıklığı, her iki esirin, yani Elisabeth'in esiri Mary Stuart'la, lordların ve ülkeyi yöneten kral naibinin esiri VI. James'in birbirlerine yakınlaşmalarına izin vermezdi. Bütün bu yıllar içinde çok ender olmakla birlikte arada sırada mektuplaşıyorlardı. Mary Stuart çocuğuna hediyeler alıyor, oyuncaklar gönderiyordu, bir keresinde de küçük bir maymun göndermişti. Ama gönderdiği mektupların ve hediyelerin büyük bir kısmı kabul edilmiyordu çünkü Mary Stuart inadından vazgeçip kendi oğluna krallık unvanını vermeye bir türlü karar verememişti, lordlar da VI. James'e sadece prens diye hitap eden mektupları hakaret sayarak geri gönderiyorlardı. Çocukta da annesinde de hâkim olan iktidar hırsı, kan bağından daha kuvvetli oldukça, Mary Stuart İskoçya'nın tek kraliçesi, VI. James de tek kralı olduklarını iddia ettikleri sürece, anne ve oğul arasındaki ilişki resmî bir ilişkiden ileri gidemiyorlardı.

Birbirine yakınlaşmaları, Mary Stuart'ın lordlar tarafından oğluna taç giydirilmesinin geçerli olmadığı konusundaki iddiasından vazgeçtiği ve ona İskoç tacı üzerindeki hakkını vermeye hazır olduğunu kabul ettiği takdirde mümkün olabilirdi. Kuşkusuz Mary Stuart kraliçelik unvanını kullanmamayı ya da bundan bütünüyle vazgeçmeyi henüz aklının ucundan bile geçirmiyordu. Yaşadığı sürece kraliçelik tacını takdis edilmiş başında taşımaya devam etmek ve tacıyla ölmek istiyordu ama özgürlüğüne kavuşmak uğruna bu unvanını oğluyla paylaşmaya da hazırdı. Mary Stuart böyle bir uzlaşmayı ilk defa aklına getiriyordu. Eğer oğlu kraliçelik unvanını kullanmasına izin verir ve bu özverisini hafif bir onur

pırılısıyla yaldızlamak için bir yöntem bulursa, o zaman ülkeyi istediği gibi yönetsin ve ben kralım desin! Yavaş yavaş gizli görüşmelere başlandı. Ama özgürlüğü baronlar tarafından sürekli tehdit altında olan VI. James, bu görüşmeleri soğukkanlılıkla yürütemiyordu. Her türlü ahlak kurallarını çiğneyerek aynı zamanda öteki taraflarla da görüşüyor, Mary Stuart'ı Elisabeth'e, Elisabeth'i de Mary Stuart'a karşı, yani bir dini ötekine karşı kullanıyor, sevgisini gönül rahatlığıyla en çok verene satıyordu çünkü onur ve onurlu davranmak gibi ahlaki değerlerin onun için hiçbir önemi yoktu, önemsedığı, peşinden koştuğu tek şey, İskoçya kralı olarak kalmaya devam etmek ve aynı zamanda İngiltere kraliyet tacı üzerindeki hakkını garanti altına almaktı; bu kadınların sadece birinin değil, ikisinin de yerine geçmek istiyordu. Eğer kendisine yarar sağlayacaksa, Protestan kalmaya hazırdı ama öte yandan da, daha iyi bir ücret ödendiği takdirde, Katolik olmaya da eğilimliydi; evet bu on yedi yaşındaki delikanlı bir an önce İngiltere kralı olmak için Elisabeth'le, annesinden dokuz yaş daha büyük olan ve onun ezeli rakibi ve düşmanı olan bu yıpranmış, bu işi bitmiş kadınla evlenmek gibi iğrenç bir plan yapmaktan bile çekinmiyordu. Darnley'nin oğlu VI. James, bütün bu görüşmeleri ve pazarlıkları, her şeyi ince ince hesaplayarak son derece duygusuzca yürütüyordu, oysa eskiden beri hayalperest bir kadın olan ve gerçek dünyadan uzak kalan Mary Stuart, oğlu ile anlaşıp özgürlüğüne kavuşmak ve kraliçe olarak kalmak umuduyla yanıp tutuşuyordu.

Ama Elisabeth anne ile oğlunun anlaşmasını kendisi için bir tehlike olarak görüyordu. Buna izin veremezdi. Hemen harekete geçerek görüşmelerin en hassas noktasına el attı. Keskin ve sinsi bakışlarıyla bu kararsız delikanlıyı neresinden yakalayabileceğini hemen anlamıştı: Onun insani zaaflarından yararlanacaktı. Tam bir av tutkunu

olan genç krala hemen en iyi atlarını ve av köpeklerini gönderdi. Danışmanlarını satın aldı ve ona yıllık beş bin *sterling* tutarında bir emekli maaşı önerdi ki, bu meblağ sürekli para sıkıntısı çeken İskoçya krallığı için ikna edici bir argümandı, Elisabeth bununla da yetinmeyip İngiliz kraliyet tahtına veraset hakkını da etkili bir yem gibi ona sunuyordu. Pek çok şeyde olduğu gibi burada da belirleyici unsur para oldu. Mary Stuart her şeyden habersiz bir şekilde diplomasinin boşluğunda kürek çekmeye devam ederken, papayla ve İspanyollarla Katolik bir İskoçya'nın planlarını hazırlarken, VI. James Elisabeth'le sessiz sedsız bir birlik anlaşması imzalıyordu, bu anlaşmayla İskoçya'nın genç kralına para ve menfaat gibi hangi bulanık işler önerildiği ayrıntısıyla belirtilirken, annesinin serbest bırakılmasını öngören madde anlaşmada yer almıyordu. Sunabilecek hiçbir şeyi olmadığı için, kendisi için artık hiçbir önemi kalmayan tutuklu kraliçenin durumuna tek bir satırla bile yer verilmemişti: VI. James, sanki annesi bu dünyada yokmuş gibi davranarak onun en acımasız düşmanı ile anlaşma imzalamıştı. Kendisine hayat veren kadın, verecek başka bir şeyi olmadığı için artık hayatından uzak dursun! Anlaşma imzalanıp da bu uyanık delikanlı parayı cebine indirip av köpeklerini alır almaz, Mary Stuart'la sürdürülen resmî görüşmeler birden kesiliverdi. İktidardan düşmüş bir kadına artık neden saygı gösterilsin ki? Kralın emri üzerine Mary Stuart'a sert bir ret mektubu yazıldı, kaba bir üslupla kaleme alınan bu mektupta, kendisinden unvanının ve İskoçya kraliçesi olarak sahip olduğu bütün haklarının kesin olarak alındığı resmen bildiriliyordu. Elisabeth, hiç çocuk doğuramamış bu kadın, rakibinin elinden kraliçeliğini, tacını, iktidarını ve özgürlüğünü aldıktan sonra, şimdi de elinde kalan son şeyi alıyordu: Kendi öz oğlunu. Elisabeth intikamını kesin olarak almıştı.

Elisabeth'in kazandığı bu zafer, Mary Stuart'ın en son hayallerine indirilen öldürücü bir darbe oldu. Kocasından, üvey kardeşinden, tebaasından sonra şimdi de son dayanağı, kendi kanından olan çocuğu da onu terk ediyordu, artık yapayalnızdı. Yaşadığı hayal kırıklığı kadar hiddeti de sınırsızdı. Artık kimseye saygı göstermesine gerek yoktu! Artık kimseye karşı şefkat duygusu beslememeliydi! Öz çocuğu kendisini reddettiğine göre, o da kendi çocuğunu reddetmeliydi. Mademki çocuğu kendisinin tahtı ve taç hakkını satmıştı, o zaman kendisi de oğlunun hakkını satmalıydı. Mary Stuart oğlu VI. James'e soysuz, nankör, itaatsiz ve çok terbiyesiz bir çocuk olduğunu söyledi, ona lanet okudu ve vasiyetnamesinde kendisini yalnızca İskoçya krallık tacından değil, aynı zamanda İngiliz tahtı üzerindeki veraset hakkından da mahrum bırakacağını bildirdi. Stuart'ların krallık tacı böyle bir sapkına, böyle bir alçağa kalacaksa, yabancı bir ülkenin hükümdarına kalsa daha iyi olurdu. Mary Stuart hemen harekete geçerek özgürlüğü için savaşmaya ve bütün umutlarının katili olan Elisabeth'e hak ettiği dersi vermeye hazır olduğunu göstermek için İskoçya ve İngiltere üzerindeki krallık hakkını İspanya Kralı II. Felipe'ye vermeye karar verdi. Artık ülkesinin ne önemi kalmıştı ki, oğlunun ne değeri kalmıştı ki! Önemli olan yaşamak, özgür olmak ve zaferi kazanmak! Artık hiçbir şeyden korkmuyordu, en cüretkâr hareketi bile artık ona yeterince cüretkâr gelmiyordu. Her şeyini kaybedenin kaybedecek başka bir şeyi olmazdı.

Öfke ve hiddet bu işkence çeken ve onuru çiğnenen kadının içinde yıllarca ve yıllarca birikmişti. Yıllarca ve yıllarca hep umut etmiş ve zorlu mücadeleler yürütmüş, anlaşmalar yapmış, komplolar düzenlemiş ve uzlaşma yolları aramıştı. Ama artık bardak taşmıştı. Mary Stuart'ın bir türlü bastıramadığı kin ve öfke, kendisine işkence eden, iktidarını zorla elinden alan bu zindancı başı kadına

karşı bir alev gibi parlamıştı. Artık kraliçeye karşı kraliçe olarak değil, kadına karşı kadın olarak çılgınca bir öfkeyle adeta pençeleriyle Elisabeth'e saldırdı. Buna küçük ve adi bir olay neden olmuştu: Shrewsbury'nin entrikacı ve fesat karısı, bir sinir krizi sırasında Mary Stuart'ı kocasıyla gönül ilişkisinde bulunmakla itham etmişti. Tabii bu iddia pis bir söylentiden ibaretti, Shrewsbury'nin karısı bile söylediği bu yalanı ciddiye almamıştı. Ama rakibinin onurunu ve namusunu her zaman lekelemeye çalışan Elisabeth, Buchanan'ın "kutu mektupları" yergisini bütün hükümdarlara gönderdiği gibi, bu yeni skandalı da hemen yabancı saraylara duyurmak için elinden geleni yaptı. Mary Stuart şimdi gerçekten köpürmüştü. İktidarını, özgürlüğünü, çocuğuna beslediği son umudunu çaldıkları yetmiyormuş gibi şimdi de onurunu lekelemek istiyorlar, bir rahibe gibi sevgisiz ve aşksız, dış dünyaya kapalı bir yaşama mahkûm edilmiş bu kadını bütün dünyanın önünde zina yapan bir kadın olarak teşhir etmeye çalışıyorlardı! Yaralı gururu çıldırırçasına şahlandı. Uğradığı haksızlığın tamir edilmesini istedi ve Kontes Shrewsbury gerçekten önünde diz çökerek bu iğrenç iftirayı yalanlamak zorunda kaldı. Ama Mary Stuart kendisini lekelemek için bu yalanı kimin kullandığını çok iyi biliyordu, düşmanının hain elini hissetmişti; onuruna karanlıkta indirilen darbeye kendisi de açık bir darbeye karşılık verdi. Kendisini fazilet aynası gibi gösteren bu sözde el değmemiş kraliçeye, kadın kadına bazı gerçekleri söylemek için çoktan beri içi yanıyor ve nefret dolu bir sabırsızlıkla bu ânı bekliyordu. Kontes Shrewsbury'nin İngiltere kraliçesinin özel yaşamı hakkında hangi iftiralarda bulunduğunu "dostça" bildirmek için Elisabeth'e bir mektup yazdı; ahlaklı kadın rolü oynayıp başkalarına ahlak dersi vermeye hiç hakkı olmadığını "sevgili kız kardeşi"nin yüzüne haykırıyordu. Büyük bir öfke ve çaresizlik içinde yazılan bu

mektupta darbe üstüne darbe iniyordu. Bir kadının başka bir kadına karşı zalimce söyleyebileceği ne varsa, hepsi söyleniyor, Elisabeth'in bütün kötü özellikleri alaylı bir ifadeyle yüzüne vuruluyor, en gizemli kadınlık sırları acımasızca ortaya dökülüyordu. Mary Stuart İngiltere kraliçesine hitaben yazdığı mektubunda –sözde dostluk duygusuyla ama gerçekte Elisabeth'i ölesiye yaralamak için yazdığı mektubunda– şunları söylüyordu: Kont Shrewsbury sizin kendini beğenmiş bir kadın olduğunuzu, güzel olduğunuzu düşündüğünüzü ve kendinizi Tanrı'nın özenerek yarattığı bir kraliçe olarak gördüğünüzü anlatıyor. Gururunuzu okşayan sözler dinlemekten bıkip usanmadığınızı, size duydukları hayranlığı en abartılı şekilde ifade etmeleri için saray halkını sürekli zorladığınızı, öfke krizine tutulduğunuz anlarda saray kadınlarına ve hizmetçilere çok kötü davrandığınızı söylüyor. Hatta bir keresinde birinin parmağını kırmış, bir başkasının da, yemek servisini beğenmediğiniz için elinin üstüne bıçakla vurmuşsunuz. Ama bütün bunlar Elisabeth'in mahrem ve fiziksel yaşamıyla ilgili olarak ortaya dökülen korkunç gerçeklerin yanında oldukça mütevazı suçlamalardı. Mary Stuart mektubuna şöyle devam ediyordu: Kontes Shrewsbury'nin iddia ettiğine göre, bacağınızda iltihaplı bir çıban varmış –bununla babasının frengi hastası olduğunu ve kendisinin de bu mirası taşıdığını ima ediyor– gençliğiniz çoktan geçtiği ve artık âdet görmez olduğunuz halde, erkeklerle gönül eğlendirmekten bir türlü vazgeçmiyormuşsunuz. Bir erkekle, Kont Leicester'la defalarca yatmakla kalmıyor, her yerde şehvet tutkunuzu tatmin etmeye çalışıyormuşsunuz: "*Jamais perdre la liberté de vous faire l'amour et avoir vostre plésir tousjour aveques nouveaulx amoureux.*"¹ Geceleri sırtınızda ince

1. (Fr.) Yeni aşklar ve her zaman hoşunuza giden şeyleri yapmak uğruna özgürlüğü asla kaybetmeyin. (Y.N.)

bir gecelik sessizce erkeklerin odasına giriyor ve bu tür eğlencelerin tadını çıkarıyormuşsunuz. Mary Stuart mektubunda bu adamların isimlerini tek tek sıralıyor, ayrıntı üstüne ayrıntı veriyor ve nefret ettiği bu kadının gizemli sırrına en korkunç darbeyi indirmekten çekinmiyordu: Alaylı bir dille (Ben Johnson, bunu yemek masalarında açıkça anlatıyordu) Elisabeth için şunları söylüyor, onu kınıyor ve ayıplıyordu: "*undubitablement vous n'estiez pas comme les autres femmes, et pour ce respect c'estoit folle à tous ceulx qu'affectoient vostre mariage avec le duc d'Anjou, d'autant qu'il ne se pourroit accomplir.*"¹ Evet, Elisabeth korkuyla herkesten sakladığı sırrının, yani kadınsal yetersizliğinin herkesçe bilindiğini öğrenmeliydi, şehveti arzuladığını ama bunu yaşamaktan zevk alamadığını, gerçek doyumdan uzak, yarım bir cinsel doyum yaşadığını, kraliçe olarak şanına layık bir evlilikten ve annelikten ebediyen mahrum olduğunu herkesin öğrendiğini bilmeliydi. Şimdiye kadar hiçbir kadın dünyanın bu en güçlü kadınına, zindandaki hüccresinden yazan bu esir kadın kadar acı gerçeği söylememişti: Yirmi yıldır dondurulan kin ve bastırılan öfke, zincire vurulan bir güç, birdenbire şahlanmış, kendisine işkence eden kadının kalbine korkunç bir pençe darbesi gibi inmişti.

Çılgınca bir öfke ile yazılan bu mektuptan sonra artık barışmaya imkân yoktu. Bu mektubu yazan kadınla onu alan kadın artık aynı havayı soluyamazlar, aynı ülkede yaşayamazlardı. Tek ve en son çare olarak İspanyolların dediği gibi *hasta al cuchillo*, bıçak bıçağa bir mücadele, bir ölüm kalım savaşı kalıyordu. Mary Stuart ile Elisa-

1. (Fr.) Siz hiçbir zaman öteki kadınlar gibi değildiniz. Anjou düküyle hiçbir zaman gerçekleşmeyecek olan evliliğinizi isteyen herkese saygı duymanız tam bir çılgınlıktı. (Ç.N.)

beth arasındaki tarihsel kavga tam çeyrek asır sürmüş, birbirlerini sinsice ve inatla gözetleyip düşmanlık ettikten sonra şimdi uç noktasına ulaşmıştı, kılıç kadar keskin en uç noktaya ulaştığını söylemek, doğrusu yanlış olmazdı. Reform karşıtı hareket bütün diplomatik çözümleri tüketmişti, askerî çözüme ise henüz hazır değildi. Donanma hazırlığı İspanya'da çok yavaş ve güçlkle yürütülüyordu, Güney Amerikalı yerlilerden ele geçirilen bunca altına rağmen sefil saraylarında para sıkıntısı ve irade gücü eksikliği vardı. İnançsız bir düşmanın ortadan kaldırılmasını, John Knox gibi hayırlı bir iş sayan İspanya kralı dindar Philipp, daha ucuz bir yol seçip Elisabeth'i, kâfirlerin koruyucu meleği olan bu kadını, ortadan kaldıracak birkaç katil neden satın almıyorum, diye düşünüyordu. Machiavelli ve onun öğrencilerinin devri, güç ve iktidar söz konusu olduğunda, ahlaki kaygıları pek göz önünde bulundurmuyordu. Zaten burada da bir inancın başka bir inançla, güneyin kuzeyle savaştığı, sonucu kestirilemeyen bir karar söz konusuydu, Elisabeth'in kalbine saplanacak bir hançer bütün dünyayı sapkınlıklardan kurtarabilirdi.

Politika bir insanın içindeki ihtiras fırtınasını en üst noktaya taşıdığı zaman, bütün ahlaki ve yasal kaygılar buharlaşır, namusa ve onura duyulan en son saygı yok olur ve alçakça işlenen bir cinayet bile mükemmel bir kahramanlık eylemi olarak sunulur. 1570 yılında Elisabeth'in, 1580 yılında da Oranje prensinin aforoz edilmesiyle Katolik dünyasının iki başdüşmanının ortadan kaldırılmasına izin verilmiş ve papa altı bin insanın boğazlanmasını, yani Bartholomeus Gecesi'ni övünmeye değer bir eylem olarak kutladığından beri, her Katolik kendi dininin başdüşmanlarından birini öldürerek ortadan kaldırmanın çok büyük bir sevap olduğunu öğrenmişti. Cesur ve güçlü bir darbe, ani bir tabanca ateşi Mary

Stuart'ı esaretten kurtarıp kraliyet tahtının basamaklarından yukarıya çıkarabilir, İskoçya ve İngiltere gerçek bir dinde birleşebilirdi. Böyle yüce bir eylem için korkmaya ve tereddüt etmeye gerek yoktu: İspanya hükümeti tam bir arsızlık örneği vererek Elisabeth'in kahpece öldürülmesini ülke siyasetinin başlıca ve en büyük aksiyonu haline getirmişti. İspanya Elçisi Mendoza, gönderdiği mektuplarda ve haberlerde İngiltere kraliçesinin öldürülmesinin saygıyla karşılanması gereken bir eylem olacağını söylerken, Hollanda ordusu başkomutanı Alba dükü bu iş için onayını açıkça bildiriyor ve her iki dünyanın kralı olan II. Felipe, kraliçeyi öldürme planının üzerine kendi eliyle, "Tanrı'nın bu işi kolaylaştırmasını diliyorum," diye yazıyordu. Sonuç almak artık diplomasi sanatıyla değil, açıkça yapılan bir mücadeleyle değil, aksine kılıçla, katil hançeriyle mümkün oluyordu. Her iki taraf da kullanılacak yöntem hakkında hemfikirdi: Elisabeth'in öldürülmesine Madrid'de gizli bir kabine toplantısında karar veriliyor, karar kral tarafından da onaylanıyor, Londra'da ise Cecil, Walsingham ve Leicester, Mary Stuart sorununa güç kullanılarak bir son verilmesi konusunda anlaşıyorlardı. Artık dolambaçlı ve kaçamak yollara başvurmayaya gerek kalmamıştı: Çoktan beri görülmesi gereken bu hesap ancak kanla kapatılabilirdi. Şimdi söz konusu olan şey şuydu: Kim elini daha çabuk tutacaktı? Reformcular mı, yoksa Karşıreformcular mı? Londra mı, yoksa Madrid mi? Acaba Mary Stuart mı Elisabeth'i yok edecekti, yoksa Elisabeth mi Mary Stuart'ı?

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

Kavgaya Son Veriliyor

Eylül 1585-Ağustos 1586

Elisabeth'in bakanlarından biri, "Meselenin son bulması lazım," diyerek bu çelik gibi sözlerle tüm ülkenin duygusunu sabırsızca özetlemişti. Bir halk, bir insan sürekli güvensizlik içinde yaşamaya katlanamaz. Reform hareketinin öteki öncüsü Oranje prensinin Haziran 1584'te Katolik bir fanatik tarafından öldürülmesi, ikinci hançer darbesinin kim için düşünüldüğünü İngiltere'ye açıkça göstermişti; artık suikastlar giderek artan bir hızla birbirini takip ediyordu, öyleyse bütün bu tehlikeli huzursuzlukların kaynağı olan esir kraliçenin işi bitirilmeli, "mikrobun asıl kaynağı kökünden kurutulmalıydı"! 1584 yılının Eylül ayında bütün Protestan lordlar ve memurlar tam bir birlik içinde toplandılar ve Elisabeth'e karşı hazırlanan suikast planına katılacak herkesi öldürmekle kalmayacaklarını, kendi geleceği uğruna bu insanları komploya teşvik eden ve "İngiltere tahtı üzerinde hak iddia eden herkesi" şahsen sorumlu tutacaklarını "Tanrı'nın huzurunda yemin edip şeref sözü vererek" büyük bir kararlılıkla dile getirdiler. Daha sonra parlamento, alınan bütün bu kararları "*act for the security of the Queen's Royal Person*"¹ adı altında bir yasaya dönüştürdü. İngiltere krali-

1. (İng.) Majesteleri Kraliçenin Güvenliğine Dair Yasa. (Y.N.)

çesine karşı yapılacak suikasta katılan ya da –bu bölüm çok önemlidir– bunu sadece ilkesel olarak destekleyen herkes cellat satırıyla cezalandırılacaktı. Ayrıca “kraliçeye karşı suikast planı hazırlama suçunu işleyen herkesin, kraliyet makamı tarafından seçilecek ve yirmi dört üyeden oluşacak bir mahkeme heyeti tarafından yargılanması da” kararlaştırılmıştı.

Parlamentonun aldığı bu kararla Mary Stuart’a iki ayrı ders verilmiş oluyordu: Birincisi, taşıdığı kraliçelik unvanının onu artık aleni bir mahkeme önünde yargılanmaktan koruyamayacağı, ikincisi de, Elisabeth’e karşı hazırlanan suikast planı başarılı olsa bile bunun ona bir yarar sağlamayacağı, tam tersine onu acımasızca idam kütüğünün önüne götüreceğidir. Alınan bu karar ısrarla direnen bir kaleyi teslim olmaya davet eden son fanfar sesini anımsatıyordu. Küçük bir tereddüt hali bile affedilme imkânını bütünüyle ortadan kaldırmış oluyordu. Elisabeth ve Mary Stuart arasındaki gri çizgi ve belirsizlik ortadan kalkmıştı; şimdi rüzgâr daha soğuk ve daha keskin esiyor, artık şeffaflık hüküm sürüyordu.

Saray ruhuna uygun mektuplaşma ve riyakârlıklar döneminin geçtiğini ve yıllardan beri süren amansız mücadelenin artık son safhasına gelindiğini Mary Stuart alınan başka önlemlerden de anlamıştı. Çünkü İngiltere kraliyet sarayı, yapılan bütün bu suikast girişimlerinden sonra Mary Stuart’ı daha sıkı denetim altında tutmaya ve onun komplo düzenleme, entrika çevirme imkânını bütünüyle ortadan kaldırmaya karar vermişti. Büyük bir centilmen ve saygın bir senyör olarak oldukça hoşgörülü bir zindancı başı olan Shrewsbury, görevinden “azat edildi” –“azat edildi” sözcüğü burada gerçek anlamını yansıtıyordu– ve Shrewsbury sıkıntı içinde geçirdiği on beş yıldan sonra kendisine özgürlüğünü yeniden bahşet-

tiği için Elisabeth'in önünde diz çökerek teşekkür etti. Shrewsbury'nin yerine zindancı başı olarak Amyas Poulet adında fanatik bir Protestan atandı. Şimdi Mary Stuart haklı olarak ilk defa maruz kaldığı bir kölelikten, bir *servitude*'den söz edebilirdi çünkü koruma görevlisi olarak güler yüzlü bir muhafız yerine acımasız bir zindancı başı verilmişti.

İncilin istediği ama Tanrı'nın sevmediği, doğruların doğrusu katı bir püriten olan Amyas Poulet, Mary Stuart'ın yaşamını zorlaştırmak ve çekilmez kılmak konusundaki niyetini saklamıyordu. İskoçya kraliçesini acımasızca her türlü haktan mahrum etmeyi görev ediniyor ve bunu büyük bir bilinçle, gururla ve sevinçle yerine getiriyordu. Elisabeth'e yazdığı bir mektupta şöyle di-yordu:

Eğer İskoçya kraliçesi günün birinde alacağı kurnazca ve haince bir önlem sayesinde elimden kaçacak olursa, bunu hoşgörüyü karşılamanızı sizden asla rica etmeyeceğim çünkü böyle bir şey ancak benim sorumsuzca davranışım yüzünden mümkün olabilir.

Bir görev adamının bütün o soğuk ve katı sistematiğiyle Mary Stuart'a nezaret etmeyi ve onu zararsız kılmayı kendisine Tanrı tarafından verilmiş kutsal bir görev olarak görüyordu. Bu katı ve acımasız adamın içinde zindancı başı görevini en mükemmel şekilde yapmaktan başka bir hırs yoktu, bu Cato'yu¹ hiçbir teklif baştan çıkaramıyor, ahlakını bozamıyordu ama hiçbir iyilik ya da sıcaklık duygusu da onun katı ve soğuk tutumunu bir an için bile gevşetmiyordu. Onun için bu hasta ve yorgun

1. Cato Minor (Genç Cato) (MÖ 95-46): Romalı devlet adamı. İnatçılığı, dikbaşlılığı ve rüşvete karşı mücadele etmesiyle ünlüdür. (Ç.N.)

kadın, hürmet ve saygı gösterilmesi gereken bir kraliçe değil, kendi ülkesinin kraliçesinin düşmanıydı ve gerçek inancın karşısında yer alan bir Hıristiyandı, bunun için mutlaka zararsız hale getirilmesi gerekiyordu. Mary Stuart'ın halsizliği ve bacaklarındaki romatizma yüzünden güçlkle hareket etmesiyle alay ederek "kaçmasından pek kaygı duymayan bir muhafız için büyük bir avantaj olduğunu" söylüyordu. Yürüttüğü faaliyetten haince zevk alarak zindancı başı görevini harfiyen yerine getiriyor ve gözlemlerini bir memur gibi her akşam bir deftere kaydediyordu. Eğer dünya tarihi bu doğrucu zindan bekçisinden daha zalim, daha zorba, daha acımasız ve daha kötü yürekli bir zindancı başını tanımış olsa bile, görevini yapmaktan bu kadar keyif alanını herhalde kaydetmemiştir. Önce Mary Stuart'ı şimdiye kadar dış dünyaya bağlayan bütün yeraltı kanalları acımasızca kapatıldı. Görevlendirilen elli asker gece gündüz sarayın bütün giriş ve çıkışlarının önünde nöbet tutuyordu, aynı şekilde şimdiye kadar civar köylere giderek yazılı ya da sözlü haberler götüren hizmetçilerin serbest dolaşma özgürlükleri de kaldırılmıştı. Saray halkından biri ancak resmî izin aldıktan sonra ve asker nezaretinde dışarı çıkabiliyordu; Mary Stuart'ın düzenli olarak kendi eliyle yaptığı yoksullara sadaka dağıtma işi yasaklandı; akıllı bir zindan sorumlusu olan Poulet haklı olarak bu tür dinsel yardımların yoksul halkı kaçakçılığa yönelten bir araç olduğunu anlamıştı. Alınan sıkı önlemler birbirini izliyordu. Gönderilen çamaşırlar, kitaplar ve her türlü gönderi bugünün gümrük görevlilerince yapıldığı gibi iyice aranıyor, her türlü mektuplaşma gittikçe artan denetim yüzünden imkânsız hale geliyordu. Nau ve Curla, Mary Stuart'ın bu iki sekreteri işsiz güçsüz odalarında oturuyorlardı. Artık şifresi çözülecek ya da yazılacak mektup kalmamıştı. Londra'dan, İskoçya'dan, Roma'dan ve Madrid'den

Mary Stuart'a yalnızlığını unutturacak, onu teselli edecek tek bir satır haber bile gelmiyordu. Poulet çok geçmeden onu en son zevkinden de mahrum kıldı: Emrindeki on altı atın Sheffield'de kalmasını emretti. Çok sevdiği av partileri ve atlı gezintiler artık sona ermişti. Bu son yıl içinde yaşam alanı iyice daralmıştı. Mary Stuart'ın esareti, Amyas Poulet'in zindancı başı görevi altında –korunç bir önsezi– giderek tam bir zindana, bir tabuta benzemeye başlamıştı.

Elisabeth'ten, kız kardeşi İskoçya kraliçesi için daha yumuşak bir zindancı başı bulması beklenirdi ve onun onuruna yakışan da buydu. Ama kendi güvenliği için –bunu istesek de istemesek de kabul etmemiz gerekiyor– bu soğuk ve katı yürekli Calvinici adamdan daha iyisini bulamazdı. Amyas Poulet İskoçya kraliçesini dünyadan izole etme görevini örnek bir şekilde yerine getiriyordu. Birkaç ay geçtikten sonra Mary Stuart sanki camdan bir kapağın altına konulmuş gibi bütün dünyadan koparılmıştı, artık hiçbir mektup, hiçbir haber zindanındaki hücrelerine ulaşamıyordu. Elisabeth'in rahatlaması ve atadığı zindancı başının hizmetinden memnun olması için haklı nedenleri vardı. Nitekim Amyas Poulet'e bu mükemmel hizmetlerinden dolayı coşkulu sözler söyleyerek teşekkür etti:

Sevgili Amyas, böylesine tehlikeli ve zor bir görev için gösterdiğiniz kusursuz çabalarınızdan ve övülmeye değer davranışlarınızdan, verdiğiniz zekice emirlerinizden ve aldığınız yerinde önlemlerden dolayı size ne kadar müteşekkir olduğumu bilseydiniz, dertleriniz azalır, yüreğiniz ferahlardı.

Ama ne tuhaf ki Elisabeth'in bakanları Cecil ve Walsingham, bu görev meraklısı adama bu büyük gayre-

tinden dolayı ilk önce pek teşekkür etmek istemediler. Çünkü esir kraliçenin dış dünyaya tamamen kapalı tutulması, çelişki gibi görünse de onların gizli amaçlarına hizmet etmiyordu. Mary Stuart'ın, komplo düzenleme fırsatının tamamen ortadan kaldırılması, Poulet'in onu sıkı sıkı gözetim altında tutarak kendi tedbirsizliğine karşı koruması işlerine gelmiyordu çünkü Cecil ve Walsingham tam aksine suçsuz bir Mary Stuart değil, suçlu bir Mary Stuart istiyorlardı. Onlar, İngiltere'deki bütün suikast girişimlerinin ve huzursuzlukların başsorumlusu olarak gördükleri Mary Stuart'ın suç işlemeye devam ederek sonunda öldürücü bir ağa takılmasını istiyorlardı. Onlar meseleye bir son verilmesini yani Mary Stuart'ın yargılanıp ölüme mahkûm edilmesini ve idam edilmesini istiyorlardı. Kraliçenin zindana hapsedilmesi onlara yeterli gelmiyordu. Onlar için İskoçya kraliçesinin kesin olarak ortadan kaldırılmasından daha yerinde bir çare yoktu ve bunu elde etmek için de ellerinden geleni yaparak Mary Stuart'ı sahte bir suikast planının içine çekmek lazımdı, tıpkı Amyas Poulet'in aldığı sıkı önlemlerle onu bu tür işlere bulaşmaktan men etmek için yaptığı gibi. Bu amaçlarına ulaşabilmek için ihtiyaç duydukları şey, Elisabeth'e karşı bir suikast hazırlanması ve Mary Stuart'ın da suikastı hazırlayanlarla işbirliği içinde olduğunun açıkça kanıtlanmasıydı.

Aslında Elisabeth'in hayatına yönelik böyle bir suikast hazırlığı vardı. Şunu söylemek gerekirse, böyle bir plan zaten işliyordu. II. Felipe, Avrupa kıtasında İngiltere'ye yönelik gerçek bir suikast merkezi kurmuştu. Mary Stuart'ın mutemedi ve gizli ajanı Morgan, Paris'te oturuyor ve İspanyolların verdiği parayla İngiltere ve Elisabeth'e karşı tehlikeli entrikalar hazırlıyordu. Morgan sürekli genç genç adamlar satın alıyor, bunlar İspanyol ve Fransız elçileri aracılığıyla İngiltere kraliçesinin yönetiminden

memnun olmayan Katolik soylularla Reform karşıtı hareketin temsilcileri arasında gizli görüşmeler yapıyorlardı. Yalnız Morgan'ın bilmediği bir şey vardı: Dünya tarihinin kaydettiği en yetenekli ve en acımasız polis müdürlerinden biri olan Walsingham, koyu Katolik maskesi altında casuslarından birkaçını ona, onun bürosuna göndermişti ve Morgan'ın güvenilir sandığı haberciler, gerçekte Walsingham tarafından satın alınan ve hizmetlerinin karşılığı ödenen adamlardı. Mary Stuart için hazırlanan her plan, daha uygulamaya konulmadan hemen İngiltere'ye bildiriliyordu, bu nedenle 1585 yılı sonunda toplanan İngiliz kabinesi –son suikastçıların kanı idam kütüğünde henüz daha kurumamıştı– Kraliçe Elisabeth'in hayatına karşı yeni bir suikast planı hazırlandığını duyurdu. Walsingham, Mary Stuart'ın İngiltere tahtına çıkartılması için Morgan tarafından satın alınan soylu İngiliz Katoliklerinin isimlerini teker teker biliyordu. İşkence aletinin üstüne yatırıp ellerini kollarını gerdirerek suikast planını tam zamanında ortaya çıkarmıştı.

Ama bu maharetli polis müdürünün uyguladığı teknik çok daha başarılı ve haince idi. Kuşkusuz küçük bir müdahaleyle bu suikastçıları daha başlangıçta boğdurta-bilirdi. Ama bu az sayıdaki soyluları ya da serüven düşkünlerini öldürmenin siyasi bakımdan hiçbir değeri yoktu. Eğer ertesi gün yenileri ortaya çıkacaksa, bu yedi başlı ejderhanın beşinin ya da altısının kafasını kesmek neye yarardı ki? Cecil ve Walsingham'ın parolaları "*Carthaginem esse delendam*"¹ idi, önce Mary Stuart'ın işini bitirmek lazımdı, bunun için de bahane olarak esir kraliçenin lehine olacak basit bir eylem değil, aksine kanıtlanması mümkün geniş kapsamlı bir suikast planı dü-

1. (Lat.) "Kartaca tahrip edilmemeli." İhtiyar Cato'nun her söyleviden sonra tekrarladığı söz. (Ç.N.)

şünmek gerekiyordu. Walsingham, Babington Suikastı diye bilinen bu suikastı daha başlamadan bastıracağı yerde, bunun yapay olarak gelişmesi için elinden gelen her şeyi yaptı: Teveccüh göstererek planı destekledi, parayla besledi, büyük bir sorumsuzluk örneği sergileyerek teşvik bile etti. Böylece Elisabeth'i ortadan kaldırmak için birkaç ufku dar soylunun ortaya çıkardığı bu acemice suikast olayı, Walsingham'ın tahrikçilik sanatı sayesinde yavaş yavaş Mary Stuart'ı ortadan kaldırmaya yönelik ünlü Walsingham Suikastına dönüşmüş oldu.

Mary Stuart'ın parlamento kararıyla meşru şekilde öldürülmesi için üç etaptan oluşan bir yol izlemek gerekiyordu. Önce suikastçıların Elisabeth'e karşı kanıtlanması mümkün bir suikast girişiminde bulunmaları sağlanmalıydı. İkincisi, bunların Mary Stuart'ı bu niyetinden açıkça söz etmeye teşvik etmeleri gerekiyordu. Üçüncüsü ise –bu en zor kısmıydı– Mary Stuart'ı güzel vaatlerle kandırıp ona bu cinayet planını yazılı ve sözlü olarak onaylatmaktı. Geçerli bir kanıt olmadan masum bir insan nasıl öldürülebilirdi? Böyle bir olay, Elisabeth'in onurunu dünya önünde ayaklar altına alabilirdi. En iyisi onu yapay yollarla suçlu konumuna getirmek, kendi kalbine saplayacağı hançeri sinsice eline vermektir.

İngiliz devlet polisinin Mary Stuart'a karşı hazırladığı bu komplo, esir kraliçeye birdenbire birtakım kolaylıklar sağlamak gibi bir rezillikle başladı. Görünüşe bakılırsa Walsingham, Amyas Poulet'i, bu dindar püriten yanlısı adamı, Mary Stuart'ı bir suikastın içine çekmenin, onun suikast girişimi hevesine kapılmasını önlemekten daha doğru olacağına inandırmak için fazla zahmet çekmemişti. Çünkü Poulet, taktiğini İngiliz devlet polisi genel müdürlüğünün uygulaması doğrultusunda birdenbire değiştirdi: Şimdiye kadar çok acımasız davranan bu adam, bir gün Mary Stuart'ın yanına geldi ve ona son derece nazik

bir tavırla Tutbury'den Chartley'ye taşınmasının düşünlüğünü bildirdi. Düşmanlarının çevirdikleri dolapları göremeyecek kadar saf ve âciz bir kadın olan Mary Stuart, bundan duyduğu samimi sevinci gizleyemedi. Tutbury karanlık ve kasvetli bir saraydı, bir saraydan çok bir hapis-haneye benziyordu; oysa Chartley sadece daha güzel ve daha ferah değildi, hemen civarında –Mary Stuart bunu düşününce kalbi birden heyecanla atmaya başladı– dost olarak bildiği Katolik aileler oturuyordu, onların yardımına güvenebilirdi. Orada yeniden at binebilir, ava çıkabilir, belki denizin öte yanındaki dostlarından ve akrabalarından haber alabilir, hatta belki de kurnazlığı ve cesareti sayesinde tek emeli olan şeyi yakalayabilirdi: özgürlüğü.

İşte görün; Mary Stuart bir sabah yatağından hayretler içinde kalktı. Gözlerine inanamıyordu. Amyas Poulet'in çevresine sardığı korkunç zincirler sanki bir büyü ile kırılmıştı. Haftalardan ve aylardan beri devam eden izole yaşamından sonra ilk defa bir mektup, gizli şifreli bir mektup geçmişti eline. Akıllı ve basiretli dostlarının, sonunda şu zalim muhafız Amyas Poulet'i kandırmak için bir yol bulmuş olmaları ne güzeldi! Ne umulmadık bir lütuftu! Artık dünyadan izole edilmiş değildi, ilgiyi, sempatiyi ve dostluk duygusunu yeniden hissedebiliyor, kurtarılması için yapılan bütün hazırlıkları ve planları yeniden öğrenebiliyordu. Ama bütün bunlara rağmen anlaşıl-maz bir içgüdü Mary Stuart'ı dikkatli davranmaya sevk etti. Ajanı Morgan'ın mektubuna güçlü bir uyarıyla yanıt verdi: "Sizi suçlayabilecek ve hakkınızdaki kuşkuları artıracak şeylere karışmaktan sakınınız." Ama dostlarının –gerçekte katillerinin– mektuplarının engellenmeden eline geçmesi için nasıl dâhiyane bir iletişim sistemi geliştirdiklerini öğrendiği zaman bu güvensizliği hemen kayb-oldu. Yakınlarda bulunan bir birahaneden kraliçenin uşakları ve hizmetçileri için her hafta bir fiçı bira gönde-

riliyordu, görünüşe göre dostları arabacıyı içi bira dolu fiçinin içinde ağzı tıkalı tahta bir şişeyi de taşımaya razı etmişlerdi. Bu tahta şişenin içinde kraliçenin gizli mektupları saklanıyordu. Böylece bu mektuplaşma işi düzenli bir posta servisi gibi hiç aksamadan işliyordu. Bu yiğit arabacı –raporlarda *the honest man*¹ diye geçiyor– bira fiçisini içindeki değerli belgeyle birlikte her hafta saraya taşıyordu; Mary Stuart'ın şarapçı başı kilere inip fiçinin içindeki tahta şişeyi çıkarıyor, onun yerine bir mektup koyarak tekrar boş fiçinin içine yerleştiriyordu. Bu yiğit ve dürüst arabacı sesini çıkarıp tek bir laf etmiyordu çünkü bu kaçakçılık olayı ona iki kat kazanç sağlıyordu. Bir yandan Mary Stuart'ın yabancı dostlarından yüklü paralar alıyor, diğer yandan da Mary Stuart'ın bütçe sorumlusuna birayı iki katı fiyatına satıyordu.

Fakat Mary Stuart bir şeyin farkında değildi, bu sözüm ona dürüst arabacı yaptığı bu karanlık işten üçüncü bir kazanç daha sağlıyordu. Çünkü bu adam İngiliz devlet polisinden de para alıyordu ve tabii Amyas Poulet'in bütün bu kirli ticaretten haberi vardı. Bu bira postasını akıl edenler Mary Stuart'ın dostları değildi, Walsingham'ın casusluğunu yapan, Morgan ve Fransız elçisine kendisini esir kraliçenin güvenilir adamı olarak tanıtan Gifford adında bir adamdı; böylece Mary Stuart'ın gizli mektuplaşma trafiği –polis müdürü için ne büyük bir kazanç– her zaman siyasi düşmanlarının denetiminde yürüyordu. Mary Stuart'a yazılan ya da Mary Stuart'ın yazdığı her mektup bira fiçisine girmeden ve bira fiçisinden çıkmadan önce, Morgan'ın en güvenilir adamı saydığı casus Gifford tarafından ele geçirilmiş oluyordu. Walsingham'ın sekreteri Thomas Phelippes tarafından hemen şifresi çözülerek

1. (İng.) Dürüst adam. (Y.N.)

kopya ediliyor ve bu kopya daha ıslaklığı kurumadan hemen Londra'ya gönderiliyordu. Daha sonra bu mektuplar kusursuz bir şekilde Mary Stuart'a ve Fransız elçisine gönderiliyordu ki, aldatılan bu insanlar bir an bile kuşku duymadan mektuplaşmalarına kaygısızca devam ediyorlardı.

Dehşet verici bir durum. Her iki taraf da birbirini kandırıldığına seviniyordu. Mary Stuart rahat bir nefes almıştı. Her bir çamaşır parçasını araştıran, her ayakkabı tabanını kesen, kraliçeyi vesayet altında tutan ve ona bir canıymış gibi davranan bu soğuk ve söz dinlemez Poulet, bu katı püriten, sonunda oyuna getirilmişti. Mary Stuart, bu kadar askere, yasaklara ve ukalalıklara rağmen her hafta Paris'ten ve Madrid'den önemli haberler aldığını, ajanlarının canla başla çalıştıklarını ve kendisi için ordu, donanmalar ve hançerler hazırlandığını hissedebiliyordu acaba bu adam ne yapardı, diye önüne bakarak sessizce gülümsüyordu. Galiba bu sevincini bazen gereğinden fazla belli ediyordu, bunu pırıl pırıl parlayan gözlerinden anlamak mümkündü çünkü Amyas Poulet, Mary Stuart'ın ruhunu bu umut zehriyle beslediğinden beri onun mutlu ve rahat halinden alayla söz ediyordu. Ama uyanık arabacının her hafta bir fiçı birayı arabasıyla saraya getirdiğini, Mary Stuart'ın gayretli şarapçısının, içindeki değerli belgeleri kimseye göstermeden çıkarmak için bira fiçisini aceleyle kilere indirdiğini kötü kötü seyrederken, hınzır hınzır gülümsemesiyle Poulet ne kadar da haklıydı! Çünkü Mary Stuart'ın okuyacağı şeyler, İngiliz polisi tarafından çoktan okunmuş oluyordu, Cecil ve Walsingham, Londra'da makam koltuklarına oturmuşlar, Mary Stuart'ın mektuplarının kelimesi kelimesine aynı olan kopyalarını önlerine koymuş, inceliyorlardı. Bunlardan anlaşıldığına göre Mary Stuart İskoçya tacını

ve İngiltere üzerindeki hükümdarlık hakkını, özgürlüğüne kavuşmasına yardım ettiği takdirde İspanya Kralı II. Felipe'ye veriyordu. Cecil ve Walsingham mektupları okurken, hain hain sırtarak annesine sert davranıldığı takdirde, bunun VI. James'i frenlemeye, sakinleştirmeye yarayacağını düşünüyorlardı. Bu adamlar ayrıca Mary Stuart'ın aceleci ve sabırsız bir elyazısıyla Paris'e yazdığı mektuplardan, İspanyol birliklerinin İngiltere'ye saldırmalarını ve kendisini kurtarmalarını istediğini de öğreniyorlardı. Kuşkusuz bu bilgiler ileride kurulacak mahkemede çok yararlı olacaktı, ancak bulmayı umdukları ve Mary Stuart'ı itham edecek olan en önemli ve en etkili şeye, yani İskoçya kraliçesinin Elisabeth'e karşı hazırlanan suikast planına onay verdiği bilgisine bu mektuplarda ulaşılammıştı. Mary Stuart kanun ve yasalar karşısında henüz daha suçlu değildi, mahkemenin ölüm makinesini harekete geçirebilmesi için küçücük bir vida, Elisabeth'in öldürülmesi için Mary Stuart'ın kesin rızası eksikti. İşinin en acımasız ustası olan Walsingham şimdi eksik olan bu son vidayı da temin etmek için kararlılıkla işe koyuldu. Böylelikle dünya tarihinin en inanılmaz ama belgelerle kanıtlanmış ihanetlerinden biri başlamış oldu: Walsingham, Mary Stuart'ı senaryosunu bizzat kendisinin yazdığı bir cinayetin suç ortağı yapmak için bütün ajanlarını harekete geçirdi ve tarihe Babington Suikastı diye geçen suikast planını –aslında buna Walsingham Suikastı demek daha doğru– hazırladı.

Walsingham'ın planına ustaca hazırlanmış bir plan demek doğru olur çünkü sonucun başarılı oluşu bunu göstermektedir. Ama onu iğrenç yapan ve üstünden yüzlerce yıl geçtikten sonra bugün bile ruhumuzu ürperten şey, Walsingham'ın bu alçakça plan için insanlığın en temiz gücünden, romantik ruhlu gençlerin sadakatinden

yararlanmış olmasıdır. Bin bir türlü entrikalar çevirerek Mary Stuart'ı etkisiz hale getirmek için Londra'nın maşası olarak kullanılan Antony Babington merhamet ve hayranlık duyulması gereken bir adamdı çünkü en asil duygularla hayatını ve onurunu feda ediyordu. İyi bir aileden gelen bu evli ve varlıklı küçük adam, karısı ve bir çocuğuyla birlikte Cartley yakınlarındaki Litchfield Çiftliği'nde mutlu bir yaşam sürüyordu – Walsingham'ın Mary Stuart'ın ikameti için neden Cartley'i seçtiği şimdi çok daha iyi anlaşıyor. Casusları ona, Babington'ın imanlı bir Katolik ve Mary Stuart'ın fedakâr bir taraftarı olduğunu ve kraliçenin mektuplarının gizlice gidip gelmesine pek çok defa yardım ettiğini uzun zamandır rapor ediyorlardı: Trajik bir hayat karşısında duygulanıp derinden sarsılmak her zaman asil bir gençliğin ayrıcalığı değil midir? Hiçbir şeyden kuşkulanmayan bu saf ve çılgın idealist, Walsingham gibi bir adama para ile tutulmuş herhangi bir casustan binlerce defa daha kolay hizmet edebilir çünkü kraliçe ona daha çok güvenir ve sırrını açabilirdi. Bu dürüst ve belki de biraz dalgın asilzadeyi kendisine içtenlikle hizmet etmeye sevk eden şeyin kazanç hırsı olmadığı gibi kişisel eğilim de olmadığını Mary Stuart çok iyi biliyordu. Babington'ın daha önceleri Shrewsbury'nin evinde soylu bir delikanlı olarak görev yaparken, Mary Stuart'ı şahsen tanıyıp sevme şerefine sahip olduğunu söylemesi, romantik duygularla söylenmiş düzmece bir şey olsa gerek; muhtemelen kraliçeyle hiç karşılaşmamıştı ve sırf hizmet etmekten zevk duyduğu, Katolik kilisesine bağlılığı, İngiltere'nin meşru kraliçesi olarak gördüğü bu kadının tehlikeli serüvenlerinden çok etkilendiği için ona hizmet ediyordu. Bütün genç ve heyecanlı insanlar gibi rahat tavrı, tedbirsizliği ve konuşkanlığıyla dostları arasında esir kraliçeye taraftar kazanmaya çalışıyordu; nitekim birkaç genç Katolik soylu ona

katılmıştı. Çevresinde toplanan bu tuhaf insanlar birbirleriyle hararetli hararetli konuşuyorlardı, bunların arasında Ballard adında fanatik bir papaz, Savage adlı çılgın bir serseri ve Plutarchus'u¹ gerektiğinden fazla okudukları ve kafaları karıştığı için kahramanlık hayalleri kuran birtakım korkusuz ve akılsız genç soylular da vardı. Ama çok geçmeden bu asil insanların oluşturduğu birliğe Babington'dan ve dostlarından çok daha kararlı olan ya da öyle görünen birkaç adam karışmıştı, bunların arasında, Elisabeth'in daha sonra yüz İngiliz lirası aylık maaşla hizmetini ödüllendireceği malum kişi Gifford da bulunuyordu. Bunlar esir kraliçeyi zindandan kurtarmayı yeterli bulmuyorlardı. Tuhaf bir istekle ve hırsla arkadaşlarını çok tehlikeli bir eyleme, Elisabeth'i öldürmeye, "iktidarı zorla eline geçiren bu kadın"ı ortadan kaldırmaya teşvik ediyorlardı.

Bu yürekli ve son derece kararlı dostlar, kuşkusuz Walsingham'ın amansız bir polis müdürü olarak idealist gençlerin arasına gizlice soktuğu kiralık polis casuslarından başkaları değildi, Walsingham bunu onların bütün planlarını sadece zamanında öğrenmek için değil, aynı zamanda çılgınca hayaller peşinde koşan Babington'ın daha ileri gitmesini sağlamak için yapıyordu. Çünkü Babington denilen bu genç adamın (belgeler bu konuda hiçbir kuşkuya yer bırakmıyor) arkadaşlarıyla birlikte planladığı şey, Mary Stuart'ı bir av sırasında ya da başka herhangi bir fırsatta ani bir saldırıyla esaretten kurtarmaktı; cina yet işlemek gibi ahlak dışı bir eylem, bu aşırı heyecanlı ama son derece insanca duygular taşıyan bu adamın aklından geçmemiştir.

Ancak Mary Stuart'ın kaçırılması Walsingham'ın ama-

1. Yunan tarihçi, biyografi ve deneme yazarı. (Ç.N.)

cına ulaşmak için ihtiyaç duyduğu şey değildi çünkü bu kaçırma olayı ona yasal anlamda bir ithamda bulunma imkânı vermiyordu. Ona daha fazlası lazımdı, karanlık amaçlarına ulaşmak için gerçek bir cinayet planına ihtiyacı vardı. Bunun için aşağılık ajan provokatörlerine baskı üstüne baskı kurarak sonunda amacına ulaştı ve Babington ve arkadaşları, Walsingham'ın ihtiyaç duyduğu komployu, Elisabeth'e karşı suikast düzenlemeyi göze aldılar. Suikastçılarla sürekli bağlantı içinde bulunan İspanya elçisi, 12 Mayıs'ta İspanya Kralı II. Felipe'ye, Elisabeth'in sarayına girme hakkı bulunan dört yüksek rütbeli Katolik soylunun, İngiltere kraliçesini hançerleyerek ya da zehirleyerek ortadan kaldırmak için mihrabın önünde yemin ettikleri müjdesini verdi. Görüldüğü gibi ajan provokatörler görevlerini iyi yapmışlardı. Walsingham tarafından sahneye konulan suikast planı sonunda işlemeye başlamıştı.

Ama bununla Walsingham'ın yüklendiği görevin ancak birinci kısmı yerine getirilmiş oluyordu. Tuzağın sadece bir tarafı sağlamlaştırılmıştı, şimdi öteki tarafını da sağlamlaştırmak gerekiyordu. Elisabeth'i öldürmeyi amaçlayan suikast planı başarıyla hazırlanmıştı, şimdi ise Mary Stuart'ı buna dahil etmek, bu hiçbir şeyden haberi olmayan esirin onayını, onun *concent*'ini sağlamak gibi daha zor bir görev başlıyordu. Walsingham kiraladığı köpeklerini bir kere daha işbaşına çağırdı. Bunları Katolik komplocuların merkezi olan Paris'e, Mary Stuart ile II. Felipe'nin başlıca ajanı olan Morgan'ın yanına göndererek Babington ve arkadaşlarının işi yavaştan almalarından yakınmalarını sağladı. Bu adamların Elisabeth'i öldürmeye yanaşmadıklarını, çekindiklerini ve korktuklarını söyledi. Bu korkak ve yüreksizleri kutsal dava uğruna mutlaka harekete geçirmek gerekiyordu, bu ise ancak Mary Stuart'ın söyleyeceği teşvik edici bir sözle mümkün olabilirdi. Babington, saygı ve hayranlık duyduğu kraliçesinin bu cina-

yeti tasvip ettiğinden emin olursa, eylem için kuşkusuz hemen harekete geçecekti. Öyleyse Morgan bu büyük olayın başarıyla sonuçlanması için Mary Stuart'ın Babington'a yüreklendirici birkaç satır yazmasını sağlamalıydı. Ajanların bu isteği karşısında Morgan duraksadı. Walsingham'ın oynadığı oyunu bir an için görmüştü sanki. Ama ajan casuslar yazılacak şeyin birkaç biçimsel cümleden ibaret olması için ısrar üstüne ısrar ediyorlardı. Morgan sonunda buna razı oldu; ama Mary Stuart'ı herhangi bir tedbirsiz hareketten korumak için ona, Babington'a yazacağı mektubun müsveddesini sundu. Ajanına sonuna kadar güvenen kraliçe, Babington'a yazdığı bu mektubu birebir kopya etti.

Walsingham'ın İskoçya kraliçesi ve suikast olayı arasında kurmaya çalıştığı bağ sonunda kurulmuştu. Morgan'ın ihtiyatlı davranışı haklılığını kanıtlamıştı çünkü Mary Stuart'ın kendisine yardım eden bu adama yazdığı ilk mektup, bütün sıcaklığına rağmen yazanı sorumlu tutacak özellik taşıyor ve herhangi bir kuşkuya yer bırakmıyordu. Oysa Walsingham'ın ihtiyatsız davranışlara ihtiyacı vardı, açık bir itiraf bekliyor ve planlanan suikast için kraliçenin onayının alınmasını istiyordu. Ajanları şimdi çark etmiş ve onun emri üzerine diğer kanattan saldırıya geçmişlerdi. Gifford, bahtsız Babington'a, kraliçenin kendisine karşı duyduğu güveni büyük bir yüksek kalplilikle belirttiğini söyleyerek kendisinin de aynı güven duygusuyla kraliçeye suikastla ilgili niyetini açması gerektiğini, bunun mutlak bir görev olduğunu ısrarla ve yeniden yeniden söylemeye başladı. Elisabeth'e karşı suikast düzenlemek gibi çok tehlikeli bir işe, Mary Stuart'ın rızası alınmadan girişilmesi düşünülemezdi; arabacı sayesinde kat edilen güvenli yol, Mary Stuart'la bütün ayrıntıları rahatlıkla konuşup kararlaştırmaya ve onun talimatını almaya yaramayacaktı da neye yarayacaktı? Dü-

şünceli olmaktan çok tam bir zırdeli olan Babington, bu tuzağa düşmekten kurtulamadı. Sevgili kraliçesine uzun bir mektup yazdı ve hazırlanan planları bütün ayrıntısıyla açıkladı. Zavallı kadın neden sevinmeyecekti ki? Kurtuluş saatinin çok yaklaştığını neden önceden bilmesin ki? Bu çılgın adam, yazdıklarını Mary Stuart'a sanki gözle görülmez yollardan ve meleklerle gönderiyormuş gibi, casusların ve ajanların her bir kelimesini haince okuduklarından tamamen habersiz bir şekilde yazdığı uzun mektubunda, hazırlanan suikast planını ayrıntısıyla anlattı: On soylu ve yüz yardımcı ile birlikte ani bir baskın yaparak İngiltere kraliçesini Chartley'den kaçıracaklar, Londra'da bekleyen, Katolik davasına bağlı, hepsi de iyi ve güvenilir dostlardan oluşan altı soylu da bu sırada bu "zorba" kadının işini bitirecekti. Derinden bir sarsıntıyla okunabilen bu delice yazılmış sıcak mektuptan, ateşli bir kararlılık ve maruz kalınan büyük tehlikenin bilinci alev alev yükseliyordu. Şövalye ruhuna uygun bir yüreklilikle yardıma hazır olduğunu bildiren bu mektuba korkakça davranıp yanıt vermemek ve onu teşvik etmemek için insanın soğuk bir kalbi ve acınacak bir ruhu olması gerekirdi.

İşte Walsingham da Mary Stuart'ın kalbinde yanan bu ateşe, pek çok defa sınanan tedbirsizliğine güveniyordu. Babington'ın Kraliçe Elisabeth'in öldürülmesiyle ilgili olarak duyurduğu planı Mary Stuart da onaylıyorsa, o zaman amaca ulaşılmış olacaktı. O zaman Mary Stuart, onu gizlice öldürtmek zahmetinden kurtulacaktı. O zaman Elisabeth yağlı ipi kendi eliyle boynuna geçirmiş olacaktı.

Bu çok tehlikeli mektup adresine gönderilmişti. Casus Gifford bunu ele geçirerek hemen devlet sekreteryasına teslim etti, mektup orada özenle açıldı ve şifresi çö-

zülerek kopya edildi. Mektup daha sonra hiç zarar görmeden yeniden bira fişısının içine konulup hiçbir şeyden habersiz kraliçeye gönderildi ve 10 Temmuz'da Mary Stuart'ın eline geçti. Bu sırada Londra'da bu haince komployu düşünen ve idare eden iki adam, yani Cecil ve Walsingham, kraliçenin bu mektuba yanıt verip veremeyeceğini ve eğer verecekse bunun nasıl bir yanıt olacağını merakla bekliyorlardı. Beklenen o heyecanlı an gelmişti, balık oltanın ucundaki yeme dokunmaya başlamıştı: Aca-ba yutacak mıydı? Yoksa bırakacak mıydı? Müthiş bir andı; ama her şeye rağmen Cecil ve Walsingham'ın siyasi yöntemlerini takdir etmek de mümkündü, reddetmek de. Çünkü Mary Stuart'ı ortadan kaldırmak için başvuru-lan yöntemler ne kadar iğrenç olursa olsun, bu devlet adamı Cecil sadece tek bir ilkeye hizmet ediyordu; onun için Protestanlığın başdüşmanını ortadan kaldırmak devletin geleceği açısından geciktirilmemesi gereken siyasi bir zorunluluktur. Ve Walsingham'dan, bu amansız polis müdüründen casus kullanmaktan vazgeçmesini ve sadece ahla-ki yöntemlerle çalışmasını istemek de öyle kolay bir şey değildi.

Ama ya Elisabeth? Yaptığı her işten korkarak kendi-sinden sonraki dönemleri düşünen bu kadın, kulis arka-sında idam kütüğünden çok daha tehlikeli ve çok daha haince bir idam makinesi hazırladığını biliyor muydu? Devlet konseyi üyeleri bütün bu iğrenç yöntemleri onun isteği ve bilgisi dahilinde mi uyguluyorlardı? İngiltere kraliçesi –burada bu soruyu sormak lazım– rakibine karşı ha-zırlanan bu alçakça komploda nasıl bir rol oynamıştı?

Bu soruların yanıtı zor değildi: Hem de çifte rol oy-namıştı. Elisabeth'in Walsingham tarafından yapılan bü-tün sahtekârca işlerden haberi olduğunu, Cecil ve Wasing-ham'ın casusluk yöntemlerini başından sonuna kadar ve tüm ayrıntısıyla bildiğini ve onayladığını ve hatta belki de

onları bu işe teşvik ettiğini eldeki belgelerden çok iyi biliyoruz. Tarih, kendisine emanet edilen esir kraliçeyi böyle haince tuzağa düşürüp felakete sürüklenmesine seyirci kalmak, hatta yardım bile etmiş olmak suçundan onu hiçbir zaman affetmeyecektir. Ama Elisabeth –bunu hep tekrarlamak lazım– böyle açık hareket etmiş olmasaydı, Elisabeth olamazdı. Kadınların en tuhafı olan bu kadın, her türlü yalana, her türlü riyaya, her türlü ihanete yatkın olsa da hiçbir zaman vicdansız değildi ve hiçbir zaman da ahlaktan ve yüce gönüllülükten yoksun hareket etmemişti. Aksine belirleyici anlarda kalbini belli bir asalet ve yücelik duygusu kaplıyordu. Bu defa da böylesine aşağılık bir uygulamadan yararlanmak onda belli bir rahatsızlık yaratmıştı. Çünkü Elisabeth, adamları kurbanlarını kısı kıvrak bağlamaya çalıştıkları bir sırada, tehlike içindeki kraliçeye yardım etmek üzere ani bir dönüş yaptı. Mary Stuart'ın mektuplarının Chartley'den gidip gelmesine yardım eden ve bu sırada Walsingham tarafından satın alınan adamlara habercilik ettiğinden tamamen habersiz olan Fransız elçisini yanına çağırttı ve ona açık açık şöyle dedi: "Sayın elçi, sizin İskoçya kraliçesiyle çok sık haberleştiğinizi biliyorum. Ama bana inanınız ki, ben ülkemde olup biten her şeyi bilirim. Kız kardeşim kraliçe olarak saltanat sürdüğü sıralarda, şahsen ben de esir tutuluyordum. Bunun için hizmetçilerin desteğini kazanmak ve gizli gizli anlaşmak için ne gibi yollar bulunduğunu çok iyi bilirim." Elisabeth bu sözleriyle vicdanını rahatlatmıştı. Böylece Fransız elçisini ve Mary Stuart'ı açıkça uyarı-mış oluyordu. Kendi adamlarını ele vermeden söylemesi gereken her şeyi söylemişti. Eğer Mary Stuart amacından vazgeçmezse, o zaman Elisabeth kirli ellerini temize çıkarabilir ve gururla: Onu son anda uyarı-mıştım, diyebilirdi.

Ama Mary Stuart da uyarıdan ve ikazdan anlayıp

bir kere olsun sağduyuyla ve düşünerek hareket etmiş olsaydı, Mary Stuart olmazdı. Her ne kadar Babington'ın mektubunu aldığını birkaç satırla teyit ettiyse de, Cecil'in büyük bir hayal kırıklığına uğrayan elçisinin dediği gibi, suikastla ilgili gerçek niyetini yansıtmıyordu. Açılıp içini dökmesi konusunda tereddüt ediyor, çekiniyordu, sekreteri Nau da böyle tehlikeli bir işte, tek bir kelimeyle bile söz etmemesini ısrarla önermişti. Ama plan o kadar cazip, çağrı o kadar heyecan vericiydi ki, Mary Stuart siyaset oyunları oynamak ve entrika çevirmek konusundaki talihsiz isteğine karşı koyamadı. Sekreteri Nau defterine bariz bir rahatsızlıkla, "*Elle s'est laissée a l'accepter*,"¹ notunu düşmüştü. Özel sekreterleri Nau ve Curle ile birlikte üç gün odasına kapandı ve yapılan önerilere teker teker ve ayrıntısıyla yanıt verdi. 17 Temmuz'da, yani Babington'ın mektubunu aldıktan üç gün sonra, yanıtını yine bilinen yolla, bira fıçısının içinde gönderdi.

Ama bu defa bu talihsiz mektubun fazla uzaklara gitmesine gerek yoktu. Mary Stuart'ın bütün gizli mektuplarının devlet sekreteryasında açılıp şifrelerinin çözüldüğü Londra'ya gönderilmedi. Çünkü Walsingham ve Cecil, verilecek kararı daha önce öğrenmenin sabırsızlığıyla şifreyi çözmekle görevli sekreter Phelippes'i, verilen yanıtı mürekkebi kurumadan ulaştırmak için Chartley'ye göndermişti. Mary Stuart arabayla saraydan çıktığı bir sırada bu ölüm habercisini görmesi tuhaf bir rastlantıydı. Bu yabancı adam dikkatini çekmişti. Ama çiçekbozuğu yüzlü bu çirkin delikanlı (İskoçya kraliçesi bir mektubunda onun yüzünü böyle tarif ediyor) kendisini hafif bir tebesümle selamladığı için –herhalde onun başına gelecek felaketten duyacağı sevinci saklayamamıştı– kurtarılacağı

1. (Fr.) Ne yazık ki kabul etmek ihtiyatsızlığında bulundu. (Ç.N.)

umuduyla gözleri dumanlanan Mary Stuart, kurtuluşu için ortamı incelemek üzere dostları tarafından gönderilen ve buraya gizlice sokulan bir görevli olduğunu sanmıştı. Ancak bu Phelippes çok tehlikeli bir incelemede bulunmak için gönderilmişti. Mary Stuart'ın yazdığı mektup bira fiçisinin içinden çıkarılır çıkarılmaz hemen sabırsızlıkla işe koyuluyor ve mektubun şifresini çözüyordu. Av yakalanmıştı. Şimdi onun karnını yarıp hiç vakit kaybetmeden temizlemek lazımdı. Bütün mektubun şifresi cümle cümle çözüldü. Önce genel anlamda bir şeyler vardı. Mary Stuart, Babington'a teşekkür ediyor, kendisini Chartley'den kaçırarak olan baskın için üç ayrı öneride bulunuyordu. Bu bir casus için ilginçti ama önemli ve belirleyici nokta değildi. Ama Phelippe'in kötü kalbi sevinçten birden duracak gibi oldu: Sonunda Walsingham tarafından aylardan beri elde edilmeye çalışılan ve Elisabeth'in öldürülmesi için Mary Stuart'ın ağzından çıkması beklenen onayın yazılı olduğu bölüme gelmişti. Çünkü bu bölümde Mary Stuart, altı soylunun Elisabeth'i kendi sarayında hançerleyecekleri haberini veren Babington'a sakın ve nesnel bir şekilde şu talimatı veriyordu: "Öyleyse bu altı soylu hemen işe koyulmalı ve eylemlerini gerçekleştirdikten sonra, muhafızlar durumdan haberdar olmadan, beni buradan hemen kaçırmaları için gerekli talimatı vermeli..." Bundan fazlasına gerek yoktu. Mary Stuart bu sözlerle gerçek niyetini belirtmiş, Elisabeth'i öldürme planını onaylamıştı. Böylece Walsingham'ın ajan polisleri tarafından hazırlanan komplo başarıya ulaşmıştı. Talimatı verenle buna yardım eden, efendi ile uşağı mutlu bir yüz ifadesiyle yakında kan bulaşacak kirli ellerini sıkarak birbirlerini tebrik ediyorlardı. Walsingham'ın aşağılık adamı Phelippes, efendisine gönderdiği mektubunda zafer kazanmış bir edayla, "Artık elimizde yeteri kadar kanıt var," diye yazıyordu. Kurbanın idam edilmesiyle yakında zin-

dancı başı görevinin sona ereceğini sezen Amyas Poulet ise dinsel bir heyecana kapılıyor ve, "Tanrı gayretlerimi kutsadı. Sadık hizmetlerimi ödüllendirdiği için çok seviniyorum," diye yazıyordu.

Cennet kuşu artık kafese girdiği için Walsingham'ın daha fazla tereddüt etmesine gerek yoktu. Planı başarılı olmuş, kirli görev tamamlanmıştı; ama yaptığı işten o kadar emindi ki, tüm iğrençliğiyle kurbanıyla birkaç gün daha oynamak zevkinden mahrum olmak istemedi. Mary Stuart'ın (çoktan kopyası çıkarılan) mektubunu Babington'a geri gönderdi; eğer Babington mektuba yanıt verir ve böylece Mary Stuart'ı itham eden dosyadaki kanıtları biraz daha genişletebilirse, hiç de fena olmazdı. Ancak bu süre içinde Babington kötü bir gözün sırlarını gözetlediğini herhangi bir işaretten anlamış olmalıydı. Bu yürekli adamın içini birden anlamsız bir korku kapladı çünkü bir insan ne kadar yürekli olursa olsun, görülmez ve kavranamaz bir gücün tehdidi altında sinirlerinin ürperdiğini hissederek. İşte Babington da böyle bir duyguyla kovalanan bir fare gibi oraya buraya koşuşturmaya başladı. Atına atladı ve kaçıp gitmek için onu kırlara doğru koşturdu. Daha sonra aniden Londra'ya döndü ve -tam bir Dostoyevski sahnesi- hayatıyla oynayan adamın, Walsingham'ın huzuruna çıktı; bu, korkusundan aklını yitiren bir adamın en tehlikeli düşmanına saçma gibi gelen ama anlaşılabilen bir sığınağı. Herhalde Walsingham'dan kendisi hakkında herhangi bir kuşku duyulup duyulmadığını öğrenmek istiyordu. Ama polis müdürü sakın ve soğuk bir tavırla hiçbir şey hissettirmedi ve Babington'ı sessizce geri gönderdi: Bu zırdeli adamın tedbirsiz davranışlarıyla yeni kanıtlar sunması daha iyi olurdu. Ama Babington karanlıkta bekleyen eli hissetmişti. Dostlarından birine alelacele bir not yazdı ve bu notunda kendi kendisini yüreklendirmek için Romalılara özgü kahramanca sözler kullandı: "İnancı-

mızın sınavını vereceğimiz kızgın fırın hazırlanmış bulunuyor." Aynı zamanda Mary Stuart'a da son defa olarak güvenmesini söyledi ve onu sakinleştirmeye çalıştı. Ama artık Walsingham'ın elinde yeterince kanıt vardı, birden darbesini indirdi. Suikastçılardan biri yakalanmıştı, Babington bu haberi duyar duymaz artık her şeyin bittiğini anladı. Umutsuz bir eylemde bulunmak üzere arkadaşı Savage'ye gitti ve ona hemen saraya koşup Elisabeth'i hançerlemeyi önerdi. Ama artık çok geçti, Walsingham'ın aşğılık ajanları peşlerine takılmıştı bile. Tam yakalanacakları sırada çılgınca bir yüreklilikle ikisi de kaçabildiler. Ama nereye kadar? Bütün yollar kapatılmış, bütün liman kapıları uyarılmıştı, ne yiyecek bir şeyleri vardı ne de paraları. O zamanlar Londra'nın yakınlarında, şimdi ise tam ortasında bulunan St. John's Wood'da, korku ve çaresizlik içinde on gün kadar saklandılar. Ama açlık acımasızca gırtlaklarını sıkıyordu. Sefalet ve sıkıntı onları sonunda bir dost evine sürükledi, burada yiyecek ekmek verildi, son dinî ayine katıldılar; ama burada yakalandılar ve zincire vurularak Londra'ya götürüldüler. Bu yürekli, genç ve inançlı adamlar Tower'ın bir hücrelerinde çekecekleri işkence ve mahkeme kararını beklerken, Londra'nın çanları tepelerinde kazanılan zaferi gümbür gümbür ilan ediyordu. Halk Elisabeth'in kurtuluşunu, suikastın bastırılmasını ve Mary Stuart'ın sonsuza dek yıkılışını tören alaylarıyla ve sevinç çılgınlıkları atarak kutluyordu.

Bu sırada her şeyden habersiz esir kraliçe, Chartley Sarayı'ndaki odasında yıllardır ilk defa sevinç ve heyecan dolu saatler yaşıyordu. Bütün sinirleri gerilmişti. Her an bir atlı gelip o *desseing effectue'*nin¹ haberini verebilir, bu-

1. (Fr.) Tamamlanan tasarı. (Y.N.)

gün, yarın ya da öbür gün kendisini esaretten kurtarıp Londra'ya, kraliyet sarayına götürebilirdi. Mary Stuart, soyluların ve halkın gösterişli elbiseleriyle şehrin kapılarında kendisini beklediklerini, gümbür gümbür çalan çanların yeri göğü inlettğini hayal ediyordu. (Oysa bu talihsiz kadın, Londra'nın bütün çanlarının Elisabeth'in kurtuluşunu kutlamak için sallandığını ve çalındığını bilmiyordu.) Bir gün, iki gün daha, sonra her şey bitmiş olacak, İngiltere ve İskoçya tek bir krallık tacı altında birleşecek, Katolik mezhebi bütün dünyaya yeniden egemen olacaktı.

Hiçbir hekim yorgun düşmüş bir vücut, yaşamaktan bıkmış bir ruh için umut kadar şifalı bir ilaç veremez. Söylenen her söze hemen inanan ve güvenen Mary Stuart, kendisini zafere bu kadar yakın hissettiği andan itibaren büyük bir değişime uğramıştı. Yeni bir canlılık, başka türlü bir gençlik ruhu birdenbire tüm benliğini sarmış, son yıllarda gittikçe artan şikâyetlerinden, yan tarafındaki dayanılmaz acılardan, yorgunluktan ve romatizma ağrılarından neredeyse yarım saat bile yürüyemez hale gelmiş olan kraliçe, şimdi yeniden ata biner hale gelmişti. Kendisinin de şaşırdığı bu inanılmaz değişim üzerine (suikastın üzerinde ölüm tırpanı dolaşırken) rahip Morgan'a şöyle yazıyordu:

Beni elden ayaktan düşürmediği, bir geyiği vuracak kadar ellerime güç ve atımı köpeklerin arkasından koşturacak kadar kuvvet verdiği için Tanrıma şükrediyorum.

Bunun için kendisine her zaman kötü davranan Amyas Poulet'in sürpriz davetini memnuniyetle karşıladı; ah, bu aptal püritenin zindancı başı görevinin çok kısa bir süre sonra sona ereceğinden haberi yok, diye düşünüyordu. Amyas Poulet'nin, kraliçeyi 8 Ağustos'ta

komşu saray Tixall'a yapılacak bir av partisine davet edildiği gerçekten de hiç beklenmedik bir davetti. Gösterişli bir saray kafilesi oluşturuldu; saray mareşali, iki sekreteri ve doktoru atlarına bindiler; son günlerde özellikle yumuşak ve nazik davranan Amyas Poulet bile muhafız subaylarından birkaçıyla birlikte bu neşeli kafiyeyle eşlik ediyordu. Müthiş bir sabah, güneş pırıl pırıl parlıyordu ve hava sıcaktı, tarlalar yemyeşildi. Mary Stuart atını mahmuzladı, dörtnala koştururken yaşama duygusunu, özgür olma duygusunu daha güçlü, daha mutlu hissetmek istiyor gibiydi. Haftalardan, aylardan beri kendisini hiç bu kadar genç hissetmemişti, geçen bütün bu karanlık yıllar içinde bu muhteşem sabah olduğu kadar hiç böyle canlı ve neşeli olmamıştı. Her şey gözüne güzel görünüyor, her şey kolay geliyordu; kalbi umutla çarpan bir insan, kendini Tanrı'nın en mutlu kulu sayar.

Tixall Sarayı'nın parkının kapıları önüne yaklaşıldığında kafilenin hızı birden kesildi. Dörtnala koşan atlar hafif bir tırısı geçtiler. Mary Stuart'ın kalbi birdenbire korkuyla çarpmaya başladı. Çünkü sarayın kapısının önünde kalabalık bir atlı bekliyordu. Acaba bunlar –Tanrım, ne güzel bir sabah böyle!– dostları Babington ve arkadaşları değil miydi? Mektuptaki gizli vaat bu kadar çabuk mu yerine gelecekti? Ama ortada tuhaf bir durum var. Bekleyen atlılardan sadece tek biri gruptan ayrıldı ve tuhaf bir saygı ifadesiyle yavaş yavaş kendisine yaklaştı, şapkasını çıkararak önünde eğildi: Bu, Sir Thomas George'du. Mary Stuart biraz önce şiddetle çarpan kalbinin birden durduğunu hissetti. Çünkü Sir Thomas George, Mary Stuart'a birkaç cümleyle Babington Suikastı'nın ortaya çıkarıldığını, kendisinin, iki sekreterini tutuklamak için emir aldığını bildirdi.

Mary Stuart hiçbir şey söylemedi. Ağzından çıkacak her evet ya da her hayır, her soru ya da her şikâyet onu

ele verebilirdi. Belli ki tehlikenin boyutunu henüz daha kavrayamıyordu ama Amyas Poulet'in kendisiyle birlikte Chartley'ye geri dönmek için hiçbir şey yapmadığını görünce, korkunç bir kuşku bütün benliğini sardı. Bu av partisi davetinin gerçek anlamını ancak şimdi anlıyordu: Odalarında arama yapmak için onu evden uzaklaştırmak istemişlerdi. Kuşkusuz şimdi yazdığı bütün mektuplar ve belgeler karıştırılıp incelenecek, sanki yabancı bir ülkede esir değilmiş de kendi ülkesinin kraliçesiymiş gibi, kendisinden emin, hâkim bir duyguyla yönettiği diplomatik sekreteryası darmadağın edilecekti. Neyse ki bütün bu yanlışlıklarının ve sorumsuzca davranışlarının üzerinde düşünmek için kendisine yeterince zaman verilmişti çünkü tek bir satır yazma ya da alma imkânı tanınmadan onu tam 17 gün boyunca Tixall Sarayı'nda alıkoymuşlardı. Bu süre içinde bütün sırlarının ortaya döküldüğünü, bütün umutlarının yıkıldığını biliyordu. Mary Stuart şimdi bir basamak daha düşmüştü, artık esir değil, sanıktı da.

Mary Stuart, 17 gün sonra Chartley'ye döndüğünde artık bütününüyle başka bir kadındı. Etrafı güvendiği adamlarla çevirili, mızrağı elinde, atını neşe içinde dörtlüye koşturarak sarayın kapısından içeri girmiyor, aksine artık gelecek için hiçbir umudu kalmadığını bilen, acımasız muhafızlarının ve düşmanlarının arasında sessizce ve yavaş yavaş ilerleyen, yorgun ve hayal kırıklığına uğramış ve yaşlanmış bir kadın olarak giriyordu. Bütün bavullarının ve sandıklarının kırılarak açılmasına, geride bıraktığı bütün mektupların ve belgelerin alınıp götürüldüğüne gerçekten şaşırmış mıydı? Güvendiği saray halkından birkaçının kendisini gözyaşları ve umutsuz bakışlarla karşılamalarına şaşırmış mıydı? Hayır, artık her şeyin bittiğini, her şeyin sona erdiğini biliyordu. Ama beklenmedik kü-

çok bir olay, içindeki bu ilk kahredici umutsuzluğu yenmesine yardım etti. Aşağıdaki hizmetçi odalarının birinde kendisi aleyhinde ifade versin ve mahvolmasına yardım etsin diye zorla Londra'ya götürülen sadık sekreteri Curle'ün karısı doğum sancıları içinde kıvranıyordu. Kadıncağız yapayalnızdı. Kendisine yardım edecek ne bir doktor, ne de bir papaz vardı. Bunun üzerine kraliçe, kadınlığın ve talihsizliğin yarattığı ezeli kardeşlik duygusuyla doğum sancısı çeken bu kadına yardım etmek için aşağıya indi. Bir papaz bulunamadığı için çocuğu kendisi vaftiz ederek Hristiyan dünyasına adım atmasını sağladı.

Mary Stuart bu lanetli sarayda birkaç gün daha kaldı, daha sonra, gelen bir emirle dünyadan daha da izole edilmesini sağlayan başka bir saraya nakledildi. Bunun için de Mary Stuart'ın, gerek konuk ve esir, gerekse kraliçe ve unvanı elinden alınmış bir kadın olarak dolaştırıldığı birçok sarayın sonuncusu olan Fotheringhay Kalesi seçilmişti. Artık yolculuk sona ermişti, sürekli hareket halinde olan bu kadın pek yakında ebediyen huzura kavuşacaktı.

Ama trajedinin en son halkasını oluşturan bütün bu olaylar, Mary Stuart için hayatlarını bile bile tehlikeye atan bu bahtsız genç insanlara bugünlerde yapılan korkunç işkence ve eziyetlerin yanında sadece hafif bir acı verir. Dünya tarihi her zaman haksızlık ve adaletsizlik üzerine yazılmıştır çünkü o sadece güçlü olanların sıkıntısından, dünyaya hükmedenlerin zaferinden ve dramından söz eder. Sanki ölümlü bir bedene yapılan işkence ve eziyet, ötekine yapılanlarla aynı değilmiş gibi, küçüklerin ve karanlıkta kalanların önünden sessizce geçip giderler. Babington ve dokuz arkadaşı -kraliçenin trajik yaşamı sayısız oyunlarda, kitaplarda ve tasvirlerde sürekli ölümsüzleştirildiği halde, bugün bu adamları kim tanı-

yor, kim biliyor?– korkunç acı ve işkencelerle geçen üç saatlik bir zaman dilimi içinde, Mary Stuart'ın yirmi yıl süren esaret hayatı boyunca çektiği acılardan çok daha fazlasını çektiler, dayanılmaz işkencelere tabi tutuldular. Mevcut yasalara göre bunların asılarak idam edilmeleri gerekiyordu ama suikastı hazırlayanlar suikast için kışkırttıkları bu adamlara verilen cezayı az bulmuşa benziyordu. Elisabeth, Cecil ve Walsingham'la birlikte –onuruna sürülen karanlık bir leke daha– Babington ve arkadaşlarının idam edilme sürelerinin, çok rafine düşünülmüş işkencelerle, asılarak öldürülmekten bin kere daha zor bir ölümle uzatılmasını kararlaştırmıştı. Babington ve altı arkadaşından henüz daha bıyıkları bile çıkmamış ikisi –ki bunlar kaçıışı sırasında evlerine gelip ekmek dilenen Babington'a birkaç dilim ekmek vermekten başka bir suç işlememişlerdi– kanun hükmünü uygulamak için önce çok kısa bir süre ipte sallandırıldılar ama ölmeden ipleri kesilip aşağı indirildiler ve bu zavallı genç adamlar, henüz daha can çekişen bedenlerinde barbar bir yüzyılın akla gelebilecek en şeytani işkencesini hissetmek zorunda kaldılar. Bundan sonra celladın korkunç bir inatla sürdürdüğü iğrenç kasaplığı başladı. Kurbanların henüz daha ölmeyen vücutları yavaş yavaş ve feci bir şekilde parçalanıyordu, öyle ki Londra'nın ayaktakımının en aşağılık olanları bile büyük dehşete kapıldılar ve ertesi gün ötekilerin işkence sahnesi kısaltılmak zorunda kaldı. Her zaman başka bir gençliği kendisiyle birlikte felakete sürüklemenin sihirli gücüne sahip bu kadın için bir kere daha kurulan idam sehpası, kan ve dehşet köpüğüyle yıkanmıştı. Bir defa daha ama son bir defa daha! Çünkü Chastelard'la başlayan bu büyük ölüm dansı artık sona ermişti. Onun iktidarı ve büyüklük rüyası için artık kendini feda edecek kimse olmayacaktı. Bundan sonraki kurban kendisiydi.

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

Elisabeth Elisabeth'e Karşı

Ağustos 1586-Şubat 1587

Elisabeth amacına ulaşmıştı. Mary Stuart tuzağa düşmüştü, suikast için onayını bildirmiş ve kendi kendisini suçlu sandalyesine oturtmuştu. Artık Elisabeth'in başka bir şeyle uğraşmasına gerek yoktu, onun yerine mahkeme harekete geçecek ve hükmünü verecekti. Çeyrek yüzyıllık mücadele sona ermiş, savaşı Elisabeth kazanmıştı. Kraliçelerinin suikasttan kurtuluşunu ve Protestan davasının zaferini Londra sokaklarında heyecan ve coşkuyla kutlayan halkıyla birlikte kendisi de sevinebilirdi. Ama başarıya her zaman gizemli bir acı ve hüznün de karışır. Bu işi bitirip Mary Stuart'tan ebediyen kurtulacağı bir sırada, Elisabeth'in elleri titremeye başlamıştı. Tedbirsiz bir kadını tuzağa düşürmek, tuzağın ağları arasında çırpınan savunmasız bir kadını öldürmekten bin defa daha kolaydı. Elisabeth bu can sıkıcı esiri zorla ortadan kaldırmak isteseydi, bunu yapmak için eline geçen yüzlerce fırsattan yararlanırdı. Bundan on beş yıl önce parlamento, Mary Stuart'a son uyarının cellat satırıyla yapılmasını önermiş, ölüm döşegindeki John Knox da Elisabeth'e yalvararak, "Bir ağacın kökünü kurutmazsanız, dallar yeniden tomurcuklanır ve bu, sandığınızdan çok daha kolay olur," demişti. Ama Elisabeth her defasında, "Atmacadan kaçıp yardım etmem için bana sığınan kuşu öldü-

remem," yanıtını vermişti. Ama şimdi af ya da ölümden başka bir çare kalmamıştı, geciktirilmemesi gereken ama bugüne kadar hep geciktirilen karar şimdi karşısındaydı ve onun kesin kararını mutlaka vermesi gerekiyordu. Elisabeth böyle bir karar vermekten çekiniyor, vereceği kararın ne kadar korkunç ve ne kadar büyük sonuçlar doğuracağını biliyordu. Bugünün bizleri, o zamanki dünyanın devlet hiyerarşisini kökünden sarsan bu kararın önemi ve devrimci ruhunu anlamakta zorlanırız. Çünkü kutsanmış bir kraliçenin başını cellat satırının altına koymak, Avrupa'nın o güne kadar kendisine kul köle yaptığı halklara, bir kraliçenin el sürülemez olmadığını göstermek anlamına geliyordu, işte bu nedenle Elisabeth'in kararında söz konusu olan şey, ölümlü bir insan sorunu değil, hükümdarların da öldürülebileceği ilkesiydi. Taç giymiş bir başın idam kütüğünün üstünden yuvarlanmış olması, yüzlerce yıl sonra yeryüzündeki bütün kral ve hükümdarlara örnek olmuş, üzerlerinde uyarıcı etki bırakmıştır. Bu örnekler yaşanmamış olsaydı Stuart'ların torunu I. Charles idam edilmez, I. Charles idam edilmemiş olsaydı, o zaman da XVI. Louis ile Marie Antoniette'in idamları yaşanmazdı. Elisabeth engin görüşü, güçlü sorumluluk duygusuyla vereceği kararın kesin ve belirleyici olacağını hissediyordu, bunun için de tereddüt ediyor, korkuyor, ağırdan alıyor ve geciktiriyordu. Aklın duyguyla çatışması, Elisabeth'in Elisabeth'e karşı mücadelesi, her zamankinden çok daha şiddetli olarak başlamıştı. Bir insanı vicdanıyla savaşırken görmek her zaman insanı derinden sarsan bir sahnedir.

İstemek ve istememek arasındaki bu iç çatışmanın baskısı altında kalan Elisabeth, kaçınılması imkânsız olan şeyden bir kere daha kaçmak istedi. Şimdiye kadar vereceği karardan hep uzak durmaya çalışmış ama o yine de

hep kendi eline düşmüştü. Bunun için son anda kendisini temize çıkarmaya ve sorumluluk yükünü Mary Stuart'ın üzerine yüklemeye çalıştı. Mary Stuart'a bir mektup yazarak (ki bu mektup İskoçya kraliçesinin eline geçmemiştir) suikast planına katıldığını özel bir mektupla açıkça itiraf etmesini, sorunun iki kraliçe arasında kalmasını ve sonucu resmî bir mahkemenin vereceği karar değil, kendisinin vereceği kararın belirlemesini önerdi.

Elisabeth'in bu önerisi, gerçekten de bulunabilecek tek çözümdü. Mary Stuart'ı mahkemenin vereceği onur kırıcı bir karardan, idam kararından ve idam edilmekten ancak Elisabeth kurtarabilirdi. Ayrıca İngiltere krallık tacı ve tahtı üzerinde hak iddia eden bu can sıkıcı kadını, kendi eliyle yazdığı ve suikast planına katıldığını itiraf ettiği mektubuyla bir bakıma ahlaki yönden de gözetim altında tutmak, ciddi bir önlem anlamına geliyordu. O zaman Mary Stuart yaptığı bu itirafla suçunu kabul etmiş olacak ve çaresizce herhangi bir yerde, karanlık bir köşede yaşamaya devam edecek, Elisabeth'in kendisi ise zirveye ulaşacak iktidarının ışıltısı içinde rahat bir hayat sürmüş olacaktı. Roller kesin olarak paylaşılmış olacak, Elisabeth ve Mary Stuart tarihin akışı içinde bir daha yan yana ya da karşı karşıya gelmeyecek, aksine suçlu kendisini affedenin, affedilen de hayatını bağışlayanın önünde diz çökecekti.

Ama Mary Stuart artık kurtarılmak istemiyordu. Onun en büyük gücü her zaman gururu olmuştu, hayatını kurtaracak kadının önünde diz çökmektense, idam kütüğünün önünde diz çökmeyi, suçunu açıkça itiraf etmektense, çılgınlık yapıp inkâr etmeyi, küçük düşürülüp onuru kırılacaksa, yok olmayı tercih ederdi. Bu nedenle Mary Stuart, kendisini kurtarıırken aynı zamanda küçük de düşüren bu öneri karşısında gururundan ödün vermedi ve sustu. Kraliçe olarak oyunu kaybettiğini biliyordu;

artık bu dünyada elinde tek bir güç kalmıştı: Elisabeth'i, başdüşmanını haksız bir konuma düşürmek. Hayattayken düşmanına zarar veremeyeceğini anladığı için son silahına sarılmaya karar verdi: Elisabeth'i zalim bir kadın olarak bütün dünyaya suçlu göstermek ve şanlı bir ölümle onu utandırmak.

Mary Stuart böylece kendisine uzatılan eli geri itmişti; Cecil ve Walsingham'ın baskılarından bunalan Elisabeth, aslında nefret ettiği yoldan yürümeye mecbur kaldı. Verilmesi düşünülen mahkeme kararına yasal bir temel oluşturmak için önce kamu yargıçları çağırıldı; çünkü kamu yargıçları genellikle hep o sırada devleti yöneten hükümdarın isteği doğrultusunda karar verirlerdi. Mary Stuart'a karşı yöneltilen suçlama geleneklere ters düşmesin, yeni bir durum oluşturmasın diye, daha önce herhangi bir kralın yasal bir mahkeme önüne çıkarılıp çıkarılmadığını öğrenmek ve emsal teşkil edecek bir olay bulmak için eski belgeler büyük bir gayretle araştırıldı. Ama bula-bildikleri örnekler son derece yetersizdi: Caesar döneminde küçük bir hükümdar olan Cajatanus, Konstantin'in yine çok az tanınan kayınbiraderi Licinius, nihayet Konradin von Hohenstaufen ve Napoli'li Johanna – yasal bir mahkeme kararıyla suçlu bulunup idam edilen birkaç prensti. Ama yargıçlar kraliçenin hoşuna gitsin diye yaltakçı çabalarını o kadar ileri götürdüler ki, Elisabeth tarafından önerilen soylular mahkemesinin kurulmasının gereksiz olduğu sonucuna vardılar. Kraliçeye sundukları rapora göre, Mary Stuart "cinayet suçu"nu Staffordshire'da işlediğine göre, onu bu bölgenin burjuvasından oluşan bir jürinin karşısına çıkarmak yeterliydi. Ama böyle demokratça bir yargılama yöntemi Elisabeth'in hiç ama hiç işine gelmiyordu. O, yargılamanın geleneklere uygun yapılmasını, Tudor'ların torunu ve kızının birkaç sefil köylü ve

ufku dar adamın vereceği kararlar değil, bir kraliçeye yakışacak her türlü saygı ve itibar gösterilerek onuruyla ve şerefiyle, büyük bir ihtişam ve şaşaa ile ortadan kaldırılmasını istiyordu. Bunun için bu aşırı gayret gösteren işgüzarları şiddetle azarlayarak şöyle dedi: "Bu bir prensese karşı gerçekten de güzel bir yargılama biçimidir. Böyle bir saçmalıktan (yani bir kraliçenin on iki kişilik halk jürisi tarafından yargılanmasından) kaçınılmasının ve bu kadar önemli bir konunun incelenmesinin ülkenin en soylu hukukçularından ve yargıçlarından oluşacak kalabalık bir mahkeme heyetine bırakılmasının doğru olduğunu düşünüyorum. Çünkü biz prensesler ve kraliçeler dünya sahnesinde herkesin gözü üstümüzde olan insanlarız." Elisabeth, Mary Stuart için gerçekten de krallara layık bir mahkeme kurulmasını, krallara layık bir idam ve krallara layık bir cenaze töreni istiyor ve bunun için de ülkenin en iyi ve en seçkin hukukçuları arasından seçilen yargıçlardan oluşan bir soylular mahkemesi kuruyordu.

Ama Mary Stuart, kız kardeşi kraliçenin en asil tebaası arasından seçtiği bu yargıçları kabul etmiyor, onlardan oluşacak bir mahkemenin kendisini sorgulamasını ve yargılamasını istemiyordu. Odasında kabul ettiği aracılara bir adım bile yaklaşmadan: "Nasıl olur, kraliçeniz benim bir kraliçe olarak doğduğumu bilmiyor mu?" diye çıkıştı. "Böyle bir öneriyi kabul etmekle makamımı, devletimi, mensubu bulunduğum soylu aileyi, ileride benim yerimi alacak olan oğlumu ve hak ve hukukları benim şahsımda ayaklar altına alınan, onurları lekelenen kralları ve yabancı prensleri küçük düşürebileceğimi mi sanıyorsunuz? Hayır, bunu asla yapmayacağım! Onurum ne kadar kırılırsa kırılsın, dimdik ayaktayım ve hiçbir haka-rette boyun eğmeyeceğim."

Ama doğanın hiç değişmeyen yasası: Ne mutluluk ne de mutsuzluk bir kişiliği bütünüyle değiştirir. Mary

Stuart'ın tercihleri ve hataları hep aynı kalıyordu. En tehlikeli anlarda bile her zaman kararlı bir tutum sergiliyor ama başlangıçta gösterdiği bu kararlılığı maruz kaldığı baskı karşısında devam ettiremiyor, gevşek davranmaya başlıyordu. York davasında olduğu gibi burada bir kraliçenin dokunulamaz olduğu iddiasından sonunda vazgeçti ve Elisabeth'i korkuttuğu tek silahı elinden bıraktı. Uzunca süren sert bir mücadeleden sonra Elisabeth'in gönderdiği araçlara ifade vermeyi kabul ettiğini bildirdi.

14 Ağustos günü Fotheringhay Kalesi'nin büyük salonu, görkemli bir törene ev sahipliği yapıyordu. Salonun dip duvarına, bütün bu trajik günler boyunca boş kalacak olan, üstünde taht sayvanı bulunan gösterişli bir koltuk yerleştirilmişti; bu koltukla İngiltere Kraliçesi Elisabeth'in sessiz mevcudiyetinin mahkeme heyetine başkanlık ettiği ve kesin kararın onun adına ve onun isteği doğrultusunda verileceği sembolik olarak ifade edilmiş oluyordu. Bu koltuğun sağında ve solunda rütbelerine göre mahkeme üyeleri yer almışlardı, salonun ortasına asıl davacılar, sorgu hâkimleri, hukukçular ve görüşmeleri kaydeden yazmanlar için bir masa konulmuştu.

Bütün bu esaret yılları boyunca koyu siyah elbiseler giyen Mary Stuart, yine siyahlar giymiş olarak bir saray görevlisinin kolunda salona getirildi. Salona girerken içerde bulunanlara bir bakış attı ve aşağılayıcı bir yüz ifadesiyle, "Burada bu kadar hukukçu toplanmış ama bunların hiçbiri beni yargılayamaz," dedi. Daha sonra taht sayvanından birkaç adım ötede bulunan ama boş koltuğun birkaç basamak altına konulan koltuğa doğru yürüdü. Elisabeth'in koltuğunun Mary Stuart'ın oturacağı koltuktan daha yukarı konulmasıyla, yani yapılan bu küçük taktiksel düzenlemeyle İngiltere'nin İskoçya üzerindeki üstünlüğü, yıllarca mücadeleye neden olan üstünlük iddiası anlamlı bir şekilde belirtilmiş oluyordu. Ama

Mary Stuart, ölümüne bir adım kalmış olsa da bu düzenlemeyi kabul etmeyecekti. Herkesin duyup anlayabileceği yüksek bir ses tonuyla, “Ben bir kraliçeyim. Bir Fransız kralıyla evlendim. Benim yerimin orada, yukarıda olması gerekirdi,” dedi.

Artık duruşma başlamıştı. Mahkeme tıpkı York ve Westminster’da olduğu gibi yine en basit hak ve hukuk kavramları çığnenerek düzenlenmişti. Asıl tanıklar, daha önce Bothwell’in hizmetçilerine ve şimdi de Babington ve arkadaşlarına yapıldığı gibi, yine yargılama başlamadan önce kuşku uyandırıcı bir aceleyle idam edilmişlerdi: Duruşma masasında onların ölüm korkusuyla imzaladıkları yazılı ifadeleri vardı. Ve bir başka hukuk ihlali daha: Mary Stuart’ı idama götürecek suçlayıcı belgeler, yani onun Babington’a ve Babington’ın da kendisine yazdığı mektuplar, anlaşılmasa bir şekilde asıllarından değil, kopyalarından okunuyordu. Bunun üzerine Mary Stuart haklı olarak Walsingham’a çıkışarak, “Beni ölüme mahkûm ettirmek için şifrelerimin tahrif edilmediğinden nasıl emin olabilirim?” dedi. Hukuksal bakımdan savunma tarafı burada tüm ağırlığını koyabilirdi ve eğer Mary Stuart’a bir avukat tutma hakkı tanınmış olsaydı, avukatın kanunun ihlal edildiği noktalara işaret etmesi kolayca mümkün olurdu. Ama Mary Stuart mahkeme heyetinin karşısında, İngiliz yasalarından habersiz, neyle suçlandığını bilmeden tek başına oturuyordu ve vaktiyle York ve Westminster’da işlediği hatanın aynısını ne yazık ki burada da işliyordu. Kuşku uyandıracak bazı münferit olayları inkâr etmekle yetinmeyerek hepsini toptan inkâr ediyor, itiraz kabul etmez şeylere bile itiraz ediyordu. Önce Babington’ı hayatında hiç görmediğini, onu hiç tanımadığını söylüyor ama ertesi gün sunulan kanıtların ağırlığı altında daha önce reddettiği şeyi kabul et-

mek zorunda kalıyordu. İskoçya kraliçesi böylece onurlu kişiliğine ve yüksek konumuna zarar veriyordu. Son dakikada eski görüşüne geri dönerek, “Kraliçe olarak bir kraliçenin ağzından çıkan sözler inanılması gerektiğini,” söylediğinde, artık her şey için çok geçti. “Ben bu ülkeye İngiltere kraliçesinin dostluğuna ve vaatlerine güvenerek geldim ve işte saygıdeğer lordlarım,” –bunu söylerken parmağındaki yüzüğü çıkardı ve yargıçlara gösterdi–, “bu yüzük kraliçeniz tarafından bana gönderilen bir himaye ve dostluk belgesidir!” diye bağırması da bir işe yaramadı. Çünkü bu yargıçlar evrensel hukuku değil, yalnızca kendi kraliçelerini savunmak, ülkelerinde huzur ve düzen sağlamak istiyorlardı. Karar çoktan verilmişti; çünkü yargıçlar 28 Ekim’de Westminster’daki yüksek mahkeme salonunda toplandıkları zaman, içlerinden sadece birisi, Lord Zouche, Mary Stuart’ın İngiltere kraliçesinin hayatına kastettiğine tamamen ikna olmadığını söylemek cesaretini gösterebildi. Lord Zouche böylelikle mahkûmiyet kararının oybirliğiyle verilmesini engelleyerek mahkemeyi böyle güzel bir dekordan mahrum bırakıyordu ama öteki yargıçlar kraliçelerinin isteği doğrultusunda hareket ederek Mary Stuart’ı suçlu buldular. Bundan sonra bir yazman masanın başına geçti ve bir parşömen kâğıdı üzerine güzel harflerle Mary Stuart hakkında verilen kararı yazdı: “İngiltere krallığının tacı üzerinde hak iddia eden sanık, hükümdarımız ve İngiltere kraliçesinin kraliçelik onurunu yaralamak, onu mahvetmek ya da öldürmek amacıyla çeşitli planlar hazırlamış ve bunları onaylamıştır.” Böyle bir suçun cezası ise, parlamentonun önceden kararlaştırdığı üzere, ölümdü.

Karar vermek ve adaleti sağlamak toplanan soylular mahkemesinin göreviydi. Mahkeme Mary Stuart’ın suçunu sabit görmüş ve ölüm kararı vermişti. Ama Elisabeth’e,

İngiltere kraliçesine, yargıçların adaletinin üstünde bir hak, yüce, kutsal, insani ve asil bir hak verilmişti ve bu hak, verilen cezayı affetme hakkıydı. Mahkemenin verdiği ölüm kararını kaldırmak yalnızca onun iradesine bağlıydı ama nefret ettiği bir kararı vermek yine ona, yalnızca ona kalmış oluyordu. Bundan nasıl kurtulabilirdi? Elisabeth Elisabeth'le bir kere daha karşı karşıya geliyordu. Antik trajedilerde vicdan azabı çeken bir adamın sağında ve solunda yer alan koroların, dörtlükler söyleyip karşılıklı olarak birbirlerine hitap ettikleri gibi, onun içinden ve dışından biri katı olmayı, ötekisi hoşgörölü davranmayı öneren iki farklı ses yükseliyordu. Ama bütün bunların üstünde, bu dünyada yaptıklarımızın görünmez yargıcı, yaşayanlara karşı her zaman susan ve onların eylemlerini, ancak varlıkları sona erdikten sonra ölçen ve gelecek kuşakların önüne seren tarih vardı.

Mahkeme salonunun sağ tarafında oturanlar acımasızca ve hiç susmadan: Ölüm, ölüm, ölüm, diye bağıryorlardı. Bunlar başbakan, danışma meclisi üyeleri, Elisabeth'in yakın dostları, lordlar ve halktı; bunların hepsi de ülkelerinin barışa, kraliçelerinin huzura kavuşması için Mary Stuart'ın boynunun vurulmasını tek çare olarak görüyorlardı. Parlamento bunun için kraliçeye resmen başvurdu ve yazdıkları dilekçede şöyle deniliyordu:

Mensubu bulunduğumuz dinin bekası, kraliçenin güvenliği ve devletin selameti için majesteleri kraliçenin, İskoçya kraliçesi hakkında verilen kararın kamuoyuna açıklanması için derhal emir vermesini rica eder, kraliçemizin güvenliğini sağlamaktan başka bir şey düşünmediğimiz için, adı geçen kraliçenin bir an önce idam edilmesini en derin saygılarımızla dileriz.

Elisabeth, parlamentonun bu kararlı tavrını sevinçle karşıladı. Mary Stuart'ın idam edilmesini isteyenin ken-

disi olmadığını, aksine mahkemenin verdiği kararın yerine getirilmesi konusunda İngiliz halkının ısrar ettiğini bütün dünyaya kanıtlamaktan daha çok istediği bir şey yoktu. Bu konuda kamuoyunun sesi ne kadar gür çıkar, ne kadar çok duyulur ve ne kadar dikkat çekici olursa, o kadar iyiydi. Çünkü böylelikle Elisabeth'e "dünya sahnesi" üzerinde iyilik ve insanlığın en büyük aryasını söyleme imkânı doğuyor ve o, deneyimli ve iyi bir oyuncu olarak kendisine sunulan bu fırsattan yeterince yararlanıyordu. Parlamentonun anlamlı uyarısını derin bir sarsıntıyla dinliyor, Tanrı'nın isteği ve iradesiyle bu ölüm tehlikesinden kurtulduğuna şükrediyor ama daha sonra sesini yükseltiyor ve Mary Stuart'ın başına gelen felaketten dolayı her türlü sorumluluğu üstünden atmak için içinde bulunduğu mekândan tüm dünyaya ve tarihe şöyle sesleniyordu: "Hayatım ciddi anlamda tehdit edilmiş olmasına rağmen, açıkça itiraf edeyim ki, beni en çok üzen şey, benimle aynı cinsiyetten, aynı rütbe ve kökenden ve aramızda kan bağı bulunan bir yakınımın böyle büyük bir suçu işlemiş olmasıdır. Ben her türlü kötülükten o kadar uzak durdum ki, bana karşı hazırlanan canice eylem ortaya çıkarıldıktan hemen sonra kendisine gizlice yazdım ve bana her şeyi açıkça itiraf ettiğini bildiren bir mektup yazdığı takdirde, konunun sessizce halledileceğini bildirdim. Bu mektubu, kesinlikle onu tuzağa düşürmek için yazmamıştım çünkü bana itiraf edebileceği her şeyi daha o zaman biliyordum. Ama konunun kontrolden çıktığı şu anda bile, pişmanlığını açıkça gösterdiği ve bundan sonra kimse onun adına bana karşı hak iddia etmediği takdirde –eğer devletimin selameti ve güvenliği değil de kendi hayatım söz konusu olsaydı– kendisini seve seve affederdim. Çünkü yalnızca sizler için ve kendi halkım için yaşamımı sürdürmek istiyorum." Elisabeth, tereddüdünün tarihin vereceği hüküm-

den duyduğu korkudan ileri geldiğini açıkça itiraf ediyordu: “Çünkü biz prensesler bütün dünyanın meraklı bakışları karşısında bir tiyatro sahnesindeki oyuncular gibiyizdir. Üzerimizdeki elbisedeki en küçük bir leke bile gözetlenir, davranış ve eylemlerimizdeki her zaaf hemen fark edilir. İşte bunun için bizler hareket tarzımızın her zaman adil ve saygın olmasına özellikle dikkat etmeliyiz. İşte bu kaygıyla eğer hemen karar veremiyorsam, parlamentonun bunu saygıyla karşılmasını istiyorum çünkü bundan çok daha önemsiz bir olay hakkında verilen karar üzerinde bile uzun uzun düşünmek benim hareket tarzımdır.”

Bu konuşma samimi midir, yoksa değil midir? Her ikisi de doğru olabilir çünkü Elisabeth’in içinde çifte bir istek yaşıyordu: Rakibi ve düşmanından hem kurtulmak istiyor hem de dünyanın gözünde yüksek kalpli ve bağışlayıcı bir kadın gibi görünmeye çalışıyordu. On iki gün sonra bir yandan Mary Stuart’ın hayatta kalmasını sağlayacak, öte yandan da kendi hayatını koruyacak bir imkânın olup olmadığını lordlar kamarasına bir kere daha sordu. Ama hem kraliyet meclisi hem de parlamento başka bir çözüm şekli olmadığını söyleyerek bu konudaki ısrarlarını yinelediler. Ama Elisabeth’in bu konu hakkında daha söyleyecekleri vardı. Bu seferki sözlerinde –hiç bu kadar güzel konuşmamıştı– çok güçlü ve neredeyse kendisini bile inandıran bir samimiyet, bir dürüstlük ifadesi vardı. Şu sözleri söylerken, en içten duygularını dile getiriyordu: “Bugün konuşmak ya da susmak konusunda hayatımın en büyük mücadelesini veriyorum. Eğer konuşur ve şikâyet edersem, riyakârlık etmiş olurum. Konuşmaz da sessiz kalırsam, sizin bütün çabalarınız boşa gidecek. Şikâyet etmem size biraz tuhaf gelebilir ama itiraf edeyim ki, sizin güvenliğinizi ve benim iyiliğimi sağlamak

için yapılan öneriden daha başka bir çarenin bulunması en içten dileğimdir. Ama Mary Stuart ölmeden benim güvenliğimin sağlanamayacağı sonucuna varıldığına göre, böyle büyük bir prensese karşı zalimce davranmak zorunda kalmak, bende, pek çok asiyyi affeden ve pek çok ihane-tin önünde sesini yükseltmeden duran benim gibi bir kraliçede, çok derin bir hüznün duygusu uyandırıyor..." İngiltere kraliçesi bu sözleriyle, kendisine ısrarla baskı yapılmaya devam edildiği takdirde, ikna edilmeye hazır olduğunu hissettiriyordu. Fakat her zamanki gibi akıllı ama ikiyüzlü hareket eden Elisabeth, kendisini kesin bir evet ya da kesin bir hayır sözleriyle bağlamıyor ve konuşmasını şu sözlerle bitiriyordu: "Sizden rica ediyorum, şimdilik yanıtsız bir yanıtla yetinin. Düşüncenize karşı değilim, ileri sürdüğünüz gerekçelerinizi anlıyorum ama sizden rica ediyorum, teşekkürlerimi ve şükran duygularımı kabul edin, içsel çelişkimi ve sorularınızı yanıtsız bırakmamı hoşgörüyle karşılayın."

Salonun sağ tarafında oturanlar hep bir ağızdan ve yüksek sesle, "Ölüm, ölüm, ölüm," diye bağırıyorlardı. Ama sol tarafta oturanların sesleri de, yani kalbinin sesini dinleyenlerin sesleri de, gittikçe daha hararetli bir şekilde çıkmaya başlamıştı. Fransa kralı deniz üzerinden özel bir heyet göndermiş ve bütün krallar adına Elisabeth'i uyar-mıştı. Mary Stuart'ın dokunulmazlığını savunurken kendi dokunulmazlığını da savunduğunu Elisabeth'e hatırlat-mış, mutlu ve iyi bir saltanat sürmenin ilk koşulunun kan akıtmamak olduğunu söylemişti. Fransa kralı ona bütün ulusların kutsal saydıkları konuk hakkını hatırlatarak Elisabeth'in takdis edilmiş bir kraliçenin boynunu vurdurtarak Tanrı'ya karşı suç işlememesi dileğinde bulun-muştu. Ama Elisabeth sinsi davranışına uygun olarak sadece yarım güvence verip şeffaf olmayan bir dille konuş-

tuğu için, yabancı elçilerin ses tonu da giderek sertleşiyordu. Başlangıçta bir rica olarak istenen şey, giderek emredici bir uyarıya, açık bir tehdide dönüştü. Fakat dünyayı iyi tanıyan ve çeyrek yüzyıldan beri politikanın bütün hilelerini öğrenmiş olan Elisabeth'in hassas bir kulağı vardı. Bütün heyecanlı konuşmaların arasından sadece birisini dinliyordu: Acaba elçiler paltolarının kıvrımları arasında diplomatik ilişkileri kesme ve savaş ilan etme emrini mi saklıyorlardı? Kısa bir süre sonra bütün bu gürültülerin ve koparılan fırtınanın arkasından hiçbir silah şakırtısı duyulmadığını, cellat satırı Mary Stuart'ın ensesine indiği takdirde, III. Henri'nin de II. Felipe'nin de kılıçlarını çekmeye niyeti olmadığını anladı.

Bu yüzden Elisabeth, Fransa ve İspanya'nın gök gürültüsünü anımsatan bu diplomatik girişimlerine kayıtsızca bir omuz silkmeye yanıt veriyordu. Ama bir başka itirazı, İskoçya'nın itirazını daha kurnazca önlemek gerekiyordu. Çünkü İskoçya kraliçesinin yabancı bir ülkede idam edilmesini engellemek, yeryüzündeki bütün krallardan daha çok VI. James'in kutsal göreviydi, sonuçta akıtılacak kan onun kendi kanıydı, idam edilecek kadın ona kendi hayatını veren kadındı: Annesiydi. VI. James kuşkusuz bir oğlan çocuğu sevgisini pek yaşamamıştı. İngiltere kraliçesinin müttefiki ve memuru olduğundan beri, kendisine krallık unvanı vermek istemeyen, bunu resmen reddeden ve miras hakkını başka ülkelerin krallarına vermeye çalışan annesi, aslında onun yolunda önemli bir engeldi. VI. James, Babington Suikastı'nın açığa çıkarıldığını öğrenir öğrenmez, tebriklerini sunmak üzere hemen Elisabeth'e koşmuş ve en çok sevdiği uğraşı olan bir av partisi sırasında, nüfuzunu annesi lehine kullanmasını kendisinden isteyen Fransız elçisine öfkeyle, "İçine ekmek doğradığı çorbayı kendisi içecek," demişti.

"Annesine ne kadar adice davranıldığı ve aşağılık

hizmetçilerinin asılıp asılmamalarının” kendisini hiç ilgilendirmedigini, annesinin “Tanrı’ya dua etmekten başka şeylerle uğraşmaması”nın yapacağı en doğru hareket olacağını açık açık söyledi. Hayır, bütün bu yaşananlar onu hiç ilgilendirmiyordu, bu duyarsız oğlan ilk başta Londra’ya bir heyet göndermeyi reddetti. Ancak Mary Stuart’ın idama mahkûm olması ve yabancı bir ülkenin kraliçesinin İskoçya’nın kutsal kraliçesinin canına kıymak istemesi üzerine bütün İskoçya’da ortaya çıkan ulusal tepki ve infial karşısında susmaya devam ettiği ve en azından görünüşü kurtarmak için bir şey yapmadığı takdirde ne kadar zavallı durumuna düşeceğini anladı. Gerçi Mary Stuart’ın idam edilmesi durumunda İngiltere ile aralarındaki ittifakın derhal bozulmasını ve hatta daha da ileri giderek savaş ilanı isteyen İskoçya parlamentosu kadar ileri gitmedi ama yine de masanın başına geçerek Walsingham’a kararlı, heyecanlı ve tehdit edici mektuplar yazdı ve Londra’ya bir heyet gönderdi.

Elisabeth böyle bir protestonun olacağını kuşkusuz hesaplamıştı. Ama burada da yine sadece söylenenlerin arkasındaki ikinci ifadeye kulak veriyordu. VI. James’in parlamenterleri iki gruba ayrılmıştı. Birincisi, yani resmî olan grup, seslerini yükselterek idam kararının kesinlikle yerine getirilmemesini talep ediyordu. İttifakın bozulmasıyla tehdit ediyorlar, kılıçlarını çekip şakırdatıyorlardı, böyle sert konuşmalar yapan İskoç soylularının sözlerinde gerçekten de samimi bir inancın heyecanı vardı. Ama bunlar kabul salonunda tehditler yağdırıp esip gürlerken, arka kapıdan başka bir ajanın, VI. James’in özel temsilcisinin Elisabeth’in özel odalarına gizlice girdiğini ve içeride kendisi için annesinin hayatından daha önemli bir talep hakkında, İngiltere tahtının vârisi olduğunun resmen kabul edilmesi hakkında sessizce görüşmeler yaptığını bilmiyorlardı. VI. James’in bu gizli müzakerecisi –bunu

iyi haber alan Fransız elçisi söylüyor– İskoçya'nın genç kralının böyle bağırıp çağırarak tehditler savurmasının onurunu korumaya ve durumu kurtarmaya yönelik olduğunu Elisabeth'e anlatmak ve onun bu haşin davranışını düşmanca bir tavır olarak yorumlamamasını rica etme emrini almıştı. Böylece Elisabeth'in muhtemelen çoktan beri bildiği bir şey resmen teyit edilmiş oluyordu, yani taht için veraset hakkının tanınması, yarım ya da tam güvence olarak sunulduğu takdirde, VI. James'in annesinin idamını içine sindireceğini öğrenmiş oldu. Bunun üzerine kulislerde en iğrenç pazarlıklar başladı. Mary Stuart'ın başdüşmanı ve oğlu birbirlerine daha çok yaklaşıyorlar, aynı karanlık amaç uğruna ilk defa birbirlerine bağlanıyorlardı çünkü her ikisi de aynı şeyi istiyor, ikisi de bunu dünyaya belli etmemeye çalışıyordu. Mary Stuart ikisinin yolunda da bir engeldi, ikisi de sanki Mary Stuart'ı sakınmak ve korumak en kutsal ve en önemli davalarıymış gibi hareket etmeye mecbur oluyorlardı. Ama gerçekte ne Elisabeth kader arkadaşının hayatı için ne de VI. James annesinin hayatı için mücadele etmiyor, aksine her ikisi de "dünya sahnesinde" güzel bir jest yapmak istiyordu. VI. James, mahkeme kararının uygulanması konusunda sorun çıkarmayacağını fiilen belli etmiş ve böylece annesinin idam edilmesi için Elisabeth'e, beklediği izni vermiş oluyordu. Düşmanı ve yabancı bir ülkenin kraliçesi Mary Stuart'ı ölüme yollamadan önce, öz oğlu onu çoktan kurban etmişti.

Elisabeth şunu biliyordu ki, bu işi bitirmek istediği zaman ne Fransa ne İspanya, ne de İskoçya, hiç kimse ona engel olmayacaktır. Artık Mary Stuart'ı ancak bir kişi kurtarabilirdi: Mary Stuart'ın bizzat kendisi. İngiltere kraliçesinden bir af dilemesi yeterliydi, o zaman Elisabeth belki kazandığı bu zaferle yetinecekti. Aslında Elisabeth kendisini vicdan azabından kurtaracak böyle bir af

dilemeyi için için bekliyordu. Bu haftalar boyunca Mary Stuart'ın inadinı kırmak için her şey yapıldı. İdam kararı verilir verilmez, Elisabeth karar dosyasını ona gönderdi ve Amyas Poulet, soğuk, duygusuz ve aşırı dürüstlüğüyle herkese itici gelen bu memur, kendisi için artık "*une femme more esans nulle dignité*"¹ olan bu mahkûma hakaret etmek için her fırsattan yararlanıyordu. Mary Stuart'ın huzurunda ilk defa başından şapkasını çıkarmadı –bir başkasının felaketi karşısında alçakgönüllü olmak yerine kurumlu davranan uşak ruhlu bu kendini bilmez adamın yaptığı budalaca bir küstahlık– ve uşaklarına, üstünde İskoçya arması bulunan taht kameriyesinin derhal kaldırılmasını emretti. Ama hizmetçiler zindancı başının emrini yerine getirmeyi reddettiler, bunun üzerine Poulet taht kameriyesini kendi adamlarına söktürmeye kalkışınca, Mary Stuart, arkasında İskoçya'dan daha büyük bir güç ve iradenin bulunduğunu belirtmek için İskoçya armasının takılı olduğu yere bir haç astı; düşmanlarının küçük düşürücü ve eziyet edici hakaretleri karşısında Mary Stuart'ın eline şimdi güçlü bir hareket imkânı geçmişti. Dostlarına yazdığı bir mektupta, "Eğer af dilemezsem, öldürülmekle tehdit ediliyorum, ben de Elisabeth'e, beni öldürmeye karar verdiyse eğer, adaletsiz yönetiminin yolunda yürümeye devam etmesini söylüyorum," diyordu. Elisabeth onu öldürürse, bu asıl kendisi için kötü olur! Rakibini tarih önünde küçük düşürecek bir ölüm, yüce gönüllük gösterip düşmanını taçlandırarak ikiyüzlü bir davranıştan daha iyi olurdu! Kendisine bildirilen ölüm kararını protesto etmek ya da af dilemek yerine inançlı bir Hıristiyan olarak ilahî adalet için Tanrı'ya şükrediyor, Elisabeth'e ise kraliçe sıfatıyla kurumlu bir edayla şöyle

1. (Fr.) Ölü bir kadın onursuz değildir. (Ç.N.)

yanıt veriyordu: "Madam, aldığınız önlemlerle çilekeş yaşamımın uzun süren yolculuğuna son vermeyi uygun gördüğü için Tanrıma bütün kalbimle şükrediyorum. Bu yolculuğun daha fazla uzatılmasını dilemiyorum çünkü yaşamın acılarını tatmak için çok zamanım oldu. İngiltere'de en yüksek makamlara sahip olan bakan ve parlamenterlerden hiçbir yardım beklemeyeceğime göre, sizden (sadece sizden) aşağıdaki ayrıcalıkları bana sağlamanızı rica ediyorum:

Öncelikle rakiplerim ve düşmanlarım akıttıkları masum kanıma doyduktan sonra bedenimin, hizmetçilerim tarafından herhangi kutsal bir toprağa, en iyisi, sevgili annemin kemiklerinin huzur içinde yattığı Fransa'ya götürülmesini rica ediyorum; içindeki ruha bağlı kaldığı müddetçe hiçbir zaman huzur bulamayan zavallı vücudum, bu ruh bedenden ayrıldıktan sonra artık huzura kavuşacaktır. İkinci olarak da, gerçek dine olan bağlılığımın tanıklık edebilmelerini ve hayatımın sonunu ve son can çekişlerimi, düşmanlarımın yayabilecekleri yanlış söylentilere karşı beni savunabilmeleri için, gizli bir yerde değil, bizzat hizmetçilerimin ve öteki kişilerin önünde idam edilmemi, kaderimi ellerine bıraktığınız insanların zalimliğinden duyduğum kaygı yüzünden siz majestelerinden rica ediyorum. Üçüncü olarak da, başıma gelen bu kadar kötülüğe rağmen bana büyük bir sadakatle hizmet eden hizmetçilerimin, engellenmeden istedikleri yere gidebilmelerini ve hayatım boyunca edinebildiğim ve vasiyetnameyle kendilerine bıraktığım küçük servetimle sevindirilmelerini rica ediyorum.

Madam, bu haklı isteklerimi benden esirgememenizi ve bunu kendi yazdığınız bir notla onaylamanızı, müşterek atamız VII. Henry'nin hatırası ve ölünceye kadar taşıyacağım kraliçelik unvanı adına sizden rica edi-

yorum. Bunları yerine getirirseniz, şimdiye kadar nasıl yaşadıysam, öyle öleceğim. Sizi çok seven kız kardeşiniz ve esiriniz Mary, kraliçe.”

Görüldüğü gibi, yıllarca süren bu mücadelenin son günlerinde roller beklenin aksine ve harikulade bir biçimde değişmişti: Mary Stuart, ölüm kararını öğrendiğinden beri kendisini güvenli ve gururlu hissediyordu. Ölüm kararını bildiren dosyayı alırken, eli bu kararı imzalamak zorunda kalan Elisabeth’in eli kadar titrememişti. Mary Stuart ölmekten, Elisabeth’in kendisini öldürmekten korktuğundan daha az korkuyordu.

Belki ruhunun derinliklerinde Elisabeth’in kendisine, takdis edilmiş bir kraliçeye karşı celladın elini kaldırmasına izin vermeyeceğini düşünüyordu, belki de kişiliğinde gözlemlenen bu güven duygusuyla sadece kendi kendisini kandırıyordu; ama Amyas Poulet gibi her şeyden kuşku duyan bir gözlemci bile onda en küçük bir endişe işareti göremiyordu. Mary Stuart hiçbir şey sormuyor, hiçbir şeyden şikâyet etmiyor, muhafızlarının hiçbirinden bir ayrıcalık istemiyordu. Yabancı ülkelerdeki dostlarıyla gizli gizli görüşmeler yapmaya çalışmıyordu, bütün direnişleri, karşı çıkışları ve inatçılığı sona ermişti; yazgısına boyun eğmiş, tüm iradesini ve isteğini Tanrı’ya bırakmıştı: Karar verecek olan oydu.

Son saatlerini ciddi hazırlıklarla geçiriyordu. Vasiyetnamesini hazırlıyor, mal ve mülkünü adamları arasında pay ediyor, bütün prenlere ve krallara mektuplar yazıyordu ama artık onları ordu göndermeye, savaş ilan etmeye teşvik etmiyor, aksine mensubu bulunduğu Katolik inancıyla ve Katolik inancı uğruna en samimi duygularla ölmeye hazır olduğunu bildiriyordu. Bu huzursuz kalbi sonunda büyük bir huzur kaplamıştı. Goethe’nin “insanların en kötü düşmanı” diye adlandırdığı korku ve umut,

artık sakinleşen ruhuna hiçbir şey yapamıyordu. Tıpkı kadar arkadaşı Marie Antoinette gibi gerçek görevini ancak ölümle yüz yüze geldiği anda anlamıştı. Tarihsel sorumluluk bilinci şimdiye kadarki kayıtsız davranışlarına galip gelmişti, Mary Stuart artık kendisini birinin merhametine ve affına değil, aksine etkili, gösterişli bir ölüme, son ânında yaşayacağı kutlu bir zafere hazırlıyordu. Sadece kahramanca ve trajik bir ölümle hayatının trajik hatasını dünyaya affettirebileceğini ve kendisi için ancak böyle bir zaferin söz konusu olduğunu biliyordu: onurlu bir ölüm.

Üstelik Fotheringhay'deki mahkûmun bu onurlu, kendinden emin ve sakin ruh haline karşı Londra'daki Elisabeth'in kararsızlığı, sinirliliği, çılgınlığı ve çaresizliği tam bir çelişki teşkil ediyordu. Mary Stuart kararını vermişti, Elisabeth ise kararıyla savaşıyordu. Elisabeth, düşmanını kısıkvrak elinde tuttuğu şu anda onun yüzünden daha çok acı çekiyordu. Bütün bu haftalar boyunca uyku uyuyamıyor, günlerce sessiz kalıyor ve üzüntü çekiyordu; aklında sürekli tek ve tahammül edilmez bir düşünce vardı ki, bu da mahkemenin verdiği idam kararını imzalasın mı, Mary Stuart'ı idam ettirsin mi düşüncesi idi. Sisyphos'un kaya parçasını ağır ağır yuvarladığı gibi sürekli bu düşünceyi kafasından uzaklaştırmak istiyor ama o her defasında geri geliyor ve bütün ağırlığıyla vicdanına yeniden sesleniyordu. Sunulan her öneriyi reddediyor ve sürekli yenisini istiyordu, öyle ki Cecil onu "hava gibi değişken" buluyordu; Elisabeth Mary Stuart'ın bazen ölümünü bazen de bağışlanmasını istiyor, dostlarına sürekli "başka bir yol" olup olmadığını soruyor, oysa başka bir yol olmadığını kendisi de çok iyi biliyordu. Keşke bu işi kendi bilgisi ve kendi emri olmadan kendisi için ve kendi yerine bir başkası yapmış olsaydı! Sorumluluk karşısında duyduğu korku Elisabeth'i sürekli sarsıyor ve hırpalıyor, bu kadar dikkat çekici bir eylemin ya-

rarlarını ve zararlarını sürekli tartıp birbiriyle karşılaştırıyor, vereceği kararı sınırlı, öfkeli, üstü kapalı ve net olmayan konuşmalarla her gün geciktiriyor ve belirsiz bir zamana bırakıyor ve böylece bakanlarını umutsuzluğa düşürüyordu. Soğukkanlı ve akıllı bir hesap adamı olan Cecil, ruhu altüst olmuş bu kadının sıkıntısını anlamıyor ve ondan şu sözlerle şikâyet ediyordu: “*With weariness to talk, her Majesty left off all till a time I know not when.*”¹ Çünkü Mary Stuart’ın başına sert bir zindancıbaşı atayan Elisabeth, şimdi kendisini gece gündüz rahat bırakmayan çok daha sert, çok daha acımasız bir zindancı başının esiri olmuştu: vicdanının.

Elisabeth’in Elisabeth’e karşı sürdürdüğü, sağduyunun sesini mi yoksa insanlığın sesini mi dinlemesi konusunda verdiği bu iç mücadele üç ay, dört ay, beş ay derken neredeyse altı ay sürdü. Sınırları aşırı derecede gerilip dayanılmaz hale gelince, günün birinde kararını bir bomba gibi aniden patlatması kuşkusuz çok doğaldı.

1 Şubat 1587’de, bir çarşamba günü Başkâtip Davison –Walsingham o günlerde hasta olmak ya da akıllı hareket etmek mutluluğuna sahip olmuştu– Greenwich’in bahçesinde dolaşırken, Amiral Howard’dan hemen kraliçenin huzuruna çıkmak ve Mary Stuart’ın idam kararını imzaya götürme emrini aldı. Davison, Cecil tarafından bizzat kaleme alınan belgeyi buldu ve birtakım başka belgelerle birlikte kraliçeye sundu. Ama tuhaf bir durum, Elisabeth, bu büyük komedyen, imza konusunda pek acele etmiyor gibiydi. Oldukça kayıtsız davranıyordu. Davison’la tamamen başka konular hakkında konuştu, kış sabahının aydınlığını seyretmek için

1. (İng.) Majesteleri konuşma konusunda isteksizlik gösterdiğinden, her şeyi belirsiz bir zamana bıraktı. (Ç.N.)

pencereden dışarı baktı ve daha sonra Davison'a laf arasında –idam kararını getirmesi için özellikle emir verdiğini gerçekten unutmuş muydu?– neler getirdiğini sordu. Davison yanıt verdi: İmzalamanız için bazı yazılar getirdim, bunların arasında Lord Howard'ın siz majestelerine özellikle sunmamı emrettiği mahkeme kararı da var. Elisabeth kâğıtları eline aldı ama onları okumaktan kaçındı. Arasında Mary Stuart'ın idam kararının da bulunduğu yazıları sırayla aceleyle imzaladı. Herhalde Mary Stuart'ın ölüm kararını da öteki kâğıtlarla birlikte aceleyle ve kayıtsızca hiç düşünmeden imzalamış gibi görünmek istemişti. Ama bu yanardöner kadında rüzgâr hiç beklenmedik bir şekilde hep başka taraftan esmeye başlardı. Nitekim kısa bir süre sonra bu konuda ne kadar bilinçli hareket ettiği açıkça görüldü çünkü Davison'a idam kararını istemeyerek imzaladığı herkesçe bilinsin diye uzun süre tereddüt ettiğini açıkça söyledi. Ama ondan, imzaladığı bu idam kararını başkaları görmeden devletin resmî mührüyle mühürletmesi için başbakana götürmesini ve daha sonra bu yazılı emri kararın infazından sorumlu personele teslim etmesini istedi. Emir çok açıktı ve Davison'a, kraliçenin kararlı iradesinden kuşklanma imkânı tanımıyordu. Üstelik Elisabeth'in kararın bütün ayrıntılarını Davison'la sakın bir şekilde ve açık tartışması, onun bu düşünceyi ne kadar çok benimsediğini göstermeye fazlasıyla yetiyordu. İdam, sarayın büyük salonunda yapılmalıydı, açık avlu ya da iç avlu bunun için pek uygun değildi. Elisabeth idam kararının imzalandığının herkesten gizlenmesi konusunda onu uyarmaktan da geri kalmadı. Uzun işkencelerden sonra bir karara varmış olmak, insan kalbini her zaman ağır bir yükten kurtarır. Sonunda verdiği bu karar ve kazandığı güven duygusu Elisabeth'in keyfini yerine getirmişe benziyordu; Elisabeth gerçekten çok neşeliydi çünkü

Davison'a şaka yollu, bu haber karşısında duyacağı acının Walsingham'ı öldürebileceğini söyledi.

Davison da doğal olarak bu konunun halledildiğini sandı. Elisabeth'in önünde eğildi ve kapıya doğru yöneldi. Ama gerçekte Elisabeth hiçbir işe tam karar veremez, bir konuyu hiçbir zaman tam anlamıyla bitiremezdi. Nitekim Davison'u kapıda durdurdu ve yanına geri çağırdı; bu kararsız kadının keyifli hali, gerçek ya da sahte kararlılık gösterisi birdenbire bütünüyle kaybolmuştu. Elisabeth odanın içinde huzursuz bir şekilde bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Acaba başka bir yol yok muydu? Ama birlik üyeleri kendisine karşı düzenlenecek suikasta katılan herkesi öldürmeye yemin etmişlerdi. Amyas Poulet ve Forteringhay'deki öteki arkadaşları bu "birliğin" iki üyesiydi – bu işi bizzat yerine getirip kendisini, kraliçelerini aleni bir idamın iğrençliğinden kurtarmak, lanet olası bu adamların görevleri değil miydi? Elisabeth, bu adamların her ikisine de bu içerikte bir mektup yazması talebini Walsingham'a iletmesini Davison'dan rica etti.

Kalbi temiz Davison kendisini yavaş yavaş rahatsız hissetmeye başladı. Kraliçenin hem bu işi yapmak hem de yapmamış gibi görünmek istediğini hissediyordu, belki de bu kadar önemli bir konuşma için tanığı olmamasına üzülüyordu. Ama ne yapabilirdi ki? Aldığı emir çok açıktı. Bunun için önce Başbakanlık'a gitti ve idam kararını mühürletti, daha sonra Walsingham'a gitti, Walsingham Kraliçe Elisabeth'in istediği mektubu Amyas Poulet'e yazdı. Mektupta Mary Stuart'ın, majesteleri kraliçe için büyük tehlike oluşturduğu, onu "kendiliğinden ve başka bir emre gerek kalmadan" ortadan kaldırmanın yolunu bulamayarak ve bu konuda gerekli çabayı göstermeyerek Poulet'in kusur işlediği ve bundan, kraliçenin büyük üzüntü duyduğu bildiriliyordu. Amyas Poulet birliğin ye-

minine katıldığına göre, Mary Stuart'ın ortadan kaldırılması işini vicdan huzuruyla üzerine alabilir ve böylelikle kan akıtmaktan nefret ettiği herkesçe bilinen kraliçeyi bu yükten kurtarabilirdi.

Bu mektup Amyas Poulet'in eline geçer geçmez ve Fotheringhay'den herhangi bir yanıt verilmeden, Greenwich'te rüzgârın yönü birden değişmişti. Ertesi sabah, yani perşembe sabahı, elinde Kraliçe Elisabeth'in pusulası bulunan bir haberci, Davison'un kapısını çaldı; bu pusulada, eğer idam kararını mühürletmeye götürmediyse, kendisiyle tekrar görüşünceye kadar bunu yapmaması emrediliyordu. Davison hemen kraliçeye koştu ve emrini derhal yerine getirdiğini ve idam kararının mühürlenmiş olduğunu bildirdi. Ama Elisabeth bu işten pek memnun olmamışa benziyordu. Susuyor ama Davison'u azarlamıyordu. Bu ikiyüzlü kadın her nasılsa tek kelime bile etmedi, karşı emir verip mühürlü belgenin kendisine geri getirilmesini istemedi. Odasında sinirli sinirli bir aşağı bir yukarı dolaşırken, sürekli bu yükün kendi sırtına yüklendiğinden yakınıyordu. Davison bir karar, bir emir, açık ve sarıh bir açıklama bekliyordu. Ama Elisabeth kendisine herhangi bir emir vermeden aniden odadan çıkıp gitti.

Shakespeare formatında bir sahne daha. Elisabeth bu tek seyircinin gözlerinin önünde bir kere daha rol yapıyordu. Burada insanın aklına yine düşmanının hâlâ yaşadığını Buckingham'a şikâyet eden ama onun öldürülmesi emrini vermekten de kaçınan Kral III. Richard geliyor. III. Charles'ın kendisini anlayan ama anlamak istemeyen adamına fırlattığı hakaret dolu bakışlar, talihsiz Davison'un gözlerine bir şimşek gibi çakmıştı. Zavallı kâtip kaygan bir zemine düştüğünü hissetmişti, başkasına tutunmak için umutsuzca çaba gösteriyordu: Böylesi-

ne büyük bir tarihsel sorumluluğu tek başına üstlenmesi mümkün değildi! Önce Kraliçe Elisabeth'in yakın dostu Hatton'u ziyaret etti ve ona, içine düştüğü korkunç durumu anlattı: "Elisabeth bana idam kararının infazını emretmişti ama şimdi onun tavırlarından verdiği bu iki anlamlı emri daha sonra inkâr edeceğini anlıyorum." Hatton, Elisabeth'in ikili oynadığını anlayacak kadar onu iyi tanıyordu ama Davison'a açık bir evet ya da hayır demeye de pek hevesli görünmüyordu. Böylece bir top oyununda olduğu gibi herkes sorumluluğu birbirine atmaya başladı. Elisabeth sorumluluğu Davison'a yüklemişti, Davison da Hatton'a yüklemeye çalışıyordu. Hatton hemen Başbakan Cecil'i bilgilendirdi. Cecil de bu sorumluluğu tek başına üstlenmek istemediğinden ertesi gün için bir çeşit gizli kabine toplantısı istedi. Bu toplantıya Leicester ve Hatton gibi Elisabeth'in en yakın dostları ve güvendiği adamlarının yanı sıra kraliçenin güvenilir olmadığını yakın çevresinden çok iyi öğrenen yedi soylu da davet edilmişti. Bu toplantıda her şey ilk defa açık açık konuşuldu ve Elisabeth'in, ahlaki saygınlığını korumak kaygısıyla Mary Stuart'ın idam emrini kendisinin verdiği izlenimi uyandırmaktan kaçındığına hep birlikte karar verildi. Belli ki bütün dünyanın gözü önünde gerçekleşen idama "çok şaşırdığını" söyleyerek kendisini temize çıkarmak istiyordu. O halde kendisine sadık adamlarının görevi, bu komediyi birlikte oynamak ve kraliçenin gerçekte istediği bir şeyi, onun isteğine karşı yapılmış görüntüsü vermektir. Görünüşte istenmeyen ama gerçekte istenen bu işin sorumluluğu kuşkusuz çok büyüktü, bu nedenle kraliçenin gerçek ve sahte öfkесinin ağırlığı içlerinden yalnızca birinin üstüne yüklene mezdi. Cecil, infazın nasıl gerçekleşeceğine birlikte karar vermelerini ama sorumluluğu da birlikte üstlenmelerini önerdi. Lord Kent ve Lord Shrewsbury'nin, idam

kararının infazına nezaret etmeleri öngöröldü ve sekreter Beale'ye gerekli talimatlar verilerek önceden Fort-heringhay'e gönderildi. Böylece sözde işlenen suçun sorumluluğu, Elisabeth'in üstü kapalı olarak talep ettiğı şeyi yaparak, yani yetkilerini aşarak bu ağır "yük"ü kraliçenin omuzlarından alan danışma meclisinin on üyesi arasında paylaşılmış oluyordu.

Elisabeth'in en önemli özelliklerinde biri de meraklı oluşuydu. Sarayının çevresinde ve ülkede olup biten her şeyi her zaman ve hemen bilmek istedi. Ama ne tuhaf: Bu sefer, imzaladığı idam kararının ne olduğunu ne Davison'dan ne de Cecil'den, ne de bir başka birinden soruyordu. Bu üç gün içinde aylardan beri sürekli kafasını karıştıran bu çok önemli olayı bütünüyle unutmuş gibiydi. Lethe¹ içmiş gibi, bu önemli konu zihninden tamamen silinip gitmişti sanki. Hatta ertesi sabah, yani pazar sabahı, Amyas Poulet'in yapılan öneriye verdiği yanıtı okurken, imzaladığı ölüm kararının infaz edileceğı yeri sessizce geçıştirdi.

Amyas Poulet'in verdiği yanıt, kraliçeyi pek sevindirmedi. Poulet, kendisine ne kadar nankör bir rol verildiğini hemen anlamıştı. Mary Stuart'ı gerçekten ortadan kaldırdığı zaman kendisini ne kadar kötü bir ödölün beklediğini biliyordu: O zaman kraliçe onun yüzüne karşı resmen katil diye bağırarak ve mahkemeye verecekti. Hayır, Amyas Poulet, Tudor ailesinden hiçbir teşekkür beklemiyor, kendisini bir şamar oğlanı yaptırmak istemiyordu. Ama bu akıllı püriten, kraliçesine itaatsizlik ediyor görüntüsü vermemek için daha yüksek bir merciye, Tanrı'ya sığınır-

1. Yunan mitolojisine göre yeraltı dünyasında akan nehirlerden biri. Bu nehrin suyundan içen gölgeler (ölülerin ruhları) geçmişleriyle ilgili her şeyi unuturlarmış. (Ç.N.)

yordu. Ret yanıtının üstünü hemen bir ahlak paltosuyla örtüyor ve dokunaklı bir dille şöyle yanıt veriyordu: “Tanrı’nın ve yasanın yasakladığı bir eylemi, yüce kalpli kraliçemin arzusu üzerine yapmamın talep edildiği günü görmüş olmak, yüreğimi acıyla dolduruyor. Bütün varım yoğun, mevkim ve hayatım majestelerinin emrine amadedir, istedikleri takdirde bunları hemen yarın feda etmeye hazırım çünkü hepsini onun yüce kalpliliğine ve lütfuna borçluyum. Ama Tanrı beni yasal olmayan ve resmi bir emir almadan kan dökmek gibi benden sonra gelecek kuşaklara büyük bir namus lekesi bırakmaktan, vicdanımı böyle rezil bir şekilde yaralamaktan korusun. Majestelerinin bu yanıtımı her zamanki yüce gönüllülüğüyle iyi karşılayacağını umuyorum.”

Ama Elisabeth, daha önce “*spotless actions, wise orders and safe regards*”¹ diye hayranlıkla övdüğü Poulet’nin bu mektubunu olumlu karşılamayı düşünmüyordu. Odasında sinirli sinirli bir aşağı bir yukarı dolaşıyor ve her şeyi yaparım deyip hiçbir şey yapmayan ve böyle “ince eleyip sık dokuyan delikanlılar”²a hakaretler yağıdırıyordu. Öfkesinden köpürerek Paulet’nin yeminini bozan biri olduğunu, hayatını tehlikeye atarak kraliçesine hizmet etmek üzere birliğin hazırladığı belgeyi imzaladığını söylüyordu. Uğruna bu işi seve seve yapmaya hazır pek çok insan vardı; örneğin Wingfield. Elisabeth gerçek ya da sahte bir öfkeyle talihsiz Davison’a yükleniyor –akıllı bir adam olan Walsingham en iyisini yapmış ve hasta olduğunu bildirmişti– Davison ise üzüntü duyulacak bir saflıkla ona yasal yoldan gitmeyi öneriyordu. Elisabeth, bunun üzerine Davison’a bağırarak kendisinden daha akıllı olanların bu konuda farklı düşündükleri-

1. (İng.) Kusursuz eylemler, bilge emirler ve ihtiyatlı yaklaşımlar. (Ç.N.)

ni, bu konunun halledilmesinin zamanın çoktan geldiğini ve infazın şimdiye kadar gerçekleşmemiş olmasının herkes için bir yüz karası olduğunu söyledi.

Davison susuyordu. İşlerin yoluna girdiğini düşünerek övünebilirdi. Ama Elisabeth'in muhtemelen çoktan beri bilip de bilmezlikten geldiği sevimsiz bir şeyi ona dürüstçe bildirmesi, yani elinde imzalı ve mühürlü idam kararı bulunan bir habercinin Fotheringhay'a gitmek üzere yola çıktığını ve yanında sözü kana, emri infaza çevirecek güçlü kuvvetli, kaba saba bir adamın bulunduğunu duyurması gerektiğini hissediyordu: Londra celladı.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“Sonum, Başlangıcım Olacaktır”

8 Şubat 1587

*“En ma fin est mon commencement.”*¹ Mary Stuart vaktiyle anlamı pek anlaşılamayan bu özlü sözü yıllarca önce brokar bir kumaşın üzerine işlemişti. Bu önsezi şimdi gerçek oluyordu. Ünü gerçek anlamda trajik ölümüyle başlıyordu, ölümü gençliğinde işlediği suçları sonraki kuşakların gözünde silecek, kusurlarını örtecek ve kendisini yüceltecektir. Ölümüne mahkûm edilmiş kraliçe, dikkatle ve kararlılıkla haftalardan beri en büyük sınavına hazırlanıyordu. Vaktiyle bir soylunun cellat satırının altında nasıl öldüğünü genç bir kraliçe olarak iki defa seyretmiş, böyle büyük bir insanlık dışı eylemin uyandırdığı dehşeti yürekliliği sayesinde yenebilmeyi erkenden öğrenmişti. Mary Stuart, kutsanmış bir kraliçe olarak başını cellat kütüğünün üstüne koyarken takınacağı tutum ve davranışının bütün dünya ve kendisinden sonra gelecek kuşaklarca hep konuşulacağını biliyordu, ölümüne giderken göstereceği her türlü korku belirtisi, titreme, tereddüt, korkudan renginin sararması onun kraliçelik onuruna indirilen bir darbe olurdu. Onun için ölümü beklediği bu son haftalarda sessizce bütün ruhsal

1. (Fr.) Sonum, başlangıcım olacaktır. (Ç.N.)

gücünü topladı. Genelde heyecanlı ve coşkulu bir kadın olan Mary Stuart, hayatında hiçbir şeye bu son ânındaki kadar sakince ve bilinçle hazırlanmamıştı.

İşte bu yüzden 7 Şubat Salı günü hizmetçileri, Lord Shrewsbury ve Lord Kent'in bazı yüksek mahkeme üyeleriyle birlikte kendisini götürmeye geldiklerini söyledikleri zaman Mary Stuart'ta hiçbir şaşkınlık ya da korku belirtisi görülmedi. Her türlü olasılığa karşı hizmetindeki kadınları ve uşaklarının pek çoğunu hemen yanına çağırdı. Görüşmeye gelenleri ancak bundan sonra kabul etti. Çünkü damarlarında Tudor'ların ve Stuart'ların kanı dolaşan, V. James ile Marie de Lorraine'in kızı olan Mary Stuart, bu en ağır sınavını başı dik ve kahramanca verdiği ilerde tanıklık etsinler diye kendisine sadık bütün adamlarının yanında bulunmasını isteyecekti. Shrewsbury, evinde neredeyse yirmi yıl oturduğu bu adam, önünde diz çökerek kır saçlı başını öne eğdi. Elisabeth'in tebaasının ısrarlı ricalarını kabul ederek hükmün infaz emrini vermeye mecbur kaldığını bildirirken, sesi biraz titriyordu. Mary Stuart bu kötü haber karşısında hiç şaşır-mışa benzemiyordu; en küçük bir korku belirtisi göstermeden –her hareketinin tarih kitaplarına kaydedileceğini biliyor– idam kararını okuttu ve arkasından sakın bir tavırla haç çıkardı ve şunları söyledi: “Getirdiğiniz haber için Tanrı'ya şükrediyorum. Bütün dünyevi acılarımın sona ereceğini söyleyen ve Tanrı'nın bana kendisi için ve kendi kilisesinin, Katolik kilisesinin onuru için ölme lütfunu bahsettiğini bildiren daha iyi bir haber alamazdım.” Karara tek bir kelimeyle bile itiraz etmedi. Bir kraliçe olarak başka bir kraliçe tarafından haksızlığa uğramış olmasına karşı kendisini savunmak istemiyor, aksine bir Hıristiyan olarak bu büyük acıya katlanmak ve acı çekerek ölmeyi hayatının son zaferi olarak görmek istiyordu. Ama yalnızca iki ricası vardı: Her zaman günahlarını çıkarttır-

dığı papazının infaz sırasında yanında olmasını ve kutsal dualarıyla kendisine destek olmasını ve son hazırlıklarını eksiksiz tamamlayabilmesi için idamın hemen ertesi gün yapılmaması. Her iki ricası da reddedildi. Fanatik bir Protestan olan Kont Kent, batıl bir dinin papazına ihtiyacı olmadığını, eğer isterse kendisine ders vermek ve yardım etmek üzere memnuniyetle Protestan bir papaz gönderilebileceği söyledi. Mary Stuart, ölümüyle bütün Katolik dünyasına, dinine ne kadar bağlı olduğunu kanıtlayacağı bu son anda, imansız bir papazdan gelecek din hakkında ders almayı doğal olarak reddetti. İnfazın ertelenmesi yönündeki ricasının reddedilmesi de, ölüme mahkûm edilmiş bir kadına yapılan bu aptalca utanmazlıktan daha az zalimane değildi. Çünkü ölüme hazırlanması için kendisine yalnızca bir gece bırakıldığı için, ona verilen bu birkaç saat o kadar yoğun geçecekti ki, inançlı bir Hıristiyan olarak duymak istediği korku ve heyecan için zamanı kalmayacaktı. Zaman, ölen bir insana her daim dar gelir ve bu da Tanrı'nın kullarına bir lütfudur.

Mary Stuart son saatlerini eskiden pek alışık olmadığı bir ihtiyat ve basiretle kısımlara bölerek geçiriyordu. Büyük bir prenses olarak ölümünün de şanlı olmasını istiyor, kendisini her zaman başkalarından ayıran mükemmel bir üslup duygusuyla, atalarından miras kalan sanatsal ruhuyla ve en tehlikeli anlarda gösterdiği asil davranışıyla ölümünü sanki bir bayrama, bir zafere, büyük bir törene dönüştürmeye hazırlanıyordu. Hiçbir şeyin ön hazırlık yapılmadan geçirtilmemesi, hiçbir şeyin tesadüfe ve o anki ruh haline bırakılmaması gerekiyordu. Hepsinin bırakacağı etkiler tek tek düşünülmüştü, hepsi krallara layık bir ihtişamda ve büyüleyici olmalıydı. Bunun için her bir ayrıntı iyice düşünüldüğü anlaşıyor, dokunaklı ya da derinden sarsıcı bir mısra gibi örnek alınması gereken bir martir ölümü biçimine dö-

nüştürölerek tam bir kahramanlar şiiri etkisi bırakması hesaplanıyordu. Mary Stuart vaktinin izin verdiği ölçüde yazması gereken mektupları sakince yazmak ve düşüncelerini toplayabilmek için yemeğini her zamankinden önce istedi, yemeğine sembolik olarak kutsal son akşam yemeği gibi törensel bir biçim vermek istemişti. Yemeğini yedikten sonra bütün hizmetçilerini ve uşaklarını etrafına topladı ve kendisine bir bardak şarap vermelerini istedi. Ciddi ama sakın bir yüz ifadesiyle içi şarap dolu bardağı, önünde diz çöken hizmetçilerine doğru kaldırdı ve onların refah ve mutluluğuna içtikten sonra, onlara kısa bir konuşma yaparak Katolik inancına bağlı kalmalarını ve birbirleriyle iyi geçinip huzur içinde yaşamalarını istedi. Bilerek ya da bilmeyerek yaptığı herhangi bir haksızlıktan dolayı her birinden –bu, azizlerin yaşamından alınmış bir sahneye benzer– haklarını helal etmelerini rica etti. Daha sonra bunların her birine seçtiği özel hediyeleri, yüzükleri, kıymetli taşları, altın zincirleri ve dantelleri, kısacası sona ermek üzere olan hayatını aydınlatan ve süsleyen küçük ve kıymetli nesi varsa hepsini dağıttı. Hizmetçiler hediyelerini, diz çökmüş bir halde, hıçkırığa hıçkırığa ağlayarak ya da sessizce aldılar ve kraliçe, bu sadık hizmetçilerinin bu hazin sevgisi karşısında istemeye istemeye çok duygulandı ve sarsıldı.

Mary Stuart sonunda ayağa kalktı ve yatak odasına geçti, yazı masasının karşısında yanan mumlar odanın içini aydınlatıyordu. Sabaha kadar yapılacak çok iş vardı: Vasiyetnamesini bir kere daha okumak, yürüyeceği zorlu yol için gerekli önlemleri almak ve son mektupları yazmak gerekiyordu. İlk ve acilen yazdığı mektubunda bağlı bulunduğu kilisenin papazından bütün gece uyumamasını ve kendisi için dua etmesini rica ediyordu; gerçi bu papaz kraliçenin tutulduğu sarayın bir ya da iki oda ötesinde kalıyordu ama Kont Kent –fanatizm her

zaman acımasızdır– Mary Stuart'ı teselli edecek papazın, vücudunu kutsal yağla kutsamasın diye odasından çıkmamasını emretmişti. Kraliçe daha sonra akrabalarına, III. Henri'ye ve Dük de Guise'e birer mektup yazdı; ama duyduğu bir kaygı, onu özellikle onurlu kılan bir kaygı, bu son saatlerinde onu çok rahatsız ediyordu: Fransa krallığından aldığı dul maaşı kesildikten sonra hizmetçilerinin beş parasız kalacakları kaygısıydı bu. Bunun için Fransa kralından vasiyetini yerine getirmesini ve "bütün mal ve mülkten arınmış bir Katolik olarak ölüme giden bu koyu Hristiyan kraliçe için" dinsel bir ayin düzenlemesini rica etti. II. Felipe'ye ve papaya daha önce yazmıştı. Bu dünyadaki bir kraliçeye, Elisabeth'e de yazabilirdi ama Mary Stuart ona tek bir kelime dahi olsa yazmak istemiyor, hiçbir şey için ricada bulunmak ve hiçbir şey için teşekkür etmek istemiyordu; eski rakibini ve düşmanını sadece onurlu bir duruşla ve onurlu bir ölümle utandırabilirdi.

Mary Stuart yatağına uzandığı zaman, vakit gece yarısını çoktan geçmişti. Hayatında yapması gereken her şeyi yapmıştı. Ruh, bu yorgun bedende sadece birkaç saat daha misafirlik etme hakkına sahipti. Odanın bir köşesinde hizmetçiler diz çökmüşler, sessizce dua ediyorlar, uyuyan kraliçeyi rahatsız etmek istemiyorlardı. Oysa Mary Stuart uyumuyordu. Açık gözleriyle bu uzun geceye bakıyordu; sabahleyin sağlam ve güçlü bir ruhla kalkıp çok daha güçlü bir ölümün karşısına çıkabilmek için sadece biraz bedenini dinlendiriyordu.

Mary Stuart pek çok tören için giyinmişti, taç giyme töreni ve vaftiz töreninde, düğününde ve kahramanlık oyunlarında, gezintilerde, savaşta ve av partilerinde, resepsiyonlarda, balolarda ve turnuvalarda her zaman şaşıaalı elbiseler giyer ve güzelliğini bir güç simgesi olarak

tüm dünyaya yayardı. Ama hiçbir zaman yazgısının bu en büyük ânına, ölüm ânına hazırlanırken giyindiğinden daha özenli giyinmemiştir. Günler ve haftalar öncesinde ölümüne yakışacak en onurlu töreni düşünmüş ve her türlü ayrıntıyı bilinçli bir şekilde gözden geçirmişti. Daha önce hiç yaşamadığı bir olay için gardırobunu teker teker elden geçirerek şanına en uygun olanını seçmişti, sanki bir kadın olarak son kurumlu haliyle mükemmel bir kraliçenin idam sehпасına giderken tüm zamanlara örnek olmasını istiyordu. Hizmetçiler sabahın altısından sekizine kadar iki saat boyunca onu giydirdiler. Cellat kütüğünün önüne zavallı bir günahkâr gibi her tarafı dökülen sefil elbiselerle çıkmak istemiyordu. Son yolculuğuna çıkarken en güzel tören elbisesini, şenliklerde giydiği özel elbisesini, yani yüksek dik beyaz yakası ve aşağıya doğru dalga dalga dökülen kolları samur ve sansar kürkleriyle süslenmiş en iyi ve en ciddi görünümüne koyu kahverengi kadife elbisesini seçmişti. Bu muhteşem elbisenin üzerine giydiği siyah ipekten pelelerinin arkasından sürünen kuyruğu o kadar uzundu ki, saray başgörevlisi Melville onu tutup büyük bir saygıyla taşımak zorunda kalacaktı. Beyaz bir dul duvağı başından aşağıya kadar beyaz beyaz savruluyordu. Özenle seçilmiş bir omuzluklar ve kıymetli taşlarla bezenmiş tespihler bütün dünyevi süsü teşkil ediyordu. Beyaz maroken ayakkabılar, idam sehпасına yürürken adımlarının ses çıkarmamasını sağlayacaktı. Mary Stuart gözlerine bağlanacak mendili bile kendi dolabından özenle seçmişti; bu, çok ince dokumalı kumaştan yapılmış ve etrafı da muhtemelen kendisi tarafından işlenmiş sırma püsküllü bir mendildi. Elbisesini süsleyen her toka iyice düşünülmüş seçilmişti, her türlü ayrıntı neredeyse olaya yönelik müzikal bir uyum gösteriyordu ve hatta boynunun vurulacağı kütüğün önünde yabancı erkeklerin kar-

şısında elbisesini üstünden çıkarmak zorunda kalacağı da düşünülmüştü. Mary Stuart bu son kanlı anda cellat satırının ensesine inip kanı fışkırdığında elbisesiyle kontrast oluşturmamasın diye kan kırmızısı bir kombinezon ve kol uzunluğunda ateş kırmızısı eldivenler seçmişti. Hüküm giymiş bir kadın ölüme hiçbir zaman böyle sanatsal ve görkemli bir şekilde hazırlanmamıştır.

Sabahın sekizinde kapı çalındı. Mary Stuart cevap vermedi, dua sehpasının önünde diz çökmüş, tüm ölüme gidenler için okunan duayı yüksek sesle okuyordu. Ancak duasını bitirdikten sonra ayağa kalktı ve kapı ikinci kez çalındıktan sonra açıldı. Sheriff¹ elinde beyaz bir değnekle –bu değnek biraz sonra kırılacaktır– içeri girdi ve büyük bir reverans hareketi yaparak saygıyla, “Madam, lordlar sizi bekliyorlar ve sizi götürmem için beni gönderdiler,” dedi. Mary Stuart, “Gidelim,” diye karşılık verdi ve gitmek üzere harekete geçti.

Artık son yolculuğu başlıyordu. Sağından ve solundan birer hizmetçisi tarafından desteklenmiş olarak romatizmadan tutulmuş bacaklarıyla ağır ağır ilerledi. Herhangi bir korku hissine kapılmamak için dinî silahlara sığınıp dayanma gücünü üç kat artırmıştı. Boynuna altın bir haç kolye takmıştı, kemerinden aşağıya doğru kıymetli taşlarla bezenmiş uzun bir tespih sarkıyordu, elinde dinsel bir kılıç gibi fildişinden bir haç taşıyordu: Tüm dünya bir kraliçenin Katolik inancıyla ve Katolik inancı uğruna nasıl ölüme gittiğini görmeliydi. Hangi suçun ve hangi çılgınlığın gençliğini kararttığı ve celladın karşısına tasarlanmış bir cinayetin suç ortağı olarak çıkarıldığı unutulmamalıydı: Mary Stuart, Katolik davası uğ-

1. Ortaçağ'da krallığı temsil eden, adalet ve düzeni sağlamaktan sorumlu üst düzey devlet görevlisi. (Ç.N.)

runa hayatını feda eden bir martir ve dinsiz düşmanlarının kanlı bir kurbanı olduğunu gelmiş ve geçmiş bütün çağlara göstermek istiyordu.

Önceden kararlaştırıldığı gibi hizmetçiler ona kapıya kadar eşlik edip yürümesine destek oldular. Çünkü bu lanet olası eyleme katıldıkları ve kraliçelerini kendi elleriyle idam kütüğünün önüne götürdükleri görüntüsü vermek istememişlerdi. Kraliçelerine yalnızca kendi odasında yardım ve hizmet edecekler ama korkunç ölümünde cellat yardımcısı olmayacaklardı. Kapının önünden merdiven başına kadar Mary Stuart'ın koluna Amyas Poulet'nin iki adamının girmesi gerekti: Takdis edilmiş bir kraliçeyi idam kütüğünün önüne götürmek suçunu ancak bu işe ortak olan düşmanları işleyebilirdi. Aşağıda, merdivenin son basamağında, infazın gerçekleşeceği büyük salonun girişinde, Mary Stuart'ın saray başgörevlisi Andrew Melville, diz çökmüş, bekliyordu. Kraliçenin oğluna annesinin idam edileceği haberini verme görevi, bir İskoç soylusu olması sıfatıyla ona düşmüştü. Mary Stuart onu yerden kaldırdı ve kucakladı. Bu sadık tanığın orada olması kraliçeyi çok sevindirmişti çünkü Melville'in mevcudiyeti, koruyacağına yemin ettiği kararlı tutumunu ve itidalini daha da sağlamlaştırabilirdi. Ve Melville: "Saygıdeğer kraliçem ve efendimin öldüğü haberini vermek hayatımın en zor görevi olacaktır," deyince, Mary Stuart ona şöyle karşılık verdi: "Tüm acı ve ıstıraplarımın sona erdiğine sevinmen gerekir. İnancına bağlı gerçek bir Katolik, gerçek bir İskoçyalı, gerçek bir prenses olarak ölüm haberimi götür. Tanrı ölümümü isteyen herkesi affetsin. Oğluma da, kendisine zarar verecek hiçbir şey yapmadığımı ve hükümlanlık hakkımızı hiçbir zaman feda etmediğimi söyle."

Bu sözlerden sonra Kont Shrewsbury ve Kont Kent'e dönerek maiyetindeki kadınların idam edilişi sırasında

hazır bulunmalarına izin verilmesini rica etti. Kont Kent buna itiraz etti: Kadınlar ağlayıp hıçkırarak ortalığı velleveye verebilirler ve hatta mendillerini kraliçenin kanına bulaştırarak tatsızlığa neden olabilirlerdi. Ama Mary Stuart bu son arzusunun reddedilmesini kabul etmedi: “Böyle bir şey yapmayacaklarına söz veririm,” dedi ve, “eminim ki sizin kraliçeniz, başka bir kraliçenin maiyetindeki kadınların son ânında yanında bulunmaları rica-sını reddetmezdi. Onun böyle acımasız bir emir vermesi mümkün değildir. Kendisinden daha aşağıda bir konumda olsam bile o bana bu izni verirdi; üstelik ben onun yakın akrabasıyım, Kral VII. Henry’nin kanını taşıyorum, Fransa kralının dul karısıyım ve İskoçya’nın takdis edilmiş kraliçesiyim,” diye ekledi.

İki kont aralarında görüştüler ve sonunda Mary Stuart’ın isteği kabul edildi; uşaklardan dördü ve kadın hizmetçilerden ikisi kraliçeye refakat edebileceklerdi. Zaten bu kadarı da ona yetiyordu. Mary Stuart, uşak ve hizmetçilerinden oluşan seçkin küçük bir kafiye ve kraliçenin elbisesinin uzun kuyruğunu taşıyan Melville’le birlikte Sheriff, Shrewsbury ve Kent’in arkasından Fort-heringhay Kalesi’nin büyük salonuna girdi.

Bu salonda bütün gece boyunca çekiç sesleri duyulmuştu. Masalar ve sandalyeler kaldırılmış, salonun sonunda iki ayak yüksekliğinde ve bir katafalk gibi üstü siyah keten bezle örtülü bir platform kurulmuştu. Ortadaki siyah örtülü kütüğün önüne siyah yastıklı siyah bir iskemle yerleştirilmişti. Kraliçe öldürücü darbeyi almak için işte buraya diz çökecekti. İskemlenin sağında ve solunda Elisabeth’i temsil eden Shrewsbury ve Kent için birer koltuk hazırlanmıştı, duvarın hemen önünde ise demirden birer heykel gibi hareketsiz, siyah kadifeler giyinmiş ve yüzleri siyah maskeli iki kişi duruyordu: Cellat

ve yardımcısı. Bu korkunç ve heybetli sahneye sadece kurban ve cellatları çıkabiliyorlardı: Ama salonun zeminini seyircilerle dolmuştu. Zeminin etrafına Poulet ve askerleri tarafından tutulan bir kordon çekilmiş ve bunun arkasına, daha önce eşi benzeri görülmemiş bir sahneyi, kutsanmış bir kraliçenin idam edilişini seyretmek üzere civardan aceleyle koşup gelen iki yüz kadar soylu toplanmıştı. Kalenin kapalı kapılarının önlerinde idam haberini alan, alt tabakadan yüzlerce ve yüzlerce insan birikmişti: Ama onların içeri girmelerine izin verilmedi. Bir kraliyet mensubunun kanının nasıl aktığını ancak damarlarında asil kan dolaşanlar seyredebilirdi.

Mary Stuart son derece sakin bir şekilde salona girdi. Dünyaya geldiği ilk yılından itibaren kraliçe olan bu kadın, hayatının başından beri krallar gibi asil davranmasını öğrenmiş ve bu asil davranışı onu hayatının bu en zor ânında bile terk etmemişti. İdam kütüğünün önündeki iki basamağı başı dik olarak çıktı. Henüz on beş yaşındayken Fransa krallığı tahtına böyle çıkmış ve Reims Katedrali mihrabının basamaklarını da böyle tırmanmıştı. Eğer yıldızı başka türlü parlasaydı, İngiltere tahtına da böyle çıkacaktı. Vaktiyle papaz tarafından kutsanmak üzere bir Fransa kralının, bir İskoçya kralının yanında başını nasıl öne eğip diz çöktüyse, şimdi de ölümünün kutsanmasını kabul etmek için aynı tevazu ve gururla idam kütüğünün önünde diz çöküyordu. Sekreterin idam kararını bir kere daha okumasını umursamaz bir tavırla dinledi, bu sırada yüz hatları o kadar sevecen, o kadar neşeliydi ki, azılı düşmanlarından biri olan Wingfield bile Cecil'e gönderdiği raporda, "İskoçya kraliçesi idam kararının yüzüne okunmasını sanki affedildiği haberini dinler gibi dinledi," diye yazmak zorunda kalmıştı.

Ama Mary Stuart'ı zorlu bir sınav daha bekliyordu.

O bu son ânına temiz ve yüce bir biçim vermek, inancın bir habercisi, Katolik mezhebi uğruna hayatlarını feda edenlerin yaydıkları parlak alev gibi tüm dünyanın üzerinde parlamak istiyordu. Ancak Protestan lordlar kraliçenin bu son hareketini, dindar bir Katolik mensubu bulunduğu mezhebi bu kadar yücelttiği için onu engellemek istediler, bu yüzden Mary Stuart'ın bu asil duruşunu birtakım çirkin davranışlarla son anda gölgelemeye çalıştılar. Kraliçe, idam edileceği salona giden o kısacık yolda yürürken, günahlarını çıkarttırdığı papazının aralarında olup olmadığını görmek için birkaç defa etrafına bakındı, en azından sessiz bir işaretle kendisinden son kutsamayı yapmasını isteyecekti, ancak çabası boşunaydı. Çünkü günah çıkarttırdığı papazın odasından dışarı çıkması yasaklanmıştı. Ama Mary Stuart kendisine dinsel tesellide bulunulmadan idama hazırlandığı bir sırada, idam kütüğünün konulduğu yerde birdenbire Peterborough'un Protestan papazı Dr. Fletcher görüldü; Mary Stuart'ın bütün gençliğini perişan eden ve hayatını mahveden bu iki mezhep arasındaki korkunç ve acımasız mücadele böylece hayatının son ânına kadar taşınıyordu. Gerçi lordlar, bu koyu Katolik kadının imansız bir papaz tarafından dinsel yardım almaktansa hiç almadan ölmeyi tercih ettiğini, verdiği üç ret yanıtıyla yeterince biliyorlardı. Ama Mary Stuart idam kütüğünün önünde nasıl ki kendi dinsel inancına göre teselli edilmek istiyorsa, Protestanlar da kendi dinlerinin itibarının korunmasını, kendi Tanrılarının orada temsil edilmesini istiyorlardı. Protestan papaz, Mary Stuart'ın ruhunun huzura kavuşması konusunda kaygı duyduğunu söyleyerek son derece sıradan bir vaaza başladı. Bir an önce ölme arzusuyla acele eden Mary Stuart onun vaazını defalarca kesmeye çalıştı ama başarılı olamadı. Üç-dört defa Dr. Fletscher'e boşuna zahmet etmemesini, Tan-

rı'nın inayetiyle uğruna kanını dökeceği Katolik inancına bağlı kalarak öleceğini söyledi. Ama bu kısa boylu papaz, ölmek üzere olan bir kadının isteğine pek saygı göstermedi ve çok kurumlu davrandı. Vaazını özenle hazırlamıştı, şimdi bunu böyle seçkin bir dinleyici kitle-si karşısında okuyarak ağırlığını hissettirmekten çok büyük onur duyacağını düşünüyordu. Konuşuyor da konuşuyordu, sonunda Mary Stuart bu iğrenç vaaza karşı silaha sarılarak bir eline kutsal haçı, öteki eline de dua kitabını alarak diz çöküp onun bu saçma sapan konuşmasını bastırmak için yüksek sesle ve Latince dua etmekten başka çare bulamamıştı. Bu iki mezhep, kurban edilen bir insanın ruhu için müşterek Tanrılarına birlikte dua edecekleri yerde, idam kütüğünden iki adım ötede birbirleriyle savaşıyordu. Kin ve nefret her zaman olduğu gibi bu sefer de yabancı bir felaket karşısında duyulan saygıdan daha güçlü çıkmıştı. Shrewsbury, Kent ve onlarla birlikte hazır bulunanların pek çoğu İngilizce, Mary Stuart ile hizmetçiler ise Latince dua ediyorlardı. Protestan papaz sonunda susup ortalık sessizleşince, Mary Stuart İngilizce olarak Hz. İsa'nın saldırıya maruz kalan kilisesi için yüksek sesle dua etti. Acılarının sona erecek olmasından dolayı Tanrı'ya teşekkür etti, elinde tuttuğu haçı göğsüne bastırarak, kutsal haçını elinde tuttuğu ve uğruna kanını akıtmaya hazır olduğu İsa'nın kutsal kanıyla kurtulmayı umduğunu yüksek sesle herkese duyurdu. Fanatik bir adam olan Kont Kent, kraliçenin bu temiz duasını ve Tanrı'ya seslenişini bir kere daha bozmaya çalışarak ondan bu Katolik sahtekârlıkları bir tarafa bırakmasını istedi. Ama ölmek üzere olan bu kadın artık bu tür dünyevi kavgaların çok uzağındaydı. Hiçbir sözle, hiçbir bakışla ona yanıt vermedi, sadece sesini salonda bulunan herkesin duyabileceği kadar yükselterek uzun zamandır kanına susayan düşmanlarını

bütün kalbiyle affettiğini söyledi ve Tanrı'dan kendisini gerçeğe ulaştırmasını istedi.

İçeriye bir sessizlik kaplamıştı. Mary Stuart bunun arkasından neyin geleceğini biliyordu. Elinde tuttuğu kutsal haçı bir kere daha öptü, istavroz çıkardı ve dedi ki: "Yüce İsa, senin kolların bu haç üzerinde nasıl geril-diye, beni de bu acı çeken kollarına al ve bütün günah-larımı bağışla. Âmin."

Ortaçağ korkunç ve zorba bir dönemdir ama ruhsuz olduğu da söylenemez. Bazı âdet ve geleneklerinde in-sanlığını zamanımızdan çok daha derin ve bilinçli olarak gösterir. Ne kadar barbarca da olsa, her idam uyandırdığı dehşete rağmen kısa bir an için de olsa insana yaraşır bir yücelik gösterirdi; o zamanlar cellatlar, öldürmeye ya da işkence etmeye başlamadan önce, canlı bedenine uygu-layacağı şiddetten dolayı kurbanından af dilerdi. Nite-kim şimdi de cellat ve yardımcısı yüzlerindeki maskele-riyle Mary Stuart'ın önünde diz çöktüler ve yerine getir-mek zorunda oldukları infaz için kendisinden af diledi-ler. Mary Stuart onlara şöyle karşılık verdi: "Sizleri bütün kalbimle affediyorum çünkü bu ölümün beni bütün acılarımdan kurtaracağını biliyorum." Cellat ve yardım-cısı kraliçenin bu sözlerini duyduktan sonra ayağa kalk-tılar ve yapacakları iş için hazırlanmaya başladılar.

Bu sırada kendisine eşlik eden iki kadın, Mary Stu-art'ın üstündeki elbiseleri çıkarmaya başlamıştı. İsa'yı sembolize eden *Agnus Dei*¹ takılı zinciri boynundan çı-karmalarına bizzat yardım etti. Bunu yaparken elleri tit-remiyordu ve düşmanı Cecil'in gönderdiği habercinin dediği gibi, "O kadar acele ediyordu ki, sanki bu dünyayı

1. (Lat.) Tanrı'nın kuzusu. (Ç.N.)

bir an önce terk etmek istiyor gibiydi.” Üstündeki siyah pelerini ve koyu elbisesi omuzlarından çıkarılınca, altındaki kızıl ipek rengi kombinezonu ıslıl ıslıl parlıyordu, hizmetçiler kollarındaki kızıl eldivenleri de çıkarınca, bu muhteşem kadın tıpkı kanlı bir alev gibi tüm güzelliğiyle parlamaya başladı. Artık vedalaşma zamanı gelmişti. Kraliçe, hizmetçilerini teker teker kucakladı ve onlardan yüksek sesle ve hıçkırarak ağlayıp feryat etmemelerini istedi. Daha sonra taburenin önüne diz çöktü ve yüksek sesle şu Latince yazılmış duayı okumaya başladı: “*In te Domine, confido, ne confundar in aeternum.*”¹

Artık yapılacak pek fazla bir şey kalmamıştı. Şimdi başını, kendi ölümünü seven bir âşık gibi iki eliyle sardığı kütüğün üstüne koymasına gerekiyordu. Mary Stuart son âna kadar kraliçelik onurunu korumasını bildi. Hiçbir titreme, hiçbir korku alameti göstermedi, Tudor’ların, Guise’lerin kızı ölüme büyük bir vakarla hazırlanmıştı. Ama bir cinayete sirayet eden büyük dehşet karşısında bütün o insanlık vakarı, öğrenilen ve atalardan miras kalan o metanet duygusu neye yarardı ki! Bir insanın idamı –ve bu konuda bütün kitaplar ve raporlar yalan söylüyor– hiçbir zaman romantik ve salt vicdani bir olay değildir. Cellat satırıyla ölüm her zaman iğrenç ve çok korkunç bir şeydir, dünyanın en büyük vahşetidir. Celladın ilk darbesi kötü isabet etmiş, balta Mary Stuart’ın boynuna değil de talihsiz bir şekilde başın arka kısmına saplanmıştı. İşkence çektirilen kadının ağzından hafifçe boğuk bir hırıltı, bir inilti yükseldi. İkinci darbe boynuna saplandı ve kan fışkırttı. Ancak üçüncü darbe kafayı gövdeden ayırabildi. Korkunç bir iğrençlik daha: Cellat kesik başı herkese göstermek için saçlarından tutup kaldırmak isteyince, eline sadece bir peruk

1. (Lat.) Ey Tanrı, sonsuzluğun içinde kaybolmaya izin vermeyeceğini ümit ediyorum. (Y.N.)

geldi, kesik baş gövdeden ayrıldı ve gürültüyle yere yuvarlandı, fışkıran kanlar ahşap zemini ıslatmıştı. Cellat, kesik başı yeniden alıp havaya kaldırdığında –korkunç bir sahne– ihtiyar bir kadının ak saçlı kazınmış başı görüldü. Bu vahşice katlin verdiği dehşet karşısında seyirciler bir an için felce uğramış gibi oldular, kimse nefes almıyor, kimse konuşmuyordu. Sonunda Peterborough papazı güçlkle ağzından şu sözcükleri çıkarabildi: “Yaşasın kraliçe.”

Bu değişmiş ve kireç gibi bembeyaz olmuş surat, şimdi soyluların yüzüne mağlup olmuş gözlerle bakıyordu; eğer atılan zarlar başka türlü düşmüş olsaydı, hiç kuşku yok ki bu soylular Mary Stuart’ın en sadık uşakları ve en ateşli tebaası olurdu. Biz yaratıkların korkusunu insanüstü bir güçle sımsıkı saklayan dudaklar, bir çeyrek saat boyunca kıpırdamaya, dişleri birbirine çarpmaya devam etti. Bu korkunç görüntünün dehşetini azaltmak için cesedin ve taş kesmiş medüz kafanın üstüne hemen siyah bir örtü atıldı. Hizmetçiler bu boğuk sessizlik arasında bu karanlık yükü kaldırmak isterlerken, ortaya çıkan küçük bir olay bu donuk dehşete bir son verdi. Çünkü cellatlar kanlı bedeni tahnit edilmek üzere yan odaya taşıyacakları sırada siyah örtünün altından birden bir şey hareket etti. Kraliçenin en sevdiği küçük köpeği, kimse-nin dikkatini çekmeden hanımının arkasından gelmiş ve onun başına gelecek felaketi adeta hissederek korkuyla koynuna sokulmuştu. Akan kanlardan sıırıslam ıslanmış bir halde sıçrayarak dışarı çıktı. Havlıyor, hırlıyor, ısıırıyor ve cesedin başından ayrılmak istemiyordu. Cellatlar onu zorla uzaklaştırmaya çalıştılar ama köpek kendisini tutturmuyor, yakalamalarına izin vermiyor ve sevgili hanımının kanını akıtarak kendisini derinden yaralayan bu yabancı, iri yarı siyah adamların üstüne çılgınca atlıyordu. Bu küçücük hayvan hanımı için oğlundan ve ona sadakat yemini eden binlerce insandan çok daha dü-rüst, çok daha coşkuyla savaşmıştı.

SON DEYİŞ

1587-1603

Eski Yunan tiyatrosunda iç sıkıcı ve ağır ağır ilerleyen trajediyi her zaman kısa ve pervasız bir *satyr* oyunu izler: Bu tür bir epilog, Mary Stuart'ın dramında da eksik değildi. Mary Stuart'ın boynu 8 Şubat sabahı vuruldu, ertesi sabah bütün Londra idam kararının infazını öğrendi. Haber bütün ülkede ve şehirde sonsuz bir sevinçle karşılandı. Eğer İngiliz kraliçesinin her zaman hassas olan kulağı birdenbire sağırlaşmamış olsaydı, tebaasının bu kadar büyük bir coşkuyla takvimlerde yer almayan hangi bayramı kutladığını soruşturması gerekirdi. Ama Elisabeth herhangi bir şey sormaktan özenle kaçınıyor ve hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi gizemli mantosuna gittikçe daha sıkı bürünüyordu. Rakibinin idamından resmen haberdar edilmek, daha doğrusu bu haberle “şaşırtılmak” istiyordu.

Sözde hiçbir şeyden haberi olmayan kraliçeye “sevgili kız kardeşi”nin idam edildiğini bildirme görevi Cecil'e düşmüştü. Ancak Cecil bu görevi yerine getirecek olmaktan hiç de mutlu değildi. Elisabeth'in bu güvenilir danışmanı hakkında yirmi yıldan beri bu tür olaylarda pek çok fırtınalar koparılmış, Cecil bazen gerçek nedenler, bazen de siyasi nedenler yüzünden kraliçenin hiddetini üstüne çekmişti; bu sakın ve ciddi adam, kraliçesine,

Mary Stuart'ın idam edildiğini resmen bildirmek üzere büyük kabul salonuna girmeden önce, her zaman olduğu gibi yine soğukkanlılığını korumasını bildi. Ama şimdi gerçekleşen sahne, eşi benzeri görülmemiş bir sahneydi. Nasıl mı? Elisabeth'in haberi olmadan, kesin bir emir vermeden Mary Stuart'ı idam mı etmişlerdi? Buna imkân yoktu! İnanılacak bir şey değildi! Yabancı bir düşman İngiltere krallığının toprağına ayak basmadıkça, böyle korkunç bir kararı aklına bile getirmezd. Danışmanları onu aldatmışlar, ona ihanet etmişler, ona karşı alçakça hareket etmişlerdi. Bu alçakça, bu sinsice eylem yüzünden bütün dünyanın önünde onuru ve itibarı lekelenmişti. Ah, zavallı, talihsiz kız kardeşi, korkunç bir yanlışlığın, hain bir alçaklığın kurbanı olmuştu! Elisabeth hıçkırarak ağlıyor, bağırıp çağırıyor ve çıldırmış gibi tepiniyordu. Kendisi tarafından imzalanan ölüm kararını, kesin emri olmadan danışma kurulunun öteki üyeleriyle birlik olup uygulamaya koymaya cüret eden bu kır saçlı adama küfürler ve hakaretler yağıdırıyordu.

Cecil ve arkadaşları, Elisabeth'in kendisi tarafından hazırlanan bu "illegal" olayı "alt makamların bir hatası" olarak görüp sorumluluğu üzerinden atacağından bir an bile kuşku duymuyorlardı. Bu adamlar "sorumluluk yükü"nü kraliçenin üstünden almak için, emirlerine uymamalarının istendiği bilinciyle bir araya geldiler. Oysa Elisabeth'in bu kaçamaklı çıkış yolundan yararlanacağını ve rakibini böyle çabucak ortadan kaldırdıkları için kabul salonunda kendilerine resmen teşekkür edeceğini bile ummuşlardı. Ama Elisabeth bu sahte öfkeyi içinde öyle hazırlamıştı ki, bu öfke iradesine karşı ya da en azından iradesi dışında gerçek olmuştu. Şimdi Cecil'in öne eğilmiş başı üzerinde kopan fırtına, bir tiyatro oyununda kopan fırtına değil, aksine gerçek bir öfkenin müthiş bir boşalması, bir küfürler kasırgası, bir hakaret-

ler sağanağı idi. Elisabeth bu en sadık danışmanına neredeyse saldıracaktı, ona en ağır sözlerle hakaret etti, öyle ki bu yaşlı adam istifasını sunmak zorunda kaldı ve sözde küstahlığının cezasını çekmek için bir süre sarayda görünmesi yasaklandı. Bu olayın asıl sorumlusu olan Walsingham'ın, kesin kararın verileceği günlerde hasta olmak ya da hasta görünmekle ne kadar akıllı, ne kadar öngörülü hareket ettiği ancak şimdi anlaşılmıştı. Çünkü Kraliçe Elisabeth'in öfke seli, onun vekili, talihsiz Davison'un üzerine boşalıyordu. Davison günah keçisi yapılmış, Elisabeth'in suçsuzluğunu kanıtlamak için bir gösteri objesi olmuştu. Kraliçe Elisabeth, Davison'un, Mary Stuart'ın idam kararını Cecil'in eline verip altına devlet mührü vurdurtmaya hiçbir zaman hakkı olmadığını söylüyordu. Davison, güya kraliçenin arzu ve iradesine karşı keyfi hareket etmiş ve küstahça aceleciliğiyle ona çok büyük zarar vermişti. Elisabeth'in emri üzerine *star chamber*'da¹ bu sadakatsiz (aslında fazlasıyla sadık) devlet memuruna karşı resmî bir dava açıldı; Mary Stuart'ın idam edilmesinin sorumluluğunun bütünüyle bu alçağa ait olduğu ve Elisabeth'in tamamen masum olduğu bir mahkeme kararıyla bütün Avrupa'ya resmen duyuruldu. Sorumluluğu aralarında kardeşçe paylaşmaya yemin eden devlet konseyi üyeleri, tabii kendi arkadaşlarını alçakça ortada bıraktılar ve kendi mevkilerini ve arpalıklarını bu olağanüstü fırtınadan kurtarmak için birbirleriyle adeta yarıştılar. Elisabeth'in verdiği emir hakkında dilsiz duvarlardan başka tanığı bulunmayan Davison hiçbir zaman ödeyemeyeceği bir para cezasına, on bin sterline mahkûm edildi ve hapse atıldı; gerçi daha sonra kendisine gizlice bir emeklilik maaşı bağlandı ama Elisabeth

1. Eskiden İngiltere'de sınırsız yetki sahibi olan ve 1641'de lağvedilen mahkeme. (Ç.N.)

yaşadığı sürece, saraya girmesine izin verilmedi. Zavallı adamın mesleki kariyeri sona ermiş, hayatı bütünüyle mahvolmuştu. Saray mensupları için hükümdarlarının gizli isteklerini anlamamak her zaman tehlikelidir. Ama bunları gerektiğinden fazla anlamış olmak da bazen çok vahim sonuçlar doğurabilir.

Elisabeth'in suçsuz olduğu ve idam olayından haberi olmadığı hakkında uydurulan bu şirin masal, gerçek olduğuna tüm dünyanın inanması için çok pervasızca hazırlanmıştı. Bu hayal ürünü açıklamaya inanan belki de tek bir insan vardı, şaşılacak bir durum ama o da Elisabeth'in kendisiydi. Çünkü isterik ya da kısmen isterik insanların en tuhaf özelliklerinden biri de, insanı hayrete düşürecek kadar mükemmel yalan söyleme yeteneğine sahip oluşları değil, aksine söyledikleri bu yalana kendilerinin de inanmalarıdır. Gerçek olmasını istedikleri şey onlar için gerçektir, tanıklıkları bazen yalanların en masumu ve bu yüzden de en tehlikelisi olabilir. Elisabeth, İskoçya kraliçesinin idamını hiçbir zaman istemediğini ve bu konuda hiç kimseye emir vermediğini tüm dünyaya inandırıcı bir şekilde duyururken, belki de buna kendisi de inanıyordu. Aslında kalbinin bir yarısı bu idamı gerçekten istemiyordu ve kendisinin bu idamı istemediğini hatırlaması, haince işlenen bu korkunç cinayette sorumluluk sahibi olduğu gerçeğini yavaş yavaş unutturuyordu. Öte yandan, doğru olmasını arzu ettiği ama öğrenmek istemediği idam haberini aldığı anda, aşırı derecede öfkelenmesi önceden provası yapılmış teatral bir gösteri değildi yalnızca, aynı zamanda da –zaten Elisabeth doğası gereği ikircikli bir kişiliğe sahipti– gerçek, samimi ve temiz içgüdülerine tecavüz edilmesine izin vermiş olmasını hazmedememekten kaynaklanan bir öfke patlamasıydı, kendisini bu alçakça cinayetin içine

eken ve bu işin sorumluluğundan uzak tutmayı becere-
meyen Cecil'e karşı da içinde büyük bir öfke duyuyor-
du. Elisabeth, idamın kendi iradesi dışında gerçekleştiği
konusunda kendi kendisine telkinde bulunmaya çalışır-
ken, bu yalana öyle inanmış, kendisini öyle kandırmıştı
ki, insan o andan itibaren gerçekten de onun sözlerinde-
ki samimiyete inanabilirdi. Fransız elçisini matem elbi-
sesiyle kabul edip "ne babasının ne de kız kardeşinin
lmnn kendisine bu kadar dokunduğunu" ama "sev-
gili kız kardeşi"nin çevresinin düşmanlarla kuşatılmış
zavallı ve çaresiz bir kadın olduğunu" söylerken, ağzın-
dan çıkan sözler gerçekten de bir yalana benzemiyordu.
Eğer kendisine bu iğrenç oyunu oynayan konsey yeleri
uzun zamandan beri hizmetinde bulunmamış olsalardı,
başlarını idam kütüğünün üstüne koydurtur, boyunlarını
vurdurturdu. Elisabeth idam kararını sadece halkı yatış-
tırmak için imzalamıştı; ama bu kararı, yabancı bir ordu
İngiltere'ye girdiği takdirde infaz ettirecekti.

Elisabeth, Mary Stuart'ın idamını hiçbir zaman iste-
mediği hakkındaki yarım gerçeği ve yarım yalanı İskoçya
Kralı VI. James'e kendi eliyle yazdığı mektupta da sr-
dördü. Mektubunda tamamen kendi bilgisi ve kendi izni
dışında yapılan bu "alçakça yanlışlıktan" dolayı sonsuz
bir acı duyduğunu yeniden söylüyordu. Danışmanları,
kendisinin "bu olayda tamamen suçsuz olduğunu", Mary
Stuart'ı idam ettirmeyi hiçbir zaman düşünmediğini
söyleyerek her gün kulaklarını şişirseler de Elisabeth in-
sanları buna inandırmak için Tanrı'yı şahit gösteriyordu.
Suçlu olarak Davison'u ileri sürerek mağrur bir ifadeyle,
yeryüzündeki hiçbir gücün kendisinin emrettiği bir çe-
yin sorumluluğunu bir başkasının omuzlarına yıkamaya-
cağını söyledi.

Ama VI. James gerçeği öğrenmeye o kadar da istek-
li değildi, o kendi adına sadece tek bir şey istiyordu: An-

nesinin hayatını etkili bir şekilde ve yeterince savunmadığı kuşkusundan kendisini kurtarmak. Kuşkusuz her şeyi hemen kabullenmiyor ve Elisabeth'in yaptığı gibi, sanki hayretler içinde kalmış ve çok öfkelenmiş gibi görünmeye mecbur oluyordu. Ellerini ve kollarını oynatarak bu olayın intikamının mutlaka alınacağını resmen ilan etti. Elisabeth'in elçisinin İskoçya topraklarına ayak basması yasaklandı ve İngiliz kraliçesinin mektubu bir sınır kenti olan Berwick'ten kendi özel postacısı tarafından getirildi: VI. James, annesinin katillerine öfkeyle dış bilediğini bütün dünyaya göstermeliydi. Ama Londra hükümeti, içi öfke dolu oğlanın, annesinin idam edildiği haberini sessizce "sindirmesini" sağlayacak ilacı hazırlamıştı bile. Elisabeth'in dünya kamuoyunun dikkatine sunulmak üzere yazdığı mektupla birlikte siyasi içerikli bir mektup da Edinburgh'a gönderilmişti. Bu mektupta Walsingham, İskoçya devlet sekreteryası başsorumlusuna, VI. James'in İngiltere tahtı üzerindeki veraset hakkının sağlandığını ve böylece bu karanlık işin mükemmel bir sonuca bağlandığını bildiriyordu. İçirilen bu tatlı şerbet sözde acı çeken bu heyecanlı oğul üzerinde sihirli bir etki bıraktı. VI. James bundan böyle ittifakın bozulacağından tek bir kelime dahi söz etmedi. Annesinin cesedinin hâlâ gömülmeyişi ve bir kilise köşesine bırakılması onu ilgilendirmiyordu. İskoçya kraliçesinin son arzusunun, yani Fransa'da toprağa verilme istediğinin saygısızca reddedilmesine tepki göstermedi. Sanki büyülenmiş gibi Elisabeth'in suçsuz olduğuna birdenbire ikna olmuş ve onun bir "hata" işlendiği şeklindeki değerlendirmesini memnuniyetle karşılamıştı. Elisabeth'e yazdığı bir mektupta, "Böylelikle bu talihsiz olayda suç ortağı olmaktan kurtuldunuz," diyor ve İngiltere kraliçesinin sadık bir müşterisi olarak "kraliçenin dürüst hareket ettiğinin bütün dünyaca bilinmesi" dileğinde bulunuyordu. Tatlı bir

vaat rüzgârı, öfke ve kininin azgın dalgalarını çok çabuk sakinleştirmişti. Artık annesinin ölüm kararını veren kadın ve oğul arasında yalnızca barış ve işbirliği hüküm sürecekti.

Ahlak ve siyasetin kendine özgü yolları vardır. Bunun için bir olay ister insani açıdan ister siyasi çıkar bakımından değerlendirilsin, onu tamamen farklı bir düzlemde ele almış oluruz. Ahlaki bakımdan Mary Stuart'ın idamı hiçbir şekilde bağışlanamaz bir davranıştır: Barışın sürdüğü bir ortamda, devletler hukukuna aykırı olarak komşu ülkenin kraliçesi tutuklanmış, gizlice bir tuzak kurulmuş ve onun bu tuzığa düşmesi haince sağlanmıştı. Ama siyasi bakış açısıyla değerlendirildiğinde, Mary Stuart'ın ortadan kaldırılmasının İngiltere için büyük bir önlem olduğu inkâr edilemez. Çünkü siyasette –ne yazık ki!– alınan önlemin haklı olup olmadığı değil, elde edilen başarı konuşulur. Mary Stuart'ın idamında siyasi anlamda elde edilen başarı, işlenen cinayeti haklı çıkarıyordu çünkü bu cinayet İngiltere'ye ve Kraliçe Elisabeth'e huzursuzluk değil, aksine huzur getirmişti. Cecil ve Walsingham güç dengesini iyi hesaplamışlardı. Bu adamlar yabancı devletlerin gerçekten güçlü bir yönetim karşısında her zaman zayıf kaldıklarını, onun zorbalıklarını ve hatta işledikleri cinayetleri korkakça seyrettiklerini biliyorlardı. Bu idam yüzünden dünyanın heyecana düşmeyeceğini iyi hesaplamışlardı, gerçekten de öyle olmuştu çünkü Fransa ve İskoçya'dan yükselen intikam sesleri hemen kesilivermişti. III. Henri, tehdit ettiği gibi, İngiltere ile diplomatik ilişkilerini hiçbir şekilde kesmedi ve Mary Stuart hayattayken onu kurtarmak için vaktiyle nasıl asker göndermediyse, onun ölümünün intikamını almak için Manş Denizi'ne tek bir asker yollamadı. Gerçi Notre Dame Kilisesi'nde güzel bir matem ayini dü-

zenletti, şairler birkaç hüznü mısra yazdılar: Ama Mary Stuart için Fransızların yaptıklarının hepsi bu kadardı, olay tümüyle unutulup gitti. İskoçya parlamentosunda biraz gürültü çıkarıldı, VI. James matem elbiseleri giydi ama kısa bir süre sonra Elisabeth'in hediye ettiği av köpekleriyle neşe içinde avlanmaya başladı ve eski günlerde olduğu gibi İngiltere'nin tanıdığı en uyumlu komşusu olmaya devam etti. Yalnızca İspanya Kralı Yavaş Felipe ordusunu topladı ve donanmasını hazırladı. Ama Kral Felipe yalnız kaldı; Elisabeth ise onun karşında şanslıydı, bu öyle bir şanstı ki, tüm ünlü hükümdarlarda olduğu gibi Elisabeth'in de büyüklüğünü ortaya koyuyordu. Ancak daha savaşa başlamadan, donanması fırtınada parçalandı ve böylelikle Karşireform hareketinin uzun süreden beri planladığı saldırı kendi içinde başarısızlığa uğramış oldu. Elisabeth kesin olarak galip gelmiş ve İngiltere, Mary Stuart'ın ölümüyle karşı karşıya kaldığı en büyük tehlikeyi savuşturmuştu. Savunma dönemi geride kalmıştı, İngiliz donanması artık tüm haşmetiyle okyanusları aşip bütün kıtalara ulaşacak ve onları bu büyük imparatorluğun içinde toplayacaktı. Elisabeth'in son yıllarında ülkenin zenginliği artıyor, yeni bir sanat anlayışı ortaya çıkmaya başlıyordu. Bu korkunç hareketinden sonra kraliçeye hiç bu kadar hayranlık duyulmamış, kraliçe hiç bu kadar sevilip sayılmamıştı. Büyük devlet binaları her zaman haksızlık ve hukuksuzluk taşlarıyla örülmüş, temelleri kanla atılmıştır; siyasette sadece mağlup olanlar haksızdır ve tarih, attığı sağlam adımlarla onları ezer geçer.

Mary Stuart'ın oğlunu kuşkusuz zor bir sabır sınavı bekliyordu: İngiliz tahtına, hayal ettiği gibi, bir sıçrayışta çıkamıyor, satılığa çıkardığı hoşgörüsünün bedeli, umduğu gibi, o kadar çabuk ödenmiyordu. Hırslı bir insan için beklemek zorunda kalmak ne kadar da büyük bir işken-

ceydi. Annesinin Elisabeth tarafından esir tutulduğu süre kadar, yani on beş yıl boyunca Edinburgh'da hiçbir şey yapamadan öylece pineklemek ve ihtiyar kadının soğuyan elinden hükümdarlık esası düşünceye kadar beklemek, beklemek, beklemek zorunda kaldı. İskoçya'daki saraylarında kaderine küsmüş biri gibi sinirli sinirli dolaşıyor, sık sık ava çıkıyor, siyasal ve dinsel sorunlar hakkında yazılar yazıyordu ama başlıca işi Londra'dan gelecek haberi beklemektir. Bu, uzun, boş ve can sıkıcı bir bekle-yiştir. Beklenen haber bir türlü gelmiyordu. Çünkü düşmanınin akan kanı Elisabeth'in damarlarında sanki yeniden hayat bulmuştu. Elisabeth, İskoçya kraliçesinin ölümünden beri gittikçe daha da güçleniyor, kendisine daha çok güven duyuyor, daha sağlıklı olduğunu hissediyordu. Artık uykusuz geçen geceler, kararsızlık içinde geçirdiğı aylar ve yılların vicdanında yarattığı derin huzursuzluk, ülkesine ve kendi hayatına bahşedilen huzur ortamıyla sona ermişti. Hiçbir fani onun tahtını elinden almaya cesaret edemezdi, bu kıskanç kadın tükenmez bir enerjiyle ölüme bile meydan okuyor, tacını ona bırakmak istemiyordu. Bu yetmişlik kadın, inatla ve ısrarla ölmek istemiyor, günlerce oda oda amaçsızca dolaşıp duruyor, uyu-muyor ve odasında oturmuyordu. İnatla ve acımasızca mücadele ederek ele geçirdiğı makamını yeryüzünde hiç kimseye bırakmamak için müthiş bir şekilde kendisini savunuyordu.

Ama sonunda onun da vakti zamanı geldi. Ölüm, müthiş bir mücadeleden sonra bu katı yürekli kadını da yere serdi; ama ciğerlerinden hâlâ hırıltı sesleri geliyor, yaşlı ve asi kalbi gittikçe zayıfladığı halde, atmaya devam ediyordu. İskoçya'nın sabırsız vârisinin habercisi, eyer vurulmuş atıyla pencerenin altında, daha önceden kararlaştırılan işareti bekliyordu. Çünkü Elisabeth'in hizmetindeki saray kadınlarından biri, kraliçe son nefesini verdiği

anda aşığıya bir yüzük atma sözü vermişti. Zaman ilerliyordu. Haberci pencereye boşuna bakıyordu; pek çok talibini beğenmeyip geri çeviren yaşlı bakire kraliçe, şimdi de ölümü kendisine yakıştıramıyordu. Sonunda, 24 Mart'ta, pencerenin camı tıkırdayarak açıldı, dışarıya aceleyle bir kadın eli uzandı ve yüzük aşığıya düştü. Haberci hemen atına atladı ve kamçıyı bastığı gibi iki buçuk günde Edinburgh'a vardı. Bu koşu çok meşhur olmuş, tarihte kendisinden çok söz ettirmiştir. Otuz yedi yıl önce Lord Melville, Mary Stuart'ın bir oğlan çocuğı doğurduğunu Elisabeth'e bildirmek için atını Edinburgh'dan Londra'ya nasıl dörtnala koşturduysa, şimdi de başka bir haberci, Elisabeth'in arkasında ikinci bir taç bıraktığını haber vermek için aynı şekilde hızla Edinburgh'a koşuyordu. Çünkü İskoçya Kralı VI. James tam bu sırada İngiltere kralı da olmuş ve sonunda I. James adını almıştı. İki ülkenin tacı, Mary Stuart'ın oğlunda sonsuza dek birleşmiş, pek çok kuşağın giriştiğı bu uğursuz mücadele böylece sona ermişti. Tarih çoğı zaman karanlık ve bozuk yollardan gider ama tarihsel bilinç her zaman gerçekleşir ve gereklilik hakkı olanı mutlaka alır.

I. James, annesinin oturmayı hayal ettiği Whitehall Sarayı'na rahatça yerleşti. Sonunda parasal kaygılardan kurtulmuş, iktidar hırsı amacına ulaşmıştı; artık tek düşüncesi ölümsüzlüğe değil, rahata kavuşmaktı. Atına binip sık sık ava çıkıyor, tiyatroya gidiyor ve orada, yapılabilecek tek iyi şeyi yapıyor, ünlü şair Shakespeare'i ve öteki saygıdeğer şairleri daha da yüceltiyordu. Doğanın Elisabeth'e bahşettiğı kıvraklıktan ve tinsel yetenekten, romantik bir kadın olan annesinin cesaretinden ve tutkularından yoksun olan bu zayıf, tembel ve yeteneksiz kral, birbirine düşman iki kadından devraldığı bu ortak mirası aslında dürüstçe yönetiyordu: Her iki kadının da yanıp

tutuşarak tüm zekâ ve ruhlarını ortaya koyarak arzuladıkları şey, sabırla bekleyen bu adamın kucağına öylece düşürmüştü. Ama artık İngiltere ve İskoçya birleştiklerine göre, İskoçya kraliçesi ile İngiltere kraliçesinin birbirlerinin hayatlarını kin ve düşmanlıkla zehir ettiklerinin de unutulması gerekiyordu. Birinin haklı, diğerinin haksız olduğunun artık hiçbir önemi yoktu; ölüm ikisine de aynı payeyi vermişti. Bu nedenle birbirlerine karşı yıllarca düşmanca tavır alan bu iki kadın, sonunda yan yana ebedî istirahatlerine çekilmişlerdi. I. James annesinin cesedini, bir lanetli gibi yapayalnız yattığı Peterborough Mezarlığı'ndan aldırıp meşaleler eşliğinde Londra'daki Westminster Kraliyet Mezarlığı'na naklettirdi. Mary Stuart'ın taştan heykeli dikildi, bunun hemen yakınına da Elisabeth'in taştan heykeli dikilmişti. Artık bitmek tükenmek bilmeyen eski kavga sonsuza dek dinmiş, biri diğeriyle hak ve yer savaşında bulunamaz olmuştu. Hayatları boyunca birbirlerine düşmanca davranan ve hiçbir zaman birbirlerinin yüzüne bakamayan bu iki kadın, şimdi ölümsüzlüğün kutsal uykusuna dalmışlar, kardeş kardeş yan yana yatıyorlardı.

